BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
13 A 13

68
13
A
13

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS

DE RERVM INVENTORIBVS LIBRI OCTO.

Collegij Rom. Societ. Iesu Biblioth. Mund.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE,

Apud Hæredes Antonij Bladij Impreſſores Camerales.

Anno. M. D. LXXVI.

Cum Priuilegio, & Superiorum permiſſu.

GREGORIVS. PAPA. XIII.

Ad futuram rei memoriam.

BIBLIOTECA ... ROMA ...

EXPONI nobis nuper fecit dilectus filius Dionyſius Zanchius, quod ad communem chriſtifideliũ vtilitatem Polydori Virgilij Vrbinatis de inuentoribus rerum libros octo aliàs in prohibitorum librorum indice contentos, nunc vero in alma Vrbe noſtra, à Congregatione recognitionis dicti indicis, et purgationis librorum, reuiſos, & purgatos, ac diuulgari permiſſos, ſuis expenſis imprimi facere intendit, dubitatq; ne huiuſmodi libri ab alijs absq; eius licentia in maximũ ipſius praiudiciũ imprimantur, propterea nobis humiliter ſupplicari fecit

quatenus eius indemnitati in præmiſ-ſis opportune conſulere de benignitate apoſtolica dignaremur. Nos igitur eundem Dionyſium à quibuſuis excō-municationis, ſuſpenſionis, & inter-dicti, alijsq; eccleſiaſticis ſententijs, cē-ſuris, & pœnis à iure, vel ab homine quauis occaſione, vel cauſa latis, ſi quibus quomodolibet innodatus exi-ſtit, ad effectum præſentium dūtaxat conſequendum harum ſerie abſoluen tes & abſolutum fore cenſentes, hmōi ſupplicationibus inclinati, auctorita-te apoſtolica tenore præſentium conce-dimus, & indulgemus, ne dicti libri per quinquennium poſt illorū impreſ-ſionem inchoandum ſine ipſius Diony ſii licentia, nec latino, nec vulgari ſer-mone imprimi; aut vendi poſſint, ac omnibus, et ſingulis vtriusq; ſexus præ

ſertim

ſertim bibliopolis, & librorum impreſ ſoribus ſub excommunicationis latæ ſententiæ, in terris vero S. R. E. mediate, vel immediate ſubiectis etiam ducentorum ducatorum auri, & amiſsione librorum, partim dicto Dionyſio, & partim delatori, & partim Cameræ apoſtolicæ applican. pœnis toties quoties contrauentum fuerit ipſo facto, & absq; alia declaratione incurrendis, ne dictos libros hactenus ſic purgatos non impreſſos, ſine licentia dicti Dionyſii, quinquennio huiuſmodi durante, nec latino, nec vulgari ſermone imprimere, ſeu vendere audeāt inhibemus, necnon libros ſic cōtra inhibitionem huiuſmodi impreſſos, ſuſpectos & prohibitos eſſe, & cenſeri, ſicq; per quoſcunq; etiam hæreticæ prauitatis Inquiſitores, ac alios Iudices etiam

 loco-

locorum ordinarios quoſcunq; iudica-ri debere, irritum quoq; & inane ſi ſecus ſuper his à quoquam quauis auctoritate ſcienter, vel ignoranter contigerit attentari, decernimus. Non obſtantibus conſtitutionibus, & ordinationibus apoſtolicis, cæterisq; contrarijs quibuſcunq;. Datum Romæ apud Sāctum Petrum ſub annulo Piſcatoris, Die Primo Iunij, Milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo ſexto, Pontificatus Noſtri Anno Quinto.

Cæ. Glorierius.

POLY-

POLYDORVS VIRGILIVS VRBINAS

Ludouico Odaxio Patauino. S. D.

SVM equidem neſcius Ludouice Odaxi, qua uenia digni accipiantur illi, qui longe à uero aberrantes, in fabulis dũtaxat neruos prorſum omnes contenderint. In quorum ſane numero, cum poetæ tum ueteres philoſophi maxime ſunt. Sed illis quorum proprium eſt nugas ſectari, ignoſcẽdum eſt, his autem non item: quippe qui cum ueritatis, quæ, ſicut præclare Pindarus ait, magnum eſt uirtutis principium, inueſtigandæ gratia, talem ſcribendi materiam nacti eſſent, ut eam ſua pte natura ſeſe illis ſæpius offerentem, facile comprehendere poſſent, adeo in

obſcuris uerſati ſunt tenebris, ut pro ue ritate, magis magisque fingendi fabulas materiem præbuerint. Etenim, ut de initijs rerum, de mundi fabrica taceam, cum de Deo aut cœli motu diſſererent, phyſica quadam ratione, multo nempe maiorem quàm foret, deorũ multitudinem reddiderunt, qui induti ſpecie humana fabulas poetis ſuppeditarunt, hominum autem uitam ſuperſtitione omni referſerunt, ueluti qui deinde uiros beneficijs excellentes in cœlum fama ac uoluntate tollere conſueuerint. Quæ tametſi ſummæ leuitatis plena ſunt, dicuntur tamen, & ſtultiſsime creduntur. Sed ipſi philoſophi cum ſapientiæ laudẽ adepti eſſent, eo quod pleno greſſu ueritatem ſequi uiderẽtur, nihil eos profecto, ut arbitror, tam deuios egit, quam ueri Dei ignoratio: ex quo haud dubie tot fabularum delirationes manarunt, tunc potiſsime cum futilis eſſet hominum ſimplicitas: nam

noſtro

noſtro tempore, quo quidem impēdio magis homines ſapiunt, quis huiuſcemodi deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, uulnera, libidines? Quis harpias fuiſſe, aut chimæram mōſtrum putat? Quæue anus tam excors inueniri poteſt, quę illa quæ quondam credebantur apud inferos portenta extimeſcat? Quis tam hebetis ingenij eſt, ut metuat ne ſupra ſe cœlum labet? ſicut Galli Adriæ uicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnā eſſet quod maxime pertimeſcerent, ſeſe formidare id tantum reſpondiſſe dicuntur. Vbi gentium menſa Solis eſt, quæ diuinitus epulas ſuppeditet, quam Aethiopes ſe quondam habere iactabant? Veriſsime igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniam ſolum tempus ueritatis eſt parens. Quare hoc fabulis fidem habendi uitiū, magis temporum, quam hominum fuiſſe dixe-

ſe dixerim. At nobis, qui longe hercle feliciore ætate geniti ſumus, propterea quod uerum Deum quotidie intuemur, contemplamur, atque ueneramur, nulliſque amplius præſtigijs dæmonum ducimur, ecquid turpius magiſue pudendum eſſe poteſt, quam nugas terere, & fonte ueritatis omiſſo, fabularum riuulos ſectari? cum præſertim ita natura cõparatum conſtet, ut nullus ſuauior animo cibus ſit, quam ueri cognitio. Ego itaque opus de rerum inuentoribus orſus, quam uerißime potui, omnia tradidi, quo nemo ſua laude fraudaretur: quoniam inuenire primum præcipuumque eſt, reique inuentæ dignitas adeo multos trahit in amorem ſui, ut ſinguli, ſi fieri poßit, artis alicuius autores ſe dici uelint, quod ſine artibus, ſatis conſtet nullam omnino uitam eſſe potuiſſe. Ex quo diligentius multo officium feci, & maxime cum de origine deorum, & eorum cultu, de rerum initijs, de hominis

minis ortu prodidimus: quod neutiquã facile fuit, quando iam nugæ cũcta op. pleuerant. Cæterum ſum ego itidem, fateor, in plerisque locis id genus fabulas ſecutus, quibus etiam uerum ſpecie aliqua uelatum ſubeſt: ob id tamen nihilominus ueritati hæſimus, quando hoc ratio ipſa exigere uiſa eſt. Et quãquam Saturno, Ioui, Neptuno, Mercurio, Dionyſio, Apollini, Aeſculapio, Cereri, Vulcano, & alijs quos deos uocant, quædam aſsignauimus, ea ipſa tamen illis tanquam mortalibus, non tãquam dijs, licet ipſe quoque deos nuncupauerim, attribuimus. Haud me fugit inſuper, quoſdam maleuolentiſsimos fore, qui induſtriam noſtram fortaſſe temeritatem appellabũt, quia ego ſolus de rerum inuẽtoribus ſcribere auſus ſum, quod nemo ante me, præter Plinium, particulatim tentarat, qui in 7. natural. hiſtor. de hac reſtrictim admodum meminit, fabulas ſic ſecutus, ut

minus

minus ueritatem inueſtigarit. Verum illud prorſus ignorabunt, id multo eſſe præclarius, quo difficilius extiterit. Ecquid enim laudis aſſecutus eſſet Cæſar, ſi facile fuiſſet Britannis bellum inferre? Aut Annibal quantum gloriæ ſibi comparaſſet, ſi peruias Alpes dum Italiam adiret, citra, ut dicitur, puluerem ſudoremque, ac non magna ſuorũ cæde feciſſet? Propter quod nos etiam hoc opus, etſi arduum, magno animo ſuſcepimus, maturauimusque: in quo ſi quid deſiderabitur, nemini mirum ſit, quando multa non modo uetera, ſed noua inuenta ſunt, quorum, ut in extremo tertio operis libro perſpicue demõſtrauimus, inuentores in denſiſsimis omnino umbris latent. Non idcirco tamen inficior (haud enim tantum mihi aſſumo, cum ſint hodie plures longe me doctiores) quin poſsit quiſpiam de hac re, ueluti de prouerbijs, quorum libellum proximo anno Guidoni princi-

pi Vrbini Duci inſcripſimus, copioſius tradere. Verum quicunque hoc uel illud poſthac ingredietur iter, quia nos primi ſtadium cucurrimus, is fortaſſe noſtra ueſtigia ſequi non grauabitur. Has autem, qualeſcunque ſunt, lucubrationes, in quibus multarum rerum origo continetur, nemini conuenientius dicari poſſe uel debere iudicaui, quam tibi, qui ad unguem ſcriptorum omnium monimenta noris: nam, uti diuus Hierony. inquit, illi tertium Vergilij Aeneidos librum lucidius intuentur, qui à Troade per Leucadem, & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad oſtium Tyberinum nauigarint: qui inſuper ſic Guidoni Vrbini Duci noſtro ab ineunte eius ætate à diuo Federico, ut olim à Philippo Macedone magno Alexandro Ariſtoteles, præceptor datus es: qui cum te duce utriusque linguæ peritiſsimus euaſerit, haud equidẽ immerito præ omnibus ei cariſsimus

es,

es, apud quem, ut par eſt, ſummum dignitatis gradum tenes, à quo denique tanti ſis, quanti certe fieri debes. Accipe igitur, Ludouice Odaxi, hilaro uultu, hoc opus à Polydoro tuo Vergilio, idque ea frontis ſerenitate perlegito, qua eiuſmodi ſcripta legere conſueuiſti. Vale. Vrbini, Nonis Auguſti, Anno

M. CCCC. XCIX.

INDEX

INDEX CAPITVM IN LIBROS DE INVENTORIBVS RERVM.

CAPITA LIBRI PRIMI.

DE prima deorum origine, & vnde Deus dictus. Cap. I
De initijs rerum. cap. II
De primo hominũ ortu, & linguarum varietatis origine, atq; inibi de prima gentium diuiſione. cap. III
De origine coniugij, & vario apud gentes vſu, & qui in propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante virum nouã inire nuptam, & inibi de diuortij initio, ac qui in matrimonio veterũ ritus. cap. IIII
De religionis origine, & qui colendorũ deorum primi autores fuerint, & Deo vero ſacrificauerint. cap. V
Quis primus literas inuenerit, vel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, uarietate, vique, ſonoque. cap. VI
De origene grammaticæ, & quantum valeat. cap. VII
De poeticæ artis origine, atque eius præſtãtia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus. cap. VIII
De origine metri, & metrorũ plura eſſe genera. cap. IX
De tragœdiæ atque comœdiæ initijs. cap. X
De origine ſatyræ, noueque comœdiæ. cap. XI
Quis primus hiſtoriam condiderit, & de eius vtilitatẽ: aut ſolutam orationem inuenerit. cap. XII
De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. cap. XIII
Quis primus muſicam repererit, & quãtum ea valeat
ad to-

ad tolerandos humanæ vitæ labores. cap. XIIII
Qui primum inſtrumenta muſica diuerſi generis inuenerint, & ea in Latiū attulerint, ac quod ſit organū, & de antiquiſſimo vſu tibiarum in prælijs. cap. XV
De origine philoſophię, & de duobus eius principijs, & quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac dialogos introduxerit. cap. XVI
Qui primi aſtrologiam adinuenerint, aut quorūdā ſyderum curſus, & ſphęram, ventorumque rationem, atque quot illi ſint, & obſeruationes ſyderum in nauigando. cap. XVII
Qui primi geometriā, & arithmeticā inuenerit. cap. 18
Quis primus repererit pondera, & menſuras, ac numeros: & de vario apud gentes numerandorum annorum modo. cap. XIX
Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuiſa ſit partes, ac apud quos olim populos non fuerit medicorū vſus. cap. XX
De herbariæ & medicamentariæ atque melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. cap. XXI
Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus celebrata, & quis modū effugādi dæmones, aut incantationes ediderit, quibus morbi ſedarētur. cap. XXII
De origine necromātiæ, pyromantiæ, aeromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromātię. cap. XXIII
De duobus diuinādi generibus, & de origine aruſpicinæ artis, & ſortium Præneſtinarum, & quis ſomniorum interpretationem docuerit. cap. XXIIII

CAPITA SECVNDI LIBRI.

De iuris & legū origine, & qui primi mortalibus leges dode-

ges dederint, & quæ cauſa à principio dandi fuerit. caput. primo

Qui regiam vel popularem ciuitatem principio inſtituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema vel ſeruitium inuenerint: & quis Areopagitarum magiſtratum conſtituerit, aut ſuffragia inuenerit. cap. II

De triplici regiminis genere Romanæ ciuitatis, & de origine inſignium regum, & ex qua arbore fierent magiſtratuum virgæ, atque quis primus cenſum inſtituerit, & de ſenatorio atq; equeſtri cenſu, vel carcerem ædificauerit, & ibidem quid eſſet luſtrum cõditum, ac de initio tributi imponendi. cap. III

Qui primi conſtituerint annum, & quam uarium: & inuenerint hũc annum quo vtimur, vel menſes, atque eos diuiſerint in Nonas, Idus, Calendas, ac quis excogitarit numerum aureum. cap. IIII

Quis horas primus conſtituerit, aut horologia diuerſi generis inuenerit. cap. V

Quomodo ab initio alij aliter dies obſeruarint, & noctes diuiſerint. cap. VI

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo aut vbi vſus imprimẽdarum literarum primum inuentus. cap. VII.

De primo vſu ſcribendi apud priſcos, etiam per notas, & quando primum ſit inuenta charta, vel membrana. cap. VIII

Quis primus memoriæ artem monſtrauerit, aut qui eiuſdem gloriam adepti ſint. cap. IX

A quo primum militaris ars inuenta, & vtrum illa literis præſtet: item in exercitu ordines, teſſeræ & vigiliæ, & de primo pugnandi modo. cap. X

De primo armorũ & ęneorũ tormentorũ vſu. cap. XI

Quis primus equitãdi artẽ, aut vſum equos domãdi, vel eorũ vngulas ferreis ſoleis muniendi, ac ornamẽta inuenerit, & bigas atq; quadrigas iunxerit, & vehiculum cũ quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primum inſtituerit. cap. XII

Qui primus inſtituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos, & pyrrhicam ſaltationem, atque palæſtram, & à quibus inuentus ludus pilæ, aleæ, teſſerarũ, ſurunculorum, talorũ, par impar micare, ac quid ſit teſſera, vel talus. cap. XIII

De quorundam ludorum origine apud Latinos. caput. XIIII

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de vario eorundem faciendorum ritu, ac quot eſſent genera. cap. XV.

A quo primum mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationẽ duxerit, ac cui triumphare aut ouare liceret, & de ritu ponendi trophęi. cap. XVI

Qui primi coronas inuenerint, & de varijs earum generibus, & à quibus ciues coronandi conſuetudo manauerit, & de vſu coronarum in conuiuijs: inibique locus Virgilij enodatus: ac vnde mos, vt coronati ſupplicarent Deo, epularenturque in funere faciendo, ac ſpectarent ludos. cap. XVII

De antiquiſſimo vſu vnguentorum, & quãdo primum ea cognita Romanis. cap. XVIII

Qui primi inuenerint aurum, argentum, ferrum, plumbum, æs, fabriliaque inſtrumenta, & ignem primo, mox è ſilice, aut lignis, & folles, atque lucernę vſum. cap. XIX

A quibus primum numus aureus inuentus, aut quis argentum

gentum & æs ſignauerit, atque ſpeculum argenteũ fecerit. cap. xx
De origine annulorum, ac primo gemmarum vſu, & cur digitus ſiniſtræ manus minimo proximus annulo coronari conſueuerit. cap. xxI
De origine vitri & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in vrbem aſportauerit, & de cryſtallo. cap. xxII
De origine ſimulacrorum, & qui primi ſtatuas poſuerint, & Græcos contrario Romanorum more, eas non velare, & quædam memoratu digna de imagine Magni Alexandri. cap. xxIII
De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo pinxerit. cap. xxIIII
De primis plaſtices inuẽtoribus, & quis rotam figulariam repererit. cap. xxv

CAPITA TERTII LIBRI.

A Quibus primum inuenta agricultura, & quot ea redundet bonis. cap. primo
Quis primus mortalibus fruges, & eas molendi, aut ſtercorandorũ agrorũ, vel pinſendi frumenti vſum monſtrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramẽta ruſtica inuenerit, vel cribra diuerſi generis. cap. II
Quis primus vites & alias arbores plantauerit, earũque inſitionem docuerit, & vſum vini repererit, & vino aquam miſcuerit, atque de nouo vitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, vel quis oleum aut vſum olei & mel adinuenerit, vel ex hordeo potum fecerit, atque lac coagulauerit. cap. III
A quibus quędam peregrinæ arbores in Italiam tranſlatæ. cap. IIII

Quis primus animalibus rebuſque alijs nomen impoſuerit,& de primo immolandi inſtituto,ac carnium eſu,vſuque victus delicatioris, & more nominandi eum, cui in conuiuio poculũ tradatur,ac de vſu venandi,piſcandi,& ſalis inuẽtione,& quis apud Romanos primus auiaria ferarũque viuaria inſtituerit, aut quæ animalia legionum inſignia fuerint. cap.v

Quis primus inuenerit linum, retia,nendi texendique modum, vel artem fulloniam,& ſaponem, aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij veſtiumque ac pellium vſum,fuſos, aulæa, ſutoriam artem,ſericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinã veſtem, atque purpuram,ac quid ipſa ſit purpura, & quanto in honore olim & pretio fuerit. cap.vi

De origine architecturæ. cap.vii

Qui primi luteas, aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas,& lapidicinas inuenerint,& de prima columnarum origine, & quãdo primum marmorum vſus Romæ in ædificijs. cap.viii

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra,aut quis primus Deo omnipotenti templũ poſuerit,& qui puteos foderint.cap.ix

De primis labyrinthorum pyramidumq; autoribus,& de Mauſoleo ſepulchro,ac de vario apud gẽtes olim ſepeliendi vſu,& vnde apud Romanos mos cremãdi cadauera,cõſecrandorumque imperatorum poſt mortem,atque de origine funebris orationis. cap.x

Qui primi obeliſcos fecerint, aut eos Romam inuexerint,& inibi locus Plinij emaculatus,& de notis obeliſcorũ, & quales eſſent Aegyptiorũ literæ. cap.xi

A quibus primum aſylum conſtitutum fuerit, & quo nos pa-

nos pacto aſylis vtamur. cap. XII
De origine theatri, & in eo recitãdi comœdias, tragœdiaſque modo, & qui primo Romæ theatrum, & amphitheatrum, ac circum conſtruxerint, & quare amphitheatrum harena ſpargeretur, & inibi de frequenti apud veteres lauandi vſu, & thermarum origine. cap. XIII
Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normã, libellam, tornum, clauem, circinum, ſecurim, dolia, & vaſa viminea. cap. XIIII
Quis primus mari imperauerit, & vt primo nauigari cœptum ſit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuerſi generis, remum, uela, anchoram, gũ gubernaculum & pugnam naualem. cap. XV.
Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis inſtitoribus. cap. XVI
Quis primus inſtituerit artem meretriciam, & bacchanalia ſacra, ac qualis pœna adulterij, aut inuenerit tincturam capillorum, uel uſum tondendi, & quando primum tonſores Romæ. cap. XVII
Multa cum vetera tum noua inuenta eſſe, quorum autores ignorentur. cap. XVIII

CAPITA QVARTI LIBRI.

DE principio Eccleſiæ Chriſtianæque religionis caput. primũ.
De Chriſtianæ reipub. origine, eiuſque miro à primo incremento, ac Apoſtolorum Petri & Pauli martyrio. caput. II
Quando primum circuncisio inſtituta, & quam graue viſum ſit eius rei præſcriptum. cap. III

De primo baptiſmatis vſu, & baptizandorum infantiũ inſtituto, & de baptiſmo nõ iterando, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. cap. IIII

De ſacerdotij eiuſque graduum apud Hebræos initijs, ac magno pontificis minoriſque ſacerdotis conſecrationis myſterio, & quibus vterque amiciretur indumentis ſacris, & quantum temporis daretur Leuitis ad miniſtrandum. cap. V.

A quo noſter primum inſtitutus fuerit ſacerdotalis ordo, & duplex eſſe ſacerdotium, & quid ſit ſacerdotis manuum impoſitio, ac quis epiſcopus, põtifexue, atque quale eorum munus, & quondam presbyterum vel diaconum dictum epiſcopum. cap. VI

De primo ritu ſacrorum, quibus initiantur ij qui ſacerdotes fiunt, & amiciendi vſu, ac ibidem de ſacerdotis officij initio. cap. VII.

Vnde mos natus, cur omnes initiati verticem deradãt, ac quam illud facere olim probroſum fuerit, & ibi de Nazaræorum ſecta, & quãdo lege exceptum ſit, quibus initiari nõ liceret, prę ſertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac vnde ipſa bigamia introducta ſit. cap. VIII

Qui primi in vrbe Roma, & alibi presbyteris parochias, ac epiſcopis diœceſes diuiſerint, & de Cardinalium ordinis origine. cap. IX

De origine honorum qui Romano pontifici habẽtur, & de eius autoritate in omnes eccleſias, atque quibus illius, & epiſcoporum ac imperatorũ occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. cap. X

Qui primi notarios in vrbe Roma conſtituerint, qui res martyrum geſtas ſcriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. cap. XI

Vnde

Vnde natum, cur ſacerdotum ordo in varios abiuerit munerum gradus, & de primo pallij vſu, eiuſq; forma, ac primordio collegij reſidētiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendique contumacibus ſacris. cap. XII

Qui primi inſtituerint vt virgines conſecrarentur, & vnde fluxerit mos velandi caput, illudque aperiēdi viris principibus atque oſculandi pontifex pedes & manus, item oſculo ſalutādi, ac ipſos pedes mutuo lauandi. cap. XIII

Qui primi apud Romanos inſtituerint, ſacerdotes flamines, virgines veſtales, pontificem maximum, ſalios, feciales, patrem patratum, regem ſacrificulum, augures, epulones, ſodales Titios & aruales, ac ſingulorum officia, & quæ procurarent ſacra, & de primo lectiſternio, atque librorum Sibyllinorum origine. cap. XIIII

CAPITA QVINTI LIBRI.

VNde noſtris conſuetudo ſit, feſtis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellaſque miraculorum ponere. cap. primo

Vnde apud noſtros mos ſit, ſpargere pecuniam in populum, dare epulum & ſtrenā, ducere choreas, edere ſpectacula, exire Calendis Maij in agros, & currere Calend. Martijs per arua cum faculis accenſis, & per dominica natalia miniſtrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadrageſimæ induere perſonas. cap. II

Vnde fluxerit mos vngendi ſacerdotes & reges, item baptizatos, ac morbo periculoſe laborātes. cap. III

De initio cōnubij ſacerdotalis apud Hebræos. c. IIII

Qua ratione ab initio inter mortales matrimoniũ fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus, tam apud illos, quam poſt apud nos: ac ibidem, an vlli vnquam per leges licuerit plures ſimul habere vxores, & ius connubij filiorum eſſe in poteſtate parentum, atque vnde mos ſit vt puerperæ purgengentur. cap. v

De principio ſacrarũ ædium, atque vbi ſit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primum crux cœperit haberi honori atque venerationi. cap. vi

De primo ac vetutiſsimo apud Hebræos ſacrificandi ritu, ac feſtorum dierum obſeruatione, dedicandique templa inſtituto, deq; ignis myſterio. cap. vii

Cunctas fere gentes quondam dæmonibus malis humanas immolaſſe hoſtias, & ibidem quid eſſet ver ſacrum, & quando primum eorum oracula obmutuerint, ac de primo vſu aquæ, quam dicimus ſanctam. cap. viii

Quis primus docuerit modum orãdi, & cur in Orientem verſi oremus, ac vnde mos concionandi, & de perfecto concionandi modo, atque quando euchariſtia inſtituta, deque primo eius vſu. cap. ix

Qui primum poſt Chriſtum eo ritu ſacrificare cœperint, quem ille docuiſſet: & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam Miſſam vocant, auxerint, & de oſculo pacis inter ſacra, atque quando id fieri nõ liceat, ac benedictione ſacerdotis poſt ſacra. cap. x

Vnde mos ſit, vt poſt rem diuinam factam, diaconus pronuntiet, Ite miſſa eſt: & vnde Miſſa & cærimoniæ dictæ, & de primo capeſſendæ euchariſtiæ vſu. caput. xi

Quare

Quare nonnulla tam Hebraica quam Græca, vel Syriaca verba, in Miſſa vſurpentur, & ibidem de eorum ſignificatione. cap. XII

CAPITA SEXTI LIBRI.

QValis ſit publica confeſsio, ac ibidem de triplici purgatione priſcorum. cap. primo

Qui primi inſtituerint horas canonicas, ac ſanxerint vt pſalmi à choro alternis canerentur, ac quam parum frugifer ſit cantus in domo domini mollior atque delicatior, & ibidem de origine chori, atque qui diuorum vitas ſcripſerint. cap. II

De initio ieiunij, & primo eleemoſynæ vſu, ac ibidem quale verum ſit ieiunium, atque de ieiunij aduētus, quem vocant, & quadrageſimæ primordio, & vnde dicta ſit, ac feriæ quartæ cinerum, quatuorque temporum inſtituto. cap. III

Quando primū ſacræ vigiliæ in ieiunium fuerint mutæ, & ibidem nocturna ſacra apud veteres ſemper fuiſſe damnata, atque de inſtituto ieiunij quartæ & ſextæ dierum hebdomadæ. cap. IIII

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in dominicum, & ſabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias diſtinxerint, & ibidem à quibus errantium ſyderum vocabula fuerint iſtis diebus primum tributa. cap. V

De modo Chriſtianæ abſtinentiæ in cibis capeſſendis, cum ieiunatur: & vnde ſit vſus apud nos conſecrandi menſas, legēdiq; ſacra ſcripta dum editur, atque agendi gratias poſt ſumptum cibum. cap. VI

De origine rationis feſtorum dierum apud Romanos, & noſtros, & cur conſtituti ſint, & ſoli Deo eſſe ſacrifican-

crificandum, ac de more natalem colendi diem, Paſchaque celebrandi, & paſchales candelas conſecrandi. cap. VII.

De primo feſtorum dierum inſtituto, & vtrum Pentecoſte Apoſtolorum tẽporibus fuerit dies feſtus, atque vnde mos ſit adſcribendi bene meritos de Chriſtiana religione, diuorum catalogo. cap. VIII

Qui primi inſtituerint, ut anniuerſaria iuſta mortuis fierent, etiam IIII. nonas Nouembris, & de legitimo tempore lugendi mortuos, deque lugentium veſtitu, eorumdemque corporis habitu, ac quando luctus minueretur, & quare Francorum reginæ, dum ſunt viduæ, albis vtantur veſtibus. cap. IX

De origine nouendialis ſeptendialiſque ſacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eoſque non lugendi, ac de ſapienti Thracum inſtituto, & modo apud priſcos efferendi funeris ad ſepulchrum, atque de initio funebris pompæ, extruendorum ſepulchrorum forma, ac eorundem iuris religine. cap. X

De primo vſu vouendi vota Deo, ac nudipedalia ſacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, & cur ſternuentibus bene precemur: oſcitanteſque ac quiduis inchoantes ſeſe crucis ſigno vallent: & de origine ſupplicationum noſtrarum pompæ. cap. XI

De origine vaſorum, indumentorumque ſacerdotaliũ, ac de primo eorundem ſacrandorum inſtituto, & vnde vſus tintinabulorum, item velorum, cortinarum, candelabrorum, & vexillorum. cap. XII

De primo apud Chriſtianos imaginũ cultu, deq; modo eas venerandi à patribus conſtituto, atque de prauo earũdem abuſu ad quæſtum. cap. XIII

De decimarum, & primitiarum, ac primogenitorum

redemptionis origine,& quis primus decreuerit, vt liceret ſacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere poſsidenda. cap.XIIII

CAPITA LIBRI SEPTIMI

DE monaſticæ vitæ principio. cap.primo

Quãdo primũ ordo monaſticus tribus votis adſtrictus fuerit,& quis primus ea vota introduxerit,veſtitumque religioſum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipſe abiuerit in plures familias. cap. II

De origine Hieronymianorum,Cannonicorum regularium, Auguſtinianorum,Cartuſianorum, Carmelitanorum, Præmonſtratenſium,& Crucigerorum. caput. III

De Prædicatorum , Franciſcanorum, Trinitatis,Seruorum Deiparæ, Brigidenſium,Ieſuatorum, Nouorum Eremitarum, & Bonorum hominum origine. caput. IIII

De origine ſacrorum militum,ac de initio atque exitu ſectæ Albatorum. cap. V

De Niniuitarum initio, quorum ſecta vulgo Confraternitas dicitur:& vnde mos,ut conſocij inter orandum ſeſe conuerberent. cap. VI

De origine ſectæ deæ Syriæ ſacerdotum, & Aſſyriorum. cap. VII

De primordio Mahometanæ ſectæ, atque eius legibus & inſtitutis. cap. VIII

CAPITA LIBRI OCTAVI.

VNde natum , ut patres ſanxerint diuorũ reliquijs honorem habendum eſſe, ac qui primi ſtationes & iubileum Romæ inſtituerint, & de primo ueniarum, & quas indulgentias dicunt,uſu. cap. primo

De ori-

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex vtitur, ac collegiorum & ſcribarum,& quando primũ literæ apoſtolicę cœperint obſignari plumbo,& de primo annatarum vſu. cap. II
De Simoniacorum ſectæ ortu. cap. III
Quando primum hæreſes, atque ſchiſmata orta, ac in his Lutherana ſecta, & quæ eorũ autoribus ſit pœna conſtituta. cap. IIII
Quo primum tempore pontificum concilia publice haberi cœperint, atque quorum conuentum decreta à patribus recepta ſint. cap. V
Qui ex alienis & externis primi noſtros Chriſtianos inſectati fuerint, & ibidem qui martyrij primũ palmam tulerint. cap. VI
De Chriſtianæ reipublicæ præſtantia. cap. VII

INDICIS CAPITVM FINIS.

RERVM

AC VERBORVM TOTO HOC OPERE CONTENTORVM INDEX.

A

Abagarus ſcripſit ad Chriſtum, vt ſe ſanatū veniret. pagina. 398
Abies admirationis præcipuę. 194
Abſtenti qui, & quare dicantur. 273
Acolythi, ſeu Acoluthi. 245
Adulterij cauſa. 471
Adulterorum pœna. 212
Aegyptij vnde dicantur. 13
Aegyptij primos hoīes apud ſe natos perhibent. 8
Aegyptij Deorum genus apud ſe primū fuiſſe gloriātur. 4
Aegyptij primi omnium dijs aras, ſimulacra & delubra ſtatuere. 22
Aegyptiorū literæ quales. 195
Aeromantia quid. 71
Aes quis primū fabricarit. 136
Aeris inuentor. 136
Aethiopes à quo nominati. 11
Aethiopes primi hominum creati. 8
Aethiopes nunquam ab externis regibus ſubacti. 23
Aethiopum in deos pietas & religio. 23
Agonalia feſta. 371
Agriculturæ repertor. 154
Aleæ ludum quis primum excogitarit. 119
Alexandriæ in Aegypto conditor. 105
Albatorū ordo quomodo cœperit. 433
Altare primū quis fecerit. 311
Alui purgationis autor. 61
Amphiaraus augur. 74
Amphitheatrum quid. 200
Anchoræ inuentor. 208
Ancile è cœlo lapſum, regnante Numa. 283
Angariare quid. 343
Anglorum in celebrandis nuptijs mos. 19
Anglicarū mulierū oſculo ſalutandi conſuetudo. 279
Annales quondam Romæ pro hiſtorijs

hiſtorijs habebantur. 41
Annatarum inuentio. 451
Animas defunctorum pietate ſuorum releuari. 382
Animalia occidere quis inſtituerit. 167
Animalia herbas, ac remedia nonulla hominibus commonſtrarunt. 66
Animalibus quis primum nomina impoſuerit. 167
Annus magnus. 95
Anni ratio quam varia fuerit apud priſcos. 94
Annum qui primi conſtituerint. 94
Annos numerandi varij apud gentes modi. 59
Annulorum origo. 141
Annulus ſacerdotibus olim datus quid ſignificet. 254
Annua ſacra martyrum. 377
Antennarum repertor. 208
Anthiochenū concilium. 462
Antonius Eremita. 412
Apelles hæreticus. 456
Apoſtoli ī cœna ſacerdotes fiunt. 248
Apoſtoli à Chriſto initiati. 248
Apollo cur Pythius dict⁹. 116
Apollinis ſimulacrum in Delo. 47
Apollinares ludi quando inſtituti. 188
Apollonia ſeſe vltro in flammam conijcit. 476
Apophoreta vnde dicta. 124
Aprorum in morbis remedium. 67
Aquam vino miſceri quis inſtituerit. 160
Aquæ conſecratio. 322
Aquam in Euchariſtia miſceri vino quis docuerit. 332
Aquilo ventus vnde nomē habeat. 56
Arabi vnde dicti. 12
Arabū regis filiæ hiſtoria memorabilis. 16
Arabum in ducēdis vxoribus conſuetudo. 16
Aræ primitus anſæ dictæ. 168
Arachnes fabula. 173
Aramei à quo nomē ſortiti. 13
Arbores in Italiā aliunde trāſlatæ. 164
Arborū rami virides, cur Calend. Maij ante domos ponantur. 295
Arcæ lapideę Ro. inuentę 465
Archagathus medicus primus Romæ. 63
Architecturæ origo. 180
Arcusbuſij inuētor, & vnde nomen habeat. 112
Arcuum inuentores. 110
Areopagitarū magiſtratus. 85.
Argenti repertor. 135
Argenti primus ſignator. 138
Arietis qui, & dicitur inuentor. 111
Ariſtocratiam qui primi conſtituerint. 84
Ariſtocratia quando cœperit Romæ. 87.
Arithmeticæ origo. 58
Arma qui primus fabricauerit. 109
Arrij hæreſis. 458. & 462
Artē nauigādi quis reperit. 205

Aruales

Arualcs ſacerdotes. 284.
Aruſpicinæ artis origo. 73
In quibus ea verſetur. ibidē, & ſequ.
Aſciæ repertor. 203
Aſſyrij à quo ſint appellati 12
Aſtrologię initium vnde ſumptum, & qui eius inuentores. 53. & ſeq.
Aſylum à quibus primo conſtitutum. 195
Aſylis quo pacto Chriſtiani vtantur. 197
Athanaſius cantores tēplo eiecit. 353
Athila Hunnorum rex. 477
Atlas cur cœlum humeris ſuſtinere dicatur. 54
Atomi vnde dicti. 7
Auguria cur dicta, & à quo primum inuenta. 74
Augurum collegium ſumma religione cultum apud Romanos. 75
Auguſtiniani eremitani. 420
Auiaria qui primum inſtituerit. 171
Aulæa ornamēta vbi primum excogitata. 174
Auri intexēdi modus per quē oſtenſus. 175
Auri conflaturæ inuētor. 136
Aurum vbi, & à quo primum inuentum. 136
Aurum cur palleat. 135
Auſpicia vnde dicantur. 73
Azymorum dies qui fuerint. pagina. 314

B

Babylonij filias ſuas ad quæſtum corpore faciundū adigebant. 210
Babyloniorum ægrotos curandi ritus. 64
Bacchanalia ſacra. 211. & 284
Baculus cur olim epiſcopis datus. 254
Baliſtæ inuentores. 110
Balſamum in ſola Iudæa naſci. 299
Baptiſmus infantiū ab Apoſtolis introductus. 244
Baptizati à Ioanne denuo baptizabantur. 236
Baptiſmatis primus vſus. 235
Barbam aut comam ſacerdotibus nutrire vetitū fuit. 256
Baſilides Cerdo hęreticus 456
Belus rex vt Deus cultus. 22
Bellicarum machinarum autores. 111
Benedictinorū deſcriptio. 415
Bernardus Caſtilionenſis. 417
Bigas qui primū iūxerint. 114
Biretri autor latet. 216
Biremem quis primum fecerit. 207
Bōbardæ inuentor. 111 & 215
Bombardæ vſus Venetis primum indicatus. 111
Vnde nomen habeant. 112
Bombardæ repertoris nomen cur occultetur. 112
Bombyces apud Seres. 177
Bonæ Deæ ſacra. 284
Boreas vnde nomē adeptus 56
Bonorum hominum ordinis origo. 428
Boues ad aratrum quis primū iunxerit. 157

Breuia-

Breuiatores à quo creati. 450
Brigidenſiũ monacharum initium. 428
Bucolici carminis inuẽtor. 36
Bullarum inuentio. 450
Vnde dicta. 451

C

Cadauerum ablutio, & vnctio. 381
Cadmus in Græciam primus literas attulit. 25
Cęleſtinorũ ordinis origo 417
Calatrauenſium militum religio. 432
Calchas augur. 74
Calices ab initio quales. 393
Camalduenſium religio quãdo orta. 415
Campanæ inuentor ignoratur. 215
Canonicorum veſtitus. 421
Canonici regulares. 419
Capillorum tincturæ inuentrix. 213
Capita cur aperiamus magiſtratibus 276
Carcerem primum quis ædificarit. 93
Cardinalium origo. 259
Carmelitanorum ordinis origo. 422
Carmentalia ſacra. 371.
Carnes ſub Saturno nõ comeſtæ. 168
Carthuſianorum origo. 421
Catechumeni vnde dicti. 240
Cauea, pars media theatri. 199
Cauponam qui primi aperuerint. 161
Cecrops primus Atticæ rex, & Moſis æqualis. 24
Cecrops iuxta fabulas, matrimonij autor. 15
Celocis nauis inuentor. 207
Cenſum quis primus inſtituerit. 90
Cenſum agere, quid. 92
Centaurorum fabula vnde orta. 114
Cephas vocabuli interpretatio. 343.
Cerimoniæ ũde appellatæ. 339
Cerealia à quo inſtituta. 285
Cerui à Phalãgio percuſsi, cancros edẽdo ſibi medẽtur. 66
Chalcedonenſe cõcilium. 462
Chananæis à quo nomen inditum. 13
Chartæ, quibus ſcribendo vtimur, vnde fiant. 106
Chartarum varia genera ibid.
Chelidoniam hirundines docuere. 66
Choreas ducendi mos. 294
Chorus vnde appelletur. 353
Chiromantia quid. 72.
Chirothecę cur olim epiſcopis datę. 254
Chirurgię inuentor. 62
Chriſtianę abſtinentię in cibis capeſſendis forma. 366
Chriſtianæ Reipubli. origo & & incrementum. 228
Chriſtianorum XVII. millia diebus XXX. ſupplicijs affecta. 354
Chriſtianos, eorumque ędes vngendi conſuetudo. 299
Chriſtiani cur dies feſtos conſtituerint. 373

Cchi-

Chriſti ſacerdotium quale. 299
Chriſmatis materia. 299
Chryſippi de Deo opinio. 3
Cinerum conſecratio. 361
Circe magię perita. 69
Circerorum autor. 287
Circini autor. 208
Circuncisionis forma, & origo. 232 & 233
Ciſtercienſium monachorũ familia. 417
Citharę repertor. 48
Ciues Rom. in quinq; claſſes diuiſi. 90
Ciuitatum nomina quãdo immutata. 13
Clarę virginis cõgregatio. 425
Claſſes ciuium Rom. quinque & quanti vnaquęque ſit ęſtimata. 90. & ſeq.
Claſſe quis primum depugnauerit. 208
Clauum pangendi mos apud Romanos. 60. & ſeq.
Clauium inuentor. 203
Cleopatra quomodo cum Antonio extremis coronę floribus venenatis luſerit. 133
Cleopatra centies centenis ſeſtertijs cœnata. 171
Cluniacenſium ordo. 415
Clyſteris vſum vnde didicerint medici. 67
Cęnobiorũ cõditor prim⁹. 412
Co iſula Aeſculapio dicata. 62
Collegia ſacerdotum inſtituta. 459
Collegia virginum vnde exorta. 276
Colores quis inuenerit. 150
Comœdia vnde dicta. 17
Comœdię principium. 36
Comœdię nouę autores 38
Comœdias atq; tragœdias agẽdi modus. 199
Cũpatres ĩ baptiſmo teſtes. 238
Conceptiuę ferię. 372
Concilium Nicenum. 462 Romanũ. ibid. Antiochenũ ibid Calcedonium. ibid. Conſtantinopolitanũ. ibid. Byzãtiũ. ibid. Epheſinũ. ibid
Concilia quando publice haberi cœperint. 461
Cõcionãdi pfect⁹ modus. 326
Concumbendũ quãdo ſit. 215
Confeſsio ſecretior. 348
Confeſsio annuaria à quo conſtituta. 350
Confeſsionis publicæ initium. 348
Confirmationis initium. 239 & 300
Confraternitatis ſectæ primordium. 434
Congiaria dona. 289
Corbona quid. 343
Coronæ vnde olim fieri conſueuerint. 131
Coronarũ varietas. 131. & ſeq.
Coronarum repertores. 131
Corinthus hęreticus. 456
Conſualia feſta. 371
Conſules Romę primi, & vnde dicti. 87
Cribrorum excogitatores. 158
Crux honori eſſe quando cœperit. 311
Crucis ſigno ſe munire, vnde ortum. 390

Crucigeri monachi quãdo cœperint. 423.
Cryſtallus lapis à quo inuentus. 144
Cubiculariorũ inſtitutio. 269
Cultus Dei qui maximus.
Curruum repertor. 114
Cymbæ excogitatio. 207
Cyprij virgines ad dotes corpore quęſituras in quęſtum adigebant. 210
Cyprianus martyrio coronatus. 475
Cyrenaicus atheos. 3

D

DAemones effugandi modum quis primus docuerit. 70
Decemuiri quando primũ Romę creati. 88
Decimarum cauſa. 401
Decimis opes non parari debent. 406
Declamator quis 43
Dedicatio templorum. 315
Delubra quis primum ędificarit. 184
Democratia quando Romam irrepſit. 88
Denarius diurnus. 93
Denicales feriæ. 373
Dentis euulſionem quis excogitarit. 61
Deo ĩmolãdi pecora mos. 167
Deorum origo. 1
Deos colendi ritus vnde effluxerit. 22 23 & 24
Deus iuxta Epicurum mortalia non curat. 3
Diaconi. 244
Diadema, regiũ inſigne, à quo primum inuentum. 83
Diagoras Athenis cur expulſus. 465
Dialecticę autor. 52
Dialogos quis introduxit. 53
Dictator quis primus Romæ creatus. 87
Dictamus herba extrahendis ſagittis conducit. 66
Didymus Grãmaticorũ princeps. 32
Digamus olim ad officiũ ſacerdotis nõ admittebatur. 257
Diœceſes epis diſtributę. 258
Diuinandi duo genera. 72
Diuortium quãdo licitum. 18
Diuortij autor qs. ibid. & ſeq.
Diuortij libellus. 18
Diuortij inter Iudęos & Romanos diſcrimen. 17
Doliorum excogitator. 204
Domos luteas qui primi ędificarint. 181
Dorothea martyrio coronatur. 476
Drachma. 92

E

ECcleſiæ principium. 226
Elamitę vnde dicti. 12
Eleemoſynę vſus quando cœperit. 356
Eleemoſyna cui danda. 357
Electrũ vbi primũ inuẽtũ. 144
Encęnia Iudęorum. 315
Euchariſtia quãdo iſtituta. 332
Enos primus nomen domini inuocauit. 24

Epicuri

Epicuri impia de Deo opinio. pagina. 3
Epiſcopis cur olim baculus datus. 254
Epiſcopi vocabulum. 250
Epiſcoporum creatio quibus olim commiſſa. 266
Epulũ dandi conſuetudo. 293
Epulones à quibus creati. 284
Equi, qui & aries dicitur, inuentor. 111
Equitãdi artem quis primum compererit. 113
Eremus à quo primum habitari cœpta. 410
Eremitanorum ordinis principium. 428
Erichthonius vnde dictus. 114
Eſſęi vnde dicti, & eorum inſtituta ac mores. 410
Eſſeni abſque coniugibus vitam degebant. 17
Ethnicus quid ſignificet. 343
Etunicorum ſacra tribus purgationibus conſtabant. 350
Ethicę inuentor, & quid eius proprium, 52
Eutyches damnatur. 462
Excommunicationis inuentio pagina- 273
Excommunicandi vſus à Druidibus Gallorum ſapiẽtibus vſurpatus. ibid.
Exequię vnde appellatę. 384
Exhomologeſis quid. 349
Exorciſatores Salamon inſtituit. 245

F

Fabricę materiariæ inuentio. 203
Fabulam quis primus recitandam dederit. 198
Faſtorum dierum origo. 373
Feciales ſacerdotes, 283
Ferię ſtatiuę. 271. Conceptiuę. 372. Imperatiuę. ibid.
Ferię vnde nuncupatę. 365
Ferramenta ruſtica quis compererit. 157
Ferreis ſoleis equorum vngulas munire, qui cęperit. 113
Ferrum qui primi fabricarint pagina. 136
Ferrarię artis repertor. 137
Feſti dies apud Chriſtianos cur conſtituti. 373
Feſtorum dierum apud Rom: origo. 371
Feſtis diebus conuiuia pręben di amicis conſuetudo. ibid.
Feſta agonalia. 371 Carmẽtalia. ibid. Conſualia. ibid.
Feſti nouendialis origo. 372
Fiſtulę inuentor quis. 47
Flamines ſacerdotes à quo inſtituti. 280
Flamines vnde dicti. ibid.
Flori crudelitas in Iudęos. 387
Flora Dea quomodo & à quibus culta. 284
Fœderis iciẽdi varij modi. 126
Fœderũ olim tria genera. 126
Fœderum repertores. ibid.
Franciſcani à quo orti. 424
Fullonię artis repertor. 173
Funebres ludi à quo inuẽti. 119
Funebris orationis autor. 192
Funebris põpę deſcriptio. 385
Fundarum vſum quis primũ monſtrarit. 110

Fuſos in lanificio quis repererit. 174
Frumenti inuentio. 155

G

GAlli olim mutuum dabant pecunias, apud inferos ſibi reddendas. 470
Gazophylacium quid. 343
Gemmæ quo tépore cœperint eſſe pretioſæ. 142
Genitalia virginũ faſcijs olim ſuccincta. 20
Genios ſingulis binos attribuit antiquitas. 2
Geomantia quid: 72
Geometriæ autores qui. 58
In quibus verſetur. 58
Glutini repertor. 203
Gothicę gétes ũde apellatę. 13
Græci in conuiuio cum mulieribus nõ accũbebant. 170
Grammatici olim omniũ ſcriptorum cenſores. 32
Grandimontenſis monachorum ordo. 416
Gymmici ludi. 119

H

HAeres quando primum ortæ. 454
Hæreſis & ſchiſma quomodo inter ſe diſcrepent. 457
Hæreticus quis dicatur. 454
Hęreticorum pœna. 459
Harmonias vocum quis inuenerit. 44
Harpagonarum autor. 280
Haſta cur quondam nubentis capiti impoſita. 20
Hebionis hæreſis. 456
Hebræi vnde dicti 221
Herbę & remedia nonnulla ab aĩalibus homini ĩdicata. 66
Herbarum mira virtus. 65
Herbariæ medicinæ inuentor. ibid.
Herbarię rei ſcriptores primi. 67
Hercules Nymphę amore captus. 178
Heroicum metrum vnde nominatum. 35
Hieronymi vita. 418
Hieronymiani monachi. 419
Hippagines naues quis repererit. 208
Hippocrates medicinam omnino perditam in lucem reuocauit. 62
Hippopotamus vt morbidum corpus exoneret. 67
Hiſtorię primus ſcriptor. 39
Hiſtorię cõponẽdæ regula. 41
Hiſtrionibus vnde nomen inditum. 158
Homo Dei ſimulacrum. 10
Homines ex qua materia creati. 9
Hominum prima origo. 8
Hominũ natura ſyderibus ſubiecta. 53
Horas canonicas quis inuenerit. 350
Horologij autor ĩcognit⁹. 215
Hos anna quomodo Latinè reddatur. 342
Humiliatorum ordo in Germania. 417
Hydromantia quid. 72

I

IAnus primus Latinorũ rex cur

cur gemina facie fingatur. 96
Ieiunium in quatuor anni tẽ-pora diuiſum. 361
Ieiunium XLVI. dierum. 296
Ieiunij initium. 355
Ieiunij ſolennis ratio. 365
Ieiunij quartę & ſextę dierum hebdomadę iuuentio. 375
Ieiunio vnde nomẽ inditũ. 357
Ieſus quonã pacto vnctus. 298
Ieſuatorum ſectæ initium. 427
Ignatius ad beſtias dãnat⁹. 475
Ignes crebros Calend. Martij faciendi conſuetudo. 295
Ignis myſterium. 316
Ignis inuentor. 137
Igniſpicij repertor. 73
Imagines cereas offerendi ritus. 291
Imperare bene, difficile. 82
Imperatoris eligendi poteſtas archiepiſcopis facta. 267
Imperatores creandi poteſtas penes põtificem Romanum fuit. 266
Imperatorũ cõſecrandorũ mos Romæ qualis fuerit. 191
Imperatiuæ feriæ. 372
Impoſitio manuum. 249
In auibus tria quondam diuinandi genera. 74
Incantationes quibus ægritudines mitigari ſolent, quis ediderit. 70
Indulgentię quãdo celebres eſſe, & à quo tradi cęperit 447
Induciarũ excogitatores. 125
Infantes à ſupplicio viuere incipiunt. 44
Inguinibus tumeſcẽtibus homines quãdo perierint. 388
Inſtitores. 209
Iouis nutritor Meliſſus. 22
Iſis deus Aegyptiorum. 4
Iſthmij ludi à quo nominati & inuenti. 117
Iubilei anni autor. 446
Iubilei origo apud Hebræos. pagina. 448
Iudæi à Iuda appellati. 221
Iudæorum luctus. 779
Iurandi modus per Euangelium. 273. Per Iouem. 272
Iurãdi mos apud Hebręos 272
Iuſiurandum quod maximum fuerit. ibidem
Iuris ac legum origo. 77
Iuris diuiſio. ibidem
Ius creandi Roman. pontificis quando mutatum. 264
Iuſiurãdi Romæ olim apud factioſos cõfirmãdi mos. 127
Iuſtinæ monachæ congregatio. 418

L

Labyrinthorum primi autores. 185
Lacedęmonij cur ab Aſia contemplanda ciues ſuos prohibuerunt. 470
Lacedæmoniorum regum ſeries. 83
Lanarũ primi infectores. 173
Lanificij uſus à quo primum oſtenſus. 174
Lapidicinas quis primum oſtẽderit. 181
Lati claui repertores. 174
Lauatio pedum ante diem feſtum paſchę. 279

Lauandi vſus veteribus frequens. 202
Lauādi manus cōſuetudo. 334
Lauri arboris dotes quædam præcipuæ. 165
Lectiſterniorum initium. 287
Lectorum ordo à quibus initium cœperit. 245
Legis definitio. 77
Leges mortalib9 alij alijs primum dederunt. 79. & ſeq.
Legū ac iuris origo. 79. & ſeq.
Lembi inuentio. 207
Leporaria à quo condita. 171
Linguarum varietatis exordium. 11
Lini inuentio. 173
Lintres Germani excogitarūt. pagina. 207
Litaniæ vulgo pceſsiones. 388
Litaniarum inſtitutio ac forma. 390
Literarum vſus ad quid cōducat, & à quo primum inuentæ. 25. & ſeq.
Luciferi natura à quo inueſtigata. 55
Ludiones. 198
Ludi funebres. 119
Ludorum genera apud Græcos. 115
Lugēdi ratio apud Iudęos. 379
Lugendi mos apud Rom. ibid.
Lugentium veſtitus. 380
Lunę curſum ac defectum qui primus monſtrarit. 55
Luſtricus dies. 238
Luſtrum conditum. 92
Lydi à quo nuncupati. 13
Lydios, Dorios, & Phrygios modulos quis inuenerit. 47
Lydorū filiæ vulgato corpore quęſtum facientes, dotem ſibi compararunt. 17
Lyrici poetæ vnde dicti. 47

M

Macedonius, Eudoxus, & Macarius Antiochenus damnantur. 462. & ſeq.
Macrobius notatur. 90
Magiæ ſex ſpecies. 71
Magicæ artis origo. 68
Magiſtratibus cur capita aperiamus. 276
Magnus Alexan. quibus rebus immortalitatem intelligebat. 213
Mahometanæ ſectæ primordiū, leges, ac inſtituta. 437
Malcolmi Scotorum principis optimi factum. 16
Mali & antennæ autor. 208
Manumiſsionis formula. 85
Mari quis primum imperauerit. 205
Marmoris fodiendi cauſa. 181
Machinæ ad ferenda grauiora onera inuentor. 111
Marciō Stoicus hęreticus. 456
Martyribus cur annua ſacra inſtituta. 377
Martyrij palmā qui primum tulerint. 464
Materiariæ fabricæ excogitatio. 203
Matrimonium à ſacerdote nō conſecratum pro inceſto haberi. 305
Matrimonium ab initio qua ratione cōtrahi ſolitū ſit. 302

Matrimonij fœdus Chriſtiani ſanctius colunt quam olim Hebræi. 17
Matrimonij ius in poteſtate parentum eſſe debet, 306
Matrimonij origo. 15
Matrimonij qui fuerint veterum ritus. 19
Matrimonij vſus varius 15
Matrimonij ſacerdotalis origo apud Hebræos. 301
Matrimonio contrahendo qui cognationis gradus prohibiti. 303
Matrimonia cum conſanguineis contracta. 16
Matrimus. 19
Maximus circus. 201
Medicus Rom. primꝰ quis. 62
Medici vrbe & Italia pulſi. 63
Medicinæ medicamentariæ repertor. 65
Medicinæ autores dij. 61
Eiuſdem diuiſio. 62
Medicamina omnia mali ſucci eſſe, ſtomachumque lædere. 66
Megalenſes ludi. 286
Mellea medicina à quo inuenta. 66
Mellis colligendi vſus cui tribuatur. 164
Meliſſus Cretēſium rex ſacrorum pompas primus introduxit. 23
Membranæ à quo repertę. 106
Membranæ vnde nomen habeant. ibid.
Memoria qui olim claruerint. pagina. 107
Memoriæ artis inuētio. ibid.
Menander Samaritanus hæreticus. 455
Mendicantium ordo. 420
Mēſæ inſtructę cōſecratio. 371
Menſuras quis inuenerit. 59
Mercaturæ initium. 209
Mercurius literarum in Aegypto autor. 25
Meretriciam artem Venus inſtituit. 210
Metri autor. 35
Militaris artis primi inuentores. 108
Milites diui Iacobi. 432
Militum ſacrorum origo. 429
Minerual munus. 285
Minij inuentio. 144
Minimorum ordo à quo inſtitutus. 432
Miſſa vox Hebraica. 338
Miſſa finita, cur pronūtietur, Ite miſſa eſt. 337
Miſſæ ſacrificium qui adauxerint. 333. & ſeq.
Miſſilia dona ſpargebātur. 289
Mitra bicornis. 254
Molendini inuentor incognitus. 217
Monachos quis omniū primū nouis legibꝰ obligarit. 414
Monaſticę vitę principiū. 410
Monaſticus ordo quãdo tribus votis obſtrictus fuerit. 414
Montanus hæreticus. 456
Monteſiæ militum ſectæ initium. 432
Montoliuetēſes monachi quādo cœperint. 416
Mopſus augur. 74

Mortui ad tubá ferebãtur. 385
Mortuorum anniuerſaria iuſta à quo inſtituta. 381
Mortuorũ animas pietate ſuorum releuari. 382
Mortuis iuſta facienda quis primus oĩum curauerit. 379
Mortuos non lugendos. 384
Moſſolami Iudæi factum. 74
Mulieres ĩ honorem deorum ſtupratæ. 319
Mulieribus velato capite templum olim non licebat ingredi. 275
Mulierib⁹ Romanis cur olim vini vſus interdictus. 279
Mundus ſecundũ philoſophos ingenitus. 8
Mures in Thebaidis agro naſci. 9
Muros quis prim⁹ fecerit. 183
Murex piſcis, qui & conchylium dicitur. 179
Muſica veluti virorũ effœminatrix olim prohibita. 45
Muſica inſtrumẽta quis in Latium primus attulerit. 50
Muſicæ inſtrumenta qui inuenerint. 46
Muſicam quis primus repererit. 43

N

Natalis dies. 372
Natalis dies ſacrorum quid. 292
Natalitijs dominicis, ex domeſticis regem creare, vnde ortum. 295
Nauis inuẽtor quis fuerit. 205
Nauis onerariæ autor. 207
Nauis longę fabricatio. 207
Nauigandi ars cui accepto ferenda. 205
Nazaræorum ſecta. 256
Necromantia quid. 71
Nefaſti dies. 373
Nemeæi ludi vnde dicti. 118
Neomenia quid. 314
Nemroth Babylonis tyrannus. 84
Nendi artẽ quis docuerit. 173
Nero Petrum atque Paulum morte affecit. 465
Nero Romam incendit. 466
Neſtorius hæreticus damnatur. 462
Nicenũ concilium. 462. & ſeq.
Nicolaianorum hæreſis. 455
Nili incrementum, atque ex eo præſagia. 58
Niniuitarum initium. 434
Ninus Aſſyriorũ rex, primus Aſiæ imperio potitus eſt. 83
Nocturna ſacra ſemper damnata. 364
Nomadum parentes ſenio cõfectos mactandi mos. 469
Normæ excogitatio. 203
Notarij Romæ qui res martyrum ſcriberent quando conſtituti. 267
Notarios Apoſtolici ærarij q̃s crearit. 451
Nouatiani hæreſis. 457
Damnatur. 461
Nouendialis feſti origo. 372
Nouendialis ſacrificij pro demortuis initium. 381
Nudipedalia ſacra apud Iudæos inſtituta. 387

Numæ Pompilij pietas. 280
Numa Pompilius nouæ religionis autor Romanis. 23
Numerorum repertor. 59
Numiſma cenſus. 93
Numum aureum & argenteũ, quis primum ad vſum percuſſerit. 138
Nundinę paganorum. 372

O

Obeliſcus quid. 193
Obeliſcus vbi primum erectus. ibidem.
Obeliſci varijs notis inſculpti. 195
Obſeruantium ordinis principium. 426
Oleæ Minerua inuentrix. 162
Officiorum diuiſio inter reliquos initiatos. 269
Olympici certaminis inuentores. 115
Olympici certaminis quale præmium. 116
Oppidum primus omniũ Cecrops condidit. 183
Orantes cur capita aperire debeant. 276
Orandi modum quis primus docuerit. 322
Orãdi modus per calculos. 324
Orandi vera ratio. 323
Oratoris, & Rhetoris diſcrimen. 43
Orationis ſolutę primus conditor. 408
Orcheſtra. 199
Orgia ſacra. 23
Orpheus Orgia ſacra primus in Græciam introduxit. 24
Oſcilla ex cera fictilia. 291
Oſcitatio vnde proueniat. 389
Oſculo ſalutandi mos. 278
Oſiris Deus Aegyptiorum. 4
Oſtenta quę dicantur. 73
Oſtiarij. 245
Ouandi cauſa. 129

P

Palamedes literarum numerum auxit. 25
Pallium quid ſignificet. 270
Pallij quo vtebantur olim epiſcopi, deſcriptio. ibid.
Panis conſecratio. 422
Panos & Syringę fabula. 47
Papa pedes deoſculandos porrigere vnde didicerit. 277
Papa vnde diuitias acquiſierit. 408
Paradiſus quid. 342
Parentatio annua quid. 382
Parochię quando presbyteris diuiſę. 258
Parochi magiſtratus apud Romanos. 258
Patres patrati. 283
Patrimi qui. 19
Paulus & Petrus capite obtrũcantur. 231
Paulus Samoſatenus in concilio damnatur. 461
Pauli Samoſateni hęreſis. 456
Pecora Deo ĩmolãdi mos. 267
Pecunia vnde appellata. 139
Pellibus caprinis, & ouillis olim ſcriptitatum. 106
Perſecutores Chriſtiani ſanguinis referuntur. 464
Perpendiculi excogitator. 203
Perſonas induendi mos ante

quadrageſimam. 296
Perſonas induere apud Anglos capitale. 296
Pœna eorum qui humanis hoſtijs non litaſſent. 319
Pœnitentia vera. 345
Pœnitétiũ ordinis initiũ. 425
Petaſum epiſcopi ferre quando cœperint. 262
Petrus Apoſtolus in ſacerdotio prærogatiuã habuit. 249
Phęrõ cur cęcus factus, & quo modo viſum receperit. 193
Philoſophię origo. 51
Duo eius principia. 52
Diuiſio. 52
Philoſophorum innumerabiles de Dijs ſententiæ vnde ortę. 2
Phylacterium quid ſignificet. 343
Phyſica ĩ quibus verſetur. 52
Piſtores Romę quando eſſe cœperint. 156
Picturę inuentor. 149
Piſcãdi vsũ quis tradiderit. 171
Plaſtices, id eſt, figulinæ artis repertor. 151
Platonis de Deo ſententia. 6
Planetę à quo diebus aſsignati. 365
Pebei ludi repertor. 288
Plumbum quis primum oſtẽderit. 136
Poeticæ facultatis origo. 33
Poetæ numine afflati. 32
Poetice artis præſtantia. 32
Pondera quis repererit. 39
Pontifex maximus à quo primum creatus. 282
Pontificũ electio ad ſolos Cardinales hodie reducta. 265
Populorum nomina quando immutata. 13
Popularis ciuitas a quo primũ inſtituta. 85
Potum ex hordeo quis primus confecerit. 162
Polygamia Hebræorum defenditur. 303
Prædicatorũ ordinis primordium. 424
Prẽmõſtratẽſes monachi. 423
Prçcentorum autor. 245
Presbyteri vnde dicti. 247
Presbyter niſi triginta annos habens fieri nõ poteſt. 257
Presbyterorum ordo quando cœperit. 247
Presbyterorum ſecularium vota caſtitatis perpetuo ſeruãdę. 414
Pſalmos alternis canere, quis inſtituerit. 352
Pſallentium in templis reprehenſio. 353
Pſammetichi de primo hominum ortu mirabilis cognitio. 9
Primitiarum autor oſtenditur. 404
Primogenita cur Deus ſibi offerri præceperit. 405
Profeſti dies ũde nominati. 373
Proſelytus quis. 343
Proſcenium. 199
Protagorę de diuinitate dubitatio. 3
Protonotarij apoſtolici. 260
Puerperarum purgatio. 907

Pugna

Pugna vnde dicta. 109
Pugnare ex equo quis primũ docuerit. 115
Punicæ fœminę doté vulgato corpore quærebant. 469
Purgationes tres ĩ Ethnicorũ ſacris. 350
Purpura quid. 178
Purpura inſigne Rom. magiſtratuum. 179
Puteorum inuentio. 184
Pyramides ędificãdi cauſa. 187
Pyramidum autores. 186
Pyrrhicę ſaltationis inchoator. 118
Pyromantia quid. 71
Pythagoras Deum quomodo definierit. 3
Pythij ludi a quo conſtituti. 116

Q

Quadrageſima vnde dicta. 359
Quadrigarum repertor. 114
Quadriremis autor. 207
Quinquatria ſacra. 285

R

Rates qui inuenerit. 211
Rex ſacrificulus. 206
Reges vngendi mos. 298
Reges cur raro bene ĩperẽt. 82
Reges cur quondam vt dij culti. 21
Regũ Romanorũ inſignia. 89
Reipublicæ adminiſtratio trifariam diuiſa. 82
Religioſi qui. 22
Reliquię ſanctorũ quando primũ honorari cœperint. 443
Religionis origo. 22. & ſequenti.
Remi inuentor. 207
Rerum origo docetur. 6
Rhetoricę artis antiquiſsimi ſcriptores. 42
Rhetorices origo traditur. 41
Rhetoricę vis atq; facultas. 42
Romana reſpubli. ſub quo magiſtratu creuerit ac decreuerit. 87
Romani an generatim Latine locuti fuerint. 12
Romani decimas atque primitias dederunt. 406
Romani neptes vxores ducebant. 304
Coronati ludos ſpectabãt. 133
Romanorũ lugendi ratio. 379
Roman. in victu tenuitas. 367
Romanę ciuitatis triplex regimen. 86
Romanum concilium. 462
Rom. põtifex omnium caput conſtituitur. 265
Romulus aruales ſodales inſtituit, ſeque duodecimum fratrem appellauit. 284
Romoaldus Rauennas monachus. 415
Rotam figulariam quis inuenerit. 151

S

Sabaoth, vocis Hebraicę interpretatio. 342
Sabæi vnde dicti. 13
Sabellius hęreticus. 456
Sacerdotis conſecratio. 240
Sacerdoti iurare nõ licuit. 280
Sacerdotes, & reges vngendi mos. 297

Sacerdotes cur olim verticem radere ſoliti. 255
Sacerdotum collegarum apud Anglos diuortium. 270
Sacerdotũ deæ Syriæ ordo. 435
Sacerdotum Aegyptiorum veſtitus. 253
Sacerdotibus barbã aut comã nutrire nõ permiſſum. 256
Sacerdotiũ Chriſti quale. 299
Sacerdotij apud Hebræos initium. 247
Sacerdotalis miniſterij ætas. pagina. 256
Sacerdotalium indumẽtorum vſus. 494
Sacrificij ſeptendialis pro demortuis origo. 283
Sacrificia humanarum hoſtiarum. 316
Sacrificãdi ritus olĩ qualis. 168
Sacrificandi vſus vetuſtiſsimus. 313
Sacrorũ prim⁹ rit⁹ qualis. 251
Sagittæ à quo inuentæ. 110
Salem eiuſque vſum quis demonſtrarit. 171
Salis myſterium. 316
Sambucæ muſici inſtrumenti repertor. 49
Sanguinẽ mittere in morbis, vnde homines didicerint. 66
Sarmaticis virginibus nõ prius nubere cõcedebatur, quã hoſtem peremiſſent.
Saturnus Deorum parens. 4
Satyræ initiũ, & vnde dictę. 37
Scapharum inuentio. 213
Scandalizare quid. 343
Scena cur inuenta. 307
Scenopegia Iudæorum. 315
Schiſmatũ primus autor. 457
Sclopi inuentor, & vnde nomẽ habeat. 112
Scribendi vſum per notas quis repererit. 106
Scythæ probro dãt, hominem non occidiſſe. 469
Seculares ludi à quo ĩuẽti. 286
Seculares ludi vnde nomen habeant. 287
Secũdę mẽſę à quo inuẽtę. 169
Securis inuentor. 203
Sepulchri nõ delendi lex. 386
Sepulchrorum extruendorum forma. 386
Serici vſus. 177
Serpẽs æneus in deſerto. 396
Serram quis inuenerit. 203
Serui cur dicti. 85
Serui manumittendi formula. ibid.
Seruorũ Deiparæ ordinis primordium. 426
Seruitium à quibus inuẽtũ. 84
Sibylla vnde appellata. 288
Siclus. 92
Simon magus omnis hæreſis caput. 453
Simoniacorum ſectæ principium. 452
Simulachrum Magni Alexandri. 149
Simulachra cur ĩuẽta ſint. 145
Simulachra fingẽdi vſus à quo profectus. ibid.
Simulachrorum cultus apud Chriſtianos. 396
Socrates iam ſenex lyra inſtitui volebat. 45

Socrates cur damnatus. 465
Soleis ferreis equorum vngulas munire qui cęperint. 113
Solitaurilia ſacra. 285
Soliſtima tripudia. 74
Solis & lunę defectus, qui primum deprehenderint. 55
Somniorum interpretationem quis primo docuerit. 75
Sophronia ſ morte Lucretiam imitata. 476
Sortiũ Pręneſtinorũ origo. 75
Sphęræ repertor. 55
Sponſa cur domus coniugalis poſtes adipe ſuillo ĩũxerit. 21
Sponſæ cum conuiuis ex more coeuntes. 16
Spondeus pes carminis vnde dictus. 353
Spõdeus, pes pontificũ. ibid.
Staffa nouum inuentum. 216
Stationes ſacras qui primum inſtituerint. 445
Statiuæ feriæ. 371
Statua mulieris, quę ſanguinis profluuio laborans, à Chriſto curata eſt. 347
Statuas qui primi erexerint. pagina. 148
Statuas in templis erigendi cõſuetudo. 399
Sternuentibus cur bene precemur. 389
Stercorandi vſum quis primũ oſtenderit. 156
Strenam dandi mos. 294
Suffragiorum origo. 86
Supplicationes à quo excogitatę. 388
Sutorię artis inuentio. 174
Syderum obſeruationes in nauigãdo qui adinuenerint 57
Symbolũ, quid ſignificet. 342
Syria dea. 436. & eius ſacerdotes. ibid.

T

Talaſsij nomen cur in nuptijs inuocatum. 19
Taurus ęneus Phalaridi factus. 215
Taurij, ſiue Taurilia, ludi. 289
Tectas naues qs inuenerit. 208
Tegularum inuentor. 181
Templum Deo omnipotenti, quis primus ędificarit. 184
Templorum origo. 308
Terebri inuentio. 203
Terminalia ſacra quis inſtituerit. 285
Teſſerarum ludi repertor. 119
Teſtudinis bellicę autor. 111
Teutonicorum religionis initium. 431
Texendi artis inuentrix. 173
Theatri origo. 197
Thermarum origo. 202
Theſeus Pinnius, Polydori Virgilij auunculus. 81
Tibiarum autores. 47
Digranis dictum. 116
Tincturę capillorũ ĩuẽtio. 213
Tintinabula mulionum collis cur ſuſpendantur. 45
Tintinabulorum vſus, & myſterium. 354
Titij ſodales. 284
Titulorum quibus Papa vtitur, origo. 449
Torni inueſtigator. 203
Tondendi vſus à quo proditus

tus. 213
Tormentorũ inuentor. 110
Tragœdię initium vnde. 36
Tributum à quo primo indictum. 90
Trinitatis ordinis monachorum ortus. 426
Triremis inuentio. 207
Triumphi Chriſtianis ex gentibus reportati. 473
Triumphandi mos à quo fluxerit. 128
Troię excidium. 68
Trophea cur Gręci erexerint. pagina, 130
Tubæ inuentor. 49
Turrium primus conſtructor. pagina. 183

V

Valentiniani hęreſis. 456
Vallisumbrenſes monachi. 416
Vehiculorum autor. 114
Velãdi capitis cõſuetudo. 475
Velitũ vſus quãdo cęperit. 110
Velum quadrageſimale. 395
Venarum pulſus quis in muſices pedes diſcreuit. 48
Venabulorum inuẽtores. 116
Venãdi vſũ quis docuerit. 171
Venus quos ex adulterio filios procrearit. 210
Veneris ſyderis natura p quę inueſtigata. [illegible]
Ventorum ratio à quo explorata. 56. Earundem numerus. 56. & ſequ.
Verticem radere olim probroſum. 255
Veſtalium virginũ origo. 281
Veſtes acu facere quis docuerit. 175
Veſtiũ vſus cui aſcribatur. 174
Veſtimentorũ ſingulorum autores. 174
Ver vnde ſacrum dictum. 318
Vinalia ſacra cur inſtituta. pagina. 284
Vino aquam miſceri quis inſtituerit. 161
Vincula & compedes quis excogitarit. 93
Virgæ magiſtratuum Romanorum vnde fieri conſueuerint. 90
Virgines ſponſę à regibus vitiatę. 16
Virginum conſecrandarum inſtitutio. 274
Viſcerationes. 289
Vites vinique vſum quis inuenerit. 159
Vitri origo. 143
Vnctionis ſacerdotum atq; regum myſterium. 297
Vctorum vſus. 386
Vngendi mos periculoſe ęgrotantes. 300
Vxores quibuſdã populis cõmunes. 15
Vxores publica auctione emptæ. 16

X

Xenocrates plures deos ſtatuit. 3

Z

Zephyrus ventus vnde dictus. 57

FINIS.

r
e-
75
74
u-
74
18
.
84
in-
61
ex-
93
ma-
ue-
90
vi-
16
n in
274
289
nue
159
143
; re-
297
386
egro
300
; cō-
15
em-
16
deos
3
le di-
57

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER I.

DE PRIMA DEORVM ORIGINE & vnde Deus dictus. CAP. I.

CVM terreſtres olim dæmones, hoc eſt, aerij ſiue inferni ſpiritus, quos ſacri autores huius mundi principes appellant, per ſimulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercerẽt, & maleficis artibus ſeſe modo bonos dæmones, modo deos cæleſtes, ac nunc heroum animas, nũc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis pectoribus effuderunt, vt breui tempore bonæ partis hominum mentes à cultu veri Dei prorſum auerterint. Nec per tibi mirum videatur malos dæmones ſuſcipere perſonã deorum, quandoquidem ipſe ſatanas, velut Paulus apoſtolus cap. XI. epiſtolæ poſterioris ad Corinthios ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc eſt, Dei, qui lux eſt. Quare apoſtoli, vt eſt apud Matthæum Euangeliſtam cap. XIIII. cum in naui eſſent aduerſa tẽpeſtate in alto iactata, & IESVS ſuper mare ambulans ad eos iret, turbati ſunt arbitrantes ſpectrum eſſe, & licet ſit illis ipſis locutus, Petrus tamen uiſum videre ſe animo ducens, haud prius Chriſtum eſſe credidit, quam experimento cognouit, qui eius iuſſu ſuper aquam itidem ambulauit, adeo fallacias dæmonum vſitato more factas timebant. Ad rem redeo. Et quia ſpiritus erant tenues, ſibi geniorum nomen aſſumebãt, quod

genios ſingulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; vocantur, nec hominibus modo, verumetiam locis et ædibus, quorum alter nobis perniciem moliretur, alter prodeſſe ſtuderet. De hoc bono cuſtode non eſt quod ambigatur, quando teſte Matthæo cap. XVIII. *Chriſtus docet nos in angelorum tutela eſſe, dicẽs: Dico enim vobis, quod angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem patris mei. Hunc locũ diuus Hieronimus ita explanat: Magna dignitas animarum, vt vnaquæq; habeat ab ortu in cuſtodiam ſui angelum delegatum. Item hi dæmones oſtiatim domos occupabant, facileq; inſinuabant ſe corporibus hominum, & occulte in viſceribus operti, ualetudinem corrumpebãt, morbos ciebant, animos ſomnijs territabant, ac his malis cogebant mortales ad ſua decurrere auxilia, petereq; ſuppliciter reſponſa, quibus ſemper ambiguos, dedita opera, addebant exitus, ne ſuam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocendi tela poſtremo illis adempta fuere, prout fuſius explicabitur, cum de noſtræ Chriſtianæ religionis principio, & inſtitutis diſſeretur. Per hæc igitur maleficia dij putabantur, ita vt alij alios, ſicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & ſumma religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cũ à ſimulacris ad inuiſibiles ſpiritus cogitatio raperet, vti uera uſq; eo creuit, ut maior prope cœlitum populus, quam mortalium haberi cœperit. Vnde poſt innumerabiles philoſophorũ de dijs vndiq; ſententię confluxerunt, qui ſeſe, abiectis omnibus publicis atq; priuatis actionibus, quærendæ ac inueſtigandæ veritatis gratia, ad doctrinæ ſtudiũ contulerunt. Thales enim Mileſius, qui primus, teſte M. Tullio, in primo de natura deorum volumine, de talibus rebus quæſiuit, aquam eſſe dixit, à qua nata ſint omnia, Deum autem eſſe mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deum eſſe*

animum

animum per naturam rerum omnem intentum & cōmeantem, ex quo omnia quæ naſcerentur animalia, vitam capere. Cleanthes & Anaximenes aerem Deum ſtatuerunt. Virgilius in ſecundo Georgicorum:

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commiſtus corpore, fœtus.

Anaxagoras Deum eſſe cenſuit infinitam mentem, quæ per ſeipſam moueretur. Antiſthenes dixit multos eſſe quidem deos populares, unum tamen naturalem ſummæ totius artificem. Chryſippus naturalem vim diuina ratione præditam, interdum diuinam neceſſitatem Deum vocat. At Zeno diuinā naturalemq; legem, Xenocrates vero octo deos eſſe putauit. Quidam autem deos eſſe, aut ſibi minime conſtare dixerunt, aut prorſus ſuſtulerunt: nam Protagoras ſeſe negauit omnino de dijs, quid liqueret, ſcire, id eſt, an aliqua eſſet diuinitas nec ne, propter quod Athenienſes eum ſuis finibus exterminarunt. Diagoras vero atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum eſſe omnino Deum exiſtimarunt. Epicurus Deum quidem eſſe dixit, ſed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Item Virgilius in Damone.

Nec curare Deum credis mortalia quenquam?

Quare non temere Cicero in extremo libro de Natura deorum ait: Si talis eſt Deus, vt nulla gratia, nulla hominū charitate teneatur, valeat &c. Quo fit, vt nihil ab Epicuro abſurdius dici poſſit: ſi is enim talis eſt, vt ait, non vtiq; Deus appellandus eſt, ſed immane monſtrum: quapropter ex animis hominum radicitus religionem extraxit. Anaximandri autem, ſicut teſtis eſt M. Tullius, opinio eſt, nati

vos eſſe deos longis interuallis orientes occidenteſq;. De huiuſmodi igitur deorum origine eatenus nobis edifferendum eſt, quoad ad ipſam veritatem veniamus. Aegyptij apud ſe deorum genus primum extitiſſe gloriantur, vtpote qui, ſicut infra oſtendemus, primi omnium, teſte Diodoro Siculo, libro ſuarum hiſtoriarum primo, geniti, duos eſſe deos, & eos æternos arbitrati ſunt, Solem, & Lunam: & illum quidem Oſirim, hanc Iſim, certa nominis ratione appellarunt. Verum Lactantius in primo diuinarum Inſtitu. volumine Saturnũ omnium deorum parentẽ vocat, quod, autore Ennio in ſacra hiſtoria, ex Ope Iouem, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucam filios ſuſcepiſſet, qui cum de mortalibus plurimum eſſent bene meriti, dij habiti ſunt. Sed multi denique ſunt deorum ortus, cum ſinguli populi, vt Perſeus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad vitæ cultũ eſſet inuenta, uel gentis & vrbis conditores, vel fœminas caſtitate inſignes, ſeu viros fortiſſimos, etſi mortali genitos, in numero deorum habuerint, vt Aegyptij Iſim, Mauri Iubam, Afri Neptunũ, Macedones Gabyrium, Perſæ Mithram, Rhodij & Maſſagetæ Solem, Pœni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanũ, Naxos Liberum, Cretenſes Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Aſſyrij Belum, Berecyntes Rheam, & alij alios deniq; ex hominibus, & quod dictu poſt homines natos valde pudendum ac importuniſſimum eſt, ex animalibus deos fecerint, ſibiq; conſtituerint. Hinc Græci, teſte Herodoto in primo, non temere ſentiebant deos ex hominibus eſſe ortos. Quare eſſet admodum difficile, deorum originem definire, cum dij ipſi præſertim vaniſſimi, nullumq; eorum genus non mortale fuerit, quandoquidem illi fugas, mortes,

& vulnera perpeſſi ſunt. Quanto igitur rectius eſt, eo oculos & orationem tendere, vbi veri Dei ſedes eſt? quem pura, integra, incorrupta & mente & uoce venerari debemus? Quanquam de Deo loqui, & vera dicere, vt ſapiẽtes aiunt, periculoſum eſt, id quoniam oculi intueri nequeunt, cum ſiquidem acceſſu lucis, & fulgore aſpectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus eſt, prorſus amittitur, neq; animo, neq; vlla mentis acie concipi poteſt, vt probe admodum Simonides poeta ſapientiſſimus docuit: namque cum ab eo, autore M. Tullio, tyrannus Hiero quæſiſſet, quid aut qualis eſſet Deus, deliberandi cauſa ſibi vnum diẽ poſtulauit: cum idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petiuit: cum ſæpius duplicaret numerum dierum, admiranſq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius conſidero, tanto mihi res videtur obſcurior. Id quod ſi feciſſent philoſophi, qui more Andabatarum in tenebris verſantes, tot deliramenta cõmentati ſunt, profecto Deum creatorem ſuum tam impijs ſententijs non offendiſſent. Satius enim prope eſt vera ignorare, quam falſa docere. Semper itaque Deus eſt vnus, qui, teſte Macrobio, vices temporum neſciens, in vno ſemper quod adeſt, conſiſtit æuo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Eſaiam ait: Ego ſum Deus, ante me non fuit alius, & poſt me non erit: cuius, ut Cicero lib. Tuſculanarum 1. inquit, nulla eſt origo: dicente Moſe, In principio creauit Deus cœlum & terram. Et diuus Hieron. epiſtola 4. ad Damaſum ſcribẽs ait: Vna eſt Dei ſola natura, quæ vera eſt, ad id enim quod ſubſiſtit, non habet aliunde, ſed ſuum eſt. Deinde & ſubdit: Deus ſolus qui æternus eſt, hoc eſt, qui exordium non habet, eſſentiæ vere nomen tenet &c. De quo Virgilius, tametſi longe fuit à veritate, natura tamen ducente, ita lib. ſexto Aeneidos ceciniſſe videtur.

Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et Ouid in 1. Metamorphoſeos,

Ille opifex rerũ mũdi melioris origo. *Atq; reliqua. Et Plato quoque, qui omniũ ſapientiſſimus iudicatur, vnũ Deum nominat, & ab eo hũc mundum eſſe factum confirmat: quem, licet nobis, vt poetis, inuocandi mos nõ ſit, hoc tamen de primis rerum inuentoribus opus orſis proſperos ſucceſſus præſtet, omnibus oramus precibus, quando Deũ dictum putant, quod omnia dat commoda hominibus: licet alij nominatum Deum velint, quod ei nihil deſit, vel* ἀπὸ τοῦ θεῶ, *quod eſt video, ſpeculor: aut* ἀπὸ τοῦ δείδω, *timeo. Vtrumque diuus Ambroſ. probat ſcribens: Deus dicitur, quod ſpectet omnia, & timeatur a cunctis.*

De initijs rerum. CAP. II.

ETſi noſtri operis exordium eſſe videbatur, ut primũ de rerũ initijs differerẽ, deinde vero, vt deorũ originẽ traderẽ, qui ab iiſdem principijs, vt oſtendimus, ortũ habent, veri tamen Dei religio me mouit, fecitq;, vt ab eo qui ante omnia eſt, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquãto rationabilius philoſophorũ de rerũ primordiis ſententias, donec ad veritatẽ me ſenſim inſinuauero, percurremus. Thales itaq; Mileſius vnus ex ſeptem ſapientibus, aquam, ſicut ſupra demonſtrauimus; dixit eſſe initium rerum, deumq; eſſe eam mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret. Contra Hippaſus Metapontinus, & Heraclitus Epheſius, qui propter obſcuritatem ſcripturæ, teſte diuo Hieronymo contra Iouinianum, à Græcis σκοτεινὸς, *id eſt, tenebricoſus eſt appellatus, omnia igne procreari cenſuerunt. Empedocles vero ex qua-*

tuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atque anima naſcuntur, & igne.

Anaximenes principiũ aera opinatur. Metrodorus Chius ſempiternum eſſe vniuerſum dicit. Epicurus autem qui ex Democriti fontibus ſuos hortos irrigauit, ponit duo principia, corpus & inane: omne enim quod eſt, aut continet, aut continetur: corpus vult eſſe atomos, id eſt, quaſdam minutiſſimas partes, quæ τομὴν, ideſt, ſectionem non recipiant. Vnde atomi dictę ſunt, quas infuſis per feneſtram ſolaribus radijs, videmus. Inane vero dicit ſpatium, in quo ſunt atomi. Ex his principiis quatuor, ignem, aerem, aquam, terram vult creari, & ex illis cetera. Ex quo Maro in Sileno ait,

Nanq; canebat, vti magnum per inane coacta
Semina, terrarumq;, animæq;, mariſq; fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis, vt his exordia primis
Omnia, & ipſe tener mundi concreuerit orbis.

De philoſophorum ſententiis hęc dicta ſint: ea nunc quæ ſacris continentur literis, prodamus, ne rationis, aut veritatis expertes eſſe videamur. Deus igitur ab initio, vti Moſes teſtatur, & ex eo Ioſephus in primo antiquitatum Iudaicarum pleniſſime edocet, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoque Euangeliſta: Omnia per ipſum facta ſunt. Id quod Lactantius Firmianus lib. Diuinarum inſtitu. 2. perſpicue demonſtrat, ſcribens: Nemo quęrat ex quibus iſta materiis tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit; omnia enim fecit ex nihilo. Et alibi: Deus autem facit ex eo quod nõ eſt. Et in lib. de ira Dei: Vnus eſt igitur, inquit, princeps & origo rerum Deus. Et diuus Hieron. Quis dubitat Deum omnium creatorem? Idem Plato in Timæo ſenſit & docuit. Atque tale rerum denique omnium verum principium fuit, vnde geniti homines multa, quæ ad vſum

vitæ pertinent, deinde adinuenerunt, de quibus cum ego ſcripturus ſim, operæpretium me feciſſe duco, primum rerum originem prodidiſſe, vt intelligeretur, vnde materia orta eſſet, ex qua homines, qui ex eo quod eſt faciunt, aliquid effinxerint.

De primo hominum ortu, & linguarum varietatis origine atque ibidem de prima gentium diuiſione. CAP. III.

P*Rima hominũ origo, vt teſtis eſt Diodorus, apud præſtantiſſimos uiros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidam enim ingenitum mundum & incorruptibilem, & genus hominum ſine vllo ortus principio, ab æterno fuiſſe opinati ſunt. Cuius ſententia, teſte Cenſorino, fuerunt Pythagoras Samius, Archytas Tarẽtinus, Plato Athenienſis, Xenocrates, Ariſtoteles Stagirites, multiq́; alij Peripatetici idem ſenſerunt, dicentes, omnium quæ in ſempiterno iſto mundo fuerunt, & futura ſunt, principium fuiſſe nullum, ſed orbem eſſe quendã generantium naſcentiumq́; : in quo vniuſcuiuſq; geniti initium ſimul & finis eſſe videatur. Quidam vero mundum genitum & corruptibilem arbitrati ſunt, & homines ortus initiũ tempore eſſe cõſecutos. Quapropter Aegyptij apud ſe à principio primos homines genitos eſſe ferunt, cũ propter ſoli felicitatem, aeriſq; temperiem, tum propter Nilum, qui multa ob limi vbertatem generet, & ſuapte natura nutriat. nam eodem Diodoro autore, in Thebaidis agro mures gignuntur, quæ ex re multum ſtupent homines, cum priorem quorundam partem pectore tenus animatam moueri in limo videant, poſteriore nondum inchoata, ſed informi. Verum Pſammeticho regnum adepto, cũ inceſſiſſet cupiditas dignoſcendi, qui reuera primi hominum extitiſſent, ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuiſſe, ſe*

vero

vero ſecundos. Pſammetichus enim, veluti libro ſecundo teſtatur Herodotus, cum haud aliter deprehendere poßet, duos pueros recens natos inter pecora educandos paſtori tradidit, iubens neminem coram eis vocem edere, ne alicu ius ſermonem perdiſcerent, vt qualis eſſet prima vox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaq; biennio poſt, paſſa ianua, intus enim à capris nutriebantur, ambo porrectis pa ſtori manibus βεκὸς, id eſt, Becus clamitarunt, quo quidem verbo Phrygas conſtat panem appellare. Tali igitur mo do Phrygas primos omnium natos compertum eſt. Ceterum magna diu inter Aegyptios & Scythas, autore Iuſti no libro ſecundo, de generis antiquitate contentio fuit, in quo certamine ſuperatis Aegyptijs, Scythæ antiquiores uiſi ſunt. Aethiopes itidem ferunt primos hominum omniũ creatos eſſe, & eius rei coniecturam faciunt, quod non a liunde homines in eam regionem acceſſerint, ſed in ipſa geniti merito indigetes omnium conſenſu appellentur, de quibus Diodorus libro quarto ita dißerit: Et equidem ſi mile veri eſt, eos qui ſub meridiem habitant, primos à ter ra fuiſſe homines genitos: nam ſolis calore terram, quę hu mida eſt, areſaciente, atq; omnibus vitam dante, decẽs fuit locum ſoli propinquiorem primo naturam animantium tu liſſe. Hinc Anaximander Mileſius ex aqua terraq; cale factis homines exortos eſſe tradit. Empedocles ferè idem confirmat: ait enim membra ſingula ex terra quaſi præ gnante paſſim edita, deinde coiſſe, & effeciſſe ſolidi homi nis materiam, igni ſimul & humori permiſtam. Democri tus Abderites ex aqua, limoq; primum homines creatos eſſe dicit. Zeno autem Citteus principium humano generi ex nouo mundo conſtitutum putauit, primoſque homines ex ſolo adminiculo diuini ignis, id eſt, Dei prouidentia ge nitos. Poetæ vero fingunt homines primum aut Prome-

thei

thei molli luto eſſe formatos, aut Deucalionis Pyrrhæque ex duris lapidibus natos. Virgilius,

:quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem,
Vnde homines nati durum genus.

Verum ne huiuſmodi ineptias referendo probare videamur, ea quæ ſacris continentur literis, ac longe veriora ſunt, aperiamus. Primus hominũ ortus apud Iudæos fuit. Deus enim diuum pater atque hominum rex, vt Poeta ait, perfecto mundo autore Ioſepho in primo antiquitatum volumine, vt etiam in veteri eſt inſtrumento, Adam primũ omnium ex limo hominem fecit, dicente etiam Ouidio,

Natus homo eſt, ſiue hunc diuino ſemine fecit
Ille opifex rerum, &c.

& diuo Hieronymo Epiſtola 49. Fabricatur homo de limó. Et alibi: Deus nos ad imaginem ſui tales condidit. Quare Lactantius in 6 ſcienter hominem Dei ſimulacrum appellat. Item de opificio Dei: Vas eſt, inquit, quodammodo fictile, quo animus, id eſt, homo ipſe verus continetur; & quidem non à Prometheo fictum, vt poetæ loquuntur, ſed à ſummo illo rerum conditore & artifice Deo. Et Cicero hoc idem tradidit, quamuis expers cœleſtium literarum, in primo de legibus ſic ſcribens: Hoc animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & conſilij, quem vocamus hominem, præclara quadam cõditione generatum eſſe à ſummo Deo: ſolus enim eſt ex tot animantium generibus atque naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cetera ſint omnia expertia. Adam itaque primus à Deo creatus, poſtquam illius mandatum fregit, vti diuo Hieronymo placet, vxori Euæ copulatus, totius futuri generis autor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio

fecit

fecit Deus, ex quibus totius humani generis ſylua deſcendit. Ita demceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloque ſubſidio fulti, duram agebant vitam: ſed paulatim, quemadmodum Virgilius ait, varias vſus meditando extunderũt artes: nam multarum rerum notitia percepta, neceſſitate compulſi, breui tempore cęteras vitę hominum commoditates adinuenerunt. Tunc igitur variæ venere artes, quando, ſicut idem poeta canit,

Labor omnia uincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egeſtas.

Cæterum cum Deus, vt docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguam incluſerit, quæ ſola animi interpres vocem motibus varijs in verba diſtinguit, nõ immerito quiſpiam mirabitur, vnde tãta homini ſermonis varietas innata ſit, vt quot orbis regiones ſint, tot hominum linguæ ſint: cuius rei originem non prætereundam putaui. Cum enim Nemroth filius Cham, filii Noe, poſt diluuium homines à Dei timore aquarum vim formidantes auocare conaretur, ſpem ſuam in propria virtute ponendam ratus, turrim, velut alibi appoſite dicemus, altiſſimam ædificandam ſuadebat, quam aquæ ſuperare nõ poſſent. Iis itaq; iam incepto opere ita inſanientibus, Deus linguam diuiſit, vt per multas abſonasq; voces, intelligẽtia inter ſe carerent. Hæc igitur tot linguarum, quibus etiam nunc homines vtuntur, varietatis origo eſt: autor Ioſephus in primo antiquitatum. At hic non abs re videtur eſſe, vt aliquid dicatur de antiqua inter doctos controuerſia, quærentes vtrum Romani generatim Latine loquuti ſint, an duplicem habuerint linguam, quemadmodum nos & Græci ac alię gentes ad hodiernum diem habemus, qui alteram vulgarem & vernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perſpicua laboremus, eam ex Cicerone te-

ſte locupletiſſimo, planam faciemus: is enim in lib. III *de Oratore, ait, certam fuiſſe Romani generis vrbisq; propriam vocem, idq́; probat exemplo Leliæ mulieris quę ita loqueretur, vt qui eam audiret, ſibi Plautum aut Neuium audire videretur. Sed vt ne quiſpiam putaret Laliam alteram linguam didiciſſe, ideſt, Latinam, alteram domi ab ineunte ætate patrio ſermone imbibiſſe, paulo inferius inquit: Nemo enim vmquam eſt oratorē, quod Latine loqueretur, admiratus: ſi aliter, irridebant. Item de perfecto oratore: In verſu quidem theatra tota exclamāt, ſi fuerit una ſyllaba aut breuior aut longior. Et lib.* I. *Tuſcu. Frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ & pueri, mouetur audiens tam grande carmen. hæc ille. Ex quo ſatis patet vnam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuiſſe, quando pueri & mulierculæ Latine ſciebant. Verum ille erat literarum peritus, qui verborum delectum habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare ſciuiſſet, id quod ſine literis fieri non poterat: nam omnes Romanos Latine locutos, non item literas ſciſſe, ex eiuſdem quoque teſtimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum ita loquentem facit: Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut ſcientiæ, ſed quaſi bonæ conſuetudinis. Et ſubijcit: T. Flamininū, qui cum Q. Metello Conſul fuit, pueri vidimus, exiſtimabatur bene Latine, ſed literas neſciebat. Eſt igitur quiſquam, qui, ſi iſta conſiderauerit à principe Latinitatis dicta, poſſit ſuſpicari perinde Romanis non vnam fuiſſe linguam ac nobis eſt? Namque vt apud Romanos illi minus pure & ornate loquebantur, qui extra urbem vixiſſent, ita apud Latinos, partim barbaries à feris populis, qui Italiam aliquando occuparant, profecta, partim vetuſtas ſermonem domeſticum iampridē infuſcauerat. Ad pri-*

ma redeo. Idem Ioſephus inde quoque factum prodit, vt poſt eiuſmodi linguarũ diſcrimen, ex Noe pronepotibus, & ex ijs, qui ab illis orti ſunt, inter ſe quamprimum diuiſi, alij alias terrarum oras velut in colonias profecti occuparint: atque ita ſecutum, vt non ſolum gentes populiq́;, quorum conditores fuiſſent, ab eorum ſint nominibus appellati, ſed pleræq; etiam vrbes inde nominatæ. Cæterum Græci poſtea barbaram vocem abhorrentes, aut illa ex integro, vt idem ait, immutarunt, aut magna ex parte inuerſa, vt à priſca voce multum diſcreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quędam durare, quæ veteri opinioni conſentiant, id eſt, in Phœnicia Tyrum, Tharſum: in Cilicia Cappadoces, Paphlagonas, Pamphylios, Phryges, Palæſtinos, Cilices, Sabæos, Syros: et ad meridiem Aegyptios, Lybes *& Mauros. Adijcit etiã Medos, Armenios, & Iberas, quæ ſanè nomina ſint ab ipſarum gentium conditoribus, qui iidem & Hebræi fuerunt, et ab Noe prognati. Euſebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro ſcribens: Filij Noe, Sem, Cham, & Iaphet. Filij Sem Elam, unde Elamitæ: Aſſur, vnde Aſſyrij: Arphaxad, vnde Arabi: Lud, vnde Lydi: Aram, vnde Syrij. Aramei autem Syriace dicuntur filij Aram: Filij Cham, Chus, vnde Aethiopes: Meſtre, vnde Aegyptij: Furſur, vnde Aethiopũ gẽs: Chanaam, Chananei. Filij autem Chus, Saba, vnde Sabæi dicti: Euilat, gens Euilea. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Aſconez, vnde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquum eſt credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipſum multitudine oppleuerint.*

De ori-

De origine coniugij, & vario apud gentes vſu, & qui in propatulo pecudum more coirent, ac queis liceret ante virum nouam inire nuptam, & ibidem de diuortii initio, ac qui in matrimonio veterum ritus. CAP. IIII.

DEus ſimulatque mundo cęteriſq; rebus ſummam manum impoſuerat, vt Moſes tradit, poſtremo hominem finxit, propter quē haud dubie ipſum mundum, ſicut M. Tullius in II de natura deorum probe docet, cunctaq; animalia fecerat. Vtrunq; etiam teſtatur Ouidius in primo Metamorphoſeos dicens:

Sanctius his animal, mentiſq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera poſſet,
Natus homo eſt.

Et Cicero in primo libro de Legib. ait: Nunc quoniam hominem, quod principium reliquarum rerum eſſe voluit, generauit, & ornauit Deus. Et Ioſephus: Deus hominem omnium dominum fecit. Plinius quoq;: Principium iure tribuetur homini, cuius cauſa videtur cuncta alia genuiſſe natura. Etenim, vti elegāter idē Cicero inquit: Quis cœlum ſuſpicit, niſi homo? quis ſolem, quis aſtra, quis opera Dei miratur, niſi homo? terrenorum item cōmodorum in quo eſt dominatus, niſi in homine? nam nos terrā colimus, ex ea fructum capimus, nos nauigamus mare, nos piſces, nos volatilia, nos quadrupedes in poteſtate habemus. Cuncta igitur propter hominem Deus fecit, cum vſui hominū omnia ceſſerint. Proinde ad propagandum humanum genus, ut una non interiret ętate, neceſſum erat & fœminam formare, & eam deinde viro, ne more ferarum degerent, ſacris quibuſdam cōnubii vinculis adiungere. Quare Deus (quę finxerint fabulæ, poſtea ſubiiciam) Adam, autore Ioſepho in primo antiquitatum, quem primum fecerat hominem, antequam peccaret confeſtim Euam ad ipſius hominis

minis exemplar confictam, matrimonio copulauit, ut duo inter ſe permiſti ſexus propagare ſobolem poſſent, & omnem terram multitudine opplere. Diuus tamen Hieronymus in epiſtola ad Euſtochium, de virginitate ſeruanda, ſentire videtur id à Deo factum poſtquam Adam & Eua eius mandatum ſunt tranſgreſſi, ſic ſcribens: Eua in paradiſo virgo fuit, poſt pelliceas tunicas initium ſumpſit nuptiarum. Item in libro contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eua illud dicẽdum, quod in paradiſo ante offenſam virgines fuerint, poſt peccatum et extra paradiſum ſtatim nuptię. Atq; hęc uera coniugii origo. Ceterum antiquitas, autore Trogo, tradidit Cecropem Athenienſium regem ante Deucalionis tempora matrimonium conſtituiſſe, propter quod hunc bifrontem prodidere. Verumenimuero haud vnum omnes matrimonii fœdus faciebant, nec uno modo ſeruabant: porro Numidę, Mauri, Aegyptii, Indi, Hebręi, Perſę, Garamãtes, Parthi, Taxili, Naſamones, & Thraces, atq; omnes pene barbari ſinguli pro opibus quiſq; quamplurimas vxores, alii denas, alii plures habebant. Scythæ, Agathyrſi, Scoti Britannię populi, Attici, promiſcuas vxores & liberos ex Platonis republica, communes habere, & more pecudum laſciue coire. Maſſagetę ſinguli ſingulas ducebant vxores, ſed cõmuniter vtebantur, vti apud Britannos etiam, teſte Cęſare, fieri conſueuit. Apud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, conſuetudo erat, vt vna omnibus conſanguineis uxor eſſet: ex iis enim, teſte Strabone lib. 16 Geographię, qui primus ingrediebatur poſito pro foribus baculo (nam baculum ex more quiſque gerebat) cum ea coibat, ipſa tamen cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes omnium erant fratres. Adulter apud eos capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur, quod alius generis eſſet.

Pudicitiæ redimendæ cauſa, locorum dominis numum aureum penderent, id quod hodie etiam ſeruatur. Lydorum filiæ eatenus vulgato corpore quæſtum faciebant, quoad ſibi dotem comparaſſent, deinde nubebant. Alij demum ſine coniugibus degere, vt quidam Thraces, qui Ctiſtæ, id eſt, creatores vocantur: & Eſſeni, tertium apud Iudæos philoſophorum genus. Ex his autem in propatulo pecudum more concumbebant, Indi, Maſſagetæ, Naſamones, & Anthropophagi. Sane hinc videre licet, quam turpiter iſti omnes libidini fræna laxarent. Sed quid mirum eſt gentes huiuſmodi quæ lumine carebant, hoc eſt, Deum ignorabant, libidine flagrantes in omne nefas ruiße? nulloque diſcrimine, omne facinus factu, dictuue pudendum, ac fœdum edidiſſe? Nos igitur multo profecto ijs feliciores ſumus, quibus ipſe Deus, teſte Hieronymo contra Iouinianum, & ad Euſtochium de virginitate ſeruanda, illud magnum matrimonij fœdus conſtituit, quod nũc homines Chriſtiana religione imbuti, vna dũtaxat vxore contenti longe mehercle ſanctius ſeruant, atque venerantur, quam olim Hæbrei, qui tametſi primi à Deo id acceperunt, vxorum tamen multitudine (plures enim, vt diximus, habebant) nõnihil obſcurabant. Id tamen qua ratione apud illos factũ aliquando fuerit, docebimus in quinto huius operis volumine, cum de re Chriſtiana agetur: ibidemque declarabitur, quotus olim, ac nunc propinquitatis gradus ſit nubentibus interdictus. Sed domum reuertamur. Romanorum quoque inuiolatum prorſus matrimonium fuißet, ſi diuortium non habuiſſet: quod licet in cauſa eſſet, quamobrem matronæ conſtantius pudicitiam tuerentur, id tamen raro vel nũquã religio ſancta concedit. Primus enim Spurius Caruilius, Dionyſio Halicarnaſſeo libro ſecũdo, & Plutarcho in vita Romuli, autoribus, anno vrbis conditæ D. XXIII.

M. Pomponio II. C. Papyrio COSS *cum vxore ſterilitatis cauſa diuortium fecit. Hinc ſane cognoſcere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij ſanctiſſimũ fuiſſe, quando tandiu inuiolatũ permanſit, & Sp. Caruilius, qui quanquam coram Cenſoribus iuratus ſe matrimonium liberorum tantum cauſa colere, illud violarat, poſtea ob id facinus ſemper à populo male audiuit. Quod ex Moſis decretis tralatitium eſſe conſtat, qui primus diuortij autor fuit, vt extat in Deuter. cap. 24. Moſes enim videns, autore Hieron. Iudæorum alios auaritia, alios moleſtia domeſtica, alios libidine commotos, ſuas vxores iniuria, & aliquando morte afficere, quo ſibi integrum foret nouas ducere vxores aut ditiores, pulchriores, iuniores, vt domeſticæ quieti conſuleret, facultatem illis dedit diuortii faciendi cum prioribus vxoribus: ſed voluit, vt vir daret vxori ita reiectæ libellum diuortii, in quo, teſte Ioſepho lib. Iudaicæ antiq. 4. in hanc ferme ſententiã inſcriptum eſſet, Promitto me non repetiturum te: quo ſic mulier poſſet cuiuis rurſum nubere. Nec de ea re aliter eſt lege ſancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus copulauit, homo non ſeparet. Ac ita permiſſu Moſis, non iuſſu, diuortium primum apud Iudæos factum conſtat. Teſtatur vtrumque Chriſtus apud Matth. cap. 19. Quod Deus copulauit, homo non ſeparet: & ſubiicit, Moſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis repudiare vxores veſtras: ceterum ab initio non fuit ſic. Ad duritiam dixit, quod ſæuitiam exercuerint in vxores, quas nimis ferum ac durũ ſit, non diligere. Iſtuc exin diuortium minime quo ad thorum reſpuendum Chriſtus ſanxit, ſi adulterii tantum cauſa factum eſſet. Atque hæc de diuortii Iudæorum Romanorumque primordio dicere habui. Sed differebant tamen, quod apud Hebræos non erat mutuum diuortii*

ius,

ius, ſed ſoli marito fas erat ab vxore diſcedere: contra apud Romanos vtrique licebat id facere. Sed age iam dicamus, qui in matrimonio fuerint veterum ritus, quique adhuc durent. Apud Romanos, teſte Feſto, patrimi & matrimi pueri tres, id eſt, qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant, vnus qui facem ex alba ſpina præferret (nam noctu, vt ait Plutarchus in problematis, nubebant) duo qui ſponſam tenerent: & ea fax vel Cereris honore præferebatur, vt quemadmodum Ceres mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarum frugum creatrix habetur, ita noua nupta materfamilias poſt facta filios nutriret. Quod cum alibi hodie, tum præcipue in Anglia ſeruatur, vt duo pueri velut paranymphi, id eſt, auſpices, qui olim pro nuptijs celebrandis auſpicia capiebant, nubentem ad templum, vbi ei & marito ſacerdos benedicat, & inde domum duo viri deducant, & tertius loco facis, vaſculum aureum vel argenteum præferat. Spicea item corona ſponſa redimita caput, præſertim ruri, ducitur, vel manu gerit ipſam coronam: ſeu dum ingreditur domum, boni ominis cauſa, ſuper eius caput iacitur triticum, quaſi inde conſecutura ſit fœcunditas. Interim autem Talaſsij nomen ſæpe inuocabatur, velut virginitatis aſſertoris, quod ei in raptu Sabinarum, virgo obtigiſſet: aut quod matresfamilias ſic operum & lanificij admonerentur per Talaſsij vocem, qui dicitur calathus ad id aptus. Inde factum quoque eſt, autore Plutarcho & Plinio, vt ſponſæ colum lana comptam cum fuſo ſecum ferrent, quod in Venetia regione Italiæ adhuc durat. Dabātur prçterea ante viri congreſſum ignis & aqua attingenda, quod ijs elementis purgatio fieret, ſicut alio loco dicetur, per hoc ſignificādo caſtā ac purā futuram. Itē ſponſę intro ductæ potio factitaia porrigebatur deguſtāda. Ouid ī Faſtis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & expreſsis mella liquata fauis.
Cum primum cupido Venus eſt deducta marito,
Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantum deguſtandum tradunt. Sic ſponſa apud Anglos, poſtquam benedixerit ſacerdos in templo, incipit bibere, ſponſo & reliquis aſtantibus idem mox facientibus. Tum ſupra caput haſtam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tamquam promptum violati tori ſupplicium, vel quod matronæ Iunonis Curetis in tutela ſint, quæ ita appellabatur à ferenda haſta, quæ Sabinorum lingua curis dicitur: vel quod nuptiali iure nubens viri imperio ſubijciatur, qui haſta armorum & imperij ſumma eſt. Germani hunc morem nunc retinent cum primis. Fuerat inſuper tam Græcis quam Romanis virginibus conſuetudo faſcia genitalia ſuccingere, vſque ad diem matrimonij. Quod Homerus in Odyſſea, de Tyro virgine à Neptuno compreſſa teſtatur. Et Catullus: Quod zonā ſoluit diu ligatam. Noua præterea nupta cinniligio præcingebatur, id vir in lecto ſoluebat, factū ex lana ouis, vt cū illa in domū ſublata, ſic vir vinctus cinctuſq; eſſet. Itē Romæ, autore Feſto, nubentes ſolebant aſſes tris ferre, atq; vnum quem in manu tenerent, tamquā virum ementes, marito dare: alterū quem in pede haberent, in foco larium familiarium ponere, quod hodie nonnullis in Italiæ locis ſeruatur: tertium in ſacciperio (ita Non. Marc. appellat hoc marſupij genus) in compito vicinali reſonare certo tempore ſolere. Sed longe alia erat coemptio, quæ fiebat cum conuenirent in manum, quam Boetius ſuper topicis Ciceronis, refert his cerimonijs conſueuiſſe peragi: ſeſe enim in coemendo inuicem interrogabant: vir ita, an ſibi mulier materfamilias eſſe vellet, illa reſpondebat uelle.

Item mulier interrogabat, an vir ſibi paterfamilias eſſe vellet, ille reſpondebat velle. Ita mulier viri conueniebat in manum. Quo facto, inter ſe iunctis dextris, oſculabantur, ac poſtremo vir ſponſæ digitum annulo aureo ornabat, quaſi eam ſibi deuinciẽs tali inſigni pignore. Vtrunque teſtatur Tertullianus libro de Virginibus velandis, & in Apologetico, cap. 6. De hac coemptione rei vxoriæ meminit Virgilius in illo verſiculo:

Teq; ſibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Sponſa rurſus domus coniugalis poſtes ungebat adipe ſuillo, quod ſic ab ea mala depulſum iri ducerent. Vnde ab vngendo vxor dicta, quaſi vnxor. Item non permittebatur tranſcendere limen, ſed tranſportabatur, perinde quaſi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parum multa ſuperſtitionis plena alia alibi ſeruabantur, quæ otioſum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deorum primi autores fuerint, & Deo vero ſacrificauerint

CAP. V.

NOn dubium eſt, quin homines qui antea agreſtem vitam ſine vllo rectore viuebant, primos ſuos reges laudibus ac nouis honoribus vſq; eo ad cœlũ ferre cœperint, vt etiam dæmonum præſtigijs adducti, veluti docuimus, deos appellarent, ſiue ob miram virtutem, ſiue, vt ſolet, ad adulationem præſentis fortunæ, ſiue ob beneficia in ſe collata. Ita cum ipſi reges chari eſſent, magnum ſui poſteris deſiderium relinquebant. Ex quo homines eorum ſimulacra fingebant, vt ex imaginum contemplatione voluptatem caperent: inde & honores illis habere tanquam dijs cœperunt, virtutis præſertim acuendæ cauſa: nam libentius Reipublicę periculum optimus quiſq;

adibat, ſciens virorum fortium memoriam honore deorũ immortalium conſecratum iri. Hac igitur ratione, vt diuus docet Cyprianus in libello de Idolis, paulatim vana religio eſſe cœpit, cum primi parentes eo ritu ſuos liberos, & illi ſuos, ac deinde omnes poſteros imbuerent. Quare Iouis temporibus, autore Lactantio, lib. 2. cap. 11. primo templa conſtitui, & noui deorum cultus eſſe cœperunt, vel paulo ante: quippe fieri poteſt, ſicut idem ait, vt vel ante, vel adhuc puero Ioue, Meliſſus Iouis nutritor, à quo, vt infra dicemus, colendorum deorum ritus efflu xit, colere inſtituerit alumni ſui matrem, & auiam Tellurem, & patrem Saturnum. Sed vt ad vnguem origo conſtet, faciamus initium huius rei fuiſſe tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe cõdito circiter ter milleſimo CLXXX. *apud Aſſyrios primus regnauit. Hunc Belum ſibi deum nominatum Babylonij & Aſſyrij colebant.* Idcirco *errant, qui deorum cultus ab exordio rerum fuiſſe contendunt. Veri autem Dei religio non equidem aliunde manauit, niſi ab ipſo Deo: etenim Deus, teſte Lactantio in libro de ira Dei, religionis cauſa nos fecit, vt ſibi nos ſtatim geniti, iuſtos & debitos honores haberemus, ipſum ſolum veneraremur, ipſum ſequeremur, in ipſo denique acquieſceremus, vti eſt in Deuteronomij cap. 6. ita iubente Domino: Deum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Ex quo, hoc vinculo pietatis obſtricti & religati Deo ſumus, vnde, vt eidem placet, religio nomen accepit. At Cicero in ſecundo de Natura deorum, à relegendo fluxiße opinatur, ſcribens: Qui autem omnia quæ ad cultum deorũ pertinerent, diligenter tractarent, & tamquam relegerent, hi dicti ſunt religioſi, ex relegendo, &c. Sed ad deorum cultores reuertamur, de quibus magna apud autores eſt quæſtio: nam primi omnium Aegiptij, autore Herodoto*

lib. 2.

lib. 2. & Strabone libro Geographiæ 17. dijs & aras, & ſimulacra, & delubra ſtatuere, ſacrificiaq; curarunt, rituſq; eos deinde peregrinis commonſtrarunt. Quidam vero volunt Mercurium primum inſtituiſſe, quibus ſacris dij colerentur. At alij Mennam regem, autor Diodorus lib. 1. Sed idem in quarto, Aethiopes primos Deos coluiſſe autumat, ita ſcribens: Aſſerunt autem deorum apud eos cultum primitus adinuentum, ſacra inſuper, pompas, celebritates, aliaque quibus dijs honores impenduntur, ab eis fuiſſe reperta. Qua ex re ipſorum in deos pietate religioneque inter omnes vulgata, videntur Aethiopum ſacra dijs admodum grata eſſe. Huius rei teſtimonium afferunt antiquiſſimi ac fere celeberrimi apud Græcos poetarum, qui in ſua Iliade Iouem reliquosq; vna deos introducit in Aethiopiam, tum ad ſacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum ſuauitatem commigrantes. Aethiopes etiam dicuntur ſuæ erga deos pietatis præmium tuliſſe, quod numquam ab externis regibus ſubacti ſint, ſemper enim liberi permanſerunt. Verum Lactantius lib. Inſtitut. primo, tradit Meliſſum Cretenſiū regē primū diis ſacrificaſſe, ac ritus nouos ſacrorūq; pōpas introduxiſſe. Huius Amalthea & Meliſſa filiæ fuerunt, quæ Iouem puerum caprino lacte ac melle nutrierant. Quam ob rem poetæ tradiderunt aduolaſſe apes, atq; os pueri melle compleſſe. Alij præterea alia id genus ſacra apud gentes adinuenerunt, veluti Faunus in Latio, qui, eodem Lactātio autore, Saturno auo ſacra conſtituit. Quidam ſcribunt ante Faunū imperaſſe Ianū, ac deorum cultum demonſtraſſe. Apud Romanos Numa Pompilius nouæ religionis autor fuit, ſicut Orpheus ſacra liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia vocabantur, quo nomine, teſte Seruio ſuper 4. Aeneid. olim apud Græcos omnia ſacra dicebantur, quē

admodum apud Latinos cerimoniȩ. Item initiandi morem atq; alia myſteria intulit, Diodorus & Lactant. autores. At Euſebius non plane hoc ſentit in 10. de Euangelica prȩparatione ſic ſcribens: Primus enim omnium ex Phœnicia, Cadmus Agenoris filius myſteria & ſolennitates deorum Grȩciȩ tradidit, ſimulacrorum conſecrationes etiam & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus vero lib. 2. Grȩcos omnino religionem deorū partim ab Aegyptijs, partim à Pelaſgis accepiſſe affirmat, & Athenienſes ante omnes, quando in Grȩcia Dodonȩum oraculum omnium vetuſtiſſimum conditum erat. Sed apud Græcos, ſicut idē ait, Heſiodus, & Homerus deorū opifices in primis extiterūt. Cum Herodoto conſentit Euſebius, qui in prȩfatione in Chronicon ſuum ita dicit: Cecrops Diphyes primus omniū Iouem appellauit, ſimulacra reperit, arā ſtatuit, victimas immolauit, nequaquam iſtiuſmodi rebus in Grȩcia vſquam viſis. Siquidē Cecrops primus Atticȩ rex fuit, & ȩqualis Moſis. Item Orgia Thracibus, teſte eodem Euſebio, Actio adinuenit. Ac talis fuit apud gentes religionis origo. Deo autem omnipotenti, quem nos Chriſtiani colimus, cuius nutu omnia geruntur, Cain & Abel Adam filij, autore Ioſepho in primo Antiquitatū, primi ſacrificarunt. Enos vero primus, vt teſtatur Hieronymus contra Iouinianū, & Euſebius, inuocauit nomen Domini, & ſic deinceps eorum poſteri nullis ſacris initiati ſacrificium fecere, quoad Deus ſacerdotiū conſtituit, quod primo, teſte Ioſepho in 3. antiquitatum, Aaron Moſis fratri detulit. Ex quo ſolēne apud Hebrȩos fuit, vt nemo diuinum pontificatum gerreret, niſi Aaron genere ortus foret: ijs enim ſacerdotibus tantum rem diuinam facere licebat, ſicuti nunc apud nos, ſacerdotes illi duntaxat illud idem factitant, qui per epiſcopos ſacris initiantur. Sed de veræ religionis ac ſacerdotij initio,

tio, in quarto operis huius volumine diffuſius tradetur.

Quis primus literas inuenerit, vel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, varietate, vi, atque ſono.

CAPVT VI.

QVoniam ſolo literarũ vſu memoriæ fulcitur ęternitas, ab omniq; obliuionis iniuria res memoria dignæ vindicantur, de his ante omnia eſſe tractandũ ducimus, cum earum inuentio plane demonſtret valde admirabilem fuiſſe vim iuxta ingenij atq; memoriæ in eo homine, qui primus ſonos vocis, qui infiniti videbãtur, paucis eiuſmodi literarũ notis terminauerit. Mercurium itaq; literas in Aegypto omnium primum reperiſſe teſtatur Diodorus libro primo, Cicero lib. de nat. deorum tertio, hunc quintum Mercurium fuiſſe tradit, qui literas Aegyptijs dederit. At idem Diodorus paulo inferius (de primo enim earum inuentore magnum apud idoneos autores certamen eſſe video) Aegyptijs literarum inuentionem attribuere videtur, ita inquiens: Aſſerũt Aegyptij, literas, aſtrorum curſus, geometriam, arteſq; plurimas ab ſe fuiſſe inuentas. Nonnulli has in Aegypto inueniſſe quendam nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non eſt ſilentio prætereundum, animalium effigies loco literarũ erant, quippe quæ ſenſus mentis, ſicut docebimus cum de obeliſcis meminerimus, repræſentabant. Plinius autem lib. naturalis hiſto. 7. circa finem, ait ſe literas ſemper arbitratum eſſe Aſſyrias fuiſſe. Cadmum vero à Phœnicia primum in Græciam attulliſſe ſexdecim numero, A B C D E G H I L M N O P R S T V. *quibus Troiano bello Palamedem adieciſſe quatuor hac figura,* Θ Ξ Φ Υ. *Totidem poſt eum, Simonidem Melicum,* Ψ Ζ Η Ω. *quarum vis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles decem & octo priſcas fuiſſe com-*

ſe commemorat, ΑΒΓΔΕΖΗΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΥΩ *& duas ab Epicharmo, non à Palamede additas, hoc eſt, Θ & Ρ, vel Ψ, vt Hermolaus prodit. Quidam vero aut non Cadmum literas in Græciam, ſed Phœnices, qui cum eo venerant: aut omnino non primo Cadmum, ſed multis poſt ſeculis aduexiſſe contendunt. nam Herodotus Halicarnaſſeus hiſtoriarum pater, vt aiunt Græci, lib. quinto, de Phœnicibus ita loquitur: Phœnices iſti qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Zephyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum vero literas, quæ apud Græcos, vt mihi videtur, antea non fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, e quibus omnes Phœnices vtuntur. Affirmat itidem Diodorus libro ſexto, dicens: Nam qui dicunt Phœnices à Muſis perceptas literas tradidiſſe poſtmodũ Gręcis, hi ſunt qui cum Cadmo in Europam nauigarunt. Ex quo à Græcis literæ Phœniſſeæ appellatę ſunt. Hinc Luca.*

Phœnices primi, famæ ſi credimus, auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

At omnino Cadmum non primum ad Græcos literas portaſſe, ſed longo poſt tempore, Diodorus perſpicue demonſtrat, qui ait: cum Actinus Solis filius in Aegyptum tranſiens aſtrologiam Aegyptios docuiſſet, demum Græcia diluuio oppreſſa, plurimos homines periiſſe, literarumq; monimenta deleta fuiſſe: & eam ob cauſam, poſt multa ſecula, exiſtimatum eſſe Cadmum Agenoris filium primum literas in Græciam adduxiſſe, atque ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, literarum inuentionem illi acceptam retuliſſe. Ceterum Ioſephus in primo antiquitatis contra Appionem, Græcos omnino ante Homeri ætatem literis caruiſſe affirmat, inquiens: Poſtea multa quæſtio atque contentio facta eſt, vtrum li-

teris

teris vſi ſint: & magis veritas obtinuit, eo quod vſus recentium literarum illis fuiſſet incognitus: conſtat autem, quoniam apud Græcos nulla inuenitur abſolute conſcriptio poemate Homeri vetuſtior, & hunc etiam poſt bella Troiana fuiſſe manifeſtum eſt. Atqui Cicero in Bruto ſecus tradit, aiens: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poetæ, quod ex eis carminibus intelligi poteſt, quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Euſebius in 10. de euang. præp. oſtendit ſcripſiſſe apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionē, Orpheum, Muſæum, Demodotū, Epimenidem, Ariſtæum, & pleroſq; alios. Alij, teſte Diodoro in 4. aſſerūt Aethiopes literas primum repeˀriſſe, ab iiſq; Aegyptios eorū colonos exin illas accepiſſe, & ab his deinde reliquos. Verum Eupolemus, vt Euſebius opinatur, proculdubio veram literarum originem reddit, affirmans Moſen, qui, teſte eodem Euſebio de temporibus, & in 10. de præparat. euang. longe ante Cadmū fuit, literas Iudæis primum tradidiſſe, & à Iudæis Phœnices accepiſſe, Græcos vero poſtremos à Phœnicibus. Idem etiā Euſebius lib. 8. & 10. pulcherrime probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio ante retulimus, apud Syros literas repertas eſſe, quando Syri ipſi quoq;, teſte Euſebio, Hæbrei ſunt, atq; adeo Iudæa Syria eſt, ita Plin. lib. 5. dicente; Syria quondam terrarum maxima, & pluribus diſtincta nominibus: namq; Palæſtina vocabatur qua cōtingit Arabas, & Iudæa, & Cæle, dein Phœnicæ, &c. Sed reperimus ante diluuium Noe, apud eos omnino vſum fuiſſe literarum: Ioſephus enim in 1. Antiq. tradit liberos Seth Adam filij, in duabus columnis, vti cum de aſtrologia tractabitur, ſubtilius dicemus, diſciplinam rerum cæleſtium à ſe primo inuentam conſcripſiſſe. Quo apparet iam tum

literas

literas fuiſſe, quas fieri potuit vi aquarum deletas Moſen dein adinueniſſe: quamuis ex his columnis alteram, id eſt, lapideam, Ioſephus vſque ad ætatem ſuam in Syria duraſſe affirmet. Quapropter rectius, mea quidem ſententia, Philo primam literarum inuentionem Abraham aſſignat, qui Moſe antiquior eſt, niſi hoc ſit potius filijs Seth attribuendũ, qui ipſum Abraham multis annis præceſſerant. Hebræorum autem literę, vt idem Euſebius ait, numero vigintiduę ſunt, quot idem noſtrę Latinę, quę, ſi diuo Hieronymo credimus, nouę ſunt, & ab Eſdra inuentę. Illę enim in prefatione in libros Regum ita ſcribit: Certumq; eſt Eſdram ſcribam legiſq; doctorem poſt captam Hieroſolymam, & inſtaurationem templi, ſub Zorobabel alias literas reperiſſe, quibus nunc vtimur, cum ad illud vſq; tempus iijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint &c. Gręcas vero veteres literas fuiſſe eaſdem pene, quę nunc Latinę ſunt, indicio eſt Delphica tabula ęnea, quę Romę in palatio Mineruę dicata, in bibliotheca conſpiciebatur, Plinij, vt ipſe teſtatur, temporibus. In Latium eas, teſte Plinio & Solino, intulere Pelaſgi. Quidam volunt Nicoſtratam Euandri Arcadis matrem Latinis primum dediſſe. Dionyſius in primo ait ipſos Arcades primos attuliſſe in Italiam, qui poſt Pelaſgos venerant. Liuius Euandrum autorem vocat, libro ab vrbe cond. primo ita ſcribens: Euander tum ea profugus ex Peloponneſo autoritate magis quam imperio regebat loca, venerabilis vir miraculo literarum, rei nouę inter rudes artium homines. Sentit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didiciſſe literas. Quod autẽ Plinius in ſeptimo, Epigenis autoritate probare conatur ęternum literarum eſſe vſum, qui, veluti ex Ioſephi teſtimonio probauimus, omnino antiquiſſimus

eſt, non

eſt, non id plane ſentit Herodotus, qui, vt ſupra demonſtratum eſt, nullas literas ante Phœnices in Græcia fuiſſe autumat: neq; Eupolemus, aut Euſebius, qui Moſi primã literarum inuentionẽ, ſicut oſtendimus, aſſignant: neq; demum Diodorus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquam compertũ habemus, cum nulli hiſtorici eos tradant: fieri quippe non poteſt literas æque ac primos reges vetuſtas extitiſſe. Hæc illæ. Sero etiam in Latium venere, quod teſtatur Liuius ita ſcribens in fronte libri 6. ab vrbe condita: Tum quod paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, vna cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum. Quapropter idem libro nono ait, Romanos deinde pueros non modo Græcis, ſed Hetruſcis quoq; literis erudiri ſolitos. Ex quo ſcire licet Hetruſcos etiã ſuas olim habuiſſe literas, quas, vt noſtra deniq; cetera omnia, ita tempus conſumpſit, vt nunc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autẽ literas Cornelius Tacitus libro auguſtæ hiſtoriæ 11. autor eſt Demaratũ Corinthium Hetruſcos primum docuiſſe. Phrygibus quoq; proprias fuiſſe literas, teſtatur Cicero de nat. deorum ſic ſcribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt Phrygias literas conſcripſiſſe. Atqui cum Gręci ita ſuarum literarum numerum paulatim auxiſſent, ſicut ſupra demonſtrauimus, Latini quoque idem ſtudentes, poſtea literas ſex ad ſuas priſcas ſexdecim addiderunt, F K Q X Y Z & H, hæc tamen non eſt litera, ſed tantum aſpirationis nota. F digammon ab Aeolibus acceperũt, quod, teſte Priſciano, apud antiquiſſimos Latinorum eandem vim atq; apud ipſos Aeoles habuit: eum enim prope ſonum quem nunc habet F, ſignificabat P, cum aſpiratione, quo nos in verbis Græcis vtimur, vt Orpheus. Deinde Claudius Cęſar, prout Tacitus prodit, F loco V conſonanti

nanti

nantis recipiendum conſtituit, vt fulgus pro vulgus, fixit pro vixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Aeolicam illam ad hos vſus F *literam adiecerat. Ita Germanum vulgus latine loquendo etiamnum pronunciat. Poſtremo in Latinis vocibus pro* P *et* H, *poni* F *cœptum eſt, vt fama, facio.* K *etiam litera à Gręcis accepta, in nullis verbis apud nos boni autores vtendum putant.* Q *adiecta eſt, quod pinguiorem ſonum edere viſa eſt, quam c.* X *de Gręcis quęſiuimus, qua tamen carere potuimus, vt ait Quintil. nā pro ea.* C *&* S, *vel* G *&* S *vtebamur, vt apecs & gregs, pro apex, & grex.* Y *&* Z *ex Gręco ſimiliter fonte manarunt, & id quidem, vt iſtarum literarum vſus in Gręcis foret duntaxat verbis.*

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat.

CAPVT VII.

COnſentaneum videtur, vt prodita literarum origine, antequam ad alia explicanda aggrediar, de Grammatices origine diſſeram, vtpote quę pluris eſt, quam omnium liberalium artium ſcientia, quia reliquarum vnicum eſt fundamentū, nomenq; à literis accepit: nam γράμμα Gręce, litera dicitur. Grammatica ipſa apud nos, teſte Fabio, literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati: quamuis nonnulli, autore Trãquillo de grammatica, literatores vocēt mediocriter doctos, ſicut Gręci grammatiſtas. Eſt autem grammatica ars, quę in emendate loquendo ſcribendoq; conſiſtit, vt literę ſuas cuſtodiant voces, & velut depoſitū reddant legentibus, & autore Quintiliano libro primo, in duas partes diuiditur, in recte loquendi ſcientiā, et poetarum enarrationē. Cicero de oratore: In grammaticis poetarū pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborū interpretatio, & pronunciandi quidam ſonus. Eius autem initiū, vt teſtis eſt Suętonius in li-

bro de grammatica; tale ferme fuit, quale habuit rhetoricę: ex obſeruatione enim corū quę in loquēdo apta aut inepta erant, homines ea ipſa ad imitandum vitandumq; notantes, hanc artē fecerunt, veluti oratoriam: nam grammatici pariter ac oratoris ſcientia eſt, quomodo loqui deceat, vt ex Cicerone colligere licet, cū li. 3. de Oratore ait: Atq; vt latine loquamur, non ſolum videndum eſt, vt & verba efferamus ea, quę nemo iure reprehendat, & ea ſic & caſibus, & temporibus, & genere, & numero conſeruemus, vt ne quid perturbatum, ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit, ſed etiam vocis ſonus eſt ipſe moderandus. Iſta omnia grāmatica ſola docet. Hanc autem, vt Laertius lib. 10. ait, Hermippus autor eſt Epicurum primum docuiſſe, cuius vim Plato primus ſpeculatus eſt. Romæ vero, autore Suetonio, olim ne in vſu quidem, nedum in vllo honore fuit: inde in vrbem eius ſtudium intulit Crates Malotes miſſus ad Senatum ab Attalo rege, inter ſecundum & tertium bellum Punicum, ſub ipſam Ennij mortem. Cęterum hæc omnium artium pręclariſſima eſt, prębet enim iter ad cęteras capeſſendas. Fabius: Nec ad vllius rei ſummam, niſi præcedentibus initijs, perueniri poteſt. Et alibi: Quo minus, inquit, ſunt ferendi, qui hanc artem vt tenuem ac ieiunam cauillantur, quę niſi oratoris futuri fundamenta fideliter iecerit, quicquid ſuperſtruxeris, corruet, neceſſaria pueris, iucunda ſenibus, dulcis ſecretorum comes, & quę vel ſola omni ſtudiorum genere plus habet operis, quam oſtentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrem magnifieri debeat, facile docet: quia ex huiuſmodi artis negligentia, in poetis, oratoribus, hiſtoricis, in arte medicinæ, in iure ciuili, ceteriſque diſciplinis quotidie ſexcenti errores exiſtunt, ineptiſſimęq; interpretationes: id quod non accideret, ſi grammaticam primum diſcerent, qui ali-

quando

quando eſſent ſeſe ad ſcribendum daturi, illiue non ignorarent grammatici partes eſſe, vt cunctas fere calleat artes, quando apud antiquos ſoli grammatici omnium ſcriptorũ cẽſores & iudices fuere, qui idcirco critici ἀπὸ τοῦ κρίνω appellati ſunt. Igitur cum quis pingue quiddam latine ſonare incipit, non debet ad opus aliquod ſcribendum aggredi prius, quam grammaticam didicerit. In hac autem olim praecelluerunt Didymus, quem Macrobius omnibus grammaticis praeponit: Antonius Enipho, cuius ſcholam M. Tullius poſt forenſia negotia frequentabat: Nigidius Figulus: M. ille Varro omniũ doctiſſimus: M. Valerius Probus: Palæmon ille arrogantiſſimus, multiq; deinde alij. Apud Græcos Ariſtarchus, Ariſtoteles, Theodotes.

De poeticæ artis origine, & eius præſtantia, ibique locus Ciceronis in Catone emendatus. CAP. VIII.

POetica ars multis mehercle de cauſis reliquas antecedit diſciplinas, uel quia homines nullã pene artem aſſequi poſſunt, niſi in illã diu incubuerint, vel quod ſciẽtias fere, vt Strabo in primo geographię aduerſus Eratoſthenem pulchre demonſtrat, in ſe continet omnes: vel demũ quod ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiſcuntur, ſola poetica quodam furore percipitur. Nam poetę furore afflati res omni admiratione & ſtupore dignas canunt, ſine quo, teſte Cicerone in primo de diuinatione, Democritus negabat magnos eſſe poetas, quippe qui, vt idem quoq; Democritus & Plato aiebant, non arte, ſed natura conſtant, tũcq; veri vates ſunt, cum inſaniunt. Horatius in poetica arte:

Ingenium miſera quia fortunatius arte
Credit, & excludit ſanos Helicone poetas
Democritus. *Et alibi:*

Natura

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæſitum eſt.

Non fiunt igitur poetæ, ſed naſcuntur. Vnde in Bucolicis Virgilius:

Paſtores hedera creſcentem ornate poetam.

Quare Ouidius in III. de arte amandi dicit:

Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cœli.

Et Maro diuinum vocat poetam:

Tale tuum carmen nobis diuine poeta, &c.

cum uatem eſſe, Dei munus ſit. Sed Cicero pro Archia poeta, multo luculentiſſime illud quo fiat pacto, docet, dicens: Atqui ſic à ſummis hominibus, eruditiſſimiſq; accepimus, ceterarum rerum ſtudia & doctrina, & præceptis, & arte conſtare, poetam natura ipſa valere, & mentis viribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari: quare ſuo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas, quod quaſi Deorum aliquo dono atq; munere commendati nobis eſſe videantur. Origo autem huius artis admodum vetuſta eſt, & teſte Euſebio in II. de pręparat. Euangel. apud antiquiſsimos Hebręorum, qui multo ante Gręcorum poetas fuere, primum floruit. Nam Moſes magnus Hebręorum imperator, cum ex Aegypto eos in patriam reduceret, ſtatim atque mare rubrum, diuinitus cedentibus aquis, tranſgreſſus eſt, diuino numine afflatus, autore Ioſepho in II. de antiquitatibus Iudęorũ, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde Dauid ille diuinus Dei vates vario metro hymnos compoſuit. Idem Ioſephus lib. 7. antiquitatum: Expeditus itaque Dauid à pręlijs & periculis, cum pace iam altiſſima frueretur, cantica in Deum hymnosq; vario metro compoſuit, alios quidem trimetros, alios vero quinquemetros. hęc illę. Diuus quoque Hieronymus in pręfatione in Chronicon Euſebij, longe ſcien-

ter id demonſtrat, ſcribens: Denique quid pſalterio canorius? quod in morem noſtri Flacci & Græci Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico perſonat, nunc ſapphico tumet, nunc ſemipede ingreditur. Quid deuteronomij & Eſaię cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia hexametris & pentametris verſibus apud ſuos compoſita decurrunt. Non immerito igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus, veluti reliquarum propemodum disciplinarum. Oracula quoque aliorum vatum verſibus ędita ſunt, quod Horatius in poetica dicens:

Dictæ per carmina ſortes.

Verum Orpheus, autore Porphyrione, primum poeticam illuſtrauit, deinde Homerus et Heſiodus. Nos autē ſerius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, vt M. Tullius in primo Tuſculanarum, & Fabius Quintilianus in x. prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cęci filio, M. Tuditano COSS. *anno ante natum Ennium, qui fuit annus ab vrbe condita quingenteſimus tertiuſdecimus. Ceterum ex ratione temporis inita à Liuio, ac teſtimonio eiuſdem Ciceronis in Catone, Cum Liuij Andronici meminit, ſatis conſtat M. Sempronij Tuditani id temporis collegam fuiſſe C. Claudiū Centonem, licet exemplaria in Catone perperam habeant pro Centone, Cethego, non Ap. Claudium. Ac ſic ratio temporis, cuius rei cauſa hoc loco Conſulum mentio facta eſt, cōueniet, ſi ita legas: ſin minus, non item. Antea enim, velut idem Cicero ait, nullus honos erat poeticæ artis: quinetiam vſqueadeo probro habebatur, vt ſi quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum* XI. *cap.* 11. *teſtatur, eam rem ſtuderet, graſſator vocaretur.*

De origine metri,& metrorum plura eſſe genera. CAP. IX.

QVamquam nõnullis fortaſſe haud iniuria accuſandus videbor, quod antea de poeticæ artis initijs ſcripſerim, quam metri originẽ traderem, ex quo illa conſtat, nec eo tamen quiſpiam mihi ſuccenſeat: rei enim dignitas in cauſa fuit, cur id fecerim, non valde indecens ratus de metro ſtatim tractare. Metri itaq; origo à Deo optimo maximo eſt, qui hunc terrarũ orbem et omnia ab eo contenta, certa ratione quaſi metro diſpoſuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in cœleſtibus terreniſq; rebus nemo hercle eſſe dubitat. Nam quo pacto mundus cõſiſteret, niſi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque inſtrumenta quibus vtimur, menſura quadam, id eſt, metro fiunt. Quod ſi hoc in cæteris rebus accidit, quanto magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametſi fabulas ſequitur, cum de Muſarũ officio libro VI. loquitur, metri inuentionem Ioui, hoc eſt, Deo immortali aſſignat: Muſis, inquit, à patre conceſſa eſt literarum inuentio, & carminum, quæ poeſis appellatur, ratio. Atq; metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius vates, quos commemorauimus, diuini ſpiritus pleni primum vſi ſunt. Sed metrorum plura ſunt genera, quæ autore Seruio, vel à rebus quæ deſcribuntur, nomina accepere, vt heroicam, quod hexametrum, licet Moſes, vti dictum eſt, primus vſurpauerit, tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps ſecuti ſunt, heroum res geſtas hoc carmine ſcriptitarunt, heroicum nominatum eſt, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pithij oracula reddi conſueuerant: propter quod, vt opinor, Plin. in VII. ait: Verſum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipſa inſuper oracula ſoluta etiam oratione, teſte Strabone libro nono geogra-

phię, referebantur, id quod affirmat Cicero in ſecundo de diuinatione, dicens: Prętereà Pyrrhi temporibus iã Apollo verſus facere deſierat. Vel ab inuentoribus, vt aſclepidęum: vel à pedibus, vt iambicum, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poetica:

Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Vel à numero pedum, vt hexametrum & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, vt aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiſerit autor,
Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.

Bucolicum carmen, autore Diodoro in V. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & ſic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos impræſentia ſtudio breuitatis omittimus, metri tantum originem prodidiſſe contenti.

De tragœdiæ atq; comediæ initijs. CAP. X.

INitium tragœdię & comœdiæ, teſte Donato, à rebus diuinis eſt factum, quibus antiqui pro fructibus vota ſoluentes operã dabãt: nã olim incenſis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod ſacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus pręmiũ cãtus proponebãt. Horat.

Carmine qui tragico uilem certabat ob hircum.

qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxium eſt uitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc eſt, ab hirco nominata eſt: uel, ut quibuſdam placet, quod hirco donabatur eius carminis poeta: uel quod uter ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: uel à fæce, quia ante uſum perſonarum ab Aeſchylo repertum, mimi perunćti ora olei fæcibus fabulas agebãt. Horatius in poetica:

Ignotum tragicæ genus inueniſſe camœnæ
Dicitur, & plauſtris uexiſſe poemata Theſpis,

Quæ canerent, agerentq; peruncti fæcibus ora.
Poſt hunc perſonæ, pallæq; repertor honeſtæ
Aeſchylus.

Tragœdias, autore Fabio in x. primus in lucem protulit Aeſchylus, ſed longe clarius illuſtrarunt Sophocles atque Euripides. Apud nos, autore Donato, Liuius Andronicus tragœdiam primus inuenit, in qua floruit Accius, Pacuuius, Ouidius, & Seneca. At vero nondum coactis in vrbem Athenienſibus, cum, vt teſtatur Varro, iuuentus Attica circum vicos, villas, pagos, & compita, feſtum carmen ſolenniter queſtus gratia cantaret, orta eſt comœdia, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, quod eſt laſciue agere, vel κῶμος, hoc eſt, à comeſſatione, ſeu κώμης qui vicus eſt, & ᾠδὴ, cantus: quam tamen apud Græcos, vti Donatus ſentit, dubium eſt quis inuenerit primus, apud quos, ſicut infra dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Pręcipui autem eius autores fuerunt Ariſtophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, vt Liuius ab vrbe condita, & Donatus teſtantur, reperit Liuius Andronicus. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & eſt ſermo grandiloquus. Ouidius:

Omne genus ſcripti grauitate tragœdia vincit.

In comœdia vero amores fere & uirginũ raptus. Triſtitia tragœdię pecularis eſt: propter quod Euripides, petente Archelao rege vt de ſe tragędiã ſcriberet, abnuit, & precatus eſt, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignũ, quoniã ſẽper infelices exitus habet, cõtra comœdia felices.

De origine Satyræ, nouæque Comœdiæ.
CAP. XI.

Satyrarũ genera duo eſſe manifeſtum eſt, alterũ antiquius tam à Gręcis quam à Latinis vſurpatum, quod ſola carminũ uarietate conſtabat, co-

mœdiæ pene par, niſi plus habuiſſet laſciuiæ. Huius ſatyrę ſcriptores fuerunt Demetrius ex Tharſo, poeta ſatyricus, vt autor eſt Laertius, & Menippus ſeruus, ſicut Apuleius & Gellius oſtendunt, cuius libros M. Varro in ſatyris imitatus, eas Latine Menippeas appellauit. Alterum ſatyrarũ genus recentius maledicum, & ad carpenda hominum vitia compoſitũ, quod ſoli Latini excogitauerunt, teſte Fabio Quintiliano, ſatyra quidem tota noſtra eſt, quæ, autore Donato, hinc exordium ſumpſit. Nam cum in veteri comœdia per priſcos poetas non penitus ficta argumenta, ſed res geſtæ à ciuibus palam, tum eorum crebro qui geſſiſſent nomine decanterentur: quod tunc nequaquã moribus hominum obfuit, cum pro ſe quiſque caueret, culpa aut domeſtico probro ne ſpectaculo cæteris eſſet, & inde ipſi poetæ abuti licentius ſtylo, & paſſim ex libidine lædere cœpiſſent plures bonos, id propter, ne quiſpiam hominum vitia amplius nominatim carperet, lege ſanxerunt. Ex huius igitur hoc pacto veteris comœdiæ interitu, Satyra, quam noſtri condiderunt, initium habuit. Tunc autem poetæ nouam comœdiam inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis ſpectatoribus afferret: cuius Menander & Philemon autores fuere, qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis noſtri poetæ Latini, Cæcilius. Næuius, Licinius, Plautus, Terentius, atque alij antiquiſſimi Comici modum componendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratæ ſumſperunt. Verum ij, ſi Quintiliano credimus, vix leuem Græcorum vmbram conſecuti ſunt, quod ſermo Romanus non videatur poſſe recipere illam dicendi venerem, ſolis Atticis in hoc generę linguæ conceſſam. Satyra vero à ſatyris, vt Donato placet, qui illoti ſemper

& petu-

& petulantes dij ſunt, nomen traxit: vel à ſatyra cibi genere, quod, autore Feſto, ex varijs rebus conditum erat. In hac Satyra, teſte Quintiliano in x. primus inſignem laudem adeptus eſt Lucillius: ſed eiuſdem iudicio, purus magis ac terſior fuit Horatius. Perſius iuxta, quamuis uno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in primis Iuuenalis lepidus fuit, de quo Quintilianum, cum in x. dixit, Sunt clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur, intellexiſſe ferunt.

Qui primus hiſtoriam condiderit, & de eius vtilitate, aut ſolutam orationem inuenerit. CAP. XII.

Hiſtoria, quę tanto cæteris ſcriptis antecellit, quanto plura exempla rerũ complectitur diuturnitas temporis, quam hominis ętas, ad vitæ inſtitutionẽ vtiliſſima cenſenda eſt, quod, vt Cicero de Oratore præclare ait, ſola ſit teſtis temporũ, lux veritatis, vita memoriæ, & magiſtra vitæ: multarũ enim rerum exemplis priuatos viros imperio dignos reddit, imperatores ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui vitam egregie profuderint, comitatur, promptiores efficit ad pericula pro patria adeunda, improbos infamiæ metu à vitijs deterret. Hanc, ut Plinius libro VII. ait, Cadmus Mileſius omnium primus condidit: ſed Ioſephus in primo antiquit. volumine rectius omnino ſentiens, eum apud Græcos duntaxat primum hiſtorias ſcripſiſſe tradit: nam Græci cum, vt idem inquit, heri & nudiuſtertius fuerint, veriſimilius eſt, antiquiſſimos Hebræorum qui ſacros libros ſcripſerant (Cadmus enim Mileſius, vt apud Euſebium colligimus, in x. de præparatione Euangel. longe poſt Moſen fuit) hiſtorias primo condidiſſe: vel Aegyptiorum aut Babyloniorum ſacerdotes, ſicut ipſe Ioſephus in primo contra Appionem ſen-

tire videtur, aiens: Quoniam vero apud Aegyptios & Babylonios, ex longiſſimis olim temporibus, circa conſcriptiones diligentia fuit, quando ſacerdotibus erat iniunctum, & circa eas ipſi philoſophabantur. Et deinde infert: De noſtris vero progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conſcriptionibus diligentiam, deſino dicere etiam potiorem, pontificibus & prophetis hoc imperantes. Ex quo Euſebius veriſſime, ut mea fert opinio, hoc potius Moſi aſſignare videtur, in 11. de preparat. euãgel. dicens: Vnde ſapientiſſimus ille Moſes, qui primus cuiuſq; hominis vetuſtiſſimi vitas Hebreorum conſcripſit, ciuilem atq; in actione poſitum viuendi modum narratione hiſtorica docuit. Verum nec illud profecto probabile videtur, quod idem Plin. in. 7. & Apuleius in Floridis tradit, Pherecydem Syrum primum ſolutam orationem condere inſtituiſſe, tempore Cyri regis: nanq; quis non videt hoc potius eſſe illis tribuendum, qui primi hiſtorias ſcripſerint? quæ, vti luce clarius eſt, ſoluta oratione conſcribuntur: quando etiam Pherecydes, vt de Aegyptiorum & Babyloniorum ſacerdotibus ſileam, qui & ipſi longe ante Græcos hiſtorias ſcriptitarunt, multo poſterior Moſe fuit, quem ex teſtimonio Euſebij, primum omnium hiſtoriam condidiſſe diximus. Pherecydes enim Syrus, autore Euſebio de preparat. euangel. volumine 10. *circiter primæ olympiadis tempora floruit. A Moſe autem, quemadmodum ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum principem, cuius temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni* DCC. & *circiter* LXXXVIII. *At Strabo in primo georg. non ſolum Pherecydi, ſed Cadmo ac Hecatæo pariter aſſignat, qui & ipſi Moſe, vti liquido conſtat, poſteriores fuerunt. Ex philoſophis autem, Laertio Diogene autore, hiſtorias primus compoſuit Xenophon,*

de quo

de quo Quintilianus cum de hiſtoricis loquitur, ait: Xenophon non excidit mihi, ſed inter philoſophos reddēdus eſt. In ea apud Gręcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompns. Apud nos T. *Liuius, Chriſpus Salluſtius, & plerique alij.* A *principio Romani, veluti Fabius teſtatur, pro hiſtorijs annales pontificum habebant, in quo res geſtę per annum referebantur. De hiſtorię initio hęc dicere habui, nunc de componendę regula aliquid ſubijciendum duximus. Prima eſt lex hiſtorico data, teſte Cicerone de Oratore, ne quid falſi dicere audeat: deinde, ne quid ueri nō audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis. Ipſa autem hiſtoriæ ædificatio poſita eſt in rebus & verbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quam locorum deſcriptionem poſcit, item hominum mores, vitas, conſilia, cauſas, dicta, facta, caſus, & exitus. Verbornm uero ratio orationis genus deſiderat lene, fuſum, ac pura illuſtriq; breuitate ornatum.*

De origine Rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. CAP. XIII.

N*On dubium eſt, quin geniti protinus homines ab ipſa rerum natura, hoc eſt, à Deo, à quo primum creati ſunt, ſermonem acceperint: qui mox, ut Fabius ait, ſicut in medicina, cum uiderent alia ſalubria, alia inſalubria, ex obſeruatione eorū effecerunt artem: ita cum in dicendo alia vtilia, alia inutilia deprehenderent, rhetoricen conſtituerunt, cuius, vt Diodor. in primo, & poetæ volunt, Mercurius autor fuit. Flaccus Horat. in carmine:*

Mercurij facunde nepos Atlantis
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formaſti, &c.

Quamuis in ſexto idem Diodor. ſibi repugnare videatur, dicens: Vnde interpretis nomen aſſumpſit, non quod nominum

minum aut orationis, vt quidam tradunt, fuerit inuentor, ſed quia diligentius quam ceteri mandata referebat: niſi intelligatur, vt ſui moris eſt, alibi fabulas, alibi veritatem eſſe ſecutus. Verum Ariſtoteles primum Empedoclem artis inuentorem fuiſſe ait. Et Quintilianus idem fere ſentit in tertio, ſic ſcribens: Nam primus poſt eos, quos poetæ tradiderunt, mouiſſe aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc, autore Suetonio de claris oratoribus, conſtat nonnunquam Romæ prohibitam eſſe exerceri: ſed cum paulatim deinde ipſa vtilis & honeſta apparuiſſet, adeo multi eam præſidij cauſa & gloriæ expetiuere, ut nõnulli ex infima fortuna, in ordinem ſenatorium atque ad ſummos honores aſpirarint. Artis autem huius ſcriptores antiquiſſimi fuerunt Corax & Thyſias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiuſdem inſulæ inſecutus eſt. Sed inter ceteros, apud Græcos longe princeps fuit ille Demoſthenes, ſicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentiſſima, ac Romanæ eloquentiæ fons vberrimus. De initio rhetorices hactenus, ſed & eius vis atque facultas dicatur. Ea, autore Cicerone de Oratore, in quinque diuiditur partes: vt orator debeat primum reperire quę dicat, deinde inuenta ordine diſpenſare, tum ea deniq; ornare oratione, poſt memorię mandare, & ad extremum cum dignitate ęque vt venuſtate agere, & agendo illud, teſte Quintiliano, pręſtare, vt delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cum apte dicit: nam quod decet, fere prodeſt, atque delectat. Deinde docet, cum exponit negotium, quod in controuerſiam venit, & quales ſint perſonę, inter quas illud ſit. Poſtremo mouet, cum iudicum affectus excitat ad fauendum miſerendumue, aut triſtes ſoluit, digna riſu tempeſtiue interponendo, ſi id opus eſſe perſpicit. Atque ijs rebus & uerbis

omnis ferme rhetorices ratio continetur. Quod antẽ Græci oratores cauſarum ῥήτορας, id eſt, rethores vocant, nos tamen ita diſtinguimus, vt orator ſit, qui cauſas agit: rhetor, qui rhetoricen profitetur: declamator vero, qui ſiue alios docẽdi, ſiue ſe exercendi gratia, fictam cauſam orat.

Quis primus muſicam repererit, & quantũ ea valeat ad tolerandos humanæ vitæ labores, CAP. XIIII.

MVſicen antiquiſſimam eſſe, poetę clariſsimi teſtimonio ſunt: nam Orpheus & Linus ambo dÿs geniti, muſici inſignes fuerunt, cum alter eorum rudes atq; agreſtes hominum animos demulceret, cantusq; ſuauitate non feras modo, ſed ſaxa etiam, vt fabulę tradunt, ſyluaſque duceret. Horat. in poetica arte:

Sylueſtres homines ſacer interpreſq; deorum
Cędibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidoſq; leones.

Virgilius in ecloga quarta:

Nõ me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãuis, atque huic pater adſit,
Orphei Calliopeia, Lino formoſus Apollo.

Apud quoque eoſdem autores, inter regalia conuiuia, laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, vt Iopas ille Virgilianus canit errantem lunam, ſoliſque labores. Muſices autem repertor, teſte Plinio lib. 7. Amphion ex Antiopa, Iouis filius fuiſſe dicitur, propter quod poeta in bucolicis ait:

Canto, quę ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.

Ipſe quoq; ſaxa mouiſſe fertur. Flaccus Horat. in poetica:

Dictus & Amphion Thebanę conditor vrbis
Saxa mouere ſono teſtudinis.

Et Statius in primo Thebaidos:

Peni-

Penituſq; ſequar, quo carmine muris
Iuſſerit Amphion Tyrios accedere montes.

Sed Græci, teſte Euſebio, de præparat. euangel. lib. 2. muſicæ harmoniæ inuentionem Dionyſio attribuunt. Ipſe vero in 10. eiuſdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt, muſicæ repertores vocat. At Solinus huius artis ſtudium ex Creta manaſſe ſentit, inquiens: Studium muſicum inde cœptum, cum Idæi dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehenſos, in verſificum ordinem tranſtuliſſent. Polybius tamen in 4. hoc Arcadum maioribus aſſignat, quippe qui huius rei ſemper ſtudioſi fuerint. Vocum harmonias Mercurium adinueniſſe, Diodorus eſt autor in primo: ἁρμονίαν Græci vocant, quam nos diſsimilium concordiam appellamus. Verum Amphionem & cęteros poſthac huius rei autores fuiſſe ratio poſcit, cum Tubal hæbreum Lamech filium, qui multis ętatibus pręceſſerat omnes illos qui muſicę inuentores produntur, Ioſephus in primo antiquitatum dicat muſicam ſtudioſe coluiſſe, & pſalterio citharaq; ceciniſſe. Hęc hactenus. Sed artis origo nihilominus in dubio verſari videtur: igitur expedit, vt quęſtio eiuſmodi tandem aliquando plana fiat. Itaque natura iam inde à principio mortalibus muſicam velut muneri dediſſe videtur, quando id ad tolerandos humanę vitę labores plurimum valet. Siquidem homo ſtatim natus cum in cunabulis vagire incipit, continuo nutriculę cantitantis voce ſopitus dormitat: quippe infantes ſtatim plorant, quod crurum brachiorumq; recte producendorum cauſa, faſciis colligantur, ac ita à ſupplicio miſeram vitam viuere incipiunt. Deinde in omnibus ferme operibus modulatio aliqua rudis hominum defatigationem ſemper conſolatur. Virgilius:

Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitantur, ſic arator, auriga, mulio, longo inter laborem viamq; ſibilo reficitur. Quid? quod non modo ij, verumetiam eorum ſarcinaria iumenta eo cantu ſimul labore leuantur. Nam aſſiduo vſu compertum eſt mulos valde delectari tintinabulorum ſonitu: quapropter muliones multiiugia tintinabula ad illorum colla ſuſpendere ſolent, quo faclius ſarcinarum labores perferant. Eandem vim in cetera ſimiliter animalia muſicam habere inter omnes conſtat: ita equi in bello tubarum clangore arrecti ſtare loco neſciunt, ac iamiam in certamen ruere ardent: ita leones ſtridore ferri maxime irritantur. Sed quęſo, vnde ille auium concentus, quo omnis ager ſuo tempore reſonat? ecquis docuit luſciniam varios canendi modos? hęc enim auicula ſonum ędit perfecta muſicę ſcientia modulatum, qui nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quę tot exquiſitis tibiarum tormētis, vt ait Plinius, ars hominum excogitauit. Huius harmonię natura magiſtra eſt, quę vel ab initio alias animantes, quibus ad ſonum quempiam vox apta eſt, muſicam docuit, quemamodum oſtendimus. Atque hęc vera artis origo. Ceterum muſicam, quam Aegyptij, vt Diodorus teſtis eſt, tamquam virorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiſcere, & Ephorus, autore Polybio, in procemio ſuarum hiſtoriarum, ad deludendos ac fallendos homines inuentam tradidit, magno olim pretio ęſtimatam teſtatur Fabius, qui dicit Socratem iam ſenem inſtitui lyra non erubuiſſe: & Cicero, qui libro Tuſculanarum primo ait Themiſtoclem, quod in epulis recuſaſſet lyram, eſſe habitum

indocti. o-

indoctiorem: & Salij, apud Romanos, qui per vrbem verſus canebant: ſed in primis Dauid ille magnus vates, qui diuino carmine Dei myſteria canit: illud quoq; Gręcorum adagium, Indoctos à Muſis atque Gratijs abeſſe, quod in noſtris prouerbijs explanaui. Tria pręterea genera ſunt, ex quibus muſica conſtet: vnum genus eſt, quod inſtrumentis agitur, de quo infra dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quo vt poeſis pars ſit muſices, neceſſe eſt: tertium, quod inſtrumentorum opus carmenq; dijudicat. Ex quo recte ait Cicer. de Oratore, lib. 1. muſicam verſari in numeris, & vocibus, & modis.

Qui primum inſtrumenta diuerſi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint: ac quod ſit organum, & de antiquiſſimo tibiarum vſu in prælijs. CAP. XV.

MErcurius Maię filius lyram omnium primum ex teſtudine feciſſe dicitur. Tradunt enim cũ aliquando Nilus ſuum egreſſus alueum totam inundaſſet Aegyptũ, eo poſtea intra ſuos limites regreſſo, varias animantes in campis relictas, inter eaſq; remanſiſſe teſtudinẽ, & hanc cum ille inueniſſet, conſumpta iã carne, ſed ſuperſtitibus neruis, & percuſſu ſonum excitaſſet, ad exemplum illius lyram compoſuiſſe. Horatius in primo carminum:

Te canam magni Iouis, & deorum
Nuntium, curuæq; lyræ parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, inſtar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres inſtituit voces, acutam, grauem, & mediam: acutam ab ęſtate, grauem ab hyeme, mediam à vere ſumens, qua, teſte Seruio ſuper quarto Aeneidos, donauit Apollinem, accepto ab eo caduceo, de quo virgilius:

Tum virgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes,

Pallentes, alias ſub triſtia tartara mittit.

Quidam eam non Apollini, ſed Orpheo primum tradidiſſe ferunt, alij vero ab Apolline poſt Orpheo conceſſam volunt. Ad eam qui decantandos faciebant verſus, Lyrici poetę nuncupati ſunt. Reperio inſuper (vt nihil quod attinet ad hanc rem, omittatur) ſeptem in ea chordas appoſitas, iuxta numerum ſeptem Atlantidum, quod Maia Mercurij mater ex illarũ numero fuiſſet: deinde ſuperadditas duas, vt repræſentaretur vnum nomen Muſarum. Hęc autem tantæ ſuauitatis fuiſſe perhibetur, vt arbores, ſaxa, feras, veluti ſupra dictum eſt, traxiſſe Orpheus dicatur. Mercurius pręterea, teſte Plinio lib. 7. monaulum, id eſt, ſimplicem tibiam inuenit. Primus autem tibias, autore Diodoro et Euſebio, Marſias adinuenit. Plinius vero geminas illum reperiſſe tradit. Alij hoc Apollini aſſignant, ſicut lyrę & fiſtulę inuentionem: nam ſimulacrum eius quod erat in Delo, habuiſſe dicitur in dextera quidem arcum, in lęua Gratias, quæ ſingulę ſingula muſicę inſtrumenta manibus gerebant, vna lyram, altera tibias, quę autem media erat, fiſtulam tenebat. Obliquę tibię Midas in Phrygia autor fuit. Tibię primo ex gruum tibijs, vnde nomen habent, tum ex arundinibus factę ſunt, cum quibus voce canere Trœzenius Dardanus inſtituit. Lydios modulos Amphion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marſias Phryx, plures alios Terpander. Fiſtulam, vt Plinius & Seruius aiunt, Pan Deus ruſticus inuenit: nam cum Syringam Arcadię nympham, autore Ouidio, in primo Metamorph. ardenter amaret, & illa fugiens ad Ladonẽ fluuium perueniſſet, & fluuio impedita nõ amplius fugere poſſet, implorato aliarũ Nympharum auxilio, in paluſtres cannas mutata eſt: quas cũ Pan excidiſſet, ex ijs ad amoris ſolatium, primus ſibi fiſtulam confecit. Maro in Corydone:

Pan

Pan primus calamos cera coniungere plures
Inſtituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuant. Venarum pulſum in muſices pedes Herophilus primus diſcreuit per ętatis gradus. Fiſtulam vero, quam Gręci ſyringa vocant, teſte Euſebio, in 2. de prępar. Euang. Cybele inuenit. Citharę, vt Plin. placet, repertor fuit Amphion: vt aliȷs, Orpheus: vt aliȷs, Linus: vt vero Diodoro, Apollo, qui lib. 5. inquit: Apollo primum cithara ſimplici vſus eſt, Marſias vero tibȷs. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander Virg. in ſexto.

Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum.

Octauam appoſuit Simonides, nonam Timotheus. Cithara ſine uoce primus cecinit Thamyras, cum cantu Amphion, vt aliȷ, Linus. Hęc ex Plinio. At cithara tamen longe ante, vti ſuperiore capite oſtendimus, Tubal Hebræus vſus eſt, quam omnino ab ea diſſimilem fuiſſe, quam illi inuenerunt, quos commemorauimus, teſtatur diuus Hieronymus in epiſtola de inſtrumentis muſicis, ad Dardanum, aut quiſquis illius autor eſt, quia de ea re ambigitur, ſcribens citharam apud Hebręos vigintiquatuor chordas habuiſſe, factam ad formam Λ literę. Dauid etiam ille magnus Dei vates varia inſtrumenta inuenit, teſte Ioſepho in ſeptimo antiquitatum, qui ait: Diuerſaque faciens organa docuit, ut Leuitę ſecundum ea Deo hymnos edicerent per ſabbatorum dies, aliasq; ſolennitates. Organorum autem ſpecies huiuſmodi eſt: canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hęc cum plectro percutitur. Nabla vero duodecim ſonos habẽs, digitis tangitur. & reliqua. Hinc perſpicere licet iſtiuſcemodi organa à Dauid confecta diuerſa fuiſſe à noſtris, quorum nũc vſus in templis eſt perquam frequens: quando illa plectro pulſabantur, noſtra vero in-

flantur

ſlantur follibus, vnde multis meatibus quaſi cicutis imparibus vox erumpit, concentumq; efficit. Quanquam Ioſephus hoc loco dicens, Diuerſaq; faciens organa, videtur organum pro inſtrumento quocunque muſico ponere. Idipſum ſentit Auguſtinus, qui inſtrumenta muſicorum cuncta ſpeciatim excellentiora etiam organa vocat. At autor noſtri organi tam concinni non proditur, cum magna eius nominis iactura, ſicut in extremo tertio libro dicetur.

Sambucam item muſicum inſtrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africæ, vt Solino placet, populi inuenerunt. Tubam æneam, teſte Plinio, Piſæus Tyrrhenus reperit: quod Diodorus libro ſexto, non Piſeo tantum, ſed Tyrrhenis omnibus tribuit, ita ſcribens: Tyrrheni pedeſtri quoque exercitu præualidi tubam primam adinuenerunt, bello admodum vtilem. Non eo tamen inficias, Diodorum in Plinij *ſententivm ire: quandoquidem iure à Grçcis dicitur victus Hector, quamuis à ſolo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Virgilius in octauo Aeneidos, dicens:*

Tyrrhenusq; tubæ mugire per ęthera clangor.

Verum Acron ſuper hoc Horatianum in poetica arte,

-Poſt hos, inſignis Homerus,
Dircæusq; mares animos in martia bella
Verſibus exacuit.

tradit Dircęum poetam primum tubam comperiſſe, quoniam is, vt Porphyrio dicit, primus tubę modulos dedit, hac de cauſa. Nam cum Lacedęmonij, autore Iuſtino lib. 3. bellum aduerſus Meſſenios gererent, diuq; extraherent dubium Martis euentum, reſponſum acceperunt ab Apolline, ſi vellent vincere, Athenienſi duce vterentur: à quibus rogati Athenienſes, contumeliæ cauſa ipſis Dircæum quendam claudum, luſcum, omnique ex parte corporis de-

ſormem dederunt. Vſi ſunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monſtrauit tubarum, quarum inaudito territi ſono Meſſenij fugam fecerũt, adeptiq; ſunt victoriam Lacones. Sed in codicibus Iuſtini inuenio Tyrtęum per t, & t in antepenultima, vt in alterutris mendum ſit. Quidam etiam tubæ autorem volunt Maletum, ſiue Maleum dictum. Verum quid multa? cum tubæ inuentor fuerit Moſes ille diuinus Hebręorum dux, dicente Ioſepho in tertio antiquitatum: Adinuenit autem modum tubę ex argento factæ, quę eſt huiuſmodi, longitudinem habens pene cubiti: eſt autem anguſta fiſtula calamo capacior, prębens latitudinem quę conueniat ori, ad ſuſceptionem ſpiritus, & claſſico ſono vicina, quę Hebraica lingua vocatur Aſoſra. Hęc ille. Sed haud ſcio vnde de primis tubæ inuentoribus tanta diſſenſio inter ſcriptores orta ſit: niſi intelligamus alios aliud tubarum genus, ſunt enim plura genera, & alibi inueniſſe. In Latium inſtrumenta muſica, teſte Dionyſio Halic. Arcades primi omnium attulerunt, cum antea fiſtulis paſtoralibus tantum vterentur. Placet inſuper antiquum vſum tibiarum in prælijs ponere. Thucydides itaque autor grauiſſimus, tradit Lacedęmonios tibiarum modulis in pręlijs eſſe vſos: etenim cum paratę eſſent claſſes, & inſtructę acies, cœptumq; iri in hoſtem, tibicines inter exercitum poſiti canere incœptabant, non voluptatis cauſa, ſed vt ęquali modulatoq; ſenſim ingreſſu conuenientes, pugnam capeſſerent. Cuius rei Polybius libro quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in vita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nunc noſter peditatus ſeruat. Alyattes quoq; Lydorum rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduerſus Mileſios, fiſtulatores & fidicines concinentes habuit: ſicuti memoriæ proditum eſt, Cretenſes pręlia ingredi

gredi

gredi ſolitos, præcinente ac præmoderante cithara greſſus autor Gellius. At Parthos conſueuiſſe tympanorum ſonitu pugnam inire, teſtatur Plutarchus in vita Craſſi, & Appianus Alexandrin. in libro parthico. Reliqui fere omnes, vt hodie fit, tubis in prælio vtebantur. Vnde Virg. de Miſeno tubicine inquit:

-Quo non præſtantior alter
Aere ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine philoſophiæ, & de duobus eius principijs; & quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac dialogos introduxerit. CAP. XVI.

PHiloſophiam, quam Cicero in officiorum libris ſtudium ſapientiæ vocat, & in Tuſculanis, virtutis indagatricem atq; vitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxiſſe pleriq; volunt: nam apud Perſas primũ Magos eorum ſapientes claruiſſe dicunt, apud Babylonios & Aſſyrios, Chaldæos: apud Indos, gymnoſophiſtas, quorũ ſectæ princeps, teſte Hieronymo contra Iouinianum, Buddas nuncupabatur, apud Britannos & Celtas ſiue Gallos, Druides: apud Phœnices Ochum: apud Thraces, Zamolſim & Orpheum: apud Libycos, Atlantẽ: quos omnes, autore Laertio, pro ſapientibus habuerunt. Aegyptij vero Nili filiũ Vulcanum fuiſſe dicunt, eumq; philoſophiæ aperuiſſe principia. Sed idem Laertius à Græcis philoſophiam manaſſe affirmat, quoniam apud eos Muſæum & Linum primos fuiſſe ſapientes ferunt. Verum, teſte Euſebio, primum philoſophia, ſicuti reliquæ fere omnes diſciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philoſophos Græcorũ, qui Porphyrionis teſtimonio, amplius mille annis poſt Moſen fuere, Euſebius in 11. de præparatione euãgel. philoſophiã à Iudæis accepiſſe pleniſſime demonſtrat,

D 2 quando

quando nec ipſius nomen philoſophiæ apud eos primum fuit, ſed deinde: nam Pythagoras omnium primus, Lactantio autore in tertio. philoſophiam, id eſt, amorem ſapientiæ, & ſe philoſophum, id eſt, amatorem ſapientiæ nominauit, dicens ſolum Deum ſapientem eſſe: antea enim ſophia, hoc eſt, ſapientia dicta eſt, quæ nunc philoſophia vocatur: & qui hanc profitebantur, ſophi, id eſt, ſapientes vocitati ſunt. Philoſophiæ autem duo fuere principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum eſt appellatum, eo quod Thales Mileſius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum inſtituit: alterum vero ex Pythagora Italicum eſt dictum, quoniam eius autor Pythagoras valde multum in Italia philoſophiæ operam dedit. Euſebius in 10. de præparatione euangel. tertium addit, id eſt, Eleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt inſuper philoſophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obſcuritatem, in differendi ſubtilitatem, in vitam atque mores: & primam phyſicam, alteram dialecticam tertiam ethicam Græci vocant. Quam etiam diuiſionem Plato, vt ait Euſebius, ab Hebræis ſumpſit, ſicuti ſingula ipſius philoſophiæ præcepta. Phyſicæ proprium eſt de mundo, & de his quæ ſunt in eo differere, quam ex Ionia Athenas Archelaus primus importauit Ethicæ vero, de vita moribuſq; tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tuſculanarum: Socrates autem primus philoſophiam deuocauit è cœlo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de vita & moribus, rebuſq; bonis & malis quærere. Dialectica autem ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initium ſumpſit. Quamuis ſecundum alios, in quinque partes diuidatur, in phyſicam, metaphyſicam, ethicam, mathematicam, & logicam. Verum nos iam fines noſtros

ſtros egreſſi ſumus: non enim res definire, & de ſingulis planum facere, ſed de earum initijs tractare, noſtri tantummodo eſt muneris: proinde ad inſtitutum opus redeamus. Dialogos, vti apud Laertium *diſcimus, Plato omnium primus introduxit, vel potius maxime omnium illuſtrauit: nam Ariſtoteles libro de poetis primo illud ſcribendi genus inuentum tradit ab Alexameno Scyreo, Teioue.*

Qui primi aſtrologiam adinuenerint, aut quorundam ſyderum curſus, & ſphęram, ventorumq; rationem: atq; quot illi ſint, & obſeruationes ſyderum in nauigando. CAP. XVII.

TErra potiſſimum ex ſyderum temperatione fructus fert vberiores, vt nos in eo prouerbio demonſtrauimus, Annus fructificat non tellus: hominumque natura, ſi Iulij Firmici, vt ita dicam, ſomnijs credimus, maxime ſyderibus ſubiecta eſt: ait enim, Luna, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Aegyptijs profectum dixerim: nam Herodotus *de hac religione ita ſcribit: Alia inſuper ſunt ab Aegyptijs excogitata, quis menſis dieſue cuius deorum ſit, & quo quis die genitus, qualia ſortictur, & quam mortem obibit, & qualis exiſtet. Chaldæi vero, teſte Diodoro libro tertio, dicebant planetas plurimum conferre ad bona vel mala conſequenda. Vnde Hermione apud* Ouidium *ita conqueritur:*

Quæ mea cœleſtes iniuria fecit iniquos?
Quodq; mihi miſeræ ſydus obeſſe querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obſeruatione cœleſti inuenta eſt aſtrologia, in qua cœli conuerſio, ortus, obitus, motusq; ſyderum, arte quadam concluſus eſt. Hanc Aegy-

ptij, vt autor eſt Diodorus, à ſe primum repertam aſſerunt, alij vero à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos aſtrologiæ notitiam traduxiſſe docet, id quod Clemens primum Chaldæis, dein ipſis Aegyptijs aſſignat. At Ioſephus in primo antiquitatum perſpicue demonſtrat, Abraham primum Aegyptijs aſtrologiam inuentam à ſuis maioribus, vt infra dicemus, tradidiſſe, cum in Aegyptum ille aufugerat, & ab his eam inde ſimulque Chaldæis, qui huius quoque diſciplinæ autores feruntur, ob iugem operam, quam obſeruandis ſyderibus impendebant, ad Græcos fluxiſſe tradit, in primo contra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de cœleſtibus & diuinis primitus apud Græcos philoſophati, id eſt, Pherecydem Syrum, & Pythagoram, & Thaletem, omnes concorditer confitentur Aegyptiorum, & Chaldæorum fuiſſe diſcipulos. Ceterum Plinius libro ſeptimo, Atlantem Libyæ filium aſtrologiam inueniſſe dicit. Quapropter poetæ tradiderunt hunc ſuſtinere cœlum humeris. Virgilius in ſexto:

Vbi cœlifer Atlas

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius libro 6. Ioui Belo hoc adſcribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit ſyderalis ſcientiæ. Et in 5. lib. aliter ſcribēs: Ipſa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuētionis & ſyderum. Alij volūt Aſſyrios reperiſſe: quibus tamen Seruius ſuper ſexta ecloga Bucolicorum ait, Prometheum prius aſtrologiam indicaſſe. Verumenimuero, horum quos prodidimus, poſtea alios alibi huius rei autores fuiſſe ducimus, quando à primordio ſtatim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij teſte Ioſepho autore ſane grauiſſimo, in primo antiquitatum, diſciplinam rerum cœleſtium primum inuenerunt,

runt, qui, vt ne dilaberentur quæ reperiſſent, neue antequam venirent ad cognitionem, deperirent, cum prædixiſſet Adam rerum omnium futurum interitum, duas columnas fecerunt, ex quibus vna ex lateribus conſtructa erat, altera ex lapidibus, vt ſi lateritia ab imbribus deſtrueretur, lapidea permanens integram ſcripturam legētibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad obſeruationē ſyderum pertinerent, inſcripſerunt. Proinde ab Hebræis ad Aegyptios, & Chaldæos, & deinde ad reliquos aſtrologiā manaſſe credere par eſt. At tale fuit aſtrologiæ artis initium. Defectus ſolis & lunæ primus Romani generis, teſte Plin. libro ſecundo Sulpicius Gallus, apud Græcos Thales Mileſius deprehendit: lunæ curſum, vt idem ait, Endymion. Sed defectum lunæ Plutarchus Anaxagoram primum monſtraſſe dicit in vita Niciæ dicens: Primus autē qui lunaris luminis atque vmbræ cauſam deprehenderit, ac literis mandare auſus ſit, Anaxagoras fuit: etenim quod is antea ignotus eſſet, ex eo probat, quod cum Nicias male geſtis rebus Siciliam deſerere decreuiſſet, & noctu forte luna defeciſſet, omnes milites propter rei ignorationem, quanquam paulo ante Anaxagoras claruerat, turbati, malum aliquod ſibi portendi arbitrati ſunt. Veneris ſyderis naturam Pythagoras Samius inueſtigauit: quod idem eſſe, quem Luciferum vocamus, qui ante matutinum tempus oritur, & veſperum, quia poſt ſolis occaſum refulget, Parmenides primus animaduertiſſe dicitur. autor Laertius in nono. Sphæræ, teſte Cicerone libro Tuſculan. primo, Archimedes Syracuſanus repertor fuit, quod Diogenes Muſæo adſcribit: Plinius vero in VII. *Anaximandro, vel potius, vt eſt in ſecundo volumine, cap.* VIII. *Atlanti. Ventorum rationem Aeolus reperiſſe fertur: quod ideo proditum eſſe duco, quia, autore Strabone*

lib. VI. *& Plinio in tertio, ex ſumo inſularum prope Siciliam, in quibus ipſe Aeolus regnauit, incolæ quinam flaturi eſſent venti, triduo prædicebant, vnde etiam Aeolo ventos parere exiſtimatum eſt. Ventos autem nonnullis placuit eſſe quatuor: ab oriente æquinoctiali Solanum, à Meridie auſtrum, ab Occidente æquinoctiali Fauonium, a Septentrione Septentrionem, vt vnaquæq; cœli regio ſuũ haberet ventum: ſunt enim totidem regiones, ortus, occaſus, meridies, ſeptentrio. Ortus & occaſus mobilia atque varia, meridies vero ſeptentrioq; ſtatu perpetuo permanent. Sed qui diligentius rem hanc pertractarunt, tradiderunt ventos eſſe numero octo, reliquosque quatuor poſuerunt, Eurum, Africum, Chorum, ſiue Caurum, Aquilonem: & id in primis Andronicus Cyrrheſtes. Is Athenis, teſte Vitruuio, locauit turrim, & in ſingulis lateribus imagines ipſorum ventorum exculptas, contra cuiuſq; flatus, ſupraque metam mormoream poſuit, ac in ea Tritonem æreum dextera manu virgam porrigentem, quem ita fabricatus eſt, vt vento circumageretur, ſtaretq; ſemper contra venti flatum, virga interim ad eius venti imaginẽ verſa. Eſt itaq; Eurus ab oriente hyberno collocatus inter Solanum & Auſtrum: inter Auſtrum & Fauonium, ab occidente hyberno, Africus: inter Fauonium & Septentrionem Chorus: inter Septentrionem & Solanum, Aquilo, à vehementi aquilæ volatu, dictus, Græce Boreas vocatur, ἀπὸ τοῦ βοᾶν, quod eſt clamare, quia ſonoro flatu eſt. Igitur orientales venti tres ſunt, id eſt, vt ab hyberno orientali incipiamus, Eurus, Solanus, quem quidam Vulturnũ nuncupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africus, Fauonius, Chorus. Atque ita Eurus flat aduerſus Africũ, Solanus aduerſus Fauonium, Aquilo contra Chorum. Verum Fauonius clarus & ſaluberrimus eſt, quem nos à fo-*

uendo

uendo nominamus, quod genitalem habeat ſpiritũ: à Græcis Zephyrus vocatur, quaſi, ζωὴν φέρων, hoc eſt, vitam afferens: quemadmodum auſter nebuloſus & peſtifer, pręſertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus νοτὶς humor eſt. Per hunc modum Andronicus Cyrrheſtes oſtendit, vnde certi ventorum flatus ſpirarent, quem nunc vbique gentium ſeruant, poſitis in ſummitate locorum pinnis æneis, per quas ventorum flatus indicentur. At quoniam ventus nihil aliud eſt, niſi aeris fluctus, & idem fluctus pro locorum natura alius alibi concitatur, idcirco factum eſt, vt incolæ in ſuis quiſq; regionibus nomina aliquot ventis dederint, eoſq; ſuos proprios habuerint, vt Scyron Athenienſium, vt Circius Narbonenſis prouinciæ, vt Iapix Apuliæ ventus eſt, & alij aliarum regionum. Obſeruationes autem ſyderum in nauigando Phœnices adinueniſſe, autor eſt Plinius in VII. naturalis hiſtoriæ.

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint. CAP. XVIII.

Nilus totius orbis fluuiorũ celeberrimus, à ſolſtitio æſtiuo, vſq; ad autumnale æquinoctiũ, vt Herodotus lib. II. & Diodorus in primo teſtatur, immenſa aquarum mole quotannis totam Aegyptũ exundat: ex cuius incremento Aegyptij vim aut penuriam futurarum frugum præuident. Aegyptus enim cũ Nilus in XII. cubitos excreſcit, famem ſentit: in XIII. etiamnum eſurit: XIIII. cubiti hilaritatem afferunt, XV. ſecuritatem, XVI. delitias, quod iuſtum fertur eſſe incrementum: maximum autem, ætate Claudij principis, fuit cubitorum XVIII. ſicut minimum Pharſalico bello, veluti cædem magni Pompeij prodigio quodam auerſante: autores Plinius libro V. & Strabo XVII. Cum huiuſmodi itaque

Nili

Nili inundationes limites agrorum confunderent, nunc minuendo, alias immutando, nonnumquam delendo, ſigna quædam, quibus proprium ab alieno diſcerneretur, iterum atque iterum metiri eam terram oportebat: propter quod Strabo XVII. *geograph. & Herodotus* II. *aiunt, nonnullos prodidiſſe geometriam ab Aegyptijs primo inuentam eſſe, quemadmodum arithmeticam, id eſt, numeralem ſcientiam à Phœnicibus propter mercaturas. Sed Ioſephus vtrunq; Hebræis attribuere videtur, in primo antiquitatum ſic ſcribens: Illi namq; cum eſſent religioſi, cũ & eis pabula ad maius tempus exiſterent præparata, tot annorum circulis rite viuebant: deinde propter virtutes, quas iugiter perſcrutabantur, id eſt, aſtrologiam & geometriam, Deus eis amplius viuendi ſpacium condonauit. Et deinde cum de Abraham mentionem facit, ſubijcit: Arithmeticam eis quoque contulit, & quæ de aſtrologia ſunt, ipſe quoque contradidit. nam ante aduentũ Abraham in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Artem poſtea, vt M. Tullius autor eſt, Pythagoras multum amplificaſſe dicitur. Geometria, teſte eodem Cicerone de oratore, verſatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita ſub ſe continet geographiam, quæ ſitum orbis pingit. in qua floruit Strabo tempore Tiberij Cæſaris, & Ptolemæus, Traiani & Antonini Imperatorum principatu. Apud nos Plinius abſolutiſſime de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.*

Quis

Quis primus repererit pondera, & menſuras, ac numeros, & de vario apud gentes numerandorum annorum modo.

CAP. XIX.

VIdetur omnino locus exigere, vt antequam hinc digrediamur, quis pōdera & mēſuras ac numeros repererit, indicemus, cū præſertim geometriæ atq; arithmeticæ partes ſint, ſcriptoresq; de hac re nō plane inter ſe cōſentiāt. Eutropius itaq; ſtatim in principio primi libri, Sidonium menſuras & pondera eo tempore inueniſſe tradit, quo apud Albanos Procas, apud Iudæos Aza, apud Hieroſolymos Hieroboam regnauit. Alij ſecundum Mercurium ex Creta Iouis filium, comperiſſe volunt. At Plinius lib. VII. *in primis hoc Phidoni Argiuo, vel, vt Gellio placet, Palamedi aſſignat. Strabo autem libro* V. *Phędonem Elidenſem reperiſſe affirmat. Ex quo ita intelligendum puto, vt alij alijs primum menſuras & pondera inuenerint: velut Diogenes Laertius libro* IX. *affirmat, Pythagoram primum adinueniſſe Gręcis: & Ioſephus primo Antiquitat. dicit, Cain Adam filium mortalium omnium, vt credere conuenit, primum hæc conſtituiſſe. Numerorum autem repertorem ſunt qui dicant Samium Pythagoram: alij non hunc, ſed alium Pythagoram Rhegynum ſculptorem: alij vero Mercurium: Liuius dicit numerum putari inuentum Mineruæ. Modus numerandi annos apud Græcos per Olympiades fuit, qui aut per notas ſuarum literarum numerum notabant. Apud Romanos primum per luſtrum, quod quinto quoque anno claudebatur, de quo fuſius libro proximo, cap.* IIII. *dicemus: deinde per clauos, qui idcirco annales vocabantur, aut per Conſules, id fiebat. Claui enim in pariete ædis Iouis ea parte quæ erat templum Mineruæ, in ſingulos annos figebantur,*

gebantur, vt per eos numerus annorum colligeretur. Sane lex priſcis literis ac verbis ſcripta erat, vt qui Prætor maximus eſſet, Idibus Septembris clauum pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum claui fuere. Mineruæ autem templo ea lex dicata erat, quod numerus eius deæ inuentum ſit. Volſinij quoque clauos numerorum indices habuere fixos in templo Nortiæ hetruſcæ deæ. Poſtea Conſules id officium fecere, & poſtremo ſolenne claui figendi ad Dictatores tranſlatum eſt. At more intermiſſo, cum poſt longum tempus peſtilentia laboraretur, & ſeniorum memoria repetitum foret, aliquando eum morbum ſedatum fuiſſe, ob clauum à Dictatore fixum, eius rei cauſa Lucius Manlius Dictator dictus eſt, qui T. Pinnarium magiſtrum æquitum dixit. Bella ſcilicet placatio, vel potius puerorum certamen, qui ita ſolent ludere. Ecquid religionis cultusue in eo pangendo clauo eſſe potuit, qui parietem templi magis aperiebat, quam claudebat? Sed ea erat illius tempotis calamitas, cum nondum ad Romanos perueniſſet Dei optimi maximi cognitio. Nos ſimiliter his ſeptem literis, C I D L M V X, *numerum notamus: vel alijs notis,* 1 2 3 4 5 6 7 8 9. *ſatis omnibus cognitis, vt nihil ſit, quod reliquas ponamus, earumue rationem explicemus.*

Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuiſa ſit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum vſus. CAP. XX.

Medicina, quę ſuis remedijs haud dubie mortalibus inter tot morborum vndique erumpentium genera verſantibus, magno vbique præſidio prę ſtoque eſt, dijs primum inuentores ſuos non ſine veri Dei iniuria

iniuria, aſſignauit, & cœlo dicauit. Ipſaque ab oraculis multifariam petita eſt. Hanc enim, teſte Diodoro, volunt Mercurium apud Aegyptios primum inueniſſe: ſecundum vero veteres, Apis Aegyptiorum rex reperit, quod alij, autore Plinio libro ſeptimo, Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij vero ipſi Apollini. Vnde ad Daphnen virginem apud Ouidiũ libro primo metamorphoſeos dicit.

Inuentum medicina meum eſt, opiferq; per orbem
Dicor. Et Oenone apud eundem:

Ipſe repertor opis uaccas pauiſſe Pheræas Fertur.

Macrobius in primo Saturnalium, huius rei veram reddens rationem, de Apolline ait: Hinc eſt, quod eidem attribuitur medendi poteſtas, quia temperatus Solis calor morborum omnium fuga eſt. Clemens autem Aegyptijs omnino adſcribit, eius vero amplificationem Aeſculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Aeſculapius Arſippi & Arſinoæ filius, qui præter cetera primus, teſte Cicerone de natura Deorum, dentis euulſionem, ac purgationem alui inueniſſe fertur. Hanc tamen quiſquis primitus inuenerit, hoc quippe pacto excogitaſſe fertur. Nam cum homines, vt Fabio Quintiliano placet, ſicut antea diximus, ex obſeruatione rerum, ea quæ ſalubria aut inſalubria viſa ſunt, probe notaſſent, huiuſcemodi artem corpora curandi gratia confecerunt. Atqui Cornelius Celſus inuentionem artis ſcienter ponit libro primo ſcribens: Sæpe cauſa apparet, utputa lippitudinis, uulneris, neque ex his patet medicina: quod ſi ſcientiam non ſubijcit euidens cauſa, multo minus ea poteſt ſubijcere quæ in dubio eſt. Cum igitur illa incerta incomprehenſibiliſq; ſit, à certis potius & exploratis petendum eſt præſidium, id eſt, ab his quæ in ipſis curationibus experientia docuit, ſicut in cæteris omnibus artibus: nam

ne

poſtea ſimilitudo proficeret, exſcripſiſſe ea traditur, & ita ex his hanc artem excerpſiſſe, qui, teſte Plin. li. 36. primus medendi præcepta longe poſt hominum memoriam clariſſime condidit. Romam conſtat primum ex medicis veniſſe Peloponnenſem Archagathum Lyſaniæ filium, L. Aemilio Paulo, M. Liuio C O S S. *anno vrbis* D X X X V. *eiq; ius quiritum datum, & tabernam in compito Acilio emptam. Is primo vulnerarius, inde ob ſecandi vrendiq; ſæuitiam, carnifex appellatus fuit: & cum alij accurrerent Græculi medici, idemq; facerent, omnes ſimul cum ſua medicina in tædium venerunt. Quare à M. Catone Cenſorio reprobati, vrbe & Italia pulſi ſunt, de quibus ipſe Cato ad filium in hunc modum ſcripſit: Dicam de iſtis alio loco Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam; & quod bonum ſit illorum literas aſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatem dixiſſe. Quandocunq; iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet, tunc etiam magis, ſi medicos ſuos huc mittet. Iurarunt inter ſe, barbaros necare omnes medicina, ſed hoc ipſum mercede faciunt, vt fides his ſit, et facile diſperdant. Nos quoq; dictitant barbaros et ſpurios, noſq; magis quam alios opicos appellatione fœdant. Plin. etiam de huiuſmodi carnificibus (ſunt enim & medici peritiſſimi, vnicum profecto aduerſus tot morborum genera, hominibus ſubſidium) in fronte* X X I X. *libri ait: Nec dubium eſt, omnes iſtos famam nouitate aliqua aucupantes, animas ſtatim noſtras negotiari. Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarum concertationes, nullo idem cenſente, ne videatur aſſertio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inſcriptio, Turba ſe medicorum periſſe. Et paulo inferius ſubdit: Nulla præterea lex, quæ puniat inſcitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ, diſcunt periculis noſtris,*

& expe-

& experimenta per mortes agunt, medicoq; tantum homi nem occidiſſe, ſumma impuritas eſt, &c.. Atqui ſapienter Babylonij factitabant, qui, teſte Herodoto lib. I. *& Strabone in* XVI. *geogra. medicis non vtebantur, ſed ægrotos in forum efferebant, vt viri qui eos adirent, conſulerent, hortarenturq; ad ea, quę ipſi faciendo effugiſſent ſimilem morbum, aut alium nouiſſent effugiſſe, nec fas erat quempiam ægrotum ſilentio præterire. Idem factitabant Baſtetani homines montani, qui id Hiſpaniæ latus incolunt, quod ad Aquilonem ſpectat, & Aegyptij. Ex quo Strabo lib.* III. *geograph. cum de Luſitanis meminit, Baſtetani, inquit, ægrotos vetuſto ritu Aegyptiorum, in plateis deponunt, vt qui eo morbi genere tentati ſunt, commonefacere eos valeant. Quamquam non eundem ſemper ritũ Aegyptijs fuiſſe, Herodotus docet lib.* II. *ita ſcribẽs: Iam vero medicina apud eos hunc in modũ diſtributa eſt, vt ſingulorum morborũ ſinguli ſint medici, non plurium. Itaq; omnia referta ſunt medicis: alij enim ſunt oculis curandis cõſtituti, alij capiti, alij dentibus, alij alui partibus, alij morbis occultis. In medicina uero deinde quamplurimi floruerũt, & in ijs Caſſius Calpitanus, Aruncius Rubrius, Antonius Muſa Auguſto Cæſari chariſſ. Galenus tempore Antonij Pij, & non longe poſt Auicenna.*

De herbariæ, & medicamentariæ, atque melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. CAP. XXI.

NOn dubium eſt, quin natura herbas aut ſalutis aut voluptatis gratia, vt multis conſtat exemplis, genuerit: nã Xanthus hiſtoriarum autor, teſte Plinio lib. XXV. *tradit occiſum draconis catulum reuocatũ ad vitam à parente, herba, quam Balin vocant. Picus itidem*

auis

auis, adactum eius cauernis cuneum, admota quadam herba, exilire cogit. Quinimo Indorum quidam, ait Herodotus libro II. *herba tantum uictitant. Appianus etiam Alexand. ſcribit, Parthos ab Antonio fugatos cum fame premerentur, in quandam herbam incidiſſe, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiſcerentur, aut intelligerent, niſi quod lapides continuę effoderent, quaſi quidpiam magni operis facturi, & ſic debacchati bilem demum euomentes interirent. Quid demum plura? nihil non herbarum vi effici poſſet, ſi plurimarum vires non ignorarentur. Hęc itaque, teſte Plinio, erat antiqua medicina, cuius, idem teſtis in* VII. *repertor fuit Chiron Centaurorum iuſtiſſimus, Saturni ex Phyllira filius, qui & medicamentariam medicinam ad vulnera aut vlcera & huiuſmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini aſſignant. Ex quo ipſe apud Ouidium dicit:*

-Herbarum ſubiecta potentia nobis.

Alij vero Aeſculapio eius filio, quem Ouidius in II. *Metamorph. dicit medicinam hanc à Chirone didiciſſe, cum illi nutriendum Apollo pater tradidiſſet. Alij demum Samothracum filijs, teſte Euſebio, adſcribunt. Verum Chironem ideo fortaſſe dixerunt hanc primum comperiſſe, quia, vt Plin. ait lib.* XXV. *cap.* IIII. *herbam Centauream reperit, qua, ſicut idem teſtatur, curatus dicitur à vulnere pedis, inflicto ex lapſu improuiſo ſagittę Herculis ex ſuis manibus, illitę veneno hydrę. Nam Chiron cum attrectaret arma Herculis, quem receperat hoſpitio, ſagitta in eius pedem decidit. Ouidius in quinto Faſtorum:*

Dumq; ſenex tractat ſquallentia tela venenis,
Excidit, & læuo fixa ſagitta pede.

Ouidius tamen eum ex hoc vulnere periſſe ſentit, ita ſcribens:

Nona dies aderat, cum tu iuſtiſſime Chiron

Bis ſeptem ſtellis corpore cinctus eras.

At medicamentorum quibus morbi curantur, vſum Celſus in principio libri quinti dicit antiquiſsimum eſſe: autorem tamen non ponit, ſed tradit Aſclepiadem medicum peritiſſimum magna ex parte eum vſum ſuſtuliſſe, quod omnia medicamina & mali ſucci ſint, & ſtomachum lædant: & definit omnes medicinæ partes ita innexas eſſe, vt ſeparari nequeant, ac ideo medicinam, quæ victu curat, aliquando adhibere medicamentum, & eam quæ medicaminibus purgat, adhibere rationem victus, atque hoc pacto ſanitatem aut conſeruari, amiſſam ue recuperari. Ad herbas reuertor. Et ſic alij alias herbas inuenerunt, ut Mercurius moly, Achilles achilleam, Aeſculapius panacem, compluresq; alias, quod admodum longum eſſet, minimeq; neceſſarium perſequi, cum præſertim Plinius illud ipſum diſertiſsime prodat. Medicinam uero ex melle, teſte Plinio, Sol Oceani filius inuenit. Animalia præterea quædam (mirum quàm multa à beſtijs homo didicerit) nonnullas herbas atq; remedia commoſtrarunt, quæ homini poſtea uſui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas ſagittas vtilem, cerui hominibus monſtrauere, percuſsi eo telo, paſtuq; eius herbæ eiecto, id quod Cicero in ſecundo de natura Deorum feris capris adſcribit. Iidem cerui percuſsi à phalangio, quod eſt aranei genus, aut aliquod ſimile, cancros edendo ſibi medentur. Chelidoniam uiſui ſaluberrimam hirundines docuere, vexatis pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celſus libro VI. *naturæ eius auis, non herbæ aſsignat, ita ſcribens: Si extrinſecus ictus oculum lædat, vt ſanguis in eo ſuffundatur, nihil commodius eſt, quàm ſanguine vel columbæ, vel palumbi, uel hirundinis inungere. Neque id ſine cauſa fit, cum horum acies extrinſecus læſa, interpoſito tempore in antiquum*

ſtatum

ſtatum redeat, celeberrimeq; hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus eſt, per parentes id herba reſtitui, quod per ſe ſaneſcit. Teſtudo cunillæ, quã bubulam vocant, paſtu vires contra ſerpentes refouet. Hedera apri in morbis ſibi medentur. Ab hippopotamo, id eſt, ab equo quaſi fluuiatili (eſt enim animal in Nilo) medici mittere in morbis ſanguinem, quod phlebotomare vocant, didicerunt: aſsidua nanque is ſatietate grauedinoſus factus exit in littus, recentes harundinum cæſuras perſpeculaturus, atque vbi acutiſsimum videt ſtipitem, imprimens corpus, venã quandam in crure vulnerat, atque ita profluuio ſanguinis morbidum corpus exonerat, plagam vero rurſus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadem Aegypto monſtrauit, quæ vocatur Ibis, ciconiæ fere ſimilis & ipſa quoque ſerpentum pernicies. Hæc roſtri aduncitate per eam partem ſe perluit, qua reddi ciborum onera conſueuere. Hinc clyſteris vſum medici primum didicerunt. Muſtela in anguium venatu ruta ſibi ſalutem quærit, Ciconia origano. De herbis autem primus omnium quos memoria nouit, Orpheus accuratiſsime ſcripſit: poſt eum Muſæus, etſi per idem temporis ambo fuiſſe dicuntur, necnon & Dioſcorides. Apud nos primum M. Cato, deinde Pompeius Leneus Magni Pompeij libertus, qui exemplaria Mithridatis Regis de vi herbarum, iuſſu Magni Pompeij, omnia, regia præda potiti, in noſtrum ſermonem tranſtulit. Quo primum tempore Plinius ſe animaduertiſſe ait hanc ſcientiam ad Romanos perueniſſe.

Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones, aut incantationes ediderit quibus morbi ſedarentur.

CAP. XXII.

Exigit locus, vt de origine magicę artis prius dicatur, quam libri finem faciamus, quandoquidē natam primum à medicina nemo dubitat. Hęc itaq; à Zoroaſtre in Perſide, autore Plin. lib. xxx. *vt inter autores conuenit, ortum habuiſſe fertur. Iuſtinus in principio ſuę epitomes, hunc Zoroaſtrē, qui magicam artem reperit, Bactrianorum regē fuiſſe dicit, qui, teſte Euſebio de temporibus, & in* x. *de pręparat. Euangel. plus* DCCC. *fere annis ante Troiana tempora fuit, quo etiam tempore Abraham & Ninus fuerunt, cum ageretur annus ab vrbe condita, ter milleſimus ac* CLXXXV. *At annos deinde poſt* DCCC. *& circiter* XV. *Troia à Gręcis capta eſt, qui fuit annus orbis conditi quater milleſimus. Lactantius autem & Euſebius, malos dæmones hanc ſimul cum ceteris improbis artibus inueniſſe tradunt: quam omnium artium fraudulentiſſimam Plinius eſſe aſſerit, miraturq; quo modo multis ſeculis in toto terrarum orbe valuerit: atque id ob eam cauſam eueniſſe putat, quod ſola artium treis alias impetioſiſſimas humanæ mentis complexa, in ſe vnam redegerit. Quippe à medicina primo, vt dictum eſt, manauit, ac ſpecie ſalutari irrepſit ſanctior quam medicina: ita deſyderatiſsimis promiſſis addidit vires religionis, ad quam maxime alligantur hominem mentes: poſt hęc miſcuit mathematicas artes, nullo non auido de ſe futura ſciendi, atque ea è cœlo veriſſime peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus, triplici vinculo eo vſque adoleuit, vt in magna humanarum gentium parte plurimum valuerit, magnamq; vim, vti poetę teſtimonio ſunt, ſemper habuerit. Nam Virgilius in Damone de Circe ait:*

Car-

Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſsis.

Et quemadmodum fruges alio pellicerentur, *Idem*:

Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes hominum turbari, & ſine vllo veneni hauſtu, ſola carminis violentia homines intermi putarunt. Maro:

Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam. *Item*:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius de ſine titulo:

Carmine læſa Ceres ſterilem vaneſcit in herbam,

Deficiunt læſi carmine fontis aquæ. *Lucanus:*

Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni,

Incantata perit.

Huius autem veneficij, quamuis per totum orbem terrarum peruaſerit, Lucano in ſexto Pharſaliæ, & Apuleio de magia libro primo & ſecundo, & Plinio in XXX. *autoribus, Theſſaliam in primis infamia flagraſſe conſtat. Extabant etiam ætate Plinij, vt ipſe teſtis eſt, eius veſtigia apud Italicas gentes in* XII. *tabulis. Circe etiam Circeum montem habitans iuxta Caietam, ex ea arte mirandos oſtendit euentus. Ac tale eſt magię inuentum. De hac quis ſcripſerit, non plane compertum habemus. Plinius libro triceſimo dicit Hoſtanem de ea primum commentatum eſſe: atque Pythagoram, Empedoclem, Democritum, & Platonem ad hanc diſcendam nauigaſſe, hanc reuerſos prædicaſſe, & in arcanis habuiſſe, ſed præſertim Democritum: vnde magiam Democrito, medicinam eadem ætate Hippocrate illuſtrante, floruiſſe approbat, circiter* CCC. *vrbis annum. Idem Plinius in hac parte longe poſt homines natos haud modeſtiſſimus, Eſt & alia, inquit, magicę factio, à Moſę etiānū et Iochobel Iudęis pendēs. Fuit autē Iochobel ipſius Moſis mater. Ceterum ex Plinij ore piaculum illud*

idcirco, vt arbitror, temere prodijt, quoniã cũ Deus ſignã quędã edidiſſet, quibus Hebraicus populus facile crederet Moſen ſibi ab ipſo ducẽ eſſe cõſtitutũ, rex Pharao (ſic .n. Aegyptij patria lingua, teſte Ioſepho in octauo Antiquitatũ, regẽ nominãnt) hæc tanquã vana deridẽs, iuſsit Aegyptiorũ ſacerdotes eadẽ facere, qui ſtatim virgas in draconem uerterũt. At Moſes, ut humanis diuina multo maiora eſſe demõſtraret, uirgã in terrã proiecit, quæ in colubrũ verſa, Aegyptiorum virgas in draconem translatas repente vorauit. Autor Ioſephus in ſecundo de Iudæorum antiquitatibus, & Euſebius libro nono, de præparatione Euangelica. Cum Moſes igitur hæc & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falſis quam veris inhærẽt, magica arte fieri putabant. Modũ autem effugandi dæmones, quibus ſæpe corpora humana vexantur, & incantationes quibus morbi ſedari ſolent, Salomon rex primus docuit, dicente Ioſepho in octauo antiquitatum: Præſtitit autẽ Deus etiam ei, ut contra dæmones, artem ad vtilitatẽ hominum ediſceret, & incantationes inſtituit, quibus ægritudines ſoleant mitigari: modum etiam coniurationum, quibus obſtricti dæmones ne denuo redeant, effugantur, inuenit. Et quonam pacto huiuſmodi dæmones expellerentur, perſpicue demonſtrat: Vidi etenim, inquit, quendam Eleazarum de gente noſtra, præſente Veſpaſiano, & eius filijs, & tribunis, alioq; ſimul exercitu, curantem eos qui à dæmonibus uexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiuſmodi. Intulit naribus eius, qui à dæmone vexabatur, annulum habentem ſubter ſignaculum radicem à Salomone monſtratam, deinde dæmonem per nares odorantis abſtraxit, & repente cecidit homo, poſtea coniurauit eum, iuramentum obijciens Salomonis, ne ad eum denuo remearet, id eſt, cantica, quæ ille cõpoſuit, ſuper eum dicenda volens, &c.

Hodie

Hodie etiam ſacerdotes noſtri, uti videmus, ſacris quibuſdam verbis dæmones ex humanis corporibus exire cogūt, & quibus benedicūt ægrotis, ij vt plurimum belle habēt. Quā ſane poteſtatē CHRISTVS *ſaluator noſter apoſtolis dedit, cum apud Marcum euangeliſtam dixit: Ite in mundū vniuerſum, & prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, cōdemnabitur. Signa autē eos qui crediderint, hæc ſequētur. Per nomen meū dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, & ſi quid mortiferū biberint, non nocebit eis: ſuper ægrotos manus imponēt, & bene habebunt. Hæc autē mihi hoc loco potiſsimū cōmemorare placuit, quo legētes facile intelligerēt, diuina verba lōge quā dæmones aut artem magicam, vim maiorem habere.*

De origine necromantiæ, pyromantiæ aeromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ.

CAP. XXIII.

Magi, qui Perſica lingua ſapientes appellantur, apud Perſas potiſsimū, teſte Laertio, deorū cultui vacabāt, precādo illis vota et ſacrificia faciebant, de eorū ſubſtantia, id eſt, vi ac natura, & genealogia diſſerebant, vitā in primis frugaliter viuētes. Sed vſq; eo aucta eſt eorū vanitas, vt nō ſolum obſeruatione ſyderum futura prędicere, verum artibus quibuſdam veritatis vmbras habentibus, & rerum ac verborum maleficijs, & ſcire ſe omnia & facere poſſe profiterentur. Ab his igitur ſex magices artis ſpecies fluxerunt, necromantia, pyromantia, aëromantia, hydromantia, geomantia, atque chiromantia: quamuis M. Varro lib. 7. diuinarum rerum, illas priores quatuor tantum aſſignauerit. Eſt autem necromantia, diuinatio per cadauera, vt mortuus apud Luca. in ſexto ſuſcitatus, euentum belli Pharſalici Sexto Pompeio

prędixit. Pyromantiam uocant, quę per ignem diuinatur, dum inſpicimus, quid fulgur, quid fulmen, quidue ignea vis ſignificet, vt Tanaquil Tarquinij Priſci regis vxor, teſte Liuio ab vrbe condita, & Dionyſio in 4. videns flammam lambere Seruij Tullij caput, illum Romanorum regem fore prędixit. Aeromantia diuinatio per aerem, ut puta per auium volatum, guſtum, cantum, ac ventorum grandinumq; inſuetas procellas: vt ferrum, ſicut ait Plin. lib. 2. quo in Lucanis pluit, ſignificauit M. Craſſi in Parthis interitum: veluti quoq; lapides, quibus, autore Liuio in 1. de ſecundo bello punico, in Piceno pluiſſe nuntiatum fuit, ſtrages illas indicarunt, quas Annibal Italiæ intulit. Hidromantia, ex aqua, quemadmodum Varro prodidit, puerum vidiſſe in aqua effigiem Mercurij, quę C L. verſibus omnem Mithridatici belli pronuntiauit euentum. Geomantia, diuinatio per terrarũ hiatus. Chiromantia, diuinatio per linearum manuum inſpectionem. Iuuenalis ſatyra 6. Frõtemq; manumq; Prębebit vati. Quæ omnia ſuperſtitioſa ſunt, atque omnino ridicula: nam illis qui ea exercent, egeſtas sẽper imperat, qui, ut M. Tullius libro. 1. de diuinatione prope finem, ait, ſibi ſemitam non ſapiunt, alijs monſtrant viam: quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmas ipſi petunt. Hos igitur tanquam maleficę ſuperſtitionis homines omnia corrũpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui male ſemper audiant, declinemus, ac potius inſectemur, vt vera ſanctaq; religione ĩbutos decet.

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruſpicinæ artis, & ſortium Prænestinarum, & quis ſomniorum interpretationem docuerit. CAP. XXIIII.

DVò ſunt, autore Cicerone de diuinatione volumine primo, diuinandi genera, quorũ vnum naturę eſt, alterũ artis. Eſt autem natura in ijs, qui non ratione,

ne, aut coniectura obſeruatis ac notatis ſignis, ſed concitatione quadam animi, aut ſoluto liberoq; motu futura pręſentiunt: quòd & ſomniantibus ſępe contingit, & nonnunquam vaticinantibus per furorem, vt accidiſſe legimus Sibyllæ Erythrææ, & ſacerdotibus nonnullis: cuius generis oracula etiam habenda erant, qualia fuerunt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorum, in quibus homines crebro illudebantur, veluti quæ arte dæmonum, humanaq; fraude reddebantur. Verum prophetæ, qui diuino ſpiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquam fallebant. Ars vero in ijs eſt, qui nouas res coniectura perſequuntur, & veteres obſeruatione didicerunt, quæ apud priſcos habuit aruſpicinam, auguria, aſtrologiam, & ſortes. Aruſpicina, teſte M. Tullio lib. 1. de diuinatione, apud Hetruſcos, vt illi futiliter prædicabant, primum ortum habuit: nam, vt idem in 2. de diuinatione ait, aranti cuidam in agro Tarquinienſi, & ſulcum altius imprimenti, ſubito è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, ſed ſenili prudentia, à quo vniuerſa Hetruria aruſpicinam edocta eſt, quæ ab ara & inſpiciendo ſibi nomen vindicauit. Sed Plinius lib. 7. aruſpicij inuentionem cuidã Delpho tribuit, ſicut igniſpicij Amphiarao. Hæc autem continet in ſe exta, fulgura & oſtenta: mactata enim hoſtia ad aram, eaq; aperta, quomodo cor, hepar, & reliqua exta ſeſe haberent, inſpiciebant, ex eorumq; habitu atq; colore futura coniectabant: vt, quo die primum in ſella aurea ſedit Cæſar, in boue quem immolauit, cor non apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 2. de bellis ciuilibus autores. Ex quo futuram infelicitatem prædixerunt aruſpices. Oſtenta autem ſunt, quæ præter naturam euenientia, futurum aliquid ſignificant: ut cum in exercitu Xerſis, autore Herodoto, libro hiſtoriarum 7. in Europam traiecto, equa bellico-

bellicoſiſſimum animal, leporem timidiſsimam feram peperit, quod fertur portendiſſe tantum exercitum fugam moliturum. Hæc vero, vt Cicero inquit, quia oſtendunt, portendunt, monſtrant, prædicunt, oſtenta, portenta, monſtra, prodigia dicuntur. Tertia pars aruſpicinæ in fulmine, & in fulgure, & tonitru conſiſtit. Virgil.

De cœlo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia ſub aruſpicina ſunt. nam idem Cicer. ait: Sed quoniam de extis & de fulguribus ſatis eſt diſputatum, oſtenta reſtant, vt tota aruſpicina ſit pertractata. Atq; hęc eſt aruſpicina, quam qui exercent, tum aruſpices, tum extiſpices nuncupantur. In ſecunda autem parte eius diuinationis, quę eſt artis, auſpicia, ſiue auguria ponuntur. Auſpicia quæ ab auibus inſpiciendis, ſicut auguria ab auium guſtu, vel garritu dicuntur, Tireſiam Thebanum inueniſſe, Plinius in 7. autor eſt. Auguria vero, idem teſtis, ex auibus Caras, à quo Caria dicta eſt, reperit: ex ceteris vero animalibus adiecit Orpheus. Verum huiuſcemodi augurandi artem quidam à Chaldæis ad Gręcos, apud quos Amphiaraus, Mopſus, Chalchas, ſummi augures fuerunt, à Gręcis ad Hetruſcos, ab Hetruſcis ad Latinos veniſſe volunt. In auibus autem tria erant diuinandi genera: aliæ enim aues volatu, vt præpetes, quarum volatum Phryges, teſte Clemente, primi obſeruauerunt: alię cantu, vt oſcines, alię guſtu futura prędicebant. Tertium genus ex tripudio ſoliſtimo futura indicabat. Porro ſoliſtima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebant quoties offa quæ pullis dabatur, aliquo modo cadebat in ſolum, ac ita à ſolo ſoliſtimum vocamus. Sed hęc augurandi ars quanti facienda ſit, Moſſolamus Iudæus, vir equidem ſapientiſſimus, perſpicue demonſtrauit. Is enim, ſicut Ioſephus in primo antiquitatũ, cõtra Appionem, ex Hecatæo tradit, cum in bello eſſet,

lo eſſet, & vates quidam dum iter facerent, ſtatim iuſſiſſet omnes eatenus conſiſtere, quoad ex aue, quæ in proximo erat, augurium ageret, tacitus ſumpto raptim arcu, ac emiſſis ſagittis, auem interemit: ac vati & nonnullis alijs id iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali dæmones? hęc enim auis ſuæ ipſius ſalutis neſciens, noſtri itineris euentum nobis potuit prædicere? ſi enim præſcire futura potuiſſet, in hunc locum nequaquam veniſſet, metuens vt ſagittis à Moſſolamo Iudæo peteretur. Ceterum hæc quantum olim apud omnes fere gentes autoritatis haberet, multis in locis teſtatur Cicero de diuinatione, pręſertim in primo ſcribens: Quis rex vnquam fuit, quis populus, qui non vteretur prædictione diuina, neque ſolum in pace, ſed in bello? & reliqua. Sed Romani in primis vſi ſunt, eodem dicente: Omitto noſtros, qui nihil in bello ſine extis agunt, nihil ſine auſpicijs domi habēt. Hęc illæ. Apud eos inſuper, vt Liuius, Dionyſius, & Feneſtella teſtimonio ſunt, ſumma religione augurū collegium colebatur, quorum ius in Romana republica Cicero in ſecundo de legibus, maximum & præſtantiſſimum appellat. Quid? quod augur, vt ait Plutarchus in problematis, ob nullum maleficium ſacerdotio priuabatur: quia non honoris & magiſtratus, ſed ſcientię & artis nomen eſt augur. Diuinabant etiam per ſortes, quas in Latio Numerius Suffuſius, teſte M. Tullio in ſecūdo de diuinatione, primus inuenit, apud Præneſtinos, ſculptas in robore literarum priſcarum notis, quę fortunę monitu, pueri manu miſcebantur atq; ducebantur, de quibus etiam Tranquillus in Tiberio meminit. Somniorum interpretationem, autore Plinio in ſeptimo, Amphyction primus docuit, quod Trogus Ioſeph Iacob filio attribuit, quem omnino peritiſſime ſomnia eſſe interpretatum Ioſephus in ſecūdo antiquitatum itidem affirmat.

firmat. Clemens vero Telmeſſinis aſſignat. Sed hęc omnia fallacijs inuenta ſunt, aut ad ſuperſtitionem, aut ad errorem, vel ad quæſtum, quando homines qui hæc profitentur, tantum abeſt vt vlla in parte prodeſſe queant, vt etiã maxime noceant: nam, ſicut Phauorinus, teſte Gellio lib. noctium atticarum decimoquarto, dicebat, Si dicunt proſpera, & fallunt, miſer fies fruſtra expectando: ſin aduerſa dicunt, & mentiuntur, miſer fies fruſtra timendo. Si vero non proſpera reſpondent, iam inde ex animo miſer fies, antequam fato fias: ſin felicia vẽtura omnino promittunt, exſpectatio ſpei te adeo ſuſpenſum fatigabit, in omnem futurum gaudij fructum ſpes ipſa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendum, ſcire aliquid futurum, cum id certe futurum ſit, cum tamen nullo modo prænoſci poſſit? Virgilius:

Neſcia mens hominum fati, ſortiſq; futuræ.

Quapropter Moſes ille ſapientiſſimus, iſtiuſmodi peſtiferas artes populo ſuo vetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid ſciſcitemini. Et per illud primum diuinę legis præceptum, Vnum verum Deum colito, iuxta prohibuit eaſdem, imo Deus ipſe. Quæ omnia & ſaluator noſter CHRISTVS *procul nobis eſſe voluit, cum dixit, Serua mandata. Sed hæc alibi, cum de re Chriſtiana agetur.*

LIBRI PRIMI FINIS.

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER SECVNDVS.

De iuris ac legum origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ cauſa à principio dãdi fuerit. CAP. I.

QVAMQVAM diſciplinarum liberalium originem primo tantum libro complecti, deinde autem in reliquis aliarum rerum inuentionem tradere ſtatueram, rei tamen magnitudo fecit, vt multo ſane quam volebam, longior eſſem. In hoc itaque ſecundo libro de iuris primum atque legis origine commode dicam. IVS, *ut Paulo Iuriſconſulto placet, vno modo bonum ſemper dicitur. Lege vero nihil aptius eſt ad conditionem humanæ naturæ, dummodo, vt Cicero vult in tertio de legibus, pro imperio capiatur: ſine ea enim nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt: nam et hęc Deo paret, et huic obediunt maria, terręq;, & hominũ uita iuſſis ſupremę legis obtemperat. Eſt itidem lex, ut Chryſippus definit, diuinarum humanarumq, rerũ notitia, itẽ recti iuſſio, prauiq; depulſio, donum Dei, dogma hominum ſapientum, de qua mox dicemus. Ius autẽ, quamuis plurimis modis dicatur, Vlpianus diuidit in naturale, gentium, & ciuile. Naturale appellat, quod non ſolum humani generis proprium eſt, ſed omnium quæ in terra,* quæ

quę in mari, cœloq; naſcuntur: nam in nonnullis animalibus videmus maris & fœminæ coniunctionem, liberorum procreationē, educationemq; quodam iurę naturę, quod, teſte M. Tullio in primo de legibus, in natura poſitum eſt, & ab ea, hoc eſt, à Deo initium habet. Ius gentium, quo ſolum homines vtuntur. Ciuile, vt Romanorum, Spartanorum, Athenienſium, quod legibus, interpretatione duodecim tabularum, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, & autoritate prudentum conſtat. Principis vero legis non ſcriptę, ſed in natura poſitæ, ex qua homines deinde leges condiderunt, quę origo ſit, & quid ipſa ſit, Cicero in ſecundo de legibus facile declarat, cuius ideo verba ponam. Hanc igitur, inquit, uideo ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legem neque hominum ingenijs excogitatam, nec ſcitum aliquod eſſe populorum, ſed ęternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret, imperandi prohibendiq; ſapientia. Ita principem legem illam & vltimam mentem eſſe dicebant, omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei. Ex quo illa lex, quam dij humano generi dederunt, recte eſt laudata: eſt enim ratio menſq; ſapientis, ad iubendum, & ad detrahendum idonea. Et infra ſubdit: Orta eſt autem ſimul cum mente diuina. Quamobrem lex vera atque princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Deinde ſuggerit, ita concludens: Eſt ergo lex iuſtorum iniuſtorumq; diſtinctio, ad illam antiquiſſimam & rerum omnium principem expreſſa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quę ſupplicio improbos afficiunt, & defendunt, & tuentur bonos. Huiuſcemodi ergo legum originem hoc loco prodendam cenſeo. Has itaque leges mortalibus omnium prima dedit Ceres. Ouidius in 5. Metamor.

Prima dedit leges, Cereris ſunt omnia munus.

Diodo-

Diodorus itidem libro ſexto, ait: Nam prçter ab ea repertum frumentum, leges dedit, quibus iuſte pieq; homines uiuere aſſueſcerent, ex quo & legiferam dixerunt. Herodotus etiam in ſexto, inquit: Cum in agrum Epheſium ingreſſi eſſent, ſub noctem ad vrbem contendebant, cum illic à mulieribus ſacra legiferæ Cereris fierent. Et Virgilius in quarto Aeneid.

-Mactant lectas de more bidentes
Legiferę Cereri.

Idem ſentit Plinius libro 7. Ceterum, vt alij volunt, Rhadamantus primus edidit, poſtea alij alijs primo leges tulerunt. Draco enim primus dedit Atheniẽſibus, deinde Solon, Aegyptijs Quintus Mercurius, aut Aethiopes, quorũ ipſi Aegyptij coloni dicuntur. Minos Cretenſibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Tyrijs Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Itali Pythagoras, vti Dionyſio placet, Arcades, ipſis vero Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipſi primum hanc recte beateq; uiuendi normam, ſicuti cętera omnia, acceptam referre debemus: quod nec Ciceronem etiam tam prope, vt mõſtratum eſt, duce natura, ad verum accedentem latuiſſet, ſi vllam veri Dei unquam cognitionem habuiſſet Deus enim: autore Ioſepho libro 3. antiquitatum, leges, quas deinde hominibus conſtitutas volebat, primo Moſi tradidit, qui deinde primus legislatorũ omnium quos commemorauimus, quippe quibus, teſte Euſebio, longe ætate ſuperior fuit, eas Hebræis dedit. Teſtis idem Ioſephus contra Appionem: Dico igitur noſtrum legislatorem quemlibet qui memorantur legislatorum, anti quitate præcedere. Lycurgus enim, & Solon, & Zaleucus Locrenus, & omnes qui apud Gręcos mirabiles ſunt, nouelli atque recentes, quantum ad illum comparati, eſſe no-

ſcuntur,

ſcuntur, quando nec ipſum nomen legis fuiſſe olim apud Græcos agnoſcitur: teſtis Homerus eſt, qui nuſquam in opere ſuo hoc vſus eſt nomine. Et paulo inferius addit: Nã cum ſit tempus infinitum, ſi quis eum comparet aliorum legislatorum ętatibus, hũc vltra omnes inueniet. Euſebius quoque in 10. de pręparat. euangel. Moſen multo ante Cererem, quę fertur prima, vt diximus, leges edidiſſe, fuiſſe teſtatur. A Deo igitur, quem Cicero Iouem vocitat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus Moſes Hebręis cõſtituit, quę ceteris deinceps hominibus condendarum legum haud dubie exemplar fuit. Ac talis iuris atque legum origo. Verum hoc loco illud diſputandum videtur, quid fuerit, quamobrem lex iſta ſcripta non perinde vt altera bona, poſtremo lata ſit, quę, vt apoſtolus Paulus ait, iram operatur, & ſexcentis pœnis mortales obligat. Contra illa prior lex quæ non ſcribitur, ſed naſcitur, ac profluuio quodam naturæ fonte in humanum ingenium à primo fluit, ſine fraude, ſine dolo eſt, particeps iuſtitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re noſtra minus fuiſſe videtur, ut altera introducta ſit, quæ nobis malo eſt. Proinde operępretium eſt de origine iſtius legis ſubtilius tractare: & quia diuus Ambroſius epiſtola LXXI. ad Ireneum, illud plane facit, eum ideo ita dicentem attendamus: Certum eſt, inquit, non fuiſſe legem neceſſariam, quæ per Moſen data eſt: nam ſi naturalem legem, quam Deus creator infudit ſingulorum pectoribus, homines ſeruare potuiſſent, non fuiſſet opus ea lege, quæ innodauit magis quam ſoluit humani generis infirmitatem. Soluit eam naturę legem Adam, qui voluit ſibi arrogare, quod non acceperat, ut eſſet ſicut eius creator, qui ita per inobedientiam, contraxit offenſam: nam ſi non rupiſſet imperium, prærogatiuam naturæ atque ingenitæ ſibi innocentiæ hæredi-

bus

bus proprijs reſeruaſſet. Ergo quia lex violata eſt, ideo præſcriptum nouæ legis neceſſarium fuit, vt vel partem haberet, qui totum amiſerat. Simul quia cauſa deiectionis ſuperbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eum Deo ſubiectum redderet: nam ſine iſta lege peccatum neſciebatur, & minor erat culpa, vbi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si non veniſſem, & locutus non fuiſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habent. Lata eſt ergo lex, primum, vt excuſatio tolleretur, cum præſcriptum ante non eſſet, quod pro ſe quiſq; caueret: deinde vt omnes ſubijcerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatum, cœpit mihi obeſſe ſcire. Verum dicis: eſt tamen quod conſolari poteſt tuam ſolicitudinem: quia ſi per legem abundauit peccatum, abundauit & gratia per IESVM CHRISTVM, *ſicut teſtificatus eſt Ioannes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatũ mundi. Habes igitur legem nõ neceßariam fuiſſe, ſi illam naturæ legem ſeruare potuiſſemus: ſed quia nõ ſeruauimus, idcirco iſta lex per Moſen data, facta eſt neceſſaria, vt doceret me obedientiam, & tranſgreſſionis Adam ſolueret laqueum, qui totam aſtrinxit hæreditatem, &c. Ceterum extra tripartitam illam iuris diuiſionẽ, quam Vlpianus fecit, habemus in noſtra religione ius pontificium, in quo multi cum memoria noſtra excellunt, tum antea claruerunt, qui olim non ſine honoris præfatione nominabantur, & in primis Theſeus Pinnius auunculus meus, quem nemo aut nimis valde vnquam, aut nimis ſæpe laudauerit. Fuit enim vir pontificij pariter atque ciuilis iuris peritiſſimus, qui in præclariſſimis Italiæ ciuitatibus maximis honoribus functus, vbique ſummæ iuſtitiæ virtutiſq; omnis ſe ſpecimen præſtitit: à quo profecto haud longe abeſt Petrus Matthæus eius frater, iuriſconſultiſſimorum conſultiſſimus.*

Qui regiam uel popularem ciuitatem principio inſtituerint, tyrannideq; exercuerint, & diadema vel ſeruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magiſtratum conſtituerit, aut ſuffragia inuenerit. CAP. II.

Quoniam de legis origine, ſine qua nulla reſpublica cōſiſtere poteſt, proximo capite huius uolumi nis docuimus: porro res ipſa poſtulat, vt priuſquam hinc digrediar, quale apud gentes regimen ciuitatis principio fuerit, demonſtremus. Eſt igitur apud mortales, teſte Platone libro de regno, trifariā diuiſa reipub. adminiſtratio: vna enim vocatur monarchia, id eſt, vnius imperium: altera ariſtocratia, hoc eſt, optimatū regimen: tertia vero democratia, id eſt, popularis principatus: quarū quæ præferenda ſit, non facile dixerim: rex enim cui pro libidine omnia licet impune agere, ac ob id nihil interdum potius eſt, quam quod in rem ſuam eſſe uidet, raro bene imperat. Plebs etiam, cui proprium eſt nihil intelligere, aliquanto peius. Pauci vero, id eſt, optimates, cum princeps eſſe pro ſe quiſq; optet, nec ſatis concordes regnant. Quare Diocletianus, autore Vopiſco, dicere ſolitus erat, nihil eſſe difficilius, quam bene imperare. Optime tamen vnus, optime populus, optime pauci imperāt, ſi boni ſunt. Ex quo alij aliam conſtituerunt ciuitatem. Aegyptij primi omnium, teſte Plinio libro ſeptimo, regium principatum habuerunt, vt qui, veluti ait Herodotus, nullo temporis momento, poterant ſine rege viuere: apud quos primus, quod memoriæ proditum ſit, mortalium Menes regnauit. autores Herodotus libro ſecundo, & Diodorus in primo. Ceterum nemo, teſte Platone in libro de regno, rex creabatur, niſi qui ſacerdotio præditus foret. At ſi ita vſu veniret, vt vnus aliquis profanus regnum per vim adipiſceretur, is poſtea ſacris initiari cogebatur, quo eſſet

rex, & ſacerdos. Diadema autem, quod regium eſt inſigne, Liberum patrem adinueniſſe, autor eſt Plinius in ſeptimo: cuius nimirum rei Diodorus veram rationem reddere videtur, aiens: Mitra vero caput ei ligatur, propter dolores, qui, fumante vino, caput aggrediuntur. Popularem ciuitatem Attici, vt Plinius in ſeptimo tradit, primi instituerunt: ſed ijdem reges etiam habuere, quorum primus fuit Cecrops Diphyes, ęqualis Moſis: nam autore Iuſtino libro primo, ab initio quæque ciuitas & gens, rerum publicarum imperium penes reges habebat, quos ad faſtigium huius maieſtatis, non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat. Ex quo, teſte Aemilio Probo in vita Ageſilai, apud Lacedæmonios reges erant, qui nomine magis, quam imperio reges appellarentur: & primus rex fuit Euryſteus, Argis II. Archeſtratus III. Lobotes IIII. Doriſtus V. Ageſilaus VI. Archelaus VII. Telecbus VIII. Alcamenes IX & vltimus. Ninus autem, teſtis eſt idem Iuſtinus, rex Aſſyriorum primus omnium veterem gentium morem noua imperij cupiditate mutauit: atque idem primus omnium, ſicut ait Euſebius in decimo de pręparat. euangelica, totius Aſiæ, excepta India, imperio potitus eſt. Verum quod Attici popularem ciuitatem primum conſtituerunt, vti Plinius prodidit, nemo eſt qui ambigat hoc à vero valde eſſe alienum. Hebræi enim, à quibus Ioſephus in primo antiquitatum, ceteras nationes originem traxiſſe pulcherrime probat, vti ſuperius oſtendimus, multis ante ſeculis, quam aut Attici imperarent, aut Athenæ conditę forent, regnarunt, quorum reſpublica, eodem Ioſepho autore libro vigeſimo antiquitatum, primo quidem ſub populari poteſtate diu permanſit. Ab his proinde democratiam primum manaſſe rectius eſt credere, quam ab Atticis, qui poſteriores fuerunt. Ariſto-

cratiam, id eſt, optimatum imperium, quale Romani poſt exactos reges diu habuerunt, qui primi conſtituerint, non facile tradiderim, ſi illud non ſit aſſignandum Thebęis, qui, teſte Euſebio, temporibus Nini regis Aegiptijs imperabant, quorum dominatus δυναςεία *dicebatur, hoc eſt, poteſtas, quod qui potentiores nobilioreſq; eſſent, ijs reipub. adminiſtrandę imperium daretur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, ter milleſimum, &* CLXXXV. *quo Abraham natus eſt. Poſt Theſeum tyrannum, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plinius in ſeptimo: propter quod innuere videtur Theſeum primum omnium fuiſſe tyrannum, ſecundum vero Phalaridem. Sed Nemroth ex ſtirpe Noe ortus, non multo poſt diluuium, Babylone tyrannus fuiſſe perhibetur. Ita ait Ioſephus in primo antiquitatum: Nemroth quoque filius Chuſi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, ſicut à me primo etiam declaratum eſt. Hęc illę. Tyrannum olim vocabant bonum dominum, ac, teſte Trogo, fortem. Virgilius:*

Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.

Poſtea hęc vox ad eos translata eſt, qui vi quadam ac libidine dominantur, quorum lex eſt, Hoc volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas, quando omnia ex potentia & voluntate metiuntur. Seruitium, teſte Plinio, Lacedæmonij inuenere, quandoquidem Cleomenes Lacedæmonius, teſte Macrobio, libro primo Saturnalium, ex ſeruis manumiſſis, bellatorum nouem millia conſcripſit, qui quoniam in bello non necabantur, ſed viui ſeruabantur, ſerui appellati ſunt. Hi ſub corona poſtea vendebantur. Cato: Vt populus ſua opera potius ob rem bene geſtam, coronatus ſupplicatum eat, quam re male geſta coronatus veneat. Reperio tamen, antequam Lacedæmonij, teſte Ioſepho contra Appionem, rerum potirentur, apud Hebræos mul-

tos fuiſſe ſeruos, & eius ſeruitutis originem profectam à Chanaan, filio Cham, qui fuit vnus ex filijs Noe, is enim treis genuit, Sem, Cham, & Iaphet. Quippe Cham cum videret patrem Noe forte ebrium humi parum honeſte iacentem, vituperauit eum apud fratres. Quare permotus ſenex, Chanaan nepotem ex filio Cham, ſeruitute mulctauit, re tum noua ac grauiſſima, vt in libro Geneſis, capite nono, eſt. Sed hic dices: Ecquid fuit quamobrem Chanaan ob patris peccatum ſeruitute affectus fuerit, cum iuxta prouerbium, filius non debeat plecti ob patris culpam? Non equidem dę nihilo dubitas, id etenim factum tradunt, vt pœna Chanaan filio illata, dolori eſſet patri Cham, quando ita ſolent parentes angi filiorum cruciatu. Nam cum Deus Noe pariter atque eius filijs antea benedixiſſet, ſenex poſtea non eſt auſus in filium, etſi impium, quicquam ſtatuere, idcirco nepotem puniuit, quo eius pater filij vicem dolens, ſic delicti pœnas daret. Ac tale ſeruitutis initium, cum inciperent homines iam molliter viuere. Forma autem manumittendi ſerui talis apud antiquos fuit. Dominus caput, aliudue membrum ſerui tenens, aiebat, Hunc hominem liberum eſſe volo: atq; his dictis, eum de manu emittebat. Aeropagitarum autem magiſtratum, Plutarchus à Solone conſtitutum affirmat, quod de Areopagitis à Dracone nulla vnquam mentio facta ſit. In eo primum Athenis capitis iudicium actum eſt, autor Plinius libro ſeptimo. Areopagus vero Latine dicitur curia, ſiue pagus Martis. *Cauſa nominis ex iudicio eſt, quo Mars, qui Gręce ἄρης vocatur, cum homicidij reus fieret, iudicantibus duodecim dijs in eo pago, vt ſcribit Auguſtinus in 18. de ciuitate Dei, ſex ſententijs abſolutus eſt: vbi enim pares ſunt ſententiæ, abſolutio damnationi præponitur. Fuit inde Areopagitarum magiſtratus,*

F 3 *vti*

vti dictum eſt, inſtitutus, quorum ſumma erat autoritas. Ii erant iudices, qui de capitalibus cauſis pronuntiabant, tanta grauitate, tantaq; integritate, vt noctu, non interdiu, cauſas cognoſcerent, quo non dicentes, ſed duntaxat quę dicerētur, ſpectarent, ſecūq; pōderarēt. Suffragia quibus in delibe rando iudicādoq; vtimur, Palamedes primus oīum reperit.

De tripl ci regiminis genere Romanæ ciuitatis, & de origine inſignium regum, & ex qua arbore fierent magiſtratuum virgæ. atque quis primus cenſum inſtituerit. & de ſenatorio atque equeſtri cenſu, vel carcerem ædificauerit: & ibidem quid eſſet luſtrum conditum, ac de initio tributi imponendi. CAP. III.

EGo medius fidius ſemper illam Plinij ſententiam, Poſteris laxitas mūdi, & rerū amplitudo damno fuit, tanquā omnium veriſſimam plurimi feci. Etenim, ne à primordio orbis repetam, cū homines rerum fere omnium egentes probe degebant, quot nobis florentiſſimæ ciuitates exemplo ſunt? quæ paucis minimiſq; contentæ, dū in illis paupertati parſimoniæq; honos fuit, in dies magis imperio, moribus, boniſq; artibus excelluerunt: at contra vbi diuitiæ, vbi ſacra pecuniæ fames, vbi voluptas immigrauit, tunc ire cœperunt præcipites, tunc ſenſim dominandi libido deſyderium per luxum perdendi omnia invexit. Quod Lycurgus legumlator ſapientiſſimus proſpiciens animo, numum omnem aureum & argenteum, teſte Plutarcho, irritum fecit, ferreoq; ſolum vtendum imperauit: cuius ſanctionem vt primum Lacedæmonij exceſſere, ex maximis longe minimi ſunt effecti. Sed, vt de ceteris ſileam, hoc potiſſimum Romanę ciuitati accidit: ea enim vbi Publicolas, Aemilios, Fabritios, Curios, Scipiones, Camillos, paupertatis continentięq; amantiſſimos imperatores ſibi deligebat, incredibile memoratu eſt, quam breui

creſceret,

creſceret, quantumq; cum ipſa preclare ageretur: contra, vbi Senator cenſu legebatur, iudex fiebat cenſu, magiſtratum ducemq; nil magis exornabat quam cenſus, captatio in queſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo erant; adeo declinare de ſtatu ſuo cœpit, vt nunquam in aliquo poſtea cõſiſtere potuerit. Namq; omne regiminis genus perpeſſa eſt: primum enim monarchiam, hoc eſt, regium imperium habuit: nam Romulus, autore Floro; eius conditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primum imperium tenuit: poſt quem ſex deinde reges ſecuti ſunt, ſub quibus, teſte Liuio in primo ab vrbe cõdita CCXLIIII. annos monarchia durauit. Exin pulſo Tarquinio Superbo, qui regũ vltimus fuit, mutata ciuitatis forma, ſecuta eſt ariſtocratia, id eſt optimatum principatus: nã pro regibus, cum Conſules, vt Liuius in ſecundo, & Dionyſius in quarto teſtatur, creati ſunt, L. Iunius Brutus, qui libertatis vindex extiterat, & L. Tarquinius Collatinus, qui Conſules dicti à conſulendo, hoc eſt, prouidendo: apud eos ſumma totius imperij erat, ij exercitum ductabant, & ab eorum magiſtratu, qui annuus erat, vti alibi dicemus, numerus annorum notabatur. Poſt annum deinde duodecimum, vel, vt non nemo vult, octauũ quã exacti ſunt Reges, quod Liuius & Feneſtella non ſatis conſtare aiunt, cum quadraginta Latinorum vrbes, concitante Octauio Manilio Tarquinij genero coniuraſſent in Romanos, T. Largius primus dictator creatus fuit. Autor Liuius in ſecundo ab urbe condita. Quod inſtitutum Dionyſius libro quinto Antiquitatum, putat Romanos à Grecis ſumpſiſſe, aqud quos elymnetæ, tanquam dictatores Romę creabantur. At Licinius ab Albanis accepiſſe tradit. Carthaginienſes etiam, autore Trogo, dictatorem habebant. Hic autem ſummus fuit in vrbe magiſtratus, quippe qui habebatur in ſummo periculo vltimum re-

medium: in ſex tantum menſes, vti Feneſtella ait, durabat; nam eò deſignato, præter tribunatum omnes magiſtratus, teſte Polybio, volumine ſuarum hiſtoriarum tertio, & Plutarcho in vita Fabij Max. autoritatem ſuam amittebant: & ideo dictator dicebatur, quod is imperaret: quia, ſicut idem in vita Marcelli teſtatur, iuſſa magiſtratuum edicta Romani vocabant. Item dictator non poterat niſi à Conſule dici, neque alio tempore, niſi oriente nocte, & ſilentio, vt Liuius libro ab vrbe condita VIII. *tradit. Attamen, teſte eodem, libro* IIII. *cum aliquando Veientes caſtra Romana cepiſſent, A. Cornelius Coſſus tribunus militum Mamercũ Aemilium dictatorem dixit, quod augures conſulti vrgente neceſſitate, eam religionem exemiſſent. Poſt annum deinceps trecenteſimum alterum, quam condita Roma erat, velut Liuius in tertio prodit, iterum mutata eſt forma ciuitatis, ab conſulibus ad decemuiros, quemadmodum ab regibus ante ad conſules uenerat, qui, vti quibuſdam placet, tertio anno depoſiti ſunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiam, cuius ſtuprandæ amore deflagrabat, in ſeruitutem aſſerere voluit: qui cum pro libidine omnia agerent, officium ex ſuo commodo metientes, ac quod ex ipſorum vſu, non è republica eſſet, in primis facientes, & eos ob id nonnulli ſenatores, vti inquit Feneſtella, decem Tarquinios appellarent, videtur tunc Romæ magis monarchia, quam Ariſtocratia fuiſſe. Hoc pacto exactis decemuiris, ad prioris formam regiminis reditum eſt. Ad dein anno* CCCX. *conditæ vrbis, pro conſulibus primum tribuni militum creati ſunt, A. Sempronius Atracinus, L. Attilius Longus, & T. Cæcilius Siculus. Democratia antem, id eſt, popularis principatus, ſenſim irrepſit, plebe paulatim per ſeditiones adipiſcente nobilitatis magiſtratus: primum enim, C. Canuleio au-*

tore,

tore, plebeij connubia promiſcua cum patritijs habere cœperunt: deinde cum tribuni plebis quotidie magis magisq; inſtarent, à patritijs tandem conceſſum eſt, ut ex plebe tribuni quoque militum conſulari poteſtate fierent, & ita P. Licinius Caluus primus creatus eſt, anno vrbis conditæ CCCLV. *Deinde plebs conſulatum aſſecuta eſt, & L. Sextius Lateranus de plebe primus Conſul factus, anno vrbis conditę* CCCLXXXIX. *Nouiſſime obtinuit & dictaturum, ſummum in vrbe decus: primusque ex plebe C. Martius Rutilius dictator dictus fuit, anno ab vrbe condita* CCCXCIX. *Hęc ex Liuio lib.* IIII. *&* V. *&* VI. *&* VII. *ab urbe condita, & Plutarcho in vita Camilli. Eo denique pacto reipublicæ adminiſtratio ex optimatibus ad popularem principatum venerat, ex quo nouiſſime iterum in monarchiam, id eſt, ad vnius imperium, forma ciuitatis redacta eſt, quę à Sylla & Mario, teſte Appiano in primo de bellis ciuilibus, cœpit, fracta omni ſenatus poteſtate. Eam poſtea Cæſares adauxerũt, ſub quibus primum ipſa Roma toto pacato orbe floruit, inde inſequentium Cæſarum inertia contabuit, atque ad interitum deuenit.*

Habuit igitur Romana ciuitas primum monarchiam, id eſt, regium imperium: ſubinde ariſtocratiam, & democratiam, hoc eſt, conſulum, dictatorum, decemuirum, & tribunorum conſularium regimen: at nouiſſime rurſus monarchiam, id eſt, tum dictatorum, cum Cæſarum tyrannidem ſæuiſſimam pertulit: vnde eius virium labes facta eſt. Romanorum autem regum inſignia, hoc eſt, faſces cum ſecuribus, corona aurea, ſella eburnea, trabeæ, curules. falerę, annuli, paludamenta, prętexta, togę pictę, tunicęque palmatæ, & omnia denique decora quibus imperij dignitas eminebat, ex duodecim Tuſciæ populis, autore Dionyſio in tertio, & Floro, & Strabone in v. geograph.

quos

quos Tarquinius Priſcus ſubegit, originem habuere, quibus Tarquinius, vt Dionyſio placet, ſimulatque id ſenatus permiſit, primus vſus eſt. Quare miror Macrobium in primo ſaturnalium ſcribere, Tullium Hoſtilium tertium Romanorum regem debellatis Hetruſcis, primum ſellam curulem, lictores, togam pictam atque prætextam inſtituiſſe Romæ haberi. Verum Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorum, qui ſinguli Liuio & Dionyſio autoribus, ſingulos regi ſtatim creato lictores dabant, antea duodecim lictores ſumpſit, cuius ſententię eſſe haud Liuium pœnitet. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum ſecutum numerum autumant. Hi magiſtratibus miniſtrabant, faſceſq; virgarum alligatos cum ſecuribus geſtabant. Eiuſmodi autem virgas ex betulla arbore fieri conſueuiſſe, Plinius libro xvi. cap. decimooctauo naturalis hiſtoriæ innuere videtur, ſic ſcribens: Gaudet frigidis ſorbus, & magis etiam betulla: gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magiſtratuum virgis. Cenſum primus omnium Seruius Tullus rex inſtituit, rem, ueluti Liuius ait, ſaluberrimam tanto futuro imperio, ex quo belli paciſque munia non viritim, ut ante, ſed pro poſſeſſione pecuniarum, ciues obirent: quorum claſſes, id eſt, ordines quinque deſcripſit. Prima itaque claſsis fuit ex ijs, qui centum millium æris aut maiorem cenſum haberent, quos in octoginta centurias diuiſit in quadragenas ſeniorum, ac totidem iuniorum: ſeniores ad vrbis cuſtodiam, vt preſto eſſent, iuniores vt foris bella gererent: arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hoſtem, haſta, & gladius. Secunda claſſis intra centum, vſque ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta, & ex his ſenioribus iunioribuſq; viginti conſcriptæ ſunt centuriæ, armaq; imperata præ-

ta præter loricam, omnia eadem. Tertiæ claſſis in quinquaginta millium cenſum eſſe voluit: totidem centuriæ ſunt conſcriptæ. In quarta claſſe cenſus quinque & viginti millium: totidem centuriæ factæ. Quinta claſſis vndecim millibus cenſebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis conſtet quanti vnaquæque claſsis æſtimata ſit. Illud enim primum ſcire licet, centum æra (nam æs nummulus erat) non pluris fuiſſe vno noſtro ducato, ſiue coronato aureo nummo, ac ita mille ęra ualuiſſe decē aureos. Primę igitur claſsis cenſus æſtimatus eſt mille aureis, ſecundæ ſeptingentis & quinquaginta, tertiæ quingentis, quartę ducentis & quinquaginta, quintę vero centum & decem. At maximus Seruio Tullo rege cenſus, teſte Plinio libro XXXIII. *fuit aſsium centum & decem millia, ex quibus ſumma fit mille & centum aureorum. Et hęc, vt ait idem Plinius, prima claſsis: adeo id temporis Romanorum opes exiguæ fuerant, quę poſthac immenſę extitere, quando, autore Tranquillo, cenſus ſenatorius fuit duodecies centena millia ſeſtertium nummum. Quam quidem ſummam vt recte putemus, notare oportet ſingula ſeſtertia valuiſſe vicenos quinos aureos, ſic, ut centum ſeſtertia ſummam facerent duorum millium & quingentorum aureorum: qua ratione colligimus cenſum ſenatorium fuiſſe ad numerum triginta millium aureorum, & equeſtrem duodecim millium & quingentorum, hoc eſt, conſtitiße ex quingentis ſeſtertijs. Atque talis origo & forma fuit cenſus Romę, qui, vt Eutropius ait, adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sed illud verius Moſi aſsignandum eſt, qui, vt infra demonſtrabitur, primus populum recenſuit. Atqui cenſus agi dicitur, cum hominum facultates recenſentur, vnde tributi imponendi ratio inita eſt: vel cum numerus ciuium putatur. Vtrunque teſtatur Liuius in vita*

ipſius

ipſius Seruij Tulli. Et cum in cenſendo finis erat factus, luſtrum conditum appellabatur, quod tum Seruius exercitum omnem ſue, oue, tauriſq; tribus luſtrauit, hoc eſt, purgauit: idq; luſtrum quinto quoque anno Romæ condebatur, cum cenſores numero duo creabantur, qui cenſum agerent: is poſtea magiſtratus annuus factus, eiq; morum ciuitatis cura eſt tradita. Item cum vectigalia & tributa ſoluebantur, tum fiebat ſacrificium ciuitatis purgandæ cauſa. Ex quo perinde Romani annos etiam per luſtrum numerabant, atque Greci per olympiades. Cæterum cum ita quinto quoq; anno luſtrum condi diceretur, ſunt qui putent illud fuiſſe ſpatium quatuor annorum, argumentantes annum quo ſequens luſtrum incipiebat, dici quintum, qui eſſet primus ſequentiſs luſtri. Quę ſane ratio, ſi vera ſit, ſimiliter indicat olympiada fuiſſe ſpatium quatuor tantum annorum, quemadmodum infra ſuo loco demonſtrabitur. Cenſus autem agendi, & tributi ex cenſu imperandi pariter, atque conferendi initium factum eſt apud Hebræos, cum de ea re Deus mandatum Moſi dederit, ita in Exodo, capite triceſimo, loquens: Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael, iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recenſiti. Hoc autem dabit omnis, qui tranſit ad nomen, dimidium ſicli, iuxta menſuram templi. Qui habetur in numero à viginti annis & ſupra, dabit pretium. Ita tributum imperatum eſt in ſingula capita eorum, qui viginti annis maiores eſſent, quique arma ferre poſſent. Siclus numus argenteus hebraicus, quem Græci ſtaterem dicunt, teſte Ioſepho, libro tertio antiquitatum, pondere erat drachmarum atticarum quatuor: drachma vero ex ſenis obolis atticis conſtat: atque ſic tetradrachmos ſiclus valebat quaternos. & vicenos atticos

obolos,

obolos, hebraicos vero vicenos. Sed quia dicitur, iuxta menſuram templi, iam ſatis liquet ſacerdotes ponderis menſuræq; genus habuiſſe aliud ab eo, quod vulgus vſurparit. Atqui drachma eiuſdem eſt ponderis, ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangeliſta capite viceſimoſecundo, numiſma cenſus vocat, cuius nota Cęſaris effigies erat: & capite vigeſimo appellat denarium diurnum, quod tantum valeret, quantum mercedis in die dari ſolet operis. Extant etiamnum iſtiuſmodi denarij Cæſarum figura ſignati, qui pari ſunt pondere, atque numi, quos groſſos nuncupant. Ita ſcire licet drachmam atticam à noſtris groſſum vocitari, & ſiclum quatuor valere groſſos. Carcerem, quo cuſtodiæ continentur, ad terrorem, teſte Liuio ab vrbe condita, Ancus primus ædificauit, quod Eutropius Tarquinio Superbo aſſignat: item vincula, fuſtes, compedes, catenas, et huiuſmodi ſupplicia, quibus homines afficiuntur. Atque hæc omnia à Romanis Romæ primum inuenta: nam alibi iſtęc tormentorum genera ad cruciandos homines longe ante in vſu fuiſſe, ex Ioſepho & Herodoto ſatis patet. Vnde cum inſtrumenta ſola ſint, quibus tyranni in primis ad ſuam tuendam dominationem vtantur, eorum inuentionem recte Nemroth primo tyranno aſſignemus licet.

Qui primi conſtituerint annum, & quàm varium, & qui inuenerint hunc annum quo vtimur, vel menſes, atq; eos diuiſerint in Nonas, Idus, Calendas; ac quis excogitarit numerum aureum. CAP. IIII.

ET ſi de prima anni obſeruatione, ſtatim poſt traditam aſtrologiæ originem, dicendum erat, ad quā potiſſimū huiuſmodi ratio pertinet, nō poſſunt tamen omnia vno loco explicari: hic proinde de anno tractabimus. Hūc Aegyptios primo inſtituiſſe, Herodotus lib. hi-

lib.hiſt. 11. prodit, ita ſcribens: Quę autem humanarum re rũ ſunt, hæc ita referebant, inter ſe conſtare omnium homi num primos Aegyptios annum comperiſſe, diſtinguentes eum in duodecim temporum menſes, idque comperiſſe ex aſtris, eo ſcientius, vt mihi videtur, hoc agentes, quam Gręci, quod Gręci quidem tertio quoque annuo intercalarem menſem introducunt temporis gratia: Aegyptij vero tricenis diebus, quibus duodecim menſes taxant, adijciunt huic numero quotannis quinos dies, vnde eis ratio circuli temporum conſtat eodem redeuntis. Herodot. hactenus. Clemens itidem comprobat. Huiuſmodi tamen inuentionem Diodor. Thebęis aſsignat libro primo. Sed non ideo inficior Diodorum Herodoto ſuffragari, quoniam Thebęi iuxta Aegypti populi ſunt, à Thebis vrbe in Aegypto, nominati, velut Thebani à Thebis in Bœotia, quod apud idoneos autores obſeruatum eſt: quinetiam vt ait Herod. in prænotato libro, olim Thebę Aegyptus vocabatur. At Seruius ſuper V. *Aeneid. dicit, Eudoxum primum annum deprehendiſſe, poſt quem Hipparchum, & vltimo loco, vt infrà dicemus, Cęſarem. Laertius autem Thaleti Mileſio adſcribere videtur in primo, cum inquit: Anni tempora illorumq; viciſsitudines priorem inueniſſe ferunt. eumque in* CCCLXV. *dies diuiſiſſe. Sed hoc illi cenſeo apud Gręcos duntaxat eſſe attribuendum. Verum reperimus apud Ioſephum in primo & in quarto Antiquitatum, Hebræos ante diluuium Noe, annum duodecim menſibus conſtitutum habuiſſe, qui, eodem teſte in primo Antiquitatum, annum primi etiam in Aegypto inſtituerant. Eſt inſuper operępretium, quam varia fuerit anni ratio apud priſcos, demonſtrare. Arcades enim, vt Plutarchus in vita Numę, & Macrobius in primo Saturnalium meminerunt, tribus duntaxat menſibus annum ſuum*

com-

complebant: Cares & Acarnanes, ſex: Aegyptij primis temporibus, teſte Solino, quatuor: ſed antea, vt Cenſorino placet, duobus tantum. At Macrobius in primo Saturnalium ait, anni certum modum apud ſolos Aegyptios, ſemper fuiſſe, vt etiam ex Herodoti autoritate liquido conſtat. Erat præterea annus triginta dierum, id eſt lunaris: autor Seruius ſuper tertio Aeneidos. Habebant & annū magnum, quem volebant confici omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, qui ſecundum Ciceronem, continet duodecim millia noningentos quinquagintaquatuor ſolares annos. At Ioſephus in primo antiquitatum, capite octauo, dicit annum magnum DC. *annorum ſpacio impleri. Sed de hoc, vti Cenſorinus demonſtrat, inter autores non plane conuenit. Reliqui Græci* CCCLIIII. *diebus annum proprium computabant. In hac varietate Romani quoque ab initio, prout Macrobius dicit, autore Romulo, annum* X. *menſibus conſtitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conficiebatur diebus* CCC. & IIII. *Romulus enim primum menſem Martium à patre ſuo Marte; alterum Aprilem quaſi Aphrilem, à ſpuma quę Græce* ἀφρὸς *vocatur, vnde Venus mater Aeneę nata eſt: tertium Maium, à maioribus, quartum Iunium à iunioribus nominauit. Ouidius.*

Hinc ſua maiores tribuere vocabula Maio,
Iunius à iuuenum nomine dictus adeſt.

Sic ante populum in maiores & minores diuiſerat. Reliquos ſex à numero, Quintilem, Sextilem, Septembrem, Octobrem, Nouembrem, & Decembrem appellauit. Verum poſtremo Quintilis a Iulij Cæſaris nomine, Iulius; & Sextilis Auguſti honore, Auguſtus eſt nominatus. Sed iſte annus cum neque ſolis curſui, neque lunę rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunę curſum redegit,

addi*tis*

additis quinquaginta diebus: quibus poſtea ſex alios dies adiecit retractos ex illis ſex menſibus, qui triginta dies habebant, id eſt, de ſingulis ſingulos: eoſque ſex & quinquaginta dies pari ratione partitus eſt in menſes duos: & alterum, quem primum poſuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latinorum primus rex fuerat, tanquam bicipitis diei menſem, vt qui tranſacti anni finem reſpiceret, ac principium futuri proſpiceret: nam Ianus cum vir eſſet ęque prudens atque ſolers, dictus eſt habere geminam faciem, vt vna quæ ante, altera quæ poſt tergum forent, intueretur, id quod ad vigilantem ciuitatis cuſtodem attinet. Alterum vero Februarium vocauit, deoque Februo dedicauit, qui creditur preeſſe luſtrationibus, quia tum extremo anni menſe populus februabatur, hoc eſt, purgabatur. Poſtea Numa religionem ſecutus, quod numero Deus, quemadmodum poeta ait, impare gaudet, dedit ſingulis menſibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septembri, Nouembri, & Decembri, vndetricenos dies: Martio vero, Maio, Quintili, & Octobri, ſingulos & tricenos. Februarius ſuos octo & viginti dies retinuit. Ita annus conficiebatur diebus. CCCLV. Romani deinde, Gręcorum more, intercalarem menſem conſtituerunt, vt qui prefeſſent faſtis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id eſt, vocarent populum, vt quando lege agi liceret, ſcirent. Sed cum ita vſu veniret, vt per eam varietatem anni ſępe nundinę caderent, aut in primum anni diem in nonaſue, quibus nefas erat conuentus haberi, permiſſum eſt vt ſacerdotes quando vellent, ſuo arbitratu vocarent. At cum illi commodi gratia, publicanorumq; ex vſu, minus ſuo tempore vocarent, tum demum Cæſar pontifex maximus addidit anno dies decem, horaſq; ſex, quorum dierum binos ad ſingulos menſes, Ianuarium,

nuarium, Sextilem, & Decembrem, adiunxit: in Aprilem autem, Iunium, Septembrem, & Nouembrem ſingulos diſtribuit. Sic C. Iulius Cæſar, autore Suetonio, & Appiano Alexandrino, & Plinio, primus omnium annum ad curſum ſolis accommodauit, vt CCCLXV. *dierum eſſet, & intercalario menſe ſublato, vnus dies quarto quoque anno intercalaretur, quod biſſextum vocant. Cauſa autem nominis eſt, quia duobus continuis diebus bis dicimus* VI. *Calendas Martias, duos dies pro vno computantes. Menſes vero, hoc eſt, lunæ curſus, qui, vti Cicero in ſecundo de Natura deorum ait, quia menſa ſpacia cōficiunt, menſes nominantur. Thebæos, id eſt, ipſos Aegyptios (ſunt enim, vt diximus, ijdem) omnium primos inſtituiſſe Diodorus affirmat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubie primi annum conſtituerant, tribuendum eſſe videtur. Atque annus menſes habet duodecim, quorum quatuor, Aprilis, Iunius, September, & Nouember, ex triginta conſtant diebus: at plus vno, ſeptem, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Auguſtus, October, & December: minimus vero Februarius octo & viginti, ſuis contentus eſt diebus. Item hebdomadas duas & quinquaginta, & diem vnum: dies vero* CCCLXV. *ac horas ſex, vti dictum eſt. Præterea cum apud priſcos Romanos, pontifices, prout ſupra demonſtrauimus, ita intercalarent, factum eſt vt menſis eiuſmodi rei cauſa, diuiſius in Calendas, Nonas, & Idus, primuſq; dies Calendæ dictę ſint,* ἀπὸ τοῦ καλῶ. *voco: etenim minor pontifex obſeruabat quando noua primum appareret luna, qua viſa, id protinus ſacrificulo regi nuntiabat: tum facto, vt moris erat, ſacrificio, pontifex incipiebat eos vocare qui in agris eſſent, quo ſcirent feriarum pariter cauſas, atque quid eo menſe agi liceret. Ita calata, hoc eſt, vocata in Capito-*

 lium

lium plebe, pronuntiabat quot dies à calendis ad nonas ſupereßent: vnde nonæ ipſæ dictæ, quia ſemper dies nouem à Nonis ad initium Iduum interſunt. Idus autem circiter medium menſem ponebant, idque verbum ab Hetruſcis ſumpſerant, quorum lingua iduare, diuidere eſt, Igitur ſic computabant, verbi gratia: Vltimum diem Decembris antecedentis menſis notabant pridie Calendas Ianuarias, penultimum tertio Calendas, atque ſic alios ſuo ordine, ſurſum verſum numerando vſque ad idus: nam menſibus quatuor, Martio, Maio, Iulio, & Octobri, ſingulis ſenas dederunt nonas, reliquis quaternas, ſicut ſingulis quoque menſibus Idus octonas. Verum modus iſtiuſmodi dierum menſis numerum ineundi iam vulgatior eſt, quam vt à nobis ſit rurſum demonſtrandus, qui profectus eſt ab illa pontificum intercalatione, quæ durauit vſque ad annum vrbis conditæ CCCCL. *cum P. Sulpitio Auerrione, P. Sempronio Sopho Longo* COSS. *C. Flauius ſcriba ędilis curulis, inuitis patribus, Ciuile ius repoſitum in penetralibus pontificum euulgauit, faſtoſque circa forum in albo propoſuit, vt quando lege agi poſſet, ſciretur. Teſtis Liuius ab vrbe condita, in extremo nono lib. Poſtea fuit alius modus, quem aureum numerum ob excellens rei artificium appellant, excogitatus à diuo, vt fertur, Bernardo, vel ab ipſo Iulio Cæſare, ſicut lib. diuinorum officiorum octauo extat, ad inueniendum diem coniunctionis lunæ per ſingulos menſes: quo quidem numero noſtri deinceps vſi ſunt ad notandos quoque dies feſtos in ſingulos annos, quos mutabiles vocant, quemadmodum eſt Paſcha, Pentecoſte, nonnulliq; alij, eo quod non ſemper in eoſdem menſium dies cadant. Fuit ſane inuentū ſuo dignum autore, cuius vſus & ratio ita omnibus nota eſt, ut non ſit quod hoc loco quicquā de aureo numero doceatur:*

Quis

Quis horas primus conſtituerit, aut horologia diuerſi generis inuenerit. CAP. V.

HOræ, quibus numero XXIIII. *dies noxq; conficitur, teſte Macrobio, ab Apolline, id eſt, ſole, qui Horus Aegyptiaca lingua vocatur, nomen acceperunt. Quatuor itidē tēpora, hoc eſt, ver, æſtas, autumnus, & hyems, quibus annus orbis impletur, horæ dicuntur: quæ initio duodecim conſtitutæ ſunt, eiuſque rei talis fuiſſe origo memoratur. Quodam tempore Hermes Trimegiſtus cum in Aegypto ſacrum quoddam animal Serapi dicatum, in tota die duodecies vrinam facere pari ſemper temporis interuallo obſeruaſſet, per duodecim horas diem diuidi debere coniecit. Exinde hic horarum numerus longo tempore cuſtoditus, poſtea in vigintiquatuor horas diuiſus eſt dies. Horologium autem ſolarium, in quo vmbilici ſolis, quem gnomonem vocant, vmbra horas oſtendit, Anaximenes Mileſius Lacedæmone, teſte Plinio libro* II. *cap.* LXXVI. *primus inuenit, ipſumque* ἀπὸ τοῦ σκιᾶς, *hoc eſt, ab vmbra, ſciotericon appellauit. Romę multo ſerius contigit: in duodecim enim tabulis, vt autor eſt Plinius in* VII. *ortus tantum & occaſus ſolis nominabatur. Poſt aliquot annos adiectus fuit & meridies: accenſus conſulis, id eſt, pręco, eum pronuntiabat, cum è curia inter roſtra & Gręcoſtaſim ſolem proſpiciebat: à columna vero ænea ad carcerem inclinato ſydere, ſupremam horam pronuntiabat: ſed hoc ſerenis tantum diebus, vſque ad primum Punicum bellum. At M. Varro primum horologium ſolarium in publico ſecundum roſtra, in columna ſtatutum fuiſſe tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Meſſala conſule, Catina in Sicilia capta. Poſtea Scipio Naſica primus Romę duntaxat, ut opinor, aqua horas diuiſit ęque noctium atque dierum, idq; horologium ſub*

tecto dicauit, anno vrbis DXCV. *Ceterum horologium, teſte Vitruuio libro nono de architectura, ex aqua Cteſibius Alexandrinus primus reperit. Vtriuſque meminit Cicero, libro de natura deorum ſecundo: Quid igitur, inquit, conuenit cum ſolarium vel deſcriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non caſu? Et alibi in extremo ſecundo Tuſculanarum libro: Cras ergo ad clepſydram. Ita vas vocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum eſt deinde diuini quodam ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atque ponderibus, partim vmbilicis horas indicantibus, partim teſtantibus tintinabulis. Quinetiam eodem artificio planetarum omnium, ac ſolis & lunæ curſus adeo facile repræſentantur, vt cœlum ipſum prope conſpici videatur. eſt etiam aliud horologij genus, ad pyxidis formam excogitatum. Item è tenuiſſimis harenis Aegyptijs, quorum tamen autores, vti in calce operis dicemus, in aperto non ſunt. Sic denique quotidie aliquid admiratione dignum hominum induſtria inuenit, velut pyxidem illam qua nautæ nauigationem peritiſſime moderantur. Et multa demum ſunt, quibus priſca ætas caruit, de quibus nos ſuis locis meminerimus. Illud adijciam, vt alibi horologia à ſole occidente, vſque ad ſolem iterum occidentem, perpetuo curſu vigintiquatuor horas deſignant: ſic nunc totus fere occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita vt ſemper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profecto quo aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam, cum velit ſcire quota ſit hora, tot ſimul numerare oporteat.*

Quomo-

Quomodo ab initio alij aliter dies obſeruarint, ac noctes diuiſerint. CAP VI.

Diem alij aliter obſeruabant, quod ab Aegyptijs fluxiſſe volunt, quos, vt inter nonnullos autores conuenit, primos omniũ annum & menſes conſtituiſſe ferunt. Ii itaq; à media nocte, ad mediã, totum id ſpatium vnius diei nomine appellauere. Romani quoq; eodem modo diem obſeruabãt, quod, ut Plutarchus in problemat. ait, ortus ſolis initium agendi, nox vero conſilij & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur. Martialis:

Prima ſalutantes atque altera continet hora:
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores:
Sexta quies laſſis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palęſtris:
Imperat extructos frangere nona toros, &c.

Babylonij inter duos ſolis exortus, omne id tempus diem vocabant: Athenienſes inter duos occaſus. Vmbri à meridie in meridiem, vnum diem putabant: vulgus omne à luce ad tenebras. autores, Varro, Plinius in ſecundo, Gellius, & Macrobius. Nos porro more Athenienſium, à ſole occaſo, ad ſolem iterum occidentem, omne id medium tempus vnum diem eſſe dicimus, ſicut tranſalpini omnes Vmbrorum ritu, à meridie in meridiem diem ſuum terminant, prout eorum horologia, quæ ſuperiori capite poſuimus, indicant: vel eadem ratione, à media nocte, ad mediam noctem, veteri Romanorum inſtituto, illorum dies dici poteſt confici. Nox vero, ſicut Vegetius tradit, in quatuor diuidebatur vigilias, quæ ſingulæ, teſte Hieronymo ſuper Pſalmos, trinarum horarum ſpatio ſupputabantur.

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut vbi vſus imprimendarum literarum primo inuentus. CAP. VII.

CVm in dies magis magiſq; hominum ingenia ſola librorũ copia vigeant, & ad capeſſendas diſciplinarum liberalium artes facilius omnes alliciãtur, ipſaq; literarum ſtudia mirum in modum vbiq; gentium floreant, peccare hercle me ducerem, ſi tale inuentum ſilentio prętererẽ, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, augendi gratia, hunc nempe laborem ſuſcepimus, præſertim cum huiuſmodi ſcriptorum libri, vti diuus Hieronymus ad Marcellam ait, ingeniorum effigies, & vera & æterna monimenta ſint. Quapropter Ageſilaus, autore Plutarcho, cum bene multi vellent eius corporis ſimulacrum gratis effingere, nunquam id fieri paſſus eſt, animi tantum monimenta poſteris relinquere ſtudens: illud enim ſculptorum, hoc ſuum: illud diuitum, hoc bonorum opus eſſe ducebat. Omnium igitur primus Anaxagoras, teſte Laertio volumine ſecundo, librum ab ſe ſcrptum edidit. Gellius vero lib. 6. ſcribit Piſiſtratum tyrannum omnium primum libros publice legendos præbuiſſe. Sed profecto quis non videt perperam Græcos hominum genus in ſui laudem effuſiſſimum, hanc ſibi gloriam vindicare? qui, vt Ioſephus contra Appionem perſpicue demonſtrat, recentiſſimi ſunt. Ex quo haud dubie multo ante Gręcos, antiquiſſimi Hebræorum, qui ſacram hiſtoriam ſcripſerunt, & Aegyptiorum ſacerdotes, vel Chaldæi libros ediderunt: atque ita Anaxagoram & Piſiſtratum apud Gręcos, tantum primos foras dandos libros curaſſe credere par eſt. Deinde autem, vt idem Gellius teſtatur, ipſi Athenienſes numerum librorum ſtudioſius accuratiuſq; auxerunt. Verum omnem illam poſtea librorum copiam Xerxes Athenarum

narum potitus abſtulit, aſportauitq; in Perſas. Eos porro libros vniuerſos multis poſt tempeſtatibus, Seleucus Macedoniæ rex, qui Nicanor appellatus eſt, referendos Athenas curauit. Ingens poſtea numerus librorum in Aegypto à Ptolemæis regibus confectus eſt, ad millia fermę uoluminum DCC. *ſed ea omnia priore bello Alexandrino incenſa ſunt. Ceterum Strabo libro decimotertio geograph. ſcribit Ariſtotelem omnium primum bibliothecam inſtituiſſe: ait enim, E Scepſi fuere philoſophi Socratici, Eraſtus & Coriſcus, & Nereus Coriſci filius, qui Ariſtotelem & Theophraſtum audiuit, & ſucceſſor fuit bibliothecæ Teophraſti, in qua Ariſtotelica inerat: nam Ariſtoteles & bibliothecam & ſcholam reliquit Theophraſto, & primus omnium quos ſcimus, libros congregauit, & Aegypti reges bibliothecę ordinem docuit. Theophraſtus vero eam tradidit Neleo, Neleus eam Scepſim detulit, ac poſteris tradidit. Hæc ille. Fuit & Pergami bibliotheca præclariſſima, autor Plinius libro 35. ſtatim in principio, vbi inquit: An priores cœperint Alexādrię & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine inſtituere, non facile dixerim. Romæ bibliothecam Aſinium Pollionem primum feciſſe, teſtatur idem in prænotato libro, ſcribens: Non eſt prætereundum & nouitium inuentum: ſiquidem non ſolum ex auro argentoue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ iiſdem locis ibi loquuntur, quinimo etiam quæ non ſunt, finguntur pariuntq; deſideria non traditi vultus, ſicut in Homero euenit, quo maius, vt equidem arbitror, nullum eſt felicitatis ſpecimen, quam ſemper omnes ſcire cupere qualis fuerit aliquis. Aſiny Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rempublicam fecit. Sunt etiam plures hodie in Italia bibliothecæ,*

ſed illa in primis omniũ iudicio longe celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius dux Vrbini condidit, quam poſtea Guido princeps eius filius, lux doctrinarum fulgentiſsima, ac vnicum doctiſſimorum hominum præſidium, cum auro & argento, tum librorum copia adauxit, ornauitq;. Fuit illud igitur omnino magnum mortalibus munus, ſed nequaquam conferendum cum hoc, quod noſtro tempore adepti ſumus, reperto nouo ſcribẽdi genere: tantum enim vno die ab vno homine literarum imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus ſcribi poſſet. Ex quo adeo diſciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullum amplius ſuperfuturum ſit opus, quod ab homine quamuis egeno deſiderari poſſit. Illud inſuper adde, quod autores quoque plurimos, tam Græcos quam Latinos, ab omni prorſum interitus periculo vindicauit. Quare tantæ rei autor non eſt ſua laude fraudandus, præſertim vt poſteritas ſciat, cui diuinum beneficium acceptum referre debeat. Itaq; Ioãnes Cuthenbergus natione Theutonicus, equeſtri vir dignitate, vt ab eius ciuibus accepimus, primus omnium in oppido Germaniæ, quam Maguntiam vocant, hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit: non minore induſtria reperto ab eodem, prout ferunt, autore, nouo atramenti genere, quo nunc impreſſores tantum vtuntur. Decimoſexto deinde anno, qui fuit ſalutis humanæ M C C C C L V I I I. *quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus, Romam primo in Italiam attulit, quã dein Nicolaus Ienſon Gallicus, primus mirum in modum illuſtrauit, quæ paſsim hac tempeſtate per totum fere terrarum orbem floret, de qua plura loquendi labore ſuperſedeo, eius inuentorem, ac ſimul vnde ad nos delata fuerit, prodidiſſe, haud me parum feciſſe ratus, cum ea omnibus longe notiſſima ſit: quæ*

ſit: quæ propterea vt ab initio non minore quæſtu, quam hominum admiratione vulgari cœpit, ſic paulatim, velut augurot, futura eſt vilior.

De primo vſu ſcribendi apud priſcos, etiam per notas, & quando primũ inuẽta charta, vel mẽbrana CAP. VIII.

ANte vſum chartarum, quo maxime humanitas vitæ conſtat & memoria, palmarum folijs, teſte Plinio in decimotertio naturalis hiſtoriæ, primo ſcriptitatum eſt. Virgil. in ſexto.

Folijs tantum ne nomina manda.

Deinde quarundam arborum libris, poſtea publica monimenta plumbeis voluminibus, inde & priuata linteis conficere cœperunt: deinde ceris: nam pugillarium vſum ante Troiana tempora fuiſſe teſtatur Homerus. Papyrum autem poſt Alexandri Magni victoriam, condita in Aegypto Alexãdria, M. Varro autor eſt, ante chartarum vſum ab eo rege inuentam eſſe, quæ fiebat ex frutice, qui naſcitur in paludibus Aegypti. Verum contra Varronem, *qui chartarum vſum non niſi condita in Aegypto Alexandria fuiſſe ſcribit, Plinius Caſsij Heminæ annalium ſcriptoris autoritatem adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinantem, offendiſſe arcam, in qua Numa rex ſitus fuerat, & in eadẽ libros eius repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecentis annis poſt Numam fuit, qui Alexandriam, autore Liuio, libro octauo, eo anno in Aegypto poſuit, qui fuit vrbis conditæ* CCCCXXVIII. *L. Papyrio Mugillano ſiue Curſore, C. Pætilio Galbo* COSS. *Ceterum Liuius in decimo de bello Macedonio, à Caſſio diſſentit, ſcribens duas arcas lapideas, octonos ferme pedes longas, non vnam, repertas à foſſoribus in agro L. Pætilij ſcri-*

lij ſcribæ, non Cn. Terentij, & in altera earum ſepultum fuiſſe Numam, in altera vero eos libros inuentos, de quibus loquimur. Idem etiam Lactantius affirmat, & Plutarchus in vita Numæ. Poſtea vero id genus chartæ inuentum eſt, quo nunc paſſim vtimur, cuius autor haud palam eſt. Hęc autem fit ex linteolis contritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice ſumptum, veluti chartæ ab vrbe Tyri retinet. Membranas à tectu membrorum nominatas, eſt enim proprie ipſum corium. Varro ſcribit per æmulationem, circa bibliothecas Ptolemæi, & Eumenis regum, Pergami inuentas fuiſſe, vnde vulgo pergamenæ vocantur. Verum ego affirmarem membranas multo ante quam tradit Varro, eſſe repertas, in ijſq; primum ſcriptitatum, quando ſacros Hebræorum libros (Hebræi enim, vt oſtendimus, primi rerum geſtarum monimenta condiderunt) è membrana fuiſſe teſtatur Ioſephus: nam cum in duodecimo antiquitatum tradit, quemadmodum Eleazar princeps ſacerdotum per ſeptuagintaduo interpretes, ſacros libros ad Ptolemæū Philadelphum miſerit, vt in græcum ſermonem verterentur, ſic inquit: Cum vero oſtenderent tenuitatem membranæ, vel incomprehenſibilem eorum compaginem, rex miratus eſt. Herodotus etiam in quinto teſtis eſt, priſca conſuetudine in pellibus caprinis & ouillis eſſe ſcriptitatum. Sunt præterea plura chartarum genera, vt hieratica, antiquitus ſacris tantum uoluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula, et emporetica, inutilis ſcribendo, & inuolucris duntaxat chartarum atque mercium vſum præbens, propterea ἀπὸ τῶν ἐμπόρων, id eſt, à mercatoribus nominata. Vſus autem ſcribendi per notas, peruetuſtus eſt, quando Tiro Ciceronis libertus, autore Euſebio, ipſas notas primus reperiſſe fertur. Et eiuſmodi ſcripta furtiua dicuntur, quæ artificio

quodam

quodam fiunt, ne legi poſſint ab alio, niſi ab eo ad quem ſcribuntur. Gellius: Res quaſdam occultas nuntiare regi furtiuo ſcripto volebat. Eſt & Cæſar, teſte Suetonio, uſus. Hodie vero ita frequens eſt modus iſte ſcribendi, vt nullus videlicet ſit neque princeps, neque ciuis, quin ſuas habeat notas, vulgo zipheras nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monſtrauerit, aut qui eiuſdem gloriam adepti ſint. CAP. IX.

PRoximum eſt, vt de memoria dicatur, qua, vt Fabius ait, omnis diſciplina conſtat, quæ & neceſſarium maxime eſt vitæ bonum, & vnicus eloquẽtiæ theſaurus. Huius ars, Plinio in ſeptimo, et Quintiliano in vndecimo autoribus, à Simonide Melico primũ inuẽta eſt, qua in re multũ valuit: nã cũ aliquãdo in Theſſalia, teſte Cicerone de Oratore, epularetur apud Scopã nobilem virum, & nuntiatum eſſet ei, vt prodiret ad duos iuuenes ante ianuam ſtantes, contigit vt hoc interim ſpatio conclaue corruerit, ac ea ruina adeo conuiuæ omnes contriti fuerint, vt non poſſent internoſci à ſuis, qui humare eos vellent. Tum dicitur Simonides ex eo quod meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator vniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe. Ac ita videtur memoria valde iuuari, ſignatis animo ſedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipſe Fabius late proſequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, vt Plinius & Solinus autores ſunt: Cyrus enim rex Perſarum omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit. Cineas Pyrrhi regis legatus, poſtero die quam Romam aduenerat, vtriuſque ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & viginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuiſſe. Cæſarem vero ſcribere & legere ſimul, dictare & audire, ſolitum accepimus. Idem

etiam

etiam,teſte Spartiano, Hadrianus Imperator facere conſueuit.

A quo primum militaris ars inuécta, & vtrum literis præſtet, item in exercitu ordines, & teſſeræ, & vigiliæ, & de primo pugnandi modo. CAP. X.

Nunc venio ad diſciplinam militarem,præcipuum imperatorũ decus,qua ſola multi quidẽ mortales æternã ſibi gloriam cõpararunt: vnde tanto literis præferenda videtur,quanto facta dictis præſtant. Quanquam illud non facile Cicero concedendum iudicat, quando,ut ipſe pro M. Marcello ait, bellicas laudes ſolent quidam extenuare verbis, eaſq; detrahere ducibus,cõmunicare cũ multis, ne propriæ ſint imperatorũ. Certe in armis militũ virtus, locorũ opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multum iuuant: maximam vero partem quaſi ſuo iure fortuna ſibi vendicat,& quicquid proſpere geſtum eſt,id pene omne ducit ſuum. At gloriæ, quãtum recte ſcienterq; ſcribendo adeptus fueris, ſociũ habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi ſeculo admodum turpis fuit, vt pote quæ ferino more, vt infra oſtendemus, exercebatur. Huius,ſicut Ciceroni libro de natura deorum tertio placet, inuentrix Pallas fuit, ex quo Bellona dicta eſt. Papinius.

- Regit atra iugales
Sanguine Bellona manu.

Vt vero Diodoro, ipſe Mars morem bellandi reperit. Martialis.

Belliger inuictis quod Mars tibi ſæuit in armis.

Sed reperimus apud Ioſephum in primo antiquitatum, volumine,Tubalcain, qui ante diluuium Noe fuit,fortitudine cunctis excellentem, res bellicas fortiter exercuiſſe: quamobrem apparet militarem artem eſſe antiquiſſimam,

proinde

proinde eius autorem neutiquam prodi facile poſſe ſuſpicor. Veteres autem ante vſum armorum, pugnis, vnde pugna nomen habet, calcibus, ac morſu certabant. Et hęc prima pugnæ origo fuit. Lucretius.

Arma antiqua manus, vngues, denteſq; fuerunt.

Exin lapidibus, ſuſtibuſq; pugnari cœptum, teſtis Herodotus libro quarto, cum de quibuſdam populis loquitur, qui haud procul à Tritone Libyę fluuio habitabant: ait enim, Horum virgines anniuerſario Mineruæ feſto in honorem ipſius deæ inter ſe biſariam diuiſæ, præliantur lapidibus ſuſtibuſque. Affirmat idem Diodorus libro primo ſcribens: Eodem modo claua & leonis pellis antiquo Herculi conueniunt, quo tempore nondum arma adinuenta, ſed ſuſtibus homines iniurias propulſabãt, ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora. Plinius vero in ſeptimo dicit Afros contra Aegyptios, primos prælium feciſſe ſuſtibus, quos vocant phalangas. Verum paulatim hæc diſciplina tanti fieri cœpit, vt nulla maiore cura, ſtudio ac ordine, apud omnes prope gentes conſtaret, repertis exercitus ordinibus, ſigni dationibus, teſſeris, & vigilijs, à Palamede, bello Troiano: & ſub idem tempus, ſpeculari ſignificatione, à Sinone: autor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarum artium inuentionem aſſignat, ſed apud Syros, credo. De his ſatis, ſed iam ad ipſa arma tranſeamus.

De primo armorum, & æneorum tormentorum vſu.

CAP. XI.

FErunt, autore Diodoro libro ſexto, Martem primum fabricatis armis milites armaſſe, cui ob id primus armorũ vſus, appellatur enim belli deus, attribuitur: que etiam Virgilius ſenſiſſe videtur, cum in principio ſuæ Aeneidos dixit.

At nunc

At nunc horrentia Martis
-Arma virumque cano.

Cæterum arma, quæ pro omnibus bellicis inſtrumentis autores vſurpant, alij alia inuenerunt: galeam enim, gladium, haſtam, Lacedæmonij, vt teſtis eſt Plinius in ſeptimo, inuenerunt. Herodotus tamen libro quarto, putat ſcutum & galeam ab Aegyptijs Gręcis eſſe traditam. Loricam Mydias Meſſenius, clypeos Prœtus & Acriſius inter ſe belligerantes repererunt, ſiue Chalcus Athamantis filius. Ocreas & criſtas Cares: lanceas Aetolos, iaculum cum amento ferunt reperiße Aetolum Martis filium. Falcem, ſecundum Clementem, Thraces: haſtas velitares & pilum Tyrrhenus. Vſus autem velitum, autore Valerio Maximo libro ſecundo, eo bello primum repertus eſt, quo Capuam Ful. Flaccus Conſul obſedit. Securim Panteſilea Amazonum regina reperit: venabula Piſeus. Arcum autem & ſagittas Scythes Iouis filius. Sagittas, vt alijs placet, Perſeus Perſei filius primum inuenit. Hęc ex Plinio. At Diodorus Apollini aſſignat, in ſexto ſcribens: Arcus inſuper ſagittandique fuiſſe repertorem Apollinem ferũt. Verum Artabanus, cuius teſtimonium Euſebius de præparatione euangelica, libro nono citat, Moſen omnium primum bellica inſtrumenta inueniſſe tradit, qui adhuc iuuenis in Aegypto, teſte Ioſepho in ſecundo antiquitatum, primamglorioſe expeditionē in Aethiopes apparauerit. Nec eo tamen cęteri quos memorauimus, minus laudis merentur, quando non vnius generis arma vbique vſurpantur, ſed alia alibi. Nihil quoque ab initio tam perfectum excogitatur, cui non aliquid ab inſequentibus commode addi poſſit. In tormentis Cretenſes ſcorpionem, catapultam Syri, Phœnices baliſtam & fundam, vt teſtatur Plinius, inuenerunt. Vegetius vero libro primo dę re militari,

tari, fundarum uſum dicit incolas inſularum in mari Hiſpano, quas Baleares vocamus, compeciſſe: vnde Strabo libro tertio geograph. illos optimos funditores eſſe vocitatos affirmat. Idem Virgilius ſentit in primo Greorgic.

Stupea torquentur balearis verbera fundæ.

Artem bellicarum machinarum, teſte Plutarcho, in vita M. Marcelli, Eudoxus & Architas inchoarunt. Machinam ad ferenda grauiora onera primus, teſte Vitruuio, extruxit Cteſiphon, qua vſus eſt ad deportandas ex lapidicinis columnas Epheſum ad Dianæ fanum. Equum autem qui aries dicitur, in muralibusq; machinis, autore Plin. in ſeptimo, Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuio vero lib. decimo de architect. Carthaginēſes, ad Gades oppugnandas. Teſtudines Artemon Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad hominum priniciem inuenta ſunt, & illud nouitium inuentum in primis, quod bombardam vocant, quo poſt hominum memoriam, nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cuius inuentorem fuiſſe tradunt hominem Germanum admodum ignobilē, cui caſu in mentem venit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiū humanum natus, ſeruaſſe aliquando domi in mortario pulverem ſulphureum, cuiuſdam medicinæ faciendę cauſa, illudque texiſſe lapide, ac inde cōtigiſſe, vt dum ignem ex ſilice prope excuteret, ſcintilla intro ceciderit, ſubitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit: & ille eius rei caſu doctus, poſtea facta ferrea fiſtula, & puluere confecto, machinam reperiſſe, ac eius vſum Venetis in illo bello primum oſtendiſſe, quod ad foſſam Clodiam eſt cum Genuenſibus geſtum, qui fuit annus ſalutis humanę M C C C X X X. *Is itaque tam mortiferę machinę repertor, pro mercede, opinor, accepit, vt nomen eius perpetuo occulta-*

occultaretur, ne omni tempore à cunctis mortalibus male audiret, dignus ſcilicet qui prior ipſe vice Salmonei, fulmine flagraſſet. Salmoneus enim Aeoli filius cum vellet Iouem in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cœlo tactus ad inferos detruditur, quando hæc fulmini odore, luce, ſonitu, impetu ſimillima eſt: magna enim vi ignis collecti emiſſis repente aut ferreis, aut lapideis pilis, quicquid obuium offendit, quaſſat, diſſipat, frangit, contundit, adeo vt nullus ſane ſit locus, quamuis natura munitus, quin facile expugnetur. Ex quo iam vſu venit, vt in ea hoc tempore omnis ferme vis peditum, omnis equeſtris ſplendor, omnis deniq; bellica virtus indecore conſiſtat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombarda vocatur, à bombo, id eſt, ſonitu, qui βόμβος Græce dicitur: quidam alij tormentum æneum malunt nũcupare. Eius tametſi modo plura fiunt genera, quæ varie vulgo nominantur, & unum illud minimum, quo nunc pedites vtuntur, qui factitio nomine ſclopus vocitatur. Sclopus enim eſt ſonus ille, qui ex buccarum inflatione erumpit. Perſius:

Nec ſclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed vel alio nomine appellatur Arcusbuſius, à foramine opinor, quo ignis in puluerem fiſtula contentum immittitur: nam Itali buſium vulgo foramen dicũt, & arcus, quod inſtar arcus pugnantibus ſit: quippe hodie huiuſmodi tormenti vſus in primo ſtatim pugnæ loco eſt, quem olim ſagittarijs dabant, cum à miſſilibus prœliari inciperent. Sed iã hinc oratio noſtra ad equũ bellicoſiſſimũ animal, ſe ſe, non extra utiq; propoſitũ, trãs ferat.

Quis primus equitandi artem, aut vſum equos domandi, vel eorum vngulas ferreis ſoleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atque quadrigas iunxerit, & vehiculum cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primum inſtituerint. CAP. XII.

EQuo, qui magno mortalibus cũ in rebus bellicis, tum in itineribus ſaciundis, & vſui & adiumento eſt, primum omnium vehi Bellerophontem Glauci regis filium docuiſſe, Plinius in ſeptimo eſt autor, qui Pegaſum, alatum equum, cum in Chimæram iret, aſcendit. Horatius in carm.

Et exemplum graue præbet ales
Pegaſus terrenum equitẽ grauatus Bellerophontẽ.

Sed Diodorus lib. ſexto ſcribit Neptunum equos primum domuiſſe, artemq; equitandi ab illo traditam: alij volnt equum hominibus antea ignotum primum edidiſſe, quod aſſerit Lucanus, dicens:

Primus ab ęquorea percuſsis cuſpide ſaxis
Theſſalicus ſonipes bellis feralibus omen
Exilit. *Et Virgilius:*
-Tuq; o cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti
Neptune.

Frænos autem & ephippia Peletronij, qui Theſſaliæ populi ſunt, primi inuenerunt. Iidem, vt quibuſdam placet, domandorum equorum vſum primi docuere, teſtificante vtrunq; Virgilio in tertio georg.

Fræna Peletronij Lapithæ gyroſq; dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Plinius libro ſeptimo idem affirmat. Hos quoque primos equorum vngulas munire ferreis ſoleis cœpiſſe ferunt. Nu

midæ, vt vel hoc ſubiungam, teſte Appiano in libro de rebus Libycis, equo nudo, id eſt, ſine ephippijs, in bello vtebantur. *Bigas primum Phrygum natio iunxit, vt Probus & Plinius autores ſunt. Quadrigis vero Erichthonius primus eſt vſus: nam cum Vulcanus, autore Ouidio in ſecundo Metamorph. & Seruio ſuper tertio georgic. impetrato à Ioue Mineruæ coniugio, & illa reluctante, ſemen libidinis proieciſſet in terram, inde natus eſt puer draconteis pedibus, qui appellatus eſt Erichthonius, quaſi de terra & lite procreatus, nam ἔρις eſt lis, & χθὼν terra. Is ad tegendam pedum fœditatem, iunctis equis, primus omnium vſus eſt curru. Maro:*

Primus Erichthonis currus & quatuor auſus
Iungere equos, rapidiſq; rotis inſiſtere victor.

Affirmat itidẽ Plinius, Euſebius tamen hoc illi apud Græcos tantum adſcribit, dicens: Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnãte Argis. At Arcades iſtuc inuentum Mineruæ aſſignant, & id credo, apud ſe tantum, de qua Cicero de natu. deorum ita ſcribit: Minerua quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Vehiculum quatuor rotarum, vt teſtis eſt Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, ſicut idem ait, Theſſali docuere, qui Centauri dicti ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poetas, quod ſemihomines, & ſemiequi eſſent: quamuis non me prætereat, quandam fabellam ſuper hac re à Seruio narrari in tertio georg. quę veluti nugæ reſpuenda videtur. Vera ſunt igitur extra omnem controuerſiam, vti etiam Lactan. inquit, quę loquuntur poetę, ſed figmento aliquo ſpecieq; velata, ſicut de Aeolo rege ventorum ſupra demonſtra-

monſtrauimus. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare, non ex equo pugnare, eſſe auſos. Diodorus in 5. Centauros nonnulli volunt in Pelio à Nymphis nutritos, poſtea equos ſubagitaſſe, exq; eis Hippocentauros natos. Creditum, quod primi equitare auſi ſint, ex eoq; natam fabulam, veluti equi eſſent hominisq; natura. Hęc ille hactenus. Et iſta omnia ex iumentis commoda apud alias gentes paulatim inuenta, non defuiſſe illis primis mortalibus credere conuenit: quando ſatis conſtat Hebręos, Aſſyrios, Arabes, Aegyptios, equis, mulis, & alijs iumentis à principio vſos, quæ aut dorſo ferunt, vel armis currũ trahunt. Sed de quorundam ludorum & ſaltationum origine iam diſſeramus, quando hęc rei bellicę quoque augendæ gratia inſtituta ſunt: ſed opus eſt vt modus adſit, ne, ſicut Cicero in officijs ait, voluptate elati in aliquam turpitudinem iuuenes dilabantur.

Quis primus inſtituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos, & pyrrhicam ſaltationem, atque palæſtram: & à quibus inuentus ludus pilæ, aleæ, teſſerarũ, furunculorum, talorum; par impar, & micare: ac quid ſit teſſera vel talus. CAP. XIII.

QVatuor ludorum genera apud Gręcos pręcipua fuiſſe comperio, quorum primi & longe celeberrimi olympici appellati ſunt, ab omnibus fere poetis decantati, quoniã in Olympo monte apud Piſam & Elidem, oppida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebrabantur, quos, teſte Diodoro libro quinto, & Plinio in ſeptimo, & Plutar. in vita Theſei, Herculẽ Iouis & Alcmenæ filium quidam conſtituiſſe, ibiq; primum decertaſſe, & palmam conſecutum tradunt. Sed Euſebius in decimo de pręparat. euangelica, dicit in olympico ſtadio Corylum Argiuum primum victorem fuiſſe declaratum, Alij autẽ,

vt idem Diodorus in ſexto, & Strabo in octauo geograp. autores ſunt, Herculem vnum ex Idæis *Dactylis hoc certamen inueniſſe aſſerunt. Verum idem Strabo in prænotato libro ab Epeis compertum affirmat. Et inferius ait, ab Iphito olympicum agonẽ inſtitutum conſtare. Fuit is Praxonidis, ſiue Hæmonis filius. Sed Solinus hoc illuſtrius declarat, ſtatim in principio ſui operis ita ſcribens: Quippe certamen olympicum, quod Hercules in honorem ataui materni Pelopis ediderat, intermiſſum Iphitus filius eius inſtaurauit, poſt excidium Troiæ, anno quadringenteſimo octauo. Herodotus libro octauo ſcribit olympicum certamen gymnicum, atq; equeſtre fuiſſe, præmiumq; propoſitum oleaginam coronam, qua donabantur victores. Quapropter Tygranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Gręcia gerebat, vt idem teſtis eſt, audiens præmium Græcis coronam eſſe, non pecuniam, generoſam illam meritoq; laudandam ſententiam dixit, Pape Mardoni (is enim Xerxi perſuaſit, vt in Græcos bellum moueret) in quos viros induxiſti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, ſed virtutis? Celebrabantur autem hi ludi quinto quoque anno, ſic, vt quatuor anni intereſſent à primo olympiados anno, ad initium & primum annum ſequentis, ſi vera eſt ratio eorum, qui de olympiadis æque vt de luſtri ſpatio ita putant: idq; tempus olympiadem appellabant: ac deinceps apud Græcos tempora per olympiades numerata ſunt, veluti apud Romanos per* COSS. *quorum magiſtratus annuus erat. Martialis:*

Bis iam pene mihi conſul trigeſimus inſtat.

Alteri erant Pythij: nam cum Apollo Pythonem ſerpentem, quia à Iunone immiſſus, Latonam matrem perſecutus fuerat, ſagittis confeciſſet, ne huius victoriæ memoriam

vlla

vlla temporis diuturnitas obliteraret, ipſe à Pythone Pythius dictus, ludos Pythios conſtituit. Ouidius in primo Metamorph.

Neue operis famam poſſet delere vetuſtas,
Inſtituit ſacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ ſerpentis nomine dictos.
Hic iuuenum quicunq; manu pedibusue rotaue
Vicerat, eſculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat, longoq; decentia crine,
Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Tertij Iſthmij, ab Iſthmo parte Achaiæ nominati, & à Theſeo inuenti, dicente Plutarcho in eius vita: Gloriari etiam quandoq; eſt ſolitus ob illum, de Hercule loquitur, Ioui Olympia, ob ſe vero Neptuno Iſthmia à Græcis celebrari. Iſti ludi, teſte eodem Plutarcho, vt quidam volunt, in honorem in primis celebrabantur Scyronis: vt alij, Sinnis: vt alij, Palæmonis, quem Latini Portunum vocant. Ouid. in ſexto Faſtorum:

Quem nos Portunum ſua lingua Palæmona dicet.

Hic, autore eodem Ouidio in 4. Metamorph. ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marinus effectus eſt. Verum Plutarchus alios illi dicatos fuiſſe ludos ſentire videtur, in eadem Theſei vita aiens: Quod ibidem in Melicertæ honorem conſtitutum eſt, noctu agebatur, initiandi magis, quam ſpectaculi aut celebritatis ſpeciem præ ſe ferens. Hæc ille. In ijs autem ludis victoribus pinea corona dabatur, de quibus etiam Strabo libro octauo geograph. meminit, dicens: In Iſthmo Neptuni, quem Iſthmum vocant, templum eminet picearum arborum luco circunclusum, vbi ludos Iſthmios decertantes Corinthij celebrare ſoliti ſunt. Et Solinus itidem affirmat, ſcribens huiuſmodi ſpetaculum per Cypſelum, qui, teſte Herodoto in primo,

Periandri Corinthiorum regis pater ſuit, intermiſſum, Corinthios olympiade XLIX. *ſolennitati priſtinæ reddidiſſe. Quarti Nemeæi, a Nemea Sylua vocitati, quos Argiui, autore Strabone libro octauo geograph. & Polybio libro ſuarum hiſtoriarum ſecundo, celebrare conſueuerunt, ob Herculis memoriam, qui Nemæum Leonem interfeciſſet. Virgilius:*

Compreſsit Nemeæ primum virtute Leonem.

Pyrrhicam ſaltationem pro iuuenibus ad militarem artem exercendis, Pyrrhus, autore Plinio libro VII. *in Creta primus inuenit. Solinus vero ſcribit à Pyrrhico repertam fuiſſe, dicens: Pyrrhico repertore equeſtres turmas Creta prima docuit laſciuas vertigines implicare, ex qua diſciplina bellicæ rei vſus conualuit. Verum Strabo cuidã Cureti aſſignans, ſecus videtur ſentire: niſi fortaſſe Pyrrhicus vnus ex Curetibus fuerit, in* x. *cum de Creta loquitur: Quos principio Curetem illis oſtendiſſe ferunt, deinde inſtruxiſſe, vt ſaltationem, quam Pyrrhicam appellauerit, ſaltarent. Et alibi idem aſſerere videtur ſcribens, Curetes primo armiſeram ſaltationem introduxiſſe, quando Dionyſius Halicarn. in* VII. *aperte demonſtrat Pyrrhicen ſaltationem eſſe armatam, et ab ipſis etiam Curetibus, aut à Pallade inſtitutam. Plinius tamen in ſeptimo, manifeſtiſſime oſtendit, armatam ſaltationem aliam eſſe ab ea, quam Pyrrhicam vocant, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho inuentam, & vtranque in Creta. Tranquillus autem dicit ludum ipſum quem vulgo pyrrhicen appellant, Troiam vocari, & eius originem expreſſit in libro de puerorum luſibus. Quis igitur mentis compos in tanta ſuper huiuſce rei origine, ſcriptorum diſſenſione, pro certo quicquam auderet affirmare? De hac ſaltatione inſuper Apuleius in decimo de Aſino aureo, abunde meminit. Troiæ*

vero ſpectaculum ludicrum quale foret, Maro in quinto diſertiſſime tradit, ubi à Troianis oſtendit nomen habere illo verſu,

Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

De quo etiam Suetonius in Cæſare meminit. Feſtus luſum equeſtrem puerorum uocat. Gymnicos ludos, id eſt, in quibus nudi & peruncti ſe exercebant, Lycaon, teſte Plinio, primus inuenit. Funebres Acaſtus, ut idem ait, in Iolcho, poſt eum Theſeus in Iſthmo. Paleſtram, ut Diodorus eſt teſtis, Mercurius inſtituit. Horatius in carm.

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formaſti catus & decorę More paleſtræ.

Aleæ vero teſſerarumq; ludum, & pilæ, cęteraq; luſoria animi recreandi gratia inuenta, pręterquam talaria, Lydi populi Aſiæ, teſte Herod. lib. 1. omnium primi excogitauerunt. Quare miror Plinium ab Herodoto diſcrepare, qui in ſeptimo ſcribit Pythum quendam luſoriam pilam reperiſſe: niſi fortaſſe alter eorum de alia pila (ſunt enim plura pilarum genera) intellexerit. Atqui Lydos eiuſmodi aleatorias artes non tam voluptatis, quam compendij gratia excogitaſſe, idem Herodotus tradit. Nam cum grauitate annonæ patria premeretur, ſic famem conſolari ſolebant, altero quidem die cibum ſumentes, altero ludis operam dantes. Eſt vel aliud ludi genus, quo calculis in tabula luſoria, id eſt, fritillis & alueolis luditur, inuentum olim circiter annum orbis conditi, ter milleſimum DCXXXV. *à quodam viro ſapiente, nomine Xerxe, quia ita tyranni ſæuitiam coercere metu, ac eum documento monere volens, oſtendit maieſtatem ſine viribus, hominumq; adminiculis, parum admodum valere atque tutam eſſe, quando per iſtiuſmodi ludum ſatis patebat regem facile*

oppreſſum iri, niſi inuigilaret, à ſuiſque defenderetur. Vocant hodie hoſce calculos ſeu ſcrupos furunculosue quibus præliando ludimus (eſt enim certamen inſtar prælij) ſchacos, à ſcandendo forſitan dictos, quod calculi cum mouentur, in alteram aduerſariam partem ſcandere videantur. Ludus omnibus notus eſt, quare ſatis de eo habeo dictum, cum monſtrauerim originem. Ceterum de teſſeris ac talis appoſite aliquid diſputemus, cum hæc ludicra ſint tam notiſſima, quam eorum nomen multis adhuc non planiſſimum factũ videatur. Sane teſſeram dicimus, quod ex omni parte quadrata ſit, quæ octo habet angulos, & ſex latera punctis notata, qua in tabula luſoria plurimum luditur. Vulgus teſſeram vocitat talum, ſiue per diminutionem taxillum, qui nunc nuſquam fere gentium in vſu eſt, tantum abeſt ut ille quid ſit talus intelligat. Porro talus eſt oſſis genus, quod in articulis pedum duntaxat poſteriorum eminens, concaua in vertebra ſuffraginum, quæ eadem ſunt in poſterioribus animalium pedibus, atque genua in prioribus: ligatur ſolidis neruis, forma pene quadratum, & parte altera concauum, altera aliquantulum curuum, eſtq; animalibus biſulcis, hoc eſt, bobus, ouibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis alijs ſolidas vngulas aut digitos habentibus. Hoc genere oſſiculi veteres ludebant ſic. Latus quod unicum numerum notabat, canis aut canicula appellabatur: ſi quis iactando caniculam vertiſſet, is numum unum deponebat, vel quantum inter ludentes conueniſſet. Vnde Perſius, Damnoſa canicula quantum Raderet. Contra in altero latere Venus ſiue cous dicebatur, ſeptenarium numerum ſignificans. Is qui eum numerum iactando talos reddidiſſet, ſex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu caniculæ depoſitum eſſet. Duo alia latera chius & ſenio nominabantur, & ille ternarium, hic

quaternarium ſignificabat: quippe in talis, neq; binarius, neque quinarius erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tris numos: qui ſenionem, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur. Perſius. Quid dexter ſenio ferret, Scire erat in voto. Si enim pluribus poſitis talis, eadem foret facies, pro vno accipiebatur, quia diuerſitas numerum augebat. Fuit & alius ludendi modus, per vulturios, ac Herculem baſilicum. Plautus: Talos poſcit ſibi in manum, prouocat me ad aleam, iacit vulturios quatuor: talos arripio, Herculem iacto baſilicum. Ita apud nos ſexcenti ſunt modi ludendi ad aleam: eſt enim alea omnis ferme ludus, qui in varietate fortunæ cõſiſtit, ut ſunt teſſeræ cumprimis, & chartæ luſoriæ, cum quibus qui ſe valde delectant, maxime omnium ſemper egent. Sed talorum vſus haud penitus obſoleuit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludentes, quæ multos habebant vario colore pictos, vel ex ebore factos, quemadmodum veteres præter naturales talos, ex alia materia factis vſos eſſe memoriæ proditum eſt. De origine vero ludi non habeo quicquam certi tradere. Ratio ipſius ludi, quam ſupra poſuimus, videtur ſignificare Romanum eſſe inuentum: fuit tamen celebris & apud Græcos: ſiquidem Euripides talorum numerum uſque ad quadraginta auxiſſe fertur. Talus Græcis ἀστράγαλος dicitur. Alia quoque fuerunt apud antiquos ludorum genera, quibus etiam nunc vtimur, autoribus tamen minime proditis, vt illud, par impar ludere, cum quis numos manu occultat, petitque ab altero, par ne, an impar eorum numerus ſit. Suetonius de Auguſto, ſcripſit ad filiam: Miſi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos ſingulis conuiuis dederam, ſi vellent inter ſe poſt cœnam, vel talis, uel par impar ludere. Item, aliud, digitis ſortiri, quod fit, cum duo clauſis manibus, vocando certum

numerum,

numerum, ſubinde digitos porrigunt. Verbi cauſa, ego tres digitos explico, tu totidem, ipſe quatuor nomino, tu vero ſex, ita tu qui numerum vocando diuinaſti, iam viciſti. Et quia digiti ita explicati ſubito apparent, idcirco per metaphoram, micare dicitur. Varro: Micandum erit cum Græco, vtrum ego illius numerum, an ille meum ſequatur. Italis ludus notus eſt, vulgoque mor appellatur, quaſi μωρῶν*, id eſt, ſtultorum ludus, quod digitorum iactatio ſignum ſit leuitatis: ideo virum grauem micare non decet.*

De quorundam ludorum origine apud Latinos.

CAP. XIIII.

LVpercal, quod, autore Dionyſio, ſpelunca erat ſub monte Palatino, ab Euandro ſacrata Pani Deo Arcadiæ, qui Lycæus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprum luebatur, hoc eſt, ſacrificabatur: tametſi Plutarchus in vita Romuli proprium eius celebritatis fuiſſe inquit, vt Luperci canem immolarent. Alij ſcribunt à lupa, quæ ibi Romulum & Remum nutriſſet, aut quod hic locus, quod ueriſimilius eſt, Pani Lycæo conſecratus eſſet: λύκος *enim Latine Lupus dicitur, aut quod Pan lupos arceat. Vnde lupercalia ludicra, quę teſte Plutarcho expiationis cauſa fiebant, Lycæa dicta, à Pane Lycæo numine Arcadico, quē, autore Liuio ab vrbe condita Romani Inuū vocabant, & idē putabatur eſſe Faunus, vel, vt Feneſtella tradit, Syluanus. Sacrificabatur autē Lycæo, mēſe Februario, in hunc ferme modum. Iuuenes nudi Lycæum Pana venerantes per luxum atque laſciuiam currebant, ferentes ſcuticas ex caprinis pellibus factas. Vnde Feſtus tradit crepos, id eſt, lupercos à Romanis dictos, à crepitu pellicularum quem faciebant verberantes. Mulieres vltro ſe ad verbera offerebant, arbitrantes eam*

tes eam rem ad fœcunditatem conducere. Iuuenalis:

Nec prodeſt agili palmas præbere luperco.

Hoc autem ludicrum Euander ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius.

Tranſtulit Euander ſylueſtria numina ſecum.

Teſtatur idem Virgilius in octauo, Liuius, Dionyſius, & Feneſtella. Quod vero nudi currebant, Trogus, & Ouidius libro ſecundo Faſt. ex imitatione habitus ipſius Dei, cui hæc ſacra fiebant, hunc morem fluxiſſe tradunt. Sed Feneſtella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas, Ouidio late proſequente, ego in medium proferre ſuperſedeo. In iis autem ludis, quod non longe ab re eſt, M. Antonius nudus & perunctus, autore Appiano in ſecundo de bellis ciuilibus, Cæſaris capiti diadema intulit. Erant deinde Circenſes, ſic enim appellabantur, quaſi circum enſes: nam, teſte Seruio ſuper tertio Georgic. cum rudis vetuſtas nondum loca huiuſcemodi ludis apta ædificaſſet, inter enſes & flumina eos celebrabat, vt ab vtraque parte eſſet ignauis præſens periculum. Exin circus, id eſt, locus muris ſeptus, ab ipſis Circenſibus denominatus, in quo ludi fiebant, ædificatus eſt, de quo Liuius ab vrbe condita ait: Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, deſignatus eſt locus. Diſponebatur autem circus in formã ſpatij oblongi, & in ſummitatis circi carceres erant, unde equi curribus vincti ad curſum mouebantur, & cum ad ſummum deueniſſent, reuoluebantur, donec ad priorem metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Virgilius in quinto Aeneidos.

Munera principio ante oculos circoq; locabant.

Solennes deinde manſere huiuſmodi ludi Romani, & magni varieq; appellati. Erant inſuper Saturnalia, quorum

dies lętitię pleni erant, & menſe Decemb. magnifice apparateq; celebrabantur. Hinc Mart. in xenijs dicit:

Poſtulat ecce nouos ebria bruma ſales.

In quibus, vt idem teſtis eſt, amici inter ſe munera mittebant, & quę primo mittebantur, xenia, quaſi hoſpitalia, hoc eſt, ad hoſpites miſſa vocabantur: ξένος enim Gręce hoſpes appellatur: quæ vero remittebantur, apophoreta, quod ἀποφέρειν ſignificat referre. Hæc autem ſacra Ianus, autore Macrobio, Saturno, qui cum vna concors regnauit, primus inſtituit: quidam à Pelaſgis, alij ab Athenienſibus, vt idem dicit, ortum habuiſſe volunt. Et quoniam ſub Saturno omnia communia erant, hinc, teſte Iuſtino in XLIII. *ſuæ epitomes, cautum erat, vt Saturnalibus exæquato omnium iure, paſſim in conuiuijs ſerui cum dominis recumberent. Erant & ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus ad Donatum execratur: Paratur, inquit, gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum ſanguis oblectet: homo occiditur in hominis voluptatem, & quis poſſit occidere, peritia eſt, uſus eſt, ars eſt, ſcelus non tantum geritur, ſed docetur, &c. De eorum autem origine & cauſa, Iulius Capitolinus in vita Max. & Balbini principum hęc commemorat: Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hoſtes factam, ut ciuium ſanguine litato, ſpecie pugnarum, ſe Nemeſis, id eſt, vis quędam fortunæ, ſatiaret. Alij hoc literis tradunt, quod veriſimilius credo, ituros ad bellum Romanos debuiſſe pugnas videre, & vulnera, & ferrum, et nudas inter ſe cohortes, ne dimicantes in bello armatos hoſtes timerent, aut vulnera & ſanguinem perhorreſcerent. Hinc mos tractus videtur, vt imperatores ad bellum proficiſcentes munus darent gladiatorium. Habebant pręterea plura ludorum genera, quę campus Martius, vti in offic. lib. Cicero ait, iuue-*

nibus exercitationis bellicę cauſa ſuppeditabat, quę nos hic ſtudio breuitatis omittimus, alibi reliqua dicturi, libro IIII. *cap. vlti. cum eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoque ſeruantur, & ludos, qui religionis cauſa in primis fiebant.*

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de eorundem vario faciendorum ritu, ac quot eſſent genera.

CAP. XV.

INducias primus omniũ, autore Plin. li. VII. *inuenit Lycaon. Sunt autem inducię (non eſt enim hoc ſilentio pretereundum) pactum quoddã & ceſſatio pugnę, manente tamen bello, vti teſtis eſt Gellius in primo Noctium Atticarum, paucorum dierum: hoc eſt, vt uſque ad certum diem non pugnetur, nihilq; incommodi detur, ſed ex eo die poſtea uti iam omnia belli iure agãtur. Quinetiã horarum quoq; atque annorũ inducię ſunt. Gellius enim in pręnotato libro tradit, in primo annaliũ Quadrigarij ſcriptũ eſſe, C. Pontium Samnitẽ à dictatore Romano ſex horarũ inducias poſtulaſſe. Liuius vero ab urbe condita libro* I.*, Induciæ, inquit, Veientibus in* XL. *annos datę. Et in* VII. *Cęriti populo in centum annos. Fœdera idem Plinius eſt autor Theſeum primum comperiſſe. Sed Diodorus libro ſexto Mercurio aſſignat, ita ſcribens: Tribuunt pręterea Mercurio pręconia, diſſidia, ac fœdera, quę in bellis fiunt. Hæc ille. Verum ego puto Theſeum apud Gręcos duntaxat fœderis autorem fuiſſe, quando ex Ioſepho, de antiquitatibus Iudęorum, facile deprehendimus cum antea, tum Cecropis temporibus, poſt quem, teſte Euſebio in decimo de pręparatione euangelica, omnia apud Gręcos memoratu digna narrantur, fœderis paciſcendi morem apud Aſſyrios & Aegyptios, nonnulloſq; alios fuiſſe, ſed pręſertim apud Hebręos. Nam Iacob, qui*

multo

multo ante Cecropem fuit, apud eundem Ioſephum legimus, cum Laban ſocero fœdus feciſſe, deinde Moſen, qui, autore Euſebio, Cecropis tempore fuit, vltro certum fœdus obtuliſſe quibuſdam regibus, cum ſibi per deſerta loca tutum iter peteret. Exin etiam Ieſum Moſis ſucceſſorem cum Gabaonitis fœdus percuſſiſſe conſtat. Quapropter huius rei certum autorem temporis longinquitate ob literatum, nequaquam in lucem proferri poſſe duco. Fœderum autem tria olim fuiſſe genera reperio: vnum, cum bello victis dabantur leges à victore, ipſiuſq; ius & arbitrium erat, ex ijs quæ dedita fuiſſent, habere quæ vellet, & mulctare. Alterum, cum bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiam veniebant: tunc enim fas erat repeti res, reddique ac componi eas, per quas poſſeſſio turbata foret. Tertium, cum qui hoſtes nunquam fuerint, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coibant, tum ij neque dare neque accipere leges debebant, id quod aut victoris aut victi eſſe conſtat. Fœdus præterea alio alibi ici conſueuit modo: apud Romanos enim, teſte Liuio ab vrbe condita, volumine primo, fecialis ſacerdos ex iuſſu regis, ſumpta ex arce graminis herba pura, vt in noſtris prouerbijs docuimus, feriebat porcum ſilice, dicens: Sic à Ioue feriatur is, qui ſanctum hoc fregerit fœdus, vt ego hunc porcum ferio, &c. At Polybius lib. III. cum de primo fœdere inter Romanos & Carthaginienſes icto meminit, alium ritum fuiſſe demonſtrat: ait enim, Simulatq; de fœdere inter partes conuenerat, fecialis ſumpto in manibus lapide, dicebat: Si ſine dolo malo hoc fœdus facio, dij mihi cuncta felicia præſtent: ſin aliter aut ago aut cogito, cæteris ſaluis, ſolus ego peream, vt hic lapis è manibus meis decidet: & mox lapidem deijciebat. Arabes autem, quoties fœdus faciebant cum alijs, quidam medius inter vtrun-

vtrinq; ſtans, acuto lapide feriebat volam, iuxta maiores digitos ipſorum qui fœdus agebant: deinde ſumpto flocco ex vtriuſque veſtimento, inungebat eo ſanguine ſeptem lapides in medio poſitos, inter vngendum inuocans Dionyſium, & Vraniam. Hoc acto, idem qui fuerat ſequeſter fœderis inter amicos contrahendi, vadabatur pro hoſpite, aut forte pro ciue, ſi cum ciue res agebatur. Quod fœdus & ipſi qui amicitiam contrahebant, ſeruare iuſtum cenſere. Scythæ vero hoc quippe modo ſanciebant. Infuſo in grandem calicem fictilem vino, commiſcebant eorum ſanguinem qui ferirent fœdus, percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant ſagittas, ſecurim, iaculum: hæc ſimulatque feciſſent, ſeſe multis verbis deuouere, poſtea vinum epotare, non modo ij qui fœdus faciebant, ſed etiam comites illi, qui erant maximę dignitatis. Sic ferme apud Romanos iuſiurandum inter factioſos confirmabatur, teſtificante Salluſtio, qui ſcribit Catilinam humani corporis ſanguinem uino permiſtum in pateris circuntuliſſe ſocijs coniurationis, & eos ſingillatim deguſtaſſe, quo inter ſe magis fidi forent. Atqui hodie illud idem fit inter eos, qui ad aliquod inſigne ſcelus faciendum conſpirant. Item Barcæi pactionem in hanc formulam conflabant. Feriebant enim fœdus ſuper occultam foſſam, & quoad humus ea ita ſe haberet, tamdiu fœdus in ea ragione ratum fore ſentiebant. autor Herodotus libro tertio, et quarto et quinto. Et ſic alij alio pacto denique faciebant, id quod ſi perſequi vellem, eſſem profecto longior ęquo, ſimulque parum utiliter excluderer tempore.

A quo

A quo mos triumphandi fluxerit,& quis primus apud Romanos trhiumphum,aut ouationẽ duxerit,aut quis triumphare, aut ouare liceret, & de ritu vſpiam ponendi trophæi. CAP. XVI.

Dionyſium,hoc eſt, Liberum patrem, primum omnium multarũ gentium ſpolijs onuſtum triumphaſſe, Diodorus lib. hiſt. v. & vi. & Plinius in vii. atq; Solinus tradunt. Deinde apud pleroſq; populos vſus triumphandi inoleuit: nam Carthaginienſium imperatores rebus bene geſtis, triumphum ducere ſolebant, dicente Iuſtino libro ſuę epitomes xix. Haſdrubal grauiter vulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interijt, cuius mortem tum luctus ciuitatis, tum & dictaturæ xi. & triumphi quatuor inſignem fecere. Verum apud Romanos pręcipuus triumpho bonor fuit: Romulus enim primus omnium, teſte Dionyſio, deuicto Acrone Ceninenſium rege, Lauro coronatus, & quatuor vectus equis, vrbem ingreſſus eſt, ſpoliaq; hoſtilia Ioui Feretrio conſecrauit. Ceterum Liuius de corona laurea & curru in hac pompa, non meminit, neque Plutarchus in vita Romuli. Eutropius vero primum triumphum Tarquinio Priſco tribuit, deuictis Sabinis. Sed deinceps pompa triumphi inſolens atque ſumptuoſiſſima, omnem priſcæ mediocritatis formam exuit, modumq; exceſſit: nam triumphantes vehebantur equis albis, quibus primus omnium, teſte Liuio ab vrbe condita lib. v. & Plutarcho, Camillus vſus eſt, eiuſq; triumphus ea de cauſa clarior fuit quam gratior, & curru inaurato, corona, vt teſtis eſt Gellius, aurea redimitus, & deuictus hoſtis oneratus colla catenis, currum ſequebatur, pręeunte ſenatu, & ſic in Capitolium aſcendebant ad templum Iouis opt. max. vbi mactato tauro albo, deinde domum redibant. Erat praterea minor triumphus, qua

quæ ouatio appellabatur, vel quia, vt Plutarchus ſentit in vita Marcelli, ouis mactabatur: vel quia, ſicut Feſto placet, redeuntes ex pugna victores milites lætabundi ingeminabant o literam. Ouandi autem ac non triumphandi, autore Gell. libro v. cauſa erat, cum aut bella non rite indicta, neque cum iuſto hoſte geſta erant, aut hoſtium nomen humile, vt ſeruorum, aut deditione repente facta, ſi incruenta victoria obueniſſet, minusue quinque millia hoſtium vna acie cecidiſſent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior lex ex cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera ſuppetias tulit, quæ imperatoribus pœnam minabatur, qui aut hoſtium occiſorum, aut amiſſorum ciuium falſum numerum literis ſenatui auſi eſſent referre. autor Valerius Maxim. libro II. Non fiebat inſuper ius omnibus triumphandi, licet res triumpho dignas geſſiſſent, quod quatinus Liuius volumine primo de bello Macedonico pleniſſime declarat, eius ideo verba ponam: ait enim, Per idē tempus L. Cornelius Lentulus proconſul ex Hiſpania redijt, qui cum in ſenatu res ab ſe per multos annos fortiter feliciterq; geſtas expoſuiſſet, poſtulaſſetq; vt triumphanti ſibi inuehi liceret in vrbem, res triumpho dignas eſſe cenſebat ſenatus, ſed exemplum à maioribus non accepiſſe, vt qui neque dictator, neque conſul, neq; prætor res geſſiſſet, triumpharet. Et infra ſuggerit: Et ſenatuſconſulto L. Lentulus ouans vrbem eſt ingreſſus. Ouantes vero, teſte Plinio lib. xv. myrto coronabantur: quia hæc arbuſcula, vt Plutarchus ait, vim maxime bellumq; peroſa eſt, & equo vecti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitolium, vbi ex oue ſacrificabant, ſicut triumphantes ex tauro. At Lacedæmonij, vt hoc quoq; commodum ſubnectam, autore Plutarcho in vita Marcelli, contrario Romanorum more, cum bellum dolo malo confeciſſent, taurum mactabant: ſin

armis rem geſſiſſent, gallum. Sed ad rem redeamus. Sabinus Maſurius, teſte Gell. pedibus ingredi ouantes dicit, ſequentibus eos non militibus, ſed vniuerſo ſenatu. Primus autem omnium, autore Plinio lib. xv. *Poſthumius Tubertus ouans ingreſſus eſt vrbem. Fuit item, teſte Cicerone libro poſteriore de inuentione, vſus Græcis, cum inter ſe bellum geſſiſſent, vt hi qui viciſſent, trophęum aliquod in finibus ſtatuerent, victoriæ modo in præſentia declarandæ cauſa, non vt in perpetuum belli memoria maneret. Quare cum Thebani aliquando Lacedęmonios bello ſuperauiſſent, & æneum trophæum poſuiſſent, apud commune Græciæ concilium accuſati ſunt, quod contra, quam ritus eſſet, æternum inimicitiarum monumentum ſtatuiſſent. Sed conſuetudo vetus fuit, vt eo loci vbi hoſtes deuicti fuiſſent, arborum ramos inciderent, & in truncis ſuſpenderẽt ſpolia hoſtibus detracta, aut in montibus idem facerent. Sic Aeneas de Mezentij exuuijs trophęũ poſuit. Virgilius lib.* xi.

Ingentem quercum deciſis vndique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaq; trunca viri. *Ceterum cum de coronis facta ſit mentio, non alienum erit earum originem ſubijcere.*

Qui primi coronas inuenerint, & de varijs earũ generibus, & à quibus ciues coronandi cõſuetudo manauerit, & de vſu coronarum in conuiuijs, inibiq; locus Virgilij enodatus: ac vnde mos, vt coronati ſupplicarent Deo, epularenturque in funere faciundo, ac ſpectarent ludos.

CAP. XVII.

Coronarum repertorem, teſte Plin. lib. xvi. *ferũt Liberum patrem fuiſſe, qui primus omnium impoſuiſſet capiti ſuo coronam ex hedera: poſtea deorum*

rum honori ſacrificantes ſumpſerunt, victimis ſimul coronatis. Reperimus tamen lõge antiquiorem coronarũ uſum: nam Moſes, qui multis ſeculis, vt teſtis eſt Euſebius in x. de Euangelica prǽparatione, prǽceſſit Liberum patrem, multas aureas coronas fecit, de quibus Ioſephus plene meminit in III. *Antiquitatum, cum de ſacerdotum indumentis loquitur, & in* VIII. *ſcribens: Corona vero in qua Deum Moſes inſcripſerat, vna fuit, quæ ad hunc vſque diem permanſit. Principio ex arborum ramis fieri coronas in ludis & ſacris certaminibus mos fuit, poſtea varia florum miſtura componi cœperunt. Has Glycera primum adinuenit, vt ait Plin. lib.* xxxv. *cap.* xi. *cum de Sycionio pictore meminit: Amauit in iuuenta Glyceram municipem ſuam, inuentricem coronarum, certandoq; imitatione eius ad numeroſiſsimam florum varietatem perduxit artẽ illam. Verum idem lib.* xxi. *vtriſque hoc potius aſſignare videtur, ſcribens: Poſtea variari cœptum miſtura verſicolori, florumq; inuicem odores coloresq; accendere Sycionij ex ingenio Pauſiæ pictoris atque Glyceræ, coronariæ dilectæ admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur. Paulo poſt ſubiere, quæ vocantur Aegyptiæ, ſiue hybernæ, tunc cum terra horret, factæ è bracteis ligneis ſiue eburneis, varijs coloribus infectis. Venerunt deinde è lamina ænea tenui inaurata aut argentata, quę propter gracilitatem corollæ dicuntur. Craſſus autem diues, autore Plinio lib.*xxi. *primus ſuis ludis coronam aureis argenteiſq; folijs dedit, & alij alias, obliteratis tamen eorum nominibus. Hinc deniq; multijuges coronæ manarunt: erant enim militares coronæ, id eſt, triumphalis, qua donabantur imperatores: muralis, quam imperator dabat illi qui primus muros ſubijſſet. Caſtrenſis, qua eum donabat imperator, qui primus in hoſtium caſtra pugnans introiſset. Naualis,*

qua donari aſſolebat is qui primus in hoſtium nauem tranſiliuiſſet. & hę ex auro fiebant. Sed triumphalis ab initio ex lauro fuerat. oleagina, qua, vti antea diximus, victores in olympico ſtadio donabantur. myrtea, qua ouantes coronabantur. obſidionalis, quam Plinius in XXII. cunctis coronis præponit. Hanc autem illi qui liberati erant obſidione, dabant ei duci, qui liberaſſet: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi natum fuerat, vbi obſidebantur. Erat præterea ciuica corona proculdubio celeberrima, quam ciuis ciui à quo ſeruatus fuiſſet in prælio, teſtem vitæ ſalutiſq; perceptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quercus primum mortalibus victum præbuiſſet: vel quia, ſicut Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela ſunt ciuitates, ſacra quercus eſt: vel alijs de cauſis, quas ipſe in vita Coriolani affatim exponit. De hac Plinius lib. XVI. meminit, appellans eam militum virtutis inſigne clariſſimum. Ex quo non temere Antonius Pius, teſte Capitolino, Scipionis auream illam, vt ita dixerim, ſententiam frequenter vſurpabat, dictitans, malle ſe vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes occidere. Hanc autem conſuetudinem ciues coronis donandi, autore Valerio Max. lib. II. Athenienſes primi omnium introduxerunt, hoc honore vberrimo virtutis alimento primum Periclem decorantes. Erant inſuper coronæ gemmatæ, vallares, roſtratæ, & ſpicea, quam Plinius lib. XVIII. tradit primam apud Romanos fuiſſe coronam. At coronas ex cinnamomo, idem autor eſt in duodecimo, interraſili auro incluſas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit imperator Veſpaſianus. Sic demum eo coronarum luxuria proceſſit, vt Gręci in conuiuijs, ſympoſijsq; (ita enim Gręce compotationes vocantur) coronis vterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, vt in tertio huius operis volumine

mine dicemus, Iones autores extiterunt. Ad illud Cleopa tra exemplum occurrit: nam apparatu belli Actiaci, gratificationem ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi prægustatos cibos ſumente, cum eo luſit extremis coronæ floribus venenatis: ſane procedente hilaritate, inuitauit Antonium, vt coronas biberent: ecquis ſcilicet iſtas timeret inſidias? Ergo coniecta in ſcyphum corona, Antonio incipienti haurire, oppoſita manu, En ego ſum, inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues, adeo mihi, ſi poſſem ſine te viuere, occaſio & ratio nocendi adeſt. Inde eductum è cuſtodia vinctum bibere iuſſit, qui ſumpto potu, illico occidit, autore Plinio lib. naturalis hiſtor. 21. Artaxerxem etiam Perſarum regem, in potatione corona eſſe uſum à Plutarcho in vita Pelopidę accipimus. Ad hunc igitur bibendi morem dixerim poetam alluſiſſe in primo Aeneidos, illo verſu:

Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.

Et in 7. eiuſdem operis:

Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.

Item moris fuit olim Italorum, vt coronati ſupplicarent Deo, pro ſe, ſuiſq;. Sic teſte Cicer. li. Tuſcul. primo, & ad Attic. 8. Neapolitani coronati ac municipia vota fecerũt, pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent. idem Cicero autor, qui lib. de legibus 2. cum de ordine exequiarum apud Græcos meminit, ita ſcribit: Sequebantur epulæ, quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, autore Liuio libro extremo x. dec. primę, & v. dec. III. *ſpectabant. Sicq; hodie cum alibi, tum apud Anglos, ſtatis ſolennibuſq; diebus ſacerdotes coronati in ſupplicationibus publicis incedunt, & præſertim Londini ſacerdotes Paulini, menſe Iunio, die diuo ipſi Paulo apoſtolo ſacro, qui ſimul*

omnia eius diei ſacra coronati curant, faciuntq;. Sed iam ad vnguentum tranſeamus, quod haud quaquam minus quam coronæ, ad luxum pertinet.

De antiquiſsimo vſu vnguentorum, & quando primum ea cognita Romanis. CAP. XVIII.

QVis primus vnguenta inuenerit, non traditur. Iliacis temporibus non erant, ait Plin. Cui Ioſephus in ſecũdo antiquitatum minus aſſentiri videtur, ſcribens: Iacob, qui, teſte Euſebio, multis tẽpeſtatibus ante Troianũ bellum fuit, miſiſſe in Aegyptum ad Ioſeph filiũ ſuum id temporis apud Pharaonem annonæ præfectum, inter cetera munera, vnguentum. Et in tertio eiuſdem operis, cum de purgatione tabernaculi & ſacerdotum ſermonem habet, quam Moſes inſtituit, qui fuit ante CCCL. *annos, quam Troia exciſa eſt, ait: Purificauit autem & tabernaculum et ſacerdotes hoc modo: ſumpſit ſiclos quingentos, & totidem ireos, cinnamomi & calami (eſt autem & hæc ſpecies ſuauis odoris) priorum menſuram, & medietatem horum iuſſit contuſam miſceri, oleiq; oliuarum pondus menſuræ prouinciæ, quæ dicitur hin, duas choas atticas capiens: quibus permiſtis & coactis facta eſt arte unguentariorum vnctio ſuauiſſima. & reliqua. Ex quo cum huiuſmodi Hebræorum antiquiſſimos unguento vſos conſtet, eos huius rei autores fuiße, haud credere abſurdum fortaſſe fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plinius in decimotertio, & Solinus prodiderunt, primum caſtris Darij regis expugnantis, in reliquo eius apparatu Alexandrum cepiſſe ſcrinium unguẽtorum, poſteaq; voluptatem eius à noſtris quoque inter laudatiſſima atque etiam honeſtiſſima vitæ bona admiſſam eſſe. Verum apud Perſas, etiam ante Darium vnguenta fuiſſe teſtatur Herodotus libro tertio, ſcribens Cambyſem Cyri filium*

filium miſiſſe legatos cum maximis donis ad Aethiopum Macrobiorũ regem, inter quæ vnguenti alabaſtrum fuiſſe: regem vero cum ab Ichthyophagis (hi enim mißi fuerant) rationem confecturæ huiuſmodi vnguenti didiciſſet, id penitus aſpernatum eſſe. Quando autem primum ad Romanos vnguentum peruenerit, haud propalam eſt. Certum eſt, teſte Plin. in decimotertio, Antiocho rege Aſiaq; deuictis, vrbis anno DLXV. *P. Licinium Craſſum, & L. Iulium Cæſarem cenſores edixiſſe, ne quis venderet vnguenta exotica, id eſt, externa, & aliunde aſportata.*

Qui primi inuenerint aurum, argẽtum, ferrum, plumbum, æs, fabriliaq; inſtrumenta, & ignem primo, dein è ſilice aut lignis, & folles, atq; lucernæ vſum. CAP. XIX.

EX metallis quibus nunc humanę conſtãt opes, aurum pretioſiſſimum eſt, cuius habendi tanta mortales libido iam inde ab initio inuaſit, vt in eo effodiendo, iamiam ad inferos propemodum penetrauerint. Ouidius in primo Metamorph.

Sed itum eſt in viſcera terræ,
Quaſq; recõdiderat, Stygijsq; admouerat vmbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodierat. *Vnde de hominibus intente fodientibus, illud Phaletij dictum, Plutonem breui ad ſuperos adductum iri, Strabo in tertio geograph. commemorat. Quare Diogenes, teſte Laertio, rogatus cur palleret aurum, admodum ſcite reſpondit, Quia multos, inquit, habet inſidiatores. Hoc autore Plinio libro 7. Cadmus Phœnix ad Pangæum montem primus inuenit: vt alijs placet, Thoas, & Eaclis in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum vero Mercurius quintus, vnde viuum argentũ vulgo Mercurium appellant, vel Erichthonius Athenienſis, aut Cea-*

cus: Ad Pangæum autem Traciæ montem hæc metalla ideo, vt mea quidem fert opinio, primum inuenta traduntur, quoniam ibi, teſte Herod. libro 7. aurum & argētum maxime abundat. Ferrum Idæi Dactyli in Creta adinuenerunt. Plumbum ex inſulis contra Celtiberiam ſitis, quas Strabo libro 2. Caſſiterides appellat, Midacritus primus aſportauit. Aes in Cypro inſula Cynira Agriopæ filius reperit, item forcipem, marculum, uectem, incudem, ex Plin. libro 7. et 34. a quo Solinus diſcrepat, ita ſcribens, cum de Creta loquitur: Calthis eadem habita eſt apud priſcos, vt Calidemus autor eſt, ære ibi primum reperto. Sicuti nec de ferro Clemens aſſentitur, tradens Selmentem & Damnameneum Iudæos in Cypro inueniſſe. Aerariam fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inueniſſe volunt, qui ferrariam primo exercuerint. autor Plinius. Atqui æris uſum Pannonios monſtraſſe Clemens tradit. Aes conflare Ariſtoteles ait Lydum Scytham docuiſſe: Theophraſtus Delam Phrygem putat. Strabo vero libro 14. geograph. dicit Telchines populos ferrum, & æs omnium primos eſſe fabricatos, vtpote qui harpen, id eſt, enſem falcatum, Saturno fecerint. Compactionem ferri Glaucus Chius, teſte Herodoto in primo, excogitauit. Auri conflaturam ipſe Cadmus, vt ait Plinius, inuenit. Ceterum hæc fere omnia Diodorus cum Idæis Dactylis, tum Vulcano aſſignare videtur, ita libro ſexto ſcribens: Idæi Dactyli traduntur ignis vſum, ac æris ferriq; naturam, quoq; modo fabricentur, in loco quem Berecyntum dicunt, inueniſſe. Et alibi: Vulcanum, inquit, ferri, æris, argenti, auri, omniumq; quæ igne fabricantur, artem inueniſſe ferunt. Verum huiuſmodi metallorum vſus in ipſo primordio prope orbis apud Hebræos, qui mortalium omnium primi geniti ſunt, ex Ioſepho de antiquitate Iudæorum, in pleriſq; locis fuiſſe de-

prehendimus, qui volumine primo ferrariam artem Tubalchain Lamech filio aſſignat, ſicut Clemens temperiem ferrei Delæ Iudæo attribuit, quamuis Heſiodus Delam ex Scythia fuiſſe affirmet. Quare eorum qui huiuſmodi rerum autores produntur, alios alibi primos hæc metalla, etſi diu ante reperta, monſtraſſe par eſt credere. Ignem, teſte Diodoro libro primo, quidam ſacerdotes affirmant Vulcanum reperiſſe, & eo beneficio ducem ab Aegyptijs conſtitutum. Vitruuius in ſecundo de architect. dicit arbores ab initio ventis agitatas inter ſe teretes ramos hunc primum excitauiſſe, inde vero homines ligna adijcientes conſeruaſſe. Alij hoc Idæis Dactylis adſcribunt: ſed rectius profecto factitarent, ſi Deo cæli & terræ, ac cuiuſq; rei quæ cæli ipſius ambitu continetur, creatori, vt decet, hoc etiam humanæ vitæ aduerſus vim frigoris præſidium, acceptum referrent. Ignem è ſilice Pyrodes Cilicis filius inuenit: at eundem ſeruare in ferula Prometheus docuit, autor Plinius in ſeptimo. Hic magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorũ in caſtris paſtorumq; inuentum, qui cum ad excutiendum ignem, non eis ſemper lapidis occaſio eſſet, ignem ex diuerſis arboribus concipere didicerunt, dicente Plinio in decimoſexto: Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes quibus ignaria fiunt. Exploratorum hoc vſus in caſtris paſtorumque reperit. Teritur igitur lignum ligno, ignemq; concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis fungi vel foliorum facillime conceptum. Sed nihil hedera præſtantius, quæ teratur lauro, laurumque terat. Folles vero, id eſt, inſtrumentum quo attrahitur ventus, atque emittitur ad ignem excitandum, Anacharſis Scytha, teſte Strabone libro ſecundo geographiæ, reperit. Lucernæ vſum Aegyptij inuenerunt, autor Clemens.

docuit Phædon. At Ephorus, vt idem autor eſt; ſcriptis prodidit primo in Aegina à Phidone ſignari cœptum argentum. Ex quo, vt videre videor, huiuſmodi ſcriptores primum ab Herodoto, qui, ſicut oſtendimus, Lydis hoc aſſignat, deinde inter ſe diſſentiunt, niſi in alterutro mendum ſit in dictione Phidone, vnius mutatione literæ. Romæ ſignatum anno ab vrbe condita, quadringenteſimo octogeſimoquarto. autor Plinius: Liuius itidem ab vrbe condita teſtatur ſero eſſe ſignatum argentum. Eutropius vero in ſecundo ſuarum hiſtor. dicit numum argenteum primum in orbe eſſe ſignatum, anno vrbis Romæ circiter CCCCLXXXIII. *primi autem Punici belli ſexto. Nota argenti, velut Plinius ait, fuere bigę atque quadrigæ. Aes Ianus primus ſignauit, Macrobius libro ſaturnal. primo. Hic igitur Ianus cum Saturnum claſſe peruectum excepiſſet hoſpitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegiſſet, regni eum ſocietate munerauit, cum primus quoque æra ſignaret: ſeruauit, & in hoc Saturni reuerentiam, vt quoniam ille naui fuerat aduectus, ex vna quidem parte ſui capitis effigies, ex altera vero nauis exprimeretur, quo Saturni memoriam etiam in poſteros propagaret. Ouidius quoque teſtatur in primo Faſt. ſcribens.*

Multa quidem didici, ſed cur naualis in ære
Altera ſignata eſt, altera forma biceps?

Et deinde infert:

At bona poſteritas puppim formauit in ære,
Hoſpitis aduentum teſtificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. Seruio regi Romanorum aſſignari, lib. 33. ita ſcribēte: Seruius rex primus ſignauit æs, antea rudi vſos Romæ Timæus tradit: ſignatum eſt nota pe-

ta pecudum . vnde & pecunia appellata . Cum pręſertim ipſe etiam inferius de illa prima æris ſignatione meminerit, dicēs: Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera roſtrum nauis . Sed Plinius, vt arbitror, forſitan intellexit Seruium, ſicuti credere par eſt, æs ſignaſſe, vel primum apud Romanos dūtaxat, uel primum, ut idem in principio libri 18. capite tertio dicit, ouium boumq; effigie: nam Ianus multo ante conditam vrbem, teſte Macrobio, in Latio regnauit. Eutropius autem ſecus etiam ſentit, in primo, ſcribens Saturnum numos ęreos Latinis primum inſtituiſſe. Sed vtcunq; res ſe habeat, Saturni tempore, vel paulo poſt inſtitutum ſignandi ęris cœpiſſe, iam liquido liquet. Speculum argenteum, autore Plin. in 33. Praxiteles primus fecit Magni Pomp. ętate. Inuenta ſunt item ſpecula ex ferro, plumbo, cryſtallo, vitro, miſtiſq; materijs, in quibus effigiem noſtram contemplamur, ab Aeſculapio primo Apollinis filio. autor M.Tull. libro de natura deorum tertio.

De originis annulorum, ac primo gemmarum vſu, & cur digitus ſiniſtræ manus minimo proximus, annulo coronari conſueuerit. CAP. XXI.

CVm Prometheus, ut poetę tradunt, cœleſtem ignē ſuratus eſſet, ferunt Iouem illum in monte Scythię Caucaſo, ferrea catena vinxiſſe, aquilamq; addidiſſe, quæ iecore eius aſſidue renaſcente perpetuo paſceretur. Martialis.

Qualiter in ſcythica religatus rupe Prometheus
Aſſiduam nimio pectore pauit auem.

Poſt hęc Prometheum, vt ſibi Iouem conciliaret, hac arte vſum fuiſſe: Iupiter amore Thetidis, conſpecta eius pulchritudine, forte exarſerat: quod ſentientes Parcæ, quarum prouidentia non fallitur, cecinerunt, quicunque Theti-

di con-

di connubio iunctus eſſet, eius filium patris gloriam longe ſuperaturum. Hoc cum forte intellexiſſet Prometheus, Ioui renuntiaſſe dicitur: qui veritus talionem, id eſt, ne quod ipſe Saturno patri feciſſet, à filio pateretur, omnem de Thetide cogitationem depoſuit, & ne erga Prometheum parum gratus videretur, vinculis eum liberauit: et ut liberationis eius perpetua memoria foret, facto ex vtraq; re, hoc eſt, ſaxo, ad quod alligatus fuerat, & ferro, ex quo catena conſtabat, annulo, digitum eius ſiniſtræ manus minimo proximum cinxit. Quę prima annuli & gēmę inuentio fuit: quod Plin. libro 37. probe nimirum ſentiens, fabuloſum appellat, dicens: Fabulę primordium à rupe caucaſea tradunt, Promethei vinculorum interpretatione fatali, primumq; ſaxi fragmentum incluſum ferro, ac digito circundatum; hoc fuiſſe annulum, & hoc gemmam. Quis tamen inuenerit annulum, ipſe in 33. ait omnino ignorari. Conſtat veteres, vt idem autor eſt, ferreo annulo eſſe vſos, &, vt tertio bello Punico Appianus ait, omnes pręter tribunos vſurpaſſe: ac longo certe tempore ne ſenatum quidem Romanum habuiſſe aureos manifeſtum eſt, tam ſero inuenti ſunt: qui in eodem libro inquit: Nec Iliacis temporibus vllos fuiſſe annulos video. Nuſquā certe Homerus dicit, cum & codicillos miſſitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arte veſtes, ac vaſa aurea argenteaq; , & ea colligata nodi, non annuli nota. Hęc ille. At in Geneſis libro, cap. 38. patet Plinium non inueſtigaſſe annulorum vetuſtatem: ibi enim legimus Iudam filium Iacob rem habuiſſe cum Thamar nuru ſua, & id feciſſe imprudentem, quod mulier mutato veſtitu, perſonam diſſimulauerit, ac illi promiſiſſe munus, fideique ſeruandę pignus dediſſe annulum, & armillas. Item Ioſephus cum in tertio antiquitatum de veſtibus ſacerdotum meminit, quas Moſes cōſtituerat,

fuerat, qui, vt ſæpius ex teſtimonio Euſebij oſtēdimus, fuit ante CCCL. & eo amplius annos, quam eſt geſtum bellum Troianum, annulis etiam in ueſtibus, alijſq; operibus ueteres Hebræos Iliacis temporibus eſſe vſos, ſic ſcribens teſtatur: Ad hęc autem, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur Ephot: fit enim hoc modo, vt ſit textus eius magnitudine cubiti de cunctis coloribus, auroq; variatis, amplectens omnem pectoris locū. & infra: Vnitur Ephot cum rationali, annulis aureis per circulos ſingulos ſub æqualitate commiſſis, per uittam hyacinthinam, quæ immittitur pro ligaturis, & conſertionibus alterutris annulorum. Et deinde ſubiungit: Cum ergo per ſe illi quos diximus, annuli ſint infirmi, nec poſſint pondus lapidum ſuſtinere, alij duo maiores. & reliqua. Et cum de menſa loquitur, quam idem Moſes fecerat, ait: Et per ſingulos eius pedes ſuperiore labio erant annuli, per quos vectes deaurati mittebantur. Item teſtimonio eſt, iam id temporis gemmas cœpiſſe eſſe pretioſas ac celebres, cum dicat Ephot, quod nos ſuperhumerale vocamus, prout infra dicetur, cum de noſtrorum ſacerdotum indumentis ſermo fiet, habuiſſe in vtroq; humero duos lapides, onyches, vel vt alij volunt, ſmaragdos, & rationale duodecim fuiſſe ornatum lapillis. Hinc igitur, hoc eſt, ab Hebræis, ſi antea non fuerit, annulorum gēmarumq; vſum fluxiſſe credamus licet, eorum tamē veluti multarum quoq; rerum obliteratis certis autoribus. Macrobius autem libro Saturnal. 7. inquit: Veteres non ornatus, ſed ſignandi cauſa, annulum ſecum circumferebant. Vnde nec plus habere quam vnum licebat, nec cuiquam niſi libero, & imprimebatur ſculptura materiæ annuli, ſiue ex ferro, ſiue ex auro foret. Poſtea vſus luxuriantis ętatis, ſignacula pretioſis gemmis cœpit inſculpere, & hęc certatim omneis imitatio laceſſiuit, vt hominés

homines aliquanto ſtudioſius lapides pretioſos requirerent. Hinc factum eſt, vt annulus in digito qui minimo proximus eſt, ſiniſtrę manus geſtaretur, ne pretioſi lapides (eſt enim hęc manus otioſior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, vt idem Macrobius ait, annulo coronatur, quia ab eo neruus quidam ad cor pertinet. Deinde, teſte Plinio libro 33. gemmas violari nefas putarunt, ac ne quis annulis amplius ſignaret, ſolidas gemmas addiderunt. Annuli inſuper, vt hoc quoq; ponam, apud Romanos diſtinxerunt alterum ordinem, id eſt, equeſtrem, cuius ipſi annuli notę erant, à plebe, vt ſemel cœperunt eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantum.

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenerit minium; & myrrhina in urbem aſportauerit, & de cryſtallo.

CAP. XXII.

QVoniam Plinius lib. natur. hiſto. 36. de vitri origine eleganter ſcribit, eius ideo verba ponam, quę ſunt: Pars eſt Syrię, quę Phœnice uocatur finitima Iudęę, intra mõtis Carmeli radices, paludẽ habens quę vocatur Cãdebœa: ex ea creditur naſci Belus amnis, quinq; millium paſſum ſpatio in mare profluens, iuxta Ptolemaidem: lentus hic currit, inſalubris potu, ſed cęremonijs ſacer, limoſus, vado profundus, nõ niſi refuſo mari harenas fatetur: fructibus enim volutatę niteſcunt, detritis ſordibus: nunc & à marino creduntur aſtringi morſu, non prius vtiles. Quingentorum eſt paſſuum non amplius littoris ſpatium, idque tantum multa per ſecula, gignendo fuit vitro. Fama eſt appulſa naue mercatorum nitri, cum ſparſi per littus epulas pararent, nec eſſet cortinis attollendis lapidum occaſio, glebas nitri è naue ſubdidiſſe, quibus accenſis, permiſta harena littoris, translucentes nobilis liquoris fluxiſſe riuos. Et hanc fuiſſe originem vitri.

tri. De hoc amne Ioſephus etiam in 2. de bello Iudaico: Stadijs, ait, duobus à Ptolemaide Belus amnis diſtat, iuxta quem ſepulcrum Memnonis eſt, & vitrea in rotunda valle harena, quam venti ex circuniectis iugis conuehunt, inexhauſta ſeculis vi, ſed ante omnia, mirabili natura, mutandi alia quoq; in vitrum quæ attigerit metalla. Electrũ, teſte Diodoro lib. 6. primo in Baſilia inſula inuentum eſt, quæ Scythiæ ſupra Galatiam oppoſita in Oceano eſt, in quam, vt idem ait, tempeſtas electrum plurimum eijcit, nulla alia in parte orbis repertum. Nec me præterit fabulas ex lachrymis ſororum Phaethontis fieri tradere. Sed de electro, id eſt, ſuccino, variæ ſunt ſcriptorum opiniones, quas Plinius lib. natural. hiſt. vlt. late exequitur. Minium quod in argentarijs quoq; reperitur, inuentum eſt, vt autor eſt Plin. in 33. à Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui, harena rubente in metallis argenti, id quod in Epheſiorum agris, Vitruuio libro 7. architect. repertum placet. At minium Priſcis Romanis ſacrum fuiſſe conſtat, quare Iouis ſimulacri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam, triumphantiumq; corpora, ac ſic Camillum triumphaſſe, idem Plinius teſtatur. Myrrhina quæ, teſte Plinio, Oriens mittit (eſt enim humor ſub terra calore denſatus) Pomp. Magnus primo in triumpho, quem de piratis duxit, in vrbem inuexit. De cryſtallo cum in pleriſq; locis reperiatur, nullo huius rei ab initio inuẽtore prodito, non habeo quicquam dicere, niſi quod Plinius libro vltimo natural. hiſtor. prodit, cryſtallum gigni gelu vehementiore concreto, nec alıubi certe reperiri, niſi vbi maxime hybernæ niues rigent, & glaciem deniq; eſſe. Quod Solinus falſum eſſe probat. Nam ſi ita foret, inquit, nec Alabanda Aſiæ, nec Cyprus inſula hanc materiam procrearent, quibus regionibus citatiſſimus calor eſt. Verum hoc ſignificantius

cantius à Diodoro in tertio declaratur, ſic ſcribente: Cryſtallus enim lapis ex aqua oritur pura congelata, non quidem à frigore, ſed diui caloris vi, qua duritiem ſeruet, varioſq; ſuſcipiat colores.

De origine ſimulacrorum, & qui primi ſtatuas poſuerint, & Græcos contrario Romanorum more, eas non velare, & quædam memoratu digna de imagine Magni Alexandri. CAP. XXIII.

Vt poſſet eorum memoria retineri, qui uel morte ſubtracti, vel abſentia ſeparati eſſent, idcirco ab hominibus, vt nemo ſane ambigit, fingendarum ſimilitudinũ ratio inuenta eſt. Quo fit, vt cum Deus vbiq; preſens ſit, nihil à principio poſt homines natos, ſtultius viſum ſit, quam eius ſimulacrũ fingere. Quamobrem Moſes vir ſanctus & innocens ac ſapientiſſimus, autore Ioſepho in primo contra Appionẽ, & in 17. antiquit. ſuis legibus prohibuit omnino ſimulacrum fieri, aut in tẽplo poni. Ex quo cũ Caius princeps Petronium legatum in Syriam miſiſſet, eiq; mandaſſet, vt omni ope modiſq; omnibus curaret, ſuum ſimulacrum in templo Hieroſolymis erigendũ, Iudęi ne patrias leges frangent, adeo reſiſtere cœperunt, vt iamiam ad arma ventum eſſet, niſi, vt idem teſtis eſt libro 18. antiquitatum, Agrippa Iudæorum rex à Caio impetraſſet, ne huiuſmodi ſtatua in templo poneretur. Apud Seres etiam, ſicut tradit Euſebius, lib. de preparat. euang. 6. lege exceptum erat, ne ſimulacra colerentur. In Romanorum quoque templis Clemens ait ex decreto Numę, Moſaica dogmata penitus ęmulati, annis c. atque l x x. ab vrbe cond. nullam imaginem, neq; fictam, neque pictam eſſe conſpectam. Aſſerit idẽ & Plutarchus in vita Numę. Perſę itidem, teſte Herod. lib. 1. & Strab. 15. geograph. ſtatuas non extruebant. Verum vt ne noſtri peccaſ-

ſe videantur, qui poſtremo colendarum imaginum inſtitutum admiſerunt, alibi cauſam ponemus. Sed vnde ſimulacra fingendi vſus profectus ſit, non facile inter autores conuenit. Macrobius enim ab Hercule autumat, qui libro Saturnalium primo, Epicadus, inquit, refert Herculē, occiſo Geryone, cum victor per Italiam armenta duxiſſet, ponte, qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus inſtructo, hominum ſimulacra pro numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſiſſet, in fluuium demiſiſſe, vt aqua ſecunda in mare deuecta pro corporibus demortuorum veluti patrijs ſedibus redderentur: & inde vſum talia ſimulacra fingendi inter ſacra manſiſſe. Verum deinde ſibi magis placere ait, hunc morem à Pelaſgis fluxiſſe. Sane illi, teſte Dionyſio Helicar. in primo annal. Romanorum, poſtquam diu errabundi in Latium venerant, in lacu Cutulienſi enatam inſulam deprehenderunt, decima prædæ ſecundū reſponſum Apollini conſecrata, erectiſq; Diti ſacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc virorum victimis placare ſe exiſtimabant, propter oraculum, in quo erat, Et capita inferno & patri tranſmittite lumen: Saturi ſacra, Saturnalia nominātes. Poſt hæc Herculem ferunt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem, ſuaſiſſe illorum poſteris, vt fauſtis ſacrificijs infauſta mutarent, offerentes Diti non hominum capita, ſed oſcilla, id eſt, parua ora, ad humanam figuram formata, & Saturni aras non mactatis viris, ſed accenſis cereis excolentes. Inde fuit conſuetudo, vt & cerei Saturnalibus mitterentur, & ſigilla, hoc eſt, oſcilla arte fictili fingerentur. Alij, autore Diodoro libro quarto, dicunt Aethiopes ſimulacrorum vſum primum inueniſſe, & ab eis deiñ Aegyptios accepiſſe. Sed Lactantius Firm. à Prometheo manaſſe huiuſmodi vſum tradit lib. diuinarum inſtitut. 2. cum inquit: Verum quia poe-

tas dixeram non omnino mentiri ſolere, ſed figuris innoluere & obſcurare quæ dicant, non dico eſſe mentitos, ſed primum omnium Prometheum ſimulacrum hominis formaſſe de pingui & molli luto, ab eoq; natam eſſe primo artem ſtatuas & ſimulacra fingendi. Hęc ille. Reperimus tamen longe ante Prometheum, qui, teſte Euſebio, poſt Ogygium diluuium in Attica fuit, ſimulacrorũ vſum fuiſſe: nam Rachel, teſte Ioſepho in 1. antiquitat. cum Iacob eius vir è Meſopotamia à Laban ſocero aufugiſſet, ſimulacra deorum furata eſt. Euſebius etiam ex teſtimonio Plutarchi in 3. de euangel. præparat. ſimulacrorum fictionem eſſe antiquiſſimam comprobat, ſic, vt ſi eorum originem accurate exquiramus, facile inuenerimus Deum ipſum primum demonſtraſſe modum fingendarum ſimilitudinum, qui vt ſui intelligentiam rudes rerum cœleſtium homines à principio doceret, ſibi humana membra aſſumpſit, vt quaſi oculis occurreret, qualis eſſet. Ait enim, vt eſt in Geneſ. lib. cap. 18. clamor Sodomorum & Gomorrhę multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis. Deſcendam & videbo, vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint. Idem Exodo capite ſeptimo, Immittam manum meam ſuper Aegyptum. Deſcendere hic & videre ac immittere manum, eſt habentis pedes, oculos, & manum. Quin & propheta, vt planius perſonam Dei nobis oſtendat, dat ei aures & faciem, Pſalmo 16. canens: Auribus percipe orationem meam. & Pſalmo 50. Auerte faciem tuam à peccatis meis. At Eſaias integrum dat corpus, cum capite 6. inquit: Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium. Formulam igitur fingendæ ſimilitudinis Dei, quo eius memoriam facilius animo complecteremur: ipſe Deus nobis præmonſtrauit. Proinde homo, qui ſuopte ingenio paratus eſt ad imitandum, ſi quid ſit quod ad ipſius

diſciplinam, contemplationem, delectationemq; attineat, Dei memoriç retinendæ gratia, quam prudentiſsime ab initio ipſius Dei ſimulacrum ſibi finxit, vt qui intelligebat oportere ſe eum, quemadmodum CHRISTVS *apud Marcum teſtatur, diligere ex toto corde ſuo, & ex tota intelligẽtia, & ex tota anima, & ex totis viribus: idcirco putauit ſe diligentius facturum officium, ſi ob oculos exẽplar continenter haberet. Atq; iſtęc vera ſimulacrorum origo. Sed cetera proſequamur. Romæ, teſte Plinio in 34. ſimulacrum ex ære factum Cereris primum conſtat ex peculio Sp. Caſsij, quem regnum affectantem pater ipſius interemerat, Poſtea à dijs ad homines ſtatuæ tranſierunt, & id quidem, cum excellentium virorum memoriæ perpetuandæ, tum virtutis imitandæ cauſa, quod Salluſtius in initio ſui Iugurthini plene teſtificatur, ſcribens: Nam ſæpe audiui Q. Maximum, P. Scipionem, præterea ciuitatis noſtræ pręclaros viros, ſolitos ita dicere: cum maiorum imagines intuerentur, vehementiſſime ſibi animum ad virtutem accendi, ſcilicet non ceram illam, neque figuram tantam vim in ſeſe habere, ſed memoria rerum geſtarum eam flammam egregijs viris in pectore creſcere, neque prius ſedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adęquauerit. Quare Athenienſes primi ſtatuas publice poſuiſſe Harmodio & Ariſtogitoni tyrannicidis dicuntur, id quod haud prorſus Plinius ſcire affirmat. Statuam auream & ſolidam primus omnium Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit, ſeptuageſima circiter Olympiade: quamuis vt idem ait, ſtatua ex auro ſolida, quam Gręci holoſphyraton vocant, omnium prima in templo Anaitidis poſita dicatur. Argenteam quidam primam fuiſſe volunt, quam ſibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pompo. in triumphis tranſtulit, autor Plin.. In Italia, teſte*

Valer.

Valer. Max. lib. II. *M Attilius Glabrio primus ſtatuam equeſtrem auream patri ſuo poſuit. Fiebant etiam ex ære, equore, ligno, & marmore. Romanis antiquitus, quod non eſt prætereundum, ſtatuas velare, contra Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item ſolebant ad eas thus adolere, & cereos accendere. teſtis Cicer. qui lib.* III. *Offic. de ſtatuis C. Mario à multitudine poſitis, ita ſcribit: Omnibus vicis ſtatuæ factę ſunt, & ad eas thus & cerei. In hac ſtatuaria arte plurimi olim floruerunt, quos Plinius in* XXXIIII. *luculenter explicat: ante omnes tamen Phidiam Athen. magnis ad cœlum fert laudibus, de quo Fab. itidem libro* XII. *meminit. Occurrit hic memorandum, vti Romæ Macrianorum familia ſolenne ſemper habuit, vt Alexan. Magnum, viri in auro & argēto, mulieres in reticulis & annulis exculptum geſtarent, quod, ſicut Iulius Capit. in vita* XXX. *tyrannorum teſtatur, diceretur iuuari in omni actu ſuo, qui Alexandrū ſculptum aut auro aut argento geſtaret. Quare, vt opinor, Augu Cęſar in ſignandis epiſtolis, Magni etiam Alex. imagine diu vſus eſt. autor Tranquil.*

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo pinxerit. CAP. XXIIII.

PRoximum eſt, vt poſt ſtatuariam artē de picturę initijs primum dicatur, quando illa effigies verū lignis, ebore, metallis, vt dictū eſt, fingit, hęc imagines colorū varietate, aut lineamentis quibuſdam ſimilitudines reddens facit. Picturam itaq;, teſte Plin. lib. VII. *Gyges Lydius omniū primus inuenit in Aegypto, in Gręcia vero Pyrrhus Dædali cognatus, vt Ariſtoteli placet: vt Theophraſto, Polygnotus Athenienſis. quod haudquaquam idem Plinius lib.* XXXV. *cap.* IX. *approbare videtur, ſic ſcribens: Sicut Polygnotus Thaſius, qui primus mulieres lucida veſte pinxit, capita earum mitris verſicolori-*

bus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit: ſiquidem inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, vultum ab antiquo rigore variare. Incerta igitur de picturæ initijs quæſtio eſt: nam & Aegiptij, eodem Plinio teſte, ante ſex millia annorum apud ſe inuentam, quam in Græciam tranſiret, affirmãt. Græci autem alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertam dicunt: omnes ab vmbra hominis lineis circumducta. Quod Fabius aperte teſtatur in x. dicens: Non eſſet pictura, niſi quæ lineas modo extremas vmbræ, quam corpora in ſole feciſſent, circumſcriberet: ac ſi omnia percenſeas, nulla ſit ars, qualis inuenta eſt, nec intra initium ſtetit. Quintilianus hactenus. Talis itaque prima fuit pictura. Altera, ſingulis coloribus poſtea operoſior inuenta eſt, duratq; talis etiamnum. Linearis, vt Plinius in xxxv. tradit, à Philocle Aegyptio, vel à Cleanthe Corinthio inuenta eſt. Primi eam Ardices Corinthius & Telaphanes Sicyonius exercuerunt, ſine vllo etiam colore. Cleophantus Corinthius colores inuenit. Idem autor, Penicillo gloriam primus Apollodorus Athenienſis contulit. In hac illuſtres fuerunt Timagoras Chalcideneſis, Pythis, deinde Polygnotus, Aglaophon: alij quoque poſt hos, de quibus Plinius & Fabius Quintil. in xii. affatim ſcribunt, quos ſtudio breuitatis omitto, cum præſertim tale minime ſit inſtituti operis munus. Non ſilebo tamen de ciue meo, qui nobis ſua induſtria & ingenio picturam velut de integro in præſentia reſtituit, atque illos qui in ea olim maxime claruere, nauiter vel arte refert, vel peritia æquat, adeo proprios ducit de coloribus vultus. Is eſt Raphael cognomine Sanctus, vnde eius quoque metiri poſſes & mores, & vitam.

De primis plaſtices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. CAP. XXV.

Conuenit picturę contexere plaſticen, hoc eſt, figulinam artem, quæ ex terra ſimilitudines itidē fingit. Hanc, vt Plin. in VII. ait, Chorœbus Athenienſis inuenit. Sed idem lib. XXXV. Dibutadi hoc aſſignat, dicens: Dibutades Sycionius figulus primus inuenit Corinthi, filię opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, vmbram ex facie eius ad lucernā in pariete lineis circunſcripſit, quibus pater eius impreſſa argilla, typum fecit, & cum ceteris fictilibus, induratum igni propoſuit, eumq; ſeruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plaſticen inueniſſe Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumque Corinthium profugum, qui Tarquinium Priſcum populi terrarum principis regem in Hetruria genuit comitatos fictores Euchiram, & Eugrammum, & ab ijs Italiæ deinde traditam plaſticen. E proplaſtice, id eſt, forma, quę ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lyſiſtratus Sicyonius frater Lyſippi: idem hominis figuram gypſo è facie ipſa primus omnium expreſſit. Sic res vſque eo creuit, vt nulla ſigna ſtatuæue ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, quam fundendi æris. Hæc ex Plinio. Hinc inſuper plurima vaſorum fictilium genera reperta ſunt, quæ modo humanæ vitæ vſui ſunt. Rotam figulariam, autore Ephoro, vt ait Strabo libro VII. geograph. & Laertio libro primo, & Plinio in VII. Anacharſis Scythes Philoſophus primus inuenit. In quo tamen ipſe Strabo Ephorum arguit: *Hęc, inquit, ipſa autem loquor aperte, haud ignarus, quod hic ipſe non omnia veriſſime profert, & illud præcipue de Anachar-*

 ſide:

ſide: nam quomodo rota ipſa ex eius inuentione eſt, quam Homerus antiquior illo nouerit? Ceu figulus cui dextra rotam quatit, ocyus aptam, & reliqua. Hyperbios Corinthius, vt alij volunt, inuenit. Diodorus vero libro v. dicit, Talaum Dędali ſororis filium reperiſſe. Figuli autem, teſte Plinio, laudatiſſimi fuere, Dimophilus & Gorgaſus.

LIBRI SECVNDI FINIS.

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER TERTIVS

A quibus primum inuenta agricultura, & quot ea redundet bonis. CAP. I.

NON ſum equidem neſcius quoſdam fore, qui vehementer demirabuntur, nos poſtremo fere loco de inuentoribus agriculturæ aliquid tradere diſtuliſſe, cum præſertim, vti Cicero in officialibus libris inquit, omnium rerũ ex quibus aliquid exquiritur, nihil ſit agricultura melius, nil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Verũ nec eo mihi ſuccenſeant, quatenus hoc ipsũ cõſulto, vel, vt verius dicã, ex induſtria fecimus, vt longo legentes itinere defatigati, nouum tandẽ paſtũ, ſiue, vt ita dixerim, nectar offenderẽt, quo vires

quo vires recreare, et ueluti diutinā famē explere poſſet. De huiuſce igitur rei initij hic commode dicemus, poſtquam demonſtrauero quantis eam laudibus iure ac merito præſtantiſſimi autores efferant, vtpote quæ multis abundat bonis. Columella itaque in primo de re ruſtica, conquerens ſui temporis mollitiem, ait: At mehercule vera illa proles Romuli aſſiduis venationibus, nec minus agreſtibus operibus exercitata, firmiſſimis preualuit corporibus, ac militiam belli, cum res poſtulauit, facile ſuſtinuit, duratam pacis laboribus, ſemperq; ruſticam plebem vrbanæ præpoſuit. Cato itidem de agricultura inquit: Fortiſſimi viri & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis gignuntur, minimeq; male cogitantes. Ex quo, teſte Cicerone de ſenectute, in agris ſenatores erant, vt L. Quintinius Cincinnatus, qui dum agrum arabat, renuntiatus eſt dictator, ut Curius, & cæteri ſenes. Quare qui eos accerſebant, uiatores nominati ſunt. Quid, quod etiam, teſte Plinio, lib. XVIII. agrum male colere, cenſorium probrum iudicabatur? atque, vt inquit Cato, quem virum bonum colonum dixiſſent, ampliſſime laudaſſe exiſtimabant? Et id ſane quia, quemadmodum Cicero pro Roſcio Amerino docet, ruſtica vita parſimonię, diligentię, iuſtitię magiſtra eſt, at vrbana non item, quam luxuries facile inficit: ex luxuria neceſſe eſt exiſtat auaritia, ex auaritia erumpat audacia, inde omnia maleficia gignantur, Sed ne putes hoc tantum in Romana republ. contigiſſe: de cultura agri præcipere principale etiam, vt Plinius dicit, fuit apud exteros, ſiquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Vnde non iniuria Xenophonti, quemadmodum teſtis eſt M. Tullius in Catone, nihil tam regale videbatur, quam ſtudium agri colendi. De laudibus hactenus. Agriculturam primum omnium, teſte Diodoro in 1. Oſirim, qui &

Diony-

Dionyſius dicitur, reperiſſe ferunt: Affirmat item Tibullus, ita ſcribens:

Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris,
Et teneram ferro ſollicitauit humum.
Primus inexpertæ commiſit ſemina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus.

Sed hoc, vt opinor, apud Aegyptios tantummodo, ſicut Triptolemus primus in Græcia, & Aſia, teſte Iuſtino in 11. *inuenit, de quo Ouidius.* 1111. *Faſtorum:*

Iſte quidem mortalis erit, ſed primus arabit,
Et feret, & culta præmia tollet humo.

& in Latio Saturnus, vt ſuo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, quæ, vti Ciceroni libro 11. *de natura deorum placet, à gerendis frugibus, quaſi Geres, nominata eſt, mortales agriculturã docuiſſe teſtatur Virgilius in* 1. *Georgicorum, ſic ſcribens:*

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit.

Teſtatur & Ouidius libro v. *Metamorph.*

Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaque Mitia terris.

Verum hæc haud ſcio quantũ fide digna ſint, quando illud verius eſſe duco quod Ioſephus in 1. *antiquitat. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum comperiſſe terram colere, primumq; terræ terminos poſuiſſe. Atque hoc agriculturæ initiũ haud dubie fuit. Quapropter, vt dubium non eſt, ex illis quos cõmemorauimus, deinceps agriculturam alios alijs primos monſtraſſe credere par eſt. Sed iam ad alia quę pertinent ad cultum agrorum, tranſeamus.*

Quis

Quis primus mortalibus fruges, & eas molendi, aut ſtercorandorum agrorum, vel pinſendi frumenti vſum monſtrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta ruſtica inuenerit, vel cribra diuerſi generis.

CAP. II.

RErum naturam primū homines glandibus aluiſſe Plin. in proœmio decimiſexti libri autor eſt. Itē & Naſo teſtatur in primo Metamorph. dicēs.

Contentique cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus montanaque fraga legebant,
Cornaque, & in duris herentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Deinde inuentum eſt frumentum. Virg. in 1. *Georg.*

Cum iam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſyluæ, & victum Dodona negaret,
Mox & frumentis labor additus.

Quod, vt Plinius libro VII. *dicit, Ceres, cum antea, uelut dictum eſt, homines glande veſcerentur, inuenit. Eadem & molere, & conficere docuit, in Attica, Italia, & Sicilia, ob id dea iudicata. Idem quoque Maro affirmat, & Diodorus volumine* VI. *ſcribens, Cererem primam inueniſſe vſum frumenti, quod forte inter alias herbas naſceretur ignotum cęteris, docuiſſeque homines ſeruandi ac ſerendi modum. Sed eidem in Sicilia tantum placet eſſe inuentum, quoniam ijs in locis agreſte triticum oriretur. Strabo etiam libro* XV. *cum de Indiæ fœcunditate loquitur, dicit in Muſicani regione frumentum ſua ſponte naſci tritico perſimile. Atqui idem Diodorus in primo, huius frugis inuentionem Iſidi tribuit. Nec eo tamen, vt opinor, à priore ſententia diſcrepat, quandoquidem ipſe paulo ſuperius Iſidem dicit eandem eſſe, quam Cererem nuncupant. Huic deæ Ouidius non modo frumenti, ſed omni-*

omnium frugum vſum aſſignat.

Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verum Iuſtinus libro ſuę epito. II. ſcribit ſub Erichtheo Athenarum rege, frumenti ſationem apud Eleuſin à Triptolemo repertam, cui ſcilicet, teſte Diodoro lib. VI. à Cerere mandatum fuit, vt id ab ea ante inuentum homines doceret. Sed idem Iuſtinus inibi diuerſum ſentiens, hoc potius Athenienſibus adſcribere videtur, dicens: Primi lanificij, & olei, & vini vſum docuere, arare quoque & ſerere frumenta, glande veſcentibus monſtrauerunt. Cui Ariſtoteles conſentit: aiebat enim, Athenienſes (ſi eos reprehendebat) frumenta & leges inueniſſe, verum eos frumentis quidem vti, non item legibus. Quod Diodorus probe declarat in ſexto, ſcribens Cererem poſt Siculos, vſum frumenti primos Athenienſes docuiſſe. Quo fieri poteſt, ut ſecundum Cererem, & Siculos, ipſi primi hoc alijs oſtenderint. In Latio autem, teſte Macrobio, Saturnus omnium primus docuit, de quo Eutropius ipſe inquit: Saturnus adhuc rudes populos, domos ędificare, terras colere, plantate vineas docuit, atque humanis moribus viuere, cum antea ſemiferi glandium tantummodo alimentis vitam ſuſtentarent. Vſum autem ſtercorandorum agrorum, teſte Seruio ſuper IX. Aeneidos, Pitumnus inuenit, vnde & Sterquilinus dictus eſt. Pilumnus uero eius frater pinſendi frumenti, propter quod à piſtoribus colebatur. Piſtores autem ſiue piſores à veteribus vocabantur, qui tam in piſtrino farinam pinſebant, quam ij qui panem faciebāt, coquebantq; Hos Romani tarde publice habuerunt. Plinius lib. XVIII. cap. XI. Piſtores Romæ non fuerunt, ad Perſicum vſque bellum, anno vrbis conditæ ſuper DLXXX. Ad rem reuenio. Quamuis Plinius in XVII. hunc ſtercorandi vſum iam Homeri ætate fuiſſe, & Augeam regem in

Gręcia

Græcia excogitaſſe, diuulgaſſe vero in Italia Herculem tradat. Boues ad aratrum, Diodorus libro quarto, & quinto, ait Dionyſium ſecundum ex Ioue & Proſerpina gentium, vel, vt alij ſentiunt, ex Cerere, primum iunxiſſe, cum terra prius manibus hominum coleretur. Plinio vero libro ſeptimo teſte, aratrum Briges Athenienſis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poeta in primo Georgicorum intellexit, cum dixit:

vncique puer monſtrator aratri.

Quo in loco Seruius: Alij, inquit, Triptolemum, alij Oſirim, quod uerius eſt: nam Triptolemus frumenta diuiſit. Tacuit autem de nomine, quia non vnus in orbe aratri monſtrator fuit, ſed diuerſi in diuerſis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidem Hiſpaniæ regem barbarum populum primo docuiſſe boues aratro domare, frumentaq; ſulco ſerere. De Oſire, vt oſtendimus, ſentit etiam Tibullus. Cæterum omnia ferramenta ruſtica, quibus terra vertitur, ſimul, vt puto, cum aratro Cererem comperiſſe, Virgilius proculdubio hoc uerſu demonſtrat:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit.

Quod vel Seruius approbat, dicens: Ceres prima omnegenus agriculturæ hominibus indicauit: nam quamuis vel Oſirim, vel Triptolemum aratrum inueniſſe dicant, illa tamen omnem agriculturam docuit: quia ferrum dicendo, omnia agriculturæ ferramenta expreſſit. Verum aut illi quos commemorauimus, nouiſſimi, vel alij alibi hæc commonſtrarunt: nam, vt Euſebij atque Lactantij teſtimonio conſtat, ante multas tempeſtates, quam eſſet Ceres, Dionyſius, Saturnus, Triptolemus, frumenti vſus apud mortales erat, præſertim apud Hebræos & Aegyptios, vti ex Ioſepho cognoſcere licet. Ille enim in ſecundo, vbi, ne altius

repetam, tradit, quemadmodum Iudæa caritate annonæ laborante, Iacob ad emendum frumentum filios in Aegyptum miſerit. Ex quo cum Hebræi, vt ſuperiore capite indicauimus, primi omnium terram coluerint, porro extra omnem controuerſiam credibile eſt, ab eis tum agrorum culturam, tum fruges ac molendi vſum, tum & ferramenta ruſtica ad poſteros manaſſe, & hos ea ipſa (nulla enim ars, vt Fabius ait, intra initium ſuum ſtetit) deinde adauxiſſe. Cribrorũ genera, teſte Plinio lib. 18. è ſetis equorum Gallia inuenit. Hiſpania ex lino excuſſoria ad excutiendam farinam, & pollinaria ad purgandum pollinem, id eſt, craſſiuſculum puluerem. Aegyptus vero ex papyro iuncoque, poſtea ex pellibus ſuillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earumq; inſitionem docuerit, & vſum vini repererit, & vino aquam miſcuerit, deq; nouo vitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, vel quis oleam & vſum olei & mel adinuenerit, vel ex hordeo potum fecerit, atque lac coagulauerit.

CAP. III.

ETſi abunde videtur natura homini ſuppeditaſſe, cum eum principio talem procreauerit, vt ipſe ex omnibus animantibus, vnus ratione, ſicut ait Cicero, ad Deum quãproxime accedere poſſet, tamen cum ſtatim genitus nullo foret ſubſidio fultus (carebat enim indumentis, ædibus, igne, cibo, præterquã in diem quæſito, multis denique rebus vitæ neceſſarijs, quas deinde vrgẽte neceſſitate, quę rerũ magiſtra eſt, ipſe inuenit) nõ facile eſt, vt Plinius in initio VII. *libri perhibet, æſtimare, natura homini melior parens, an triſtior nouerca fuerit. Fatendũ eſt tamen, ſi nos his quæ illa nobis tradidit, cõtenti eſſemus, longe melius res ſeſe habituras. Nã, vt de cæteris ſileam, ecquis modo fieret temulentus, quod fœdiſſimum eſt vitæ*

deho-

dehoneſtamentũ, ſexcentorumq; vitiorum origo, ſi aquam primum à natura potum homini datum, non vinum potaremus, cuius vim, vt infra dicemus, eius etiam primus inuentor turpiter perpeſſus eſt? Quare diuus Hieronymus ad Euſtochium de virginitate ſeruanda, inquit: Sponſa CHRISTI *vinum fugiat pro veneno, hæc aduerſus adoleſcentiam prima arma ſunt dæmonum: non ſic auaritia quatit, inflat ſuperbia, delectat ambitio: facile alijs caremus vitijs, hic hoſtis nobis incluſus eſt. Et infra ſubdit: Vinum voluptatis incendium eſt, vnde proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconceſſam Venerem eſſe conſueuit. Propter quod, teſte Valerio Max. matronæ Romanæ vino abſtinebant: quod tamen haud obeſſet, ſi eſſet, vt par eſt, modus in rebus: nam, autore Plinio, non eſt quicquam aliud vino modice ſumpto vtilius. Quin etiam Perſæ exiſtimabant fomitem eſſe quendam & incitamentum ingenij virtutiſque, ſi mens & corpus hominis vino flagraret, qui, teſte Strabo. libro XV. geograph. de rebus maximis inter vinum conſultabant, quas ipſi firmiores putare, quam quæ in ſobrietate fuiſſent deliberatæ. Cæterum Plato vinum magis ſenibus vtile eſſe ducebat, qui illud in dialogo ſecundo de Legibus, non facile vtendum concedit iuuenibus, item militibus in caſtris, ſeruis, magiſtratibus, gubernatoribus, iudicibus, conſiliarijs, & liberis operam daturis, quia partus gigni debet ex moderato puroq; ſemine, quod vino refertus, quaſi rabie concitatus, ſerere minus poteſt, vnde filij ſæpe fatui & amentes procreantur. Sed iam ipſum vini inuentorem indicemus. Vites & vini vſum, atq; cæterarum arborũ fructus Dionyſium inueniſſe Diodor. libro 4. autor eſt, vbi dicit, Dionyſium orbem cum exercitu perambulantem, & vitem plantare, & ex racemis vinũ torculari, ex quo ipſum*

Lenæum appellant, educere monſtraſſe. Et alibi vinum reperiſſe, & arborum fructus teſtatur. Quanquam idem alibi dicit, vites ab eo non eſſe ſatas, verum terram cum ceteris plantis ſponte ſua tuliſſe. Item Virgilius hunc vitium ac reliquarum arborum inuentorem fuiſſe, aſſerere videtur, cum de vitibus & alijs arboribus ſcripturus, ſtatim in principio 2. lib. Georg. dixit:

Nunc te Bacche canam. *Ceterũ Capella de nnuptijs Mercurij, tradit eum apud Græcos tantum primum vini vſum edocuiſſe, ſicuti Saturnum apud Latinos, Seruius in 8. Aeneidos, & Eutropius teſtimonio ſunt. Alij Icarum Penelopes patrem apud Athenienſes id reperiſſe tradunt, eumq; poſt dediſſe pœnas, à colonis ebrijs interemptum. Propertius in fine lib. eleg. 2.*

Icare Cecropiis merito iugulate colonis, &c.

At Athenæus ait apud Aetnam montem Siciliæ vitem inuentam, quod cum Oreſteus Deucalionis filius eo regnatum veniſſet, eius canis ramum forte euellit, quem ille defodi iuſſerat, & inde vitium germina nata, quæ a nomine canis œnon appellauit. Vnde apud veteres Gręcos vitis οἴνη *vocabatur, &* οἶνος *vinum dicitur. Idem in Aegypto apud Plinthinam ciuitatem, vinum primo repertum tradit. Ad Gallos primum ferunt vinum detuliſſe Arunthem Tyrrhenum. Is vir nobiliſſimus à Lucumone alumno ſuo domo pulſus, ad Gallos confugit, eiſq; dulcedine vini allectis facile perſuaſit, vt ſibi auxilio in Italiam venirent, qui illuc facto agmine concurrentes, poſtea pulſis Tyrrhenis, ea terra potiti ſunt. autor Plutarchus in vita Camilli. Quidam autem ex arboribus ulimenta hominibus à Seculo Venti filio reperta volunt. autor Euſebius in primo de prępara. Euangel. Culturas earum vel aliarum arborum, teſte Plin. in* VII. *Eumolphus Athenienſis docuit: quãuis veriſimi-*

verisimilius ſit, id Dionyſium priorem prꝗſtitiſſe mortalibus qui eas, vt ferunt, arbores plantauit. Inſerendi autem arbores modum primus docuit Saturnus, teſtis Macrobius lib. Saturn. primo ita ſcribens : Huic Deo inſitiones ſurculorum, pomorumq; eductiones, & omnium eiuſmodi fertilium arborum tribuunt diſciplinas. Inſitionum vero, vt Columella libro ſuo de arboribus tradit, tria ſunt genera: aut enim fiſſam in arborem ſurculi inſeruntur, aut inter lignum & corticem ponuntur, aut gemma alterius arboris, ſed ęſtiuo duntaxat tempore, in cortice alterius intercluditur. Sed hęc apud poſteros inuenta, cum ſatis conſtet Noe ſtatim atque egreſſus eſt ex arca, terram ſtudioſe coluiſſe, atque vineam primum omnium ſua manu ſeuiſſe. Vnde arguuntur, qui autorem vini Liberum putant. Quæ ex vinea cum primum fructum cæpiſſet, lætus factus bibit vſque ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Ioſephus in primo antiquitatum tradit. Cauponam, id eſt, tabernam vinariam, primi aperuerunt Lydi populi Aſiæ, vt ait Herodotus, quo, credo, ſuis ludis locum idoneum haberent: nam, quemadmodum ſupra demonſtrauimus, varia ludorum genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maxime ſemper feruet. Vino aquam admiſceri, Staphilus Sitheni filius, vt prodit Plinius in VII. *inſtituit. Cuius rei Diodorus luculenter in* V. *cum de Dionyſio loquitur, rationem reddit : Aiunt cum purum in cœnis vinum detur, omnes Deum ſoſpitem optare bibenti : cum vero poſt cœnam aqua miſtum ſumitur, Iouem vocare ſeruatorem: nam puri vini potus ad inſaniam redigit, aqua vero miſtus, voluptatem lętitiamq; affert, & prohibet inſaniam. Vnde in conuiuijs aquam vino admiſcendi mos fluxit, medicamentum vtique prꝗcipuum ad ebrietatem vitandam: ſed aliud ponit Plinius libro* XXX. *cap.* XIII. *ſcribens :*

Hirundinis roſtri cinis cum myrrha tritus, et in vino quod bibatur inſperſus, ſecuros preſtabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Aſſyriorum rex. Potũ ex hordeo, vt idem ait, Dionyſius, id eſt, Liber pater, primus confecit, quem, teſte Euſebio, in 11. de Euangel. preparat. ceruiſiam vocant: ſecundum Diodorum, Zythum dicunt, paulum à vini ſapore differentem. Olim in primis fuit communis Aegyptiorum potus. autores Herodo. & Strabo. Quod Dionyſius potionis genus eos potiſſimum conficere docuit, quorum regio vites non ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti, Hyberni, item Galli, Germaniq;, omnes Oceani occidentalis ſeptentrionaliſq; accolæ, eo vtuntur potu, qui aduectitij tantum vini copiam habent. Sed Germani dum ceruiſiam faciunt, admiſcent frugibus herbam lupum, quam vulgo lupulum vocant, hæc enim reddit potum ſalubriorem. Quamquam Dioſcorides non valde potionem probat, ita lib. 2. ſcribens: Ex hordeo potus fit, qui ζῦθος nominatur: is vrinam cit, renes & neruos tentat, membranis præſertim cerebrum veſtientibus officit, inflationem parit, vitioſum ſuccum creat, elephantiaſin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis, & ad opus obeundum expeditus euadit. Hæc ille. Sed eam vim Zythus in eos minus habere videtur, qui à pueritia eo ſunt vſi. Oleam autem Mineruæ Athenis inuenit. Virgilius:

Oleæq; Minerua Inuentrix. *In hunc ſane modum. Cum enim Neptunus atq; Minerua, teſte Seruio, de Athenarum nomine contenderent, placuit dijs, vt eius nomine appellaretur vrbs, qui munus melius mortalibus attuliſſet: Neptunus percuſſo littore, equum animal bello aptum produxit. Minerua iacta haſta, oleam creauit, quæ melior iudicata fuit, propterea quod eſt inſigne pacis. At Diodorus in vi. dicit Mineruam non creaſſe primum oleam, ſed*

inter

inter aliis arbores natam monſtraſſe mortalibus, quibus ignota eſſet. Etenim, vti nos infra aperte oſtendemus, ante huius deæ ortum, erat hæc arbor cum alijs ſylueſtribus immiſta: olei tamen uſus, ut Diodorus ait, aberat, cum eſſet ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum compeiſſe ferunt. At Cicero libro de natura deorum III. *Ariſtæum Apollinis filium oleam inueniſſe tradit. Oleum vero, quamquam ipſe Diodorus, ut monſtrauimus, dicit Mineruam reperiſſe, tamen libro* V. *hoc Ariſtæo aſsignat, ſicut lac coagulare, atque mel conficere: quod Iuſtinus in* XIII. *etiam tradit, quamuis in* II. *vti antea diximus, olei vſum Athenienſes inueniſſe prodat. Plinius vero in* VII. *ſcribit oleum & trapetes, hoc eſt, molam oleariam, Ariſtæum Athenienſem, item mella inueniſſe. Oleam præterea longo tēpore Athenis tantum reperiri, teſtatur Herodotus, qui libro* V. *dicit, Epidaurios, cum eis de agrorum ſterilitate oraculum conſulentibus Pythia iuſſiſſet, vt Damiæ & Auxeſiæ ſimulacra ex ligno oleæ erigerent, quoniam ferebatur nuſquam gentium, niſi Athenis illa tempeſtate oleam eſſe, rogaſſe Athenienſes, vt ſibi permitterent oleam incidere. Quod æque falſum eſſe ex Ioſephi teſtimonio deprehenditur, ac illud, Mineruam vel Ariſtæum hanc arborem, aut olei vſum primo monſtraſſe: is enim in primo antiquitatum ſcribit, Noe, cum iam recedentibus aquis, arca in Armenia ſuper verticem cuiuſdam montis reſediſſet, emiſiſſe columbam, & eam mox oleę ramum ferentem ad illum rediſſe. Quo quidem tempore, vt palam eſt, nondum erant Athenæ. Deinde in* III. *eiuſdem operis, docet Moſen in ſacrificijs oleo eſſe vſum ad luminæ ſeruanda: poſt quem, autore Euſeb. in* X. *de preparatio. Euangel. Apollo Ariſtæi pater genitus eſt. Ex quo credere conuenit, Mineruam & Ariſtęum in Grecia duntaxat*

hæc primo monſtraſſe. In Italiam olea omnino tarde peruenit: nam Theophraſtus, teſte Plinio in principio x v. *libri, vrbis Romę anno circiter* c c c c x l. *negauit, niſi intra* x l. *millia paſſuum à mari naſci. Feneſtella vero dicit, hanc arborem omnino non fuiſſe in Italia, Hiſpania, atque Africa, Tarquinio Priſco regnante, ab anno populi Romani* c l x x i i i. *Mel & lac coagulare Ariſtęum omnium primum comperiſſe, Diodorus & Plin. autores ſunt, cum quibus conſentit Iuſtinus in* x i i i. *licet libro* 44. *vſum mellis colligendi Gargori regi Curetum attribuat, qui in Hiſpania ſaltus Carteſiorum incoluit. Sed hic, vt opinor, tantũ in Hiſpania primus fortaſſe huius rei autor fuit. Verũ hęc Hebręis potius aſſignauerim: ſiquidem, teſte Ioſepho, et mortalium omniũ primi paſtores fuerunt, & apud eos multo ante Ariſtęum mellis vſus fuerat.*

A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam tranſlatæ. CAP. IIII.

Arbores tam magno ſunt mortalibus vſui, vt ſine queis uita degi non poſſit: arbore enim, vt Plin. ait, ſulcamus maria, terrã vertimus, tecta ędificamus, ſimulacra deorũ conficimus: arbores præterea communem animantibus victum ſuppeditant, quarum aliæ peregrinæ ſunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter dicemus. Hę alię alibi naſcuntur, quia non omnis terra, ſicut poeta inquit, omnia ferre poteſt. Ex quo multæ in Italiam aliunde tranſlatæ ſunt ſicut ceraſus, quam L. Lucullus poſt victoriam Mithridaticam, teſte Plin. lib. 15. *anno vrbis* d c l x x x. *primus vexit è ponto. Teſtatur etiam D. Hieronymus ad Marcellã, ſic lepidiſſime ſcribens: Accepimus & caniſtrum ceras refertum talibus, & tam virginali verecundia rubentibus, vt ea nunc à Lucullo delata exiſtimarem: ſiquidẽ hoc genus pomi Ponto & Armenia,*

ſubiugatis

ſubiugatis, de Ceraſunto primus Romam pertulit, vnde et de patria arbor nomẽ accepit. At annis cxx. poſt, trans Oceanum, in Britanniam vſq; peruenit. Et zizipha & tuberes malorum genera, hęc ex Africa, illa ex Syria, Sex. Papinius nouiſſimis diui Auguſti temporibus primus attulit. Et armeniacus & perſicus arbores, quę ex nomine ipſo peregrinæ eſſe apparent, quis tamen eas tranſtulerit, non facile dixerim. Multa etiam ficorum genera ſunt, quæ ex alijs gentibus ad nos peruenerunt, incertis propemodum autoribus, teſtis Plinius. Sed Platanus in primis ex ijs quę aliunde vectę ſunt, mirum in modum celebrata eſt, quę vt ad nos venerit, aut quantum ei honoris acceſſerit, Plin. in 12. docet, ſic ſcribens: Sed quis non iure miretur arborem vmbrę gratia tantum ex alieno petitam orbe? platanus ea eſt. Hæc per mare Ionium, in Diomedis inſulam eiuſdem tumuli gratia, primum inuecta, inde in Siciliam trãſgreſſa, atq; inter primas donata Italię, etiam ad Morinos vſq; peruecta, ad tributarium etiam pertinens ſolum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendant. Dionyſius prior Sicilię tyrannus Rhegyum in vrbem tranſtulit eas domus ſuę miraculum, & reliqua. At nihil ad noſtrã laurum, quę nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, dicente eodem Plinio: Notatum antiquis, nullũ genus lauri in Corſica fuiſſe, quod nunc ſatum & ibi prouenit, &c. Hæc inquam poſt hominum memoriã, feliciſſima arbor eſt, ad cuius comparationem platanus nihil: quippe non unam habet laurus dotẽ, dicatur enim triumphis, quando triumphantes ea coronantur: valet aduerſus fulmina quare ante limina excubat. Quapropter ferũt Tiberium Cæſarem tonante cælo, conſueuiſſe laurea vti corona. Item exornat domos, & idcirco Cæſarum pontificumque olim ianitrix erat. quin & pacifera habetur, quam prętendi inter ar-

matos hoſtes, quietis ſit indicium Romanis pręcipuę lętitię victoriarumq; nuntia, addebatur lituis militumq; lanceis, ac imperatorum faſces decorabat: abdicat inſuper ignes crepitu, & deteſtatione quadam, & demq; Apollinis eſt arbor. Quas ob res tantum eſt huic arbori ſemper honoris habitum, vt eam profanis uſibus pollui fas minime eſſet, vel quod fortaſſe vnius arborũ Latina lingua nomen viris imponatur, & cuius folium vocetur Laurea. Appellaui ſupra noſtram Laurum, vtpote quam noſtræ Virgilianę familię nomini ſacram mei maiores una cum duobus lacertis, inſigne gentis, ratione non inani habuere, id quod carmen illud indicat:

Sum Laurus virtutis honos pergrata triumphis,
 Ianitrixq; domus, fulmina dira fugo.
Hoſtibus immiſſa & pacem, requiemq; laborum,
 Victori palmam lętitiamq; fero.
Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius inſtar,
 Formoſam gerimus tempus in omne comam.
Ecce mea gemini ludunt ſub fronde lacerti,
 Qui mecum quare hæc, accipe, ſigna colant.
Ver ago perpetuum, hi primo uer tépore monſtrát,
 Vnde tenet nomen Virgiliana domus.
Quæ tam immota diu, caſuraq; tempore nullo
 Stabit, quam uiridi fronde perennis ero.

Quid? quod pręterea malorum pirorumq; genera pene infinita quotidie atque huc atque illuc deferuntur, quarum nonnullæ ab autoribus, vt appia, & pipina, quædam à ſapore, ut quæ ferunt melimela, alię ab odore, alię à colore nomina habent. De his ſatis ſuperq;: non eſt enim ſuſcepti operis munus, peregrinas arbores deſcribere: ſed hæc quando ad agriculturam attinent, perſtrinximus, vt illi quos res ruſtica delectat, plurimas arbores, quę modo

vbique

vbique gentium abundant, aliunde originem habuiſſe intelligerent.

Quis primus animalibus, rebuſq; aliis nomẽ impoſuerit, & de primo immolandi inſtituto, ac carnium eſu, vſuq: victus delicatioris, & more nominandi eũ, cui in cõuiuio poculũ tradatur, ac de vſu venandi, piſcandi, & ſalis inuentione, & quis apud Rom. auiaria ferarumq; uiuaria inſtituerit: aut quæ animalia legionum inſignia fuerint. CAP. V.

QVoniam rus diuerſi generis animalibus abundat, quę ueluti humanę uitę neceſſaria Deus finxit, conſentaneũ eſt vt ſummatim de ijs aliquid dicatur. Animalibus itaq; ſimulac creta ſunt, Adam, teſte Ioſepho in primo antiquit. & Euſebio in 11. de pręparat. euang. nomina impoſuit, quibus ẽt nũc vocãtur: impoſuit & rebus alijs, quibus iam tũ uti cœperat, quod à vero non vtiq; abhorrere exiſtimandum eſt: nam multis rebus cùm ipſi adam, tum eius filijs opus fuerat, quę ſine nomine internoſci minime potuiſſent. Iſtuc autem facere, teſte Cicerone in Tuſcul. ſummę ſapientię viſum eſt Pythagorę. At animalia ſecundum Plinium volumi. 7. Hyperbius Martis filius occidere primus inſtituit, ſicut Prometheus bouem. Quod magis Abel Adam filio tribuerim, qui omnium primus, vt Ioſephus eſt autor, primogenita ſuorum gregum Deo immolauit. Manauit poſtea iſte immolandi mos tam ad Abel poſteros Iudæos, quam ad alias quoq; gẽtes, reiq; apud eas initium fecit ſuillũ pecoris genus, ſi Varroni credimus, qui lib. de re ruſt. 2. eius opinionis argumentũ ſumit ex eo, quod initij Cereris, porci immolabantur, quod in fœdere feriẽdo porcus occidebatur, quod in coniunctione nuptiali noua nupta & nouus maritus primum porcum immolabat, quod deniq; priſci Latini, & etiam Gręci in Ita-

lia idem factitabant. Et illi porci ad ſacrificium electi, eximij porci dicebantur, quod vt maiores & optimi de grege eximerentur. Ritus vero ſacrificandi talis erat. Primũ lotis manibus, hoſtias pura aqua purgabãt, fruges capitibus earum inſpergentes: deinde precabantur, uotaq; nuncupabant, poſtea hoſtiarum tempora vectibus percutiebant, ac occidentes membratim diuidebant, ita primitias ex omnibus membris & exta collecta poſtquam farris inuoluiſſent farina, proijciebãt dijs, in altaria, focũue, aut aras, hoc eſt, vaſa, quæ tripodes dicebantur, atq; poſtremo ſuccendebant vina fundentes. Huius moris meminit Vergil. cum dijs marinis ſacrificium fieret:

Dij quibus imperiũ eſt pelagi, quorũ æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras uoti reus, extaq; ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

Qui vero immolabant, non deos modo voce precabãtur, ſed etiam aras manibus prehendebant. Idem:

Talibus orantem dictis, araſque tenentem.

Quapropter Varro ſcribit, aras primo anſas dictas, quod à ſacrificantibus tenerentur, quæ deinde mutatione literarum, aræ uocatæ ſunt. Et is hoſtiarum etiam humanarum dijs immolandarum modus, quem Homerus in ſua poeſi poſuit, & Romani quoque, teſte Dionyſio Halicar. libro ſeptimo, uſurparunt. Carnes autem ſub Saturno, hoc eſt, in aureo ſeculo cum omnia humus funderet, nullum comediſſe, ſed vniuerſos vixiſſe frugibus & pomis, quæ ſpõte terra gigneret, autore diuo Hieronymo aduerſus Iouinianum, teſtatur Dicæarchus in libris antiquitatum, & deſcriptione Græciæ: & Aſclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriente regnauit, ſcribit vſum comedendarum carnium non fuiſſe. Cheremõ Stoicus de vita antiquorum

Aegypti

Aegypti ſacerdotum ſcribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpiſſent diuino cultui deſeruire, carnibus & vino ſe abſtinuiſſe: ouum quoque pro carnibus vitauiſſe, & lac, eorum alterum carnes liquidas, alterum ſanguinem eſſe dicentes colore mutato. Brahmanæ apud Indos, teſte Euſebio libro ſexto de preparatione euangel. nihil animatum edebant. Ioſephus libro ſecundo de bello Iudaico, & in decimotertio, & decimooctauo antiquitatum, treis deſcribit ſectas Iudæorum, Phariſæos, Sadducæos, Eſſenos: quorũ nouiſſimos fert ad cœlum laudibus, propterea quod ab vxoribus, & uino, & vt Hieronymo placet, carnibus ſemper abſtinuerint. Nec etiam, ſicut idem ſentit, Hebraico populo ſtatim poſt peccatum Adam, vt carne ueſceretur, à Deo conceſſum eſt, hoc eſt, non ante tempora Noe. In Creta, vt Euripides tradit, Iouis prophetæ non ſolum carnibus non veſcebantur, ſed ne coctis cibis quidem. Herodotus uero in primo, Babylonios piſcibus olim tantum victitaſſe dicit. Xenocrates autem philoſophus ex Triptolemi legibus, apud Athenienſes, tria duntaxat pręcepta in templo Cereris Eleuſinæ, remanſiſſe ſcribit: Honorandos parentes, venerandos Deos, carnibus non veſcendum. Lacedæmoniorum etiam menſæ ſummæ frugalitalis erant. Multa denique huiuſcemodi continentiæ exempla referre poſſem, quæ in preſentia non inuitus conſulto omitto, nonnulla poſt ad hæc additurus, cum de modo Chriſtianæ abſtinentiæ tractabitur in libris inſequentibus. Secundas menſas, quæ bellaria nuncupantur, Iones primi omnium, teſte Valer. Maxi. inuenerunt. Idem & vnguenti & coronarum in conuiuio dandarum conſuetudinem; haud parua luxuriæ inuitamenta repererunt. Quamobrẽ Spartana ciuitas, vt idem autor eſt, ſeueriſſimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium ſuorum oculos à con-

templanda Aſia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur: vt pote quæ audierat lautitiam, inde etiam immodicos ſumptus, & omnia non neceſſaria voluptatis genera fluxiſſe. Quæ ea omnia ipſa tamen Sparte non potuit ita abſtinere, quin poſtremo receperit: ſiquidem apud Græcos paſſim conuiuia magnifice & ſplendide concelebrabantur, quorum moris fuit nominare eum cui poculum tradituri erant, quo vna biberent. Mos iſte hodie vbique prope gentium retinetur, ſed certe quidem neſcio quam ſalubriter, ne dicam, quam prudenter, vt quis edendo cogatur pro alterius arbitratu bibere. Nam idcirco cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æque debemus cibum potione temperare, atque fabricator murorum temperationem facit, aquæ, arenæ, & calcis, quæ ſi nimis dura aut liquida ſit, vt tenacior non eſt ad conſolidandum murum, ſic cibus multo liquore in ſtomacho fluctuans minime alit. Fuit alius ipſorum Græcorum mos valde quidem honeſtus, vt in conuiuio virorum non accumberent mulieres. autor M. Tullius in Tuſcul. & in Verrem. Redeo rurſus eodem. Vnde poſtea ad Romanos hanc mali contagionem tranſiſſe veriſimile eſt, apud quos in dies magis magiſq; latius ſerpere: nam tanta erat conuiuiorum luxuria, vt facile vna menſa patrimonium, etſi amplũ, abſumeretur, magnumq; ſępius reſpub. detrimentum pateretur. Quare Cato uerus in hac parte vates, teſte Plutar. aiebat, difficile eſſe eã rempub. ſaluam fore, vbi piſciculus pluris quam bos venit. Quod Iuuenalis ſatyra 11. conquerens inquit:

Multos porro vides, quos ſæpe eluſus ad ipſum
Creditor introitum ſolet expectare macelli,
Et quibus in ſolo viuendi cauſa palato eſt.
Egregius cœnat meliuſque miſerrimus horum. &c.

Ex quo

Ex quo multæ leges quas Cato cibarias vocat, de coercendis ſumptibus latæ ſunt. Sed quid de Romanis loquor? nonne illa Cleopatra luxurioſiſſima centies ſeſtertium, vt teſtis eſt Plin. 9. in hoc eſt, centies centenis ſeſtertijs, quæ faciunt ducenta quinquaginta millia aureorum noſtrorum, cœnata eſt, hauſto vnione pretioſiſſimo? At, ut veterũ mores omittamus, quæ ætas vnquam maiore aut cura, aut luxu gulę indulſit, quam noſtra? palati enim cauſa totum percurrimus æquor, & , vt ait Hieron. propter breuem gulæ voluptatem, terram luſtramus & maria, & ut mulſum vinum, pretioſuſque cibus fauces noſtras tranſeat, totius vitę opera deſudamus. Iuuenalis:

Interea guſtus elementa per omnia quærunt.

Verius vero igitur eſt quod Socrates dictabat, multos propterea velle viuere, vt eſſent et biberent: ſe autem bibere atq; eſſe, vt uiueret. Poſſem in hoc loco multorum inuitamentorum gulæ inuentores prodere, quos tamen malo in tenebris iacere, quam eos nominando, tot conuitijs obnoxios reddere. Vſum venandi & piſcandi, quidam, teſte Euſebio, in primo de pręparatione euangel. apud Phœnices repertum volunt: veluti ſalem & eius vſum Miſor & Selech inueniſſe dicuntur. Romæ pauonem Q. Hortenſius augurali cœna primus poſuit. autores Varro in 3. de agricultura, & Plinius in 10. & Macrobius libro Saturnal. 3. Auiaria, hoc eſt, loca in quibus domi aues educãtur, primus, teſte Plinio, inſtituit, incluſis omnium generum auibus, M. Lęlius Strabo Brundusij equeſtris ordinis. Habuit etiã Romę Alexander imperator voluptatis gratia. autor Lampridius. Ex quo cœptum eſt animalia carcere coerceri, quibus natura cœlum aut terram aſſignauerat. nam & leporaria, id eſt, viuaria ferarum, muris undiq; ſepta, autore Plin. in 8. à Fuluio Hirpino primũ con-

dita

dita ſunt, vt etiam hodie nonnulla in Italia extant: diuus enim Federicus dux Vrbini duo equidem fecit, in quibus omne ferarum genus incluſit, vt quoties per negotia liceret, animi cauſa, ſe honeſtiſſimo huiuſmodi venationis genere exercere poſſet. At alibi, & præſertim in Anglia, paſſim eiuſmodi viuaria ſunt, quæ cum roboreis ſudibus ſepta ſint, recte veteri vocabulo roboraria dici poſſunt. Et hæc loca Angli in ſummis cum voluptatibus tum opibus habent, quando nulla apud eos videtur magnifica villa, quam viuarium ferarum, ceruorum & damarum non ornarit. Non eſt inſuper ab re demonſtrare, tantum honoris quibuſdam acceſſiſſe animalibus, vt legionum Romanarum inſignia forent: erant enim ſigna, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quam legionibus C. Marius in ſecundo conſulatu ſuo proprie dicauit. autor Plinius libro 10. naturalis hiſtoriæ.

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendique modum, uel artem fulloniam, & ſaponem: aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij, veſtiumque, ac pellium vſum, fuſos, aulæa, ſutoriam artem, ſericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam veſtem atque purpuram, & quid ipſa ſit purpura, ac quanto in honore olim & pretio fuerit. CAP. VI.

Mille lini vſus ſunt, ſed præſertim in velis faciundis, quod execratione dignum eſt, ad perniciem hominum. Quod enim maius miraculũ uideri poteſt, quã ut herba ſit hoc linũ, quæ eatenus Aegyptũ, Syriã, Africam, Hiſpaniam, Galliã Italiæ admoueat, ut multi paruo quidem temporis ſpatio, ad ea ipſa loca leuiſſimo etiam ventorum flatu perueniant? Audax itaq; uita & ſcelerum plena, ut Plin. ait, aliquid ſerere voluit, vt ventos procellaſque reciperet: ita enim tam paruo ſemine naſcitur, quod

orbem

orbem terrarum vltro citroque portat, hominemq; ipſum; perinde quaſi parum fuiſſet in terra mori, cogit perire in aquis, vbi inſepultus à monſtris marinis voretur. Propter quod Plin. ait, haud ſe ſcire quæ execratio ſatis eſſet contra inuentorem. Sed ad rem veniamus. Linum Arachne virgo, quæ Lydia fuit, omnium prima, teſte Plinio lib. 7. inuenit: quanquam eius vſum apud Hebræorum antiquiſſimos multo ante fuiſſe comperimus. Hæc lanificij peritiſſima Mineruam in certamen prouocauit, à qua in beſtiolam, quæ araneola dicitur, conuerſa eſt. autor Ouid. in 6. metamorph. Hæc eadem retia inuenit, quæ feris auibuſq; atq; piſcibus capiundis tenduntur. Nendi autem texendiq; artem Palladem inſtituiſſe nemo ambigit, quippe quæ Mineruæ ars nominatur. Quod innuere videtur Naſo in primo de arte amandis his verſibus:

Quid facis Aeacide? non ſunt tua munera lanæ,
At titulos alia Palladis arte pete.

Et Auſonius libro primo:

Litia qui texunt, & carmina, carmina muſis,
Litia contribuunt caſta Minerua tibi.

Plinius tamē in 7. dicit Aegyptios textilia comperiſſe, qui etiam plurimis litijs texere, quæ πολύμιτα *vocant, ſimul inſtituerunt, idem autor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarenſis inuenit, quam qui exercent, fullones nominantur: ij veſtimenta curant, poliuntque, & ad id ſapone vtuntur, quem Plinius libro 28. cap. 12. à Gallis inuētum tradit. Græce dicitur* σμῆγμα *quicquid purgat. Idem libro 27. cum de oſyris herbæ folijs et ſemine tractat, Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his. Lanas infecere primum Sardibus Lydi, autor Plinius. Vſum vero lanificij Iuſtinus lib. 2. Athenienſes primos docuiſſe tradit. Quod ego Mineruæ potius tribuerim, ſiquidem illa erat antequam*

Athenæ

Athenę conditę forent: & quoniam lanificium callebat, credibile eſt eam primo lanificium monſtraſſe, preſertim Athenienſibus, apud quos caſtiſſime colebatur. Quapropter Iuſtinus, vt puto, facile intelligit Athenienſes lanificij vſum primos poſt Mineruam docuiſſe, veluti eos, autore Diodoro, primos ſecundum Cererem, vel Siculos, frumentum monſtraſſe probauimus. Fuſos in lanificio reperit Cloſter filius Arachnę, teſtis Plinius. Illud quaſi pręteriēs non omittam, olim in pleriſq; Italię locis lege pagana ſancitum fuiſſe, vt ne mulieres fuſos per itinera ambulantes torquerent, ne ve detectos ferrent, quod id aduerſaretur omnium ſpei, precipueq; frugum. Hinc cognoſcere licet, quam vana fuerit veterum religio: hodie enim Italicę mulieres illud paſſim faciunt, ſine tamen alicuius rei maleficio. Aulęa ornamenta quibus parietes & aulę teguntur, primum, teſte Seruio ſuper tertio georg. in aula Attali regis Aſiæ, unde nomen habent, inuenta ſunt, poſtquam is populum Romanum fecit hęredem. Sutorię artis inuentionem Plinius neſcio cui Boethio aſſignat: ego uero dixerim Hebręos primos ſutores fuiſſe, quando ſatis conſtat Moſen calceatum extitiſſe, cui, velut in Exodo capite tertio patet, dictum à Domino fuerit, ſolue calceamentum de pedibus tuis. Veſtium vſum Palladem inueniſſe Diodorus libro ſexto, autor eſt. Sed, vt ait Euſebius, cum de rebus Phœnicum in primo de euang. pręparat. ſcribit, Vſo ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellibus ferinis confeciſſe. Quod ego illi apud Phœnices duntaxat tribuendum duco, quando Adam primus à Deo creatus, pelliceam ſibi veſtē fecit, quod proculdubio veſtes faciundi poſteris exemplar extitit. Pręterea, quoniam de veſtibus facta eſt mentio, videtur locus exigere, ut ſingulorum veſtimentorum inuentores prodamus. Latus

clauus primum repertus eſt ab incolis Balearium inſularum,quo Caius Cęſar, autore Tranquillo, ad manus ſimbriato vſus eſt,& à latis clauis,qui eius veſtitus tunicę inſerti erant, nomen habet: vnde tunica lati claui palmata à genere picturę dicta. Auri intexendi modum, vti Plin. in 33 et in 8. eſt teſtis, Attalus rex Aſię inuenit,unde attalicę veſtes dictę. Acu facere excogitauerunt Phryges Idęi, ideoq; phrygiones vocati ſunt, & veſtes ipſę Phrygianę. Rectam tunicam Tanaquil prima contexuit. Apud Græcos inuentum eſt pallium, ſicut apud Hetruſcos prętexta, ita nuncupata, quod eius circuitus & orę purpura prętextę eſſent: & magiſtratuum veſtitus erat. Contra toga alia pura dicebantur, cui nihil purpurę foret prętextum, qua teſte Plin. in 8. tirones ac nouę nuptę induebantur. Item colores diuerſos intexere Babylonij cœperunt. Martialis: Veſte ſemiramia,quę variatur acu. Vndulatam veſtem, quę toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus uſus eſt,fecit Caia Cęcilia,quę eadem Tanaquil vocata eſt.autor Plin. in octauo. & vndulata dicta,quod vndis aſperſa foret, quę fit ex pilis hircorum caprarumque. Hoc genus panni nos ſymballoton vulgo vocamus. Dalmatica veſtis longa, non admodum lata, à Dalmatis primum confecta. Gabanium à Gręcis inuentum eiuſdem fere formę, ac dalmatica eſt,manicis eius longitudinem ęquantibus,quo Itali etiam nunc vna cum Gręcis vtuntur. Eorundem Gręcorum inuentum fertur mantęle, quod eſt genus penulę, quam ipſi μανδύαν vocant, nos vero mantęlum, at vulgo cappam, cuius nunc ubiq; gentium vſus eſt perquã celebris.Braccę Gallorum veſtitus fluxus intonſuſq;, ac varij coloris: vnde pars Gallię Braccata appellata eſt.Sindonem ex lino amictum primum in vrbe Sidone factam conſtat, qua corpus Saluatoris noſtri inuolutum Matthæus tradit.

tradit. Hęc de veſtimentis, quorum autores produntur, dicere habui. Erant veſtes aliæ alijs peculiares, ut toga Romanis & Gallis, ex quo Gallia Ciſalpina Togata nuncupata eſt. Tunica interior veſtis ſine manicis, ſenatoria, eadem nobis linea proxima carni eſt, quam camiſam vocamus. Bulla aurea puerorum nobilium Romanorum erat, trabea triumphantium, lacerna ludorum ſpectantium: militum vero, paludamentum, chlamys, quæ & Macedonum, Græcorumq; , abolla, lęna, & ſagum, quod vulgo ſayon vel cotta dicitur, à quo milites noſtros ſagatos appellamus. At ſtola matronarum erat ad pedes vſq; demiſſa, extremaq; in parte inſtita faſciola exornata. Atq; hęc Romanorum aliorumq; populorum veſtimenta propria, quæ vno alterove tempore ab illis ipſis inuenta dixerim. Eſt & cilicium veſtis genus, confectum ex villis hircorum atque caprarum, quod teſte Varrone, Cilicia, vnde nomen habet, primum inuenit, vt illud denſe duplicatum adhiberetur, ad ſagittarum ictus excipiendos. In eo apud nos ſumma eſt ſanctitatis tutela, quando viri ſanctiſſimi ad domandum corpus proxime carnem vtuntur. Pellium vſus frigoris vitandi cauſa, olim apud Britannos fuit, quemamodum in noſtra Anglica hiſtoria oſtendimus. Item apud Scythas. Ouidius de Triſt. lib. 3. inter quos exulauit:

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,
Oraq; de toto corpore ſola patent.

Apud veteres Romanos non fuiſſe teſtatur Tranquil. ſcribens Auguſtum ſolitum eſſe hyeme ſe quaternis tunicis munire, aduerſus vim frigoris: quod vtiq; non feciſſet, ſi pellibus longe mollioribus vti mos fuiſſet. Poſtea Neronis temporibus ea mollitia ad ipſos quoq; Romanos irrepſit, quando Seneca in epiſt. frigoris cauſa, meminit de pelliculis vulpium & murium Ponticorũ, quas Itali zebellinos, & alij

& alij præſertim Angli ſables vocant, quę vt quam aliæ molliores, ita pretioſiores multo ſunt. Sed longum etſi nimis facimus, non pręteribo tamen ſericum fœminarum virorumq; luxuriæ vberrimum alimentum. Hoc Seres Scytharũ populi, à quibus nomen habet, primum inuenerunt, dicente Plin. in 6. Primi ſunt hominum qui naſcantur, Seres, lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium caniciem: vnde geminus fœminis noſtris labor, redordiendi fila, rurſumq; texendi: tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona tranſluceat. Item Virg. in 2. Georg.

Velleraq; vt foliis depectant tenuia Seres.

Ex his autem Virgilij verbis multi ſuſpicãtur huiuſmodi vellera non à vermibus, vt apud nos fiunt, confici, ſed ſua ſponte in frondibus illarũ arborum naſci. Cui opinioni Solinus etiã ſuffragari videtur, cum ſcribat, Seres aquarum aſpergine inũdatis frondibus vellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram ſubtilitatem humore domantes. Verum Seruius hoc non minus ſcite quam eleganter declarat ſuper 2. Georg. ubi Maro oſtendit apud alias quoq; gentes lanigeras arbores naſci, dicens:

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? *&c.*

Ait enim: Apud Indos & Seres ſunt quidam in arboribus vermes, qui bombyces appellantur, qui aranearum more, fila tenuiſſima deducunt, vnde eſt ſericum. Hæc Seruius: cui Plinius ſuppetias ferre videtur, cum in 11. de bombyce Coa loquitur, ſcribens: Et in Co inſula naſci traduntur cupreſſi, terebinthi, fraxini, quercus, florem imbribus decuſſum terrę halitu animante. Fieri autem primo papiliones paruos nudosq:, mox frigorum impatientia villis inhorreſcere, & aduerſus hyemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radente foliorum lanuginem in

vellera. Hanc ab his quoq; cogi, ſubigiq; vnguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. & reliqua. Bombycinas igitur veſtes à ſericis non diſtinguunt, quas in filum retorquere, ac inde texere, in Co inſula Pãphila Platis filia inuenit. autor Ariſtoteles de animalibus, & Plinius in 11. *At ſerici vſus tarde omnino ad nos acceſſit, magniq; fuit pretij: nam vti Vopiſcus teſtatur, Aureliano principe, qui regnare cœpit anno circiter ſalutis humanæ* CCLXXIIII. *ſerici libra auri pondo, id eſt, libra vendebatur: quare is princeps modeſtiſſimus nunquam holoſericam veſtem, quę tota ex ſerico intexta erat, induere voluit, qua paulo ante primus Romanorũ Antoninus Heliogabalus homo luxurioſiſſimus vſus eſt, autor Lampridius, cum id temporis tantum in vſu eſſet veſtis ſubſerica, cuius ſtamen ex ſerico foret, trama autẽ ex alia materia, cuiuſmodi hodie pannum in primis conficiunt Flandri, quem Satin de Bruges vulgo appellant. Poſthac circiter annum ſalutis* DLV. *ingens ſerici copia per totam Europam fieri cœpit, cum per idem tempus duo monachi, uelut Procopius autor Gręcus tradit, vermiculorum ſemen, hoc eſt, oua ex Scrinda Indiæ ciuitatis, ad Iuſtinianum imperatorem Conſtantinopolim attulerint. Fit autem ex puro ſerico panni in primis triplex genus, vnum vulgo dicitur raſum, quod in eo nullus vtrinque ſit pilus, apud alios vocatur ſetin: alterum damaſcum floribus intextum, quod Damaſci in Syriæ ciuitate primo confectum ſit: tertium villutum, id eſt, villoſum, quod ex altera parte villos habet. Purpura vero quo pacto, & quando ſit inuenta, eſt apud Pollucem libro de verbis idoneis ad Commodum primo, qui inquit: Tyrij ferunt captum amore Herculem cuiuſdam nymphæ indigenæ, cui nomen Tyros, ſequebaturq; eum canis, qui irreptantem ſcopulis*

purpuram

purpuram conſpicatus, pereſa caruncula, ſua ſibi labra cruore puniceo infecit. Cum igitur ad puellam adiſſet Hercules, delectata illa inſueta tinctura, affirmauit ſibi cum illo poſthac nihil fore, niſi ad ſe ueſtem afferret, etiam canis illius labris ſplendidiorem. Quocirca Hercules inuenta animante, collectoq; ſanguine, munus puellæ detulit, primus, vt Syrij dictitant, punicæ infecturæ autor. Sunt autem purpurę, teſte Plinio libro nono cap. trigeſimoſexto, piſces ex concharum genere; quæ ſeptem vt plurimum viuunt annos, congregantur verno tempore, mutuoque attritu liquorem quendam veluti ceræ emittunt: ſed nobilem illum ſuccum, quo veſtes tinguntur, in medijs habent faucibus, quem cum vita euomunt, ideo viuæ capiẽdę ſunt. Hinc purpureus color, qui nigrantis roſę ſplendore ſublucet. Eſt eiuſdem concharum generis ſed non idem murex piſcis, qui & conchylium dicitur, cuius cruore conficitur color etiam purpureus, quem oſtrum appellant. Ex quo à bonis autoribus eiuſcemodi piſcium, purpuræ, muricis, conchylij nomina, pro ipſo colore paſſim vſurpantur. Fuit Romę purpuræ vſus, iam inde ab initio vrbis conditæ, diſtinguebatq; ab equite curiam, id eſt, inſigne erat Romanorum magiſtratuum, quę idcirco quam plurimo vendebatur: nam violaceæ purpurę libra tempore Auguſti Cæſaris centum denarijs venibat, hoc eſt, decem noſtris coronatis aureis. Poſtea dibapha tyria, ita dicta quod bis tincta eſſet, & apud Tyrios infectores optimos, in libras, vt inquit Plin. non poterat emi mille denarijs, id eſt, centum coronatis. Quapropter cum poſteritas ſemper luxurioſa fuerit, mirum profecto eſt, purpuræ vſum tam rarum, vel potius nobis penitus eſſe ignotum.

De origine architecturæ. CAP. VII.

Homines primum more ferarum in ſyluis & ſpeluncis & nemoribus naſcebantur, ciboq; agreſti veſcendo ibi vitã agebant: poſtea reperto igne, vt Vitruuio de architectura placet, cognitaq; eius cõmoditate, ad teporem propter vim frigoris arcendam, propius accedentes, in vnum plures conuenire cœperunt, & in eo congreſſu, quidquid vellent, iam tũ facile tractare, vti qui rationis participes erant: alij ex fronde tecta facere, alij ſpeluncas ſub montibus fodere, vti Troglodytę & Libyę quidam populi Heſperijs Aethiopibus vicini, teſte Strabone in 17. geogr. factitabant: nonnulli hirundinum nidos imitantes, ex luto & virgultis condere loca quæ ſubirent. Et ſic uſu venit, ut homines, quorũ ad quiduis intenditur ingeniũ, ualet, nouis inuentoribus gloriantes, & alij alijs deinde oſtendentes, ędificia informare, parietes furcis rectis, & virgultis interpoſitis luto texere, luteas glebas areſaciẽtes ſtruere, & vt imbres et ęſtus vitarẽt, arundinibus vel fronde tegere, vel ex vlua paluſtri tuguria componere cœperint. Quæ ædificia Vitru. teſtatur ſua etiam ætate cõſtruxiſſe Galliam, Hiſpaniam, Luſitaniam, Aquitaniam, Phrygiam. At etiam Aegyptus poſuerat ſecundũ Diodorum: imo apud omnes fere gentes talia hodie viſuntur: nec mirum, cum ſint qui etiam nunc ſine ędificijs, ſub dio vitam ducant, pars in curribus, vt Scythæ prope omnes, pars in cãpis, vt Nomades & Saraceni, in Africa, qui Syluestres nuncupantur. Atq; eo pacto rem paulatim ad artem, id eſt, architecturam, deductam ferunt, quę ędificandi rationem docet, quam, autore Diodoro in 6. Palladi aſſignant. Quod ego ex Ioſephi teſtimonio, aut Cain Adam primi hominis filio, aut Iobal ex Lamech genito potius attribuerim, quorum alter primus, ſicut infra dicemus, oppidũ, alter taber-

naculum

naculum condidit. Vnde deinceps non modo caſas, ſed domos ex lateritijs parietibus et lapide ſtructas, tum deorum templa quam ornatiſſima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuerſi generis autores tranſeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & regulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarũ origine, & quando primum marmorum vſus Romæ in ædificijs CAP. VIII.

DOmos luteas, teſte Plinio libro 7. Doxius Gellij filius primus ædificauit, ſumpto ab hirundinũ nidis exẽplo. Lateritias vero, hoc eſt, ex lateribus conſtructas, eodem autore, Euryalus & Hyperbius fratres Athenis primũ fecerunt. Earum ſtructuras Diodorus in 6. dicit Veſtam Saturni ex Rhea filiam primam inueniſſe. Domos ipſas et agros, teſte Laertio, Epimenides Cretenſis primitus expiaſſe dicitur. Tegulas quibus domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius in Cypro inſula inuenit: Lapidicinas, hoc eſt, loca vbi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut ſicut Theophraſto placet, in Phœnicia. autor Plinius. Verum ego huiuſmodi rerum inuentionem verius, vt opinor, Cain, aut Seth eius fratris filijs aſſignarim, quando ille, teſte Ioſepho in primo antiquitatum, mortalium omnium primus oppidum condidit, de quo infra mentionem faciam: iſti vero, vt in primo huius operis volumine demonſtrauimus, columnas duas, id eſt, vnam lateritiam, alteram lapideam, vt in eis rerum cœleſtium diſciplinam inſcriberent, conſtruxerunt, quam primam columnarum atque laterum originem eſſe dixerim. Quo apparet, in ipſo fere mundi primordio domos aliaq; ædificia ex diuerſis materijs conſtruendi uſum fuiſſe. Non eo tamen inficias, eos, quos ex autoritate Plin. prodidimus, uſpiam deinceps hęc primos docuiſſe. De marmore reſtat dicere, cuius fodiendi cauſa (tan

tum enim delitiarum olim mortalibus obrepſit) natura ipſa rerum pene acta eſt in planum, montes ipſis cęſi, promontoria mari aperta, viſcera denique terræ in ſexcentas partes dilacerata ſunt. Vnde, vt de ceteris ſileam, ad Romanos tanta marmoris, cuius conuehendi gratia naues etiam fiebant, copia venit, vt M. Scauri ædilitate, autore Plinio libro XXXVI. *natur. hiſtor. trecentæ ſexaginta columnæ marmoreę ad ſcenam theatri non diutius ludorum celebritate duraturi, portatę ſint. At L. Craſſus orator primus peregrini marmoris columnas habuit. M. vero Lepidus primus omnium limina ex Numidico marmore in domo poſuit, magna reprehenſione, qui conſul fuit anno vrbis* DCLXXVI. *Cruſta marmoris primus, teſte Cornelio Nepote, totius domus parietes Mamurra eques Romanus operuit, qui fuit præfectus fabrorum C. Cęſaris in Gallia. Marmore autem ſcalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scylus, geniti in Creta inſula, prius quam Cyrus in Perſis regnare inciperet.*

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti templum poſuerit, & qui puteos foderint. CAP. IX.

Mortales ab initio conditis per rura caſis, vt dictũ eſt, paulatim inter ſe coeundo è fera agreſtiq; uita ad manſuetiores mores peruenerunt, tuncque primũ vinculo quodam ſocietatis ſimul viuentes, oppidũ, hoc eſt, locum muris munitum, ædificarunt, vt eo opes ſuas conferrent, vbi nullũ eſſet hoſtium periculũ: qui inde ciues à coeundo vocati ſunt, & ipſum oppidum vrbs, quam colit ciuitas, id eſt, ciuium cœtus, dicta ab vruo parte aratri curuata, quo illi antiqui homines ritu hetruſco, ſulcum ducebant, intra quem oppidum poſituri eſſent, vt illud foſſa muroq; munitum foret. Hoc primus omnium, teſte Plinio,

Cecrops

Cecrops condidit, qui fuit, vt Iuſtinus ait in ſecundo, ante Deucalionis tempora, idque à ſe Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelaſgicum, autore Strabone libro VIII. *geograph. Homerus vocat, à Phoroneo rege ante conditum volunt, de quo Lucanus in ſexto:*

Vbi nobile quondam Nunc ſuper Argos arant.

Fuit alterum Argos in Attica: aliud, vt Plinius in IIII. *eſt teſtis, in Achaia Hippium cognominatum. Quidam etiam Sicyonem prius conſtructam dicunt. Aegyptij vero multo ante apud ſe Dioſpolin, id eſt, Iouis oppidum, ædificatam aſſerunt, quod fidem propius eſt, cum ipſi omnino antiquiſſimi ſint. De hoc oppido Strabo libro* XVII. *meminit. Muros Thraſon fecit primus omnium. Turres, vt Ariſtoteles ait, Cyclopes inuenerunt: vt Theophraſtus Phœnices. Quod Virgilius Palladi aſſignare videtur in Bucolicis:*

Pallas quas condidit arces, Ipſa colat.

Quæ quidem omnia poſtea inuenta puto, cum Cain Adam filius, qui, ſicut palam eſt, in ipſo propemodum orbis principio fuit, autore Ioſepho in primo antiquitatum, mortalium omnium primus vrbem condiderit, muriſq; muniuerit quam ab Enoch filio ſuo ſeniore Enochiam appellauit. Turrim vero, quæ præ altitudine vix oculis terminari poterat, in eo loco quæ deinceps Babylon vocata eſt, vt idem teſtatur, iuuentus poſt diluuium Noe, rurſum vim aquarum formidans, id ſuadente Nemroth, primum conſtruxit. Quare Cecropiam, Argos, Sicyonem, Dioſpolin, vrbes vna cum turribus poſtea conditas fuiſſe, iam meo iudicio liquido conſtat. Tabernacula, teſte Ioſepho in primo antiquitatum, Iobal filius Lamech fecit, quamuis Phœnices Seculi nepotibus attribuant. autor Euſebius de præpa-

ratione Euangel. Delubra Epimenidem Cretenſem primum ædificaſſe, autor eſt Diogenes Laertius libro primo. At Vitruuius Pythium architectum primũ omnium Priene ædem Mineruæ feciſſe tradit. Herodotus tamen libro II. *Aegyptios, vt nos in primo huius operis volumine ſcripſimus, primos dijs delubra ſtatuiſſe prodidit. Romæ, teſte Liuio, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primum omnium more gentis ſacratum fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus poſt annis, primus omnium, autore Ioſepho libro octauo antiquitatum, Hieroſolymis templum condidit, quod Dauid illius patrem extruere parantem, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quod manus hoſtium ſanguine pollutas haberet, reuocauit, eique iuſſit, vt id Solomoni filio condendum relinqueret. Quod quidem templum cum miro opificum artificio, tum ingenti auri copia quo ornatum erat, omnium profecto operum, quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamen factitauit Alexander Romanus imperator, qui, teſte Lampridio, in templis numquam præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem, aut bracteolam poſuit, identidem verſum Perſii repetens, In ſacro quid facit aurum? Puteos, autore Plinio in* VII. *Danaus ex Aegypto aduectus in Græciã quæ vocabatur Argos Dipſion, fodit. Quod ſane abſurdum eſt: nam vt ab ouo, veluti dicitur, incipiam, conſtat primo Abraham & Iſaac, ſicut patet in Geneſ. libro cap.* XXVI: *ac deinde alios Hebræos de Aegypto egreſſos duce Moſe per ſolitudines multos fodiſſe puteos, quo tempore nondum Danaus erat, dicente Ioſepho contra Appionem: Iam palam vero eſt ex prædictis annis, tempore computato, quia hi qui vo-*

cabantur

cabantur paſtores, id eſt, noſtri progenitores ex Aegypto liberati, ante tres & nonaginta atque trecentos annos hanc prouinciam inhabitauere, quam Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidem Danaus puteos fodit, verum eius filiæ: poetæ enim aiunt, vt teſtis eſt Strabo libro VIII. *Argos aquis carere. Vnde Homeri verſus:*

θεοὶ δ' αὖ θέσαν Ἄργος ἄνυδρον:

Diſpoſuere Argos lympharum protinus expers.

Sed non ipſam regionem, quæ amnibus irrigua eſt, aquarum inopia laborare volunt, verum oppidum. Vrbem vero illam, vt Strabo ait, in loco iacuiſſe arido ferunt, in qua magna erat puteorum copia, quos non Danaus, ſicut Plinio placet, ſed eius filiæ fecerunt; teſtificante hoc carmine.

Ἄργος ἄνυδρον ἐὸν Δαναοὶ θέσαν ἄργος ἄνυδρον.

Argos aquis vacuum Danaæ ſtruxere redundans.

De primis labyrinthorum pyramidumque autoribus, & de mauſoleo ſepulcro, ac de vario apud gentes olim ſepeliendi vſu, & vnde apud Romanos mos cremandi cadauera, conſecrandorumque imperatorum poſt mortem, atque de origine funebris orationis. CAP. X

OPeræpretiũ eſt, vt antequam hinc digrediamur, labyrinthos dicamus portentoſiſſimum humani ingenij opus: in ſe enim continent mille itinerũ ambages, occurſus ac recurſus inexplicabiles, crebris foribus inditis, ad fallendum occurſus, redeundumq; in errores eoſdẽ. Quatuor fuiſſe cõmemorãtur. Primus in Aegypto, quem alij regiã Mothærudis principis fuiſſe exiſtimãt: alij ſepulcrum Meridis, quod etiam Diodorus ſentit: plures alij Solis honori extructum ferunt. Hunc Plinius libro XXXVI. *ait à Peteſuco rege, ſiue à Tithoe eſſe condi-*

tum

tum. At Herodotus libro II. commune Aegyptiorum regum opus appellat, ſeq; illum vidiſſe paulo ſupra ſtagnũ Myrios, verſus Crocodilorum vrbem conditum teſtatur, de quo Strabo etiam in decimoſeptimo meminit. Hinc ſum pſiſſe Dædalum exemplar illius, quem fecit in Creta, non eſt dubium, ſed centeſimam tantum eius portionem imitatum. Alter hic ab Aegyptio labyrinthus fuit, de quo intellexit poeta in ſexto Aeneidos, dicens:

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Et Ariadne apud Ouidium epiſtola x.

Cum tibi, ne victus tecto morere recuruo,
Quæ regerent paſſus pro duce fila dedi.

Idem Naſo in VIII. *Metamorph.*

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,
Ponit opus: turbatq; notas, & limina flexu
Ducit in errorem variarum ambage viarum.

Plinius quoque & Plutarchus in vita Theſei, & Strabo atque diuus Hieronymus mentionem faciunt. Tertius in Lemno fuit, quem, eodem Plinio autore, fecere architecti Zmilus, & Rholus, & Theodorus indigena, cuius Plinij ætate, vt ipſe eſt teſtis, reliquiæ extabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, fornicibus tecti. Italicum Labyrinthum, ſicut teſtatur Plinius, ſibi fecit Porſena rex Hetruſcorum ſepulcri cauſa, de quo Varro: Sepultus eſt Porſena ſub vrbe Cluſio, in quo loco monimentum reliquit lapide quadrato, ſingula latera pedum lata tricenum, alta quinquagenum, inque baſi quadrata, intus labyrinthum inextricabilem, &c. De labyrinthis ſatis eſt dictum. Sequuntur pyramides, quarum autores minime ſunt ſua laude fraudandi, propter videlicet earum magnitudinem: tam altæ enim in Aegypto fuiſſe tradũtur, vt magna omniũ admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinẽ

ſubuectæ

ſubuecta forent cæmenta. Tres autem pyramides, autore Plinio, inter Memphim & Deltam fuiſſe conſtat, quarum vnam ac reliquarum maximam, teſte Diodor. libro 11. CCCLX. hominum millia annis XX. conſtruxiſſe produntur, quam, vt idem dicit, ſibi fecit vt in ea ſepeliretur, quando iſtæ pyramides aliud nihil erant, niſi ſepulcra, Chemis rex, quem Herodotus Cheopem appellat. Poſt hunc regnum obtinuit, ſicuti Diodorus ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, ſed filium nomine Chabreum regnum tenuiſſe aſſerunt, quod ſimilius vero Diodorus autumat. At Herodotus nō Chabreum, niſi codex mendoſus eſt, ſed Chephrenem, & non filium, verum fratrem illius qui primam condidit pyramidem, vocat. Conueniunt tamen vt hic, ſiue filius eius, ſiue frater fuerit, alteram pyramidem ædificauerit, arte priori ſimilem, magnitudine quidem imparem. Et hæ duæ, autore Strabo. inter ſeptem ſpectacula mundi numeratæ ſunt. Martialis.

Barbara pyramidum ſileat miracula Memphis.

Hunc regem, vt Herodotus & Diodorus produnt, ſecutus eſt Mycerinus rex, prioris pyramidis autoris filius. Is tertiam pyramidem longe minorem paterna vicenis, velut teſtatur Herodot. in 11. pedibus, ex omni parte reliquit. Hanc quidam, teſte Strabone, Rhodopæ meretriculæ ab amantibus poſitam volunt, narrantes huiuſmodi fabulam. Cum ea aliquando lauaretur, aquila alterum calceum è manu ancillæ rapuit, & in gremium regis iura Memphi dantis dimiſit: rex demiratus, perquiri mulierem iuſſit, quam in vrbe Naucratiarum inuentam vxorem duxit, & mortuæ inde pyramidem conſtruxit. Quod Herod. prorſus falſum eſſe dicit, cum Rhodope mulier longe poſt fuerit quam reges qui pyramides feciſſent. Iſti igitur reges quos commemorauimus, pyramidum autores traduntur:

eiſi

etſi Diodor. lib. 2. & Plin. 26. natur. hiſtor. à quibus facta ſint, non ſatis conſtare dicunt, iuſtiſſimo caſu obliteratis tantæ uanitatis autoribus. Pyramides autem faciendi, teſte Plin. cauſa à quibuſdam traditur, ne plebs eſſet ocioſa. Quare Ioſephus in 2. antiquit. dicit, Aegyptios coegiſſe Hebræos pyramides ædificare, vt eos huiuſmodi labore attererent, aut ne reges pecuniam ſucceſſoribus, aut æmulis inſidiantibus relinquerẽt vel præberent. Propter quod ipſe Plinius hæc opera, regum pecuniæ ocioſam ac ſtultam oſtentationem vocat. Verũ ego hanc potius fuiſſe cauſam opinor, quod Aegyptij, vt ait Diodorus, domos noſtras diuerſoria appellabant, tanquam breui tempore à nobis inhabitandas: mortuorum uero ſepulcra ſempiternas domos, quoniam apud inferos infinitum ſit tempus: idcirco domus ædificandæ curam contemnebant, ſepulcrorum magnificentiæ, vt ſtultiſſime fit etiam apud nos hodie, ſummum ſtudium operamq; tantum impendentes. Quamuis nonnulli, teſte Diodoro, Aegyptios huiuſmodi ſepulcrorum præcipuum ſtudium ab Aethiopibus eſſe mutuatos aſſeuerent. Nemo tamen rex ex ijs qui eas pyramides condiderant, in illis ſepultus eſt. autor Diodo. in 1. Mauſoleum autẽ, id eſt, Mauſoli regis Cariæ monimentum, autore Strabo lib. 14. geogr. Artemiſia eius vxor extruxit, quod, teſte Plin. lib. 36. inter ſeptem miracula adnumeratum eſt. Martialis.

Aere nec uacuo pendentia Mauſolea.

De quo etiam meminit Cicero, Lucanus, Gelli,us et vitruuius. Varius præterea apud gentes olim vſus ſepeliẽdi cadauera fuit: morrtui enim Perſarum non prius humabantur, quam aut ab alite, aut à cane traherentur. Maſſagetæ & Derbicæ miſerrimos putabant, qui ægrotatione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, cum ad ſenectutem perueniſſent, iugulatos deuorabant, rectius eſſe ducentes,

ducentes, vt ipſi potius quam vermes comeſſent. Tibareni quos dilexiſſent, ſenes ſuſpendebant patibulis. Albani Caucaſi montis accolæ, mortuorum curam habere, aut meminiſſe, nefas putabant, quibus cũ etiam pecunias defodiebant. Aegyptij ſtatim mortuo homine, ferro incuruo cerebrum per nares educebant, locum illum medicamentis explentes, dehinc acutiſſimo lapide æthiopico circa ilia conſcindebant, atque illac omnem aluum protrahebant, quam vbi repurgauerant, rurſus odoribus cõtuſis reſarciebant, inde iterum conſuebant, vbi hæc feciſſent, ſaliebant nitro abditum LXX. *dies: nam diutius ſalire non licebat: quibus exactis, cadauer ſindone inuoluebant, gummi illinientes. Eo deinde recepto, propinqui ligneam hominis effigiem faciebant, in qua inſerebant mortuum, incluſumq; ita reponebant. Et id, vt arbitror, ideo factitabant, vt eo pacto condita cadauera diuturnius incorrupta ſeruarentur: nam Aegyptij, teſte Seruio in tertium Aeneidos, ſecuti Stoicorum ſententiam, perſuaſum habebant tandiu animam durare, quandiu duraret & corpus. Aethiopes Macrobij, id eſt, longeui, in vitreis ſepulcris mortuos condere. Scythæ eos qui à demortuis amati fuiſſent, viuos infodiebant cum oſſibus mortuorum: regem autem ſuum vbi mortuum ad eas gentes quibus imperaſſet, circuntuliſſent, ſimiliter humo tegebant, atq; cum eo ſepeliebant aliquam eius pellicum ſtrangulatam, & eum qui uina miſcuiſſet, aut qui præfuiſſet nuptijs, necnon omnium rerum primitias. Naſamones ſedentes mortuos humabant, obſeruantes, vt dum quis cœpiſſet agere animam, eum ſedentem conſtituerent, ne ſupinus ſpiritum efflaret. Hyrcani volucribus & canibus ſemiuiuos proijciebant. Thraces mortuos ſuos per luſum & lætitiam terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati eſſent felicitate: contra edito puero, pro-*

ro, pro-

ro, propinqui eum ploratu proſequebantur, exponentes quaſcunque neceſſe foret illi, quod vitam ingreſſus eſſet, perpeti humanas calamitates: inſtitutum mehercle inter tot vitæ mala, ſapientiæ plenum. Eorum autem optimates ſimulatque combuſti eſſent, ſepeliebantur. Quidam Aethiopum demortuos in flumen proijciebant, exiſtimantes id optimum ſepulcrum eße: aut vitro circundatos domi ſeruabant: aliqui fictilibus condebant, atque infodiebant. Aſſyrij melle condebant, ac cera oblinebant. Nabathei cadauera pro ſtercore habebant, regeſq; ſuos in ſterquilinijs defodiebant. Taxili mortuos vulturibus non ſecus proijciebant, atque Caſpij cæteris beſtijs. Quædam Indicæ fœminæ cum viris cremari ſibi feliciſſimum glorioſumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipſum nutritis obijcere ſenes. Quod, vt diuus Hieronymus eſt teſtis, quum Alexādri præfectus Nicanor emendare voluiſſet, pene amiſit prouinciam. Parthorum ſepultura, aut auium aut canum laniatus erat. Iſſedonum Aſiaticæ Scythiæ populorum mos erat parentum funera cantibus proſequi, & proximorum congregatis cœtibus, cadauera ipſa dentibus laniare, pecudūque carnibus mista comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo vti, quæ autore Plinio libro 4. vltima erant pietatis officia. Herodotus tamen in quarto dicit, illos parentum capitibus non loco poculi, ſed pro ſimulacro vſos eſſe, immolantes illis quotannis maiores hoſtias multis cum cærimonijs. Hyperborei hoc ſepulturæ genus optimum arbitrabantur, vt ſi quos ſatietas teneret vitæ, epulati delibutique de rupe nota præcipitarent, ſeſe in mare profundum. Romani, teſte Plinio in ſeptimo, poſtquam longinquis bellis obrutos erui cognouerunt, cadauera comburere cœperunt. Primus omnium in Cornelia domo, Sylla dictator crematus eſt, veritus talionem, id eſt

timens

timens vt ſuum corpus è ſepulcro extraheretur, perinde-ac ipſe Marij cadauer eruiſſet. Hinc igitur apud Romanos cremandorum cadauerum vſus increduit: ſed hũc magis foris quam domi ſeruatum eſſe duco, nec tamen ſemper combuſta ſunt. Illud vel ſcire licet, apud Roma. cõſueuiſſe filios & propinquos mortuorum corpora in rogum iniicere. autor Cicero, qui lib. Tuſculan. I. *ita de ea re ſcribit: Metellam multi filij, filiæ, nepotes in rogum impoſuerunt. Fuit & apud alios huiuſcemodi mos comburendi. Plinius enim teſtatur in* X I X. *cum de lini generibus loquitur, ſcribens: Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere. Opimates etiam Thracum, ut diximus, comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, cum de anniuerſarijs noſtrorum exequijs diſſeretur. Non eſt tamen ſilendum de more imperatorum conſecrandorum, qui Romanis talis fuit. Sepulto corpore, imperatoris imaginem fingebant, eamque in regiæ ueſtibulo ſupra lectum eburneum ponebant, ad ægroti ſpeciem pallidam, quam circunſtantibus utrinque ſenatu & matronis nobilioribus, medici inuiſebant quotidie, ſeptimo autem poſt die ubi uiſus erat obijſſe mortem, iuuenes utriuſque ordinis lectum humeris in uetus forum primo, dein in campum Martium perferebant, ibique in tabernaculo ad exemplum turris ſtructo, ac aridis fomitibus oppleto locabant, cum ingente aromatum aceruo. Hic cærimonijs patrio more concelebratis, ſucceſſor imperij facem tabernaculo admouebat, cæteriſque ignem ſubijcientibus, cuncta comburebantur: mox è faſtigio quodam aquila dimittebatur, quæ in cælum credebatur ipſam principis animam deferre. Ac iam ex illo, vna cum cæteris numinibus, imperator colebatur. De hac re Herodianus ſtatim in initio* I I I I. *libri latius meminit. Cæterum hanc conſecrandi*

di rationem poſteritas ſumpſiſſe videtur ex Cæſaris dictatoris funere, cuius forma non multum ab iſta fuit diuerſa. Funebrem orationem de Bruti laudibus primus Valerius Publicola habuit, quę adeo grata iucundaq; Romanis fuit, vt ex eo conſuetudo manſerit, vt qui ſtrenue pugnando interyſſet, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiam funebribus Græcorum orationibus illa vetuſtior fuiſſe, niſi iam Solon, qui teſte Gellio libro XVII. *Tarquinio Priſco Romę regnante, leges Athenienſibus dedit, huius rei autor, vt Anaximenes orator dicit, antea fuerit. teſtis Plutarchus in vita Valerij. Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho in vita Camilli, cum mulieres ornamenta aurea, quibus vtebantur, ad conficiendam pateram in Delphum mittendam contribuerint, ſenatus decreuit, vt quemadmodum pro viris, ita etiam pro fœminis, in funere orationem habere liceret. Hinc igitur demortuos laudandi mos fluxit, quem nos hodie ſeruamus: ſeruamus autem in laudandis illis, ſi ne quid falſi dicere audemus, qui dum vixere, ſummopere curarunt, vt ab omnibus bene audirent: nam hoc vnum in primis indicium virtutis & vitij in homine exiſtit. Quippe natura quadam optimus quiſque inuigilat, vt de ſe reliqui mortales non malam imbibant opinionem, & poſt mortem omni tempore bene loquantur: at ignauiſſimus non item. Cuius ſane rei coniectura, Plato in epiſt.* II. *ad Dionyſium tyrannum, ſe duci affirmat, vt credat eſſe aliquem ſenſum ijs qui mortui ſunt, rerum noſtrarum.*

Qui

Qui primi obeliſcos fecerint, aut Romam inuexerint, & ibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliſcorũ, & quales eſſent Aegyptiorum literæ. CAP. XI.

Labyrinthos ac pyramides regum opera omni admiratione digna, ſuperiore capite deſcripſimus, eorũ ſimul proditis autoribus. Sequũtur modo obeliſci, quos reges iuxta certatim fecerũt. Sũt autẽ obeliſci trabes lapideę Solis numini ſacratæ, propter quod ad radiorũ ſimilitudinem fiebant. Apud Aegyptios nomen habent à radio, & plane talis eſt radij forma, dum per feneſtram intrat. Græci à ueru ſimilitudine nuncupant, apud quos ὀβελὸς ueru eſt. Obeliſci primum in Aegypto, inde Romæ plures erecti ſunt. Primus omnium, teſte Plinio libro XXXVI. hoc opus inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnauit, ſomnio iuſſus: hoc enim ipſum in eo inſcriptum erat. Poſtea & alij Aegyptiorum reges in eadem vrbe fecerunt. Sochis enim quatuor erexit, quadragenorum & octonum cubitorum longitudine. Rameſes autem is quo regnante Ilium captum eſt, XL. cubitorum: idem & alium poſuit longitudine vndecentenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Erant & alij duo, vnus à Myrne poſitus, alter à Phio. Hęc ex Plinio volumine XXXVI. Verum quidam codices non à Myrne, ſed à Smarre, & non à Phio, ſed ab Eraphio habent, vt in alterutris mendum ſit. Vnum Alexandriæ ſtatuit LXXX. cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Pharon etiam duos in æde Solis poſuit hanc ob cauſam: ferunt enim hunc regem, teſte Herodoto libro II. facinus admiſiſſe, quod ſpiculum in medios fluminis vortices contorſerit, & propter id eueſtigio amiſſo viſu, decennio cæcum fuiſſe: vndecimo autem anno ab vrbe Buci oraculum accepiſſe, viſum eſſe ſibi rediturum, ſi oculos abluiſſet lotio mulieris, quę ceterorum virorum expers,

ſuo tantum viro contenta fuiſſet: & ante omnia, cum lotium vxoris tentaſſet, ac nihil amplius cerneret, reliquarum deinde vrinam expertum tandem vidiſſe, ibiq; omnes mulieres quas fuiſſet expertus, præter eam (vxorem enim duxit) cuius lotio lotus viſum recepiſſet, concremaſſe, atque ea calamitate liberatum, cum alia in alijs templis donaria poſuiſſe, omnia memoratu digna, tum maxime memorabilia ac ſpectaculo digna in templo Solis gemina ſaxa, quos obelos vocant à figura veru, centenum cubitorum longitudinis, octonum latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipſa Aegypto, quapropter Auguſtus Cæſar, teſte Ammiano, duos Romam ex Heliopoli vrbe Aegyptia tranſportauit, quorum vnus qui, vt autor eſt Plinius, exciſus fuit à rege Semneſerteo, in circo maximo, alter qui à Seſoſtride factus eſt, in campo Martio poſitus fuit. Tertius in Vaticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo loci ſtat, de quo Plinius libro XVI. *cap.* XL. *cum de arborum magnitudine loquitur: Abies admirationis præcipua viſa eſt in naui, quę ex Aegypto Caij principis iuſſu, obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum adduxit. Hunc, vt idem in* XXXVI. *teſtatur, fecerat Seſoſtridis filius Nuncoreus: Et neinde ſubdit: Eiuſdem remanet & alius centum cubitorum, quem poſt cæcitatem, viſu reddito, ex oraculo Soli ſacrauit. Hæc Plinius. Ex his verbis facile conijcere poſſumus, Plin. intelligere de altero obeliſco, quem, vt ſupra oſtendimus, ex teſtimonio Herod. Pharonem, non Nuncoreum, vt apud Plinium legitur, recepto oculorum viſu, Soli ſacraſſe conſtat. Ex quo extra omnem controuerſiam, Plinij locus deprauatus eſt, qui vt emaculetur, loco Nuncoreus, legendum eſſe duco Pharon, ne duo inter ſe grauiſſimi autores certare videantur, cum haud difficulter fieri potuit, alterum ex ijs*

quos

quos Pharon fecerit, eundem eſſe, quem Caius Romam portarat. Quod demiror Hormolaum Barbarum, virum vtique ſagaciſſimi ingenij, non animaduertiſſe, præſertim cum paulo ſuperius admonuiſſet vndecimo capite, eiuſdem trigeſimiſexti Plinij voluminis, vbi Nuncoreus inſcriptus eſt, legendum eſſe Seſoſtridis, non Seſotidis, qui, teſte Herodoto, fuit huius Pharonis pater, de quo Plin. lib. 6. cap. 29. meminit, & Strabo lib. 7. & Ioſephus contra Appionem volumine 2. Non eſt etiam tacitum relinquendũ, obeliſcos quamplurimum notis quibuſdam, id eſt, varia animalium effigie, inſculptos fuiſſe, quę vel regum gloriam, vel eorum perſoluta vota ſequentibus ætatibus monſtrarent, quę loco literarum erant, dicente Plinio lib. 36. Etenim ſculpturæ illæ effigieſq; quas videmus, Aegyptiæ ſunt literæ. Et Cornelius Tacitus libro ſuarum hiſto. 13. Primi, inquit: Aegyptij per figuras animalium ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſima monimenta memoriæ humanę impreſſa ſaxis cernuntur. Strabo etiam libro 17. ait: In obeliſcis quibuſdam literę ſunt, quæ regum illorum diuitias ac potentiam declarant: nam per ſpeciem apis mella conficientis, regem indicabant, cui cum iucunditate moderante, aculei ineſſe debent. Per accipitrem, rem denotabant cito factam, quoniam hæc aliarum ferme omnium auis ſit velociſſima. Per inſtrumenta etiam quædam membraue humana ſcribebant: quod Diodorus ſtatim in principio quarti libri plane demonſtrat.

A quibus primo aſylum conſtitutum fuerit, & quo nos pacto aſylis vtamur. CAP. XII.

POſtquam Hercules migrauit è terris, nepotes eius, autore Seruio ĩ octauo Aeneidos, timẽtes inſidias eorũ quos auus afflixiſſet, Athenis ſibi primi oĩum aſylũ, hoc eſt, templũ miſericordię, collocarunt, vnde nul-

lus per vim poſſet abduci: nam componitur ex α, quod eſt ſine, & σύρω trabo: quod Statius affirmat in 12. Thebaidos dicens:

Fama eſt defeſſos acie poſt buſta paterni
Numinis, herculeos ſedem fundaſſe nepotes,
Sic ſacraſſe loco commune animantibus ægris
Confugium. *Cuius Plutarchus etiam in vita Theſei mentionem facit. Verum ego hoc primum inuentum Moſi verius, ni fallor, aſſignauerim, qui, vt autor eſt Euſebius, longe ante Herculem fuit. Is enim, teſte Ioſepho lib. antiq. 4. in tribus ex ijs vrbibus quas ipſe condiderat, dum Hebræum populum in patrium ſolum reduceret, aſylum conſtituit, quod illis tantum profugio foret, qui minime ſciẽtes homicidium cõmiſiſſent Secundum hęc, longo deinde tempore Romulus, vt haberet aduenas plures, cũ quibus conderet Romam, ad imitationem Athenienſis, vt Seruius tradit, aſylum, teſte Liuio in primo ab vrbe condita, & Dionyſio lib. 2. aperuit, quo quiſquis proficiſceretur, ab omni noxa liberatus eſſet. Ouid. in 3. Faſtorum:*

Romulus vt ſaxo lucum circumdedit alto,
　　Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Virgilius quoq; in 8. ait;

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer aſylũ
Rettulit. *Fuit & aliud aſylum, autore Strabone, in octauo geograph. non procul Trœzene, in inſula nomine Calauria, Neptuno dicatum. Tum aliud quoq; in Aegypto, ad Canopicum Nili oſtium, Herculi conſecratum, de quo Herodotus lib. 2. meminit: Erat, inquit, & in eo littore quod nunc quoq; eſt, Herculis templum, ad quod ſi quis cuiuſcunque hominis ſeruus confugiẽs capiat ſacras notas ſeſe Deo tradens, eum nefas eſt tangere. Quę ſanctio ad meam vſque ætatem, prorſus immota perſeuerauit. Fuit*

etiam

etiam in ipſa Aegypto, ſicut commemorat Strabo libro 17. & vltimo geograph. Oſiris aſylũ, & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe noſtro Chriſtiano, præſertim apud Anglos, paſſim aſyla, quæ non modo inſidias timentibus, ſed quibuſuis ſontibus etiam maieſtatis reis patent: quod facit vt manifeſte appareat, nos id inſtitutum non à Moſe, qui illis duntaxat, qui nolentes hominẽ occidiſſẽt, aſylum poſuit, eſſe mutuatos.

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias, tragœdiaſque modo, & qui primo Romæ theatrum, & amphitheatrum, ac circum conſtruxerint, & quare amphitheatrum arena ſpargeretur, & inibi de frequenti apud veteres lauandi vſu, ac thermarum origine.

CAP. XIII.

THeatri, quod hemicycli ſpecie cõſtructum erat, ἀπὸ τοῦ θεῶμαι, *quod eſt video, appellatũ, Latine dici ſpectaculũ poteſt, cõſuetudo, teſte Caſſiod. in epi. à Græcis ſumpta eſt: nam cũ agrorum cultores feriatis diebus ſacra diuerſis nominibus per lucos vicoſq; celebrarẽt, Athenienſes primũ hoc in vrbẽ ſpectaculũ trãſtulerũt, theatrum Græco vocabulo appellantes, quod in eo eminus aſtans turba conueniens ſine aliquo impedimento conſpiceret: apud quos, autore Euſebio in 2. de euang. præparat. Dionyſius primus theatrum fecit: propter quod, vt mea fert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem duntaxat apud veteres Liberi patris fieri conſueuiſſe. Plu*

tar. ſimiliter Athenis theatra fuiſſe, in vita Theſei aperte oſtendit. Sane apud Alexandriam, in Antirrhodo inſula theatrum etiam fuiſſe, Strabo in 17. autor eſt. Hunc morem Romani quoque, vt pleraq; alia, in vrbem conſtruendi theatri tranſtulerunt, quod ita diſpoſitum erat, vt à fronte inter duo cornua ſcena eſſet, dicta ἀπὸ τῆς σκηνῆς, quod apud Græcos tabernaculum ſignificat, ita appellatum à facienda vmbra. Scena primo inuenta eſt vmbræ gratia, in qua ludi ab eo loco ſcenici nuncupati, à principio facti ſunt, qui, teſte Liuio, anno vrbis cond. CCCXCI. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone COSS. peſtilentię ſedandæ cauſa inſtituti ſunt. Porro cum vis morbi nec humanis conſilijs, nec ope diuina leuaretur, inter alias iræ cœleſtis placationes eiuſmodi ludos introducere placuit, inſanis certe hominum mentibus, qui putarent Deum laſciuis ſaltationibus ſibi placatum iri. Itaque ex Hetruria ludiones acciti, qui ſine carmine vllo, ſine imitandorum carminum actu, ad tibicinis modos ſaltantes, haud indecoros motus dabant. Res noua ſic bellicoſum populum delectauit, vt iuuentus inde iocularia ſimul inter ſe verſibus inconditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridicula carmina ſine cantu iactitata, Græce exodia appellabantur, ſicut epodia, quæ cantabantur. Et quia hiſter thuſco verbo ludius vocabatur, id nomen hiſtrionibus eſt inditum. Poſt annos deinde centum & viginti duos, qui fuit annus ab vrbe condita DXIII. Liuius Andronicus fabulam verſibus intextam primus recitãdam dedit. Ac ita ludus paulatim in artem verſus eſt, cum in ſcena comici, tragiciq;, & cæteri poetæ ſua recitarent poemata: in ea etiam erant præcones, tibicines, citharœdi & huiuſmodi, qui vel in fine cuiuſq; actus canerent. Hoc ſane loco nõ abs re videtur eſſe aliquid dicere de modo in primis agendi comœ

di-comœdias,tragœdiaſq;. Nam cum Cic lib. 3.de Orat.de Roſcio qui fuit homo Gallus,& comœdus peritiſſimus, ac eius præceptor in pronuntiationis geſtumq; exercitatione,dixerit: Numquam agit hunc verſum Roſcius eo geſtu, quo poteſt:nonnulli ſuſpicati ſunt comicos & tragicos ſua poemata recitare ſolitos,& mimos,hoc eſt,hiſtriones,præſto fuiſſe, qui perſonarum inductarum facta dictaq; exprimendi cauſa, eorum voces geſtibus tantum perſequerentur, id quod alibi Cicer. in Paradoxis falſum eſſe demonſtrat, cum inquit: Hiſtrio ſi paulo ſe moueat extra numerum, aut ſi verſus pronuntiatus eſt ſyllaba vna breuior aut longior,exibilatur & exploditur. Si igitur hiſtrio geſtu,non item voce agebat,qui fieri potuit,vt mutus in pronuntiatione reprehenderetur? Theatralis autem ſcena apud antiquiſſimos parietem non habebat, ſed frondibus tantum tegebatur: poſtea tabula cœperunt componere inſtar parietis, & ſic binis & ſæpe pluribus contignationibus conſtabat. Deinde erat proſcenium, ſuggeſtum in quo ludi exercebantur. Virgilius:

Et veteres ineunt proſcenia ludi. *In medio orcheſtra,in qua ſenatorum ſedibus erant loca deſignata, vnde omnium agentium geſtus ſpectari poſſent:dicta orcheſtra, quod in ea ſaltationes fieri conſueuerunt: ὄρχησις enim Græce, ſaltatio dicitur. In cauea vero, quæ pars media theatri erat,ſubſellia equitum erant in cuneos eodem modo diuiſa. In circuitu hemicycli erant gradus ita diſpoſiti, vt altiores in ambitu ſemper excreſcerent, in his plebs promiſcue ſedebat. Quibus non erat locus ſedendi, ij ſtantes in cauea ſpectabant:nam ſenatus à populo ſecretus ludos ſpectare.Cuius rei, teſte Liuio in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho,Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus Conſules,primi autores fuerũt, quod*

& vulgi animum auerit, & fauorem Scipionis magnopere quaſſauit. Valerius autem Maximus hoc ex ſententia poſterioris Africani actum eſſe narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ, velis tegi ſolebant. Ex quo primus omniũ Q. Catulus, teſte Plinio in 19. linteis theatro vmbram fecit, primuſque byſſina vela duxit. In hanc ſane formam theatrum M. Scaurus in ſua ædilitate, nõ quidem perpetuo duraturum, ſed in triginta tantum dies ſcenicorum ludorum (principio enim ad tempus fiebant theatra) primus omnium Romæ extruxit, dicente Plin. lib. 36. capite decimoquinto. Hic fecit in ędilitate ſua opus maximum omnium, quę vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verumetiam ęternitatis deſtinatione. & reliqua. C. autem Curio, qui bello ciuili in Cęſarianis partibus obijt, in patris funere theatra duo è ligno conſtruxit, quibus inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ; & repente circumactis, ac cornibus inter ſe coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat. Manſurum theatrum è quadrato lapide, vt ait Cornelius Tacitus, primus Romæ conſtruxit Pompeius Magnus, cuius exemplar, ex eo quod Mitylenę erat, poſt deuictum Mithridatem ſumpſiſſe, teſtis eſt Plutarchus. Amphitheatrum autem, qui locus erat ſpectaculorum gratia, forma rotunda, & veluti, vt ſupra oſtendimus, ex duobus conſtans theatris, primus omnium, teſte Carnelio de geſtis Neronis, in campo Martio poſuit C. Iulius Cæſar, quod paulo poſt, autore Tranquillo, Auguſtus mauſoleum ædificaturus deſtruxit, qui & ipſe amphitheatrum deſtinauit media vrbe, quod à Veſpaſiano conditum fuit, & à Tito conſecratum. autor Sueton. in eorum vitis. Sed quoniam Domitianus, vt idem eſt teſtis, omnibus operibus quæ poſt mortem illorum vel reſtituit vel perfecit, ſuum duntaxat titu-

xat titulum addidit, ſine vlla priſtini autoris memoria: hinc, vt opinor, illi de hoc amphitheatro Martialis ſtatim in principio ſui operis adulatur, dicens:

Omnis Cæſareo cedat labor amphitheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Auguſto etiam Cęſari Herodes Hieroſolymis theatrũ & amphitheatrum condidit, autor Ioſephus in 15. antiquitatum. In amphitheatro autẽ beſtiarũ et gladiatorũ ludi celebrabantur: nam permulti capite damnati, aut in bellis capti, illic cum feris pugnãdo mortem oppetere cogebantur. Quod epigrãmaticus poeta aſſirmat, de delatoribus dicẽs.

Nec cepit arena nocentes.

Seneca teſtatur duos qui ad id certamen deſtinati erant, ſibi prius mortem conſciuiſſe. Arena, vt hoc commodum moneamus, aliquando pro amphitheatro, id eſt, contentum pro continente, ab autoribus eleganter ponitur. Martialis rurſus:

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

Et id, quoniam amphitheatrum ſpargi arena ſolebat, vel ne pugnantes fœdarentur cruore occiſorum, vel ne cruor ſparſus ſpectantibus eſſet horrori, propter quod iuuenum multitudo arenam vertendo cruorem obtegebat. At quidã aliam ſpargendę arenę cauſam commentati, ſunt, tradentes eam ſterni, ne gladiatores diffluerent. Circo, de cuius forma libro ſuperiore, cap. 14. affatim diximus, regnãte Tarquinio Priſco, locus primum deſignatus eſt, atq; ſimul patribus equitibuſque loca diuiſa, vnde ſpectarent ludentes. Certamen fuit equorum pugilumque, qui ex Hetruria accerſiti fuerant. Is Maximus circus dictus eſt. Poſtea duo alij poſiti ſunt, Flaminius & Neronis. In hoc obeliſcus olim fuerat, qui nunc Romæ in Vaticano extat. In circo item, teſte Dionyſio, athletæ certabant, qui aut pugnabãt,

aut

aut currebant, vel luctabantur: quorum certamen tum primo Romanis ſpectaculo fuit, cũ Sp. Poſthumius Albinus, & Q. Martius Philippus conſules fuere, anno vrbis conditæ DLXVIII. *autor Liuius libro nono, decadis quartæ. Sed horum operum magnificentiæ iam iungatur thermarum luxuria: fuit enim mos priſcorum quotidie lauari, quod ea res, credo, teſte Celſo, ad proſperam valet conſeruandam valetudinem. Ex quo vſu venit, vt ciuis quiſq; pro opibus, priuata haberet balnea: ſed poſtea creſcente principium luxuria, publicæ balneæ haberi cœpere: quippe loca aſſignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne calefactis, lauandi ſudandi ve vſum præberent, quæ Græce thermas appellarunt. & cum alibi, tum Romæ in modum prouinciarum, vt ait Ammianus, videbantur extructæ, in quibus plebs etiam lauaretur: fuitq; adeo populare principibus id cum ea promiſcue facere, vt Commodum, Gordianum, & Galenum iuniores, alios ter, alios quinque vel ſepties æſtate, bis vero hyeme in die lauaſſe Capitolinus tradat, in thermiſq; cœnitaſſe. Admittebantur & mulieres, idoneum voluptatis inſtrumentum. Thermæ inprimis celebres Romæ fuere, agrippinæ, neronianæ, Titi Veſpaſiani, Domitiani, antonianæ, alexandrinæ, gordianæ, ſeuerianæ, diocletianæ, aurelianæ, conſtantinianæ, nouatianæ. Hæ magno ſumptu ædificatæ ſunt inſtar fere vrbium. Erant in his areæ ampliſſimę, erant porticus: in porticibus exedrę habẽtes ſedes, in quibus Philoſophi, rhetores reliquiq; quibus ſtudia erant cordi, ſedebant diſputantes. Erat & palæſtra, in qua ſe athletæ exercebant. Erant præterea multa intus loca ad fouendam luxuriam ſuberrime extructa. Adeo veſana dementia, omnium voluptatum quæſiſſe tentamenta videntur Romani principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo.*

Quis

Quis primus inuenerit fabricam materiariam,& in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normam, libellam, tornum, clauem, circinum, ſecurim, dolia, & vaſa viminea. CAP. XIIII.

Fabricam materiariam, hoc eſt, lignariam, Dædalus, vt Plin. lib. 7. ſcribit, primus omnium inuenit: & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, id eſt, inſtrumentũ quo plũbo à filo & gnomone pendente, rectio ſiue obliquitas operis perpẽditur, hoc eſt, examinatur: & terebram & glutinũ, quod Græci collã nominant, quo ligna cõiungũtur, et cõglutinãtur. Normã autẽ & tornum atq; clauẽ Theodorus Samius reperit. Ouidius tamẽ libro 8. Metamorph. dicit Perdicẽ Dędali ex ſorore nepotem, circinum, hoc eſt, inſtrumentum quo circuli vertendo deſignantur, & ſerram inueniſſe: traxerat enim in exemplum ſpinas in medio piſce notatas, de quo etiã in Ibim ait:

Vt cui cauſa necis ſerra reperta fuit.

At ſecundum Diodorum libro 5. Talus, non Perdix, adoleſcens filius ſororis eiuſdem Dædali, qui ab eo erudiebatur, reperta ſerpentis maxilla, paruulum cum ſecuiſſet lignum, imitatus poſtea dentium ſerpentis ſpiſſitudinem, ſerram ferream primus omnium fecit: reperit etiam tornum, & rotam figuli, vt ante monſtrauimus: ita cum pluribus rebus hominibus profuiſſet, magna laude celebratus eſt. Hũc puerum Dædalus inuidia motus, exiſtimans turpe eſſe, magiſtrũ ab adoleſcente gl ria vinci, dolo interfecit. At normam, cuius ratio vt longe alia ſit, ac communis normæ, nõ modo in menſuris, ſed etiam in ædificijs vtilis eſt, inuentum Pythagoræ eſſe Vitruuius libro nono dicit, eiuſq; formam valde artificioſam ponit. Securim Pẽtheſilea Amazonum regina inueniſſe fertur. Cæterum ego huius lignariæ artis, vel eiuſdem inſtrumentorum, quamuis alia alibi vſur-

immo λ- Talo.

bi vſurpentur, inuentionem potius Hebræis tribuerim, apud quos multo ante Dædalum optimi opifices fuerunt, præſertim in conſtructione tabernaculi, quod Moſes, qui etiam Dædalo, vt autor eſt Euſebius, antiquior fuit, Deo dicauit. Vel aſſignauerim Tyrijs, qui, teſte Ioſepho in octauo antiquitatum, in ea arte Hebræis longe excellentiores fuerunt: propter quod Solomon Deo templum conditurus, ab rege Tyri per literas fabros lignarios, ſicut idem Ioſephus & Euſebius teſtimonio ſunt, petijt. Quo pacto autem ex gracilioribus lignis capacia, & in ventrem tumẽtia vaſcula, veluti ſunt dolia, fierent, Pſeuſippus, autore Laertio, docuit. Vaſa ex viminibus facta, vt quallos, corbes, &c. Teſte Seruio in primum georg. Ceres omnium prima monſtrauit.

Quis primus mari imperauerit, & ut primo nauigari cœptum ſit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuerſi generis, remum, vela, anchoram, & pugnam naualem. CAP. XV.

QVis non fatetur humanum genus merito ſuo inſaniẽ audaciẽq; coargui, cũ ſeſe intra ſuos fines minime ſciat tutũ continere? Nam quamuis Deus opt. maxi. ei abunde conſuluerit, ſua tamen ſponte in pericula ruit. Ille enim nobis terrã veluti ſolidũ & ad nos ſuſtentandum idoneum elementum dedit, at nos cœlum atq; mare tentamus. Nonne Dædalus fabricatis alis cœlum ipſum adiuit? nonne modo ſæua pecuniæ cupiditate obcæcati, tenui ligno freti, mare non dico ſulcamus, ſed propemodum habitamus? Quod Flaccus Horatius dolens in primo carminum inquit:

Nequicquam Deus abſcidit
Prudens oceano diſſociabili
Terras, ſi tamen impiæ

Non

Non tangenda rates tranſiliunt uada.
Audax omnia perpeti
Gens humana, ruit per uetitum nefas.

Et in eum paulo ſuperius qui hoc primum tentauit:

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit:

Ergo ſollicitæ tu cauſa pecunia uitæ æs,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde ſubiungit.

Ite rates curuæ, & leti quoque texite cauſas,
Iſta per humanas mors uenit acta manus. Idē:
Natura inſidians pontū ſubſtrauit auaris. & reliq.

Quid deniq; ,ut poeta ait, non mortalia pectora cogit Auri ſacra fames? Itaq; adeo ab initio mare à mortalibus frequentatum eſt, ut deinceps omiſſis ratibus, quibus primum eſt nauigatum, naues inſtar domorum ędificauerint, quibus etiam nunc totum fere pelagus ſternitur. Et ita nauigandi arte comperta, maris imperium ſibi pro ſe quiſque uindicare auſus eſt, in eoque non ſecus ac in terra bella gerere. Sed iam ad rem veniamus. Minos, teſte Strab. libro decimo geogcaph. mari primus imperauit: quod Diod. in ſexto, Neptuno aſſignat, qui primus nauigandi artem inuenit. ait enim: Neptunus ſecundum Cretenſes, primus nauigandi arte inuenta, claſſem inſtituit, eiuſq; prefectus eſt à Saturno factus. Quàpropter traditum eſt poſteris, Neptunum imperaſſe mari. Cretenſes omnino iampridem, vt Strabo demonſtrat, nauigandi principatum tenuerunt, à quibus propter id fluxit prouerbium, Cretenſis neſcit pelagus,

lagus, in eum, qui ea quę probe nouit, ſe ignorare diſſimulat, vt in noſtris adagijs expoſuimus. Primum autē, autore Plin. in ſeptimo, inuentis ratibus, in mari rubro, inter inſulas ab Erythra rege nauigari cœptum eſt. Quod etiam teſtatur Quintil. in 10 dicens; Si nemo plus effeciſſet eo quod ſequebatur, nihil in poetis ſupra Liuium Andronicum, nihil in hiſtorijs ſupra pontificum annales haberemus: retibus adhuc nauigaremus, &c. Ipſas vero rates ſunt qui non Erythram regem, ſed Myſios & Troianos priores inueniſſe in Helleſponto putent, cum tranſirent aduerſus Traces. Alij in Britannico oceano primo inuentas produnt corio circunſutas. Nauē, ſicut Plin. lib. 7. ſcribit, primus in Greciam ex Aegypto inuexit Danaus: at alij, teſte Euſebio in 1. de euangel. pręparat. à Samothracis inuentam dicunt, aut, vt Clementi placet, ab Atlante: alij vero, velut oſtendimus, à Neptuno, alij à Minerua. autor Tertull. libro de militis corona. Verum ego hoc aliquanto verius, vt par eſt, Noe tribuendum iudico, qui ex teſtimonio Euſebij libro decimo de præparat. euangelica perdiu ante Danaum & Neptunum fuit. Is enim vir ſanctus & innocens, autore Ioſepho in primo antiquit, cum à Deo diluuium ad perniciem humani generis futurum eſſe cognouiſſet, vt aquarū vim euaderet, arcam ſibi ligneam fabricatus eſt, quę haud dubie nihil aliud fuit, niſi nauis, & condendorum diuerſi generis nauigiorum primum ac vnicum poſteris exemplar. Beroſus itidem Chaldęus, vt Ioſephus eſt teſtis, eam ipſam arcam nauim appellat. Ac non iniuria igitur & nauigandi & condendarum nauium vſum primum à Noe, ante quem, quod memorię proditum ſit, nemo mare tentauerat, fluxiſſe credere conuenit, cum preſertim ab eodem Ioſepho accipiamus, illius nepotes, dum alij aliam orbis regionem ad habitandum peterent,

rent, multis nauibus eſſe vſos. Tibullus autem hoc Tyrijs aſſignat, elegia 7. dicens:

Vtque maris uaſtum proſpectet turribus æquor,
Prima ratem uentis credere docta Tyros.

Ob hoc hercle, ut puto, quod Tyrijs, teſte Strabo. libro 16. diu nauigandi arte excelluerunt. Ex quo fit, vt etiam qui poſt tempora Noe, ad hanc vſque ętatem, huiuſmodi artem exercuerunt, nonnihil bene meriti ſint: nam cum nulla fere ars intra initium ſuum ſteterit, multa idcirco cum nauigiorum, tum cęterarum rerum nauticarum genera reperta ſunt, quę plurimum artem illuſtrarunt, quorum proinde autores commemorare haud omnino alienum inſtituto noſtro ducimus. Longam itaque nauem Iaſon primus ędificauit, qua apud Aegyptios, vt puto, Diodoro libro primo, teſte, Seſoſtris rex Aegyptiorum primus omnium poſtea vſus eſt. Biremem Erythręi fecerunt. Triremem Amoclem Corinthium inueniſſe, prodit Thucydides. Quadriremem Carthaginenſes, ſecundum Ariſtotelem. Quinqueremē inſtituit Neſichthon Salaminius, quod nauigij genus, teſte Polybio volumine primo, Romani primi omnium in Italia, in apparatu primi belli Punici ędificarunt. Sed ordinum Zenagoras Syracuſanus, ab ea ad deciremem Neſigiton, ad duodecim ordines Alexander Magnus, ad quindecim Ptolemęus Soter, ad triginta Demetrius Antigoni, ad quadraginta Ptolemęus Philadelphus, ad quinquaginta Ptolemęus Philopator, qui eſt Tryphon cognominatus. Onerariam nauem Hippius Tyrius inuenit. Lembum Cyrenenſes, Cymbam Phœnices, Celocem Rhodij, Cicerum Cyprij, Lintres Germani circa Danubium habitantes, Scaphas Illyrij, quę nauiculę maiores ſequuntur naues. Remum autem Copę inuenerunt, latitudinem eius Platea, vela Icarus. Diodorus tamen dicit

Aeolum

Aeolum velis vti nautas primum docuiſſe. Malum, id eſt, arborem nauis, & antennam Dædalus. Hippagines, hoc eſt, vt Feſto placet, naues, quibus equi vehuntur, Salaminij vel Athenienſes. Tectas longas Thaſij. Roſtra addidit Piſeus, Tyrrheni anchoram. Eupalamius eandem fecit bidentem. Quod inuentum quidam, autore Strab. libro 7. Anacharſidi aſcribunt, qui inuenit harpagonas, id eſt, telum in ſummitate aduncum, quo nauigia capiuntur, ab ἁρπάζειν, quod eſt rapere. Adminicula gubernandi Tiphys, ſumpto à miluo aue exemplo: hæc enim auis, teſte Plin. libro 10. videtur artem gubernandi docuiſſe caudę flexibus, in cœlo monſtrante natura, quod eſſet opus in profundo. Claſſe vero primum depugnaſſe Minoem, autor eſt Plin. Hæc de nauigijs dicta ſatis ſint, quæ cum potiſſimum merces vltro citroq; conuehendi cauſa reperta ſint, eis vtiq; conuenire viſum eſt mercaturæ inuentores quam primum ſubtexere.

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis inſtitoribus. CAP. XVI.

MErcatura haud equidem paruo mortalibus auxilio eſt, quando in aſportandis mercibus, vitę humanę neceſſaria vbiq; locorum ſuppeditat, multarũ quoq; ac maximarũ rerum vſum experientiamq; homines edocet, ad barbarorũ inſuper neceſſitudines, regumq; amicitias contrahendas plurimũ valere cenſetur. Quapropter Plin. in 33. haud temere putat cõmercia victus gratia eſſe inuenta: ſed ibi, vt opinor, de rerũ cõmercijs loquitur, quæ, vt ipſe tradit, Troianis temporibus in permutandis rebus ad victum neceſſarijs, mortales inter ſe exercebant, propter quod cum illis tũc haud dubie multo præclarius agebatur. Poſthac autem reperto, ſicut idem ſentit, aureo numo. tanta hominibus lucri cupiditas inceſſit, vt merces aſportandi

portandi cauſa, ſeſe ad omnia pericula, vel, vt ita dicam, ad aleam, veluti etiam hodie fit, exponerent. Ex quo veriſſime Flaccus Horatius de his ait:

Impiger extremos mercator currit ad Indos
Per mare pauperiem fugiens, per ſaxa, per ignes.

De huiuſmodi mercatura Cic. quoq; in 1. de offic. Mercatura autem, inquit, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt: ſin magna & copioſa, multa vndiq; apportans, multiſq; ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vituperanda: atque etiam ſi ſatiata quæſtu, vel contenta potius, vt ſæpe ex alto in portum, ex ipſo portu ſe in agros poſſeſſioneſq; cõtulerit, videtur iure optimo poſſe laudari. Mercaturã etiam, teſte Plutar. viri præclariſſimi exercuerũt. Thales, Solon, Hippocrates, & Plato. Hanc, autore Plin. lib. 7. Pœni inuenerunt: verum Diodo. in 6. Mercurio aſſignat, id quod Galli quondam ſibi perſuaſum habuere, qui, vt Cæſar ait, deum maxime Mercurium colebant, cuius plurima erant apud eos ſimulacra: hunc enim omnium inuentorem artium ferebant, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæſtum pecuniæ mercaturaſq; vim maximam habere arbitrabantur. Sed Plinius ſibi omnino repugnare videtur, cum in eodem lib. dicat, emere, ac vendere inſtituiſſe Liberum patrem, præſertim cum mercatura, quam ait Pœnos inueniſſe, nil aliud ſit, niſi actus quidam emendi vendendiq; merces. Quare ita fortaſſe intelligendũ eſt, vt Pœni mercaturam à Libero patre inſtitutam primi exercuerint. Ceterum neque hoc primo Pœnis, aut Mercurio, vel Libero patri aſſignandum ducimus, quando ex teſtimonio Ioſephi, libro 1. antiquit. vſum vendendi & emendi multo ante apud Hebræos, hoc eſt, Noe temporibus fuiſſe conſtat. Inſtitores vero primi, teſte Herod. in 1. Lydi fuerunt. Sunt autem inſtitores, non qui egregie mercaturam exer-

cent, ſed qui à mercatoribus emunt, vt diuiſim deinde merces emptas vendant: de quibus M Tullius in 1. offic. intellexit: Sordidi etiam, inquit, putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim vendant: nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur.

Qui primus inſtituerit artem meretriciam, & Bacchanalia ſacra, ac qualis pœna adulterij, aut inuenerit tincturam capillorum, vel vſum tondendi, & quando primum tonſores Romæ. CAP. XVII.

VEnerem, quā ex ſpuma maris procreatam, princeps apud nos poetarū, et Ouid teſtimonio ſunt, impudicā, ad omneſq; diuulgatā libidines fuiſſe propalam eſt, quippe quæ plures ex adulterio filios procreauit: nā ex famoſo Martis ſtupro genuit Harmoniā, de qua Plutarchus in vita Pelopidę affatim meminit: ex Mercurio Hermaphroditum, ex Ioue Cupidinem, ex Anchiſa Aeneam, & ex Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarumq;, item pulchritudinis & delitiarum & voluptatum omnium, & libidinis, atque coitus dea habita eſt. Hæc autem ne ſola impudica virorumq; appetens videretur, omnium prima, teſte Lactantio libro primo, vt eſt in hiſtoria, quam priſci ſacram appellabant, meretriciam artem inſtituit, autorq; mulieribus in Cypro inſula fuit, vti vulgato corpore quæſtum facerent. Ex quo apud Cyprios, teſte Iuſtino lib. 18. mos inoleuit, virgines ante nuptias ſtatutas, dotalem pecuniam quæſituras in quæſtum ad littus maris mitterent, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri ſoluturas. Harum ex numero LXXX. admodum virgines rapi, & in naues imponi iuſſit Eliſa cum illac tranſiret è Tyro fugiens, vt iuuentus matrimonia, & vrbs ſobolem haberet. Apud Babylonios etiam conſuetudo fuit, vt cum rem domeſticam conſumpſiſſent, vnuſquiſque ple-

beius

beius ob victus inopiam, filias ſuas adigeret ad quaſtum corpore faciundum. Item mulieres ſemel in vita omnibus indigenis communes erant: ſane ad templũ Veneris ſedebant, nodis corolliſq; tempora reuinctæ, e quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditum externis præbebant ad mulieres, dum ſe conferebant, aliæ regrediebantur. Etenim cum ſemel illic ſederant, non prius domum redire fas erat, quam hoſpitum aliquis pecuniam in ſinum mulieris ieciſſet, ac cum ea conſuetudinem habuiſſet. Mulier acceptam pecuniam ad ſacrum vſum reſeruabat, hoſpes vero dans dicebat: Tanti ego tibi deam Mylittam imploro: ita Aſſyrij Venerem vocãt. At pulchriores cito expediebantur, deformiores non item, quas ſæpe vno vel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ Veneri habendi gratia. autor Herodotus volumi. 1. Sed bacchanalia ſacra vberrimum apud cunctas ferme gentes libidinis ſeminarium fuere, quorum, vt idem teſtatur Herodotus, autor fuit Melampus Amytheonis filius, primuſq; ad Græcos detulit ex Aegypto, vbi ea ſacra fieri cœpere: fœminæ enim ſtatuas cubitales è neruis compactas, quibus ingens mentula in ventrem extabat, per pagos præeũte tibia circumferebant, Bacchum canentes. Deinde in Parnaſo monte Bacchanalia, quæ Græcis Dionyſia dicuntur, alternis annis acta ſunt, magno cum hominum multo mero incalentium clamore, tum tympanorum crepitu. Haud ita multo poſt, Græcus quidam homo ignobilis eiuſmodi ſacrorum antiſtes in Hetruriam venit, docuitq; ritus. Ex Hetruria ea mali labes mox Romam penetrauit, vbi mirandum in modum morbi contagione matronarum pudicitiam corrupit: primo ſacrarium fœminarum fuit, nec quiſquam virorum admittebatur: tres in anno ſtatutos dies habebãt, quibus interdiu Bacchis initiarentur. Sacerdotes inter ſe

*matronæ creabantur: cum demum Pacu*l*la Minia Campana facta eſt ſacerdos, hæc omnia tamquam deorũ monitu immutauit, ſane viros & cum primis filios initiauit, nocturnumq; ſacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus, qui nos in ſingulos menſes dies initiorum ſacros fecit. Tum promiſcuo ſacra viri fœminis permiſti facere cœperunt: vbi cum per noctis licentiam quiduis ſcelerum vnicuique edere liceret, nihil facinoris, nihil flagitij prætermittebatur: ſiquidem eo loci ſtupra pariter atq; cædes redundabant, quando qui aut ad venerem pigriores, aut dedecoris minus patientes erant, (nam poſtremo nemo maior viginti annis initiabatur) morte afficiebantur: nec id multis cognitum, cum nulla vox queritantium præ vlulatu, tympanorum cymbalorumq; ſtreptu exaudiri poſſet, & mortui ex conſpectu illico in ſpecus abderentur. Summæ religionis erat inter eos, viros velut mente captos, corporis iactatione fanatica vaticinari, matronas Baccharum habitu crinibus paſſis cum facibus ardentibus diſcurrere, & mactatos dici à dijs raptos. Verum ad extremũ tantorum ſcelerum indicio ad Sp. Poſthumium Albinum & Q. Martium Philippum* COSS. *delato, religio peſtifera extincta eſt, anno vrbis conditæ* DLXVIII. *Atqui non eſt quod plura veterum probra vitæ repetamus, cum nos forſitan magis reprehendendi ſimus, quando apud nos præ Veneris inſtitutis, parũ Dei opt. max. præcepta rite ſeruantur. Moſes enim mulierem adulteram cũ adultero, vt in Leuit. cap. 20. eſt, morte mactãdam ſtatuit: apud Romanos & Græcos adulterium crimen etiam capitale fuit. Arabes qui Felicem Arabiã incolũt, virũ etiam adulterum capite mulctabant. Quin & diuus Clemens epiſtola ſua prima dicit, ſecundum hæreſim, adulterium omnium grauiſſimum eſſe peccatum, atque apud iuſtum indi-*

cem

ſem maiore pœna lui, & tamen ioco habetur. Quid, quod vxores & viri palam multis adulterijs inquinati, eo quod aut ad nullam, aut ad minorem pœnam quam culpa ſit, vocantur, nihil penſi habent ſacroſanctum matrimonij fœdus violare? Ita apud nos manſuetudo puniendi, illecebra eſt peccandi. Nō ſola igitur, vt ipſa cupiebat, Venus impudica eſt, nec tamen prima fuit, ſiquidem ſatis conſtat iam inde ab initio ferme orbis conditi fuiße mulieres, quæ vulgato corpore quæſtum fecerint. Legimus enim in Geneſeos libro, Iudam Iacob filium eo rem habuiſſe cum Thamar nuru ſua, quod ſuſpicatus eſſet illam eſſe meretricem, prout mulier talem ſe eſſe veſtitu pariter atque arte ſimularat. At quanto Venere præſtantior Lucretia fuit, quæ non pudicitiæ omnibus peruulgandæ, ſed cōſtanter ſeruandæ vnicum edidit exemplum, ſibijpſi mortem conſciſcens? Hæc tamen non facile multas ſui ſimiles habet, adeo libido creuit, quia mehercule nihil in vita mortaliū turpius fœdiusq; eſſe poteſt, quando hæc nobis cum belluis communis eſt, & hac vna tantum humanæ vitæ internoſcitur infirmitas. Quapropter Magnus Alexan. vt teſtis eſt Plutarc. ſe duabus potiſſimum rebus mortalitatem intelligere aiebat, ſopore ac coitu, quas ſola naturæ infirmitas pareret. Pythagoras vero rogatus quando concumbendum eßet, Tunc, inquit, cum teipſo infirmior fieri vis. autor Diogenes lib. VIII. Quod nos etſi recte ſcimus, nihilominus tamen mulierum illecebris in libidinem trahimur, veluti canis, vt dicitur, ad vomitum ſuū reuertitur. De his ſatis. Tincturam capillorum, teſte Clemente, Medea primum inuenit. Vſum autem tondendi ab Abantibus fluxiße ferunt: ita enim huiuſmodi populi cum natura bellicoſi forēt, expeditius cum hoſtibus cominus congrediebantur. Teſtatur vtrumq; Plutarchus in vita Theſei, ſcribēs: Vigebat etiam illis tempo-

ribus conſuetudo, vt qui ex ephebis exceſſiſſent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darent. Acceſſit igitur in Delphos Theſeus, & anteriorem partem capitis abraſit. At Abantes primi hoc tondendi more vſi ſunt, quem quidem non ab Arabibus, vt quidam exiſtimant, didicerunt, nec Myſios imitati, ſed quod natura bellicoſi eſſent, & prope pugnandi, ac præter ceteros manus cum hoſtibus conſerendi peritiam tenerent. Et poſt paulo infert: Ne igitur vllas hoſtibus ad capiendum anſas darent, tondebantur. Hæc ille. Ea etiã de re Magnus Alexan. ſuis ducibus imperaſſe dicitur, vt Macedonum barbas abraderent. Tonſores in Italiam ex Sicilia primum venere, anno poſt conditam vrbem CCCCLIII. *adducente P. Ticinio Mena. teſtis Varro: ante intonſi fuere. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus, ſequens Diuus Auguſtus cultris iugiter vſus. autor Plin. volum. 7. natur. hiſtor.*

Multa cum vetera tum noua inuenta eſſe, quorum autores ignorentur. CAP. XVIII.

QVamquam probe ſcimus, quãtũ laudis præmijq; debeatur illis, qui olim aliquid ſuo ingenio, vel ad vſum vitæ, vel ad animum excolendũ vtile, nihil non neceſſariũ excogitarint, eoque huiuſcemodi rerũ autores hoc vno opere omnes complecti, ne quempiam ſua laude fraudaſſe videremur, diligentius elaboraui: attamen nobis per vetuſtatẽ, quæ, vt Varro inquit, multa tollit, pauca non deprauat, id præſtare minus licuit, quod multis vtimur, quæ aut ad ſuos minime referuntur autores, aut omnino ad nullos, vtpote qui non produntur. Quapropter ſi ſcriptores quos ſequeremur nullos plane habuimus; nemini ſane mirum ſit, nos quædam ſilentio præteriſſe: quando illud admiratione dignius eſt, vt plurima noua inuẽta ſint,

quorum

quorum inuentores non tradantur, & ex iis quædam nec ſcripta habeamus, quo nomine vocari poſſint. Nam quid iucundius reperiri potuit horologio, quo nobis, etſi occultato ſole, per tintinnabulum ſua; vt ita videtur, ſponte ſonans, horæ nuntiantur? Aut quid gratius ipſo tintinnabulo, quod alij campanam, nonnulli nolam nuncupant, inueniri potuit? quod licet recens inuentum non ſit, Moſis enim temporibus, teſte Ioſepho in III. *antiquitatum, eius vſus erat, de quo Martialis ait:*

Redde pilam, ſonat æs thermarum, ludere pergis?
Virgine vis ſola lotus abire domum?

vtriuſq; tamen pariter autor latet. Sed & aliud meo iudicio admirabilius fuit, inuenire pyxidem illam, qua nautæ admodum peritiſſime nauigationem moderantur: quis tamen eam repererit, omnino in aperto non eſt. Adde præterea illud tormentum æneum, quod bombardam vocant, omni admiratione execrationeq; dignum, ad perniciem hominum excogitatum, quod haud adduci poſſum, vt humanum ingenium inueniſſe credam, ſed mehercule potius malum quempiam dæmonem mortalibus monſtraſſe puto, vt inter ſe non modo armis, verumetiam fulminibus (eſt enim, vt alio loco diximus, quamſimillimum fulmini) pugnarent, cuius autor Perilli exemplo, ſicut opinor, monitus, non temere nomen ſuum occultauit, ne in ſe, vti merebatur, primum huiuſmodi tormentum experiri cogeretur. Perillus enim, teſte Plin. lib. 34. vir Athenienſis, vt Phalaridi Agrigentinorũ tyranno poſt hominũ memoriã crudeliſſimo placeret, ex ære taurum artificioſiſſimum fabricauit, cui ianuam in latere poſuit, vt cum reus incluſus ſubiectis ignibus torqueretur, mugitum, non hominis vocem videretur emittere: pro quo opere cum à tyranno pretium poſtulâſſet, in illo ipſe includi omnium primus à Phalaride

iuſſus ſuppoſitis ignibus, artificij ſui verum experimentū præbuit: de quo Ouid. in 1. de arte amandi ita cecinit:

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
  Torruit, infelix imbuit autor opus.
Iuſtus uterq; fuit, neq; enim lex ęquior vlla eſt,
  Quam necis artifices arte perire ſua.

Eſt & illud nouum inuentum, in quo vterque pes vtrinq; eius quieſcit, qui equo inſidet: nam vt in marmoreis ſtatuis Romæ conſpicitur, antiqui non vtebantur, nec quo nomine appelletur, apud autores legitur: vulgo ſtaffa nominatur, quod in eo pedes commode ſtent. Sunt & huiuſmodi plurima, ſed illa in primis incitamenta gulæ, quæ hodie tã diuerſi generis ex ſaccaro fiunt: vel etiam pars maxima armaturæ, quæ cum ſuis vocabulis haud apte explicari queant, nihil eſt quod proferam. Eſt vel nouitiũ inuentum illud laneum tegmen capitis, quod biretum vocant: veteres enim omnino caput non velabant, ſicuti teſtantur numiſmata, vel ipſæ ſtatuę, quę, vt Romæ vidimus, apertum caput habent, præſertim cum propalam ſit, nos patrio more eo fingi veſtitu, quo prorſus vtimur. Sed hoc omnino C. Cæſaris exemplo ſignificantius comprobatur: is enim, autore Tranquillo, cum caluitij deformitatem iniquiſſime ferret, obtrectatorum ſæpe iocis propoſitam, deficientem capillum reuocare à vertice conſueuit, vt illam obtegeret. Quod quidem quis non videt, ab eo fieri ſuabſurdũ fuiſſe, ſi more patrio commodius deceptiuſq; caput, hoc eſt, deho neſtamentum illud caluitij, obnubere potuiſſet? Ex quo apparet, recens eſſe inuentum hoc operimentum capitis, quo nunc paſſim vtimur, autor tamen ignoratur. Et ſic huiuſmodi ſexcenta ſunt, quorum iuxta autores non produntur. Acutius eſt etiam inueniſſe, & multo vtilius, qua ratione frumentum ad decurrentis aquæ impetum molere poſſemus

mus, quamuis non vtiq; recens ſit, tamen apud idoneos autores ſuo nomine caret, vulgus molendinum vocat. Multa inſuper nouiſſimis temporibus inſtrumenta muſica inuenta ſunt, quorum autores iam in obliuionem venerunt: ex quibus propter ſuauitatem concentus, omni admiratione & laude digna ſunt illa, quæ organa nuncupant, valde quidem ab illis diſſimilia, quæ Dauid Iudæorum rex, vt in 1. huius operis volumine memorauimus, fecerat, quibus Leuitæ ſacros hymnos concinerent, ſicut nos his pariter canimus. Itē alia id genus ſunt, quæ monochordia, clauicymbala, varieq; nominantur, eorum tamen æque inuentores magno quidem ſuæ gloriæ damno, in nocte denſiſſima delitefcunt. Non proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex ſeuo, rem etſi ſordidam, attamen apprime vtilem: neque is qui primum aues ad venandum domuerit, quod ſimiliter recens inuentum eſt. Nec memoriæ proditum eſt, quis annulos primo repererit, quibus apud Romanos, vt demōſtrauimus, magnus honos acceſſit. Sed quid miramur eiuſmodi rerum admodum tenuicularum inuentores, diuturnitatem temporis obliteraſſe, cum imprimendarum literarum artis nouiter diuino quodam ingenio excogitatæ, ipſe autor propemodum in tenebris iaceret? nos tamen pro virili parte operam impendimus, quemadmodum alibi appoſite oſtendimus, vt ab omni obliuionis iniuria vendicaretur. Eſt vel memoria noſtra tegumentum crurū tam cōmodiſſime quam decentiſſime confectum, quod nos caligas dicimus: etſi caliga calceamēti genus fuerat apud veteres. eſt autor tam neceſſarij veſtitus tamq; honeſti, iamiam in occulto latet. Extant plures præterea artes, quæ intra ſuū initium tamquam humile cum minime ſteterint, deinde ab inſequentibus aucta, neutiquam ad ſuos priores autores, ſed ad eos à quibus incrementum acceperint, perperam, vt

in pleriſque locis huius operis docuimus, referuntur. Quare proinde ſi vetera quædam inuenta, aut noua minus attigimus, id profectò in cauſa fuit, quod maluerim paucis verbis certa tradere, quã multis incerta perſequi.

LIBRI TERTII FINIS.

POLYDORI VIRGILII VRbinatis in quinque Libros de initijs inſtitutorum rei Chriſtianæ, ad Ioannem Matthæum Virgilium fratrem.

PROOEMIVM.

C*HRISTVS Saluator noſter, qui, quẽadmodum ipſe teſtatur, ad nos mortales venerat, haud legis reſcindendę, ſed atque adeo confirmandæ cauſa, iam inde à principio omnia pura, nuda, apertaq; reddidit, quæ antea Iudæi vmbrã ipſius legis ſecuti ſuffecerant, colorarant, fucoſaque fecerant: & denique quicquid iſti laxarant, ac quo minus pietatis pluſq; cærimoniarum introduxerant, ille aſtrinxit, atque plus pietatis, minuſque cærimoniarum eſſe voluit. Quod equidem fecit, vt putarim me operæpretiũ facturum, ſi origines eiuſmodi rerum omnium quæ ad religionem*

gionem pertinerent, proderem, quo luculentius conſtaret, quas Saluator, quas Apoſtoli, quas deinde Epiſcopi, quasue alij introduxiſſent. Et id, amantiſſime frater, tuo præſertim rogatu, mihi officium præſtandũ duxi, vt dum tu, qui Græcis pariter atque Latinis literis es longe eruditiſſimus, Patauij, quo nuper à ſenatu Veneto Philoſophiæ docendæ cauſa accitus es, negotiaris, ne ipſe otiarer. Itaque omnes noſtræ religionis ritus, eorumq; initia, quinque libris expoſui, etſi neſcio quam bene, tamen accurate, quos ad tres illos de rerum inuentoribus libellos abhinc XVIII. annos, à me & ætate & fortaſſe doctrina tirone compoſitos adiunxi, demonſtrauiq; patres olim in bona illorum parte recipienda, pie ac cũ cauſa feciſſe, quippe qui gentes etiam barbaras ad veræ pietatis cultum ducere auentes, arbitrati ſunt humanitatis condimentis tractandas, cum earum inſtituta haud prorſus horruerint, nec ſuſtulerint, ſed meliora fecerint, quo ne vllum religioni periculum crearetur, ſi vel minus admiſiſſent, minusue mutaſſent, quemadmodũ locis perappoſitus commodum demonſtrauimus. Atque iſto ipſo labore quem religionis cauſa non inuitus ſuſcepi, Deum optim. max. nobis propitium reddidiſſe confido.

Vale. Nonis Decembris Londini, M.D.XVII.

POLY-

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER QVARTVS.

De principio Eccleſiæ, Chriſtianæque religionis. CAPVT I.

Q*VAE ab orbe condito, ad noſtram vſque ętatem, quiſque ad vſum humanę vitæ neceſſaria primus inuenerit, tribus ſuperioribus libris explicauimus: dehinc vero de principio Eccleſiæ Dei, ac inſtitutis, et eorum initijs Chriſtianę religionis agetur, quæ ſola eſt, quę poſſit hominẽ facere ac ſeruare beatum. Eccleſia vox Græca, apud nos ſignificat congregationem, cœtum, concilium, multitudinem, concionem, & vt plurimũ accipitur pro hominũ cõgregatione credentiũ vni vero Deo, quos vocant fideles: ac eo pacto Apoſtolus epiſt. ad Epheſios ca. 5. appellat* CHRISTVM *Eccleſiæ caput. At vulgus omne Eccleſiam vocitat cunctorũ Sacerdotũ ordinem, ſingulaq; templa Deo atq; diuis eius dicata. Hæc igitur Eccleſia hominũ Deo vero credentium, ac ſummo cultu eundem ſancteq; venerantium eſſe cœpit iam inde à primordio mũdi creati, cum Adam ac eius filij Cain & Abel Deum colere cœperunt: iuuenes enim ſtatim Deo ſuę obtulere dona, velut lib. Geneſ. extat. Deinde creſcente hominum genere, Eccleſia magis fuit celebris vſque ad Noe tempora, cũ exigua admôdum facta, ex familia*

milia

milia tantum ipſius Noe conſtitit: poſtea pene extincta eſt, ſed paulo poſt per Abraham & eius familiam reſtituta, in ſuo tandiu ſtetit mediocri ſtatu, donec cœperit maiorem in modum florere per Moſen, qui eam mandatis diuinis, legibus, cærimonijſq; adauxit, ſtabiliuit, ornauit. Poſtremo eam ipſam eccleſiam populo Hebræo per ſuos impios reges, & in primis Achaz ad idololatriam impulſo, vti eſt lib. Paralipo. 2. iamiam cadentem prophetæ eatenus ſuſtentarunt, quoad preſto ei fuit CHRISTVS: *de cuius aduentu cauſaque adueniendi dicturis, aliquanto altius rurſum nobis exordiendum eſt, prodito iam Eccleſiæ Dei ortu. Hebræi itaque ab Heber, à quo Abraham originem duxit, autore Euſebio de Euangel præparat. lib.7. dicti, qui poſt Moſen, teſte Lactantio, lib. diuinarum inſtitut 4. à Iuda, qui illorũ fuit dux contra Cananæũ, Iudæi appellati ſunt, ante multa ſecula, quam eſſet Moſes, abſq; lege aliqua ſcripta, pie ſancteq; vixerunt, vt pote qui naturali quadam ratione, ac mentis acumine, magnitudineq; animi, Dei tamen ope & gratia veritatẽ, verãq; pietatem conſecuti eſſent. Quorũ principes fuerũt Enos, qui primus ſicuti ſupra oſtẽdimus, nomẽ domini Dei inuocauit, Enoch, Noe, item poſt iſtius tempora, Abrahã, Iſaac, Iacob, qui quod Deo præualuiſſet, Iſrael eſt ab ipſo Deo appellatus, & ab eo Hebræi Iſraelitæ nuncupati. Ab hoc duodecim tribus Iudæorum profectæ ſunt, ſingulæ à ſingulis eius filijs denominatæ. Preter hoc Iob, qui etſi homo alienigena (erat enim è terra Hus, in Arabię Idumęęq; finibus ſita) pietate tamen & innocentia Hebręis comparandus eſt. Sed Ioſeph Iſraelis filius in primis vitę caſtimonia excelluit. Iis igitur ob iuſtitiam commiſſa ſunt, vt apoſtolus Paulus ait, eloquia Dei. Verum non diuturna fuit in gente integritas: nam poſteaquam famem declinaturi*

primum

primum Abraham, deinde Iſraelem ſecuti, in Aegyptum migrauere, ſenſim ex peſtilenti illius populi commercio patriæ pietatis obliti, adeo ſeſe maleficæ ſuperſtitioni addicere, & dæmonibus ſeruire cœperunt, vt nihil ab ipſis Aegyptijs, nihil fere à reliquis gentibus, quæ olim ab eis, prout alibi appoſite demonſtrauimus, ortum habuerant, religione differrent. Deus tamen miſertus, poſt annum CCV. *vt Ioſepho placet, quam Iſrael cum filijs in Aegyptum venerat, & quam Abraham in eam terram acceſſerat* CCCCXXX. *duce Moſe, per quem illis deinde lex data eſt, eos eduxit, liberauitq; ſeruitute, qua ab Aegyptijs premebantur. Pro ijs diuinis beneficijs honorē Deo non habuerūt, ſed depulſa iam ſeruitute, in luxuriam delapſi, ad profanos Aegyptiorum ritus animum adiunxerunt, atque deinceps numquam peccare ceſſarunt, veluti cæteræ gentes factitabant. Quocirca ſummus Deus ac parens omnium cum videret malitiam, & falſorum Deorum cultus orbem terræ occupaſſe, ac iam nomen ſuum ex hominum memoria pene ſublatum, appropinquante iam termino, quo religionem ſuam transferre voluiſſet ad nouos cultores, ſecundum illud Dauid oraculum: Populus quem nō cognoui, ſeruiuit mihi: miſit in mundum vnigenitum filium ſuum nuntium & doctorem, ad erudiendos mortales præceptis iuſtitiæ ſuæ, quem propterea voluit mortali carne indui, & in crucem tolli, & morte mactari, qui, vt viua lex, nomen ac templum nouum conderet, pium cultum verumq; per omnem terram verbo & exemplo doceret. Sed tamen quo certum eſſet à Deo miſſum, oportuit illum non ita naſci, ſicut naſcitur homo ex vtroq; mortali genitus, qui vt cæleſtis appareret, crearetur ſine opera genitoris, & tunc conciliator inter Deum & homines, ad immortalitatem duceret ipſos homines, & ſicuti ho-*

ti homo præcepta ſuis factis approbando, ceteros paren-di neceſſitate conſtringeret. Idcirco voluit morti & afflictionibus cunctis eſſe expoſitus, vt ea tolerando, vti bonus doctor, doceret illa quoque poſſe perferri à quocunque mortali homine, qui non vt terrenus corpori ſeruiret, ſed vt quemadmodum Origenes ex apoſtoli ſententia, ſuper Geneſim pulcherrime admonet, exercens bona animi, cuiuſmodi ſunt, voluptatum fuga, doloris atque mortis contemptus, cœleſtis effectus, imaginem cæleſtis Dei acciperet. Venit ergo ad nos cœleſtis doctor ſimul & terrenus, id eſt perfectus Deus, perfectus homo, qui verbum Dei, qui cum patre ſemper, & pater cum eo eſt vnus Deus. Ille tamquam ſol, hic tamquam radius ex ſole porrectus: ille quaſi fons, hic riuus: quia æque vna vtrique mens, vnus ſpiritus, vna ſubſtantia eſt, ſicut ſolis lumen in radio, & aqua fontis in riuo. Sed quomodo ad nos venerit, & verbum caro, veluti euangeliſta Ioannes ait factum ſit, audiamus Lucam ita intonantem: Miſſus eſt angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph, de domo Dauid, & nomen virginis Maria. Et ingreſſus angelus ad eam, dixit: Aue gratia plena, dominus tecum: benedicta tu inter mulieres. Et parum infra: Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius IESVM. *Is erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur: & dabit illi dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, &c. Dixit: Dauid patris eius, quoniam tam Ioſeph, qui putabatur eius pater, quam Mariæ virgo ex regia ſtirpe Dauid orta erat; ſicuti ex genealogia vtriuſque aperte liquet, quando Ioachim, qui ex Anna vxore hanc puellam genuerat, ſuum pariter genus ad Dauid referebat. Dum igitur pax in terra poſt hominum*

memo-

memoriam ſumma erat, dum Auguſtus Cęſar vniuerſo orbi imperabat, dum edicto ipſius Cæſaris, Iudęi, vt in alijs quoque gentibus fiebat, à Cyrino qui Syrię pręerat, vocantur, vt tributim dent nomina, dum denique Ioſeph ex Galilęa profectus cum coniuge, vt in tribu Iuda cum ſuis profiteretur, in Bethlehem oppido Iudęæ morabatur, quę terrarũ fere media eſt, contigit vt virgo, quę diuini Spiritus hauſtu conceperat, filium pareret, ſine vllo vteri accepto incõmodo, quod partus diuinus eſſet, de quo tam multo antea veteres cecinerant prophetę. Eſaias: Ecce virgo concipiet, & pariet filiũ. Et rurſus: Egredietur virga de radice Ieſſę. *Fuit Ieſſe Dauid regis pater vt ex euangel. Matthęi conſtat, qui & Iſai dictus eſt, velut in extremo capite lib. primi Paralipomenon legitur. Extiterunt & alibi argumenta quędã myſterij huius. Romę regione trãſtyberina, oleum, vt Euſebius ſcribit, per idem tempus terra erupit, perq; integrũ diem, perpetuo manauit fluuio. Item Oroſius tradit Auguſtum eodem die vetuiſſe edicto, ſe dominum appellari, manifeſto prę ſagio maioris dominatus, qui tum in terris ortus eſſet. Fuit hic annus in quem ille ſacratiſſimus incidit partus, alter & quadrageſimus imperij Auguſti principis, mundanę uero originis nonageſimus nonus ſupra centeſimum ac quinquies milleſimum. Octauo deinde die puer ad templum delatus, patrio more circunciditur: non enim venerat vt legem abrogaret, ſed vt conſummaret: vocaturq;* IESVS, *quod idem Hebraice ſignificat atque Saluator. Haud ita multo poſt colitur à Magis, pretioſiſque muneribus donatur. Magos Perſæ ſapientes vocant, & Chaldæi, quos Græci philoſophos. Deinde matris ſecuta eſt purgatio, vt magis lex ſeruaretur, quam quod luſtratione aliqua opus eſſet, unde omnis labes abfuerat. Tulit virgo ſecum puerum ad templum,*

quem

quem Simeon vir iuſtus miro perfuſus gaudio cupidiſſime complectitur, ac regem, & ſaluatorem ſuum prophetico ſpiritu profitetur. Vnde CHRISTVS *ex myſtico chriſmate dictus, quod certo argumento poteſtatis & regni vnctus eſt.* CHRISTVS *etiam dicitur vnctus, quem Hebræi Meſſiam vocant. Sic* IESVS, *id eſt, ſaluator, &* CHRISTVS, *hoc eſt, rex dictus eſt. Anna itidem prophetica mulier* IESVM CRISTVM *vidit & agnouit. Herodes vero audito nomine noui regis, eum perdendum ſtatuit. Quo cognito, Ioſeph diuinitus ante monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, vbi ſeptem fuit annos. Interim Herodes oraculi neſcius, omnes pueros qui tum in Betbleem erant, occidit, qui propter id ſcelus tabo & ſacro igne correptus, cruciabiliter vitā finiuit. Tum Ioſeph iterū per quietem monitus in patriam rediit, & cum audiſſet Archelaum regnare in Iudæa loco Herodis patris, in Galilæam diuertit, & Nazareth ciuitatem incoluit, vnde puer Nazareus eſt appellatus. Secundum hæc, cum iam puer* XII. *eſſet annos natus, Hieroſolyma cum parentibus de more ad diem feſtum agendum proficiſcitur, ibique in templo cœpit cum doctoribus, cum percōtando, tum reſpondendo, ſupra ætatem diſputare: mox parentes domum ſecutus, vſque ad* XXX. *vitæ annum contentus manſit gratia Dei & virtute, quæ in eo maxima erat. Tum demum Chriſtianę rei fundamentum iacturus, & ſuū negotium, propter quod venerat, geſturus, tinctus eſt à Ioanne propheta in Iordane flumine, ut lauacro ſpiritali, peccata nō ſua, quæ vtiq; nō habebat, ſed carnalis naturę aliorū, cuius ſimilitudinē gerebat, aboleret, et quemadmodū Iudęi ſuſcepta circunciſione, ſic etiā gentes per baptiſma ſalutaris roris perfuſionē ſaluarentur. Delegit apoſtolos* XII. *et diſcipulos* LXXII. *quibus deinde mā-*

daret concionandi munus: ſeu is delectus paulo poſt quam prædicationem inchoauerat, ab eo habitus eſt, quod parui refert. Cœpit docere homines, vnum eſſe Deum, & illum ſolum coli oportere, quod diligentibus ſe hæreditatem cœleſtem donaret, quo ſic eorum mentes à ſtultitia, qua tenebantur, ad ſapientiam, ab iniquitate ad iuſtitiam reduceret: item debere omnium maxime mutuam charitatem habere, ac cetera præcepta Dei ſyncera mente ſeruare: ſe vero filium Dei profitebatur, qui non propriā gloriam, ſed patris honorem quæreret: inde maxima ſimul miracula edere cœpit, non præſtigijs magicis, quæ nihil veri oſtentant, ſed vi ac poteſtate cœleſti, quæ iam pridem prophetis nuntiantibus canebantur: ſic viam oſtendebat olympo. Quo fiebat, vt populus ex tota Syria ad eum ob eius iuſtitiam, vel ob huiuſmodi miracula confluerct, & præcepta eius audiret, ac à Deo miſſum, Deiq; filiū crederet. Docuit præterea modū orandi atque ſacrificandi, vt nihil omitteret, quod ad veram religionem pertineret, in qua demum cuncti mortales acquieſcerent. Hæc ſunt facta IESV *Chriſti præceptoris noſtri, quæ miraculis conſtant: hæc eius doctrina, quæ continetur decretis, quæ ipſe Euangelium, hoc eſt, bonum nuntium, appellauit. Ceterum quo magis hæc à pluribus recipiebantur, hoc acriores inuidię ſtimuli exagitabant. Iudęorum primores & ſacerdotes vociferantes, legem Dei ob hanc nouam ſuperſtitionem (ſic enim Euangelium vocitabant) violatum deſertumque iri, qui vſque eo ira obcęcati ſunt, vt omnium prophetarum oraculorum immemores, non prius machinari ceſſauerint, quam ipſum* CRHISTVM *in crucem ſuſtulerunt, quo ſic per eius mortem, veteris inſtrumenti myſterium aperiretur, intelligereturque: ac nouum inſtrumentum, quod ab eo eſt conditum, veteris fieret conſummatio,*

matio, quia ille in vtroq; teſtator eſt. Sed fruſtra opponuntur diuinę voluntati humana conſilia: nã CHRISTVS *poſt tertium diem, quam paſſus fuerat, reſurrexit, obtulitq; glorioſum corpus ſuis diſcipulis conſpiciendum. Qui fuit annus principatus Tiberij Cæſaris decimusoctauus. Illis per hęc confirmatis, quos iuſſit Spiritum ſanctum expectare, qui ad eorum mentes inſtruendas eſſet è cælo mox paulo venturus, poſt quadrageſimum diem quam reſurrèxerat, & videntibus ad patrem aſcendit, poſt annum trigeſimumtertium, ac menſes tres, quam ad humani generis inſtaurationem in terram deſcenderat. Verum prius quam cælum repeteret, poteſtatem dedit apoſtolis, qua rempublicam Chriſtianam conderent, dicens, vti teſtis eſt Matthęus euangeliſta: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quęcunque mandaui vobis. Et ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Et ſecundum Marcum, illud ipſum repetens: Ite in mundum vniuerſum, & prędicate euangelium omni creaturę. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero nõ crediderit, condemnabitur. Ioannes vero euangeliſta nihil diuerſum commemorat, cum inquit: Venit* IESVS, *& ſtetit in medio, & dicit eis: Pax vobis. Et cum hęc dixiſſet, oſtendit eis manus & latus ſuum. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli, viſo domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis: ſicut miſit me pater, et ego mitto vos. Hęc cum dixiſſet, flauit in eos, & dixit eis: Accipite Spiritum ſanctum, quorumcunque remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorumcunque retinueritis, retenta ſunt &c. Et hanc* CHRISTVS *omnibus apoſtolis autoritatẽ dedit, poſtquam ſpiritum dederat, vt qui ea deinceps uterentur, ſcirent*

tur, ſcirent oportere ſe retinere etiam ſpiritum. Deinde CHRISTVS *in cœlum ſe contulit, qui poſt decimum diem quam aſcenderat, Spiritum ſanctum ad apoſtolorum mentes diuinitus illuſtrandas miſit, qui Hieroſolymis vna erant, & eum paracletum expectabant, quo repente afflati cœperunt loqui alijs linguis, prout Spiritus dabat vt loquerentur. Atq; ipſum Chriſtianę religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod Saluator noſter iecit, & denique tale frumenti granum, quod ille ſolo condidit. Sed age iam dicamus, vt illud enatum ſit, quaſue paulatim protulerit opes.*

De Chriſtianæ reipublicæ origine, eiuſque miro à primo incremento, ac apoſtolorum Petri & Pauli martyrio. CAP. II.

APoſtoli ſpiritu ſuperne accepto, vt valido muniti præſidio, nihil formidantes, audacter incipiunt CHRISTVM *Hieroſolymis prædicare, ubi ille paulo ante datus fuerat neci. Sed Petrus in primis Iudæos tāti parricidij intrepide coarguit, hortaturq; vt eos pœniteat, ac verā religionē quamprimū cōplectantur. Ea cōcio ita mouit, vt tria millia ſexus vtriuſq; eodē die baptizata ſint. Confirmat Petrus ſtatim animos iſtorū miraculo, qui in aditu templi, ad ſpecioſam portā, claudū ex vtero matris in* IESV *Nazareni nomine in pedes erexit. Quo viſo, totus populus ad Petrū & Ioannem qui aderat, cucurrit, & ille rurſus concionatur. Poſt hæc à principibus Iudæorum interrogatus, qua arte id miraculū edidiſſet, aperit illud nomine* IESV CHRISTI *geſtum, quem illi inique crucifixiſſent. Ad hæc indignati principes, iubēt, vt ne id nomen amplius apud populum diuulgent: quibus Petrus & Ioannes reſpondent, ſe non poſſe quæ de* IESV

vidiſſent,

vidiſſent, non loqui: qui cum perſeuerarent in ea prædicatione, vna cum alijs apoſtolis in cuſtodiam cōyciuntur. ſed ſtatim noctu apertis diuinitus portis, in templum ſe conferunt, ibiq; docent. Tum iterum à principibus prohibiti ne concionarentur apud populum, reſpondit Petrus ſic: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Quare principes indignati, cum nō auderent in apoſtolis ſæuire, veriti ſi id tentarent, ne in plebe tumultus fieret, Stephanū vnū ex ſeptem diaconis lapidibus conficiunt, cuius cædes nihil minuit piorum alacritatem, cum audiſſent illum dicentem: Ecce video cælos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei. Interea conueniebat multitudo vicinarum ciuitatum Hieroſolyma, ad eos afferentes ægrotos, & vexatos à ſpiritibus immundis, qui ſanabātur omnes. Per hæc creſcebat cœtus Chryſtianorum, quibus erat cor vnum & anima vna, atq; omnia communia. Apoſtoli autem communiter viuebant, & quod illis pie offerebatur (offerebantur autem ad illorum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ vſum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc, vnus ex ſeptem diaconis, Samaritanos ad religionem trahit, Simonem magū baptizat. Cucurrit illuc Petrus cum Ioanne, qui eam gentem corroboraret. Paulus non multo poſt nominis Chriſtiani acerrimus hoſtis, in piorum cœtum ope diuina ducitur. Sed vt illud Dauid carmen euentu probaretur: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrarum verba illorum: haud multo poſt eiuſdem Philippi opera, euangelicus ſermo vſque etiam ad Aethiopes penetrauit. Philippus porro poſtquam Samaritanos vera religione imbuerat, cum Dei monitu Gazam pergeret, quemadmodum in Apoſtolorum actis extat, Eunuchum Cādaces reginæ Aethiopum præfectum baptizauit, & Eunuchus deinde reginam ipſam,

cum tota familia, bonaq; populi parte, ſic, ut Chriſtiana religio in gente ſemper viguerit. Sane memoria noſtra cum Clemens VII. Rom. Pōtifex, & Carolus V. imperator Bononiam negotij cauſa conueniſſent, accidit vt Franciſcus Aluarez legatus Dauid vulgo Prętogiā dicti, regis Abiſſinorū Aethiopum, qui mediterraneam Africę partem tenent, eò Ioannis Luſitanię regis oratore duce acceſſerit, atque in ſenatu ſui regis nomine promiſſum fidei obediētieq; Clementi fecerit, anno ſalutis, M. D XXXIII. menſe Februario. Ad rē reuertor. Petrus oraculo admonitus, Ioppe, vbi Tabitham uita priuatam à morte ſuſcitauit, Cæſaream proficiſcitur, ibiq; Cornelium Centurionē cum tota eius familia, primū ex gentibus externis, ſacri roris vnda eluit. At Paulo id in primis negotium inter gentes deinde datū eſt. Dum hęc alibi fiunt, Antiochiæ interim prędicatione diſcipulorū, qui poſt cędem Sthephani Hieroſolymis factā aufugerant, multus numerus credentiū adiunxit ſe ad CHRISTVM, *ita vt illi primum eo loci cognominarentur Chriſtiani. Felix Antiochena ciuitas, quę prima omnium auſa eſt Chriſtianum proferre nomen, atque naſcentis euangelij celebrare gloriam. Noſtrę hęc demum religionis origo eſt, quę uitiorū omnium expultrix, Deo nos cōciliat, & vinculo connectit arctiſſimo, cuius autor non Saturnus, aut Iupiter, ſed verus Deus, rerum omnium origo. Accepit ſenſim ſuum deinde incremētum reſpublica Chriſtiana: nā apoſtoli partiti inter ſe prouincias, Thomas Parthos ſortitus, Matthęus Aethiopiam, citeriorem Indiam Bartholomęus, Andreas Scythiam, Ioãnes Aſiam, Petro Galatia, Pontus, Bithynia, & Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethſaide vrbe, Ioannis filius, & Andreæ apoſtoli frater, qui ſeptem inde annos Antiochiæ epiſcopus Tiberio principe fuit. Quo tempore Iacobus iunior,*

Hiero-

Hieroſolymitanę diœceſi pręerat, & is CHRISTI frater dictus, quod ortus eſſet ex ſorore virginis, & apoſtolus de numero duodecim: item ſanctus, qui, vt Egeſippus ait, nullum nouit aut vini, aut carnis vſum, intonſus, vnguenti & balnei expers, & cui ob aſſiduum orandi vſum, genua in camelorum ſpeciem occaluiſſent, quē demum Iudęi è pinnaculo tēpli pręcipitatum, quod CHRISTVM prędicaſſet, fullonum fuſte mactarunt. Petrus vero pluribus in Aſia ciuitatibus nouo religionis ritu inſtitutis, & in ijs Antiochena, ad maiora inde rerum initia, Romam anno Claudij Cęſaris ſecundo proficiſcitur, docenſq; euangelium ſacri pontificatus fundamentum iacit, cuius plures inde annos cuſtos fuit. Atque ita reſpublica Chriſtiana paſſim augebatur, cum Maria virgo mater CHRISTI in cœlum aſſumpta eſt, qui fuit annus VII. & XL. humanæ ſalutis. Ducitur haud multo poſt Romam Paulus, qui à Iudęis ad ſupplicium petitus, Cæſarem vt Romanus ciuis appellauerat. Is etiam ad rem Chriſtianam propagandam mire intentus, vtcumque in cuſtodia potuit, ſalubriter docere nō prius deſtitit, quā iuſſu Neronis eodem die capite obtruncatus, quo & Petrus pedibus in ſublime elatis, cruci affixus eſt. Sic ambo iactis iam validis religionis fundamentis, ſunt martyrij coronā adepti: quod verū eſſe teſtatur Tertullianus libro quarto aduerſus Marcionem, ſcribens: Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauſerint, ad quam regulam Galatæ ſint recorrecti, quid legant Philippenſes, Theſſalonicenſes, Epheſij, quid etiā Romani de proximo ſonent, quibus euangelium & Petrus & Paulus ſanguine quoque ſuo ſignatum reliquerunt. Et libro de præſcriptione hęreticorum, ait Clementem à Petro initiatum, quo nemo homo poſſit ambigere, eos apoſtolos apud Romanos autores religionis fuiſſe.

Quando primum circuncifio inſtituta, & quam graue viſum ſit eius rei præſcriptum. CAP. III.

NOS, ſicut Origenes ſuper Geneſin ſcienter diſſerit, vt incorporeum eſſe Deum, & omnipotentem, & inuiſibilem profitemur, ita eũ curare mortalia, & nihil abſque eius prouidentia geri, neque in cœlo, neque in terris, confitemur. Secundum hoc itaque, quod prouiſorem omnium dicimus Deum, conſequens eſt, vt quid velit, vel quid hominibus expediat, indicet. Sed quo modo id fiat, Plato in magna epiſtola perſpicue docet, ſcribens: Deus effabilis nullo modo eſt, ſed ex multa inhæſione hærentiaque, vt ita dixerim, circa rem ipſam, & vitæ integritatem, repente quaſi ab igne accenſum lumẽ animo innaſcitur, quod ſeipſum alit. Ita innuit Deum intellectu percipi, quod Propheta multo ante protulit, dicens: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine, dediſti lætitiam in corde meo. Et rurſus: Et in lumine tuo videbimus lumen. Sic igitur Deus dicitur eſſe locutus, cum nobis nota fiunt oraculo ea, quæ eius ſunt voluntatis indicia. Ad hunc modum Abrahę inquit: Ego ſum, ecce teſtamentum meum tecum, & eris pater multitudinis gentium. Et hęc poſt addidit: Circuncidetur omne maſculinum veſtrum, & circuncidetur caro præputij veſtri, vt ſit in ſignum fœderis inter me & vos, infans octo dierum circuncidetur in vobis. Abraham credidit Deo, vti ſolebat, quod illi attributum eſt ad iuſtitiam, & ſtatim ipſa die nonagintanouem natus annos, ſe & Iſmaelem filium ex Agar ancilla ſuſceptum, tertiumdecimum agentem annum, & omnes vernas ſuos circuncidit, quo deinceps ſecundum pręceptum Domini, pręputium carnis ſobolis ex ſe futurę circumcideretur. Cuius rei diuus Cyprianus

prianus rationem reddens, ita ſcribit: Cum iam fidei tempora appropinquarent, imperata eſt circuncifio, & pars illa corporis in qua eſt voluptatum ſeminarium, & libidinis officina, iuſſa etiam in paruulis amputari, vt proprij primitias ſanguinis ei, qui totum ſanguinem ſuum oblaturus erat, offerrent. Fiebat autem circuncifio ad hunc modum. Pręputium, hoc eſt, pellis quę glandem, id eſt, partem virilis membri ſummam tegit, pręputabatur machęra petrina: eſt enim μάχαιρα vox Gręca, & Latine gladius dicitur. Atque Deus ita fieri iuſſit, Ioſue dicens: Fac tibi cultros lapideos, & circuncide ſecundo filios Iſrael. Atque hoc fuit circuncifionis initium, quandoquidem non modo ante Abraham, ſed nec prior Moſe de vitę inſtitutis inter gentes ſanxit quiſquam. teſtis eſt Ioſephus aduerſus Appionem. Et propterea diuus Ioannes Chryſoſtomus, homil. 52. in Matth. ait circuncifionem omnium aliorum mandatorum longe antiquiſſimam eſſe. Hinc igitur conſentaneum eſt ad alias nationes morem circuncidendi poſtea manaſſe: Phœnices enim & Arabes, ſicut diuus tradit Cyprianus, item Saraceni, vt Iudęi veteri ritu circuncidebantur. Plinius Iudæorum, Aethiopum, & Aegyptiorum id fuiſſe inſtitutum, autor eſt: Herod. ſimul & Colchorũ ait, ſed ex Aegypto trãslatitiũ. Et quia per id Dei pręſcriptio ſeruabatur, ideo circuncifio perinde, vti teſtis eſt diuus Gregorius, valebat apud Hebręos, vel ad tollendum originale peccatum, atque apud nos vnda baptiſmi: hoc differebat, quod per myſteriũ circuncifionis nõ conſerebatur gratia bene agendi ex vi circuncifionis, ſicut fit in baptiſmate. Proderat igitur circũciſio, prout ait apoſtolus, cum legem ſeruarent, cum erga carnis motus non importuni exiſterent, nec ſtatutos legibus terminos ſuperarent, nec aliarum fœminarum, niſi coniugum legitimarum no-

rum notitiam haberent, & ea quoque ipſa poſteritatis tantummodo cauſa, certis & legitimis temporibus facerent. Iſti circunciſi præputio carnis ſuæ dicendi erant. Hæc prima, & carnis circunciſio. Altera erat ſpiritus, & perfectior habebatur, quæ non ſolum à vetitis toris, verumetiam à conceſſis & licitis temperabat, de qua Moſes ita vaticinatus eſt: Ipſe in nouiſſimis diebus circuncidet Deus cor tuum, ad Dominum Deum tuum amandum. Et prima circunciſio, teſte Lactan. huius ſecundæ figura fuit, ſignificans nudandum eſſe pectus, id eſt, aperto & ſimplici corde oportere nos viuere, quoniam pars illa corporis quæ circunciditur, habet quandam ſimilitudinem cordis, & eſt pudẽda. Vtranq; Apoſtolus innuit, dicens: Non is qui in manifeſto Iudæus ſit, Iudæus eſt, nec ea quæ in manifeſto ſit carnis circunciſio, circunciſio eſt, ſed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus eſt: & circunciſio cordis, circũciſio eſt, quæ ſpiritu conſtat, non litera, cuius laus non ex hominibus eſt, ſed ex Deo. Quod & origenes explicat: Qui vero puram fidem in conſcientiæ ſynceritate cuſtodit, iſte circunciſus eſt corde. Et diuus Hieronymus ſuper illud Hieremiæ: Omnis autem domus Iſrael incircunciſi ſunt corde, ait: Omnis domus Iſrael incircunciſa eſt corde, non carne, quæ incircunciſio ducit ad mortem: illa enim carnis, hæc ſpiritus eſt. Hanc, ut dicit Cypria. CHRISTVS à carne mortali ad animam tranſtulit, quæ ſola manſura eſt.

De pri-

De primo baptiſmatis vſu, & baptizandorum infantium inſtituto, & de baptiſmo non iterando, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. CAP. IIII.

CHRISTVS, qui æque mortalium omnium negotium gerebat, volens uitæ ac ſaluti noſtrę pro æterna ſua pietate cõſulere, docuit, quęmadmodum ſi cor nudaremus, ſi peccata cõfeſſi ſatis Deo faceremus, ueniam conſequeremur: & ne aberraremus, nobis ſtatim natis gratiã ſuam per baptiſma impertiuit, vt ea aduerſus dęmonum inſidias muniti, recto itinere ad cœleſtem patriã tenderemus. Quapropter prophetam ante ſe miſit, qui nos inſtrueret ad eam gratiam promerendam. Is fuit Ioannes Zachariæ filius, quo maior ſurrexit nemo, ut ueritas teſtata eſt, ad quem anno decimoquinto imperij Tiberij Cęſaris, ſicut Lucas perhibet, factũ eſt verbum Domini, et venit in omnem regionem finitimam Iordani, prædicans baptiſmum pœnitentię in remiſſionem peccatorum, ſicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Eſaię prophetę dicentis: Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Tunc, vt Matthęus teſtatur, egreſſa eſt ad illum ciuitas Hieroſolymitana, & tota Iudęa, totaq; regio vndique finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, confitentes peccata ſua. Hoc fuit initium baptiſmi, vel potius gradum faciendi omnibus, qui ſeſe factorum pœnitẽtes, mox digni eſſent qui ad baptiſma CHRISTI ꝑcipiendum accederent. Quod Cyp. cõprobat, ita diſſerens: Pręparabat viã Dño Ioãnes, lauãdo exterius corpora, vt pręcederet exterius lauacrũ ſecuturũ baptiſma, in quo cõferretur aĩarum ablutio, & peccatorũ remiſſio. Pręceſſit quod erat ex parte, ut conſumatio ſequeretur. Et Chryſoſ. paria teſtatur, ſcribens: Apte ergo cum dixiſſet, qđ venit prędicans baptiſmũ pœnitentię, adiecit, in remiſſionẽ peccatorum.

catorum. Idcirco ſuadebat vt illos pœniteret, quo ſubſequentem veniã facilius impetrarent, credentes in CHRISTVM. *Vnde baptiſma illud nullam aliam habuit cauſam, niſi vt inſtrueret ad fidem. Hæc ille. Sed ipſe Ioannes illud ipſum planum facit, cum inquit: Ego quidem baptizo vos in aqua ad pœnitentiam, qui autem poſt me venturus eſt (de* CHRISTO *loquitur) fortior me eſt, cuius non ſum dignus vt calceamenta portem, ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igne: & reliqua. Quod autem baptizati à Ioanne, rurſus admouerentur ad lauationem, hoc eſt, baptizarentur, illud perſpicue conſtat teſtimonio Lucæ in Apoſt. actis, in hunc modum ſcribentis: Factum eſt autem cum Apollo eſſet Corinthi, vt Paulus peragratis ſuperioribus partibus, veniret Epheſum, & inueniret quoſdam diſcipulos, dixitque ad eos: Num ſpiritum ſanctum accepiſtis, cum crederitis? At illi dixerunt ad eum: imo neque ſit ne Spiritus ſanctus, audiuimus. Et ait illis: Quo ergo baptizati eſtis? Qui dixerunt: Ioannis baptiſmate. Dixit autem Paulus: Ioannes quidem baptizauit baptiſmo pœnitentiæ, populo dicens, in eum qui venturus eſſet poſt ſe, vt crederent, hoc eſt, in* IESVM CHRISTVM. *His auditis baptizati ſunt in nomine domini* IESV. *Et cum impoſuiſſet illis manus Paulus, venit Spiritus ſanctus ſuper eos, & loquebãtur linguis, & prophetabãt, &c. Hac igitur de cauſa* CHRISTVS *venit ad Ioannem, voluitq; ab eo baptizari, vt ſuo baptiſmate illius baptiſmũ approbaret, corroboraret, ac demonſtraret neminem eſſe quamuis iuſtum & ſanctũ, quin ea foret ſalutari aqua abluendus, cũ ipſe nullius purgationis egens ſic luſtrari voluiſſet. Cuius nempe rei Ioannes optime gnarus, etſi in materno ſanctus habitus fuerat vtero, prohibebat illum à ſe, aiens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?*

CHRISTVS *autem reſpondens, dixit ei: Sine modo quaſi diceret, poſtea te ſpiritu baptizabo: quod ſecundũ Chryſoſtomũ & fecit. Quia & alios baptizaſſe per diſcipulos ſuos ſatis conſtat, teſte euãgeliſta Ioanne, capite tertio, vbi ait: Poſt hæc venit* IESVS *& diſcipuli eius in terram Iudæam, & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Et initio ca. 4. exponente qua ratione dixerit* CHRISTVM *baptizare per hæc verba: Quanquã* IESVS *non baptizaret, ſed diſcipuli eius. Atq; hoc demũ baptiſmatis initiũ fuit, hæcq; eſt vnda ſalutis, qua perfuſi innocentes efficimur, ſine cuius roris luſtratione, nulli fas in regnũ intrare cœlorũ. Primus autẽ ex gentibus externis, Cornelius centurio cũ ſua familia, Cæſareæ à Petro, veluti proximo capite eſt dictũ, baptizatus fuit, qui propterea, quod primus ex gentibus credidit, primuſq; gratiã baptiſmi ſuſcipere meruit, iure primitię gentiũ dici poteſt, vel Origenis teſtimonio, qui ſuper Numeros de eo ſic loquitur: Ex quibus eſſe arbitror etiã Cornelium illũ, qui Cæſarienſis Eccleſię, cum ijs, cum quibus Spiritum ſanctũ meruit accipere, primitię merito dicitur: & non ſolum huius eccleſię, ſed fortaſſis et omnium gentiũ primitiæ Cornelius appellãdus eſt, primus enim credidit ex gentibus, & primus ſancto ſpiritu repletus eſt, & ideo recte primitiæ gentiũ appellabitur Hactenus Orig. Quod autẽ infantes baptizantur, id inſtitutũ vetus eſt, & ab apoſtolis introductũ, vti affirmat idẽ Origenes: is enim in cõmẽtarijs ſuis in epiſtolã Pauli ad Rom. capite ſexto, de ea re ita diſſerit: Corpus peccati eſt corpus noſtrum, quia nec Adã dicitur cognouiſſe Euam vxorem ſuã, & genuiſſe Cain, niſi poſt peccatũ. Deniq; pro illo, qui natus fuerit, ex lege offertur hoſtia, par turturũ, aut duo pulli columbini, vnus pro peccato, alter in holocauſtomata. Nunquid nuper æditus puer peccare potuit? & tunc*

habet

habet peccatũ, pro quo hoſtia iubetur offerri, à quo mundus negatur eſſe aliquis, etſi vnius diei fuerit uita eius. Vn de Dauid: In peccato concepit me mater mea. Secundum hiſtoriam enim nullum matris eius declaratur peccatum. Pro hoc & eccleſia ab apoſtolis traditionẽ ſuſceperat, vt etiã paruulis baptiſmũ daret: ſciebant .n. illi quibus myſteriorum ſecreta cõmiſſa fuerant diuinorum, eſſe in omnibus ſordes peccati, quæ ab initio per aquam, et ſpiritũ ablui deberent. Vt vero infantes apud Iudæos octauo ab ortu die circuncidebantur, ſic apud nos ut plurimũ baptizantur, qđ tamẽ Angli in ipſo natali die faciunt, id quod diuus Cyprianus lib. epiſt. 3. ſcribẽs ad Fidũ, multis rationibus eſſe faciendũ probat, & in primis, quod homo id ętatis longe innocentiſſimus ſit. Porro nõ ab re ſeptimũ diẽ pręteriſſe expectabãt Iudęi, iuxta pręceptũ Dñi, quod is Plutar. in ꝓblem. & Feſto teſtificãtibus, maxime periculoſus ſit infantibus ſi vexentur, nec ante eũ terminum vmbilicus reſoluatur, ante quẽ hõ propior eſt plantę quã animali. Hunc quoque diem Romani Hebræos imitati obſeruabant, uocabantque luſtricum, quo infantes luſtrabantur, hoc eſt, expiabantur, & ijs nomina imponebant, maribus quidem nono die, vnde Nundina dea apud eos colebatur: fœminis octauo, quia in maris conceptione plus eſſet temporis. Baptiſmo inſuper vel confirmationi, de cuius initio poſt dicetur, ne hæc ſacra forent iteranda, quod per patrum decreta fieri non licebat, Iginus Romanus pontifex ſtatuit, vt vnus, quem compatrem vocant, intereſſet. Hodie ut plurimum ſi mas baptizetur, duo viri cum vna muliere quæ vulgo commater dicitur, adhibentur: contra, ſi fœmina duæ mulieres, cum vno viro: ij vel ſuſceptores nuncupantur, quod infantem de fonte ſacro ſuſcipiant. At in confirmatione vnus duntaxat vir, ſeu mulier admittitur,

qui pue-

qui puerum vel puellam brachijs ſuſtentet. Quod autem baptiſmū cum confirmatione (alterum enim ab altero pendet) haud iterandum eſſe patres ſanxerunt, id ab Apoſtolo profectum eſſe exiſtimant, qui illud colligunt tā ex eius epiſtola ad Hebræos, vbi inquit: Nam fieri non poteſt, vt qui ſemel fuerint illuminati, guſtauerintque donum cœleſte, & participes facti fuerint Spiritus ſancti, ſi prolabantur, denuo renouentur per pœnitentiam: quam ex alia epiſtola ad Romanos: Nā CHRISTVS *quod mortuus fuit, peccato mortuus fuit ſemel, &c. Ac ita diſputant: Quemadmodū* CHRISTVS *ſemel mortuus, & ſemel reſurgens iam non amplius moritur, ita ſemel per pœnitentiam gratia baptiſmatis nobis collata iterari non poteſt, quia per baptiſmum peccatis priſtinis morimur. Vnde propheta: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Præterea cum Saluator, teſte Marco, dixiſſet, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, iam tum vnumquēque oportebat & credere & baptizari, ſi cupiſſet ſe ſaluum fore. Sed ut illud per ſe quiſq; poterat præſtare, ita hoc ſine aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor pontificum Roman. ordine* XV. *decreuit, vt à quocunque uirilis vel fœminei ſexus Chriſtiano, & in quauis natiua aqua, baptiſmum petentes baptizarentur, ſi neceſſitas inſtaret: inſtabat autem neceſſitas, cauſa præſertim infantium, quibus cum per ætatem non liceret de ſua fide teſtari, à principio, ſicut tradit Cyprianus, prouiſum fuit, vt per alios credere profiteremur, quo, quemadmodum aliena culpa, id eſt, Adam primi parentis delictum eis quoq; malo fuit, quod ſtatim nati originali peccato obligarentur, ſic aliena opera bono eſſet, qui idcirco, velut ait Ambroſius libro de vocatione gentium ſecundo, ex aliena confeſſione credunt, & baptizantur. Atque hoc pacto cunctorum ſi-*

luti conſultum eſt. Atqui ex euangelio diſcimus, homines alios aliorum pietate apud Deum iuuari, quòd Matth. capite 9. pręclare demonſtrat ita ſcribens: Et ecce viri adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem: cumq; vidiſſet IESVS *fidem illorum, dixit paralytico: Bono animo eſto fili, remittuntur tibi peccata tua Atq; paralyticus per fidem baiulorum ſaluus factus eſt. Ita perſeuerabat in hunc modum cerebre baptiſmatis inſtitutum. cuius triplex eſt genus: fluminis. quo Ioannes primitus baptizauit: item flaminis, hoc eſt Spiritus ſancti, ſimul & aquę, q̃d* CHRISTVS *inſtituit: & sãguinis, quo infantes, ab Herode occiſi, ſunt initiati. Cyprianus: Hi nuper cruore lacteo loti, primitias baptiſmi martyrio conſecrarunt, tradentes poſteris formam, vbi neceſſitatis articulus excluſerit morã, non minus ad lauacrum animæ ſanguinem efficacem, quam ſanctificatas verbis aquas, maxime cum nec ſanguis hoc elemento careat, ſed aquarum motu per totum corporis alueum fluat. Spiritus vero ſanctus & aquis & ſanguini ſuperfertur, qui ſubiectos ſibi fouet & abluit, quo baptizante, idem occiſio quod merſio operatur. Hęc Cyprianus. Illud hic admonuerim, in vſu veterum fuiſſe, vt adulti fere baptizarentur, induti veſtibus albis. Lactantius.*

Candidus egreditur nitidis exercitus vndis,

Atque uetus vitium, purgat in amne nouo.

Et id fiebat in paſcha, & pentecoſte, niſi neceſſitas vrgeret. Interim autẽ dum dies ſtatutos expectabant, de myſterijs religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebãtur, quod κατηχεῖν *Gręce, ſit voce erudire: qui ita myſterijs initiati, & poſtea aqua tincti, lac & mel deguſtabant, teſte Tertull. lib. de militis corona, vbi ait: Aquam adituri, & ſubijcit: Dehinc ter mergitamur, inde ſuſcepti lactis & mellis concordiam pręguſtamus.*

De

De ſacerdotij eiuſq. graduum apud Hebræos initijs, ac magno pontificis minoriſq; ſacerdotis conſecrationis myſterio, & quibus vterq; amiciretur indumentis ſacris, & quantũ temporis daretur leuitis ad miniſtrandũ. CAP. V.

REmpublicam Chriſtianã duplex genus hominũ habet, vnum quod laicorum nomine cenſetur: & ijs ſoboli procreãdæ ac imperio adminiſtrando fas eſt operã dare: alterũ ſacerdotũ, quod ſacrificijs faciundis, precibus, & religioni deniq; rite procurandæ vacat. Apud Hebræos idẽ fuit inſtitutum: ſiquidem principio duces cum populo, deinde reges reipublicæ curam habebant: ſacerdotes vero ſacra curabant, penes quos, teſte Ioſepho libro 3. antiq. ſacerdotium cœpit ab Aaron, qui primus vnctus atque conſecratus fuit per Moſen fratrem, dicente illi Domino: Sume Aaron & filios eius, & ſtolas, & oleum vnctionis, & vitulum qui eſt pro peccato, etc. Quare Moſes conuocato populo dixit: Hoc eſt verbum quod mandauit dominus facere, & applicuit Moſes (ſicut etiã eſt in Exodo, cap. 29.) Aaron fratrem ſuum, et filios eius, & lauit eos aqua, & veſtiuit eum tunica altera ſumma, altera interiore, & præcinxit zona, & impoſuit ei humerale, & cinxit eum ſecundum formam humeralis, & impoſuit ſuper eum logium, & impoſuit ſuper manifeſtationẽ & veritatem, & impoſuit mitram ſuper caput eius, & poſuit ſuper mitram ante faciem eius laminam auream ſanctificatam, ſanctam, ſicut præceperat dominus. Hæc fuit ſacerdotis primi conſecratio, & ea quidem non ſine myſterio. Moſes enim, id eſt, lex, vt Origeni placet, quam pontifex ignorare non debet, lauit et vnxit Aaron ſummũ pontificem cum filijs, hoc eſt, puros reddidit coram populo, quia oportet illum & teſtimonium habere bonum ab ijs qui foris ſunt, ſicut Apoſtolus dicit: poſtea veſtiuit eum duplici

duplici tunica, altera miniſterij humani, altera intelligentiæ ſpiritualis: & præcinxit eum zona, antequam talarem tunicam imponeret, hanc ſtolam nuncupant. Induit eum humerali, quod eſt humerorum quidem ex circunductione veſtis ornatus: humeri autem operum figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rurſus ſecundum formam humeralis, vt conſtrictus eſſet in verbo, conſtrictus in facto. Poſt hæc impoſuit logium, quod rationale dicitur, & eſt ſapientiæ indicium, quia ſapientia in ratione conſiſtit, ſuper manifeſtationem & veritatem. Dabãtur et ſemoralia tamquam indiciũ caſtitatis: ſed quia licebat ſacerdotibus filios generare, ideo Origenes vult per femoralia innui non eſſe prædicandum verbum Dei hypocritis, ne illud ſemen pereat, quaſi tunc ſit vtendum femoralibus, ne in ſterilem terram ſemina iaciantur. Hæc erant pontificis ornamenta, quorum ordo haud myſterio etiam caret: nam humeralis facta precedunt, logij ſapientia ſequitur, quia poſt facta quærenda ſapientia: deinde poſt rationale manifeſtatio, quoniam non ante alios docere, quam nos inſtruere debemus. Item additur veritas, quia veritas eſt ſumma ſapientia. Poſtremo Moſes ornauit caput Aaron corona, in quo eſſe debet iuſtitiæ Dei ſedes: propterea accepit cidarim, quod eſt operculum vel ornamentum quoddam capitis, cui ſuperimpoſuit mitram, hoc eſt, indicium ſcientiæ vtriuſque inſtrumenti. Ante faciem, id eſt, à fronte pontificis, laminam auream ſanctam locauit, in qua ſculptum erat vocabulum Dei. Hinc noſtri pontifices indumenta bonã ex parte, ſicut mox dicemus, mutuati ſunt. Ita Aaron põtifex ſummus eſt à Deo creatus: filij vero eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar, longe minoribus cærimonijs initiati ſunt, quippe quibus neque bina indumenta tradita, neque humerale, neque rationale, neque capitis ornatus,

niſi

niſi tantum cidaris, qui propterea loco minorum ſacerdotum ſunt habiti, quales hodie apud nos ſunt qui presbyteri vocantur: Cæterum libet diſtincte ex Ioſepho & Hieronymo ad Fabiolam, de his exponere indumentis. Octo enim genera fuere, quorum quatuor communia pontificibus pariter atque ſacerdotibus erant: feminalia, quæ linea erant, & vſque ad genua & poplites velabant verenda, nos ea vocamus brachas: poderis ex lino etiam tunica talaris, quam interulam dicunt: cingulum textum ſubtegmine trium colorum, cocci, purpuræ, & hyacinthini byſſino ſtamine: & tiara ex byſſino confecta, rotunda vt pileus, quaſi ſphæra media ſit diuiſa, vt pars ponatur in capite affabre laborata: fuit olim Perſarum mulierum capitis ornamentum. Pontificum vero reliqua quatuor propria indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & manicata, in cuius extrema parte circa pedes, ſeptuagintaduo pendebant tintinnabula, cum totidem malis punicis, quo pontifex in ſancta ſanctorum vocalis incederet, moriturus ſtatim, ſi hoc non feciſſet. Superhumerale, quod Hebraice Ephot dicitur, ex byſſo, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius vtroque humero erant duo lapides onyches, ſeu ſmaragdi, Ioſephus Sardones vocat. In ſingulis autem inſcripta erant ſena nomina Patriarcharum, hoc eſt, in dextro humero filij maiores natu Iacob, in ſiniſtro minores, vt pontifex ingrediens ſancta ſanctorum, nomina populi, pro quo erat Dominum oraturus, portaret ſecum. Item rationale, quod erat pannus breuis, auro, & quatuor, haud alio modo ac ſuperhumerale, contextus coloribus, cum duodecim lapidibus, quaterno diſtinctis ordine: in primo enim ordine inſerti erant, ſarda, topazius, ſmaragdus, in altero carbunculus, ſapphirus, iaſpis. In tertio lyncurion, achates, amethyſtus: in quarta chryſolithus, onyx,

onyx, beryllus. Vltimum veſtimentum, lamina aurea, cum vitta, qua pontifices tantum vtebantur. Iſti duodecim lapides videntur ſignificaſſe, vt ait Hieronymus, Apoſtolos duodecim, ſicut illi duo ſuperhumeralis portendiſſe Chriſtum & eius populum, & quatuor colores retuliſſe quatuor elementa. Atqui byſſinum, quod eſt genus lini ſubtiliſſimi, terræ comparari poteſt, quia ex terra gignitur, ſicut purpura mari, qnod ex eius cochleolis tingitur: item hyacintus aeri, propter coloris ſimilitudinem: coccus igni & ætheri. Sed ad reliqua perſequenda iam recurrat oratio. Fuit tamen ante Aaron Noe, qui dicitur altare erexiſſe, & ſuper illud holocauſtum domino obtuliſſe: item Melchiſedech, qui pariter ſacrificauit: & Abraham, Iſaac, & Iacob, qui ſecundum eum itidem fecerunt: ſed illos quadam naturali pietate, non ſacerdotali autoritate rem diuinam feciſſe conſtat. Alij deinde miniſtri ab alijs conſtituti ſunt, qui in tabernaculo, hoc eſt, templo, in miniſtrando hærerent. Leuitæ ex tribu Leui filij Iacob, ſtatim poſt datum ſacerdotium Aaron, & eius filijs, iubente Domino à Moſe eliguntur, qui ſemper adeſſent Aaron ſacrificium facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, geſtarent arcam, & tabernaculum, item vaſa, ac in circuitu tabernaculi locum caſtris ſtatuerent. Hos Græca voce Diaconos appellamus: ſiquidem Moſes præcipiente Domino, vti Ioſephus eodem libro teſtatur, tribum Leui à profanis officijs ſegregans Deo conſecrauit, eiq; negotium cuſtodiendi tabernaculi dedit. Diaconis adiumento dati ſunt miniſtri, qui illorum dictis audientes eſſent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc eſt, dati aut donati, vel in humilitate Domino ſeruientes: nunc Subdiaconi, quod Diaconis ſubſint, nuncupantur. At Leuitis iſtis adminiſtrandi tempus terminatum erat per

legem:

legem, quæ, veluti in extremo octauo capite Numerorum eſt, talis fuit: A xxv. annis, & ſupra, Leuitæ ingredientur, vt miniſtrent in tabernaculo fœderis, cumq; quinquageſimum annum compleuerint, ſeruire ceſſabunt, vt poſtea cuſtodiant, quæ ſibi commendata fuerint, tum enim vaſa, ac alia tabernaculi inſtrumenta ſeruanda curabant. Item nonnullos alios delegit, qui lucernas ſemper in tabernaculo ardentes curarent. Hos noſtri Ceroferarios interpretātur, vel Græce Acolythos, ſeu potius Acoluthos, qui res corporis miniſtrant. Poſtea conſtituti ſunt Oſtiarij, qui æditui ſiue ianitores vocantur, vt ex præſcripto legis præeſſent templo cuſtodiendo, ne impurus quiſquam ingrederetur. Item Lectores, quorum ordo à prophetis initium ſumpſit, qui concionarentur, & legerent, quibus dictum erat: Clama, ne ceſſes. Præcentorū, qui Pſalmos canerent, autor Dauid, ſiue Aſaph fuiſſe dicitur, qui poſt Moſen primi Pſalmos compoſuerunt. Erat eorum ordo per ſucceſſionem generis, ſicuti ſacerdotium, qui aſſidue in templo canebant, ad vocem vnius reſpondente choro. Exorcizatores, id eſt, Adiuratores (ſic enim noſtri interpretantur, aut increpantes) Solomon inſtituit, qui inuocarent ſuper Catechumenos, vel ſuper eos qui ſpiritibus malis vexabantur, nomen Domini, ita dæmones ſubigentes, vt ab eis egrederētur, ſicuti ex Ioſepho alibi demonſtrauimus, ipſum Salomonem effugandorum dæmonum inueniſſe modum. Hæc ſuo ordine, quo apud Hebræos inſtituta ſunt, expoſuimus, vt initium cuiuſque rei, quod noſtri in primis propoſiti eſt, perappoſite proderetur. Quæ omnia cum vmbra futurorum fuerint, iam quæ inde conſecuta ſint, explicemus.

A quo noſter primũ inſtitutus fuerit ſacerdotalis ordo, & duplex eſſe ſacerdotium, & quid ſit ſacerdotis manuum impoſitio, ac quis epiſcopus pontifexue, atq; quale eius munus, & quondam presbyterum vel diaconum dictum epiſcopum, CAP. VI.

IESVS Chriſtus præceptor noſter poſtremo, autore Euſebio in Eccleſiaſtica hiſt. & rex & pontifex fuit, & vtrunq; ex teſtimonio prophetarũ probat: cum enim de Ieſu meminit, qui Moſi ſucceſſerat, inquit: Sed et idẽ Moſes longe per Dei ſpiritum prȩuidens qui ſibi præpararetur ſucceſſor, & prænoſcens eũ qui poſt ſe regnũ ſuſciperet, maioris ſacramenti miniſtrũ eſſe futurum, Ieſum cognominauit eum, qui prius Auſe parentum fuerat appellatione vocitatus, ſciens in huius vocabuli ſacramento, maioris cuiuſdam gloriæ regem, quam mortalis natura recipit, eſſe ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimũtur inſignia, & IESVS CHRISTVS *tamquam qui rex & pontifex eſſet, pariter nominatur. Et paulo poſt infert: Dauid quoque de* CHRISTO *teſtatur, dicens: Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. In quibus verbis primum quidem eum Deum deſignat, deinde per æquitatis virgam, ſceptrum in eo regale commemorat. Hactenus Euſebius. Hic illud appoſite admonendum duxi, non recte in Euſebiano codice ſcribi, teſte diuo Hierony. qui ſtatim in principio libri primi commentariorum in Oſee prophetam, inquit: Oſee enim lingua noſtra Saluatorem ſonat, quod nomen habuit etiam Ioſue filius Nun, antequam ei à Deo vocabulũ mutaretur: non enim, vt male in grȩcis codicibus legitur & latinis, Aſue di-*

ctus eſt, quo nihil omnino intelligitur, ſed Oſee, id eſt, ſaluator, & additum eius nomini Dominus, vt ſaluator domini diceretur. Hæc Hieronymus. Sed domum redeamus. Is igitur pontifex noſter primus fuit, qui nobis ſacerdotium inſtituit, idq; duplex eſſe voluit, alterum ſpirituale, alterum miniſterij plenum. Sed de hoc poſtea. Spirituale dedit, cum ſe pro nobis obtulit, dicente Apoſtolo Petro: CHRISTVS *ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu. Et ſacerdotium iſtud omnibus iuxta Chriſtianis cōmune eſt, ea de cauſa inſtitutum, vt Chriſtum imitaremur, teſte Apoſtolo ad Romanos ſcribente: Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, placentem Deo, rationabile obſequium veſtrum. Idem noſter Saluator alterum ſacerdotium miniſterij inſtituit, cum dogmata legis ſecutus, quam non ſoluendi, ſed conſummandi cauſa venerat, vt poſtquam cælum aſcendiſſet, nobis non deeſſent, qui in terris ſacerdotium verum gererent,* XII. *creauit pontifices, quos nouo vocabulo apoſtolos nominauit, vt qui mittendi eſſent in diuerſas orbis partes, qui nouum dogma, hoc eſt, Euangelium, cui etiam vocabulum innouarat, mortales docerēt. Itē ſeptuaginta duos diſcipulos, quos etiam ad concionandi munus delegerat, ſacerdotes fecit, qui vice filiorum Aaron, ſicut Origeni probatur, apud nos, minores haberētur ſacerdotes, quales nunc Græce presbyteri vocantur, hoc eſt latine, ſeniores, quod canicies, quę homini prudentiam afferre ſolet, digna ſit honore & munere. Ab his igitur presbyterorum, ſicut ab illis epiſcoporum, cœpit ordo, quippe qui in eorum locum ſucceſſere, quod vel Cypriani teſtimonio conſtat, dicentis: Meminiſſe autem Diaconi debent, quoniam apoſtolos, id*

eſt, epiſcopos & præpoſitos dominus elegit. Et poſt eum, idem Hieron. teſtatur in epiſto. ad Marcellam, aduerſus Montanum ita ſcribens: Apud nos apoſtolorum locum epiſcopi tenent. Hos autem apoſtolos ac diſcipulos myſteriorum Dei miniſtros, non alijs conſtat initiatos ſacris, niſi ſola CHRISTI *electione, ſeu inſtitutione: quod ipſis deinde apoſtolis, & poſtremo Romanis pontificibus, ſicut infra explicabitur, exemplo fuit eligendorum ſacerdotum. Ad hunc quoq; modum Matthias factus eſt apoſtolus, ſic ipſi apoſtoli ſeptem ſibi diaconos inſtituerunt, dicente Luca in Actis: Et elegerunt Stephanum virum plenum fide, ac Spiritu ſancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum proſelytum Antiochenum. Hos ſtatuerunt in conſpectu apoſtolorum, & cum oraſſent, impoſuerunt eis manus. Sed Beda rem multo luculentiſſime docet: Erant, inquit, baptizati apoſtoli, at non erant ſacerdotes, niſi cum* CHRISTVS *in cœna fecit illos ſacerdotes, dans eis poteſtatem conſecrandi corpus ipſius verum, & poſt reſurrectionem, abſoluendi. Ceterum cum Apoſtolus epiſtola priore ad Timotheum capitulo quinto ſic præceperit, Manus cito nemini imponas: aliquis poſſet conijcere eum cuiuſpiam myſterij ſacerdotes initiandi formulam dediſſe, id quod Chryſoſtomus homilia in eam epiſtolam decimaſexta affirmare videtur, ita ſcribens: Vbi vero hæc dixit, illud intulit, quod omnium maxime periculoſum eſt, & in primis eccleſiam continet, de ordinationibus ſcilicet. Quid ſibi vult? non ex prima ſtatim probatione, ſed vbi conſideratio diuturna præceſſit, tunc imponito manus. Et Ambroſius hunc quoque locum ita interpretatur: Gratiam dari ordinatoris ſignificat per prophetiam, & manuum impo-*

ſitionem

ſitionem. Pophetia eſt, qua eligitur quaſi doctor futurus idoneus. Manuum vero impoſitiones, verba ſunt myſtica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens autoritatem, teſte conſcientia ſua, vt audeat vice domini ſacrificium Deo offerre. Sed ipſe Paulus epiſtola ſecunda ad eundem Timotheum, quid eſſet manuum impoſitio, aperte declarare viſus eſt, cum ſcripſerit: Quam ob cauſam commonefacio te, vt ſuſcites donum Dei, quod in te eſt, per impoſitionem manuum mearum: non enim dedit nobis Deus ſpiritum timiditatis, ſed potentiæ, ac dilectionis, & ſobrietatis. Quæ omnia Chryſoſtomus ita explanat: Admoneo te vt excites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum: hoc eſt, gratiam ſpiritus, quam accepiſti ad eccleſiæ inſtitutionem, ad edenda miracula, ad omne religionis obſequium: quippe hanc vel extinguere, vel excitare in nobis eſt. Hactenus ille. Ac ita per impoſitionem manuum videtur dari ſacerdoti electo Spiritus ſanctus, quemadmodum teſte Luca in Actis, cum de Samaritanis loquitur. Fuit enim ille ſolemnis ipſius ſaluatoris modus benedicendi manu pariter atque voce, teſte Hieronymo in Matthæum, cum apud eum oblati fuerint pueri, vt manus imponeret, & oraret, hoc eſt, benediceret. At reuertamur eodem. Atque hinc olim factum videtur, vt in conſecrando epiſcopo, multitudo, quæ eius quoque rei gratia, autore Cypriano non vno in loco, & præſertim in Epiſtola 4. ad Felicem presbyterum, ſemper epiſcoporum electioni intererat, precaretur, & presbyteri manus imponerent. Et hæc dicere habui de prima ſacerdotum conſecratione ab apoſtolis & patribus vſurpata. At poſt CHRISTVM, Petrus in ſacerdotio prærogatiuam habuiſſe dicitur, quod primus apoſtolorum ordine, & eius ſacroſancti collegij caput fuiſſet.

Qua-

Quapropter diuus Cyprianus epiſto. 111. ad Cornelium, cathedram Petri principalem vocat. Vnde Chryſoſtomus homilia vltima in Ioannem, arbitratur Iacobum primum Hieroſolymitanum epiſcopum à Petro factum fuiſſe, id quod tamen alij non Petro ſolum, ſed Ioanni quoque, ac alteri Iacobo aſſignant. Imo nemo eorum illud fecit officium, ſi ipſi diuo Petro credimus, qui apud diuum Clementem, libro recognitionum primo, de ea ipſa re ita teſtatur: Septimana iam vna ex paſſione Domini complebatur annorum, & eccleſia in Hieruſalem conſtituta, copioſiſſime multiplicata creſcebat per Iacobum, qui à Domino ordinatus eſt epiſcopus, rectiſſimis diſpenſationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus apoſtolorum princeps fuit, ita Romani pontifices iam inde ab initio magnæ habiti ſunt autoritatis. Item apud eoſdem Hieroſolymos epiſcopalis cathedra locata ab initio eſt, & vtrunque atteſtatur Euſebius libro eccleſiaſticæ hiſtor. 7. ita ſcribens: Denique Iacobi cathedra vſque ad hodiernum diem inibi (de Hieroſolymis loquitur) ſeruatur, atque in ea ſedent omnes, qui vſque ad præſens tempus ſedis illius ſacerdotium ſortiuntur, & cum magna veneratione habetur, vel vetuſtatis, vel primi ſacerdotij ſanctificationis obtentu. Hæc Euſebius. Illud idem poſtea à diuo Petro Romæ factum eſſe teſtimonio eſt cathedralis celebritas eius diei qui nunc vbique gentium ſolemnis eſt. Epiſcopus vero Græca vox eſt, & plus oneris, quam honoris ſignificat: latine dici poteſt ſpeculator.: & proprie, vt Martianus ſcribit, ij dicuntur epiſcopi, qui præſunt pani, ac ceteris venalibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum victum neceſſariæ ſunt. Vnde pontificibus id nomen inditum par eſt credere: quia quemadmodum illi quæ ad vitam humanam ſuſtentandum pertinent, procurare debent,

ita

ita horum vigilando, docendo, bene agendo, animarum ſaluti conſulere intereſt: id quod vel Clementis primi pontificis declarat præſcriptum, qui decreuiſſe fertur, vt epiſcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, ſicut hodie ſeruatur, vnde epiſcopus vndique ſpeculari poſſet. Ex quo quandiu epiſcopus ſuum eiuſmodi facit officium, non imperare, non regnare, ſed tam apte quam eleganter dicitur ſedere: quo porro loquendi modo nos quoque ſcribendo vtamur licet. Hinc certe apparet, vt nihil potius eſſe debeat curæ epiſcopo, quam incolumitas gregis ſibi crediti: quo fit, vt in ciuitate hoc ſit epiſcopus, quod in naui gubernator, in curru rector, in exercitu dux, vtpote cuius, ſicut ait Cyprianus, quantum pernicioſum eſt ad ſequentium lapſum ruina, tantum contra vtile eſt & ſalutare, cum ſe per firmamentum religionis, fratribus prebet imitandum. Væ igitur epiſcopis, ſi qui ſint muneris huius obliti: quia, vt dicitur, cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo. De epiſcopi nomine & officio ſatis dictum habeo: idem vero pontifex vocatur, à poſſe & facio, vt Sceuola affirmat, vt autem Varroni placet, à ponte: nam pons in Tyberi nomine ſublicius, primum à pontificibus factus eſt, poſtea ſæpe reſtitutus, quod ligneus eſſet, necnon cæterorũ pontium ſarciendorũ cura eis data eſt.

Po

De primo ritu ſacrorum, quibus initiantur ij, qui ſacerdotes fiunt, & amiciendi vſu, ac ibidem de ſacerdotis officij initio. CAP. VII.

IN eccleſia catholica ſũt hoſtiarij ſiue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthi, ſubdiaconi, diaconi, hoc eſt, leuitæ, quos numero ſeptem ipſi apoſtoli delegerant, presbyteri, & epiſcopi, quo ſic per gradus ad ſacerdotium vnuſquiſque promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus Pontifex primus canone diſpoſuit, vt ijs tamquam quibuſdam gradibus ad epiſcopatum aſcenderetur. Non nemo id Iginio pontifici, qui diu ante Caium ſedit, aſſignat, cum quo me conſentire minus pœnitet: nam ſic fieri potuit, vt quod Iginius inchoauerat, Caius rite perfecerit. Illud itidem conſtat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, iſtos ordines diſtribui: illi enim in eo ordine perpetuo erant, in quem à principio recepti fuiſſent: noſtri autem gradatim per omnes ordines ad ſacerdotium veniunt. Fuit iam inde ab initio ſacerdotis in primis negotiũ à CHRISTO datum, ut doceret, baptizaret, conſecraret euchariſtiam, miniſtraret alijs, ligaret, ſolueret: oraret pro alijs, ac ſacrificium, de quo alibi tractabimus, pro ſalute populi offerret, & hæc ex euangelijs, atque apoſtolorum teſtimonijs cognoſcamus licet. Videant igitur qui ſacerdotes faciunt, quo ſe crimine obligent, ſi ſint ſacerdotes ad ea obeunda munia minus idonei. Veſtes vero ſacras, quibus noſtri amiciuntur ſacerdotes, ab Hebræis, vti ſuperiore capite dictum eſt, habent: cuius nempe rei argumentum eſt, quod noſtri tum pontifices, tum ſacerdotes, partim eadem induunt veſtimenta, vtputa zonam, ſeu cingulum, tunicam talarem, quam vocamus albam, tunicam hiacynthinam,

thinam, ac mitram, partim non longe forma aut colore differentia, cuiuſmodi ſunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris vſurpatur, planeta, ſiue caſula, quam vocant, fabrefacta inſtar rationalis, hoc eſt, logij, palium haud diſſimile ſuperhumerali, & caligæ vice feminalium. Vnde denique liquido apparet, pleraque omnia ab ipſis Hebræis vno vel altero modo ſacerdotes noſtros eſſe mutuatos.

Porro Aegyptij ſacerdotes ex Pythagoræ præcepto, lineo tantum veſtimento, vt puriſſimo mundiſſimoque in rebus diuinis vtebantur: laneum vero vt profanum vituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturque ex mortali materia. Contra, linea ideo pura videbantur, & ſacrificantibus accommodata, quoniam linum ex terra oritur: quæcumque autem ex terra naſcuntur, munda & pura exiſtimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus libro ſecundo tradit, & apud Philoſtratum memorat Tyanæus Apollonius. At qui pari etiam ratione Hebræi Aegyptiorum inſtitutum imitati eſſe videntur. Ioſephus enim lib. VI. Iudaici belli, ſcribit ſacerdotes ad altare templumque accedere ſolitos omni vitio carentes, veſte byſſina, id eſt, linea amictos. Et Hieronymus in libro de veſte ſacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam poderin, hoc eſt, talarem, ſuperhumerale, quod & orarium dicitur, feminalia, cingulum, & tiaram, linea eſſe indumenta. Adde & quod ſcriptum legimus in Ezechiele, cuius verba ſubijciam, quæ ſunt huiuſmodi: Cum ingredientur portas atrij interioris, veſtibus lineis induētur, nec aſcendet ſuper eos quicquam laneum, quando miniſtrant in portis atrij interioris intrinſecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum, & feminalia linea erunt in lumbis eorum, &c. Sic noſtri ſacerdotes lineis veſtimentis amicti, templum & altare adeunt, in ſacrorumq; pompa incedunt. Verum quia ſplendidus cultus

facit

ſacit autoritatem, placuit propterea patribus & bombycinas introducere veſtes, vt qui ſapienter arbitrati ſunt, opinor, nequaquam id luxuriæ vitio dari poſſe, quod ad diuturni cultus magnificentiam adhiberetur. Inſignia pontificatus ab ipſis etiam Hebræis omnia fere accepta, id eſt, linea veſtis ſumma, quæ niueo candore inſignis vitam vndique puram admonet, velut mitra bicornis noui pariter ac veteris inſtrumenti ſcientiam. Adduntur bina cornua, quoniam Moſes acceptis tabulis, quibus mandata dei inſcripta erant, viſus eſt ſuis cornutus. Aureum diadema gemmis diſtinctum, Conſtantinus imperator primus Syluestro pontifici Romano obtulit. Baculus inſtar Moſis, ſeu Aaron virgæ datus, populi vitia caſtigandi poteſtatem attribuit. Annulus, CHRISTI *& eccleſiæ copulationis, vt pignus habetur: ſicuti chirothecæ purum manuum ab omni humanarum rerum contagione officium, diuinarumque adminiſtrationem, & pedum tegumenta crediti gregis vigilantiſſimam curam indicant. Atque hæc fere omnia ex decreto Clementis accepta ferunt, quæ vndecumque manarint, myſterijs plena ſunt. Quædam quoque alia ſunt ad vſum ſacerdotum, myſtice ab inſequentibus quæſita, de quorum initijs nihil omnino certi habeo tradere.*

Vnde

Vnde mos natus, ut omnes initiati verticem deradant, ac quam illud facere olim probroſum fuerit, & ibi de Nazaræorum ſecta, & quando lege exceptum ſit, quibus initiari non liceret, præſertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac vnde ipſa bigamia introducta ſit.

CAP. VIII.

Commune initiatis omnibus inſigne eſt vertex raſus, præcipuum ſacri profanique capitis diſcrimen, qui admonet ſacerdotes, ſpretis omnibus humanis voluptatibus, oportere cœleſtia tantum meditari. Hoc autore Beda in Eccleſiaſtica hiſtoria Anglorũ, ideo per patres in conſuetudinẽ venit, legeq; ſancitũ, vt quod à principio ab inimicis probro & ignominię eſt datũ, hoc honori deinceps decoriq; haberetur. Siquidẽ cum Petrus, prout idẽ prodidit, Antiochiæ cõcionaretur, fuit illi ab improbis ſummũ capitis abraſum, vt ludibrio cunctis impendio magis foret. Fuiſſe autem radere caput probroſum, hoc arguit, quod cũ Dauid miſiſſet nonnullos ex ſuis ad Hamon regem filiorum Ammon, qui eum patris mortem grauiter mærentem ſuo nomine conſolarentur, ille ſuſpicatus eos veniſſe ad explorandum terræ ſitum, rerumq; ſtatũ, raſit illis capita, pręciditque tunicas vſque ad nates, atque ita ignominia notatos domum dimiſit. Vnde graue mox ortum eſt inter reges bellum. Extat hiſtoria libro Paralipo. priore, cap XIX. *Item apud Romanos conſuetudinis fuit, captiuitate liberatos currum triumphantis ſequi, raſo capite, & pileatos, etſi illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Longobardos id in rebus longe poſt homines natos fœdiſſimis habitum: ſic enim Archpertus inuaſo per vim regno, Rhotarim ducem, qui Linthperto regio puero fauebat, captum totondit. Ego dixerim à Nazaręis, quorũ ſecta apud Iudæos celebris erat, initium huius rei ortum,*

quod

quod illi prius ſeruato pilo, denuo poſt magnam vitæ continentiam, caput abraderent, capilloſque in ſacrificii ignem inijcerent, vt eo modo ſuæ pietatis perfectionem Domino conſecrarent. Meminit & Ioſephus de huiuſmodi more dedicandi capillos, quem Nazaræi obſeruabant, libro quarto antiquitatum ſcribens: Si quis eorum vouerit, quos Nazaræos appellant, comam nutrire, & vino non vti, iſti dum capillos ſuos dedicant, propter ſacrificia, venientes ad ſacerdotes corbam offerunt, quod ſignificat, munus. Erant Nazaræi, teſte Origene ſuper Numeros, qui ſemetipſos deuouebant Deo, de quibus lex per Moſen data fuit, vt in iiſdem Numeris extat. Sacerdotes vero Dominus per Moſen, vt in Leuitico patet, capite & barba raſa eſſe vetuit: & apud Ezechielem præcepit illud idem, dicens: Sacerdotes caput ſuum non radant, neque comam nutriant, ſed tondeant. Ceterum Herodotus in Euterpe, & Plinius ſcribunt, ſacerdotes Aegyptios conſueuiſſe deraſis capitibus mœrere, & in luctu eſſe ex morte Apis, qui in Aegypto numinis vice colebatur, ac demum totum corpus eradere, vt ne quid eis inter deorum cultum, aut pediculi aliarumue ſordium crearetur. Meminit & Apuleius libro Aſini ſui aurei ſecũdo de huiuſmodi ſacerdotibus deraſis. Hieronymus vero, quod & in decretis canonicis ſcriptum leges, raſum caput, & coronam quam appellant, ſignificare autumat diuitiarum omnium derelictionem: at capillos qui remanent, aliqua ſacerdotibus eſſe retinenda ad ſuſtentationem. Et hæc cærimoniarum ſumma. Paulus apoſtolus in Cenchreis (Cenchreæ enim portus eſt Corinthiorum) nutriuit & totondit comam, raſit caluitium, exercuit nudipedalia. autor idem Hieronymus aduerſus Iouinianum libro primo. Quæ vero qua-

ro qualiaue eſſent nudipedalia ſacra, dicetur libro ſexto capite ſecundo, cum de vouendi vſu agetur. Barbam itidem aut comam ne præſul, ne ue reliqui ſacris initiati nutrirēt, ex Moſis præſcripto, ſecundum Apoſtoli præceptum, prima ad Corinthios epiſtola. cap. vndecimo, primus vetuit Anacletus qūtus à Petro pōtifex Romanus. Fuit et eiuſdem decretum, vt epiſcopus à tribus initiaretur epiſcopis, ſacerdos vero ab vno tantum, cui ſubeſſet. autor Gratianus. At Romanus epiſcopus à tribus quoque, ſed certis epiſcopis conſecratur, hoc eſt, Oſtienſi, Portuenſi, & Veliterno. Sic Ioannes quintus, primus conſecrari voluit, quem ritum poſtea ſucceſſores ſeruarunt. Quin iam tum mos inoleuit, vt pontifici renuntiato ipſe Oſtienſis præſul inter ſacra coronam imponeret, cum ſatis conſtet antea Pontificem electum, conſueuiſſe duci ad cathedram diui Petri, & poſtquam in ea ſediſſet, tum vt rite factum pontificem haberi, alijs cunctis cærimonijs dimiſſis. Digamus vero ne ad officium ſacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac ſi iam admiſſus eſſet, vt ab eo pelleretur, quod Apoſtolus illud antea prohibuiſſet, qui ad Timotheum ſcribens, voluit epiſcopum vnius vxoris eſſe virum. Sicut ne debiles membris, aut manci in ſacerdotum numerum reciperentur, Anaſtaſius primus conſtituit: & vtrumque ad legis Moiſi imitationem eſſe dixerim, qui mancos procul à ſacerdotio eſſe voluit. Præterea nequiſquam minor triginta annis presbyter fieret, Bonifacius primus cenſuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teſte Hieronymo in proœmio in Ezechielem, ætas ſacerdotalis miniſterij. Illud deinde decretū Lateranenſis Concilij autoritate, ad epiſcopos eligendos translatum conſtat, eſtque ſtatutum, vt vigintiquinque annos natus

duntaxat presbyter creari poſſet, atque hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui, vt in Numeris cap. octauo extat, & ſupra capite quinto oſtendimus, non ante incipiebant famulari in tabernaculo, quam totidem nati eſſent annos. Et illa epiſcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quo vtrique iam conſilio boni, ſacros canones recte prius noſſent, quemadmodum Cæleſtinus primus iuſſerat, quam alios regere, vel docere inciperent. autor Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac epiſcopis diœceſes diuiſerint, & de Cardinalium ordinis origine. CAP. IX.

SAcerdotio rite inſtituto, viſum eſt patribus in primis conducibile, vt munera diuiderentur, quo pro ſe quiſque ſuum & officium noſceret, & impigre faceret. Itaque ſummum rerum, id eſt, animarum curandarum negotium presbyteris datur: & id præcipue Romæ, vbi apoſtolica ſedes iam locata erat, inſtitutum cœpit. Et ne ea adminiſtratio in promiſcuo eſſet, Euariſtus pontifex primus omnium titulos ipſis presbyteris diuiſit, ſeptemque diaconos inſtituit, qui veritatis gratia concionatorē obſeruarent, imitatus apoſtolos, qui, vt ſupra oſtendi, totidem ſibi diaconos adminiſtros creauiſſent. Secundo deinde loco, circiter annum ſalutis ducenteſſimum ſexegeſimum ſeptimum, Dionſyus tam presbyteris vrbis Romæ, quam aliarum gentium templa, cœmeteria, & parochias quas dicunt, diuiſit: præterea epiſcopis diœceſes diſtribuit, mandauitque vt unuſquiſque ſuis finibus ac limitibus contentus eſſet. Parochias, vt hoc demonſtremus, noſtri appellant ſingula

templa

templa diœceſis, & eorum territorium certis terminis diſtinctum, quod qui terunt, hoc eſt, incolunt, parochiani dicuntur, à parochis puto dictas: erant enim Parochi magiſtratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & ſalem præbenda curabant. Horatius libros primo Sermonum.

: et Parochi quæ debent ligna, ſalemque.

Et quia ſine igne & ſale, apud Hebræos, vti infra dicetur, nullum fiebat ſacrificium, & vt Parochi legatis vſui neceſſaria prouidebāt, ita ſacerdotes templorum præfecti ſuppeditant ſuis parochianis, quæ ad ſalutem animarum pertinent, non ab re parochias vocamus. Ad propoſitum redeo. Nec ita multo poſt Marcellus titulos urbis ab Euariſto primum presbyteris datos numero limitauit, decreto ſtatuens quinque & viginti, ac quaſi diœceſes eſſe ad baptizandum eos qui ex gentibus in Chriſtianorum cœtum quotidie venirent, & ſepeliendum mortuos. Hæc ex Bibliothecario, Damaſo, Platina, ac alijs vel recentioribus ſacræ hiſtoriæ ſcriptoribus, quos miror neque hoc, neque alio, quod ſciam, loco non explicuiſſe, qui eſſent ij presbyteri, quibus titulos in vrbe datos traduut, vnde haud dubie prima nominis cardinalium origo eſt: ſed veluti par eſt coniectare, illi rem, vt ab initio parum claram, ſilentio prætereundam fore duxerunt, quam iuriſperiti quidam poſthac inueſtigare tentarunt: & ante omnes id auſus eſt Siculus Andreas, cognomento Barbatius, qui vt à Beſſarione antiſtite ſeculi noſtri vere vltra alios & animi & corporis dotibus cardinale, gratiam iniret, de ea re commentariolum primus edidit. Sed ne hominem ſæpius citando defatigemus, ipſe ſuum iam incipiat narrare commentum. Occurrit, inquit, illud quod

in 1. Regum libro, cap. 1. pulcherrime ſcriptum eſt: Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. Quam autoritatem Hoſtienſis doctor excelſus figurauit ad cardinales: ſicut enim oſtium regitur cardine, ita & eccleſia Romana regitur conſilio cardinalium. Hæc ille, quod ipſe teſtimonio Guidonis archidiaconi Bononienſis, Iuriſconſulti non contemnendi comprobat, dicens: Olim autem in quacunque eccleſia principales ſacerdotes ſeu epiſcopi, dicebantur cardinales, id eſt, principales. Et inde pergit: Scriptum eſt in Deuteronomio: Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, recurre ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, ipſi enim iudicabunt tibi iudicij veritatem. Et ſubdit: Ecce nunc quod ſacerdotes Leuitici tempore veteris teſtamenti erant conſiliarij, & ſic fuerunt de iure diuino, licet non ſub nomine cardinalium: ſed huiuſmodi ſacerdotes conſiliarij ſunt domini cardinales hodie ſic appellati, &c. Ceterum Guido archidiaconus proxime verum acceſſiße videtur, qui in commentarijs, quos in ſextum iuris Pontificij librum ſcripſit, & Franciſcus Zabarellus cardinalis, ex teſtimonio Martini Ciſtercienſis hiſtorici, qui Innocentij quarti pontificis æqualis fuit, vna produnt, anno circiter humanę ſalutis ducenteſimo trigeſimo altero, ſedente quodam Pontiano, qui in ordine Romanorum pontificum non ponitur, fuiſſe Romæ ducentos triginta ſex ſacerdotes cardinales, et ſexageſimoſeptimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuiſiſſe titulos presbyteris, conſtituiſſe quindecim cardinales, qui mortuos ſepelirent, & infantes baptizarent. Hęc non multum diſcrepant ab ijs, quæ ex Bibliothecario, Damaſo, & Platina, ſupra commemorauimus. Sane hi Marcellum aiunt

quin-

quinque & viginti diœceſes conſtituiſſe, ad vſum baptiſmi, & ſepulturę: illi vero ſcribũt eundẽ pontificẽ quindecĩ feciſſe cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humandi demortuos, curam ſuſtinerent. Atque hęc vera cardinalium ordinis origo eſt, non fuitque ab initio aliud cardinalium nomen, niſi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id vſurpamus, cum dicimus, ſolanum, fauonium, auſtrum, & ſeptentrionem, quatuor eſſe ventos cardinales, id eſt, primarios: veluti altiſſimæ partes cœli vocitantur cardines, quod circa illos mundus circunferatur, & ad ſimilitudinem eorum nuncupentur cardines, circa quos valuæ voluuntur. Non fuit item aliquandiu deinde aliud eſſe cardinalem, niſi ante alios habere curam animarum: quod vt alijs poſt iudicandum melius relinquam, teſtimonia quæpiam, etſi recentiora, ex diuo Gregorio ſubijciam. Is enim libro epiſtolarum primo, Corſicę inſulæ ſacerdotum cœtui, & nobilibus ita ſcribit: Ea de re quoniam eccleſia Alarienſis, Sagonenſis, ſacerdotis diu eſt auxilio deſtituta, neceſſarium duximus Martinum epiſcopum fratrem noſtrum, ibidem cardinalem conſtituere ſacerdotem, Leoni vero fratri noſtro operam viſitationis iniungere. Ibidem ad Ianuarium archiepiſcopum Carallis Sardiniæ: Liberatus igitur de quo nobis ſignificaſti, quia diaconi fungeretur officio, ſi antea non eſt factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nulla debet ratione præponi. Et infra ſubdit: Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum poſt hæc cardinalem facere volueris, &c. Item ad Ioannem epiſcopum Squillatinum: Paſtoralis officij cura nos admonet, deſtitutis eccleſiis proprios conſtituere ſacerdotes, qui gregem dominicũ gubernent. Propterea te Ioannem Liſſitanæ ciuitatis epiſco-

pum noſtrum in Squillatina eccleſia cardinalem duximus conſtituere ſacerdotem, vt animarum curam ſpe futuræ retributionis ſuſceptam impleas. & reliqua. Ac ita quod principio prorſum oneri fuit, ſummo tandem bonori eſſe cœpit, nec immerito, quando illi in adminiſtranda republica Chriſtiana ſuo pontifici ſemper præſto aderant, ſic vel ijs paulatim decus acceſſit, paulatimque inter contentiones imperatorũ, ac populi Romani, de pontifice creando ſępius ortas, pręrogatiua, iuſque ipſius pontificis eligendi partum eſt, adeo vt Innocentius quartus, qui circiter annum ſalutis, M CC X L I I I I. *Apoſtolicam tenere cœpit ſedem, poſtremo publico decreto ſanxerit, vt equo deinceps inſidentes rubro vterentur galero, quo maior adhuc ordini accreſceret maieſtas, argumento tamen manifeſto oportere eius ordinis antiſtites ſemper eſſe paratos, pro religionis defenſione offerre ſe in diſcrimen, & ſanguinem effundere: ita denique cardinalis nomen celebre reddit, ita ordinem inſtituit ſupremum. At iſtuc inſigne ad imitationem Hebræorum ſacerdotum datum eſſe videtur: nam illi tiara vtebantur, vti ſupra diximus, quæ teſte Hieronymo rotunda erat, vt pileus. Inde ad differentiam ordinis, epiſcopi quoque petaſum ferre cœperũt, qui extrinſecus niger, intrinſecus vero viridis eſſet. Dedit poſtea Paulus ſecundus veſtem coccineam cucullo inſignem, hoc eſt, lacernam (ita veteres appellaſſe iudicamus) vt hæc etiam cum rubenti petaſo ordinis inſignia forent. Faciunt pręterea fidem tituli quos hodie habent cardinales, quos vocamus, in locum illorum perpetuo tenore ſucceſſiſſe presbyterorum, quibus, prout declaratum eſt, Euariſtus primum titulos, deinde Marcellus uelut diœceſes digeſſerat. Teſtificatur & illud, quod fertur Anaſtaſius*

ſius presbyter Cardinalis Sancti Marcelli à Leone IIII. damnatus, reiectuſque ab ordine, quod contra canonum ſanctiones quinque annis parochiam non adiſſet ſuam. Quanquam uel me minime fugit Innocentium III. in ſuis decretalibus epiſtolis appellare ſacerdotes Leuitici generis, fratres ſuos in miniſterio ſacerdotali adiutores: at ea verba plures iuriſconſulti recte ſentiẽtes ad epiſcopos, non ad cardinales attinere affirmãt, quo locũ vel ſic tueãtur, vel emendent. Sed iam ſatis de initio ordinis, qui nunc ſupremus habetur, Cardinalium, à pio orti miniſterio, qui tanto deinde incremento auctus eſt, vt ſolus ſit totius reipublicæ Chriſtianæ ſenatus. Quo factum eſt, ut vrbs etiã Roma, lux olim orbis terrarum, atque arx omnium gentium, ſuum recepiſſe ſenatum, quo late regebat, merito ſibi videri poſſit, ſimulque gaudere, quod hi ſenatores non cenſu, ſicut priſci illi Romani, ſed vitæ ſanctimonia, doctrina, moribuſque temperatis ac moderatis ornati iam inde ab initio de concilij ſententia cooptari cœperint. Is autẽ ordo ex triplici initiatorũ genere conſtat: ſunt enim aut epiſcopi, & ij quidem numero ſex, Oſtienſis, Sabinenſis, Portuenſis, Tuſculanus, Prænestinus, et Albanenſis: aut presbyteri, aut diaconi, neutrorum tamen certo præſcripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habentur, & de eius autoritate in omnes eccleſias, quibus epiſcoporum ac imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. CAP X.

IVs creandi Romani Pontificis uſque ad tempora Conſtantini imperatoris, cũ pontificatus potuit cruciatus potius dici, quam dignitas, haud dubie penes collegium Romanorum ſacerdotum fuit. Poſtea paulatim cœpit eiuſdem collegij, cum populi ſuffragio, ea electio firma haberi, quã Cõſtantinopolitanus probaſet imperator: idque inſtitutum durauit vſque ad annum ſalutis DCLXXXV. *cũ ante id tẽpus Conſtantinopolitani principis & Italiæ exarchi autoritate, ea ſit dignitas rata habita, id quod poſtea haud diu eſt ſeruatum: nam cũ paucis poſt annis Gregorius tertius, ac nõnulli alij deinceps põtifices Lõgobardorũ iniurijs preſſi, nihil auxilij à Cõſtãtinopolitanis principibus haberẽt, ad Carolũ primò Martellũ, et Pipinum, deinde ad Carolum Magnum ipſius Pipini filiũ Frãcorum reges confugere coacti ſunt. Quas ob res Leo tertius ipſum magnum Carolum fecit imperatorem, cuius ſucceſſores conſueuerunt pontificis electionem confirmare. Atque ſic vſu venit, vt tum primum tutela Romani pontificis ab imperatoribus Conſtãtinopolitanis ad alios trãſlata ſit. Poſtremo circiter annum ſalutis milleſimũ quinquageſimũ nonum, Nicolaus ſecundus concilio celebrato, pontificum electionẽ ad cardinales illos, qui vt ſupra diximus, animarum curam gerebant, tãtum reduxit, idque hodie ſeruatur. Quod aũt per Nicolaum ſancitum eſt, ſcriptum leges in canonicis decretis, diſtin. xxiij. Sed ea electio tã à reliquis ſacerdotibus, quam à populo Romano cõprobanda erat, poteratque optari, qui etiam illius nõ fuiſſet col-*

ſet collegij. At vtrunq; breui poſt tempore pene eſt antiquatum: nunc enim cardinales et ſine populi ſacerdotũq; conſenſu, & cardinalẽ tantum faciunt pontificẽ Romanũ: quãuis nulla lege exceptũ ſit, quin iure queant cuiuſuis ordinis virum põtificem creare. At ea prima, deinde altera, tertiaue electionis immutatio cauſa fuit, ſuſpicor, quamobrem nonnullæ eccleſiæ poſthac conatæ ſint pro ſuo iure, ſine Romani pontificis autoritate agere: quæ tamen paulatim ad officium rediere: nam Græci antiſtites, Simplicio ſedẽte, Romanum pontificem omnium caput eſſe vltro declararunt, qui fuit annus ſalutis quadringenteſimus ſeptuageſimus quintus. Is dein Ioanni Conſtantinopolitano epiſcopo, id ad ſe honoris reuocare conanti, etiam iuuante Mauritio principe, gnauiter reſtitit, ac breui poſt recuperata prorſus dignitate, Phocæ imperatoris iuſſu, eſt rurſus princeps omnium receptus, etſi Græcis argumentantibus eo loci debere eſſe Chriſtianæ pietatis arcem, quo & imperij. Idem, ut patet, Rauennates epiſcopos ad officium reuocauit, quos iampridem Longobardorum ac exarcharum temeritas alienauerat. Item & Mediolanenſes eiſdem furoribus actos, poſt ducentos annos quam deſciuerant, ad ſanitatem reduxit. Quin vel Aquileienſes nonnihil ſub Gregorio aberrantes, breui ad obſequium retracti, & pallij vſus poſt poſt centũ & quinquaginta annos, quam eo fuerant priuati, reſtitutus. Atque ſic Romanus pontifex cunctarum eſt eccleſiarum caput, & id quidem ſummo omnium gentium conſenſu, ita ut non ſit uel impijs hominibus locus iam ullus aliter ſomniandi, nedum diſputandi relictus. Ius autem eligendorum epiſcoporum, ſacerdotum, ac diaconorum, iam inde à principio penes apoſtolos, & dein apud ſacerdotes ciuitatum, non ſine tamen

ſuffra-

ſuffragio plebis, atq; iudicio vicinorum epiſcoporum fuit. Et hunc ritum diu ſeruatum eſſe diuus Cyprianus non vno in loco, & in epiſtola præſertim quarta ad Felicem presbyterum teſtatur atque inibi de ea re luculenter ediſſerit. Sed cum iſta lex iampridem refrixerit, nihil eſt quod hic Cypriani verba ponamus. Epiſcopum vero ita electum ceteri prouinciæ epiſcopi initiabant, idq; fiebat decreto Niceni conuentus, quo ſancitum erat, vt epiſcopus, ſi fieri poſſet, à totius prouinciæ, ſin vero difficile foret, tum non minus quam à tribus initiaretur, & id non ſine metropolitani autoritate. Vtrunq; hodie penes Romanum pontificē eſt: ille enim creat epiſcopos, & initiat, vel ſecundum Nicenum præſcriptum, initiari, id eſt, conſecrari mandat. At poſt hęc, creatio epiſcoporum in aliam formam mutata eſt à Bonifacio tertio: is enim decreuit, vt ab vrbium populo ſacerdotumq; cœtu eligerentur, non refragante loci principe, & pontifice Romano annuente his verbis, Volumus, & iubemus. At illud decretum cito obſoleuit, cunctis ſemper in peius noſtris delabentibus rebus. Poſtea imperator de ea re conſuli cœpit: ſed id ius Ludouicus Caroli Magni filius Paſchali pontifici reſtituit, paulo ante Carolo patri ab Hadriano conceſſum. Veruntamen hodie bona principum noſtrorū pars illud mordicus tenet, iam non modo epiſcopos paſſim quos volunt, declarant, renuntiant, dicunt, ſine ſacerdotum populiq; ſuffragio, ſed ſunt, qui ſuis duntaxat diplomatibus poſſeſſionem minorum ſacerdotiorum tradant, quod modis omnibus Simplicius, ac Gregorius vetuerunt. Imperatores vero noſtros, occidētales dico, iam inde ab initio penes Romanum Pontificem creandi poteſtas fuit, quando Leo tertius, ſicut ſupra tradidimus, Carolum Magnum imperatorem fecit, coronaq; qua

bone-

honeſtantur imperatores, donauit, quam Platina diadema vocat: eſt enim faſcia linea, qua inſigni reges vtuntur. Poſtea Ioannes duodecimus Othonem Germaniæ regem imperatorem creauit. Et poſtremo Gregorius quintus, vt ſuam gentem (fuit enim homo Germanus) ſingulari quopiam beneficio afficeret, autoritatem in poſterum tempus eligendi imperatoris fecit archiepiſcopis, Moguntino, Treuerenſi, & Colonienſi, item Marchioni Brandeburgenſi, comiti Palatino, duci Saxoniæ, & regi Boemiæ, vt qui ab eis renuntiatus eſſet, Cæſar & Romanorum Rex diceretur, ac deinde imperator, ſtatim vt electionem huiuſmodi Romanus pōtifex cōprobaſſet. Fuit is annus humanæ ſalutis MII. *Atq; ſic Germani principes ius illud acquiſiuerunt, quod etiamnum habent, retinent, conſeruant.*

Qui primi notarios in vrbe Roma conſtituerint, qui res martyrum geſtas ſcriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. CAP. XI.

AVgebatur principio aſſidue inter ſæuas Romanorum principum perſecutiones, piorum numerus, et quo magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidie eiuſmodi tormenta ſubire non formidabant, ut iā multitudo Chriſtianorū multo eſſet ipſis imperatoribus ſuſpectior quā religio. Ne igitur memoria tot fortium factorum, quibus nunc fulget religio, inſtar ſolis & lunæ, vllo vnquam tempore hominum mentibus excideret, ne ue poſteritatem quandoque lateret, quonam pacto illa vbiq; gentium propagata fuiſſet, Iulius primus Romanus pontifex omnia ad rē ſacram pertinentia per notarios literarum monimentis mandanda curauit. Ii ab initio fuiſſe videri poſſunt, quos hodie protonotarios vocant, quorum

officium

officium eſt, res præcipue geſtas conſcribere. Ab hac opinione ſunt qui diſſentiant: ego tamen tam pium factum Clementi malim aſſignare, quem conſtat regiones ſeptem notarijs diuiſiſſe, qui diligenter res martyrum geſtas ſcriberent: ſed illud poſtea Antherus ſtabilius reddidit. Quod ſicut Clementis & Antheri fuit inſtitutum, ita fieri potuit, vt ſucceſſorum incuria intermiſſum, à Iulio poſtremo fuerit renouatum. Atque tale noſtri protonotarij habuere principium. Reperio etiam Fabianum, qui Anthero ſucceſſit, & Caium deinde regiones diuiſiſſe diaconis, qui itidem geſta martyrum literis mandarent. Sunt hodie protonotarij apoſtolici numero ſeptem, qui, vt dictum eſt, in illud collegium pretio cooptantur. Sunt præterea extraordinarij ſine numero à pontifice gratuito creati, qui eius dignitatis priuilegijs perinde gaudent, atque alij, commodum aliud non conſequuntur. Omnes equitando pileo vtuntur nigro, quod introductum dixerim, vt à cardinalibus & epiſcopis per hoc inſigne internoſcerentur, quando æque omnes lineam togam induunt. Ita coniectare licet cũ minime tradatur, quando primum petaſati incedere cœperint. Item Leo primus ad res diuinas intentus, cũ populus frequẽs ex omni parte orbis Romã veniæ cauſa concurreret, apoſtolorũ ſepulcris cuſtodes ex Romanis addidit ſacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. Illud bonus pontifex ea de cauſa feciſſe videtur, quo augeretur pietas eo loci orantiũ, cũ animaduerterent diuorũ reliquias non ſine veneratione ſeruari. Quare à ſepulcris ad cubiculũ pontificis cuſtodiendum, cubicularij huiuſmodi traducti dicuntur, quos Leo X. in collegium redegit.

Vnde

Vnde natum, vt ſacerdotum ordo in varios abiuerit muneꝛum gradus:& de primo palij vſu, eiuſque forma, ac primordio collegij reſidentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendique contumacibus ſacris. CAP XII.

Flaminde ab initio, cum vbiq; fere gentiũ flamines ſacerdotes præeſſent, et illi, qui archiflamines, id eſt, primarij ſacerdotes nũcupati ſunt, ad quos ſacrorũ omniũ ratio referebatur, placuit, autore apoſtolo Petro, ſicut D. Clemens in ſuo Chriſtianæ religionis compendiario libello perhibet, vt ſimiliter in ſingulis gentium quæ religionẽ in poſterũ cõplecterẽtur, ciuitatibus, in locũ flaminũ epiſcopi ſubſtituerẽtur, & in qualibet prouincia, archiflaminis vice, vnus archiepiſcopus cõſtitueretur, cui reliqui illius regionis epiſcopi ſubeſſẽt, id quod nos ĩ hiſtoria noſtra Anglica oſtẽdimus in Britannia, quæ nũc Anglia eſt, autore diuo Gregorio, eſſe factũ. Innocentius quoque, vt in decretis canonicis eſt, hinc noſtrorũ ſacerdotum & epiſcoporum differentiã introductã affirmat. Ii archiepiſcopi modo primates, modo graia voce patriarchæ, hoc eſt, patrũ principes dicti, quatuor principio fuere, Romanus, Antiochenus, Alexandrinus, Hieroſolymitanus: poſtea trãslata Byzantium imperij ſede, additus eſt & Conſtantinopolitanus. Et quoniã hiſce pontificibus ſedes in iis præſertim ciuitatibus quæ inſigniores eſſent, datæ ſunt, idcirco & metropolitanos vocamus, quod vnuſquiſq; hodie in ea præſit vrbe, quæ eiuſdẽ prouinciȩ metropolis, id eſt, mater ac caput ciuitatũ eſt. Primates tamẽ ac patriarchæ antecellunt autoritate archiepiſcopis metropolitanis, ſicut patet ex decreto Aniceti, q̃ ſtatuit, ne epiſcopus crimẽ metropolitani ſui ad aliũ niſi primatem, aut ad ſedẽ apoſtolicã deferret.

deferret. Eiuſdem etiam decretũ fuit, ne archiepiſcopi niſi ex ſingulari titulo, primates nominarentur. Ii autẽ merito patriarchę uocantur, cęteri archiepiſcopi nominantur, vel vt quidam volunt, metropolitani Hos Clemẽs primus pallio, cuius vsũ introduxit ipſe primus, ornauit, voluitq; vt eis crux præferretur, quibus nunc potiſſimũ inſignibus, ab reliquis epiſcopis diſtinguuntur. Marcus tamẽ pontifex inſtituit, vt epiſcopus Oſtienſis, quod ab eo Romanus cõſecraretur, pallio quoq; vteretur. Eſt autẽ palliũ veſtis ſumma lanea & candida, cui vtrinq; pendent duę faſcię, & ad humeros circulus ductus, ac quatuor purpureis crucibus inſignita eſt. Huius ſane inſignis rationem diuus Gregorius ad Maximũ epiſcopum Salonitanum ſcribens, ſcienter reddit, qui dicit illud humanitatẽ & iuſtitiam ſignificare, vt ij qui illo vtuntur, foris ſummiſſe ſe gerant, id eſt, mites ſint, & intus animum ęquum habeant, hoc eſt iuſtitiam colant. Ex eodem quoque fonte manauit, inter reliquos initiatorũ ordines diuiſio officiorum, vt archidiaconi diaconis archipresbyteri presbyteris, & ijs omnibus prępoſiti vel decani quos vocant, pręeſſent, quibus par quoque creuit honor. Hinc etiam inſtituta ſunt collegia ſacerdotum, qui in templis pręſertim cathedralibus, omni tempore ſacris operam darent. Hos Gręce canonicos, hoc eſt, regulares vocamus, vt qui rite inſtituti, cęteris viuendi normam pręberent. Iſtorum autem collegarum abhinc ccc. & eo amplius annis, apud noſtros Anglos, tempore regis Ioannis, cum humana pariter ac diuina permiſta forent, diuortium factum eſt. Id enim temporis cum Regis Ioannis edicto cuncta paſſim templa ſpoliarentur, aliqua diruerentur, ſacerdotum bona prędę darẽtur, facile oĩs adminiſtratorũ grex diſſipatus ẽ: poſtea mortuo rege accidit, ut canonici ad ſua

redierint

redierint collegia, & eos qui primi fuerunt, oportuerit erogare pecuniam, tam ad ædes ſacras ſarciendas, quã ad ea comparanda, quæ ad cultum pertinerent diuinũ. Quapropter haud fortaſſe ab re eſſet, ſi patres preſcriptũ canonicis quondã à collegiorũ fundatoribus datũ, tandem aliquãdo ſeruandũ curarent, prout alibi vbiq; gentium illud ipſum inuiolatum eſſe conſtat. Item vt hõ homini facile ſemper præſtat, ita expedit, vt maiora munia preſertim ſacra illis deferãtur obeũda, qui doctrina et vitę sãctimonia alijs antecellunt, id quod CHRISTVS *admonuit, cũ dixit: Homo quidam peregre proficiſcens vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua, & huic quidẽ dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij vero vnum, vnicuiq; ſecundum propriam virtutem. Quapropter Antherus pontifex cenſuit Epiſcopum, omiſſo primo epiſcopatu, ad alterum neceſſitatis cauſa, & vtilitatis, non ſui ipſius, ſed creditarum ouium poſſe transferri, quod antea per decretũ Nicenę ſynodi, fieri minime licebat. Et Antherũ illud mouiſſe crediderim, ꝙ Petrus ea de cã, relicta epiſcopali ſede Anthiochena, ſe Romam contulerit, ibique aliquot annos epiſcopatum obiuerit. Ceterũ hodie à pleriſque contra fit, ad vtilitatem ſuã, non ad ſuſceptum munus reſpicientibus, vt habeant vnde ſe mollius curent, quibus haud dubie Dominus tẽpore ſuo dicet, Serui mali; tollite itaque ſeruos inutiles, & eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & ſtridor dentium. Cum per hunc modum epiſcopi, & archiepiſcopi dati eſſent, qui in ea incumberent, quę in ſuorum ſacerdotum rem eſſe ducerent, iuſque dicẽdo, reddendo que, illos regerent, Caius primus ſtatuit, vt ſacerdos ne coram iudice profano conueniri poſſet, quo ſic cunctos deterreret, ne chriſtos domini tangerent. Atque ne quiſquã fraude do*

lo ve-

lo ve circumueniretur, Euthychianus ſanxit, vt accuſatio coram iudice ſcripto conſtaret, ſicut Cornelianũ decretũ eſt, ne quis à ſacerdote, niſi religionis cauſa, exigeret iuſiu randum: quod non credentibus & ſuſpicioſis faciendę fidei cauſa inſtitutũ conſtat, cuius apud veteres talis fuit forma. Cicero ad Appiũ Pulchrũ: De me tibi ſic conteſtans omnes deos, promitto. Et Aeneas ad Didonẽ, apud Virg.

Funeris heu tibi cauſa fui, per ſydera iuro,

Per ſuperos. *Aut per rem caram mos fuit iurare. Ouidius ad amicam, quæ peierauerat:*

Perque ſuos illam nuper iuraſſe recordor,

Perque meos oculos, & doluere mei.

Item teſte Feſto lapidem ſilicem tenebant iuraturi per Iouem, hæc verba loquentes: Si ſciens fallo, tum me Dieſpiter ſalua vrbe, arceq;, bonis eijciat, vt ego hunc lapidem. Preterea nulli, quemadmodum teſtatur Liuius, licebat magiſtratum plus quinq; dies, niſi qui iuraſſet in leges, gerere. Hunc pene morem pontifices noſtri, reges, ſacerdotes, prętores, ac ceteri omnes pręfecti ſeruant, qui ita iurant ante, quam ad ea munera obeunda admittantur. Sed illud maximum ius erat iurandum, quod quiſq; nomine fidei dabat, ita vt, teſte Dionyſio, magiſtratus plurimas litium diſceptationes ex fide dijudicaret. Quapropter Numã Fidei deę templum poſuiſſe, ſacraq; fieri inſtituiſſe, idem tradit. Apud Hebręos talis fuit vſus. Hieremias: Et iurabis, viuit dominus, in veritate, & iudicio, et iuſtitia. Hos enim, vt ait Hieronymus, iuſiurandum habet comites, quibus ſi caruerit, periurium erit. Et Abigail vxor Nabal ad Dauid: Nunc ergo domine mi, viuit dominus, et viuit anima tua. Hiſtoria eſt in primo Regum lib. Apud nos ita iurat Apoſtolus, Teſtis eſt mihi Deus. Sed longe vſitatiſſimus iurando

randi modus eſt, per euangelium, quem Iuſtinianus imperator, vti in eo libro eſt quem Authenticũ apppellauit, titulo de ſanctiſſimis epiſcopis, inſtituit. Poſtea ita vſu venit, vt hodie qui iuſiurandum iurat, coram magiſtratibus plurimum euangeliorum librum aut dextra manu tangat, aut oſculetur dicens, Ita me Deus, & hæc ſancta euangelia iuuent: quod quemadmodum euangelinm noſtræ religionis fundamentum nulla de cauſa violari debet, ita iuſiurandum nullo pacto frangendum ſit. Quod autem noſtri pontifices ſolent contumaces, hoc eſt, ſuperbos ac idcirco iuris contemptores minimeq; obedientes, aut delictum aliquod delinquentes excommunicare, vt vulgo dicunt, illiſque ſimul interdicere ſacris, hoc ex Iudæis ſumptum eſt, quorum moris fuit, eos ignominiæ cauſa extra ſynagogam, id eſt, congregationem eiicere, qui dicto minus audientes, contra legem, vel pontificum ſeu populi mandatum aliquid feciſſent, quod perinde erat, atque apud nos interdicere ſacris: illudque verum eſſe euangeliſta Ioannes affirmat, ſcribens: Iam enim conſpirauerant Iudæi, vt ſi quis eum confiteretur eſſe CHRISTVM, *extra ſynagogam fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinthios epiſtola priore cap.* V. *cum iubet, vt ſtuprator ſuæ nouercæ extermінetur, quo ſic pœnitendo tanti ſceleris, animam nõ amittat, ita ſcribens: Tradatur ſatanæ, ad interitum carnis, quo ſpiritus ſaluus ſit in die domini* IESV. *Hos religionis hoſtes diuus Cyprianus abſtentos paſſim appellat, quod reliqui homines ab eis abſtinere debeant: qui tamen vſurpat ſupinum iſtius verbi abſtineo, minime vſitatum. Reperio hunc puniendi morem à Druidibus Gallorum ſapientibus quondam vſurpatum: illi enim, vti Cæſar in ſuis commentarijs teſtatur, ſi quis aut priuatus aut publicus eorum decreto non ſtetiſſet, ſacrificijs interdicebant. Et hæc*

S *pœna*

pœna apud eos grauiſſima, quoniam quibus ita erat interdictum, ij numero impiorum ac ſceleratorum habebantur, ab iis omnes decedebant, aditum ſermonemque defugiebant, ne quid ex contagione incommodi acciperent, neque iis petentibus ius reddebatur, neque honos vllus communicabatur. Quæ omnia plurimum cum noſtra religione conſentiunt.

Qui primi inſtituerint, vt virgines conſecrarentur, & vnde fluxerit mos velandi caput, illudq; aperiendi uiris principibus, atque oſculandi pontificum pedes & manus, item oſculo ſalutandi, ac ipſos pedes mutuo lauandi.

CAP. XIII.

QVod virgines ſacrantur, id eſt, vota caſtitatis facientes religioni addicuntur, Pij primi præſcriptũ eſſe uidetur, quod in decretis canonicis eſt: Virgines nõ velentur ante XXV. *annos, niſi forte neceſſitate periclitantis pudicitiæ virginalis. Et non ſunt conſecrandæ, niſi in epiphania, & in ſabbato paſchæ, & in apoſtolorũ natalitijs, niſi mortis cauſa vrgente, & reliq. Porro eã prærogatiuam apoſtolorum feſtis diebus datam aiunt, quod illi ante omnes virginitatis amatores cultoresq; fuiſſent. Id initium fuiſſe monacharum, ac incrementum inde ſuum ſenſiſſe, declarat decretum Soteri, qui ſecundo loco ſucceſſit Pio. Is inſtituit, ne monacha vlla pallam, quam vocãt, attrectaret, neue thus in acerram poneret, dum ſacrificia fierent. Fuit ille annus ſalutis circiter* CLXXV. *Vnde videtur monacharum inſtitutum iam tum apud Romanos non fuiſſe ignotum. Quare miror quoſdam eſſe, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit, primam fœminarum auſam eſſe illud Romæ profiteri. Verum ab ipſis apoſtolis ortum videtur, vt mulierum ſacra-*

ſacrarum congregatio in Chriſtiana religione eſſe cœpe-rit. Cum enim Paulus priore epiſtola ad Timotheum ſcri-bat: Viduas honora, quæ vere viduę ſunt: porro quę vera vidua eſt ac deſolata, ſperat in Deo, & ſubijciat: Vidua eligatur non minor annis ſexaginta, quę fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis hominum teſtimonio comprobata, ſi filios educauit, ſi fuit hoſpitalis, ſi ſancto-rum pedes lauit, ſi afflictis ſubminiſtrauit, ſi in omni opere bono fuit aſſidua: item pergat: Quod ſi quis fidelis, aut ſi qua fidelis habet viduas, ſuppeditet illis, & non oneretur eccleſia, &c. apparet viduas veras & deſolatas, hoc eſt, vt Chryſoſtomus ſentit, rerum omnium humanarum curas negligentes, ſpeſq; ſuas in Domino ponentes, iam tum ele-ctas, ac eccleſiæ, id eſt, communitatis ſumptibus nutritas, & denique tales propemodum fuiſſe, quales nos hodie ha-bemus monachas, excepto quod noſtrę non modo ſecun-dum apoſtolicum præſcriptum ſexaginta annis, ſed vt plu-rimum viginti minores eliguntur, quę cum aliquando car-nis titillatione impulſę à continentię legibus aberrent, profecto religio non mediocre inde damnum ſui honoris facit. Quippe ideo Apoſtolus, teſte Ambroſio, in lib. de vi-duis, iuniores viduas minus recipiendas in numerum eccle-ſiæ viduarum decreuit, quod illæ haud facile poſſent prę-ſtare officia, quæ ad veras viduas pertinerent. Hinc perſpi-cue intelligere licet, iam tum cœpiſſe fœminas per hunc modum Deo dedicari, & apoſtolos primum, ac deinde noſtros pontifices introduxiſſe fœminarum religionem, ut vterq; ſexus domino in caſtitate famularetur. Sicuti vela-re caput, ſecundũ apoſtoli ſententiã eſt, qui ad Corinthios ait: Omnis vero mulier orans aut prophetãs nõ velato ca-pite, dehoneſtat caput ſuũ. Vnde Linus ex mandato Petri cõſtituit, ne qua mulier niſi velato capite tẽplum ingrede-

retur: quod videtur ab Hebræis accepiſſe, quorũ pontifici nõ licebat caput aperire, dicente Moſe: Pontifex caput ſuum non diſcooperiet. Vel à Latinis ſacerdotibus mutuatus, vt per hoc quoque ſic eorum ritus ad honeſtiores verteret vſus. In ſacrificijs enim, quemadmodum ait Plutar. in problema. Itali, autore Aenea, obnubebant caput, quod is cum rem diuinam faceret, prætereunte Diomede, qui, teſte Seruio, Palladium quod ex oraculo iuſſus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrumperet ſacrificium, caput velauit, atq; ita conſpectum hoſtis euitauit. Commemorat rem hanc Maronianus Helenus in 3. Aeneid.

Et poſitis aris, iam vota in littore ſolues,
Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter ſanctos ignes, in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc ſocij morem ſacrorum, hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in religione nepotes.

Ceterum apud Arabes & Carthaginienſes, fœminæ non modo religionis, ſed honeſtatis cauſa, caput & faciem velabant, quod velamen pro galea illis eſſet. autor Tertullianus, qui de ea re librum ſcripſit. Magiſtratibus vero & alijs potentioribus caput aperimus, tanquam omnia noſtra illis patere debeāt. Idem Plutarch. autor. Hinc haud dubiè nobis mos eſt, & orare aperto capite, & ſuperiores reuereri, id quod Apoſtolus voluit dicens: Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, probro afficit caput ſuum. Hæc ille. Sed ad rem redeamus. Eſt igitur ſacrandarum monacharum inſtitutum multo vetuſtius, quam quæuis alia monachorum religio: eſt item excellentius: quippe nulla, ut ait Auguſtinus de bono virginali, virgo ſacra naſcitur, nec eſt hæc proles carnis & ſanguinis. Si harum quæritur mater, religio eſt. Non parit virgines ſacras, niſi

virgo ſacra, virgo illa, quę deſponſata eſt vni viro, id eſt, CHRISTO. Talis virgo ſacra fuit Petronilla, talis Cęcilia, talis Agnes. Poſtea in collegia coiuere, ac ſanctiſſimis viuendi legibus à patribus acceptis, vitam virginitate dignam agere cœperunt. Mos deoſculandi pedes pontificum, ne longe exempla petamus, à CHRISTO præceptore noſtro cœpit. Is ſummus ſacerdos & pontifex maximus tulit, vt mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, ſicut teſtis eſt Lucas, ſibi pedes primum flens lachrymis rigaret, capilliſque tergeret, ac deinde deoſcularetur, veluti apud Hebręos mos fuerat chriſtos Domini venerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes apoſtoli Petri oſculari, ſed pater manſuetudinis plenus id fieri non eſt paſſus, qui eleuans eum ſibi ad pedes iacentem, dixit: Surge, & ego ipſe homo ſum. O vocem memorabilem, atque ſalutarem, ſi bene multi hodie ſeſe quoque homines tantum eſſe perpenderent, qui propterea quod dignitate aliqua prędit ſint, plane ſe reliquorũ mortaliũ, longe poſt hominum memoriam imperioſiſſimos dominos præbent. Ita vſu venit, vt nos pontificũ noſtrorum pedes exoſculemur: illudq; inſtitutum à Romanis pontificibus dixerim, quo mos ille oſculandi antiquus à deorum etiam cultoribus ſeruatus, ad verã pietatem vſurparetur. Perinde quandoq; expedit, ad alliciendos hominum animos ad veram religionem, vt quod apud illos honori antea fuerat, non tollatur penitus, ſed ſanctiore inſtituto ad conſimilẽ adhibeatur cultum. Nam, vt Plutarchus teſtatur, ſacerdotibus Romanis nec habere nec petere magiſtratum permittebatur, lictore tamen & ſella curuli vtebantur, vt ijs deliniti vltra nõ quærerent: in templis prope ianuam lecticam habebant, tanquam cuſtodes & refugium: pedes ijs reliqui oſculabantur. Quin & alijs ſummis viris id genus honoris habe-

bàtur,cuius rei teſtis eſt Seneca, ſcribens Caium Cæſarem porrexiſſe ad oſculandum ſiniſtrum pedem Pompeio Pœno, vt ita oſtenderet ſocculum auratum, margaritiſq; diſtinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita ſcribens: imperatores antea manus exoſculandas nobilibus præbebant, poſt ſuis manibus ſubleuabant ad oris oſculum, uulgus genua exoſculabatur. Diocletianus edicto ſanxit, vti omnes ſine generis diſcrimine, proſtrati pedes ſibi exoſcularentur, quibus etiam venerationem quandam adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis, & margaritis, quod feciſſe antea Caium Caligulam memorant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui adeuntes ſe ad ſacra pedum oſcula admittit: ceteri vero antiſtites dexteram manum auerſam adeuntibus religioſe oſculandam porrigũt, quod vel ab ethnicis ſumptum conſtat. Plinius enim libro XI. dicit religionem aliquam eſſe in dextera, quę in fide porrigitur, quæ oſculis auerſa appetitur. Teſtatur idem Apuleius libro Aſini ſui ſecundo, vbi cum de propheta Aegyptio meminit, ait: Et cum dicto iuuenem quempiam linteis amiculis intectum, pedeſque palmeis baxeis indutum aduſque, deraſo capite producit in medium, huius diu manus deoſculatus, & cetera. At contra faciebant Numidię reges, qui teſte Valerio Maximo, more gentis ſuę, nulli mortalium oſculum ferebant. Solemus inſuper & oſculo ſalutare, id quod antiquum eſt, quando ſatis conſtat Hebræos ſic conſueuiſſe in oſculum excipere hoſpites, atque hoc pacto ſalutare adeuntes ſe. Ad hunc modum Iacob ut vidit puellam Rachel, ore eſt prius oſculatus, quam illi indicaret ſe eius eſſe amitinum. Et Laban pater ipſius Rachel vt vouit Iacob filium Rebeccæ ſororis ſuę, complexus eſt eum ruens in oſculum. Sic CHRISTVS ſalutantes ſe oſculari ſolitus erat, ſic Paulus beneuolentiæ animorumq;

morumq; charitatis oſculo ſalutandum cenſuit, qui in extrema ſecunda epiſtola ad Corinth. ſcripſit: Salutate vos mutuo ſancto oſculo. Hinc ego dixerim apud Romanos inſtitutum fuiſſe, vt mulieres cognatos ore oſcularentur: cuius rei etſi Plutarchus in problemat. alias ponit cauſas, quod mulieribus Romanis vini vſus interdictus eſſet, & idcirco ne bibentes laterent, ſed domeſticorum congreſſu redarguerentur, oſculandi conſuetudinem introductam. An quod mulieres Troianę cum ad Italię littus acceſſiſſent, & viri ad vnum omnes in terram deſcendiſſent, naues incenderunt, quia ſe iam diuturni laboris pertęſas maris tęderet, quę metu deinde virorum pauidæ, oſculando ac blande appellando mitigaſſent eorum animos, ſibique reconciliaſſent? Hinc manſit poſtea conſuetudo, vt hac inter ſe comitate vterentur, fuitq; præcipuum cognationis ſignum, poſt cognatorum connubia lege prohibita: quod nunc vbiq; gentium ſeruatur, & præſertim apud Anglos, quorum mulieres non cognatos modo, ſed quoſcunq; generatim oſculo tãtum ſalutant, reſalutantq;, & illud quidem prioribus, vti dicitur, labris, tam decentiſſime quam honeſtiſſime faciunt. At quæ regio ſunt ſanguine editæ, non oſcula inferioribus libant, ſed manum auerſam porrigunt, perinde ac viri inter ſe ſalutationis cauſa ſolent dextram iungere dextræ. Quod ſacerdotes ante diem feſtum paſchę ſibi inuicem, quodque profani qui ſuperiores ſunt, inferioribus pedes lauant, id fuit etiam CRHISTI *inſtitutum, qui vt humanitatis documentum omnibus pręberet, apoſtolis pedes eodem die lauit, quibus, prout Ioannes commemorat, & dixit: Vos vocatis me magiſter & domine, & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego laui pedes veſtros dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodũ*

ego feci vobis, ita & vos faciatis. Quod inſtitutum manſit poſtea cum oſculandi ritu, & utrunque commemorat Tertull. lib. ad vxorem altero.

Qui primi apud Romanos inſtituerint ſacerdotes flamines, virgines veſtales, pontificem maximum, ſalios, feciales, patrem patratum, regem ſacrificulum, augures, epulones, ſodales, Titios, & aruales, ac ſingulorum officia, & quæ procurarent ſacra, & de primo lectiſternio, atque librorum Sibyllinorum origine. CAP. XIIII.

FLamines, id eſt, ſacerdotes, Numa Pompilius ſecundus Romanorum rex inſtituit: is enim rex creatus nihil prius habuit, quam præferocē populum ad pacis & iuſtitiæ cultū à rei bellicæ ſtudijs auertere, ſacriſq; obligare. Itaque primū conſtituit annū ad curſum lunæ, digeſtum in duodecim menſes, vti alio eſt loco à nobis dictum, feſtoſque deinde dies: flaminem vnum Ioui creauit, qui dialis eſt dictus, eū inſigni veſte curuliq. ſella ornauit. Is mortua vxore, vt ait Plutarchus in problema. ſacerdotio ſe abdicabat, velut alter cenſor vita priuato collega, magiſtratu abibat. Nō vehebatur equo, neq; noctem vnam extra vrbē manebat, ut ſi longius profectus eſſet, ne ſacra eius abſentia negligerētur. Itē iurare eidem minime licebat, eò quod tormēti quoddam genus ſit homini libero iuſiurandum, præſertim ſacerdoti, cui cum diuina credita ſint, paruam habere fidem, abſurdum cenſetur. Vtinam vtrunque noſtri attenderent epiſcopi in primis, qui ad ſuum munus fungendum haud ſemper præſto ſunt, propter quod res religionis meliore in caſu minus ſunt: & noſtri magiſtratus, qui uolunt, pro re etiam minima, ſacerdotes iureiurando adigere, cum ijs in primis illud tantum ſari liceat, Eſt, eſt, non, non. Sed domum repedemus. Duos deinceps Numa adiecit flamines, Marti unum, alterum Quirino.

Quirino. Plutarchus huius rei autorem facit Romulum, aitque ab eo flamines Ioui & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Liuius minime aſſentitur. Hos ab inſigni quod capite geſtabant, quaſi filamines dictos exiſtimant quidam, alij à pileis quaſi pilamines: ſed inſula quæ illorum capiti bus hærebat, quæ flamina, vt Dionyſius ſcribit, eſt dicta, ijs uerius quam uox alia nomen dedit. Item uirgines ueſtales Numa legit. Quæ ſacra in Italiam per Aeneam adducta fuerunt. Virgilius:

Sic ait, & manibus uittas Veſtamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Veſtam matrem Saturni, & alteram ex Ope filiam ſerũt: de hac virgine Ouidius in faſt.

Semine Saturni tertia Veſta fuit.

Et modo eam ignem ponit, dicens:

Nec tu aliud Veſtā quam uiuam intellige flammam.

Modo terram:

Sic inceſta perit, quia quam uiolauit, in illa
Conditur, & tellus Veſtaque numen idem eſt.

Bene conuenit, vt Veſta terra ſit, & ignis, quia terræ inclusus eſt ignis, id eſt, naturalis calor, quibus cuncta producuntur. Poſuit illi templum Albæ. Aſcanius. Fuit & Romæ ædes inter Palatium & Capitolium, forma pene ſphærica, qua terra pingitur, conſtituta. Tradit Aulus Gellius, primę, quæ huiuſmodi ſit adhibita miniſterio, Amatam nomen fuiſſe, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas: dicique non electas, neque creatas veſtales, ſed captas, eo quod capiebatur à pontifice de manu patris ueſtalis virgo: neque capi poterat minor annis ſex, neque maior decem, & quę ex ſeruis nata, aut corpore manco, ſenſu ve diminuto foret. Romæ primo Gigania & Berenia captæ, mox totidem additæ, Camilia & Tarpea. Huic numero

mero Seruius Tull. duas nouiſſime adiecit. Hæ decem primos annos ſacrorum ritum perdiſcebant, totidem deinde operam dabant ſacris, tertio decennio rudes & nuper captas inſtruebant: poſtea vero ſi qua id ætatis nubere voluiſſet, fas erat alterum mallet ſequi. Cæterum quando illis quæ coniugium ſecutæ fuiſſent, male vertiſſet, plures ad mortem vſque in religione perſeuerabant. Stipendium iis Numa de publico ſtatuit, & eas denique perpetua virginitate aliiſque cęremoniis venerabiles fecit: carpēto vehebantur, magiſtratuſque illis aſſurgebant, ac fortuito occurſu ſontem ſupplicio eximebant: ignem perpetuum ſeruabant, qui ſi per incuriam extinctus eſſet, cuſtos flagro à pontifice maximo cui ſuberant, cædebātur. Si qua inceſti conuicta eſſet, ante ora ciuium, mœſto ſilentio efferebatur, viuaque circa Collinam portam, in ſubterraneum ſpecum dimiſſa, terraque ſtatim ſuperiniecta necabatur. Atque hoc ſacerdotium Alba oriundum per hunc modum fuit Romæ inſtauratum. Pontificem præterea maximum Numa Martium Marci filium ex patribus creauit, cuius poteſtati omnia ſacrorum iura ſubiecit, ac quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa, ſacra fieri oporteret, formulam docuit, conſtituitque eum, teſte Feſto, iudicem ac arbitrum rerum æque diuinarum ut humanarum. Fuit id, credo, certum portentum, quo eſt ſignificatum, vrbem Romam poſtremo perinde pontificia maieſtate, qua nunc late patet, gentibus moderaturam, atque olim potentia imperaſſet.

Idem Gradiuo Marti duodecim ſacrauit ſalios, tunicæque pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicam æneum pectori tegumentum, cœleſtiaque arma, quæ ancila appellantur, ferre, ac per vrbem ire canentes carmina, cum tripudiis ſolenni que ſaltu, vnde nomen traxerunt, iuſsit. Videtur Numa in hoc, velut in pleriſque aliis, Hebræos æmulatus: legimus

legimus enim Dauid ante arcam fœderis ſaltando proceſſiſſe. Ancile ſcutum breue ac rotundum, regnãte ipſo Numa, è cœlo lapſum in ſęuientis peſtis remedium, vulgo crediderunt. Ouidius in Faſtis:

Ecce leui ſcutum uerſatum leuiter aura

Decidit, à populo clamor ad aſtra uenit. *Et infert:*

Atque ancile vocant, quod ab omni parte reciſũ eſt,

Quaque oculis ſpectes, angulus omnis abeſt.

Et cum aruſpices reſpondiſſent, illic fore orbis imperium, vbi ancile illud conſiſteret, diligentia Numæ ne ab hominibus vnquam auferri poſſet, à Mamurio fabro multa ſimilia facta ſunt, & in templo Martis poſita. Inter tot ſacros ordines poſuit & feciales ſacerdotes, quibus id dedit negotium, vt Romani nullum iniuſte bellum inferrent cuiquam. Cneus Gellius annalium ſcriptor id ab Ardeatibus prodidit acceptum, alij ab Equiculorum gente. Satis conſtat Numam bellum Fidenatibus indicturum ob excurſiones in Romanum agrum factas, ne non omnia rite fierent, feciale ius, & collegium poſtremo conſtituiſſe. Ii ſi qua per iniuriam Romanis adempta eſſent, repetebant ab hoſte: quæ ſi minus reddita eſſent, bellum compoſito ad id carmine indicebant. Pari poteſtate petentibus iuſte res, dabant ſontes ad ſupplicium, legatorum iniurias vindicabant. Ad hos item pertinebat, fœdera iure percuſſa tueri, pacem ſancire, eandem ſi minus legitime pacta eſſet, irritam facere, & ſi quid imperator vel exercitus deliquiſſet, ſcelus expiare. Feciales autem à fero ſiue à facio dicti, quod apud eos belli paciſque ferẽdę ſeu faciendę eius eſſet. Fuit & ſacerdotium Patris patrati, qui Romę ad iuſiurandum patrandum, hoc eſt, ad fœdus ſanciendum eligebatur: fecialis eũ faciebat, verbena caput capilloſque tangens. Primus Romę fecialis Marcus Valerius patrem

patratum

patratū Spurium Fuſium fecit. Poſt exactos reges, cœpit rex ſacrificulus creari, is primus fuit Manius Papyrius, qui ne in re vlla regis præſentia deſideraretur, ea ſacra obibat, quæ reges facere conſueſſent. Et id ſacerdotiū pontifici maximo ſubiecere, ne quid regium nomen recenti libertati officeret. Erant præterea augures, de quorum origine alibi diximus. Epulones qui indicendi Ioui ceteriſque dijs epulas poteſtatem habebant, veteres pontifices inſtituere: nam, vt inquit Cicero, pontifices propter multitudinem ſacrificiorum tris viros epulones eſſe voluerūt. qui triumuiri epulones appellabantur. Iis poſtea præpoſitus eſt rex ſacrorum, id eſt, ſacrificulus. Additi deinde fuerunt alij tres viri, qui ſacris libris legendis, carminibuſq; Sibyllæ praeeſſent. Iſti, quoties prodigia magnos aliquos rerum euentus auſpicantia emergerent, lectiſternijs ad puluinaria deorum factis, ſacris ſupplicijſque placabant, qui et ſodales Titij vocabātur, ſic ſeptem viri epulones dicti ſunt. Hos Titios ſodales, autore Cornelio Tacito, Romulus inita cum Tito Tatio ſocietate primus creauit. Idem primus, vti Plinius perhibet, aruales ſodales inſtituit, ſeque inter alios duodecimum fratrem appellauit, vt arua fruges ferrent: & propterea eius ſacerdotij inſigne fuit ſpicea corona. autor Gell. Sacra quæ iſtiuſmodi ſacerdotibus in primis curæ eſſent, hęc fuiſſe reperio, lupercalia, ſaturnalia, de quibus alibi meminimus. Bonæ deæ, quā alij aliam fuiſſe dicunt, ſacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ viri non ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calendas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionyſius meretricem fuiſſe tradunt, cui vt deæ ob id magnus eſt habitus honos, quod populum Romanum feciſſet hæredem, quæ & fructibus cunctis praeeſſe credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & veſtium varietate, temporis lætitiam

tiam florumq; ſignificãtibus. Terminalia, quod Numa rex Ioui Terminali lapides ſacraſſet, terminoſque poſuiſſet in agris: quo vnuſquiſque ſuis finibus contentus eſſet. Romani poſtea eius pietatis monimenta diu ſeruarunt, terminos ipſos deos vocãtes, ut fidos agrorum finium cuſtodes: quibus ſacrificabant, non animal vllum immolantes, nam impium ducebãt ſacros cruētare lapides, ſed liba fructuumq; primitias offerentes. Vinalia, quæ cauſa vini, ſicut robigalia cunctorum, circiter VII. calendas Maij celebrabantur, quia tunc robigo ſegetes ſoleat occupare. Bacchanalia, quæ nos ſupra lib. 3. & Liuius dicit ex ſenatuſconſulto, vt bonis moribus peſtifera, Roma expulſa fuiſſe: noctu enim fiebant, ubi nudus vterque ſexus impuriſſime commiſcebatur. Cerealia Cereris deæ ſacra, quæ Triptolemus primus inſtituit. Sacerdotes veſtibus vtebantur albis, & noctu cum facibus currebãt, vinum non bibebant. Inſuper & ieiunium inſtitutum quinto quoque anno, prodigiorum cauſa. Quid. etiam à Venere abſtineri dicit, quod caſtitati præſit. Solitaurilia, cum tribus hoſtijs diuerſi generis, tauro, ariete, & verre immolabatur. Feſtum diem ſeptimontium Plutar. in problematibus ponit, cum ſeptimus mons eſt vrbi quaſi tum demũ finitæ additus. Quinquatria, quę Mineruę calẽdis Martij quinq; dies fiebant, quo tẽpore, vt teſtatur Hieronymus, munus Mineruaſ appellatum, pueri quando vacabant, magiſtro offerebant. Item quinquatres minores eidem Mineruę ſacri, Idibus Iunijs, quando tibicines perſonati per vrbem incedebant, vt illi qui alias ebrij Tybure Romam reducti fuiſſent, indicarentur perſonati eſſe inter alios ignotos. Ouidius.

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,
Quid ſibi perſonæ, quid toga longa uelint?
Callidus ut poſſit ſpecie numeroque ſenatus

Fallere,

Fallere, perſonis imperat ore tegi,
Admiſcetque alios, ut & hunc tibicina turba
Augeat, in longis ueſtibus ire iubet.

Ac plura alia feſtorum dierum genera vana ſuperſtitione obſeruabantur, quę exponere nimis omnino otioſum foret. Erant & ludorum varia genera, vt Circenſes, gladiatorij, Megalenſes, ita dicti, quòd in honorem Magnę matris deorum fiebant; Gręci enim μέγα magnum dicunt. De ijs Herodianus in Commodo ita ſcribit: Veris initio ſtato ſolennique die, pompam Matri deum Romani celebrabant: in ea quę apud quenque ſunt diuitiarum pręcipua, ſuppellexque pleraque imperatoria materię aut artis ſpectandę preferri ante deam ſolent, paſſimque omnibus ludendi licentia permiſſa ſic, vt perſonas induant quas cuique libitum, nullamque non magiſtratuum quoque imaginem, prout cuiuſq; ſtudium repręſentent, ita vt non temere à falſis ueros dignoſcas, &c. Sed pro hominum ſalute, ludi in primis ſeculares celebrabantur, cum lectiſternijs, quorum initium dęmonum vtique malorum operatione factum conſtat. Siquidem Valeſius quidam vir locuples, tribus quos habebat filijs peſtilentia laborantibus, dum ante focum ſuos penates orat, vt ſaluis pueris in ſuum caput id mali vertatur, ecce tibi, vox repente audita, filios ſaluos fore, ſi Terentum duxerit, ibique ex Ditis patris & Proſerpinę ara petita aqua recrearit. Pater quamuis anxius, quòd longius ſibi eundum eſſet, tamen ex ſua villa ire pergit, alteraque nocte ad campum Martium per Tybrim delatus, cum in naui non eſſet ignis, iubetur à gubernatore ire Terentum ad locum proximum: qui audito Terenti nomine, iam certo ſciens eo ſe perueniſſe, quo deorum vocaret oraculum, aquam calefacit, datque bibendam pueris. Illi epota aqua, ſalutari quiete ſopiti, continuo omni morbo liberantur. Vo-

catoque parenti narrant ſe à dijs adiutos, admonitoſq; vt eo loci mactatis furuis, id eſt, nigris hoſtijs, lectiſternia ac ludi nocturni ad aram Ditis & Proſerpinæ fierent. Valeſius maiorem in modum gauiſus incipit primo quoque die terram fodere aræ erigendæ cauſa, ſed ibidem reperta ſub terra ara, Diti patri & Proſerpinę inſcripta, hoſtias mox immolat, tribuſque continuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerant, lectiſternia atq; ludos facit, aramq; terra obruit, prout ante fuerat. Poſt hæc Valerius Publicola, qui primus fuit Romæ conſul, idem ſacrum ægrotantibus ſuccurrendi gratia celebraſſe dicitur, ſed non ſolenni pompa. Ex quo Liuius libro 5. de iis ludis ita ſcribit: Triſtem hyemē grauis & peſtilens omnibus animalibus æſtas excepit, cuius inſanabilis perniciei quando nec cauſa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex ſenatuſconſulto aditi ſunt, duumuiri ſacris faciundis lectiſternia tunc primum facto, per dies octo Appollinem, Latonamque & Dianam Herculem, Mercurium, atq; Neptunum, tribus quam amplisſime tum apparari poterat, ſtratis lectis, placauere. Priuatim quoque id ſacrum celebratum. Lectis enim antiqui cubantes epulabantur, aut deorum iræ placandæ cauſa, in templis conuiuia concelebrabantur tribus dijs, Ioui, Iunoni, & Mineruæ: & ſimulacrum Iouis in lectulo ponebatur, Iuno vero & Minerua in ſellis conſedebant, ſiquidem fœminæ cum viris cubantibus, autore Valerio, ſedentes cœnitabant. Ita ſeptem epulones conuiuia celebrabant ad deorum puluinaria, quæ lectiſternia appellata ſunt. Et hæc origo lectiſterniorum, atque ludorum ſecularium, qui ita vocati ſunt, quod ſemel in vno ſeculo (eſt enim ſeculum centū annorū ſpatiū) fierent, tametſi mos nō ſemper ſeruatus eſt. Iam oportet demonſtrare, & vnde illi libri Sibyllini, de quibus ſupra facta eſt mentio, ad Roma-

nos allati fuerint, quos ſumma religione iuxta ac obſeruantia cuſtodiebant, & cum dii publice conſulendi eſſent, ad eos libros tamquam ad oraculum quindecim uiri adire ſolebant. Itaq; Dionyſius lib. 4. ſcribit anum quandam incognitam tuliſſe libros nouem ad Tarquinium Superbum, affirmantem eſſe eos deorũ oraculis plenos, dixiſſeq; velle ſe vendere non minus trecentis philippeis aureis, & rege rem ludibrio habente, illã tres coram combuſſiſſe: ac rurſus pro reliquis idem pretium poſtulantem, rege tum magis anus inſaniam deridente, tres alios exuſſiſſe, atq; iterum rogaſſe vt pretium daret, tum regem miratum conſtantiam mulieris emiſſe libros tres: & quia anus accepto pretio nuſquam poſtea viſa eſt, iam tum creditum eam Sibyllam fuiſſe, cui, quemadmodum poeta ait, magnam mentem animumq; Delius inſpiraſſet vates: nam Sibylla dicta eſt, quod Dei noſſet conſilium, σιος enim lingua æolica Deus vocatur, βουλὴ autem conſilium. Curabant & Apollinares ludos, qui, teſte Liuio *libro decadis tertiæ quinto, primum inſtituti ſunt bello Punico ſecundo, voti Apollini ob victoriam adipiſcendam, hoc eſt, ad expellendum Annibalẽ ex* Italia. *Data ſunt prætori* XII. *millia æris ad rem diuinam, & duæ hoſtiæ maiores, ac iuſſum, vt Græco ritu ſacrum facerent Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos ſpectaret, atque matronæ ſupplicarent, vulgoq; apertis ianuis, & in propatulo epularentur, quo dies celeber omni cærimoniarum genere fieret. Plebei conſtituti poſt exactos reges, pro plebis libertate, ſeu pro reconciliatione, poſt ſeceſſum ab ea factum in Auentinum montem. Et demum id genus permultis fuere, qui penitus obſoleuerunt. Tantum ex omnibus, vſque ad hunc diem, durant taurij ſiue taurilia ludi apud portam Tergemi-*

Tergeminam quotannis celebrati, qui prius, ſicut tradit Varro, in circo Flaminio edebantur, & autore Feſto, inſtituti dicuntur, quod regnante Tarquinio Superbo, magna incidiſſet peſtilentia in mulieres grauidas, quæ contracta fuerat ex carne taurorum diu vendita populo: ob hoc ludi taurij dicti, & dijs inferis dicati ſunt. Habebant inſuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant conuiuia pontificalia, quæ in ſacrificijs à ſacerdotibus parabantur: aut triumphalia, quæ poſt victoriam imperator vel dux populo dabat: aut funebria, vt ita honor haberetur demortuo. Dabantur item viſcerationes, id eſt, caro cruda, congiaria, & miſſilia, quæ ſpargebantur, vt puta velaria, linea, odores, vnguenta, cum alijs temporibus, tum maxime ſaturnalibus in theatro, vt Suetonius in Caligula: ſparſit & miſſilia variarum rerum. Atque tale fuit apud Romanos rerum ſacrarum initium.

LIBRI QVARTI FINIS.

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM

LIBER QVINTVS

Vnde noſtris conſuetudo ſit feſtis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellaſque miraculorum ponere. CAP. I.

S*VPERIORE uolumine quo denique pacto christiana religio propagata fuerit inter mortales, & de initio ſacerdotij apud Hebræos & Romanos, & de noſtro ſacerdotio in quot officiorum gradus abiuerit, abunde explicauimus: nũc autem peregrinos ritus atque reliqua perſequemur, quæ noſtri iam ſuſcepti ſunt muneris. Cum igitur multa inſtar aliorum ad nos manauerint, poſcit locus vt appoſite ea perinde commemoremus, cum præſertim meliora fecerimus, ad melioremque vſum adhibuerimus. Sunt itaque multi ritus prope germani, ex quibus & hic eſt. Porro apud nos feſtis diebus templa & domus nuptiales aulæis exornantur: lauro, hedera, alijſque feſtis frondibus veſtiuntur fores, ac veſtibula coronantur, ſparguntur q; floribus. Quæ hercle omnia ipſi idolorum cultores antea ſeruabant. Virgilius:*

Nos delubra deum miſeri quibus vltimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per urbem, *Et alibi:*
– et varijs florentia limina ſertis.

Item Iuuenalis teſtatur:

Poſtibus & denſos per limina tende corymbos.
Lauros quoque adhiberi ſolitas cauſa gaudiorum, indicat cum ait:

Pone domi lauros, duc in capitolia magnum
Cretatumq; bouem. *Tradit idem Tertull. Quid, quod Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem, quæ in canonicis decretis, cau. 26. queſt 7. ſcripta leges, & teſtatur, & vetat? Conſimiliter ritus offerendi cereas imagines, antiquorũ obſeruationibus affines ſunt. Cũ enim Pelaſgi, teſte Dionyſio Alicar: quem etiã alibi ſuper hac re citauimus, ſedibus pulſi Dodonam perueniſſent, ibi accepto reſponſo, quo admoniti ſunt, vt Siculorũ continentem terram quærerent, in Latium denũ poſt multos errores venientes, in lacu Cutilienſi enatam deprehenderunt inſulam quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quaſi omine ſuſcepto, has ſibi prædictas eſſe ſedes didicerunt, pulſiſq; inde Sicilienſibus incolis, regionem ipſi tenuerunt, decima prædæ ſecundum reſponſum Apollini conſecrata: erectoq; Diti ſacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hũc virorum victimis placare ſe exiſtimabant, propter oraculum, in quo erat:*

Et capita inferno, & patri traſmittite lumen.
Saturni ſacra, vt quidam volunt, ſaturnalia nominantes. Poſt hæc ferunt, Herculem cum Geryonis pecore per Italiam redeuntem, ſuaſiſſe illorum poſteris, vt fauſtis ſacrificijs infauſta mutarent, offerentes Diti non hominum capita, ſed oſcilla ad humanam effigiem formata, quaſi parua ora; vt pars pro toto foret: & Saturni aras non mactatis viris, ſed accenſis cereis excolentes, quia φῶς non ſolum virum, ſed etiam lumen ſignificat. Inde ergo *valuit conſuetudo, vt ſaturnalibus & cerei miſſitarentur, & ſigilla, id eſt, oſcilla arte fictili fingerentur, ac venalia expone-*

venter, quæ homines pro ſe ac ſuis piaculis Diti & Saturno offerrent. Hæc quodammodo noſtra vaticinabantur ſacra: nam ſic & nos eadem ex cera ſigillaria, hoc eſt, imagunculas templis offerimus, & oſcilla: quoties enim pars aliqua corporis læſa fuerit, vt puta manus, pes, mamilla, ſtatim uota facimus Deo, & eius diuis, quibus mox recuperata ſanitate, illam manum, illum pedem, illam mamillam ex cera formatam offerimus. Quæ cõſuetudo ſic increbuit hactenus, vt iſtiuſmodi ſigillaria ab hominibus ad reliqua animalia tranſierint: ſane ſic pro boue, ſic pro equo, ſic pro oue, oſcilla templis ponimus. At vſus penſiliũ lychnorum, ſiue vt Seruio placet, lychinorũ, hoc eſt lucernarum vel lampadũ, quas vocãt, à lucernis veniſſe videtur, quas Moſes in tabernaculo accẽſas ſeruari inſtituerat. Quod uero tabellas in templis affigimus, quibus miracula inſcripta ſunt, vt ea ad poſteros teſtatiora ſint, hoc ex Græcis eſt, apud quos, teſte Strabone, libro geograph. 8. mos fuit in templo eius dei qui auxiliatus eſſet, & præſertim Aeſculapij, quod Epidauri inſigne erat, tabellas appendere, in quibus morbi ſanati erant inſcripti: Sic à Romanis ſumptum eſt, vt & ſacerdotes pariter atque profani, diebus feſtis conuiuia non ternis aut ſenis ferculis, ſed vicenis, ſi fieri poſſit, ſuis præbeant amicis. Quinetiam iam ita vſu venit, vt non cenſeatur eſſe feſtus ac ſolennis dies, niſi ſit opiparo comitatus conuiuio. Eſt & illud ab iiſdem ethnicis, ut ſacerdotes noſtri cum primum rem diuinam faciunt, hoc eſt, primam celebrant miſſam, conſacerdotes & amicos conuiuio accipiant, eundemq; diem non minus religioſe quam natalem colant, vti auſpicato ſacerdotalẽ introitum adeuntes: & id quidem non immerito, quoniam ex illo vita tantum, ex hoc vero vita ſancta producitur. Ita apud veteres, idem dies quo quis ſacris initiabatur, natalis ſa-

lis ſacrorum appellabatur, religioſoq; ientaculo celebrabatur. Vtrunque Apuleius libro Aſini undecimo, teſtificatur, cum ita ſcribit: Ex hinc feſtiſſimum celebraui natalē ſacrorum, & ſuaues fuerunt epulæ, & faceta conuiuia, dies etiam tertius pari cærimoniarum ritu celebratus, & ientaculum religioſum. Ceterum noſtri iam inde à principio conſueuerunt in templis die cœnæ domini epulari: teſtis Tertullianus, qui in apologetico, & libro ad vxorem ſecundo de ethnico, ait: Quis enim coniugem ſuam ad dominicum conuiuium dimittet?

Vnde apud noſtros moris ſit, ſpargere pecuniam in populum, dare epulum & ſtrenam, ducere choreas, edere ſpectacula, exire Calēd. Maij in agros, currere Cal. Martijs per arua cum faculis accenſis, & per dominica natalitia miniſtrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadrageſimæ induere perſonas. CAP. II.

PRæter ea quæ proxime expoſuimus, ex eodem ethnicorū luxuriæ fonte manauit, vt cū coronatur Romanus Pōtifex, imperator, & rex, alijue principes aliquo inſigni honeſtātur honore, mos ſit ſpargere in populum non veſtes, non vnguenta, id quod Romanos imperatores factitaſſe ſuperiore capite oſtendimus, ſed numos argenteos, vel aureos, quo ſic futuræ liberalitatis ſignum ab inita ſtatim dignitate appareat. Solent ſimul epulum, hoc eſt, publicum conuiuium ciuibus, & præſertim in nuptijs, dare, quod veteres præcipue Romani ſiue in triumphis, ſiue in ludis, ſiue in funere ad ſepulchrum, pro hæreditatum facultatibus facere conſueuerant. Iuuenalis:

Vnde epulum poſſis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem paſſim atteſtatur. Eſt haud dubio procul & ab ijſdem vſus dandi ſtrenam, id eſt, munus quod in prin-

in principio anni, boni ominis gratia datur: quando idem Tranquillus ſcribit, equites Romanos ſolitos fuiſſe quotannis ſtrenã Auguſto Cæſari in Capitolio etiã abſenti Calen. Ianua. cõferre, quod hodie etiamnum apud nos vbiq; ſeruatur, diuerſo tamen modo. Itali enim ſummi viri dant infimis, in Anglia vero inferiores deferũt ſtrenam ſuperioribus, & regi cuncti principes, qui tamẽ dantibus aliquid contra donat, quo liberalitas vt boni ominis nuntia mutuo communicetur. Quod etiam ſine munere, eum primum anni incipientis diem, more veterum, vt eſt teſtis Plinius letis precibus nobis inuicem fauſtum generatim ominamur. Item imitamur & nauiter ipſos priſcos in pſallendo ſaltandoque, nam illi ita in ſtatiuis ferijs factitabant, teſtis Virgilius:

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem: Immemores noſtri feſtas duxere choreas.

Morem autem eiuſmodi choreas ducendi Liuius ab Hetruſcis ad Romanos profectum dicit. Sed & hæc omnia Zacharias pontifex ſimul teſtatur, ſimul prohibet: Si quis Calen. Ianuarij ritu ethnicorum colere, vel aliquid plus noui facere propter nouum annum, aut menſas cũ lampadibus, vel epulas in domibus præparare, & per vicos & plateas cantatores, & choreas ducere auſus fuerit, anathema ſit. Scriptum leges hoc præſcriptum in decretis cano. cauſa, quam ſupra in conſimilem rem adduximus. Verum quam belle ſeruetur, ex eo licet exiſtimare, quod nunc nulla alia de cauſa ſit gratior feſtus dies iuuentuti, quam vt otium ſit ad choreas ducendas, & id cum primis apud italos. Solemus vel more priſcorum ſpectacula edere populo, vt ludos venationes, paleſtras, curſus haſtarum æquorumq; ad metam è carceribus, recitare comœdias, item in templis uitas diuorum ac martyria repræſentare, in quibus vt cun-

ctis

ctis par ſit voluptas, qui recitant, vernaculã linguam tantum vſurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris poetarum recitabantur poemata, in amphitheatris beſtiarum, gladiatorumue ludicra fiebant, varijque per vrbem ludi, quibus plebs oblectaretur. Eſt item conſuetudinis, vt iuuentus promiſcui ſexus lætabunda Calend. Maij, exeat in agros, & cantitans inde virides reportet arborum ramos, eoſque ante domorum fores ponat, & denique vnuſquiſq; eo die aliquid viridis ramuſculi vel herbæ ferat, quod non feciſſe pœna eſt, præſertim apud Italos, vt madefiat. Hęc vel à Romanis accepta videtur, apud quos ſit Flora cunctorum fructuum dea mẽſe Maio laſciue colebatur, ſicut ſupra diximus. vel ab Athenienſibus ſunt, quod illi in fame in templo delphico, εἰρεσιώνην, id eſt, ireſionem ponebant, hoc eſt, ramum oliuę ſiue lauri, plenum varijs fructibus. autor Herodotus. Sic nos tunc eo anni tẽpore, cum virent omnia, quaſi per hunc modum fructuum vbertatem ominamur, ac bene precamur. Item in Vmbria, præſertim inſigni regione Italiæ, vnde nos oriundi ſumus, conſuetudo eſt, vt quotannis pridie Calen. Martias, id eſt, ea nocte quę primum diem menſis Martij præcedit, crebros paſſim faciant ignes, & pueri facibus, quæ ex arundinibus iam aridis vt plurimum fiunt, accenſis, per arua currant, vt precantes fœcunditatem agrorum, tum terra iam fętum parturiente. Quod acceptũ dixerim ab ipſis quoq; Romanis, qui quaſi per manus talia nobis ſacra, ſeu celebritates, vel obſeruationes tradiderunt: illi enim, vt ante oſtendimus, cerealia Cereri ſacra colentes cum facibus noctu currebant, quod Ceres ipſa gerendis fructibus, prout Ciceroni placet, & nos alibi docuimus, præſit, & quaſi Geres nominata ſit. Eſt et illud ab ijſdem ad poſteros profectum, quamobrem nunc per dominica natalitia noſtri

apoſtoli ſeu patres in vnum contuliſſent, quod vnuſquiſq; de Deo ſenſerit. Petrus Grȩcis ſaxum, velut Cephas Syro ſermone, ſoliditas, quod Petrus ſolidus fuiſſet in cõfeſſione veritatis. Phylacteriũ Grȩca dictio, Latine cuſtodia dicitur, quod in ijs ſeruetur memoria legis: ſicut apud nos regulȩ iuris habentur. Synagoga congregatio à noſtris dicitur, nos etiam Graia voce eccleſiam vocamus. Mãmona, ut probat Hieronymus, Syriacũ eſt nomen, ſingularis numeri, generis maſculini, & apud nos diuitias ſignificat. Ethnicus, vox Grȩca, & Latinis homo alterius ſectȩ. Proſelytus, Grȩcũ verbum, nobis aduena: ſic enim illum vocabant Hebrȩi, quem ex aliena natione, in ſuȩ legis conſortionem recepiſſent. Scandalizare, Grȩcũ verbum, Latine eſt offendere: ſicut angariare Perſicum, & ſignificat adigere, compellere. Golgotha, Syriaca eſt vox, non Hebrȩa, & Hieron. oſtendit ſignificare locum calui, ſiue caluariȩ. Ita dictus eſt locus Hieroſolymis, ad ſeptentrionalem partem montis Sion, quod in eo iacerent capita hominum damnatorum. Corbona, quam etiam vocant gazophylacium, nomen ex dictione Perſica & Grȩca compoſitum, & ſignificat arcam, in qua ſeruabantur templi pecuniȩ, ſeu munera quæ vſui erant miniſtris: nam Corban, ex teſtimonio Ioſephi, quod in ſuperiore libro citauimus, cum de radendo capite Nazareorum ſermo fuit, apud Hebrȩos ſignificat munus, vnde Corbona dicta videtur. Eleemoſyna, largitio, quȩ inopi fit: Grȩca vox, & miſericordiam ſonat. Gehenna locus erat in valle filij Ennon, in ſorte tribus Beniamin, vbi filij Iſrael, erectis aris, ſacrificabant, ac filios exuſtos igni deuouebant, immolabantq; dȩmonio Moloch, quam Deus, vti apud Hieremiam legitur, comminatus eſt ſe mortuorum cadaueribus impleturam: apud nos, pro loco inferorum accipitur. Diabolus Græcum verbum

ſonat delatorem, ſiue calumniatorem. Beelzebub, Hieronymus docet idem eſſe bel, beel, & baal, & Hebræis idolum, & Zebub muſcam, quaſi dicas idolum muſcæ: εἴδωλον enim ſimulacrum ſignificat, & ſic hoc nomine ſpurciſſimum fuiſſe idolum. Abyſſus Græca vox, Latine vorago dicitur. Phantaſma Græcis, viſum per ſomnum videre eſt, Latine ſpectrũ dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, viſum etiam nos videre videamur, iam ad finem veniamus. Amen vox Hebræa eſt, Latineq; ſicut declarat Aquila, vere, ſiue feliciter, vel fiat, Hieronymo teſte in pſalmos, vbi ait, Fiat fiat, Hebræis legitur amen, amen. Erat quippe germanum conſimileque Hebræorum inſtitutis, in veterum religione, feliciter, quod ſupra ex Apuleij lectione conſtat, atq; hic amen, quo ſignificatur, vt ea quæ ſupra ſunt vere dicta, confirmentur. Super ea re extat breuis epiſtola diui Hieronymi ad Marcellam. Hæc paucula libuit exponere, vt vnicuiq; rem diuinã facturo, obuia eſſet eiuſmodi verborum ſignificatio.

LIBRI QVINTI FINIS

POLI-

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM

LIBER SEXTVS.

Qualis ſit publica confeſsio, ac ibidem de triplici purgatione epiſcoporum. CAP. I.

PRINCIPVM religionis Chriſtianæ cum vnctione CHRISTI, et regum item originem et exitum coniugij ſacerdotalis, & modũ contrahendi, ac ritum ſacrificandi, cum apud Hebræos, tum apud noſtros, iuxta & orandi, et quantum mortalibus ipſa Chriſtiana religio profuerit, ſuperiore lib. expoſuimus: iã idcirco et alia quæ ad inſtitutũ pertinẽt opus, diſſeramus. Saluator noſter vt nos ex omni parte immortalitate donaret, poſtremo potionẽ ſalutis, cœleſtemque paſtum nobis propinauit, dicẽs: Caro enim mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Qui edit meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Et pergit: Qui edit hunc panem, viuet in æternum. Verum quia non decebat, ut quiſpiam non mundus tam purum nectar haurire, tamque ſalutarem ambroſiam eſſe auderet, idcirco Apoſtolus docuit, vt accedendũ eſſet ad ea ſumenda, inquiens: Itaque quicunq; ederit panem hũc, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Probet autem homo ſeipſum, & ſic de pane edat, & de calice bibat: nam qui edit aut bibit indigne,

iudicium ſibiipſi edit & bibit, &c. Sed quomodo probabit ſe homo, cum nemo poſſit eſſe tam prudẽs, tam ſagax, quin aliquando labatur? Quod Deus opt. max. ſciens, pro ſua benignitate aperuit nobis portum ſalutis, vt huic neceſſitati, cui fragilitas carnis ſubiecta eſt, medicina pœnitentiæ, quam vocamus, ſubueniret: nam præcurſorem miſit Ioannem Baptiſtam clamantem, Pœnitentiam agite. Attende, hoc loco de ſpirituali pœnitentia tractatur; quia omnis noſtra vita aliud nihil eſſe debet, niſi pœnitentia, quæ facit, ut quis, velut ait apoſtolus, transformetur per renouationem mentis ſuæ, & ad ſe reuertatur, dolendo peccatum ſuum, dicente Saluatore: Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam. Et hæc interior eſt, ac euangelica dicitur pœnitentia, cuius fructus eſt exterior, quæ agitur per corporis afflictionem & voluptatum cõtemptum: atque vt iſta ficta, vti in hypocritis apparet, in illa non niſi vera eſſe poteſt. Modus autem pœnitẽdi eſt, vt ab amore virtutis, aut à vitij odio, te incipiat pœnitere. Exempli cauſa: Amato caſtitatem, in eaq; acquieſcito, tũc tibi ſtatim poſt turpioris intemperãtiæ odium ſua ſponte oborietur. Id modi pœnitẽdi præſcribitur pſalmo quadrageſimo quarto: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatẽ. Atque hoc pium eſt pœnitẽdi initiũ. Quapropter CHRISTVS *cum vellet diſcipulis verũ integritatis exẽplar monſtrare, conſueuit puellum longe innocentiſſimum in medio ſtatuere, iubẽs vt ſimiles illius efficerentur, ſi auerent ingredi in regnum cælorum, quo eos ſic præſentis uirtutis imagine, ad pœnitendum beateque viuendum facilius induceret. Si quis igitur aut cupiditate victus, aut libidine impulſus, aut errore deceptus, aut vi coactus ad iniuſtitiam lapſus fuerit, non deſperet: poteſt enim per hunc modum reduci ac liberari, ſi pœniteat actorum, & ad meliora conuerſus*

ſatis

turam eſuriginem, cũ tamen eorũ etiã intemperatior futura ſit abſtinentia: nam quamuis ab eſu panis & carnium abſtineant, bellarijs ſe farciunt, & azymum panem pro fermentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata vndique accumulant, ne aduentante paſcha, vacui aut fruſtra ad ſuos ſacerdotes adeant, à quibus per confeſſionem maleficiorum onere leuandi ſunt. Et hęc omnia ex Romanorum Bacchanalibus ad nos fluxiſſe dixerim.

Vnde fluxerit mos vngendi ſacerdotes & reges, item baptizatos, id eſt, confirmandi, ac morbo periculoſe laborantes. CAP. III.

CVm Moſes tabernaculũ ędificaret, fuit illi à Deo pręceptum, vt ſacrũ conficeret vnguentum, quo ipſum opus una cũ vaſis, ac ſimul ſacerdotes & reges perungi poſſent qui vocarentur ad ſacerdotiũ, uel regnum. Quo facto, vſus inde increbuit, vt quemadmodum olim Romanis imperatoribus indumentũ purpurę inſigne fuit regię dignitatis initę, ſic Hebręis vnctio ſacri vnguenti nomen ac poteſtatem regiam conferret. autor Lactantius. Quapropter Aaron & filij eius primum à Moſe, poſtea Saul primus Hebręorum rex à Samuele propheta vnctus eſt. autor Ioſephus, lib. antiquit. 6. Dumque Saul puerum pręmiſiſſet, ſumens propheta (de Samuele loquitur) vas olei, ſuper iuuenis caput effudit, eumq; complexus ait: Eſto tu rex conſtitutus à Deo, &c. Ita mos inoleuit, vt hoc deinde modo tam reges quas ſacerdotes conſecrarentur, quibus propterea ſumma ab omnibus haberetur reuerentia, vt charioribus Deo, dicente domino Pſal. centeſimo quarto, Nolite tangere chriſtos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Vocat chriſtos perunctos, hoc eſt, reges & ſacerdotes. Docet Cyprianus huius

nus huius rei myſterium : Hoc oleo, inquit, antiquitus ſacerdotes ſacrabantur, & reges : & ipſi altarium lapides delibunt, ſpiritualẽ intelligi volebant ſacris myſterijs ineſſe pinguedinem : & ſicut oleũ fluentibus & humidis quibuſlibet ſuperfertur, ita excellentia ſacerdotalis & regię dignitatis ſecundũ formam Dei et CHRISTI*, ſub ſe omnia continens, regimen & munimen tam actiuæ quam contemplatiuæ vitę obtinet. & reliqua. Manauit & ad poſteros huiuſmodi regum atque ſacerdotum conſecrationis ratio, qui nunc apud nos ſimiliter ſacro perunguntur chriſmate, etſi longe alijs carimonijs, prout à patribus inſtitutum eſt. Sic Chriſtiani omnes cum baptizantur, ſic ędes cum ſacrantur, vna cum calicibus, chriſmate linuntur, quod primum diuus Silueſter, teſte Innocentio tertio, in epiſtolis decretalibus, fieri præſcripſit. Sed iã ad* CHRISTI *vnctionem veniamus. Solet à ſtudioſis quęri quonam pacto* IESVS *fuerit vnctus, & à quo : quam ſane rem cum Euſebius in hiſtoria non minus vere quam docte explicet, idcirco placuit eius verba ſubijcere, vt rei plus fidei eſſet, quę hęc ſunt : Qualiter* CHRISTVS *effectus ſit, Dauid teſtatur dicens : Dilexiſti iuſtitiã, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitię prę participibus tuis. Sic indicat, quod vnctus ſit Deus à Deo, non oleo communi ſed oleo lętitię : nec ſicut participes eius, id eſt, illi qui in imagine pręceſſerant, ſed præ participibus eius. Per oleum uero lętitię in ſacris literis myſtico ſenſu Spiritus ſanctus deſignatur. Sed de pontificatu eius, idem Dauid alio in loco tale aliquid arcanis deſignat eloquijs, tanquam ex perſona patris de filio pronunciantis : De ventre, inquit, ante luciferum genui te. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in ęternum, ſecundum ordinem Melchiſedech. Hic autẽ Melchiſe-*

chiſedech ſacerdos fuiſſe Dei ſummi refertur, ſed quia non oleo communi perunctus, neque ex ſucceſſione generis ſuſceperit ſacerdotium ſicut apud Hebręos mos erat, ideo ſecundum ordinem eius ſacerdos futurus dicitur. Chriſtus, qui non olei liquore, ſed virtute cœleſtis ſpiritus conſecretur. Hæc Euſebius. Diuus quoque Hieronymus diſſerens locum pſalmi, Nolite tangere chriſtos meos, quem ſupra citauimus, de eadẽ re perbelle docet, aiens: Erubeſcant ergo Iudęi, qui dicunt, quoniam ſi non aliquis vngatur regali vnguento, non poteſt Chriſtus vocari: hoc enim dicunt, quoniam dominus noſter non eſt chriſtus, quia non eſt vnctus vnguento regali. Ecce ante legem patriarchæ non vncti regali unguento, chriſti dicuntur. chriſti autem ſunt, qui Spiritu ſancto vnguntur. Ergo & dominus noſter iuſte vocatur chriſtus, et reliqua. Origines itidem late meminit de hac Chriſti vnctione, in Homilia XII. ſuper Leuiticum. Iam liquido conſtat, quod exponere polliciti ſumus. Chriſma vero Græca vox eſt, & idem Latine eſt, atque vnguentum, ἀπὸ τῆς χρίσεως quę eſt vnctio. Fiebat autem ex myrrha electa, ireo, cinamomo, & calamis, qui, teſte Plinio, in Arabia, India & Syria, odorati naſcuntur, quę ſimul contuſa oliuarum oleo miſcebantur: ſic vnguentum ſuauiſſimum conficiebatur, quo Moſes ipſos ſacerdotes & tabernaculum illiniens purgauit. autor Ioſephus libro tertio Antiquit. At noſtri ex oleo & opobalſamo quod eſt, vt idem Plinius libro 12. tradit balſami arbuſculę ſuccus chriſma faciunt, quod Fabianus Pontif. decreuit, vt quotannis renouaretur in cęna Domini, vetus combureretur. Quidam qui de ijs rebus minus ſcite ſcribunt, hunc errorem non animaduertunt, arbitrantes balſamum ſuccum eſſe, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, vni terrarum Iudęę conceſſum.

Dioſco-

Dioſcorides etiam in Aegypto naſci ait. Lignum vero balſami xylobalſamū nuncupatur. Quod autē epiſcopi baptizatos poſtea chriſmate inūgūt, CHRISTI *eſt inſtitutū, ſicut & reliqua ſacramenta. De quo Clementis primi extat præceptum, qui iuſſerat infantes à baptiſmo ſtatim cōfirmatum iri, ratus non eſſe perfectum Chriſtianum, qui illud ſacrum per incuriam, non inuitus pretermiſiſſet. Et hoc ea ratione fit, ut in eos per impoſitionem manus pontificis, Spiritus ſanctus infundatur vberius: quod ab apoſtolis fieri cœptum, in Actis teſtatur Lucas, ſcribens: Cum autem audiſſent apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quod recepiſſet Samaria verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum ac Ioannem, qui cum deſcendiſſent, orauerunt pro ipſis, vt acciperent Spiritum ſanctum, nondum enim in quemquam illorum illapſus fuerat, ſed baptizati tantum erant in nomine* CHRISTI IESV. *Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum. Atque hoc initium fuit confirmationis, quæ à ſolo epiſcopo adminiſtratur in hunc plane modum. Primum quod infantis nomen ſit, rogat: poſtea in fronte eius circunducit ſuo pollice ſignum crucis, vngendo chriſmate, dicens, verbi gratia: Paule vel Paula ſigno te ſigno crucis, & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, vt replearis eodem Spiritu ſancto, ac habeas vitam æternam. Amen. Poſtremo alteram infantis malam leuiter manu tangit: ſi vero ſit adultus, grauius verberat, vt eius myſterij reddatur perpetuo memor, dicens: Pax tecum. Sic quoque ex* CHRISTI *inſtitutione ab ijſdē apoſtolis vſus vngendi periculoſe laborantes manauit, dicente Euangeliſta Marco, cū de diſcipulis loquitur: Egreſſi prędicabant, vt pœnitentiā agerent, & demonia multa ijciebant, & vngebant oleo multos ægros, & ſanabant. Hinc*

igitur

igitur apparet natum, vt hodie oleo, non admiſto opobalſamo, animas ex morbo agentes vngantur. Cuius rei meminit & beatus Iacobus in epiſtola ſua.

De initio coniugij ſacerdotalis apud Hebræos
CAP. IIII.

P Oſcit locus, vt antequam ad alia tranſeamus, aliquid appoſite de initio coniugij ſacerdotalis ſpeciatim dicamus. Itaq; Hebræis ſtudiũ in primis fuit propagare genus, quo fortaſſe orbis, qui poſt diluuium habitatoribus vacuus erat, oppleretur hominibus. Manſit & ea cura poſteris, quamobrẽ, vt ait Auguſtinus de bono coniugij, fas ijs eſſet plures habere vxores. Arguit idem, quod eorũ legumlator Moſes omnibus ęque coniugiũ conceſſit, ipſis etiã ſacerdotibus, ne naturali mulierũ coniunctione priuati, ad minus licita temere prolaberentur. Propterea ſi qua mulier nõ genuiſſet, probro habebatur: quod Anna Helcanę vxor dolẽs, ſicut in principio primi Reg. libri legitur, uouit domino Samuelẽ filiũ, priuſquã cõciperet. Sed ad Moſen redeo. Is, autore Ioſepho libro Antiquitatũ tertio, capite XIV. cõſtituit, ut ſacerdotes uxores ducerẽt, etiã uiduas, quę neq; captiuę, neq; ancillę, neq; quibuſuis de cauſis per factũ diuortiũ, repudiatę à prioribus viris eſſent: ſummo vero pontifici voluit uirginẽ nuptũ dari.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimoniũ fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tã apud illos, quam poſt apud nos: ac ibidem, an vlli vnquam per leges licuerit plures ſimul habere vxores, & ius cõnubij filiorum eſſe in poteſtate parentum, atque vnde mos ſit, vt puerperæ purgentur. CAP. V.

V T ſupra de ſacerdotali coniugio eſt nõ intempeſtiue explicatũ, ſic hoc loco de reliquorũ Chriſtianorũ, deq; contrahẽdi modo apte diſſeretur, quo in

quo in ducẽdis vxoribus pateat, quotus neceſſitudinis gradus legitimus ſit, quandoue vxorum multitudo fuerit interdicta. Itaque iam inde à principio orbis, cœpere fratres & ſorores inter ſe matrimonio iungere, cum non haberent remotiorem propinquitatem, cum qua copularentur. Vnde contigit vt Adam vnus homo, ſimul pater, ſimul ſocer eſſet: & Eua eius vxor ſimiliter vtriq; liberorũ ſexus & mater & ſocrus. Durauit vſque eo hæc apud Hebræos coniugij ratio, dum paulatim charitas effecit, vt homines quibus cordi eſſet concordiæ, diuerſarum neceſſitudinum vinculis necterẽtur, ne unus in vna multas haberet ſed ſingulæ diffunderentur in ſingulos, ac ſic ad ſocietatem uitæ ſtudioſius conciliandam, plurimæ neceſſitudines plurimos complecterentur. Hinc denique ad conſobrinas & neptes, ad aliaſque minus propinquas tranſitum eſt: Sic Abraham Saram ex Arã fratre neptẽ, vt aliqui volunt, in matrimonium duxit: ſic Iacob Lyã & Rachel filias Labã auunculi: ſic alij alias, poſtremo nullo ſibi genere propinquas. Fuit tamen illis curæ, teſte Auguſtino de ciuitate Dei libro xi. propinquitatẽ, ne propaginũ ordinibus ſe ſenſim dirimẽs longius abiret, & propinquitas eſſe deſineret, nondũ procul locatã, rurſum matrimonij vinculo colligare, & quodammodo reuocare fugientẽ, quo per id in una familia uel tribu opes in perpetuũ remanerent. Ac ideo de ſuo genere virorum & fœminarum paria iungi voluit Moſes, dicens: Omnes viri ducant vxores de tribu & cognatione ſua, & cunctę fœminę de eadem tribu maritos accipiant, vt hereditas permaneat in familijs. Hoc ſcriptum leges in Numeris. At nunquam licuit plures ſimul habere uxores vetante Domino ac dicente Adam primo parenti, cui Euã copulauit vxorem: Propterea deſeret homo patrem et matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam.

vnam. Sic Deus per vnum par hominum, hoc eſt maris et fœminę, voluit coniugium confici. Verum vti mulierum inopia in cauſa fuit, quamobrem fratres à principio ſibi ſorores coniugio ſociarint, ſic paucitate populi factum videtur, vt Hebręorum quidam propagandę ſobolis ſtudio, plures interdum vxores ſimul habuerint: primuſque eam legem violare auſus fuerit Lamech, qui, vt in Geneſeos libro eſt, duas ſimul habuit in matrimonio fœminas, cuius poſtea complures ex iis erant imitatores. Quod facinus diuus Auguſtinus ita diluit, diſſerens: Obijcitur Iacob quatuor vxores, quia mos erat, crimen non erat. Sicut patriarchę coniugibus accipientibus ſemen ſuum miſcebantur, non concupiſcentia perficiendę voluptatis, ſed prouidentia propagandę ſucceſſionis: ſic Apoſtoli auditoribus admirantibus doctrinam ſuam condelectabantur, non auiditate conſequendę laudis, ſed charitate ſeminandę ueritatis. Hactenus ille. Tertullianus vero lib. ad vxorẽ primo, ait id factum, vt eſſet quod noua lex reſcinderet. Et Chryſoſtomus homilia LV. *in geneſin, de ea re ſcribit: Tum enim quia principia erant, permiſſum fuit cum duabus, vel tribus, vel pluribus vxoribus miſceri, vt humanũ genus propagaretur, & pietas incrementum acciperet. At* CHRISTVS *adueniens omnem illam veterem conſuetudinem aboleuit. Vides, quomodo non oporteat conſuetudinem prętexere, ſed quod iuſtũ eſt inquirere, &c. Inde par eſt credere, ad Barbaros eum ritum manaſſe, qui velut ſupra oſtendimus, ſinguli binas pluresq; pro opibus vxores ducebant, quod Saraceni ex Mahumeti precepto turpiter ſeruant. Sed ad propoſitũ redeamus. Poſtremo Moſes moderaturus nuptijs, ſtatuit, ne quiſquam primo vel altero cognationis gradu propinquam duceret vxorem, vt ipſa neceſſitudo libidine concubendi non turparętur, quam*

ethnici eo modo maxime inquinabant: nam Medi, Arabes, & plerique alij, ſicut in primo huius operis volumine, cum de matrimonij origine prodidimus, eſt demonſtratum, ſorores cum matribus ductabant vxores. Romani vero neptes ad vltimum ſibi copulabant, eiuſq; rei initium Plutarchus in problem. ponit, ſcribens: Superioribus enim temporibus qui ſe aliqua neceſſitudine attigiſſent, vxores non ducebant, quemadmodum nec nunc quidem ſorores. Sed non ita pridem factum, vt neptes vxores ducere permitterent. Vir quidā ſane pauper, ceterum bonus & cum primis popularibus acceptus, cum neptem cui dos ampla eſſet relicta, in matrimonium accepiſſet, locuples ex eo & copioſus factus eſt: eius rei accuſatus, iudicio multitudinis abſolutus eſt. Plebiſcitum deinde factum, vt in ducendis vxoribus, ad neptes vſque aſcendere liceret, ſuperiore neceſſitudine prohibita. At noſtris, quorum iuſtitia ſecundum preceptū CHRISTI, *plus quā phariſæorum, nedum aliorum, abundare ſemper debuit, modus contrahendi matrimonij multo honeſtior eſt datus, quo per mulieres & honore & poteſtate augerentur, ſi multos habere viderentur affines, vtue ne barbarico more ſinguli plures ductarent vxores, aut nulla habita propinquitatis ratione, cum quibuſuis mulieribus ſeſe matrimonio iungerent, neue libidine forte flagrantes, puellas ſpe connubij ad ſtuprum illectas violarent, ac mox optati compotes cum remotis arbitris fidem dediſſent, eas deſiderio fraudare volentes, pacto ſtare, quod ſæpe fit, negarent. Itaque primo Apoſtolus vxorum multitudinem interdixit, ad Corint. ſcribens: Attamen propter ſtupra vitanda, vnuſquiſque ſuam habeat vxorem, & vnaquæque virum ſuum habeat. Deinde Fabianus, teſte Gratiano, præter illos duos gradus, primum & ſecundū per Moſen prohibitos, primus tertio & quarto ne-*

to noſtris interdixit, quo deinceps nemini fas eſſet mulierem affinitate coniunctam citra quintum gradum, vinculo ſibi coniugali ſociare, propterea quod eſt neſcio quid naturalis verecundiæ nobis innatum, quo facile abhorreamus ab eiuſmodi propinquorum colligatione, corporum commiſcendorum cauſa. At Iulius deinde, vt populo Chriſtiano arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit, ne vſque ad ſeptimum gradum matrimonia contraherent: quod & diuus Gregorius comprobauit. Ad extremum vero cum iſtiuſmodi patrum ſeueritas efficeret, vt in ſua iam quiſque ciuitate minus connubium ſibi inueniret, cogereturq; per hoc aut à finitimis petere, aut illis dare, vnde hęreditas ſæpenumero diſtraheretur, placuit Innocentio tertio, Chriſtiani populi commodo tempeſtiue prouidere. Is enim Fabiani decretum iampridem antiquatum reuocans, ſtatuit, vt cunctis dein in perpetuum liceret eas in matrimonium ducere, quę neq; cognationis, neque affinitatis gradu primo, altero, tertio & quarto ipſos attingerent: quod hodie rite ſeruatur. Extat id decretũ in libro decretalium epiſtolarum 4. eo capite, cuius principium eſt, Non debet. Eſt etiam modus inter cognationẽ, quam dicunt ſpiritualem, copulatos, poſitus à Theodato pontifice, qui primus ſanxit, ne quis eam puellam duceret vxorem, quam ex baptiſmi fonte leuaſset pater. Eſt & ex quadam honeſtate à Gregorio, & poſt eum ab Alexandro tertio ſtatutum, ne ſponſam fratris relictam, frater in matrimonio haberet, ne Hebręorũ videretur imitatio, apud quos, vt frater fratris ſine liberis mortui vxorem duceret, ſobolis ſuſcipiẽdę atq; perpetuandę cauſa, fas erat. Item Euariſtus primus decreuit, inceſtum haberi cõnubium, cui ſacerdos non adfuiſset, conſecraſsetq; illud, ac niſi puella à parentibus ſolenni more viro deſponſa foret. non nemo Sotero id aſſignat. Sic nu-

ptiarum arbitrium iam inde ab initio, honeſtatis & non neceſſitatis gratia, in parentũ poteſtate fuit, quando Moſes de ea re ita ſanxerat in exodo ſtatuens: Si ſeduxerit quis virginem nondum deſponſatã, dormieritq; cũ ea, dotabit eam, & habebit vxorẽ: ſi pater virginis dare noluerit, reddet pecuniã iuxta modũ dotis, quam virgines accipere conſueuerunt. Sic filius Thobiæ Sarã, tradente Raguel patre puellæ, duxit vxorem. Talia ethnici quoq; ſeruabant, vel teſte Terẽtio, qui in ſua Andria facit Simonem patrem parantẽ nuptias filio Pamphilo valde inuito. Idem teſtificatur Apuleius, qui ſexto Aſini libro facit etiã Venerem argumentãtem, non videri legitimas inter Cupidinẽ & Pſychen nuptias, propter diſparilẽ generis conditionẽ, et quod res acta eſſet furtim, ſine teſtibus, patre non cognoſcente. Sed Catullus pręclare quidem carmine ſuo nuptiali, eam ipſam, vt ita dicam, naturę legem cui parendum ſit, edocet:

Attu ne pugna cum tali coniuge virgo,
Non æquum eſt pugnare, pater cui tradidit ipſe,
Ipſe pater cum matre, quibus parere neceſſe eſt.
Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt,
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia ſola tua eſt, noli pugnare duobus,
Qui genero ſua iura ſimul cum dote dederunt.

Vnde merito iam pudeat Chriſtiani nominis viros, qui poſthabitis tam noſtris quam priſcorum legibus, clandeſtina quotidie ſponſalia faciunt, qui propterea nihil mirentur, ſi matrimonia ipſa minus ſibi proſpera ſint. Ea ſponſalia poſtea vtriuſque ſponſi & ſponſę conſenſione rata fiebant. Et illud etiam ab Hebręis acceptum videtur: ita enim Rebecca cum peteretur vxor Iſaac filio Abraham, à Bathuele patre interrogata eſt, num vellet nuptum dari ipſi Iſaac. Sic nunc apud nos conſenſus in matrimonij fœdere

dere faciundo exquiritur, quia ſatis cõſtat CHRISTVM *de ea re nihil innouaſſe, cum apud Matthæum dixerit: Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Ceterum haud vna eſt iſtiuſmodi conſenſionis verba proferendi formula: nam apud Italos, vir ætate grauis interrogat virum & fœminam, num alter alteri velit nubere. Apud Anglos ipſi pactum faciũt: uir enim ita ait, ut eorum verbis vtar; Ego te mihi vxorem accipio: & illa, Ego te mihi maritum. Poſt hęc, iunctis dexteris, inter ſe oſculantur, & vir annulum inſignem velut rei geſtæ teſtem, ac coniunctionis pignus, ſponſæ digito, qui minimo dexteræ manus proximus eſt, indit. Vtrunque à veteribus, qui ante initium noſtræ religionis eo ritu vtebantur, quemadmodum ſupra in primo libro demonſtrauimus, ad nos manauit, teſte Tertulliano, qui libro de Virginibus velandis, ita ſcribit: Si autem ad deſponſationem velantur, quia & corpore & ſpiritu maſculo miſtæ ſunt, per oſculum, & dexteras. Et in Apologetico, cum de continentia mulierum Romanarum amiſſa, inquit: Circa fœminas quidem, etiam illa maiorum inſtituta ceciderunt, quę modeſtię, quę ſobrietati patrocinabantur, cum aurum nulla norat, preterquam vnico digito, quem ſponſus oppigneraſſet pronubo annulo. Hæc ille. Quod autem puerperę purgantur, hoc ab Hebræis eſt acceptum: in Leuitico enim ſcriptum legimus: Si mulier ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus, & die octauo circuncidetur infantulus, ipſa vero triginta tribus diebus manebit in ſanguine purificationis ſuę: ſin fœminam peperit, immunda erit duabus hebdomadis, & ſexaginta ſex diebus manebit in ſanguine purificationis ſuæ. Cum expleti fuerint dies luſtrationis eius pro filio, ſiue pro filia, deferet agnum anniculum in holocauſtum, & pullũ columbę ſiue turturem pro peccato, &*

 reliq.

reliq. Ceterũ apud nos non eſt eiuſmodi luſtrationi ſtatutũ tẽpus, ne mulieribus diutius expectando, vt Innocẽtius ait, pœna qua pariẽdo afficiuntur, cõuerti uideatur in culpam. Solent tamen hodie honeſtatis cauſa, non ante menſem à partu exactum purgari, quæ tunc matronis aliquot comitatæ templum adeunt, & loco agni, columbæ, vel turturis, cerεam candelam offerunt, & cum alibi tum in Anglia, illud etiam linteum, quo infans ex ſacro baptiſmatis fonte ſuſceptus inuoluitur, quod vulgo chriſmatorium vocant, quo eo abſtergatur chriſma, quo infans eſt vnctus, qui ſi forte ante diem purgationis matris moriatur, eo ipſo linteo circumſeptus ad ſepulturam datur.

De principio ſacrarum ædiũ, atq; vbi ſit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriornm initio, & quando primum crux cœperit haberi honori, atque venerationi.
CAP. VI.

HActenus de fundamento templi ſpiritualis, deinde eius, quod eſt ex materia, dicendũ. Illius apud nos conditor fuit CHRISTVS, *qui docuit, vt Deũ ſpiritu coleremus, apoſtolo dicente, Orabo ſpiritu, orabo et mente, pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Et quoniã ſpiritus noſter corpore cõtinetur, hinc factũ eſt, ut cõtinens corpus dictum ſit templũ. Vtrunq; affirmat idẽ apoſtolus, ſuis ita ſcribens Corinthijs: An neſcitis quod templũ Dei eſtis, et ſpiritus Dei habitat in vobis? Templũ tale ex carne & oſſibus conſtans, rerũ omnium opifex Deus principio finxit. Is fuit Adã noſter primus parẽs, vti ſupra diximus. Ex materia poſt hęc Moſes primo tabernaculũ Deo poſuit, vbi preces & pia vota illi exoluerentur, et in eo facta eſt arca, in qua lapideas clauſerunt tabulas, in quibus inciſæ erant leges. Deinde Solomon rex templũ Hieroſolymis magnificentiſſimo apparatu ędificauit. Hęc fuit ſynagogę materia, vt*

vulgo

vulgo nunc vocatur, ſpirituale nominat Dominus, ita alloquens Moſen: Sume Aaron & filios eius, & omnẽ ſynagogam conuoca, &c. Salomon autẽ iuſſu Dei, qui patrem eius Dauid eo opere faciundo prohibuerat, mandaueratq; vt filio condendũ relinqueret, templum illud ſanctũ ac religioſum fecit, conſecrauitq; ipſi deo, hoſtiarũ numero pene infinito, cui dominus nocte apparuit, & ita fatus eſt: Audiui preces tuas, & elegi locum iſtum mihi domũ ſacrificij: Si clauſero cœlũ, & pluuia non fluxerit, & pręcepero locuſtis vt deuorent terrã, & immiſero peſtilentiam in populũ meum: Conuerſus autem populus meus, ſuper quem inuocatum eſt nomen meum, & deprecatus me fuerit, & eum pœnituerit, ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, atq; ſanabo terram eorum: Oculi quoq; mei erunt aperti, ac aures meæ erectę, ad preces eius, qui in loco iſto orauerit. Hæc ex lib. Paralip. 2. quę eo pertinẽt, vt cuncti mortales intelligant præcipuum precandi locum eſſe templum Deo dicatũ, id quod CHRISTVS *apud Matth. cap. 21. comprobat vſurpans illud Eſaiæ: Domus mea domus deprecationis vocabitur. Et cap. 33. idem affirmat reprehendendo auaritiam ac impietatem phariſæorũ, quibus pluris erat aurum, quam ſacroſanctum templum, cum inquit: Væ vobis, quia dicitis, Quicunq; iurauerit per templum, nihil eſt: qui autem iurauerit per aurum tẽpli, reus eſt. Stulti & cæci, vtrum enim maius eſt, aurũ, an templum, quod ſanctificat aurum? Et ſubijcit: Qui ergo iurauerit per tẽplum, iurat per illud, & per eum qui habitat in ipſo. Poſt euangelicum dogma inter gẽtes diuulgatum, vbi loci prima ædes Saluatori noſtro dicata fuerit, pro certo ponere non auſim, ne diuinare potius quam veritati inhærere dicar: ſed in re parum nota coniectare licet. Porro à* CHRISTI *ſtatim aſcenſu in cœlum, Iudæi cœperunt*

Chriſtianos crudeliter perſequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alij, & poſtremo Diocletianus ac Maximianus acerbiſſime aſflictarunt. Quo fere toto temporis interuallo, tantum aberat vt aliquod templum à noſtris chriſtianis publice ędificaretur, vt etiam omnia eſſent occulta, & ſacella potius, atq; eadem abdita & plerunq; ſubterranea, quam apertis in locis ac publicis fierent. Eſt tamẽ conſentaneum credere, in remotis locis, quo non facile peruaſerat ille tyrannorum furor, fana aliqua interim aut ędificata, aut quę primum dæmonum fuerant, CHRISTO *dicata ab apoſtolis fuiſſe, qui vbiq; gẽtium omni tempore ad propagandam religionem totis viribus incubuerãt: quod aut in Aethiopia à Matthęo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Scythia ab Andrea, quorum prædicatione ijs gentibus chriſtianæ pietatis lux ab initio affulſit, factum eſſe & crediderim, & dixerim. Non abhorret præterea à fide, aliquam ædem fuiſſe principio à Iacobo Hieroſolymis Deo dicatam, qui ibidem cathedram primus locauit, primuſq; rem diuinam ritu apoſtolico facere cœpit. autor Euſebius. Nec mirum alicui eſſe debet, ſi talia ac huiuſmodi bene multa alia minus literis prodita ſint, quod ſcriptorum inopia factum eſt. Romę non reperio, quod ſciam, aliud antiquius templum ædificatum, aut dicatum, vel ad vſum ſacrorũ fuiſſe conuerſum, quam thermas. Nouati in vico Patritio, quas Pius pontifex Praxedis eximiæ ſanctitatis fœminæ rogatu, diuę Pudentianæ eius ſorori conſecrauit. qui fuit annus circiter* CL. *ab eo, qui humanæ ſalutis fuit primus. Iginius tamẽ qui Pium præceſſerat, autor fuit vt templa ſacris dedicarentur cærimonijs, vt alibi fuſius dicetur, cum de feſtorum dierum celebratione agetur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua Deo dicata fuiſſe: ſed vbi loci id factum fuerit, parum*

rum

rum liquido traditur. Nec ita multo poſt Caliſtus iam ſeſe tyrannorum odium ſenſim remittente, ædem in transTyberina regione, beatæ Virgini ſtruxit, cœmeteriumque ex ſuo nomine condidit via Appia, vbi multorum martyrum repoſiti erant cineres. Viſuntur hodie ijs in locis & ſacella quædam, quibus occulto rem diuinam priſci illi pietatis cultores feciſſe dicuntur, quod, vti oſtendimus, publice non liceret. Cœmeterij condendi inſtitutũ Abrahæ aſſignant, qui, ſicut patet apud Ioſephum, dicitur emiſſe ab Ephron Etheo filio Saor prope Hebron, quadringentis ſiclis ſpeluncam duplicem, & agrũ circa eam, ſepeliſſeq; in ea Saram vxorem ſuam, inibiq; ipſe deinde repoſitus fuiſſe. De vario apud alias gentes olim ſepeliendi vſu, alibi ſuo dictum eſt loco. Altare, vt legitur in Geneſi, Noe primus omnium fecit, & ſuper illud domino holocauſtum obtulit. Quod inſtitutum etiam hodie ſeruatur. Bonifacius vero tertius autor fuit, vt altaria candidis operirentur ac lineis pannis. Crux olim ſontium ſupplicium erat, & id quidem infame: quod ideo Saluator noſter ſubire voluit, vt qui mitis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & omnibus ſpem ſalutis oſtenderet, quando nihil ei in morte ſeparatim ab alijs accidiſſe cernerent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi ſolent, ne quis eſſet omnino qui eum non poſſit imitari. Huic rei poſtea honor acceſſit. Euſebius libro eccleſiaſticæ hiſtoriæ nono, autor eſt Conſtantinum imperatorem eo die, quo cum Maxentio ad pontem Miluium conflixit, ſereno puroq; cœlo crucem vidiſſe, eamq; coluiſſe, ac auditam ſuperne vocem: Conſtantine in hoc ſigno vinces. Non defuit oraculo euentus: vicit cum hoſtem inſigniter, tum ceteris bellis quæ deinceps geſſit, par felicitas adfuit. Helena poſt hæc eius mater, religione inſi-

gni ac pietate mulier, per quietem monita, Hieroſolyma petiit, quæſitum dominicã crucem. Ita forte accidit, vt Veneris ſimulacrum eo eſſet loci ab impiis Chriſtiani nominis inimicis collocatum, quo omne dominicæ paſſionis monimentum aboleretur. Chriſtianique Venerem loco Saluatoris colerent. Ceterũ loco ruderibus purgato, crux reperta eſt, & cum illa duæ aliæ, vnde duo pependerant latrones, ſed titulus ille, IESVS Nazarenus, rex Iudæorum etſi vetuſtate propemodũ abolitus, indicio fuit, vt crux vera internoſceretur, quæ admota mulieri mortuæ vitam illico reſtituit. His Conſtantinus princeps motus, edicto vetuit quenquã deinceps eo ſupplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, venerationi eſſe cœpit. Idẽ poſtea voluit Theodoſius ſeruari, qui (vt in Codice iuris ciuilis eſt) lege prohibuit, ſignum Saluatoris in ſolo vel in ſilice aut in marmore humi poſito inſculpi, ne hominũ pedibus tereretur. Vide quam importunum ſit videre paſſim hodie in templis ſignum illud, id eſt, nomen ipſius Saluatoris, in æs vel lapidibus quibus mortuorum ſepulcra teguntur, inciſum, item cruces ac diuorum imagines impreſſas quæ aſſiduis calcantium veſtigiis obtrita late reſplendent, quo ſic noſtram teſtatiorem faciant religionis negligentiã, cum præſertim res eiuſmodi antiquis etiam religioni fuerint. Sane Romæ olim locus fuit Doliola vocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus vrbem, ſacra in eodem loco doliolis repoſita fuerunt: qua de cauſa, eo loci ne ſpuere quidẽ alicui licebat. autor Feſtus.

De pri-

De primo ac vetuſtiſſimo apud Hebræos ſacrificandi ritu, ac feſtorum dierum obſeruatione, dedicandique templa inſtituto, deque ignis myſterio. CAP. VII.

ADam primus parens ex Eua duos ſuſcepit filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic paſtor, ille agricola fuit: hic mero lacte primũ litauit, ille frugum primitias deo obtulit. Secundum hæc, ſacerdotio inſtituto, Aaron cũ filijs, ac deinde alij varijs cærimonijs ſacrificarũt. Quę fere omnia ex Ioſepho in vnum collecta, operæpretiũ duxi quãbreuiſſime potero explicare. Tribus ab initio ſacrorũ generibus Hebręi uſi sũt, quorum vnum holocauſtum dixerunt, quando primores gentis ſiue bouem, ſiue agnum, ſiue aliquod aliud animal, modo anniculum maſculumq; fuiſſet, immolabant: tum ſacerdos victimali cruore oram altaris perfundebat, inde hoſtiam membratim diſiectam ſuper aram cremabant. Alterum genus plebeium, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq; ſuper aram diffuſo, renes, adipem, omenta imponebant flammis, pectora & crura dextera ſacerdotibus dabantur: quæ ſupererant intra biduum illi edebant, qui ſacrificium feciſſent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarum altera in holocauſtum abibat, alteram ſacerdotes ſortiebantur. Tertium omnibus æque mortalibus commune, quod laudis ſacrificium dixerunt. In pſal. 115. Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. Et in epiſtola ad Hebræos: Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini eius. Peccata vero ſic expiabant: qui imprudens deliquiſſet, agnum, aut hædum anniculum offerebat: qui occulti criminis conſcius, ariete eum expiari oportebat. Omnibus ſacrificijs farina mundiſſima ex præſcripto legis adiicie-

adiiciebatur: adhibebatur & oleum, quod ſacris infundebatur. Agnus mane & veſperi immolabatur: ſabbatis geminatæ hoſtiæ ad aras admouebantur. Principio menſis, duo boues cum vno ariete, hœdo vno, & ſeptem anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte menſe, taurum, arietem, & ſeptenas agnas cum vno hœdo immolabant. Adiiciebantur bini hœdi: horum vnus extra fines miſſus multitudinem expiabat, alter in ſuburbanis cum totis velleribus cremabatur: pontifex taurum in id ſacrum, & arietem in holocauſtum dabat, &c. quæ ipſe Ioſephus late proſequitur. Item habebant & certos dies feſtos, qui ſecundum eundem Ioſephum, & Origenem ſuper Numeros, ita obſeruabantur. Primus ſolennis Dei erat, qui appellatur indeſinens: de iјs enim mandabatur, quæ ſine vlla prorſus interruptione, matutinis, & veſpertinis ſacrificiјs offerebantur, quia iuſtus debet ſemper diẽ feſtum agere, id eſt orare. Alter erat ſabbati, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarum, primo die menſis ſeptimi, in quo offerebatur & hoſtia. Neomenia autem dicitur noua luna: erat ergo iſte dies feſtus, cum luna innouabatur. Quarto loco Xantico menſe, vnde principium ſumebat annus, ſub plenilunij diem, id eſt, circiter XIIII. *diem lunæ, ſole in arietem tranſeunte, quia iјs diebus ex Aegypto egredi contigiſſet, myſticum agnum occidebant, ac paſcha dicebatur, id eſt, tranſitus. Et in eo menſe primo aliud ſolenne paſchæ, vt dictum eſt, aliud azymorum erat: & licet coniuncta viderentur azymis paſchæ ſolennia ſacra, principium tamen azymorum tantum ad finem paſchæ coniungebatur. Et paſcha ille ſolus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reliqui vero azymorum dies vocabantur: & id ſolenne ſeptem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offerebant, &*

ex eo

ex eo dicebatur celebratio nouorum, quæ feſta dies ordine ſexta habebatur. Poſt ſeptem autē hebdomadas paſchæ, pentecoſtes, & id tempus aſarcha, id eſt, quinquageſimam vocabant, tum panes frumentatos offerebant. Deinde ſequebantur ſolennia ſacra ſeptimorum: ſicut enim inter dies ſeptimus quiſque feſtus agebatur ſabbatum, ita inter menſes, ſeptimus quiſq; menſis ſabbatum erat, et vocabantur ea ſacra, ſabbata ſabbatorum. Poſt hæc ſeptimo menſe alij agebantur feſti dies. Sane decimaquinta die, tempore ad hyemen vergente, tabernacula fiebant, quæ dies græce Scenopegia dicebatur, quia in vmbraculis eſſent eſcas ſeptem diebus, ob id, quod eorum maiores ex Aegypto remigrantes domum, tabernaculis vſi eſſent. Decima uero die ſolenne erat repropitiationis: in hac ſola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur ſancta ſanctorum. autor Origenes ſuper Leuiticum. Die quintadecima Decembris encænia, id eſt, feſti dies initiales, hoc eſt, dedicationis templi, quia tum templum Hieroſolymis ab Antiocho pollutum, poſtremo à Iuda Machabæo expiatum, rurſumque dedicatum eſt: nam antea Solomon circiter decimum diem ſeptimi menſis, id eſt, Septembris, id fecerat, ſimulatque illud ædificaſſet, & dein à Iudæis illi qui illud ipſum inſtaurarant, circiter diem duodecimum menſis primi, eſt rurſus conſecratum, quos ſeruitute Babylonia liberatos, per Eſdram in ſuas ſedes reſtitutos conſtat. Sic ſemper ille dies poſtremę expiationis dedicationiſque ſolennis fuerat apud poſteros. Cæterum dedicationis inſtitum multo antiquiſſimum eſt, quando iam inde à principio tabernaculum à Moſe factum ita dedicatū fuit, cum ipſe primum eo iam perfecto vti cœpit: nā ſicut Chryſoſtomus in epiſt. Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil eſt, niſi utendi initium facere. Atq; hic

tum

tum Iudæorum fuit ſacrorum ritus, qui animalia tantum propter conuiuia nata abſumebant. Ignis autem, ut in Leuitico eſt, ſemper in altari ardebat, quem ſacerdos nutriebat, ſine quo nullum fas erat ſacrificiũ facere. Sic in igne præter alia elementa, ſacra omnia conſiſtebant, quod is, credo, proximus cælo ſit, quod in ſpecie ignis Deus Moſen primum allocutus, quod de cælo holocauſta accepta rapuiſſet: Apud nos itidem nullo magis honore, quam cereis candelis decorantur extrinſecus cælicolę. Eadem in primis ratione, ita opinor, à veſtalibus perpetuus ſeruabatur, ac ante Romanos imperatores deferebatur: quoniam denique Deus noſter ignis comburens eſt, ac propterea merito ſacer habetur. Ita Perſæ, teſte Herodoto, ignem Deum eſſe arbitrabantur: contra Aegyptij belluam animatam uocabant, quod omnia uoret. Item ex Moſis pręcepto, in omni ſacrificio adijciebatur ſal, quia is ſit pręcipuus corruptionis expulſor.

Cunctas fere gentes quondam dæmonibus malis humanas immolaſſe hoſtias, & ibidem quid eſſet ver ſacrum, & quando primum eorum oracula obmutuerint, ac de primo vſu aquæ, quam dicimus ſanctam. CAP. VIII.

SEd age, iam dicamus de dijs gentiũ, deq; eorum ſacrificijs ac myſterijs, qui tamen tantum aberat vt dij eſſent, vt etiã cacodęmones ſeſe pręberẽt, nullaq; alia hoſtia niſi humana litari vellẽt, quaſi cruoris humani repleti tũ demũ propitij eſſent, cum maxime lęſiſſent. O dementiã hominum, ò infelicem vitam. Ecqui erãt iſti dij, qui ſuos cultores parricidijs inquinabant, omnibus generatim malo erant? Pater filiũ vnicum, mater dilectã filiam dęmonibus tanquam ouem mactabat. Iudęi qui lege neglecta aberrauerant, in valle filiorum Hennon, teſte Hieronymo, quã CHRISTVS *apud Matthęum gehennam nominat,*

nominat, filios igni exuſtos deuouebant, immolabantque dęmonio Moloch. Rhodij hominem Saturno immolabant. In Salamine inſula, homo Agraualę Cecropis filię cędebatur. Diomedi in templo Palladis, quod etiam ipſi Diomedi & Agraualę commune erat, homo offerebatur, qui ab adoleſcentibus ter circum aram ductus, tandem à ſacerdote haſta percuſſus, & in rogo impoſitus cremabatur. Apud Cypros, humanam hoſtiam Ioui Teucrus immolauit, idq; genus ſacrificij poſteris tradidit, quod poſtea imperante Hadriano, eſt ſublatum. Erat lex apud Tauros gentem inhumanam feramq;, vt Dianę hoſpites immolarentur. Galli Heſum atque Teutatem humano cruore placabant. Vnde Lucanus.

Et quibus immitis placatur ſanguine diro
Teutates, horrenſque feris altaribus Heſus.

Apud Chios, Dionyſio Omadio dicto, homo etiam crudeliter diſcerptus immolabatur. Apud Aegyptios, Heliopoli tres in die homines quos inquirebant, ſi mundi eſſent, Iunoni mactabant. Lacedęmonios etiam Apollodorus ſcribit hominem Marti immolare ſolitos. Phœnices bellorum aut peſtilentię calamitatibus laborantes, amiciſsimos Saturno ſolebant immolare. Hiſtrus, qui res Cretenſium ſcripſit, autor eſt, Curetas olim Saturno puerorum hoſtijs ſacrificia feciſſe. Laodiceę, quę Syrię vrbs eſt, Palladi virgo immolabatur. Et apud Arabas in ſingulos annos puer immolatus ſub ara ſepeliebatur. Item Thraces, Scythę, Carthaginenſes, & omnes fere Græci, cum pręſertim in bella eſſent exituri, hominem mactantes ſacrificabant. Itē Gallis mos fuit, vt qui eſſent affecti grauioribus morbis, quiq; in pręlijs periculiſq; verſarentur, aut pro victimis homines immolarent, aut ſeipſos immolaturos vouerent. Germani itidem Mercurio certis diebus humanis litare ho-

ſtijs fas

ſlijs fas habebant. Autores Cæſar & Tacitus. Quid, quod illud idem omnes communiter barbari factitabant? At Romani, qui ſemper manſuetudinis & humanitatis gloriam ſibi vindicarant, non ne ijſdem ſacris immaniores reperiuntur? Siquidem Saturnus in Latio eodem genere ſacrificij cultus eſt, non quidem vt homo ad aram immolaretur, ſed vti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex reſponſo quondam factitatum, Varro autor eſt, cuius reſponſi vltimus verſus erat: Et capita inferno & patri trāſmittite lumen, id eſt, hominem. Verum id genus ſacrificij poſtea ab Hercule eſt immutatum, vt pro veris hominibus, imagines ex ſcirpo iacerentur, ſicut ſupra demonſtrauimus, quod in Faſtis Ouidius late docet. Fuit uel mos quondam cum Italis alijs, tum Romanis, ubi res ſuas in periculo verſari cernerent, uouendi quæcunque proximo uere nata eſſent apud ſe animalia immolaturos: vnde id ver ſacrum dictum eſt. Liuius lib. 4. decad. quartæ: Ver ſacrum factum erat priore anno, id cum P. Licinius pōtifex non eſſe recte factum renuntiaſſet, patres deintegro faciendum cenſuerunt, & videndum quod natum eſſet pecus inter Cal. Martiās, et Idus Maias. Feſtus inter ea animalia, pueros etiam conuotos ait. ſcribens: Sed cum crudele videretur pueros ac puellas innocētes interficere, perductos in adultam ætatem velabant, atque ita extra fines ſuos exigebant. Quod ſane inſtitutum tametſi humano parcebat ſanguini, non eo tamen à crudelitate vacuum erat: ecquid enim crudelius cenſeri debet, quam priuare homines innocentes patria, qua cunctis mortalibus charius eſt nihil? Ita facinus pariter crudele vt impium, deorum cauſa edebatur. Philo, qui Phœnicum hiſtoriam ſcripſit, priſcis morem fuiſſe tradit, vt in magnis periculis princeps dilectiſſimum ex liberis, vlciſcenti dęmoni quaſi redemptionis pręmium traderet,

& ſic

& ſic traditum myſtice iugularet. Non erant præterea contenti mali dæmones multiiugibus hominum cædibus, niſi etiam mulieres pro ſuo iure ſtuprandas curarent. Sane Alexandriæ ſimulacrum Saturni religioſiſſime colebatur, cuius ſacerdos Tyrannus nomine, matronas eius ciuitatis quas elegiſſet, tanquam à Deo accitas, noctu ad ſimulacrum ductabat, ibique extinctis repente luminibus cum eis rem habebat. Sic Tyrannus communis adulter libidinem explebat, Dei mentitus perſonam. teſtis Ruffinus libro 11. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. Item apud Naſamones, vti ſupra commemorauimus, cum de coniugij origine prodidimus, mos erat, vti ſponſa prima nocte cum ſingulis conuiuis coiret, deæ Veneris gratia. Cæterum ſi homines veluti ſapientiores ab huiuſmodi truculentiſſimis fœdiſſimisque immolationibus paululum abſtinuiſſent, quid præmij conſequerentur, imo quid noxæ, quid ve ſupplicij ſubire cogerentur, oſtendamus. Dionyſius Halicarnaſſeus in primo antiquitatum, ait Iouem & Apollinem, quoniam decima hominum non fuiſſet eis immolata, magnas Italis calamitates induxiſſe, vſque eo vt nulli fructus ad maturitatem vſque permanerent, ſed immaturi defluerent, fontes alij bibi non poſſent, alij deficerent, mulieres abortum facerent, homines & pecora paſſim varijs morbis perirent, donec decima reddita ſit. Diodorus itidem teſtis eſt, Carthaginienſes, vt diximus, Saturno humanas hoſtias ſolitos immolare, & cum victi eſſent ab Agathocle rege Siculorum, iratum ſibi Deum putauiſſe, atque vt diligentius piaculum ſoluerent, ducentos nobilium filios, exemplo longe poſt homines natos crudeliſſimo, etſi reipub. nomine edito,

ne edito, immolaſſe. Eiuſmodi fœda facinora iam ante in pſal. 105. prædicta ſunt: Et immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis. Poſſem adducere plura tanti ſceleris exempla, quæ breuitatis ſtudio prçterire libuit. Fallebant præterea mortales eiuſmodi dçmones amphibologiis, nodoſis & fluxiloquis reſponſis, id eſt, ita ambiguis, vt in ambas partes agi poſſent. Vnde Virg.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obſcuris vera inuoluens.

Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhum Epiri regem reſponſum:

Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Et ad Crœſum Lydorum regem:

Intrepidus ſi Crœſus Halim tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum regnumq; ſuperbum.

Ambo victi ſunt, hic à Cyro Perſarum rege, ille à Romanis, qui ex oraculo ſe ſuperiores fore ſperauerant. Philippus Macedonum rex oraculo acceperat mortem ſibi a quadrigis imminere: quare & toto regno ſuo currus diſiungi iuſſit, & ſtudioſè vitabat locum in Bœotia, qui eo nomine vocabatur: At in capulo gladij quo eum Pauſanias interfecit, repertæ ſunt cælatæ quadrigæ. Daphidas ſophiſta ab eiſdem magiſtris reſponſum tulerat, fore vt ex equo deturbatus periret: comprehenſus ab Attalo rege, in quem multa contumelioſè dixerat, eius iuſſu è ſaxo, cui Equus nomen erat, præcipitatus eſt. Talia vana & ludicra falſorum deorum reſponſa innumerabilia exiſtebant, quibus perpetuus ille hoſtis generis humani deludebat eos, à quibus colebatur. At eos deos tã maleficos domeſticatim ſuos

cultores

cultores iugulantes, de medio mortalium omnium ſuſtulit, niſi Saluator noſter? Quippe ſic ipſe apud Io. cap. 12. inquit: Nũc princeps mundi huius eÿcietur foras. Siquidem diabolus ante id tempus, amplam habebat in homines poteſtatem. Conciderunt itaq; poſt eius aduentum vetuſtatis tenebrę, & quę figuris tegebantur, diuina retexit ſententia. Nam dum in Aegypto cum Ioſeph & matre fuit, eo temporis ſpatio, ſimulacra deorum, quos id temporis gens illa ſtulta & omnium errorum mater coluit, ſua ſponte cecidiſſe dicuntur. Poſt hęc, imperante Hadriano, tum demũ vbiq: gentium pernitioſę nefarięq; ſublatę ſunt immolationes, tum Delphici Apollinis, tum Ammonis, aliorumq; vanorum deorum oracula penitus muta extiterunt: nam, teſte Cicer. lib. de diuinat. 2. iam diu ante ſenſim ſilere cœperant, ſic, vt eius ętate, qui paulo ante CHRISTI *aduentum vixit, ferme conticerent. Ac tum deniq; potentia dęmonum infracta iacuit: quod Porphyrius, vti Euſebius dicit, Chriſtiani nominis hoſtis, in libro quem aduerſus religionem noſtram ſcripſit, hoc modo teſtatur: Nunc vero mirantur, inquit, ſi tam multos annos peſte ciuitas vexetur, cum & Aeſculapius, & alÿ dÿ longe abſint ab ea: poſtea enim quam* IESVS *colitur, nihil vtilitatis à dÿs conſequi poſſumus, Hęc verba illius ſunt.* CHRISTVS *ergo* IESVS *dÿs illis potentior eſt: ita demum ſecutũ eſt, quod dominus apud Zachariam prophetam, perdiu antea annuntiarat eſſe futurum, dicens: Diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra. Ecce magnum verę religionis argumentum, ecce certum veritatis elogium, ecce vniuerſo humano generi redditam libertatem, ac mundo fulgentiſſimum lumen: quę vtinam gentes, quę in tenebras paulatim relapſę ſunt, agnoſcerent, ne perpetuo aberrarent: non ceſſant enim oracula noſtra, eſt*

X Deus

Deus nobiſcũ, dum bene agimus, ſemper. Dæmoniaci quos vocamus, ſi qui ſint, à noſtris ſacerdotibus nomine IESV *liberantur, dæmones procul effugantur, ſolo etiam ſacræ aquæ aſperſu. Fuit iam olim vſus luſtralis aquæ, in Leuitis conſecrandis: nã ſic dominus, ueluti eſt in Num. cap. 8. pręcepit Moſi: Tolle Leuitas de medio filiorum Iſrael, & purificabis eos iuxta hunc ritum: Aſpergantur aqua luſtrationis, & radant omnes pilos carnis ſuæ. Quo factum eſt, vt Alexander primus Romanus puntifex autor fuerit, vt huiuſmodi luſtralis aqua conſecraretur, & ad dæmones effugandos in templo domiq; ſeruaretur.*

Qui primus docuerit modum orandi, & cur in orientem uerſi oremus, ac unde mos concionandi, & de perfecto concionandi modo, atq; quando euchariſtia inſtituta, deq; primo eius uſu. CAP. IX.

PRoximum eſt, vt vel de noſtrarum cęrimoniarũ ratione dicamus, quę non animalium cruorem, nõ hominũ cędem ſed ſynceram fidem puramq; mentem poſcit. Et quia Deus ea potiſſimum de cauſa, vti ſupra expoſuimus, nos fecit, vt ſtatim geniti ipsũ coleremus, atq; vt Chryſoſtomus homilia 23. in Matth. ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantum precando poſtularemus, ideo à perfecto orandi modo initium faciemus. Duo sũt, Lactantio teſtificante, quæ Deo à nobis offerri debeant, donum & ſacrificium: donum in perpetuum, ſacrificium ad tempus: de hoc paulo poſt. Donum eſt integritas animi: ſi enim Deus non videtur, ijs rebus coli debet quæ non videntur, cuiuſmodi ſunt uirtutes animi, & iuſtitia, ad quam haud dubie, ſicut Cicer. de legib. ſuſpicatur, nos eſſe natos intelligere debemus. Summus igitur colendi Dei ritus eſt, ex ore iuſti hominis ad Deum directa laudatio: quæ tamen ipſa vt Deo ſit accepta, & manſuetudine & timore &

pietate maxima opus eſt. Quod in primis illi priſci Hebræi, prout non vno in loco ſupra demonſtrauimus, factitarunt, atq; vt nos illud ipſum faceremus, Saluator noſter CHRISTVS *primus iuſſit, dicens: Eſtote ergo perfecti, quemadmodum & pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Et inde ſubiungit: Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio tuo, ora patrem tuum qui eſt in occulto, & pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Orantes vero nolite multum loqui, ſicut ethnici faciunt, putant enim quod multiloquio ſuo exaudiantur. Et ſubdit: Sic ergo vos orate: Pater noſter, qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo. Amen. Hæc ex Euangeliſta Matthæo, apud quem Hierony. non quotidianum, ſecundum Cypriani ſententiam, ſed ſuperſubſtantialem panem legit. Contra & Cyprianus legit non dimitte, ſed remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus. Et hęc admonui, vt vtranq; lectionem intelligas haud quaquam ex recentioribus eſſe. Cyprianus in expoſitione eius dominicæ precationis non iniuria quoſdam admonet, qui plus ſapere quam oporteat videri volentes, hanc vt vulgarem et cunctis communē minus vſurpant, qui inquit: Quę enim poteſt magis ſpiritalis eſſe oratio, quam quæ à* CHRISTO *nobis data eſt? à quo nobis & Spiritus ſanctus miſſus eſt? Quę vera magis apud patrem precatio, quam quæ à filio, qui eſt veritas, de eius ore prolata eſt? ut aliter orare quam docuit, non ignorantia ſola ſit, ſed culpa: quando ipſe poſuerit, & dixerit: Reijcitis mandatum Dei, vt traditionē veſtrā ſtatuatis. Oremus itaq; fratres dilectiſſimi, ſicut ma-*

giſter Deus docuit. Hęc ille. Quomodo autem orandũ ſit, CHRISTVS *ipſe apud Ioannem docet, dicens: Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, ſpiritu ac veritate oportet adorare. Cyprianus item ſecreto orandum eſſe ex pręcepto dominico demonſtrat, quia Deus non vocis, ſed cordis auditor eſt: nec admonendus eſt clamoribus, qui cogitationes videt. Hoc planum fit exemplo Annę, vt in* 1. *Regnorum eſt, quę loquebatur in corde ſuo, & labia eius mouebantur, & vox eius non audiebatur, & exaudiuit eam dominus. In pſalmis quoq; legimus: Dicite in cordibus veſtris, & in ſtratis veſtris, & tranſpungimini. Hieremias itidem admonens, ait: In ſenſu tibi debet adorari Deus. Ceterum vt rationem cum Deo habere poſſemus, quoties ipſam dominicam precem cum angelica ſalutatione recitaremus, eſt modus orandi poſtremo inuentus, per calculos, vt ita dicam, ligneos, quos vulgus modo preculas, modo pater noſtros appellat. Ii numero quinquagintaquinq; ita ordine diſtinguuntur, vt poſt denos, ſinguli maiuſculi affigantur filo, ſunt enim perforati, & quot hi ſunt, toties dominicam precem, quot illi, toties angelicam ſalutationem ter numerum ineundo recitent, terque ſymbolum breuius inſerant. Et id deiparę virginis pſalterium nuncupant. Eius rei autor fertur Petrus eremita, homo Gallus, ciuis Ambianenſis, qui abhinc annos* CCCCXXX. *hoc eſt, circiter annum ſalutis humanæ* MXC. *ſanctitate floruit, egitq; cum Vrbano Romano pontifice, vt bellum Aſiaticum à noſtris ſumptum fuerit, quo Hieroſolyma recepta ſunt. Hodie tantus honor eiuſmodi calculis acceſſit, vt non modo ex ligno, ſuccino, & corallio, ſed ex auro argentoq; fiant, ſintq; mulieribus inſtar ornamenti. Mos eſt preterea vt in orando ac ſalutando Deo, quis in orientẽ ſolem conuertatur. Vtrunque apud priſcos ſeruabatur, di-*

cente Apuleio in ſecundo: Tunc in orientem obuerſus vel incrementa ſolis Auguſti tacitus imprecatus, &c. Quod proprium eſt veri oratoris ex myſtica religione, quoniam CHRISTVS *ſol eſt iuſtitiæ. teſtis diuus Hierony. in Ezechielem. Ceterum apud Hebræos hoc fieri non licebat, quibus præcepit Dominus per Moſen in Deuteronomio, nequaquam more aliarum gentium contra Orientem, ſed quoquouerſum intuentes contra templum, Deum orarent, ne viderentur ſolem, vti factitabant idolorum cultores, colere. Idem Hieronymus teſtis. Vnde Danielem apud Babylonios ad eum modum oraſſe legimus. Item cum apud Marcum cap.* XI. *legamus: Et cum ſteteritis orantes, remittite, &c. videtur peccantium quoque moris fuiſſe, vt ſtando orarent, quia qui ſtat, diligentius animum intendit in rem, quam agit. Idem Saluator iuſſit, vt præcepta legis diuinæ à Deo per Moſen populo Hebraico datę, à nobis itidem ſeruarentur, cum inquit: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata: quorum capita hæc ſunt: Vnum Deum colito. Nullius animalis effigiem colito. Per Dei nomen haud fruſtra deierabis. Feſtos dies pie & rite celebrato. Parentes venerare. Hominem ne occideris. Adulterium fuge. Furtum non feceris. Nil alienum concupiueris. Nec falſum dixeris teſtimonium. Hæc igitur fuit prædicationis materia, vnde eſt cōcionandi mos natus. Moſes enim poſtea primus habita concione, populum de eiuſmodi præceptis, & lege Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; viuendum inſtituit. Ioannes Baptiſta exin in deſertis Iudææ locis concionatus eſt, concionatus & Saluator noſter, eiuſq; muneris obeundi negotium apoſtolis mandauit, dicens: Ite in mundum vniuerſum, & prædicate euangelium omni creaturæ. Sed iam modum ipſum concionandi quam breuiſſimum ponamus. Concionator qui ea do-*

cet, quæ ad religionem pertinent, qui debet docendo modum tenere, per quem ſermone, voce, & geſtu auditorem facilius inſtruat, eſt idem, atque orator cauſarum forenſium; à quo artem dicendi mutuetur neceſſe eſt, ſi velit recte ac ornate dicere. In concionatore itaque noſtro oportet eſſe elocutionem, memoriam, & pronunciationem. Elocutio, eſt accommodatio verborum idoneorum, ad inuentionem. Memoria firma animi verborum ac rerum diſpoſitionis perceptio. Pronunciatio vero, vocis & vultus geſtuſque moderatio. Concionator ſic præparatus primum omnium debet inuenire, hoc eſt, excogitare res veras vel veriſimiles. Quæ quidem inuentio in plures diuiditur partes: in exordium, narrationem, diuiſionem, confirmationem, concluſionem, & confutationem. Exordium, eſt principium orationis, per quod animus auditoris apparatur ad audiendum. Narratio, per quam exponitur res, de qua eſt dicendum, vt auditor fiat beneuolus, docilis, atque attentus. Diuiſio ſiue diſpoſitio, eſt diſtributio ac rerum ordo, qui demonſtrat, quid quibuſq; locis ſit collocandum. Et in partes duas treſue ad ſummum res ipſa diuiditur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos vel tres habet locos, ad quos eundo contendat, ſeq; recipiat, quæ in curſum cõcitata, ſine his nuſquam conſiſtere poterit, & ob id tam ſæpe in medio curſu turbabitur, quam auditoris animus continenter implicabitur, nec memoria retinebit, quæ audieris. Quapropter cõcionator eiuſmodi partitionẽ facere debet, vt nullo fere negotio reminiſci queat, quoto quodque loco poſuerit: atque idem etiam faciet auditor, qui ſuo loco expectabit, quod ſcire cupit. Confirmatio, eſt probatio argumenti, id eſt, materiæ vel rei tractatæ, cum aſſeueratione. Concluſio, cum breuiter colligitur, repetiturq; quibus de rebus verba facta ſint, quo auditor,

ſi me-

ſi memoriæ mandauerit, ad idem quod ipſe meminerit, reducatur. Atqui cauendum, ne concluſio ab exordio aut à narratione repetatur, quod extra propoſitum foret: idcirco initium enumerationis repetitioniſq; iſtiuſmodi à diuiſione faciendum eſt. Item vel illud eſt curandum, vt in partitione nihil omittatur, quod ad rem attineat, neque quicquam redundet: redundabit autem, ſi quid ponatur in vna parte, quod in alia ſit comprehenſum. Si, exempli cauſa, ponas ſic: Primum dicam de origine matrimonij, deinde de autore ipſius matrimonij. Vide, iſta poſterior pars ſuperuacanea eſt, quia continetur in ſuperiore: nam ille qui primus matrimonium inſtituit, eius rei autor fuit. Eſt itidem vitioſa, ſi proponas ſic: Demonſtrabo me hoc non feciſſe, demonſtrabo me non potuiſſe, ſi voluiſſem. hoc probato, illud alterum vacat. Igitur partitio debet eſſe clara, aperta, breuis, nullis fulta inuolucris, aut verbis ſuperuacaneis. Rurſum ſi de veritate religionis contra hæreticos agas, & diuidas varios eorum errores in partes, tum partitio nimis implicata erit: quare diuidendo generales tantum complecti oportebit. Confutatio, eſt locorum contrariorum diſſolutio, qua noſtri theologi in ſuggeſtis ſermocinando nonnunquam vtuntur, magis ad oſtentationem doctrinæ, quam ad vtilitatem veritatis, qui tale quid ſæpe dedita opera in diſceptationem quæſtionemq; vocant, Vtrum Deus ſit cauſa peccati nec ne: & contrarium quod eſt veritati, tantis primo corroborant argumentis, tamq; neruoſe obligant, vt non infundere in aures auditorum modo, ſed in animis videantur inſcribere, qui poſt non facile diſſoluere poſſunt. Ita tantum abeſt, vt vtile ſit tales habere quæſtiones, quibus rudioris ingenij homines ſæpius in errorem trahuntur, in eoq; verſantur diu. Poſt hæc concionatori noſtro opus eſt pronunciatio, quæ in vocis figuram, &

corporis motum diuiditur. In principio itaque orationis, vox ſedata demiſſaq; eſſe debet: nam ſi acuta foret, fauces vulneraret, ac ſeipſam defatigaret ocyus. In narratione, vocum varietate vtendum eſt, vt quo quidque pacto geſtum actumque ac ſcriptum ſit, ita narrari videatur: quare verba modo clariora, modo grauiora vſurpanda ſunt, quo omnium perſonarum ſenſus atque animi exprimantur. In diuiſione vocem quam clariſſimã adhibere oportet, vt auditor plane intelligat, quid ſibi ſit attendendum. In confirmatione argumenti ſono vocis mediocriter adaucto vti decet & ſtrenue probando quod uolumus, interdum acriter, interdum leniter dicemus. In concluſione vox continens & modica ſit, vt voci iam defatigatæ auxilium ferre queat. Concionator præterea debet hortari, & id quidem plenis faucibus, voce quam clementiſſima: item caſtigare, voce acriori, raris interuallis, cum vociferatione non utique muliebri, ſed virili, quo magis auditorem deterreat. Item conſolari, voce lamentabili: item conqueri, cum vocis mollitudine, vt auditoris animum ad miſericordiam perducat: ac iocari interdum, voce faceta, cum tenuis ſignificatione riſus, ad recreandos animos aliquandiu ad audiendum intentos. Hanc vocis figuram ſequi debet motus corporis, qui eſt geſtus & vultus moderatio quædam, quæ pronuntianti concionatori conuenit, ac reddit probabiliora, quæ pronunciantur. Itaq; ſi erit ſermo in exordio, ſtandum eſt in veſtigio, dimiſſis oculis, recta ceruice: ſi in narratione, leui dexteræ motu, ac collo paululum à ceruicibus dimiſſo: ſi in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: ſi in confirmatione, vultu graui, geſtuq; conſtanti: ſi in concluſione, aſpectu minime mobili: ſi in cohortatione, geſtu paulo celeriore: ſi in caſtigatione, vultu acriori, capitiſq; ictu frequenti: ſi in conſolatione, vultu triſti: ſi in con-

in conqueſtione, mœſto ac turbato: ſi vero in ioco, hilariore, velut à natura ipſa nobis datum eſt, vt eiuſmodi noſtras actiones voce pariter atque corporis motu iuuaremus. Iſtac autem naturæ ars eximia, ad noſtrum maxime omnium pertinet concionatorem religionis patronum, qui id officium facit, vt pietatem, vt charitatē, vt iuſtitiam in auditorum animis inſerat, eoſq; à cunctis ſimul deterreat uitijs, ac omnes illorum malas præcidat affectiones, quem idcirco, ſi mouere velit, oportet in dicendo eſſe modo grauē, acrem, ardentem, acutum, ſubtilem, copioſum, ornatum, modo uero tenuem, ſubmiſſum, modicum, temperatum, quemadmodum res poſtularit. At ea ipſa omnia præſtabitne concionator ille, qui dicēdo nihil narrat, quod propoſuerit, nihil probat, nihil cōcludit, quia ſermonem ſuum in nullas diuiſit partes, nihil animum auditoris mouet, excitat, flectit, quod vno eodēq; vocis ſono, ſine vllo corporis motu continēter loquitur, ſic, ut magis æs ſonans, quam hominem eſſe iudices? Verum idem domi officium nauiter facit: ſi miniſter enim paulum peccauerit, eum vultu aſpicit acriore, item voce atrociori reprehendit, corripit, atque caſtigat, quo ſic ab errore auertat. Ceterum forſitan inquies, Non vſpiam eſt quiſquam omnium, qui ita concionetur. Imo certe quidem cum apud alios, tum apud noſtros Anglos, nonnulli minuti theologi haud aliter ſermonem habent in celeberrimo etiam hominum conuentu, qui contra ſui priſci rudioris ſeculi morem, & conſuetudinem ſacere nolentes, rhetorica, quam etſi callent, vti, non ſibi licitum eſſe putant. Bone Deus, quantum in ſuggeſto laborant, ſudant, pugnant, cum aliud ex alio ex tempore ſuggerentes, illi ipſi tanquam volitantes auiculæ, neſciāt quo dicendo ſint peruenturi. Hinc profecto ſcire licet, quam commodum tibi, quamq; frugiferum & fructuoſum

auditori

populum in altum extulit, cum eſſent incolæ in terra Aegypti, & brachio excelſo eduxit eos ex ea. Deinde autores necis IESV *vituperat, cum ait: Principes eorum nulla cauſa mortis inuenta, petierunt à Pilato, vt interficeret eum. Poſt perſuadet, vt Chriſto credant, cum inquit: Notum igitur ſit vobis viri fratres, quod per hunc vobis remiſſio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus à quibus non potuiſtis per legem Moſis iuſtificari, per hunc omnis qui credit, iuſtificatur. Poſtremo diſſuadet de errore, in quo vſque ad id temporis fuiſſent, vbi ait: Videte ergo ne ſuperueniat vobis, quod dictum eſt in Prophetis: Videte contemptores, & admiramini, & euaneſcite, quia opus operor ego in diebus veſtris, quod non credetis, ſi quis enarrauerit vobis, &c. Quod vocis figura, atq; corporis motu dicendo ſit vtendum,* CHRISTVS *ipſe paſſim in Euangelio demonſtrat: ſed ne longum ſit, cum Lazarum à mortuis excitauit, illud fecit: primum enim attollens ſurſum verſum oculos, dixit: Pater, gratias tibi ago, quoniam audiſti me. Deinde voce magna clamauit, Lazare veni foras. Sic voce & geſtu rem peregit. Hæc breuiter dicere habui de recto concionandi modo. Ad ſacrificium veniamus. Saluator noſter qui omnia quæ ventura erant, ab æterno nouerat, poſteaquam appropinquare tempus viderat, quo pati oportebat, & per mortem ſuam, deuicto illo qui mortis habebat imperium ad patrem erat rediturus victor, glorioſus affatur diſcipulos, quos totius myſterij ſibi teſtes delegerat, qui deinde omnia quæ facta eſſent, inter omnes gentes pia prædicatione vulgarent. Paſcha, inquit, dilectiſſimi, poſt biduum, vt ſcitis, fiet, & iam ſimul illud futurum eſt, vt Iudæis traditus patiar: cæterum cupio*

priuſquam hæc fiant, id ſolenne vobiſcum celebrare. Hæc ait, ac eodem momento duos ex diſcipulis Hieroſolymam mittit, qui locum parent, nec multo poſt ipſe cum alijs ſecutus in vrbem venit. Hic vbi cœptum eſt diſcumbi, accepit panem, & cum egiſſet gratias, fregit deditque diſcipulis ſuis, & ait: Accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omne, hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Sic ſub panis & vini ſpecie, corpus ſuum & ſanguinem ſingulis ſumendum obtulit, manentibus quidem ipſis ſpeciebus, ſed vi diuina verbis conſecrationis mutata ſubſtantia panis in verum corpus, & vini in pretioſum ſanguinem ſuum, mandauitque vt tale ſacrificium fieret deinceps in ſui memoriam. Alexander poſthac ſeptimus à Petro pontifex conſecraturus primus aquam vino miſcuit, inſtituitque vt oblatio ex azymo non fermentato, vt antea conſueuit, fieret pane, & hoc vt purior materia eſſet, vel quia CHRISTVS *azymo conſecraſſet, aut quod dominus per Moſen præcepiſſet, vt omnis oblatio abſque fermento fieret, ſeu quia ex eius latere, dum in cruce penderet, exiſſet ſanguis & aqua. At Diuus Cyprianus libro epiſtolarum ſecundo aliam huiuſce rei rationem ponit. Legimus enim in Apocalypſi: Aquæ quas vidiſti, ſuper quas ſedet meretrix populi, &c. Hinc ait in ſacris literis ſæpe aquas ſignificare populum, & proinde inquit: Sic autem in ſacrificando, in calice domini offerri aqua ſola non poteſt, quomodo nec vinum ſolum poteſt: nam ſi vinum tantum quis offerat, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis: ſin vero aqua ſit ſola, plebs incipit eſſe*

ſine

ſine Chriſto: quando autem utrunque miſcetur, tūc ſacramentum ſpirituale & cœleſte perficitur. Sumpſerunt autem euchariſtiam Chriſtiani iam inde à principio mane, & ieiuni, quod teſtatur Tertull. lib. altero ad vxorem, de muliere Chriſtiana ethnico nupta: Non ſciet, inquit, maritus quid ſecreto ante omnem cibum guſtes? Cur vero mane & non veſperi apud nos ſacrificetur, cum ſatis conſtet Chriſtum poſt cœnam myſticum calicem obtuliſſe, id cauſę eſt, quod, teſte eodem Tertulliano, Chriſtum offerri oportebat circa veſperam dici, vt hora ipſa ſacrificij oſtenderet occaſum & veſperam mundi, ſicut in pſalmo ſcriptū legitur: Eleuatio manuum mearū ſacrificiū veſpertinū. Nos vero reſurrectionē domini mane celebramus, quia paſſionis eius memoriam in ſacrificijs omnibus in primis conſeruamus.

Qui primum poſt Chriſtum, eo ritu ſacrificare cœperint, quam ille docuiſſet, & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam miſſam vocant, auxerint, & de oſculo pacis inter ſacra, atque quando id fieri non liceat, ac de benedictione ſacerdotis poſt ſacra. CAP. X.

COnſtat Sanctum Petrum primus omnium, vt apoſtolorū princeps, vel vna cū alijs apoſtolis, rem diuinā eo ritu, quem à Chriſto accepiſſet, idētidē fecerat, poſt cōſecrationē continuo inferre ſolitum dominicam precē. Auxit inde hęc myſteria Iacobus Hieroſolymitanus antiſtes, auxit Baſilius, alijq; alia ſubinde inſtituere. Cœleſtinus miſſæ introitū, cuius initiū eſt pſalmus, Iudica me Deus. Damaſus confeſsionē, quæ fit à ſacerdote, prius quam altare conſcendat: quidam tamen Pontiano aſsignant. Gregorius antiphonam, quæ introitum ſequitur, & ob id vulgo eodem nomine nuncupatur: item vt nouies Kyrie diceretur, & antiphona poſt Epiſtolam, Euangelium, & Communionem. Teleſphorus hymnum, Gloria in

excelſis

excelſis Deo. Gelaſius primus orationes, id eſt, precum clauſulas, quas vocant. Epiſtolam & Euangelium Hieronymus: et cum id legeretur, vt cuncti qui ſacris intereſsẽt, curui ac venerantes ſtarent, vti expeditiores ad euangelicum dogma defendendũ, vel animaduertendum, quod ſtando magis quam ſedendo facere ſolemus, Anaſtaſius primum conſtituit. Alleluia ex Hieroſolymis translatitium eſt. Symboli decantatio fuit Marci põtificis primi decretum, ut feſtis diebus poſt euangelium decantaretur, ac idem recitaretur à populo, qui ſacrorum cauſa adeſſet. Innouauit & id decretum poſtea Damaſus. Antiphonam, quam Tractum vulgo appellant, & hymnos, Gelaſius fecit, ac præfationes quæ Canonem præcedunt, cantu quidem & ſermone eleganti compoſuit. quæ, vt teſtatur Pelagius, nouem numero ſunt: decimum ad honorem Deiparæ virginis Vrbanus addidit. Quod thus adoletur ad altare, id primus fecit Aaron, dicente domino ad Moſen: Pones altare contra velum, & adolebit incenſum ſuper eo Aaron ſuaue fragans: ſicut in Exodo eſt. Deinde apud nos Leo III. illud idem fieri ſanxit, quod etiam ab Ethnicis ſeruabatur. Hinc Virgilius in I. Aeneid. de Venere ait:

Vbi templum illi, centumque ſabæo
Thure calent aræ.

Vſus lauandi manus ex veteri quoque inſtrumento eſſe videtur, quod Iudæi non rem modo diuinam, ſed conuiuium etiam à lauatione manuum inchoare conſueuiſſe dicuntur, quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cuius rei crimen diſcipulis Domini aſcribebant. Vel ab Ethnicis ſuptum eſt, apud quos ſacrificantes primum omnium manus lauabant, quemadmodum ſupra libro III. cap. V. demonſtrauimus: & teſte Heſiodo, vetitũ erat, ne quis mane Ioui vinum libaret manibus illotis, ne ſacro-

rum nitor

rum nitor pollueretur, qui & conuiuia lotis prius manibus imbant. Virgilius:

Iam pater Aeneas, & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas. *In præfationibus, vt Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus ſabaoth, cantaretur, Sixtus primo ſtatuit, quod ab Eſaia propheta ſumptum eſt. Canonis partem, Te igitur, quæ deinitium eſſe cœpit, Gelaſius dedit: ſicuti ante eum Syricius Communicantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet, ipſum Canonem neq; ab vno integrũ, neq; in eam formam digeſtum, qua modo conſtat: cuius rei vel fidem facit, quod Alexander primus, qui Gelaſium & Syricium longo temporis interuallo præceſſit, ob memoriam paſſionis* CHRISTI *poſuit, Qui pridie quam pateretur, vſque ad illa verba, Hoc eſt corpus meum. Quocirca ſatis liquet, illud tum Canonis fuiſſe principium, quando, ſicut diximus, Gelaſius circiter* CCCLX. *& eo amplius annos poſt Alexandrum ſedit. Leo deinde adiecit, Hanc igitur oblationem, vſque, Placatus accipias. Gregorius tres ſubiunxit poſtulationes: Dieſque noſtros in tua pace diſponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. Eiuſdem quoque primi Leonis eſt, Sanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam. Sic alij alia addiderunt. Finito canone, dicitur, Pax domini: hic oſculum pacis datur inter ſacerdotes mutuo, quod Innocentij primi inuentum eſt: velut Leonis ſecundi, vt pax in ſacrorum cærimonijs aſtanti populo circunferretur. Et vtrunq; ex imitatione Saluatoris, qui conſueuerat ſuos preſertim diſcipulos abeuntes, vel ad ſe redeuntes deoſculari, id quod Iudas proditor ſignificantius declarauit, qui præceptorem, vt in euangelicis literis legitur, oſculo tradidit.*

Verum

Verum cum Miſſa pro mortuis celebratur, id non fit, pro eo quod haud nobis cum illis per pacis oſculum communicandum eſt, quos nondum certo ſcimus eſſe in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorum aditu & manſione templi vſque eo prohibentur, dum res diuina fiat. autor Gulielmus Durantus, libro diuinorum officiorum ſeptimo. Solent idem ſacerdotes noſtri peractis ſacris, bene dicere populo dextera manu in eum extenſa, ac in ſignum crucis circunducta, quod epiſcopi inter ſacra, & pontifices Romani aliiq; maiores antiſtites, etiam eundo ſactitant: quod ab Hebræis eſt, quippe in Leuitico legimus Aaron poſt factam rem diuinam conſueuiſſe extendere manum in populum, ac illi benedicere. Seruauit vel hunc ritum Chriſtus, quem Lucas ait paulo antequam in cælum rediiſſet, eleuatis manibus benedixiſſe ſuis diſcipulis. Sed ad rei diuinæ rationem reuertamur. Ad reliquas Antiphonas Græci, Reſponſoria vero quæ nouitio quidem vocabulo ſic dicunt, Itali primum inueniſſe traduntur. Sunt qui reſponſorium etiam Graduale vocent, quod iuxta gradus ſuggeſti cãtetur. Ceterum Gelaſius & Gregorius multas orationes, id eſt, preces inuenere, ac ad lectiones & euangelia, reſponſoria, id eſt, offertoria, quæ vocant, adiunxerunt, vel Gregorius ipſe quaſi de integro modum rei diuinæ edidit. Fecit illud ipſum & Ambroſius Mediolanenſis antiſtes. Quapropter habito deinde epiſcoporum conuentu, decretum fuit, vt quæ Ambroſius digeſſiſſet, Mediolanenſis tantum ſacerdotum cœtus, ſicut hodie fit, ſeruaret, & Gregoriano inuento reliqui vterentur. Quod vero ſacerdos dicendo, Dominus vobiſcum, ſæpius ad populum in altari vertitur, hoc de Hebræorum quoq; cærimonia ſumptum conſtat, quorum ſacerdos inter ſacra ſeſe circumagebat, aſpergendo ſanguinem animalis immolati. Quod, te-

ſte

ſte Ruth. cap. 2. ſalutationẽ ſignificare conſtat ex eò quòd Booz in hęc verba Dominus vobiſcũ, ſalutaßet ſuos meſſores: ſicuti Benedicamus Domino, inde videtur ſumptum, quòd ipſi reſpondiſſent ei, benedicat tibi Dominus.

Vnde mos ſit, vt poſt rem diuinam factam, diaconus pronuntiet, Ite miſſa eſt: & vnde miſſa & cærimoniæ dictæ, & de primo capeſſendæ euchariſtiæ vſu CAP. XI.

Acta re diuina, Diaconus ad populum conuerſus pronuntiare ſolet, Ite, miſſa eſt. Conuenit hoc loco vt huius nominis miſſæ originem explicemus, ne quis vt ſordidũ & peregrinum reſpuat: quando hactenus permulti id indagare conati, rẽ in incerto reliquerũt, quippe qui non vnde natũ eſſet, vt libamento iam libato, id eſt, ſacrificato, per hunc modum poteſtas fieret abeundi volentibus, prodiderunt, ſed circa vim illius verbi Miſſa, aberrantes, delirationem quandam ſomniarunt, non animaduertentes noſtros ſacerdotes illud ex moribus inſtitutiſque priſcorum eſſe mutuatos, ſicut pleraque alia, vti appoſite memorauimus. Cæterum ne nos etiam aliquid diuinaſſe potius, quam rem certam prodidiſſe dicamur, Apuleij teſtimonium cunctis certe probandum ducemus in medium, vnde moris huius originem abunde haurire licebit. Is enim libro ſui Aſini aurei XI. cum ſe dicit ſacris deæ Iſidis interfuiſſe, ſic rem declarat: At cum ad ipſum iam templum peruenimus, ſacerdos maximus, quique diuinas effigies progerebant, & qui venerandis penetralibus pridem fuerant initiati, intra cubiculum deæ recepti, diſponunt rite ſimulacra ſpirantia. Tunc ex ijs vnus quem cuncti grammatea, ſic Græci vocant ſcribam, dicebant, pro foribus adſiſtens, cœtu paſtophorum, quod ſacroſancti collegij nomen eſt, velut in concionem vocato, indidem de ſublimi ſuggeſto, de libro, de literis, fauſta vota præ-

ſatus, principi magno, ſenatuique, & equiti, totique Romano populo, nauticis nauibus, quæq; ſub imperio mundi noſtratis reguntur, renuntiat, ſermone rituq; Græcienſi, ita, λαοῖς ἄφεσις, populis miſſio. Quam vocem feliciter cunctis euenire ſignauit populi clamor inſecutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, verbenas, corollas ferentes exoſculatis veſtigijs deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad ſuos diſcedunt lares. & reliqua. Iſtæ duæ Græcæ dictiones ſignificant populis miſſionem, & verba ſunt Græcanico more & lingua pronuntiata, quæ Græci Latiniq; iuxta vſurpabant, poſt cuncta celebrata myſteria, vt diceretur miſſio populis, id eſt, vel datur, vel eſt, vt tum demum omnibus abire fas eſſet. Idem igitur mos à noſtris etiam ſeruatur, vt peractis ſacris, per diaconum pronuntietur, Ite, Miſſa eſt: quod idem eſt, ac ilicet, hoc eſt, ire licet. Non eſt præter conſuetudinem quod Miſſa, non miſſio pronunciatur, quando noſtræ religionis autores promiſcue miſſionem, & miſſam vſurpare, diuus Cyprianus teſtatur, qui remiſſam peccatorum, ac id genus alia permulta ſæpe ſcribit, vt ad Fortunatum de exhortatione martyrij: In aquæ, inquit, baptiſmo percipitur peccatorum remiſſa. Hinc ergo totum quoq; ſacrificium Miſſa eſt nominatum. Quod vocabulum Ioannes Reuchlinus homo Germanus, ac literarum Hebraicarum cum primis ſciens, libro de rudimentis Hebraicis ſecundo, docet Hebraicum eſſe, ita ſcribens: Inde venit per additionem he literæ in fine מסה *miſſah id eſt, oblatio, quæ fit ſuperiori domino, propter debitum munus perſonale. Deuteronomij* XVI. *Oblationem ſpontaneam manus tuæ, quam offeres, iuxta benedictionem Dei tui. Quod nomen nos Chriſtiani ſacrificio noſtro impoſitum retinemus, vſque ad hoc tempus, vt à nobis appelletur Miſſa, quod à Græcis liturgia.*

Nota

Nota igitur, quod Miſſa neque Græcum neque Latinum eſt, ſed Hebraicum. Hæc ille. Mihi vero prior ratio probatur, vt magis appoſita. Sic Romanis placuit, omnem diuinum cultum cęrimonias appellare, à Cæritibus Hetruriæ populis. Ii enim olim capta vrbe Roma à Senonibus Gallis, ſacra Romanorum à Veſtalibus inuecta perbenigne receperunt, vſque eoq; ſeruarunt, dum patria à Camillo eſſet recuperata, ſicut Liuius libro ab vrbe cond. V. latę demonſtrat. Cuius beneficij Quirites memores, poſtea omnia quę ad religionem colendam pertinerent, cærimonias nuncuparunt, autor eſt Valerius Maxim. quamuis ſint, qui eas à carendo dictas malint. Quod ſemel tantum die ſacrificabatur, hoc Alexandri primi, teſte Gratiano, eſt decretum: ſicut & illud Teleſphori, quod Dominico natali die ter Sacerdos rem diuinā facit, & primo in mediā nocte, cum CHRISTVS eſt natus: deinde luceſcente aurora, quando paſtores natum inuiſerunt: poſtremo vbi prima lux humano generi affulſit, cum prius nulli ante tertiam diei horam, fas eſſet ſacrificare. Adijcitur & alius myſticus ſenſus, vt triplici actu ſtatus triplex gentiū ſignificetur: primus, qui ſine lege fuit, cum omnia fuerunt tenebris circunfuſa: alter lucis & tenebrarum ſimul particeps, cum poſt datam legem fuit omnino aliqua diei cognitio, ſed nondū perfecta: tertius gratiæ eſt, cui ſol, id eſt, veritatis lux affulſit. Præterea Felix primus ſanxit, vt nuſquam niſi in ſacro loco, ſi per neceſſitatem liceret, & à viris ſacris initiatis Miſſa celebraretur, quod ipſius rei diuinæ faciundę à principio ſolum apoſtolis, hoc eſt, ſacerdotibus à Chriſto poteſtas facta fuiſſet. Anacletus quoque huius rei ſtudioſus voluit, vt ſacerdos non niſi coram ſaltem duobus ſacrificaret, quo, credo, ne ille fruſtra bene precando diceret, Dominus vobiſcum, ſi minus quam duo ſacris

intereſſent. Propterea non recte faciunt, qui ſine arbitris ſacrificant. Gratianus hoc preſcriptum Sotero attribuit, qui forte illud parum cuſtoditum renouauit. Iam ad eucharistiam veniamus, quam noſtri maiores olim ſolebant quotidie capeſſere, vt ait Lucas in actis: Erant autem perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione, & fractione panis. Id ſalutare inſtitutum poſtea primus omnium ſuo decreto renouauit Anacletus, iuſſitq;, vt qui nollent, tamquam impij è ſacris ędibus eijcerentur: quemadmodum Victor voluit, vt illis qui capturi eſſent, ſi ob acceptam iniuriam aut vetus odium, reconciliari prius recuſaſſent, ſacris interdiceretur. Verum frigeſcente paulatim deinceps hominum pietate, illud antiquatum eſt. Ex quo Zephyrinus, qui centeſimo circiter poſt anno Anacletum eſt ſecutus, ſtatuit, vt omnes Chriſtiani, qui pubertatis annos attigiſſent, minimum ſemel quotannis caperet paſchali die. Fabianus vero vt ter id fieret, poſtea ſanxit. Sed Zephyrini decretum, vt factu minus difficile, tenuit conſtantius: quod Innocentius III. deinceps ſua corroborauit autoritate. Euchariſtia autem in templis continenter aſſeruatur, ad ægrotantium commoditatem, vt ne ſine eo viatico hinc habeant, vt eſt de conſecrat. diſtinct. prima. Quod deinde decretum Innocentius III & Honorius item III. confirmarunt.

Quare nonnulla tam Hebraica quam Græca, uel Syriaca uerba in Miſſa uſurpentur, & ibidem de eorum ſignificatione. CAP XII.

Illud inſuper haud omittendũ duximus, quod facit ad quarundam dictionũ cognitionem, quę vt peregrinę, inter ſacrã facienda à compluribus frequentantur ſacerdotibus, quã intelligũtur. Sunt enim uerba quędã Hebraica, quędã Gręca, aut Syriaca. Hebraica, &

Syra,

Syræ, teſte diuo Hieronymo ad Marcellam, ideo immutata ab initio manſerunt, quia vel interpretes, uel apoſtoli, id faciendum minus curarunt, vt quoniam primum religio apud Iudæos, velut ſupra demonſtrauimus, cœperat, nihil ad credentium offenſionem innouarent, ſed ita vt à puero imbiberant, traderent: poſtea vero quam in vniuerſas gentes Euangelij ſermo dilatatus eſt, non potuiſſe ſemel ſuſcepta immutari, idem autor eſt. Cuius etiam rei Origenes rationem reddens, aſſerit, propter vernaculam cuiuſque gentis linguam, non poſſe verba quamplurima ita apud alios ſonare, vt apud ſuos: ac multo propterea melius eſſe, non translata ponere, quam illorum vim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primum vocabula illa Hebraica ſuis commiſcuiſſe, par eſt credere, vt pote deſperantes poſſe ſe abſolutum ſenſum ſuo ſermone reddere, & ſic noſtros nihil deinde plus auſos, & Hebraica, & Græca permiſiſſe ſtare. Atque id conſulto factum nõ nemo parum falſe putat, quo ad imitationem eius tituli, qui ſuper crucem Saluatoris poſitus fuerat, perinde Miſſa triplici lingua conſtaret, ac illum ſcriptum fuiſſe Hebraice, & Græce, & Latine tradit euangeliſta Ioannes. Sed iam ad interpretationem ipſorum verborum aggrediamur. IESVS *Hebræorum nomen, vt Hieronymus indicat, apud nos Saluatorem ſignificat.* CHRISTVS *ex myſtico chriſmate vnctus dicitur, quem Iudæi Meſſiam appellant. Idem dictus eſt Nazaræus, id eſt, ſanctus ſiue conſecratus, vel à Nazareth ciuitate Galilææ, in qua eſt genitus & nutritus. Item Emanuel, quod Hebræum eſt verbũ, & nobiſcum Deus ſignificat. Rabbi idẽ ac cñs, ſiue magiſter, vel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine ſcientiarum dicta eſt vox. Paracletus Græca dictio, id eſt,* παράκλητος *& ſignificat aduocatum, doctorem, hortato-*

ſatis Deo faciat, & ita reſipiſcat, quo & errati pigeat, caſtigetq; ſeipſum ſtultitię, & confirmet animũ ſuum ad rectius viuendum: quoniam ſicut nihil prodeſt male viuenti anteacta vitæ probitas quia ſuperueniens nequitia iuſtitię facta delet, ita nihil officiunt peccata vetera per ſacramentũ pœnitentię expiato & correcto, quia ſuperueniens iuſtitia labem vitę prioris abolet. Vtrumq; ipſe dominus apud Ezechielem nobis denuntiat: Si impius egerit pœnitentiã, omnium iniquitatum eius non recordabor. Si autẽ auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius quas fecerat, non erunt in memoria. Atque ita vltima facta aut nobis bono, aut malo ſunt. Sed propterea quod nihil prodeſt incluſam habere conſcientiã, quia patemus Deo, idcirco poſtquã ſatis delictorũ nos pœnituit, deinde oportet vltra aperire animum, & perniciem uitiorum illi, qui mederi, & veram atq; perpetuam ſanitatem reddere poteſt. Appetenda eſt hęc omnibus medicina, quoniã in maiore periculo verſatur anima, quam corpus. Et quia Saluator noſter vt humana indutus perſona vbique nobiſcum præſens eſſe diu noluit, proinde ſui vicarios conſtituit homines mortales, id eſt, apoſtolos ac diſcipulos ſuos cum primis, quibus dixit: Quorumcumq; remiſeritis peccata, remittentur eis, & quorumcumque retinueritis, retentu ſunt: vt illis noſtra confiteremur delicta, tanquam veris iudicibus, & ab iiſdem aliqua affecti pœna, per diuinam gratiam remiſſionẽ acciperemus. Ante CHRISTI aduentum ſat erat mente fateri Deo commiſſa, clamante propheta: Dixi, confitebor aduerſum me iniuſtitiã meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei. Sed poſtquam Deus ipſe noſtrę ſalutis cauſa factus eſt homo, neceſſium fuit homini, qui eius locum in terris tenet, aperire pectus, & totam nudare vitã per confeſſionem, quę con-

tis, ne dicam ſponte errantis eſt, aliter vel credere, ſeu tradere, cum eiuſmodi argumento rei nihil profecto videatur eſſe probabilius. At ſunt qui ſcribant, confeſsionem hanc apertam fuiſſe, qui neceſſe eſt, vel intelligant eſſe eos homines de manifeſtis actibus confeſſos, quæ res confeſsionem non requirebat, vel non intelligant quod dicunt: ſi enim de occultis delictis palam confeſsi forent, iam tum anſam dediſſent inimicis ad obijcienda ſua ſibi facinora, cum dedecore, quod morte magis vir ſanæ mentis fugere debet: ex quo confeſsionem minime apertam fuiſſe ſatis conſtare poteſt. Cæterum vt modus prioris confeſsionis priſcorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculenter agit in libro quem de pœnitentia ſcripſit, verba ſubijciam, quæ eiuſmodi ſunt: Is actus qui magis Græco vocabulo exprimitur, & frequentatur, exhomologeſis eſt, qua delictum domino noſtrum confitemur, non quidem vt ignaro, ſed quatenus ſatisfactio confeſsione diſponitur, confeſsione pœnitentia naſcitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exhomologeſis proſternendi & humilificandi hominis diſciplina eſt, conuerſationem iniungens miſericordiæ illicem. De ipſo quoque habitu atque victu, ſacco & cineri incubare, corpus ſordibus obſcurare, animum mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, triſti tractatione mutare. Cæterum paſtum & potum pura noſſe, non vētris ſcilicet, ſed animi cauſa. Plerunque vero ieiunijs preces alere, ingemiſcere, lachrymare, & mugire dies noctesque ad dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis ſuæ iniungere, hæc Tertul. Poſtremo ſequitur, vt ſatis Deo faciamus: quod fit, cum iuſſu ſacerdotis, cui faſsi ſumus commiſſa, facimus fructus, vti Ioannes prædicabat, qui deceant pœnitētiam: nam, vti Cyprianus ait, pœniten-

pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & ſacerdotibus Dei obtemperans, obſequijs ſuis & operibus iuſtis dominum promeretur. Atqui Innocentius tertius conſtituit, vt qui iam doli capaces eſſe cœpiſſent, ſi non ſæpius, at ſemel quotannis confiterentur peccata illis ſacerdotibus, qui eorum animarum curam haberent. Atqui hic eſt veræ purgationis modus, vt quod dicto. factoue quotidie peccamus, illud pura conſcientiæ voce, pijſque actibus expiemus, non autem Iudaico ritu, arietis ſanguine, aut more priſcorum teda, ſulphure, vel aqua. In ſacris fere omnibus ethnicorum tres erant iſtę purgationes, nam aut teda purgabantur & ſulphure, aut aqua abluebantur, aut aere ventilabantur. Triplicem purgationem Ouidius notat illo verſu:

Terque ſenē flamma, ter aqua, ter ſulphure luſtrat.

Et Virgilius

Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ,
Luſtrauitque uiros.

Item ouum vſurpabant. Iuuenalis:

-niſi ſe centum luſtrauerit ouis.

Sic & in hoc delirabant: non enim corpus, ſed animus eſt purgandus, vtpote cuius abſque nutu, atque renutu, nemo quiſquam fit nocens.

Qui primi inſtituerint horas canonicas, ac ſanxerint vt pſalmi à choro alternis canerentur, ac quam parum frugifer ſit cantus in domo domini mollior atque delicatior, & ibidem de origine chori, & qui diuorum uitas ſcripſerint. CAP. II.

PReces horarias ſiue canonicas, quas vocāt, Hieronymus primus, Euſebio Cremonenſi & pleriſq; alijs qui cum eo vixerāt, inſtituiſſe fertur,

quibus

quibus diuinæ in templis laudes canerentur, vt ex ſacra patet hiſtoria, quas patres deinde receperunt imitati carmen Dauid: Septies in die laudem dixi tibi. Sunt autem qui tradant, & in primis diuus Cyprianus, morem celebrandi primam, tertiam, ſextam, & nonam horam à Daniele ſumptum, quod ille ter in die poſitis humi genibus, patrio ritu mane, hora ſexta & nona precari conſueuiſſet. Ita teſte diuo Hieronymo tria ſunt orandi tempora, mane, id eſt, hora tertia, cum Spiritu ſancto afflati ſunt apoſtoli: ſexta, cum edendum eſt. Sic Petrus apoſtolus volens cibum capere, aſcendit circa horam ſextam in cœnaculum orandi cauſa. Nona, tum idem Petrus & Ioannes perrexerunt ad templum, precandi gratia. Fuit vel illud priſcorum inſtitutum, cum apud illos ſic oraretur, teſte Apuleio, qui libro ſecundo ita ſcribit: Rebus iam rite conſummatis, inchoatæ lucis ſalutationibus religioſi primam nuntiantes horam perſtrepunt. Matutinas precationes vocat hoc loco Apuleius non ineleganter ſalutationes, oſtenditque modum orandi diuiſum in horas ſacrificijs legitimas fuiſſe. Poſtea, quod ſatis conſtat, Pelagius ſecundus decreuit, vt ipſæ ſeptem canonicæ horę quotidie à ſacerdotibus recitarentur, velut præſens remedium humanę imbecillitati futurum, quo ſicut iuſtus ſepties in die, quemadmodum ait Salomon, libro prouerb. capite vigeſimoquarto, forte per inconſiderantiam cadit, ita per orandi curam, toties reſurgat, conualeſcatque. Singulis autem horis Gregorius prefationem dedit initium pſalmi Dauid, Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina: ſubiecitque hymnum illum, Gloria patri, & filio, & ſpiritui ſancto, de quo alibi dicemus. Vt totidem etiam horę in honorem deiparę virginis quotidie recitarentur, inſtituit Vrbanus ſecundus in

concilio,

concilio,quod in Gallijs ad Claromontem habuit. At Hieronymus rogatu Damaſi digeſſit pſalterium quod vocant, id eſt, pſalmorum librum in ſeptem partes, ad numerum dierum vnius hebdomadę, vt quilibet dies certum pſalmorum numerum haberet, qui caneretur: quod ita diſtinctum nunc ex ipſius Damaſi decreto in omnibus templis legitur. Fertur idem pontifex omnium primus hymnum Gloria patri, & filio, & ſpiritui ſancto, &c. qui tribus diuinis perſonis redditur, ad extremum quemque pſalmum adiecisse, quem in Niceno conuentu prius editum, memorię proditum eſt. Item primus inſtituit, vt chorus alternis pſalmos caneret: quamquam non nemo tradit, id antea ab Ignatio epiſcopo Antiocheno inſtitutum fuiſſe, quippe qui per quietem audiuiſſet angelos ad eum modum viciſſim pſalmos concinentes: id quod vnus vel aliter à Dauid mutuatos eſſe videtur, qui, teſte Ioſepho libro antiquitatum ſeptimo, dicitur ſeptem conſtituiſſe choros, & eos canentes ac pręcedentes ipſe ſubſecutus, dum arca Hieroſolyma deportaretur. Vel Aſaph imitati ſunt, qui, vt ſupra diximus, etiam apud Hebręos, autor fuit ordinis eorum, qui pſallerent. Fuit omnino iam inde ab initio mos noſtris concinere de rebus ſacris, dicente Tertulliano ad vxorem: Quid maritus ſuus illi, vel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis ſeruatur. At diuus Auguſtinus libro confeſſionum nono, ait Ambroſium Mediolanenſem antiſtitem hunc canendi hymnos & pſalmos morem primum apud occidentales inſtituiſſe populos: quod non vtique multum abhorret à ſententia eorum, qui Damaſo aſſignant: nam cum ambo per idem tempus fuerint, & quod vnus cœpiſſet, ab altero ratum haberi oportuerit, non iniuria & ambo eius rei autores dici poſſent. Verum quantum iam tunc illud inſtitu-

tum

tum vtile eſſe cœperit, idem diuus Auguſtinus libro ſuarum confeſſionum decimo planum facit, quippe qui à Deo veniam petit, quod diligentius cantum, quam ſacrorum verborum pondus attendiſſet. Sed hodie longe minus è republica noſtra eſſe apparet, quando cantores noſtri ita in templis conſtrepunt, vt nihil vel parum præter vocem audiatur, & qui interſunt (interſunt autem quotquot ciuitas capit) eiuſmodi clamorum concentu, quo eorum aures maxime calent, contenti, de vi verborum minime curant. Vnde eo ventum eſt, vt apud vulgus, ferè omnis diuini cultus ratio in iſtis cantoribus ſita eſſe videatur. Quare dubio procul ex religionis vſu foret, in hoc modum adhibere, vel omnino ita eos inſtituere, vt canentes more potius legentium quam inſtrepentium, hymnos recitarent: quod diuum Athanaſium Alexandrinum epiſcopum olim in diœceſi ſua feciſſe, Auguſtinus in prænotato libro atteſtatur, atque magnopere laudat. Chorus autem multorum vocibus conſtat, ita vt ex pluribus vna reddatur, fiatque concentus ex diſſonis. autor Seneca, & Macrobius. Chorum à χαρὰ, *id eſt, lætitia, dici autumat Plato libro ſecundo de legibus. Ego vero dixerim huiuſmodi cantica bene magna ex parte à veteribus ad noſtras cærimonias eſſe tranſlata, apud quos ad ſymphoniam ſacrificabatur, teſte Liuio, libro ab vrbe condita nono, vbi ait tibicines ſolitos præcinere ſacrificijs. Sed vel id planius facit pes ſpondeus, ita dictus, quod in ſacrificijs libantes eò maxime vterentur: nam Græci* σπονδὴν *libamina appellant. Numa Pompilius hunc pedem pontificium nuncupauit, cum ſpondei melo, ideſt, cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incenſis altaribus, tibicinem ſpondeum canere iubebant, vt*

duabus longis ſymphonijs quaſi duplicibus & iugibus vocibus, proſpera deorum voluntas firmaretur. Sic Cicero tradit publicam mulierem, cum violenti iuuenes eius fores frangerent, admonuiſſe tibicinam, vt ſpondæum caneret: quod cum illa feciſſet, tarditate modorum & grauitate canentis, illorum furorem conſedaſſe. Meminit & huius rei Quintilianus in primo de inſtitutione oratoria. Sed ad Damaſum redeamus. Is quoque inſtituit, vt ad ſingulas horas canonicas recitaretur, preſſa tamen voce, ſymbolum, quod ad differentiam Niceni ſymboli, vulgo breuius & apoſtolorum appellatur. Vitalianus vero canendi modum inuenit decentiſſimum, quo hymni ſacri canerentur, quod ante eum Gelaſio & Gregorio etſi non nemo aſſignat, adhibuitque ad eum organa. De eiuſmodi muſico inſtrumento affatim tradidimus ſupra libro primo cap. xv. cum de inſtrumentis muſicis tractatum eſt. Vitas diuorum quas lectiones appellamus, Paulus Diaconus & Iſuardus monachus circiter annum ſalutis D C C C. rogatu Caroli Magni ſcripſerunt. Et quoniam cum alias, tum præſertim imperante Diocletiano, Damaſus & Euſebius teſtantur, ad decem & ſeptem Chriſtianorum millia, diebus tantum triginta, per diuerſas prouincias afflicta ſupplicijs fuiſſe, difficile erat ſingulorum vel vitas deſcribere, vel diem feſtum cuilibet dare, illi propterea compoſuerunt lectiones, quas appellamus, quę martyribus pluribus, confeſſoribus, quos vocant, vel virginibus conuenirent, quas patres de concilij ſententia poſtea comprobarunt, certiſq; diebus, qui ipſis diuis ſacri haberentur, recitari inter horas canonicas mandarunt. Poſt hęc quidam preces alias inſtituere, quadam mutuati ab his canonicis, quas ad diſtinctionem ſuarum, Romanas appellarunt:

pellarunt: nam Benedictus ſuis monachis certum orandi modum præſcripſit, item Bernardus ſuis, Dominicus ſuis. Quin & ſinguli prouinciales antiſtites idem fecerunt, vt hodie alij alias preces addant, & id factum ſit, vel Romanorum pontificum conſenſu, qui nihil reſpuere voluerunt, quod diuinum augeret cultum.

De initio ieiunij & primo eleemoſynæ uſu, ac ibidē quale uerum ſit ieiunium, atq; de ieiunij aductus, quē uocant, quadrageſimæ uario primordio, & unde dicta ſit, ac feriæ quartæ cinerū, quatuorq; tēporū inſtituto. CAP. III.

DOcet diuus Auguſt. in ſermone quinquageſimonono, de tēpore, ad fratres, precibus, de quibus iam abunde ſupra diximus, duas eſſe alas annectēdas, ieiuniū, & eleemoſynam, hoc eſt, vt vocamus, largitionem miſericordię cauſa inopi factā, quo celerius in cœlum aduolare, id eſt, Deo longe acceptiſſimę fieri queant: quia bonæ ſunt illæ preces, vti in Tobia eſt, quas ieiunium & eleemoſyna comitatur. Ieiunij initiū ab orbe ſtatim condito factum eſt, cum primis noſtris parentibus in amœniſſima terræ parte, cui paradiſus Graia voce nomen fuit, conſtitutis interdicta eſt arbor, à qua abſtinerent, vt ſic temperando, beatiſſimam vitam degerent malorum omnium expertem, terra ſua ſponte ferente omnia, & Deum creatorem ſuum ſpiritu, vti minus mole corporea onuſto, facilius colerent. Imo, ut Ambroſius ait, primus mundi vſus cœpit à ieiunio: qui in lib. de ieiunio ita ſcribit: Quinto die produxerunt aquæ repentia animarum, & uolatilia uolantia ſuper terram, & adhuc ſeruabatur ieiunium. Sexto die beſtię ſunt creatæ, & cum beſtijs orta edendi poteſtas, & vſus eſcarum: inde lex de ieiunio lata eſt, pœnaq; uiolatori indicta. Ita nihil prius Deus præſcripſit homini, quam vt abſtineret. Atque ieiunij talis fuit origo. Ceterum abſtinentia haud diuturna fuit: non multo poſt commiſerunt, ut alte-

ram, credo, precum alam experirentur: quapropter dum in cœlo eſſe ſibi videbantur, amœniſſimo domicilio ſedeq; illa beatiore expulſi, ſeſe nudos ſubito repererunt, ac tum primum alienis opibus egentes, à Deo pelliceas tunicas accepere, quibus operirentur, inde rerum omnium magis indigentes ſolum laborioſe vertere, & per ſudorem ac ærumnam vitam agentes, expectare fructus terræ, quæ iam cohibita nihil vltro amplius ferebat, coacti ſunt. Subijt & morbus, tentareq; cœperunt frigora & æſtus inſueta corpora, ſicuti oraculum prędixerat ea vitæ incommoda adeunda eſſe, ſi minus diuinę legi paruiſſent. Et hinc ſimul eleemoſynę vſus eſſe cœpit, qui inter omnes gentes, tantum deinceps increbuit, quantum pauperies ſemper ſerpſit. Sed hanc non vno humanitatis vel liberalitatis genere metiri licet: quodcunque enim charitatis officium in alterum pręſtatur, id eleemoſyna eſt. Ceterum Moſes primus eleemoſynę dandę vſum introduxit, dicens, vt in Deuteronomio extat: Non deerunt pauperes in terra habitationis tuę, idcirco ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum verſatur in terra. Quod vel CHRISTVS *approbauit, cum inquit: Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Et rurſum alibi: Vendite quę poſſidetis, & date eleemoſynam. Magna nempe vis eleemoſynę, cum in ea tam bene omnia bona noſtra locata velit Saluator. Sed quibus danda ſit, audi diuum Hieronymum, cum Saluatore docentem, & dicentem, Vade, uende omnia tua, & da pauperibus. Pauper non utique ille, qui mendicitate & ſquallore coopertus eſt, & tamen non recedit à uitijs, ſed qui bonus eſt. hęc Hieron. Et Salomon: Da miſericordi, & ne ſuſpicias peccatorem. Illis igitur, teſte etiam Ambroſio, quos ſcimus ignaue potius, quam ex neceſſitate oſtiatim de*

cibo

cibo rogare, debemus conſulere, vt bene agant, ac eos obiurgando commonefacere, vt ſine vitæ ignauia, velint in ſudore vultus, ſicut diuina iubet iuſtitia, & quæritare victum, & eſſe panem ſuum. Et hæc vt magis pia & ſalutarior, eleemoſyna ſpiritualis nuncupatur. Eſt tamen communiter danda eleemoſyna omnibus egentibus, quando ea non tam accipientibus quam dantibus prodeſt. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit & illa ieiunij ratio ad poſteros: enimuero carnis, ac vini vſus ab Adam ad Noe vſq; ignotus fuit. Cibo ſe abſtinuit Moſes XL. dies, abſtinuit Helias, & poſtremo Saluator noſter totidem. Item Niniuitis Ionæ prophetę opera & cohortatione, pœnitentibus per ieiunium venia datur. Ita Iudæi abſtinere conſueuerunt, quoties à Deo opem aduerſus calamitates implorare, aut eum iratum placare, vel aliquid vſui vitæ neceſſarium rogare, ſeu acceptorum beneficiorum memoriam, vel dies feſtos agere voluiſſent. Demũ CHRISTVS et ieiunandum eſſe, & ieiunandi modum inſtituit, cum apud Matth. cap. VI. dixit: Tu vero cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne conſpicuum ſit hominibus te ieiunare, ſed patri tuo, qui eſt in occulto, & pater tuus qui videt in abdito, reddet tibi in propatulo. At ieiunio videtur nomen inditum ex inteſtino, quod ieiunum dicitur: quia teſte Cornelio Celſo, lib. IIII. numquam quod accipit, continet, ſed protinus in inferiores partes ventris mittit: hoc argumento, vt more ieiuni inteſtini, minus nos cibis oneremus, cum abſtinemus, quod proprium continentiæ eſt. Perfectũ autem ieiunium ſeruat, non qui à carnibus tantum cœnaq; abſtinet, id quod vulgus abſolutum ieiunium exiſtimat, ſed qui ſimul et affectibus aliquid adimit, vt minus permittat iræ, quam ſoleat, minus ſuperbiæ, minus cupiditati, nihil voluptati, ac patienter ferat, ſi quid

aduerſi inciderit. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus verbis, quæ frequentiſſime vſurpabat, pulcherrime comprehendit, Suſtine, & abſtine. At Origenes in hanc quoque ſententiam, Vis, inquit, oſtendam, quale te oporteat ieiunare ieiunium? ieiuna ab omni peccato, nullum cibum ſumas malitiæ nullas capias epulas voluptatis, nullo vino luxuriæ cōcaleſcas, ieiuna à malis actibus, abſtine à malis ſermonibus, contine te à cogitationibus peſſimis, noli contingere panes furtiuos peruerſę doctrinæ, non concupiſcas fallaces philoſophię cibos, qui te à veritate ſeducant: tale ieiunium Deo placet. Vt igitur ad hanc tanti præmij meſſem ſæpius vigilaremus, & ad cæleſtium honorum guſtum eniteremur frequentius, apoſtoli volentes Chriſtianos imitaturos eſſe Saluatoris abſtinentiam, inſtituerunt in quadraginta dies ieiunium ante paſcha ſeruandum. Id eſſe verum teſtis eſt diuus Hieron. in Epiſt. ad Marcellam, aduerſus Montanum, qui plures quadrageſimas ſeruandas prædicabat, ſcribens: Nos vnam quadrageſimam ſecundum traditionem Apoſtolorum, tempore nobis congruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadrageſimas, quaſi tres paſſi ſint Saluatores, non quo & per totum annum, excepta Pentecoſte, ieiunare non liceat, ſed quod aliud ſit neceſſitate, aliud voluntate munus offerre. & reliqua. Imo, ſi Chryſoſtomo credimus, ipſius CHRISTI *inſtitutum eſſe uidetur, qui homilia decima in geneſin, de ea re ita ſcribit: Nam quemadmodum in viis puplicis ſunt ſtationes & diuerticula, in quibus feſſi viatores & reſpirant & quieſcunt, vt alacrius poſtea iter ſuum conficiant: & ſicut in mari ſunt portus, vt in eos ſe recipiant nauigantes, dum ventorum impetus conquieſcat, & ſic iterum nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadrageſima ieiunij curſum ſuſcepere, quaſi ſtationes & diuerticula, & portus,*

& portus, per duos hebdomadę dies, Dominus quietem largitus eſt, vt & corpori aliquantulum ieiunij labores remittant, & exactis duobus illis diebus, in pulchre cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primo aſſignat, & quidem falſo: nam Telephorus auxit potius dierum numerum, quam eius inſtituti fuit autor, qui fertur conſtituiſſe, vt per ſeptem hebdomadas, ante paſcha, ieiunium obſeruaretur. Hoc temporis ſpacio computantur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne vno quidem prętermiſſo, ieiunandum erat: ſiquidem ex decreto Melchiadis perſpicue apparet, nullos tum dominicos dies à ieiunio vacuos fuiſſe: ille enim perdiu poſtea ſanxit, ne Dominico, neue quinto hebdomadæ die ieiunium celebraretur, quod eos dies idolorum cultores quaſi ſacros agerent. Sed hoc poſterius paulatim obſoleuit. Illud vero ſuperius iam ante Melchiadem in vſu erat, dicente Tertullian in lib. de militis corona: Die Dominico ieiunium nefas ducimus: eadem immunitate à die paſchę, vſque ad pentecoſten gaudemus, &c. Verum ita forte accidit, vt inſtitutum iam intermiſſum, à Melchiade renouatum fuerit. Quare Chryſoſto. eos ipſos dies, vt ſupra oſtendimus, à Domino datos ad recreandum corpus, recte affirmare videtur. Ad hunc denique modum Telephorus non inſtituit quadrageſimam, ſed ad eam vnam addidit hebdomadam, qua ſacerdotes duntaxat, vltra alios abſtinerent, vt illi qui ſanctiores eſſe debent, vel in hac obſeruatione ſancta, aliquid plus quam reliqui abſtinendo præſtarent. Poſthac Gregorius ſcripſiſſe fertur Auguſtino Anglorum antiſtiti, vt curaret, quo Anglici quoque ſacerdotes ſecundum Telophori decretum, ieiunium ſeruarent. Et id temporis ſpacium quinquageſima dictum, ſicut late patet in canon. decretis, vbi de ieiunio agitur: & id inſtitutum

deinde Aurelianenſis concilij autoritate antiquatum. Ceterum vnde dicta ſit quadrageſima, & quod habuerit principium, facile ambigitur. Etenim longo iam vſu venit, vt quadrageſima abſolute ponatur pro eo quadraginta dierum ſpacio, qui ſunt ieiunio ſacri, ſed quam Latine neſcio, niſi dicatur, quia ordine eſt dies quadrageſima ſacri ieiunij, & finis eiuſdem: ac inde ſic nominetur, quod ſit vltima dies ex quadraginta, ſicut ſecundus eſt vltimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui iſtiuſmodi partem temporis tanquam totius anni decimam ſacro ieiunio darent: nam cum annus conſtet ex CCCLXV. *diebus, ac horis ſex, decima pars eſt triginta ſex dies, & neſcio quot horæ: & quia deinde quatuor dies, ſicut infra dicemus, additi ſunt, ex eo, etſi ſatis inepte, nomen compoſuerunt, vt quadrageſima nuncupata ſit, quaſi quatuor & decima. At iſtuc ne ſomnium, cui ſimile eſt, forte putes, ſcriptum leges lib. diuinorum officiorum* VI. *Quadrageſimam vero alij iam vſque ab initio incipiebant eo die, qui nunc eſt primus ipſius quadrageſimæ Dominicus dies, ac ita continebat in ſe duos & quadraginta dies, alij vero à ſecunda feria præteritæ hebdomadæ, quod hodie noſtri monachi atque Narbonenſes Galli obſeruant. Verum cum in eo* XLII. *dierum numero ſex intereſſent Dominici dies, quibus ex ſcito Melchiadis fas non erat ieiunare, idcirco D. Gregorius, quemadmodum eodem in lib. patet, vt quadrageſimam redigeret ad* XL. *dies ieiunio ſacros, addidit ad eum ipſum numerum dies quatuor, voluitque feriam quartam præteritam, eſſe caput quadrageſimæ, quam multis cum cærimonijs tum ſacris, ſanctam & celebrem fecit. Primũ enim in Miſſa legitur illud Ioel prophetæ ſecundum caput, vbi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi euangeliſtæ, quo veri ieiunij modus præſcribitur. Sed ante ini-*

tium

tium Miſſæ factum, cineres conſecrantur, quibus populus aſpergatur: ſic nanque apud Iudæos, eos quos maxime pœniteret, cinere conſpergi ſolitos tradit Hieremias, cap. XXV. Deinde ſacerdos imponit eos cineres ſuper verticem capitis cuiuſque, dicens: Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris: apud alios ait: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, amen. Atque hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cuncti generatim mortales ſemel ſaltem in anno redduntur mortis memores, quod facit vt rectius viuamus, certo ſcientes nobis eſſe moriendum. Ad eum modũ dominus, veluti eſt lib. Geneſeos cap. 3. admonuit Adam poſtquam peccauerat, & in mortis neceſſitatem inciderat, de humani corporis imbecillitate dicens: In ſudore vultus tui veſcere pane, donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es: quia puluis es, & in puluerẽ reuerteris. Poſtremo vt ne ocyus quam ieiunium requireret, populus ad prandium aduolaret, iuſſum eſt, vt ſacra omnia ad nonam vſque horam producerentur, recitatis etiam ſimul veſperis, quas vocant. Quæ ſane cærimoniæ ac ſacra partim diui Gregorij opera & autoritate, partim Cabillionenſis concilij decreto inſtituta ſunt. Eſt autem Caballio, ſeu Cabellio, vel Cabillio, ita varie apud veteres autores legitur, teſte Ptolemæo, ciuitas in Lugdunenſi Gallia celebris, in qua ea frequens ſynodus habita eſt. Ad rem redeo. Eorũdem quoq; apoſtolorum decretũ fuit, ut tres hebdomadæ ante natalem Domini, vt ſolennes celebrarentur, adiunxeruntq; illis ieiunium, quod aliquan diu publice ſeruatum ferunt, nunc vero monachi maxime omniũ obſeruant. Tradiderunt & apoſtoli quattuor temporum ieiunia, vt Caliſtus primus, & Leo primus aſſerunt.

Quando

Quando primum ſacræ vigiliæ in ieiunium fuerint mutatæ, & ibidem, nocturna ſacra apud ueteres ſemper fuiſſe damnata, atq; de inſtituto ieiunij quartæ & ſextæ dierum hebdomadæ. CAP. IIII.

MOs fuit ſtatim ab initio creſcentis religionis, vt quia Saluator CHRISTVS *noctu naſci voluiſſet, ſacerdotes nocturno tempore ſurgerent, horaſq; canonicas canerent, teſtis Tertullianus qui ad uxorem ſcribit: Latebis ne tu cũ per noctem exurgis oratum? Item diuus Hieronymus, qui in ſermone de obſeruatione vigiliarũ aut quiſquis illius autor eſt (nã de ea re ambigitur) inquit: Hæc et huiuſmodi tanta ac talia ideo ſancti illi cecinerunt, & ſcripta reliquerũt, vt nos eorum poſteri paribus excitaremur exemplis ad celebrandas etiam noctibus ſalutis noſtræ excubias. Quod nempe ex præcepto domini fiebat dicentis ſuis diſcipulis: Sic non potuiſtis vna hora vigilare mecum? Vigilate & orate, vt ne intretis in tentationem: ſpiritus promptus eſt, ſed caro infirma. Et propheta illud ipſum decantat: Media nocte ſurgebam, vt confiterer tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ. Item Apoſtolus ait: Orationi inſiſtite vigilantes. Hinc populus quoque imitans illos paſtores qui circa Bethlehem atque gregem ſuum nocte excubias agentes, meruerunt primi de ortu Domini cognoſcere, ſolebat ea nocte quæ diem quẽpiam præceſſiſſet ſolennem, in templis ad ſepulcra martyrum pernoctare orando, ſacroſque hymnos canendo. Quod C. Plinij teſtimonio comprobatur, qui cum Bithyniam prouinciam obtineret, motus miſericordia ob multitudinem Chriſtianorum interemptorum, ad Traianum, cuius iuſſu ea ſæuitia eruperat, ſcripſit, multa hominum millia quotidie obtruncari, in quibus nihil omnino ſceleris inueniretur, niſi quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire,*

conuenire, carmenque CHRISTO *quaſi Deo canere. Sed quid damnoſa, vt ait Horatius, non minuit dies? Ea enim pietas poſtea paulatim in impietatem, illi ſacri hymni in diſſolutas cantiunculas, preces illæ in procaces affectus verti cœperunt. nam in eo nocturno conuentu, pueri puellæque amores iam licentius meditari, iuuenes palam ſtuprum offerre, ſenes lenocinium facere, & matronæ paſſim corrumpi minus erubeſcebant. Quod Vigilantius, qui mox in hæreſim eſt lapſus, præſentiens, vt idoneam culpandi anſam amplexus, cœpit eas excubias maxime omnium impugnare, publiceq; execrari. Contra Hieron. qui ab eo criminatore nihil non in malam partem aſſeri ſuſpicabatur, grauiter repugnabat, argumentans paucorum culpam non debere religioni damno eſſe, quia qui peccarent vigilando in templis, poſſent etiam in ſuis domibus, vel in alienis eadem facere: atq; non illepide in illum cauillans aiebat, Hoc facit contra vocabulum ſuum, vt velit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, vt domus Dei iamiam, ſicut veritas dicebat Iudæis, facta eſſet ſpelunca latronum, hoc eſt, ſtupratorum. Quod patres vbi animaduerterunt, vt ne id malum latius ſerperet, tandem aliquando ſtatuerunt, vt loco vigiliarum ieiunium indiceretur pridie diei cuiuſque feſti, ſi ille celebris ac præcipuus eſſet, & ſacerdotes nihilominus de media nocte ſurgerent, ac horas ſuas celebrarent: quia, vti Cyprianus ait, efficax fit precatio præcedente ieiunio. Manſit dein vigiliarum, id eſt, officij nomen huiuſmodi ieiunio, quod æque obſeruatur ac quadrageſimale. Atque huic creſcenti morbo tale eſt datum remedium, poſt tempora omnino diui Hieronymi, qui eo anno occidit, qui fuit ſalutis* CCCCXXII. *ſedente Bonifacio pontifice primo. Ita Ægyptij, teſte Herodoto, pridie*

diei

diei feſti ſolenne ieiuniũ habebant. Hunc ritum attendant, qui eiuſmodi diebus grauate abſtinent, & inde ſciant in cultu veri Dei & ſanctorum cum abſtinentia modum non debere grauem haberi, quẽ ab Aegyptijs in ſuis ſolennijs legimus obſeruatum. Ad rem redeo. Nimirum nocturna ſacra ſemper fuere multorum ſcelerum cauſa, id quod ad extremum fuit, quamobrem Romana ſeueritas, teſte Liuio, bacchanalia damnarit, cũ ſub nomine religionis, ſtupra puerorum fœminarumq; promiſcua, & corruptelę omnis generis fieri cœpiſſent: & Dyagundas Thebanus, teſte Cic. de legi. omnia nocturna ſacra ob illud ipſum apud Græcos lege perpetua ſuſtulit. Item quarto & ſexto hebdomadæ die ieiuniũ indixerũt patres, quod hoc die CHRISTVS *fuiſſet cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo deſtinaſſet. quod cenſuerat Apollonius orator inſignis, ſicuti in decret. canon. eſt, qui imperante Lucio Commodo, ſolus ea tempeſtate martyrium paſſus, quia de Chriſtianæ religionis laudibus, quod tunc capitale fuit, orationem habuiſſet. Teſtatur & de obſeruatione huius ieiunij Origenes ſuper* Leuitic. *ſcribens: Habemus quartam & ſextam ſeptimanę dies, quibus ſolenniter ieiunamus. Eiuſmodi ſexti diei ieiunium ab Anglis hodie ſanctiſſime ſeruatur, populis ſine controuerſia præ cunctis religioſiſſimis, ſicuti nos latius de ea re memorauimus in hiſtoria noſtra Anglica, quæ nuper diuũ auſpicis in publicũ prodijt.*

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in dominicum & ſabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias diſtinxerint, & ibidem a quibus errantium ſyderum vocabula fuerint illis diebus primum tributi. CAP. V.

SVbnectam perappoſite, vnde feriarum nomen ſit diebus hebdomadæ ſingulis inditũ. Porro Sylueſter Romanus Pontifex primus, vanorũ deorum

memo-

memoriā abhorrens, ſtatuit, vt dies hebdomadę, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati eſſent, ad numerū feriarum digererētur, vocarēturq; prima, ſecūda, tertia, quarta, quinta ſexta feria, ad eum prope modū, quo apud Hebræos, dies nomine ſabbatorum diſtincti fuerant. Saturni vero diem antiquo legis vocabulo ſabbatum, quod requiem ſignificat, & primam feriam quæ in locum Solis ſubiecta erat, vt diem domino ſacrum, dominicum appellari voluit: idq; feciſſe dicitur rogatu Conſtantini principis. Quanquam apoſtoli primo cum diem domino conſecrarant, quod Saluator noſter eo die à mortuis reſurrexiſſet, atque ocium ſabbati, id eſt, ocium, ſicut ait Origen. ab operatione peccati, in eundem verterant, vt perinde apud nos dominicus eſſet, ac ſabbatum apud Iudęos fuerat. Quod verum eſſe ex eo colligere licet, quod multo ante Syluestrum, aut Conſtantinum, Pius pontifex ſanxiſſe perhibetur, ſicut infra demonſtrabitur, Paſcha dominico die celebrari, & Tertullianus eum diem dominicum appellat, vti proximo capite demonſtrauimus. Quare iſtud inſtitutum forte id temporis minus ſeruatum, Syluester per hunc modum innouaſſe dicitur. Cęterum hæc dierum ratio nunc tantum in rebus diuinis habetur, cum vix dominico die cum ſabbato ſuum tenente locum, & id, credo, permittente Sole, & Saturno, reliqui priſtinum nomen recuperauerint. Vnde profecto pudendum eſt, ſimulq; dolendum, quod non antehac data ſint iſtis diebus Chriſtiana nomina, ne dij gentium inter nos, tam memorabile monimentum haberent. Feriæ apud veteres, erant dies, quibus nullum opus fieri liceret, dictæ à feriendis victimis, quæ immolabantur: vel à ferendis epulis, quæ tum maxime dabantur. Sed de ijs plura in capite inſequenti, cum de feſtis diebus ſermo fiet. Quod autem receptum eſt, dies

dies aſſignari ſeptem ſtellis, qui planetæ vocantur, inuentum Aegyptiorum putatur, teſte Dione hiſtorico.

De modo Chriſtianæ abſtinentiæ in cibis capeſſendis, cum ſolenne eſt ieiunium, & vnde ſit uſus apud nos conſecrandi menſas, legendiq; ſacra ſcripta dum editur, atque agendi gratias, poſt ſumptum cibum. CAP. VI.

CVm ieiunium agitur, primum à carne, & quocunque ciborum genere quod ſapiat carnem, ſicut ſunt lac, caſeus, oua, autore diuo Gregorio, abſtinendum eſt. Sed carnis vſum multo ante interdictum fuiſſe ijs qui per ieiunium abſtinent, teſtatur Chryſoſto. qui Gregorium ducẽtis anteceſſit annis, homilia tertia ad populũ, in detractores: Quę .n. inquit, vtilitas, cũ auibus et piſcibus abſtineamus, fratres uero mordeamus et comedamus? Quę lex à principio impoſita fuit, cũ Deus, vti eſt in Geneſ. lib. dixit: Ecce dedi vobis omnẽ herbã ſeminantẽ ſemen, quæ eſt in ſuperficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua eſt fructus arboris, ſeminans ſemen, vobis erit in eſcam. Ita, teſte Origene, primus homini cibus fuit ex oleribus et arborum fructibus, vſque ad Noe tempora. Et eam ipſam legem in ieiunio remanſiſſe ſatis conſtat, quãdo poſteritas illa ſemper eſt vſa. Abſtinendum dein & à cœnis, dicente Hieron. prout & in decretis ſcriptum eſt: Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio ſatietatẽ fugiens: nihil enim prodeſt tibi biduo vel triduo vacuum portare ventrem, ſi poſt pariter obſtruatur. Et ſubdit: Sint tibi ieiunia pura, continua moderataq;, id eſt, quotidie eſurire, quotidie prãdere. & rel. Docet Hierony. vt ſemel in die cibum capiamus, & illum quidem circa meridiem, quæ temporis portio iam vſu venit, vt prandio ſit data. Eſt illud ipſum impridẽ conuentus Gabilionẽſis decreto ſtatutum, quo excipitur, ne quiſquam ante ſacra meridiana peracta, pranſum eat: nulla hic mentio de

tio de cœna fit. Dixit Hieron. & refectio, id eſt, ipſius cibi capeſſendi actio, ſatietatem fugiat: ſi de prandio & cœna intellexiſſet, refectiones pluratiuo numero poſuiſſet. Hęc grata frugalitatis conſuetudo maiores noſtros in hoc genere ieiunij cum ſumma voluptate continuit: hæc nos eſurire quotidie, cum cœnas negligimus, & prandere quotidie abmonet. Sane ſi in ieiunio bis cibum capere fas eſſet, ecquę hic abſtinentiæ forma, vel ſpecies quidē foret? parui enim refert quo veſcaris cibo, ſi modo te ad ſummū ſatiaueris. Apud Romanos olim prandia non fuiſſe frequenti in vſu, autor eſt Seruius. Teſtatur idē Gell. ita ſcribens: Parſimonia apud veteres Romanos, & victus atq; cœnarū tenuitas non domeſtica ſolum obſeruatione, ac diſciplina, ſed publica quoq; animaduerſione, legumq; plurium ſanctionibus cuſtodita eſt. Romanis fœminis, vti nos alibi diximus, vini vſus quondam ignotus fuit. Hebræi in ſolenni ieiunio veſperi tantum comedebant, ſicuti lib. Iudicū. c. 20. & 2. Reg. cap. 1. legitur. Hūc quoq; morem apud noſtros aliquando ſeruatum Chryſoſt. innuere videtur, cū hom. 36. in Matth. prope finem ita dicat: Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore, menſa veſperi appoſita, ſi miniſter vocatus tardiuſcule acceſſerit, &c. Nos igitur ab ijs formam ieiunij accepiſſe videmur, ſed alio temperantiæ argumento: illi in medias noctes ſeſe paſcebant, nos merenda contenti, reliquum diei abſtinenter agimus. Hęc ieiunij ratio quāquam ab omnibus recepta eſt, riteq; vbiq; gentium ſeruatur, de ea tamen non ab re hoc loco latius quam volebam, memorauimus: ſunt enim nonnulli quorum Deus venter eſt, vt apoſtolus ait, qui velut fruges conſumere nati, omnia tam humana quam diuina præ lautiſſimis epulis haud magni ducant. Ii porro abortiui, vt dicunt, religionis filij, contendunt eſſe cœnandum in ieiunio,

modo

modo carnium vſus abſit. Huic tam pingui eſuritioni audiuimus nos qnandoque apud Anglos, Londini, neſcio quem concionatorem Franciſcani ordinis virum, voluiſſe copiã ſuppeditare ciborum, imo abſtinentię Chriſtianę fræna laxare, affirmãtem neminem teneri capitali peccato, ſi quadrageſimale ieiunium violaſſet, cum ex præſcripto legis, nihil contra ſancitum eſſet. Ita homo abſtinentiæ parum amicus de ieiunio præceptum Chriſti requirebat, vt (credo) ſuo amplo ventri haud tenuiculo cibo contento, honeſtius obediret. Sed ad id reclamante Ricardo eius loci epiſcopo in proxima concione, vt qui prodeſſe ſtudebat, vocem incaute emiſſam vltro reuocauit, vocem inquam nulli prorſus ſalutarem. Ieiunium enim cum corpori tum animo & perutile atque maxime neceſſarium eſt, inclamante Origene: Nam quomodo apud eos caſtitas incorrupta ſeruatur, niſi arctioribus continentiæ fulta ſubſidijs? Quomodo ſcripturis operam dabunt? Quomodo ſapientię & ſcientiæ ſtudent? nonne per continentiam ventris & gutturis? Quomodo quis ſeipſum caſtrat propter regnum cœlorum, niſi ciborum affluentiam reſecet, niſi abſtinentia vtatur miniſtra? Hæc ergo Chriſtianis ieiunandi ratio eſt. Hactenus ille. Proinde ex vſu noſtro non eſt, ex ſuggeſtis polliceri ſecus facientibus ac Chriſtiana temperantia poſcit, lexque iubet, impunitatem, quæ malorum ſemper auget audaciam. Quamuis ego omnino non facile conceſſerim, id fieri poſſe ſine capitali noxa, quando apoſtolorũ, vel atq; adeo CHRISTI, vt ſupra cap. 3. oſtẽdi, inſtitutũ ſic violatur, ſic patrũ autoritas flocci penditur, ſic deniq; religio ipſa negligitur, cum præſertim hoc tempus ſacrũ ſit, de quo idem Origenes: Habemus, inquit, quadrageſimæ dies ieiunijs conſecratos. Atq; iam ſatis liquet, quantum ſit piaculum, dare diſſolutis licentiam peccandi,

candi,ac religioſum populum à pio continẽtiæ officio auocare,ab eiuſq; pectore caſtũ ſummouere metum. Ceterum extra ieiunium legitimũ,& duos hebdomadæ dies,feriam ſextã ac ſabbatum habemus,quibus non licet veſci carnibus,prout iã ab initio Eccleſia receperat,conſtituerat,ſancieratq; . Aſt alijs diebus nefas eſt Chriſtiano homini cibum aliquẽ quo veſcantur ceteri mortales,ſtomachari,& velut ſuapte natura malũ repudiare cũ Saluator imperet, ita dicens diſcipulis ſuis: In quãcũq; ciuitatẽ intraueritis, & ſuſceperint vos,edite quæ apponũtur vobis. Apoſtolus itidẽ Timotheo iuſſit vt prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines veſcerentur, eſſe reijciendũ,quod,vt eius verbis vtar,quicquid creauit Deus,bonũ ſit,ſi cũ gratiarũ actionẽ ſumatur:ſanctificatur enim per verbũ Dei, & preces. Et idẽ ad Corinth. ait: Atqui eſca nos non cõmendat Deo, neq; ſi comedamus,aliquid nobis ſupereſt,neq; ſi nõ comedamus,quicquã nobis deeſt. Voluit tamen abſtinẽdum eſſe, ſi facultas iſta comedendi foret aliquando infirmioribus offenſioni. Quocirca Eleutherius vanas hominũ obſeruationes tollendi ſtudioſus ſtatuit contra Seuerianos hęreticos, vt ne quis Chriſtianus ab vllis abſtineret cibarijs, quę conſueuiſſent mortalibus vſui eſſe. Quod & contra Iudęos eſt, qui ex præſcripto legis, porcina ac quorundam aliorum animalium carne non veſcũtur, id quod in Leuitico fuſius proditur. Ecce quam ſuaue ſit Chriſtianæ temperantię iugum,quamq; leue onus:quamobrem apparet,quam impie faciant,qui illud reijcere conentur, cum præſertim liquido liqueat,ethnicos multo eo grauius ſemper tuliſſe non inuitos,quod planũ fecimus in tertio huius operis vol. cap. 5. vt qui velint ea omnia diſcere,illinc queãt haurire. Hęc tamen adijciam. In veteri inſtrumẽto legimus ſacerdotes qui miniſtrant in templo Dei, probiberi vinum & ſiceram bi

bere, ne ebrietate grauētur corda eorum, vt ſenſus vigeat ſemper, & tenuis ſit. Priſcis tēporibus nec carnibus ueſcebantur, nec animalia dijs immolabant, ſed liba & fructus, ceteraq; huiuſmodi ſacrificia pura dijs offerebāt: nam veſci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. de legib. et deorū aras polluere ſanguine, impium videbatur. Qui volebāt ſacris Iſis initiari, illis ieiunium x. dierum indicebatur, dicente Apul. lib. 11: Illud plane cūctis arbitris præcepit, decē cōtinuis illis diebus cibariam voluptatem coercerē, neq; vllum animal eſſem, & inuinius eſſem. Liuius ſcribens de matre filium initiatura bacchanalibus, refert, decem dierū caſtimonia opus eſſe. Vnde Hieron. veriſſime ait: Venter & genitalia ſibimetipſis vicina ſunt, ut ex vicinitate mēbrorum, confœderatio intelligatur vitiorum. Itē Cyprianus: Ieiunijs vitiorum ſentina ſiccatur, petulantia marcet, concupiſcentia languet, fugitiuę abeunt voluptates. Videant igitur, qui vel grauate abſtinentia vtuntur, vel qui ſuperſtitionis cauſa abſtinent, verum cum dies feſtus venerit, ſaturantur ad vomitū, quā turpe ſit homini chriſtiano nō abſtinere, aut non abſtinendū eſſe modis omnibus docere, cū præſertim intemperāter viuere, non tam male viuere ſit, vt quidā ſapiens ait, quam diu mori. Item noſtris mos eſt, menſam iam inſtructam ſacris quibuſdā conſecrare uerbis prius quā ueſci incipiāt: quod ad imitationē CHRISTI fit, quippe qui eum ritū ſeruaſſe fertur, cum in deſerto quinq; panes, cum apud Emaus coram duobus diſcipulis, menſam conſecrauit. Eſt inſuper vſus agendi gratias poſt prandiū cœnamue, id quod vel illum facere conſueuiſſe conſtat, & apoſtolus fieri pręſcripſiſſe videtur, qui, vt paulo ſuperius oſtendimus, ait bonum eſſe quodcunq; ciborū genus, ſi cum gratiarum actione capiatur. Poteſt & ab Hebræis videri ſumptū, quia illi immolatas edēbāt eſcas. Quod vero conſuetudinis

ſuetudinis eſt, vt dum comeditur, ſacra legãtur ſcripta, hoc ex vetuſtiſſimo more habetur, vel diuo Auguſt. teſte, in libello de cõmuni vita ſacerdotũ, vbi inquit: Cum acceditis ad menſam, donec inde ſurgatis, quod vobis ſecundum conſuetudinem legitur, ſine tumultu, ſine contentione audite, ne ſolæ vobis fauces ſumant cibum; ſed & aures eſuriant Dei verbum. Auguſt. hactenus. Hoc ego ex Saluatoris inſtituto profectum dixerim: ille enim cum alias ſæpius edendo docere conſueuit, tum poſtremo inter cœnam, diſcipulos veſcẽtes de conſummatione omnium fere myſteriorum religionis docuit, velut Matth. cap. 26. abunde demõſtrat. Vnde patres vt memoriam frequentarent tam ſalutaris inſtituti, hunc ſacræ ſcripturæ in menſis legendæ ritum, iam inde ab initio introduxiſſe videntur.

De origine rationis feſtorum dierum apud Romanos, & noſtros, & cur conſtituti ſunt, & ſoli Deo eſſe ſacrificandum, ac de more natalẽ colendi diem, paſchaq; celebrandi, & conſecrandi paſchales candelas. CAP. VII.

IVdeos ſua habuiſſe ſabbata, hoc eſt, dies feſtos, ſupra declarauimus abunde, cũ de ritu ſacrificandi facta eſt mentio, qui quẽuis feſtum diẽ perinde ſabbatũ vocabat, ac Romani ferias, quarũ apud eos quatuor ĩ primis erant genera. Statiuę vniuerſi populi cõmunes, quę certis & cõſtitutis diebus fiebãt, in quibus pręcipue edebãtur ludi, id eſt, lupercalia, agonalia, carmentalia, conſualia. Agonalia Feſtus vocat ſacra Dei Agonij pręſidẽtis rebus agẽdis: ſicut carmentalia dicuntur ſacra Carmentę matris Euandri, quę ita nuncupata eſt, quod mulier fatidica carminibus reſponſa daret: nã ei ante Nicoſtrata nomen fuerat. Conſualia à Romulo inſtituta Conſo, quẽ conſilij Deũ putabant. In circo maximo ad aram, teſte Diony. ſubterraneã ſacrificia & ludi fiebãt, quibus virgines Sabinę raptę fue-

rant Conceptiuę, quę quotannis à magiſtratibus uel ſacerdotibus concipiebantur, in certos ſiue in incertos dies, vt erãt latinę, ſemẽtinę, paganalia, compitalia. Imperatiuę, quas conſules vel prętores pro arbitrio indicebant. Et nundinę paganorum ac ruſticorum, quibus ad negotia & merces conueniebant. Item nouendiale ſacrum, cuius origo talis fuit. Cum enim Tullo Hoſtilio rege, Romam eſſet nuntiatum, in Albano monte lapidibus pluiſſe, placuit vt nouem dierum ferię celebrarentur. Quę religio in multas exiuit ętates, vt quoties tale eſſet prodigium, huiuſmodi nouendiale fieret ſacrum. autor Liuius, ab vrbe condita. Erant pręterea priuatę, ac proprię familiarum, quas quęq; familia ex vſu domeſticę pietatis ſeruabat, vt Claudię ferię, & Aemilię. Item ſingulorum, vt natalium dierum, quę natalitię dicebantur, & fulgurum, & funerum expiationes. Fuit mos iſte & apud Perſas, vt ſuum quiſq; diem natalem pro facultatibus, multis ſacris ac opiparis conuiuijs colerent, vnde ad Romanos forſitan fluxit, quibus in ſolis natalibus ſacris, ſeſe varijs etiam libidinis intemperantię voluptatibus dare fas erat. Virgil. in Bucol. pręclare demonſtrat: Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis Iola. At in alijs caſte dies agebant, ac tam natali die, quam funerum, in templa cibos pauperibus afferebant, ibiq; edebant. Manauit & ad nos inſtitutum, quando teſte Tertul. lib. de militis corona, noſtri illis ipſis diebus oblationes faciebant, in temploq; vna epulabãtur, quę poſtea luxuries Nicenę ſynodi decreto ſublata eſt. Fuit vel Ambroſij temporibus talis diei cultus celebris, qui epiſtola quadam ad Felicem epiſcopum Comenſem monet natalem diem vnicuiq; non ludis voluptatibusue alijs, ſed tantum precibus agendum. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorſum apud nos in omnem venit obliuionem, quo ſcilicet no-

ſtrę

ſtrę ſordidę infantię penitus immemores, omni tempore poſt inſolentiores euadamus. Fuerunt & ferię denicales nominatę quę agebãtur, cum hominis mortui cauſa, familia purgaretur Gręci enim νεκρὸν, mortuum dicunt. Harum feriarum meminit Columella hiſce verbis: Nos apud pontifices legimus ferijs tantum denicalibus mulos iungere non licere, ceteris licere. Affirmabant autem pollui ferias, ſi in ijs opus aliquod fieret: ideo per pręconem denuntiabatur, ne quod opus fieret, & præcepti negligens mulctabatur. Ac à ferijs feſti dies dicti ſunt feriati, quibus ferię celebrabantur: ſicut profeſti à pro, dictione priuatiua, hoc eſt, non feſti ſunt dies, qui erant ad rem vel priuatam vel publicam miniſtrandã, hominibus cõceſſi. Erant vel faſti dies, quibus ſine piaculo, prętoribus licebat tria verba fieri, Do, dico, addico: & nefaſti ijs cõtrarij, quibus fari non licebat. quę omnia Ouid. in Faſt. late perſequitur, & Liuius ac Dionyſius appoſite meminerunt, necnon & Feſtus. Hac ratione patres, quia lex Iudęorũ vmbra fuit futurorum bonorum, conſtituerunt dies feſtos, quibus Chriſtiani omiſſis profanis negotijs, diuinis vacarent rebus, ſacram ſcripturã perdiſcerent, ſacras audirent conciones, debitumq; Deo honorem ſacrificando, orando, bene agendo haberent, ac ſimul memoriam diuorũ, diebus qui illis ſacri eſſent, colerent: nã ſoli Deo ſacrificandũ eſt, teſtificante Barnaba, & Paulo. Is enim cum Lyſtræ claudum ex vtero matris ſuę iuſſiſſet ambulare, quemadmodum in Actis commemoratur, & ille continuo nequaquã pedibus debilis exiluiſſet, ac turbę ob id miraculũ voluiſſent ei & Barnabę immolare, ambo conſciſſis tunicis ſuis exiuerunt in turbas, clamãtes, atq; dicentes: Viri, qui hęc facitis? et nos mortales ſumus ſimiles vobis homines, annuntiantes, vt ab his vanis cõuertamini ad Deũ viuum, & reliq. Diui vero honorandi ſunt, quod iam

filij & hęredes CHRISTI, *vt ait apoſtolus, effecti ſint, qui pro nobis orent, & idcirco illis tẽpla & aræ dedicantur, vt ſimul eos, ſimul Deũ debita veneratione colamus. Vnde in pſal.* 148. *Laudate dominũ in ſanctis eius. Ad rem redeo. Primum omnium ab apoſtolis, deinde à patribus feſtorum dierũ ratio inita eſt, vti proximo cap. ſubtilius diſſeretur, & præſertim paſcha, quia inde omnia religionis myſteria initium ſumpſerint, quod Pius primus, dominico die celebrandum conſtituit. Deinde orta diſſenſione ſuper ea re, Victor qui ſedere cœpit anno circiter* CXCVI. *à natali Saluatoris, ſanxit ex ſentẽtia Eleutherij, cui in pontificatum ſucceſſit, vt paſcha dominico omnino celebraretur die, à* XIIII. *luna primi menſis, ad* XXI. *ne cum Iudęis Chriſtianorum ratio cõgrueret, quibus moris fuit, illud ſolenne aliquanto prius celebrare. Id decretum externorum antiſtitum quidam ab initio repudiarunt, rati ſe haud inepte facere, qui nihil aberrarent à Ioannis inſtituto, qui chariſſimus fuiſſet* CHRISTO: *& ſatis cõſtaret, eum ipſum quoad vixiſſet,* Iudæorum *more paſchale tempus obſeruaſſe. Polycrates Epheſius epiſcopus de ea re ſcribens: Nos, inquit, inuiolabilem celebramus diem, neq; adijcientes quicquam, neq; minuentes.* Ita *inter noſtros eatenus eſt diſceptatum, quoad ad eum quem nunc tenemus modum, illud ſacrum ſit conſtitutum celebratum iri, qui etiam quibuſdam nõ ſatis probatur. Paſcha, vt ſupra oſtendimus, Hebraica eſt vox & ſignificat tranſitum: quod verum eſſe euãgeliſta innuit, cum celebraretur à Domino paſcha cum diſcipulis, aiens: Ante diem autem feſtum paſchæ, ſciens* IESVS *quia veniſſet hora eius, vt tranſiret ex hoc mundo ad patrem, &c. Cereæ paſchales candelæ, vt dominicæ reſurrectionis ſabbato per ſingula templa conſecrarentur, Zozimus autor fuit.*

De

De primo feſtorum dierum inſtituto, & vtrum pentecoſte fuerit apoſtolorum temporibus dies feſtus: atque vnde mos ſit adſcribendi bene de Chriſtiana religione meritos ad diuorum catalogum. CAP. VIII.

TRadidimus ſupra diuũ Ioan. apoſtolũ paſcha celebraſſe, id quod & alij fecere apoſtoli: quos ſimul autores fuiſſe perhibẽt, vt oẽs illi dies quibus Saluator noſter ad ſalutẽ atq; diſciplinã noſtrã aliqua peregiſſet myſteria, ſacri eſſent, vtq; apud poſteros maiori haberentur venerationi, eos primũ religioſe coluiſſe, quãdiu vixiſſent. Cuiuſmodi ſunt dies dominici, aduẽtus Domini, natalis, & circũciſio eiuſdẽ, epiphania, itẽ Virginis purificatio, quam vocant, quadrageſimę dies, dominica palmarum, cœna Domini, quando poſt euchariſtiã inſtitutam, pedes lauit diſcipulis, paraſceue, paſcha, aſcenſus Chriſti in cœlum, pentecoſte. Quod ſolenne ab Hebræis prius conſueuit celebrari: apud eos enim poſtquã agnus immolatus fuerat, quinquageſimo deinde die data eſt lex Moſi ſcripta digito Dei. Cũ CHRISTVS *velut ouis ut immolaretur, ductus à Iudæis eſt occiſus, noſtrum paſcha fuit ac poſt quinquaginta dies diſcipuli ſpiritum ſanctum accepere. Quanquam ſunt, qui tradant pentecoſtes diem non fuiſſe feſtum apoſtolorum temporibus: in qua re eos hallucinari plane oſtendit Lucas in Actis cap. 20. ita ſcribens: Propoſuerat enim Paulus prænauigare Epheſum, ne tempus tereret in Aſia: feſtinabat enim, ſi poſſibile ſibi eſſet, vt diem pẽtecoſtes ageret Hieroſolymis, &c. Cur tanto Paulus opere ad illum ipſum diem agitandũ properaſſet, niſi fuiſſet iam tum apud noſtros feſtus quam celebratiſſimus? Transfiguratio quoq;, teſte Origene, primum à Iudæis eſt: voluit etenim* CHRISTVS, *vt quemadmodũ facies Moſis ex cõmunicatione colloquij Dei glorioſa facta eſt, ſic dimiſſo iam*

velo, ſeſe transformatum apoſtoli Petrus & Iacobus & Ioannes contemplarentur. Sancti Patres igitur huiuſmodi ſacrorum dierum rationem edocti, ut commodius plebs Chriſtiana conueniret ad ſacram concionem, & ad cultum diuinum concelebrandum, habito Lugduni antiſtitum conuentu, & illos ſanxerunt dies eſſe colendos, & alios complures conſtituerunt, qui Chriſtianis perpetuo feſti eſſent, quibus aut ſancti è vita hac calamitoſa in cœlum migraſſent, aut aliquid in religione ſanctum eſſet geſtum. Qui nempe dies his ſunt diuis ſacri, Stephano protomartyri, Innocentibus, Silueſtro, Ioãni baptiſtæ. XII. apoſtolis, Paulo gentium doctori, Deiparæ virgini, Laurentio, Michaeli, Martino, & communiter omnibus ſanctis, quod Bonifacij quarti decretum fuit. Is enim pantheon uetuſtum Marci Agrippæ opus, diuæ Mariæ virgini atque diuis omnibus, Phocæ imperatoris permiſſu, ad quartũ. Iduum Maij ſacrauit, excluſoque malorum dæmonum cultu, quorum ſimulacra plura hic numero fuerant, locum expiauit. Gregorius deinde III. fertur autor fuiſſe, ut id ſacrum Calend. Nouẽbris celebraretur. Item & cruci ex qua pependerat ſalus noſtra, ſolennis dies data eſt, ac euchariſtiæ ab Vrbano IIII. pariter dies dedicatus aſſignatuſque. Eſt & diuo Petro apoſtolo iampridem rogatu Conſtantini imperatoris, ad memoriam tormentorum, quæ pro religione tuliſſet, conſtituta feſta dies à Silueſtro, quæ ad uincula nuncupatur, prout in libello quodam de uinculis Sancti Petri continetur, qui diuo Hieron. tametſi parum uere, adſcribitur. Deinde dies alij alijs feſti feſtis ex paruis quandoque cauſis accumulati ſunt, id quod haud ſcimus an expedierit, cum præſertim uideamus eo rediſſe Chriſtianorum mores, ut quam olim ex religionis uſu erat hæc inſtituere, iã nũc præſtare uideatur eadem

antiqua-

antiquare, cum bona pars hominum otium iſtud feſtorum dierum non ad orandum, non ad diuina ſcripta audienda, cuius rei cauſa datum eſt, ſed ad omnifariam bonorũ morum corruptelam augendam, in dies magis magiſque impudenter cõſumat, dictitans ſe id animi gratia facere, quaſi plane ſentiens cum Platone, qui ob illud ipſum, Deum eiuſmodi feſta ſacra inſtituiſſe aiebat. Quod tantum abfuit vt maiores noſtri fecerint, vt etiam hoc ipſum audacter ethnicis vitio dederint, teſte Tertulliano in apologetico, cum de Cęſarum ſolennibus ſacris loquitur, vbi inquit: Propterea igitur publici hoſtes Chriſtiani, quia imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicant? Grande videlicet officium, focos & choros in publicum ducere, vicatim epulari, ciuitatem tabernę habitu abolefacere, vino lutum cogere, certatim curſitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? O nos merito damnãdos: cur enim vota & gaudia Cęſarum caſti & ſobrij et probi expungimus? etc. Non putauit Tertullianus futurum, vt iſta omnia in noſtros chriſtianos aliquando caderent, qui hoc loco ethnicos deridet, et tamen venit tempus, cum eos potius Cęſarum, quam CHRISTI, *ſolennes ritus celebramus. Sed ad reliqua explicanda redeamus. Felix primus conſulens glorię martyrum, ſtatuit, vt in eorum memoriam annua ſacra fierent, veluti Gregorius poſtea ſuper eorundem corpora vti itidem ſacrificaretur, voluit. Quod Vigilantius omnino reſpuendum cenſebat, prout latius explicabitur, cum de ſanctorum reliquijs mentio fiet. Fertur tamen Anacletus eius rei prior fuiſſe autor. Ex quo cõſentaneum eſt, vt poſtea Felix & rem diuinam ad martyrum memoriam faciendam decreuerit. Idem Felix, vt veteri in*

literis

literis proditū eſt, autor fuit, vt cuncti eo die vicatim feriarentur, quo aliquod templum dedicaretur: voluitque, vt ſi de conſecratione ignoratum foret, vtpote vetuſtate deletrice monimentorum, denuo conſecraretur, affirmans non dici iteratum, quod factum eſſe neſciretur. At Felix III poſt hæc inſtituit, vt à ſolis epiſcopis dedicarentur templa, eſſetque dies ille feſtus anniuerſarius. Et illud ex imitatione Hebræorum, qui, vt ſupra ex teſtimonio Ioſephi oſtendimus, eum quoque feſtum diem agebant. Cæterum illud appoſite admonendum, feſtum alicuius diui vocitari diem, ac eſſe ei ſacrum, quo ille è vita diſceſſiſſet ad cælum: nam quemadmodum quis naſci dicitur, cum de utero matris in hanc prodit lucem, ita pari ratione poteſt merito exiſtimari natus, cum eius anima vinculis carnis ſoluta ad lucem redit æternam. Vnde mos inoleuit, ut dies huiuſmodi diuorum vitæ extremos natales, & ſacra illis ſolennia non funebria, ſed natalia appellaremus. Natalis autem Saluatoris tantum, & Ioannis Zachariæ dies ſacer ſolenniſque eſt, quod vterque in matris vtero ſanctus eſſe factus fuiſſet, teſte Auguſt. Eſt & Deiparæ virginis poſtremo natalis quoque dies ſacer habitus. Vt vero mortales bene meriti inter deos referantur, mos eſt apud ethnicos adeo vetus, vt pene nihil eo ſit vetuſtius, quādo antiquitas ſtatim ab initio ſuos reges ac alios cum ob accepta beneficia, tum ob virtutes, deos facere conſueuit: prout in primo huius operis vol. ſparſim diximus. Sed ante omnes, Romani id multis cerimonijs factitabant, quod ſupra lib. 3. memorauimus. Huius rei meliorem rationem noſtri pontifices ſecuti non dubitanter videri poſſunt. Nam quod Felix & Greg. annua ſacra faciendà ad memoriā martyrū inſtituerunt, illud plane aliud nihil fuit, niſi eos martyres decernere eſſe ſanctos. Verum poſtremo, vt ne vnuſquiſque arbitratu

bitratu ſuo hunc vel illum pro diuo haberet coleretue, Alexander tertius ſtatuit, vt nulli mortalium diuinus honor in terris haberetur publice, niſi illi, qui prius ex edicto apoſtolico diuorum eſſet catalogo adſcriptus. Hoc decretum inter decretales epiſtolas, in titulo de reliquijs ſanctorum, ſcriptum leges.

Qui primi apud nos inſtituerint, ut anniuerſaria iuſta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem de legitimo tempore lugendi mortuos, deque lugentium veſtitu, eorundemque corporis habitu, ac quando luctus minueretur, & quare Francorum reginæ, dum ſunt viduæ, albis vtantur veſtibus. CAP. IX.

MOrtuis iuſta facienda Pelagius Romanus pontifex primus curaſſe fertur: quod Iſidorus apoſtolis adſcribit, qui & ipſe illum modum exequiarum quæ hodie fiunt, adauxit. Ambroſius id ab Hebræis fluxiſſe ad poſteros autumat, qui Iacob demortuũ quadragĩta dies luxere, & Moſen triginta: ſat eſt enim id tẽpus ſapienti ad lachrymas. Fuit et Romanis lugendi ratio, ſiquidem Numa dijs manibus ſacra adiecit, cũ Libitinæ ara, ſiue Proſerpina ea fuerit, vt multis perſuaſum eſt, ſiue Venus. Puerum trimo minorẽ lugeri vetuit: neque natu grandiorem, plures menſes lugẽdum cenſuit, quam vixiſſet annos. Tempus longiſſimi luctus coniugalis in decem menſes extendit, non vt, ſicut inquit Seneca lib. epiſt. 7. tandiu fœminæ lugerent, ſed ne diutius. Teſtatur idem Ouidius, qui in primo Faſt. ſic ait:

Per totidem menſes à funere coniugis uxor.
Suſtinet in uidua triſtia ſigna domo.

Si qua vero mulier ante x. *mẽſes, ab obitu mariti nupſiſſet, probro notabatur, vt in lib. Codicis legitur, et ex decreto Numæ, prout ait Plutar. uaccam prægnantem immolabat.*

bat. Quod nempe inſtitutum ſi hodie cum alibi, tum in noſtra Anglia ſeruaretur, raros vtiq; haberemus de armẽtis vitulos, cum bona pars viduarum mulierum nõ expectet, dum tẽpus illud ab obitu virorum prætereat. Item in luctu fœminæ purpuram atq; aurum deponebãt, albaſq; veſtes, teſte eodẽ Plutar. in problemat, induebant, idemq; propin quos factitare voluerũt, ut quemadmodum mortui corpus, albis veſtibus velarentur. Alba autẽ ueſte idcirco cadauer exornabant, quia ſolus albus color ſyncerus ac purus mini meq; inquinatus eſt, & ob id mortuis aptiſſimus Sic in euãgelio legimus corpus Domini ſindone inuolutũ fuiſſe, quo vocabulo lineum velum ſignificatur. Mox eandem purpuram & aurũ cum eluxiſſent, ſumebant. autor Liuius. Hinc arbitror natum, vt hodie reginæ Francorum poſt mortem viri, albis tantum induãtur veſtibus, et ſi qua vidua ſit, regina alba vulgo vocitetur. Apud Iudæos luctus xxx. diebus finiebatur, id quod apud Anglos quoq; ſeruatur. Præterea lugentes induebant ſaccum: ſic Iacob fleuit Ioſeph, & Dauid operto capite,. Abſalon. teſtis eſt Hier. Itẽ caput barbamq; radebant. Eſaias: In cunctis capitibus eius caluitium, omnis barba radetur. Contra noſtris barba promittitur. Cæterum antiqui vt plurimũ nigra veſtimenta in luctu induebãt. Amiculum nigellum, dicitur à Varrone ueſtitus lugubris, quod anthracinum vocabant, ἄνθραξ enim Græce carbo appellatur. Vnde Apul. ait in Aſino ſuo, lib. 2. Vmbroſum demonſtrat cubiculum, matronam flebilem fuſca veſte contectam. Item capillum ſibi vellere, faciẽ unguibus lacerare, complodere manus, necnon capillitium, Iudæorum ritu, cinere inſpergere turpareque, dicẽte eodem Apul. lib. 9. Diſcerptæ comæ ſemicanæ, ſordentes inſperſu cineris. Præter hoc vltimũ, reliqua omnia noſtri cum primis Itali, in re funerea iuxta dementer ſeruant, ab ipſis pri

ſcis,

ſcis, vt iam liquido liquet, proculdubio accepta. Ipſum autem veſtitum lugubrẽ omnes pene gentes noſtri Chriſtiani orbis annum integrum induunt, interdum tamen ante illud tempus deponunt, propter publicum gaudium, vel magiſtratus ineundi honorem, aut nuptias faciẽdas. Ita olim Romano populo minuebatur luctus, cum ſuſceptum publice votum ſoluebatur, ædes dedicabatur, luſtrum condebatur: priuatis hominibus, cum puella deſponderetur, cum honos in familiam veniret, cum captiuus aliquis liberatus domũ rediret, aut cum natus eſſet propinquior quis cognatione, quam is, qui lugeretur. Illud item ex more eorundem eſt, vt apud nos cadauera abluantur, & quandoq; vngantur, præſertim nobilium. De qua re Ennius:

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Anna Virgiliana: Date vulnera lymphis

Abluam. *Atq; id officij, ſicut etiã nunc fit, à propinquioribus præſtabatur. Quod hodie demortuorũ anniuerſaria iuſta fiunt poſtridie Cal. Nouembrium, eius rei, ut fama eſt, & Petrus Damianus teſtatur, Odilo autor fuit. Is vir præfectus monachorum Cluniacenſium, cum in Sicilia, ſedente Ioan.* XVIII. *Rom. pontifice, circa Aetnam montem frequenter audiret gemitus clamoreſque, qui ibi teſte Trogo, partim ex fremitu feruẽtis æſtus maris, partem ex eructatione Aetnei ignis, vbi acrior per ſpiramenta cauernarum ventus incumbit, iugiter fiunt, ratus eſt cacodæmones lamentari, quod per preces & ſacrificia Chriſtianorũ, animæ mortuorum ab illis ſupplicijs liberarentur: nã conſtans vulgi opinio eſt, ad Aetnam montẽ, vbi perpetuũ incendium tot iam ſeculis flagrauit, aut ad inferos aditũ patere, vel in ea ignea voragine ſontiũ animas expiari. Itaq; protinus egit cum ſuis monachis, vt poſtquã Cal. Nouẽb. in diuorum omnium honorem ſacrificaſſent, ſequenti itidẽ die cun-*

dic cunctis uita priuatis iuſta facerent. Quod inſtitutum ut pietatis plenum patres demū receperunt. Fuit is annus circiter M. *alter humanæ ſalutis. At iampridem inoleuerat mos hic apud veteres parētandi ad ſepulcrū, quod indicat M. Tullius in* 1. *Philippica dicēs: Vt cuius ſepulcrum nuſquam extet, vbi parentetur, ei publice ſupplicetur. Et in orat. pro Flacco: Litemus igitur, inquit, Lentulo, parentemus Cethego. Sic fiebat annua parētatio, id eſt, ſacrificium quotannis ad honorem mortuorum, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, ſcribentes Laurentiā annuæ parentationis honore dignatam. Sic nos illud ipſum inſtitutum pro ſalute mortuorum ſeruamus. Vnde omnino factum videtur, vt Odiloni in mentem venerit huius religionis celebrandi anniuerſarias demortuorum exequias.*

De origine nouendialis ſeptendialiſque ſacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eoſque non lugendi, ac de ſapienti Thracum inſtituto, & modo apud priſcos efferēdi funeris ad ſepulcrū, atq; de initio funebris pōpæ, extruendorumq; ſepulcrorum forma, ac eorundē iuris religione. CAP. X.

Fiebat ſacrificium pro mortuis, nono die, quo quis ſepultus fuiſſet, quod dicebatur nouendiale. Horat. in epodo: Nouendiales diſſipare pulueres. Item ludi qui in honorē mortuorum celebrabantur, nouendiales nuncupabantur. Teſtatur idem Seruius ſuper quinto Aeneidos, enarrans illud:

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit. *vbi ait, apud maiores modū fuiſſe, vt vbicunq; quiſpiam extinctus fuiſſet, ad domum ſuam referretur, octauo die incenderetur, nono ſepeliretur. Donatus quoq; in comment. Phormionis dicit, in funere nonū diem voti habere inſtaurationem. Hinc igitur apud nos hodie mortuorū iuſta ſeptimo die à funere, demptis ex vete-*

rum in-

rum inſtituto illis duobus diebus, fiunt: ideoq; in canonicis decret. diſtinct. 44. præcipitur, Nullus presbyter ad ſeptendialia defuncti ſolẽnia celebranda vocatus, ſe inebriare vllatenus audeat: quandoquidem tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit vigeſimonono die, poſtquã mortuus eſt ſepultus. Nos videmur ſeptimo die ſacrificiũ pro mortuis facere, ſicut in nuptijs apud priſcos ſeptima dies inſtaurationem voti habebat, ut quemadmodum hoc die initium propagandi generis celebre erat, ſic etiam illo eodem die finis cuiuſq; ſolennis haberetur. Fuit & mos offerendi pro mortuis, dicente Tertull. in libro de militis corona: Oblationes pro defunctis, pro natalitijs, annua die facimus. Hinc profecto ſatis liquet, iam vſq; à principio orti prope euangelij, ſententiam perquam ſanctam per animos hominum perſuaſiſſe, mortuos per piam viuorum operam iuuari. Cæterum quãtum iſtud charitatis officium uita iam priuatis opituletur, docet Auguſt. vt eius teſtatur ἐγχειρίδιον, ita ſcribens: Neq; negãdum eſt defunctorum animas pietate ſuorum viuentium releuari, cum pro illis ſacrificium offertur, vel eleemoſynæ in eccleſia fiunt. Sed illis hæc proſunt, qui cum viuerent, vt hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerunt. Eſt quidam viuendi modus nec tam bonus, vt non requirat iſta poſt mortem: nec tam malus, ut ei non proſint iſta poſt mortem. Et vt rem planiorem faciat, pergit: Quibus autem proſunt, aut ad hoc proſunt, vt ſit plena remiſſio, aut certe vt tolerabilior fiat ipſa damnatio. Atque quoniam neſcimus quomodo cũ illis in altera vita agatur, propterea orãdũ eſt iuxta pro omnibus in CHRISTO *renatis, quo eis beneficiũ noſtrũ ſuperſit potius, quã deſit. Contra non lugendũ, dicẽte Cypriano: Nobis quoq; reuelatũ eſt, vt conſtanter prædicarẽ fratres noſtros nõ eſſe lugẽdos accerſione dominica de ſeculo liberatos, cum*

vos, cum ſciam non eos amitti, ſed præmitti, & recedentes præcedere. Et Hierony. ad Paulā de dormitione Bleſillæ dicit, ſimul admonens ne quiſquā ad id faciendū moueatur Hebræorū exemplo, cū illi ideo mortuos lugerēt, quia ante CHRISTI *aduētū ad inferos nouerāt eſſe deſcenſuros. Vnde ſubdit: Nos uero qui* CHRISTVM *īduimus, quibus ſpes certa eſt ad ſuperos remeandi, nō debemus ſuper mortuos contriſtari, &c. Quod nauiter olim faciebāt Maſſilienſes Galliarū populi, qui ſine lamentatione, ſine planctu, funeris diē domeſtico ſacrificio, neceſſariorumq; conuiuio finiebant: quod Angli hodie rite ſeruant, animaduertentes, credo, nihil ad rem attinere, humano indulgere dolori, vt ſtulte cōquerendo, quod Deus immortalitatem ſuam noluerit nobiſcū partiri, cum præſertim moriendo relinquamus labores & pericula, quę ſtatim naſcendo ſubimus. Quapropter Thraces huius rei memores, natales dies hominū, uti alibi diximus, flebiliter, exequias cum hilaritate merito celebrabant. Illud perappoſite addam: more priſco præcedebat funus, homines ſequebantur, quaſi poſt ipſum mortuum morituri, ſubſecuturique: à quibus ſupremum uerbū dicebatur, Vale, nos te ſequemur. Virgilius:*

Salue æternum mihi maxime Palla,
Aeternumq; vale. *Et de Polydoro:*
animamq; ſepulchro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.

Hinc exequias dici autumat Donatus, narrans illud Terentianum: Funus interim procedit, nos ſequimur. Verumenimuero hoc tempore homines ordine prepoſtero præcedunt in pompa funebri, cadauere ſubſequēte, id quod ętate Hieronymi fiebat, qui ſcribens ad Paulam de dormitione Bleſillæ, indicat ordinem pompæ funereæ præire ſolitum ante cadauer. Item, teſte Seruio, ad honorem præſertim

tim regum & nobilium, cum ſaculis præcedebat populus. Virgilius de Pallante.

Lucet uia longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.

Vnde haud dubie ortum eſt, vt apud nos illud idem in cuiuſuis funere ſeruetur. Præterea lectos ponebant. Idem Virgilius in ſexto de Marcello:

-uel quæ Tyberine videbis.
Funera, cum tumulum præterlabere iacentem,

Ferebantur inſuper mortui ad tubam. Idem:

It cælo clamorq; virum, clangorq; tubarum.

Et Perſius hæc omnia ponit:

Hic tuba, candelæ, tandemq; beatulus alto
Compoſitus lecto.

Item cum tubis in funeribus tibiæ quoque ac tympana adhibebantur, & ea omnia, vt hominum mortuos lugentium animi languentes eiuſmodi ſono excitati, minus dolorem ſentirent, qui ijs oblectamentis facile diſtrahi ſoleant. autor Alexander Aphrodiſeus in problemat. Et ad cohoneſtandas exequias, ſimul etiam maiorum imagines deferebantur, ludique fiebant, ac alia, quibus Cic. pro Milone teſtatur Clodium caruiſſe: Clodius, inquit, ſine imaginibus, ſine cantu, ſine ludis, ſine lamentis, ſine funere, ſine laudationibus ambuſtus eſt abiectus. Plato itidem ſuum ponit in duodecimo de legibus ordinem pompæ funebris, in funere præfectorum ciuitatis, qui eiuſmodi erat. Indumenta omnia alba, luctus ploratuſque nullus. Chori duo, alter puellarum numero quindecim, alter vero totidem puerorum, qui feretrum circunſtarent, dum ſacerdotes viciſſim demortuum laudabant, eiuſque felicitatem totum diem decantabant. At poſtero die bene mane, iuniores capulum ad ſepulcrum ferebant, eorumq; cælibes præ-

cedebant equites cum equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ ſequebantur, cum mulieribus iam effœtis. Sepulcrum vero erat ſub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Iſtiuſmodi ſepulcri genus Itali hodie vt plurimum conficiũt, vt ſit commune familiæ monumentum. Sed illud eſt magis vſitatum, vt humato hominis, qui aliquo ſit numero, corpore, terra operiatur menſa lapidea, quæ contineat nomen & laudem mortui inciſam. Veteres pariter Græci atque Romani, teſte Cicerone libro de legibus ſecundo, ſuper tumulum menſam quoque vel columellam tribus cubitis non altiorem ſtatuebant, cum ornamentis laudis, quæ ad mortuos pertinerent, facta nominis mentione honorifica. Lex præterea erat, ne ſepulcrum quis deleret, neue alienum in illud inferret, ac ita multis cęrimonijs ius ſepulcrorum relegioſum habebant: quod nos quoque tenemus, cum more circa ſepulcrum ponendi arma & militaria ſigna, tãquam bellicæ laudis atque virtutis trophæa.

De primo vſu vouendi vota Deo, ac nudipedalia ſacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, & cur ſternuẽtibus bene precemur: oſcitantéſq;, ac quiduis inchoantes ſeſe crucis ſigno uallent, & de origine ſupplicationum noſtrarum pompæ. CAP. XI.

Solemus ad opẽ diuinam implorandam tum maxime incumbere, cum maxime premimur, vel in re trepida uerſamur, noſtriſq; malis nõ poſſumus humanis viribus aut conſilijs mederi: & id quidem votis aut precibus agimus, quibus Deus ipſe præcipue placatur. Vnde in numeris legitur: Si quis virorum votũ Domino voue rit, aut ſe conſtrinxerit iuramento, non faciet irritũ verbũ ſuũ, ſed omne quod promiſit, implebit. Et propheta Aſaph.

pſalmo

pſalmo ſeptuageſimo quinto. Vouete & reddite Domino Deo veſtro. Hinc faciendi voti vſus manaſſe videtur: quod fit, cum tacite vouemus, aut cum aliquid promittendo, vt puta imaginem argenteã, cereas candelas, Deo nuncupamus vota, id quod veteres etiam factitabant, arbitrantes votis & precibus deos in primis placatum iri. Sic Helenus apud Virgilium admonet Aeneam:

Iunonis magnæ primum prece numen adora,
Iunoni cane vota libens.

Vtrumq; à nobis in periculis ſeruatur. Ea quoque de cauſa, apud Iudæos nudipedalia ſacra inſtituta fuiſſe conſtat, quę, vt teſtatur Ioſephus lib. de bello Iudaico ſecũdo, eiuſmodi erant. Is enim qui morbo vel alijs calamitatibus implicabantur, mos erat primum orare per triginta dies, & abſtinere vino, atque capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templum, hoſtiaſq; immolare. Ad hęc ſacra cum alias ſępius, tum id temporis præcipue recurſum eſt, cum Nerone principe, Florus Iudęę præſes miſerandum in modum gentem opprimeret, quæ ob eius tyrannidem, coacta eſt arma in Romanos ad extremum ſumere, quo demũ bello miſera ferme tota deleta eſt. Igitur cum Iudæi omnia prius humana ſimiliter ac diuina experiri vellent, quam bellum tentare, poſtquam neque pretio neque precibus potuerunt coercere ſæuitiam Flori, quippe qui, ne ſua maleficia per accuſationem Romæ patefierent, Iudęos ſtudio ad bellum ſuſcipiendum ſtimulabat, nudipedalia ſacra vouerunt. Quopropter cum dies ſacrorum aduenit, Bernice Agrippę regis ſoror, teſte Egeſippo, eius religionis cauſa etiam Hieroſolyma in templum venit, atque nudipes ante tribunal ſtetit deprecans Florum: quæ tamen tantum abfuit vt à Floro exaudita ſit, vt etiã de ſuo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenalis ſaty. VI. meminit:

Obſeruant vbi feſta mero pede ſabbata reges.

Item autore Hieronymo aduerſus Iouinianum, quemadmodum ſupra libro quarto diximus, Apoſtolus Paulus in Cenchreis (eſt Corinthiorum portus, vti ante diximus, in Achaia) nudipedalia ſacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti vouere ſolemus, nudiſq; pedibus more Iudæorum ea perſoluere, interim ſimpliciter orando: nam precibus ante omnia inſtandum: quod cum populus aſſidue faciat, multo magis ſacerdotes, qui eius curam habent, pie precando præſtare debent. Sic Moſes, ſic Aaron, ſic apoſtoli, ſic ſancti denique patres iuſtam Dei iram orando mitigandam, dignumque ſupplicium à populo ſibi commiſſio auertendum curabant. Cuius rei recte memor Mamercus Viennenſis epiſcopus, in frequenti motu terrarum, pontifice Leone primo, ſupplicationes ſiue rogationes primus inſtituit, quas noſtri Graiam ſecuti vocem Litanias, & vulgò præceſſiones vocant, quod binos præcedendo bini longo ordine ſequantur, à loco ad locum progrediendo, ac magna voce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multò poſt Agapetus pontifex dicitur primus conſtituiſſe in ſingulos dominicos dies, in templis, vel circa templa habendas, quod hodie fere vbique gentium ſeruatur. Quidam tamen malunt proceſſiones appellare, quia ea ſacrificalis pompa publice procedit. At eiuſmodi litaniarum vſum iam inde à principio apud noſtros fuiſſe, teſtimonio eſt Tertullianus libro ad vxorem altero, quem forte intermiſſum Mamercus renouauit. Poſt hæc Gregorius maiores inſtituit, quas omnis ordinis populus ſepteno ordine incedens alternis caneret, cum per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinibus ſtatim tumeſcentibus multi mortales interirent. Cuius peſtis Paulus Montiſcaſini monachus, qui Longobardorum hiſtoriam

riam ſcripſit, cauſam fuiſſe prodit, prodigioſum Tyberis incrementum, quod recedentibus inde vndis, ingens ſerpentium numerum in vrbem inuaſerat, ac vſque eo aerem tabefecerat, vt inguinibus ſubito tumefactis, paſſim homines perirent. Quod malum Pelagius, in cuius locum Gregorius ſurrogatus poſtea fuit, precibus auertere conatus, ieiunium ac litanias indixit, ſed & ipſe inter alios interiit. Subiit aliud peſtis genus, vt cum quis ſternuißet aliquoties, continuo occideret: vnde mos, ſicut quidam tradunt, inoleuit, vt audientes quempiam ſternutantem illico dicerent, Te Deus adiuuet: quod hodie ſeruatur. Item & oſcitare ſimul letale fuit, propter quod ſeſe crucis ſigno repente communire conſueuerunt, & hoc etiam nunc ab oſcitantibus fit. Hæc tamen videmur phyſica quadam ratione potius obſeruare: nam tres noſtri corporis partes principales ſunt, caput, thorax, & aluus: ac vt flatus alui expiratio, & ructus ventriculi, ita ſternutamentum eſt capitis, quo totum fere corpus extenditur, ideoq; non modo caput, ſed reliquas etiam partes bene valere indicio eſt. Quapropter moribundos interdum ſternutatorio excitare ſolemus, tanquam ſi hoc effici nequeat, nulla amplius ſit ſpes ſalutis. Ex quo videtur Ariſtoteles libro primo de natura animalium, de ea re ita ſcribere: Sternutamentum quoque eadem agitur parte, quod flatus vniuerſi eruptio eſt, ſignum augurale, & vnum ex ſpirituum omnium generibus, ſanctum & ſacrum. Vnde mos, vt ſternutatio veluti bonæ valetudinis index, ſacra habeatur, & ſternutantes ſalutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberium Cæſarem plenum ſemper triſtitiæ hominem, etiam in curru exegiſſe produnt. Item oſcitantes ſibi timere ex quadam religione conſtat, quod oſcitatio ex ſomno aut tædio ſequatur, ac in iis qui febrem ha-

bent, ſit aduentantis, ſeu potius augeſcentis febris indiciũ. Cęterum à principio ita vſu venit, vt noſtri Chriſtiani initium cuiuſcunq; rei agendæ à ſigno crucis facerent, quod Tertullianus in libro de militis corona, perſpicue demonſtrat, ita ſcribens: Ad omnem progreſſum atque promotũ, ad omnem aditum & exitum, ad veſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quacunq; nos cõuerſatio exercet, frontem ſignaculo terimus. Harum & aliarum eiuſmodi diſciplinarum ſi legem expoſtules ſcripturarum, nulla legis traditio tibi prętendetur, autrix cõſuetudo, cõfirmatrix, & fidei obſeruatrix, &c. Sed domum repedemus. Tum Gregorius mandauit, vt vbique gentium huiuſmodi litaniarum modus ſeruaretur: hodie à ſacerdotibus ob metum impendentium malorum canũtur, magna populi ſequente caterua ſimul rogãtis. At in re quoque læta ſępe publice ſupplicamus, vt qui metu malorũ antea uoueramus ſupplicando, poſtea optati compotes, & ſecuri gaudentes, ſic Deo gratias agamus. Quod vel Ethnici faciebant, dicente Virg. de Didone, ob inopinatum Troianorum aduentum gaudente:

Sic memorat, ſimul Aenean in regia ducit
Tecta, ſimul diuum templis indicit honorem.

Id eſt, vt ait Seruius, iuſſit fieri ſupplicationes. Ita Romani factitabant, & alię pleręque gentes, à quibus ad nos ritus eiuſmodi dubio procul manauit: nam in ſupplicationũ pompa ſolebant ludicra quędam præcedere, hoc eſt, ordo militaris equitum peditumque, vel effigies aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis late dehiſcens, dentibuſque ſonitum faciens, valde formidoloſa, ac alię oblectationes ludicrę vagari, in quibus prophetę repræſentantur, alati pueri concinunt, chorus inducitur fœminarum, hic agit Dauid, ille Solomonem gerit, alij reginas fingunt,

alij

alij venatores ludunt, ſimiam vel iumenta ſimul inducentes, vt denique in hoc ludicro apparatu multiiuges recitentur hiſtoriæ antiquę. Item cereæ tedę, & ſymphonię adhibentur, loca velantur, qua pompa vehitur. Item pueri & puellę ex feneſtris vetantur deſpicere, hoc eſt, ex feneſtris deorſum verſum ſpectare. Pręterea ſacerdotes vel alij diuorum perſonas agunt, eorum imagines aut reliquias ferentes, vię & plateę varijs odoribus conſperguntur, floribuſque ſternuntur, ac demum aliquot pręficiuntur, qui iubeant viam dari, vt pompa ſine impedimento procedat. Sic ſacrificalis pompa apud priſcos ducebatur, teſte Dionyſio libro ſeptimo. Verum ex illis figuris quę præferebantur, aliam ridiculam Cato in M. Cęcilium vocat citeriam, dicens: Quid ego cum illo decertem amplius, quem ego denique credo in pompa vectitatum ire ludis pro citeria? Plautus vero aliam formidoloſam effigiem appellat manducem, in Rudente ſic ſcribens: Quid ſi ad ludos me pro manduce locem, quapropter clare crepito dentibus? Sed eius rei teſtimonium Apuleius in primis perhibet, qui libro ſecũdo ſummatim ſingula exponit: ait enim: Ecce, pompę magnę paulatim procedunt anteludia, vocibus cuiuſq; ſtudijs exornata pulcherrime. Hic incinctus baltheo militẽ gerebat, illũ ſuccinctũ chlamyde copides (ſunt enim copides cultri recurui) & venabula venatorẽ fecerant. Nec ille deerat, qui magiſtratũ faſcibus purpuraq; luderet. Vidi et urſam manſuẽ, cultu matronali ſella vehebatur, & ſimiã pileo textili. Et ſequitur: Iam ſoſpitatricis deę (Lunam intelligit) peculiaris pompa moliebatur. Mulieres candido ſplendentes amicimine, vario lętantes geſtamine, verno florentes coronamine, quę de gremio per viam, qua ſacer incedebat comitatus, ſolum ſternebant floſculis. Et pergit: Illę etiam quę ceteris vn-

guentis & geniali balſamo guttatim excuſſo, conſpergebant plateas. Magnus præterea ſexus vtriuſque numerus lucernis, tedis, cereis, & alio genere ficti luminis ſyderum cœleſtium ſtirpem propitiantes. Simphoniæ dehinc ſuaues, fiſtulæ, tibiæque modulis dulciſſimis perſonabant, eas amœnus lætiſſimæ iuuentutis veſte niuea & cataliſta (collobium intelligit) prænitens ſequebatur chorus. Et paulo poſt ſubdit: Et plerique qui facilem ſacris viam dari prædicarent, &c. Ii præcones erant qui proclamare ſolebant: Hoc agite: quibus verbis admonebant, reliquis rebus poſthabitis, ſola ſacrificia curanda eſſe. Velabant loca, qua veheretur pompa; ſicut etiam fit apud nos. Cauſam tradit Verrius Flaccus, qui ſcribit, cum Populus Romanus peſtilentia laboraret, eſſetque reſponſum id accidere, quod dij deſpicerentur, anxiam vrbem fuiſſe, quia non intelligeretur oraculum, eueniſſetque, vt circenſium die puer de cœnaculo pompam ſuperne deſpexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilenti, quod vehiculi genus eſt, compoſita vidiſſet. Qua re ſenatui nuntiata, tunc placuit loca velis contegi, qua pompa veheretur. Ac ita ex illo peſte ſedata, puer qui ambiguitatem ſortis abſoluerat, prætextæ geſtandæ munus impetrauit. Ambiguitas autem oraculi fuit in verbo, Deſpicerentur: nam interpretabantur, deos & cærimonias negligi, cum tamen oraculum intelligi vellet, deos deorſum verſum aſpici, quod nefas erat, & ad pollutionem ſacrorum pertinebat. Item eoſdem priſcos deorum imagines geſtaſſe, teſtatur idem Apuleius, qui inquit: Secundus veſtitu quidem ſimilis, ſed manibus ambabus geſtabat altaria, id eſt, auxilia, quibus nomen dedit proprium deæ ſummatis auxiliaris prouidentia. Hinc quoque in pompa ſacrificali noſtri diuorum imagines vel reliquias geſtitant. Item & te-

ſtimonio eiuſdem conſtat priſcos conſueuiſſe agere deorum perſonas, ita ſcribentis: Nec mora, cum Dei dignati pedibus humanis incedere prodeunt. Sic argute faceteque iocatus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pedibus, quando homines in huiuſmodi ſacrorum pompa, ſuſtinent perſonas & deorum nomina: de quibus Tertullianus ait: Ipſos deos noſtros ſæpe noxij induunt. Conſimilem & nos ritum in multis ſeruamus, ſed longe alio veritatis documento: illi cacodæmones ſub habitu deorum per hæc propitiare ſtudebant: noſtra omnia ad veri Dei cultum et ſanctorum honorem reſpiciunt.

De origine vaſorum indumentorumque ſacerdotalium, ac de primo eorundem ſacrandorum inſtitutio, & vnde vſus tintinnabulorum, item velorum, cortinarum, candelabrorum & vexillorum. CAP. XII.

Calices in quibus conſecratio diuini ſanguinis fit, principio ligneos fuiſſe ſatis conſtat: atq; id pauperum Apoſtolorũ inſtitutũ dixerim, Zepherinus poſtea mandauit, vt in vitreo vaſe, nõ in ligneo, vt antea, ſacrificaretur. Antiquatum eſt id decretũ paulatim, cautumque, ne in ligneo vaſe ſacerdos rem diuinã faceret, propter materiæ raritatẽ, qua liquor imbibitur: neq; uitreo quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrũ ſaporẽ, quem inde concipit, ſed in auro, aut argẽto, aut ſi vtrũq; deſit, in ſtanno. autor Gratianus. Sunt tamen qui hoc primum Vrbano primo

primo aſſignent. Linteolum ſuper quo inter ſacra corpus CHRISTI *ponitur, Sixtus primus pōtifex iuſſit, ne ex alio quā ex lineo panno, & quidem puriſſimo fieret: id corporale vocāt. Eiuſdem quoq; ſanctio, ne ſacra vaſa profanę attrectarent manus, præſertim fœminarū. Item ab Hebręis ſumptū eſt, vt veſtes ſacerdotales, cū altarium tegumentis ac reliquis rebus ad vſum templi neceſſarijs ſacrarentur, & veſtimēta ipſa ſacerdotibus alijſq; initiatis aſſignarentur, qui ea induerent, cum ſacris eſſent operam daturi. Quę apud ipſos Hebręos magnę habebantur venerationi, teſte Origene ſuper Leuiticum, vbi ait: Inuenimus & vaſa miniſterij ſancta vocitata, & veſtimenta ſancta dici, & loca nihilominus ſacerdotibus aſſignata. Quod tintinnabulorū ſono populus inuitatur, vocaturq; ad ſacra audiēda ſtatis diei horis, Sabiniani qui Gregorio ſucceſſit, hoc decretū eſt. Aliud inde Ioannis 22. Romani pōtificis pręſcriptū manauit ad poſteros: is enim inſtituit, vt ter in ſingulos dies tintinnabula ad veſperū pulſarētur, ac tū vnuſquiſq; ter ſalutationē angelicam diuæ virgini ſacram reci taret. Inſtitutū manſit, vt hodie vbiq; gētium ſit in vſu, atque audito tintinnabuli ſono, cuncti confeſtim in veſtigio genua flectant, atq; orent. Ipſorum autem tintinnabulorū vſus ab Hebræis itidē manauit: princeps enim ſacerdotū, vti eſt apud Ioſephū, lib. antiqu. 3. ſuperinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinnabula pendebant, quæ ſonitum ederēt, cum ille eſſet ſancta ſanctorū ingreſſurus. Sed Origenes rem cōmode ſuper Exod. exponit, inquiens: Habeat etiam pōtifex per indumenti circuitum, tintinnabula, vt ingrediens ſancta, det ſonitum, & nō intret cū ſilentio. Et hęc tintinnabula quæ ſemper ſonare debēt, in extremo veſtimēto ſunt poſita, idcirco, credo, vt de extremis tēporibus & fine mundi numquam ſileas, ſed inde ſemper ſones, inde-*

nes, inde diſputes, & loquaris, ſecundũ eum, qui dixit, Memor eſto nouiſſimorum tuorum, & non peccabis. Ad hunc ergo modum, homo noſter interior Deo pontifex adornetur, vt introire poſſit non ſolum in ſancta, ſed in ſancta ſanctorum, & reliqua. Sunt ſexcẽti præterea tintinnabulorũ vſus, præterquam in domo Dei, quod ſilentio prætereundum duxi, cum tale quid perſequi, longe à noſtro abeſſet inſtituto. Item & ab illis accepimus velum, quo apud eos ſancta à ſanctis ſanctorum diuidebantur, & apud nos itidem altare princeps ab ea templi parte, in qua inſidet chorus, ſeparatur, tẽpore quadrageſimali: item cortinas, candelabra, vaſa, quibus vtimur. Quę omnia atque id genus multa cum Moſes tum Solomon ad vſum templi primũ inuenere, vt in Exodo et in Regũ libris patet. Quod vexilla circa dies Paſchales in tẽplis eriguntur, id ea de cauſa fit, vt triumphus Chriſti, qui à morte inſigniter reſurrexit, ſolenniter repræſentetur: & illud vel ab ethnicis ſumptum: nam quemadmodum illi ſigna militaria quæ deuicto hoſte cepiſſent, vt certa victorię ſigna in triumphis portabant, referebantq; inter cætera bonorum monimenta: ſic nos paſchali tempore, vexilla in ſacrorũ põpa deferimus, in templiſque ſuſpendimus. Quo quidem tempore Rex ille noſter fortiſſimus, mortis confractis viribus, pede conculcans tartara, ſoluit à pœna miſeros, victorque de funere ſurgens triumphauit pompa nobili.

De primo apud Chriſtianos imaginum cultu, deque modo eis venerandi à patribus conſtituto, atque de prauo earundem abuſu ad quæſtum. CAP. XIII.

De ſimulacrorũ origine, ſupra in ſecundo eſt à nobis libro proditum: hic de illorũ cultu iam agamus, quem nõ modo noſtræ religionis expertes, ſed, teſte Hieron. oẽs ferme veteres ſancti patres dãnabãt ob me-

ob metū idololatriæ, qua nullū execrabilius ſcelus eſſe pōt? nā cum Deum, vt perhibet Ioannes vidiſſet nemo vnquā, quam ei formam dabimus? etſi Moſes dicit: Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum, quod ad animā Euſebius de præpara euangelica lib. XI. ſciēter refert: id quod Ioannes Damaſcenus ad corporis formam detorquere nititur, cum de huiuſmodi imaginibus colendis cauſam agit. At Moſes nihil magis inculcat, ſicut ex compluribus tam Exodi quam Leuitici conſtat locis, quā ne populus aliquid manufactum veneretur. Et propheta: Confundātur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriātur in ſimulacris ſuis. Diuus quoque Gregorius Serenū epiſcopum Maſſilienſem. quemadmodum in canonicis decretis legitur, & ipſe epiſtola nona, lib. epiſtolarum IX. atteſtatur, reprehendit, quod imagines fregiſſet, & laudat, quod coli inhibuiſſet. Cæterum quia lex per præſentem vmbram, vt ſuper Numeros paſſim docet Origenes, futura bona ſignificabat, ideo legimus in eodem libro, Moſen iuſſu domini, feciſſe æneum ſerpentē, erexiſſeq; in eremo, vt ex populo, qui à ſerpentibus læſi eſſent, illum intuerentur, & ſanarentur. Hunc ſerpentē ait diuus Auguſt. typū fuiſſe CHRISTI *crucifixi, quod perinde ſanentur, qui hūc pēdentē in cruce contēplātur, atq; qui illū aſpiciebant. Sed illud ipſum Saluator ipſe manifeſtius teſtatur: Et ſicut Moſes exaltauit ſerpētem in deſerto, ita exaltari oportet filiū hominis, ut omnis qui credit in ipſum, nō pereat, ſed habeat vitam æternā. Hebræi ſerpentē tam ſalutarem non potuerunt non venerari, quippe quem, vt rem ſanctam, religioſe ſeruarunt uſq; ad tempora Ezechię regis, qui eum poſtremo confregit, quo ſic populum in idololatriam turpiter lapſum, ad priſtinum cultum reduceret. Fuit æneus ſerpens datus, vt ſignum diuinæ potentię: nā longo poſt tēpore* CHRISTVS *Saluator,*

qui, vt

qui, vt Apoſtolus ait, Deo imago erat, & loco Moſaici ſerpentis in crucem leuatus, nobis intuentibus ſalutē parere, formamque humanā induere voluit, & factus homo viſus cognituſque eſt à mortalibus, id quod nūquā antea patuit, ſicut ipſe affirmat diſcipulis ſuis, ita loquens: Beati oculi qui vident quę vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quę vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, et nō audierunt, &c. Illi haud dubie felices fuere dicente Ouidio:

Felices illi, qui non ſimulacra, ſed ipſos,
Quique Deum coram corpora vera vident.

Et quia in ea humili forma, propria virtute miracula ſupra fidē edebat, idcirco vt Deus habitus eſt. Cuius quidem rei fama efficiebat, vt vndique populorum concurſus ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore nitentem haud dubie ſic contemplabantur, & venerabantur, vt eius effigiem iamiam mentibus infixam aut pingere vel ſculpere tum primum cœperint: quod teſtatur Euſebius, qui circiter annum ſalutis CCCXX claruit. Is in hiſtoria eccleſiaſtica libro VII. demonſtrans Cęſaream cognomento Philippi eam eſſe vrbem, quam Phœnices Paneadam vocant, ita ſcribit: Mulierem quam ſanguinis profluuio laborantem à Saluatore curatam euangelia tradiderūt, huius vrbis ciuē cōſtat fuiſſe, domuſq; eius in ea etiam nunc oſtenditur: pro foribus vero domus ipſius, baſis quędam in loco editiore collocata monſtratur, in qua mulieris ipſius velut genibus prouolutæ, palmaſq; ſuppliciter tendētis imago ære videtur expreſſa. Adſtat vero altera ęre nihilominus fuſa ſtatua, habitu viri ſtola compte circūdati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes ſtatuę è baſi herba quædam noua ſpecie naſcitur, quę cum exorta fuerit, excreſcere vſq; ad ſtolæ illius ærei veſtimenti fim

laretur. Alterum id genus ſudarium, dum ad mortem ſubeundam ducebatur, dediſſe fertur mulieri, quam profluuio ſanguinis, vt ſupra oſtendimus, liberauerat, cui, ſi recentioribus credere volumus, Veronica nomen fuit: quod vndecunq; acceptum fuerit, hodie Romæ perſanctè ſeruatur in æde principis Apoſtolorum. Item conſtans opinio eſt Lucam euangeliſtam pinxiſſe in tabellis aliquot figuram Deiparæ virginis, qua illa erat, quæ hodie in quibuſdam locis tam ſanctiſſime coſtodiuntur, quam religioſiſſime colũtur. Apoſtolorum quoq; imagines ad eorum corporum exemplum olim formatas à Chriſtianis, idem Euſebius in eo loco atteſtatur, quem ſupra citauimus, qui inquit: Sed antiquas ipſorum imagines à quibuſdam conſeruatas nos vidimus. Quod mihi videtur ex gentili cõſuetudine indifferenter obſeruatum, quod ita ſoleant honorare, quos honore dignos duxerint: inſignia etenim veterum reſeruari ad poſterorum memoriam, illorum honoris, horum vero amoris indicium eſt. hæc ille. Hinc igitur natum, vt merito tam ipſi Saluatori, quam eius diuis ſtatuas & in templis poni, & venerationi haberi conſueuerit. Ac quoniam eiuſmodi diuorũ memoria vt certo exemplari præ oculis poſito, quam nobis imagines iugiter repræſentant, ad virtutem & imitationem excitantur homines, atque imaginis honor, vt Baſilius inquit, ad exemplaris transfertur honorem, idcirco patres eam conſuetudinem non modo admiſerunt, ſed autoritate ſextę ſynodi, quæ Conſtantinopoli habita eſt, imperantibus Conſtantino & Iuſtiniano II. ipſius Cõſtantini filio, vt in decretis cano. patet, ſtatutum fuit, vt imagines ſacræ diuorum in templis haberentur, magnaq; veneratione colerentur, vtpote quæ imperitioribus loco ſacrarum literarum forent, ad quas etiam Romanorum ritu, de quo ſupra lib. II. cap. 23. memini, thus & cerei incendũtur. Fuit is

annus

cedebant equites cum equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ ſequebantur, cum mulieribus iam effœtis. Sepulcrum vero erat ſub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Iſtiuſmodi ſepulcri genus Itali hodie vt plurimum conficiũt, vt ſit commune familiæ monumentum. Sed illud eſt magis vſitatum, vt humato hominis, qui aliquo ſit numero, corpore, terra operiatur menſa lapidea, quæ contineat nomen & laudem mortui inciſam. Veteres pariter Græci atque Romani, teſte Cicerone libro de legibus ſecundo, ſuper tumulum menſam quoque vel columellam tribus cubitis non altiorem ſtatuebant, cum ornamentis laudis, quæ ad mortuos pertinerent, facta nominis mentione honorifica. Lex præterea erat, ne ſepulcrum quis deleret, neue alienum in illud inferret, ac ita multis cęrimonijs ius ſepulcrorum religioſum habebant: quod nos quoque tenemus, cum more circa ſepulcrum ponendi arma & militaria ſigna, tãquam bellicæ laudis atque virtutis trophæa.

De primo vſu vouendi vota Deo, ac nudipedalia ſacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, & cur ſternuctibus bene precemur: oſcitanteſq; , ac quiduis inchoantes ſeſe crucis ſigno uallent, & de origine ſupplicationum noſtrarum pompæ. CAP. XI.

SOlemus ad opẽ diuinam implorandam tum maxime incumbere, cum maxime premimur, vel in re trepida uerſamur, noſtriſq; malis nõ poſſumus humanis viribus aut conſilijs mederi: & id quidem votis aut precibus agimus, quibus Deus ipſe præcipue placatur. Vnde in numeris legitur: Si quis virorum votũ Domino vouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramento, non faciet irritũ verbũ ſuũ, ſed omne quod promiſit, implebit. Et propheta Aſaph.

pſalmo

pſalmo ſeptuageſimo quinto. Vouete & reddite Domino Deo veſtro. Hinc faciendi voti vſus manaſſe videtur: quod fit, cum tacite vouemus, aut cum aliquid promittendo, vt puta imaginem argenteã, cereas candelas, Deo nuncupamus vota, id quod veteres etiam factitabant, arbitrantes votis & precibus deos in primis placatum iri. Sic Helenus apud Virgilium admonet Aeneam:

Iunonis magnæ primum prece numen adora,
Iunoni cane vota libens.

Vtrumq; à nobis in periculis ſeruatur. Ea quoque de cauſa, apud Iudæos nudipedalia ſacra inſtituta fuiſſe conſtat, quę, vt teſtatur Ioſephus lib. de bello Iudaico ſecũdo, eiuſmodi erant. Is enim qui morbo vel alijs calamitatibus implicabantur, mos erat primum orare per triginta dies, & abſtinere vino, atque capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templum, hoſtiaſq; immolare. Ad hęc ſacra cum alias ſępius, tum id temporis præcipue recurſum eſt, cum Nerone principe, Florus Iudęę præſes miſerandum in modum gentem opprimeret, quæ ob eius tyrannidem, coacta eſt arma in Romanos ad extremum ſumere, quo demũ bello miſera ferme tota deleta eſt. Igitur cum Iudæi omnia prius humana ſimiliter ac diuina experiri vellent, quam bellum tentare, poſtquam neque pretio neque precibus potuerunt coercere ſæuitiam Flori, quippe qui, ne ſua maleficia per accuſationem Romæ patefierent, Iudęos ſtudio ad bellum ſuſcipiendum ſtimulabat, nudipedalia ſacra vouerunt. Quopropter cum dies ſacrorum aduenit, Bernice Agrippę regis ſoror, teſte Egeſippo, eius religionis cauſa etiam Hieroſolyma in templum venit, atque nudipes ante tribunal ſtetit deprecans Florum: quæ tamen tantum abfuit vt à Floro exaudita ſit, vt etiã de ſuo periculo timuerit. Huius religiouis Iuuenalis ſaty. VI. meminit:

Obſeruant vbi feſta mero pede ſabbata reges.

Item autore Hieronymo aduerſus Iouinianum, quemadmodum ſupra libro quarto diximus, Apoſtolus Paulus in Cenchreis (eſt Corinthiorum portus, vti ante diximus, in Achaia) nudipedalia ſacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti vouere ſolemus, nudiſq; pedibus more Iudæorum ea perſoluere, interim ſimpliciter orando: nam precibus ante omnia inſtandum: quod cum populus aſſidue faciat, multo magis ſacerdotes, qui eius curam habent, pie precando præſtare debent. Sic Moſes, ſic Aaron, ſic apoſtoli, ſic ſancti denique patres iuſtam Dei iram orando mitigandam, dignumque ſupplicium à populo ſibi commiſſio auertendum curabant. Cuius rei recte memor Mamercus Viennenſis epiſcopus, in frequenti motu terrarum, pontifice Leone primo, ſupplicationes ſiue rogationes primus inſtituit, quas noſtri Graiam ſecuti vocem Litanias, & vulgo præceſſiones vocant, quod binos præcedendo bini longo ordine ſequantur, à loco ad locum progrediendo, ac magna voce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multo poſt Agapetus pontifex dicitur primus conſtituiſſe in ſingulos dominicos dies, in templis, vel circa templa habendas, quod hodie fere vbique gentium ſeruatur. Quidam tamen malunt proceſſiones appellare, quia ea ſacrificalis pompa publice procedit. At eiuſmodi litaniarum vſum iam inde à principio apud noſtros fuiſſe, teſtimonio eſt Tertullianus libro ad vxorem altero, quem forte intermiſſum Mamercus renouauit. Poſt hæc Gregorius maiores inſtituit, quas omnis ordinis populus ſepteno ordine incedens alternis caneret, cum per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinibus ſtatim tumeſcentibus multi mortales interirent. Cuius peſtis Paulus Montiſcaſini monachus, qui Longobardorum hiſtoriam

riam ſcripſit, cauſam fuiſſe prodit, prodigioſum Tyberis incrementum, quod recedentibus inde vndis, ingens ſerpentium numerum in vrbem inuaſerat, ac vſque eo aerem tabefecerat, vt inguinibus ſubito tumefactis, paſſim homines perirent. Quod malum Pelagius, in cuius locum Gregorius ſurrogatus poſtea fuit, precibus auertere conatus, ieiunium ac litanias indixit, ſed & ipſe inter alios interiit. Subiit aliud peſtis genus, vt cum quis ſternuißet aliquoties, continuo occideret: vnde mos, ſicut quidam tradunt, inoleuit, vt audientes quempiam ſternutantem illico dicerent, Te Deus adiuuet: quod hodie ſeruatur. Item & oſcitare ſimul letale fuit, propter quod ſeſe crucis ſigno repente communire conſueuerunt, & hoc etiam nunc ab oſcitantibus fit. Hæc tamen videmur phyſica quadam ratione potius obſeruare: nam tres noſtri corporis partes principales ſunt, caput, thorax, & aluus: ac vt flatus alui expiratio, & ructus ventriculi, ita ſternutamentum eſt capitis, quo totum fere corpus extenditur, ideoq; non modo caput, ſed reliquas etiam partes bene valere indicio eſt. Quapropter moribundos interdum ſternutatorio excitare ſolemus, tanquam ſi hoc effici nequeat, nulla amplius ſit ſpes ſalutis. Ex quo videtur Ariſtoteles libro primo de natura animalium, de ea re ita ſcribere: Sternutamentum quoque eadem agitur parte, quod flatus vniuerſi eruptio eſt, ſignum augurale, & vnum ex ſpirituum omnium generibus, ſanctum & ſacrum. Vnde mos, vt ſternutatio veluti bonæ valetudinis index, ſacra habeatur, & ſternutantes ſalutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberium Ceſarem plenum ſemper triſtitiæ hominem, etiam in curru exegiſſe produnt. Item oſcitantes ſibi timere ex quadam religione conſtat, quod oſcitatio ex ſomno aut tædio ſequatur, ac in iis qui febrem ha-

bent, ſit aduentantis, ſeu potius augeſcentis febris indiciũ. Cęterum à principio ita vſu venit, vt noſtri Chriſtiani initium cuiuſcunq; rei agendæ à ſigno crucis facerent, quod Tertullianus in libro de militis corona, perſpicue demonſtrat, ita ſcribens: Ad omnem progreſſum atque promotũ, ad omnem aditum & exitum, ad veſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quacunq; nos cõuerſatio exercet, frontem ſignaculo terimus. Harum & aliarum eiuſmodi diſciplinarum ſi legem expoſtules ſcripturarum, nulla legis traditio tibi prętendetur, autrix cõſuetudo, cõfirmatrix, & fidei obſeruatrix, &c. Sed domum repedemus. Tum Gregorius mandauit, vt vbique gentium huiuſmodi litaniarum modus ſeruaretur: hodie à ſacerdotibus ob metum impendentium malorum canũtur, magna populi ſequente caterua ſimul rogãtis. At in re quoque læta ſępe publice ſupplicamus, vt qui metu malorũ antea uoueramus ſupplicando, poſtea optati compotes, & ſecuri gaudentes, ſic Deo gratias agamus. Quod vel Ethnici faciebant, dicente Virg. de Didone, ob inopinatum Troianorum aduentum gaudente:

Sic memorat, ſimul Aenean in regia ducit
Tecta, ſimul diuum templis indicit honorem.

Id eſt, vt ait Seruius, iuſſit fieri ſupplicationes. Ita Romani factitabant, & alię plerǫque gentes, à quibus ad nos ritus eiuſmodi dubio procul manauit: nam in ſupplicationũ pompa ſolebant ludicra quędam præcedere, hoc eſt, ordo militaris equitum peditumque, vel effigies aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis late dehiſcens, dentibuſque ſonitum faciens, valde formidoloſa, ac alię oblectationes ludicrę vagari, in quibus prophetę repræſentantur; alati pueri concinunt, chorus inducitur fœminarum, hic agit Dauid, ille Solomonem gerit, alij reginas fingunt,

alij

alij venatores ludunt, ſimiam vel iumenta ſimul inducentes, vt denique in hoc ludicro apparatu multiiuges recitentur hiſtoriæ antiquę. Item cereæ tedę, & ſymphonię adhibentur, loca velantur, qua pompa vehitur. Item pueri & puellę ex feneſtris vetantur deſpicere, hoc eſt, ex feneſtris deorſum verſum ſpectare. Pręterea ſacerdotes vel alij diuorum perſonas agunt, eorum imagines aut reliquias ferentes, vię & plateę varijs odoribus conſperguntur, floribuſque ſternuntur, ac demum aliquot pręficiuntur, qui iubeant viam dari, vt pompa ſine impedimento procedat. Sic ſacrificalis pompa apud priſcos ducebatur, teſte Dionyſio libro ſeptimo. Verum ex illis figuris quę præferebantur, aliam ridiculam Cato in M. Cęcilium vocat citeriam, dicens: Quid ego cum illo decertem amplius, quem ego denique credo in pompa vectitatum ire ludis pro citeria? Plautus vero aliam formidoloſam effigiem appellat manducem, in Rudente ſic ſcribens: Quid ſi ad ludos me pro manduce locem, quapropter clare crepito dentibus? Sed eius rei teſtimonium Apuleius in primis perhibet, qui libro ſecũdo ſummatim ſingula exponit: ait enim: Ecce, pompę magnę paulatim procedunt anteludia, vocibus cuiuſq; ſtudijs exornata pulcherrime. Hic incinctus baltheo militẽ gerebat, illũ ſuccinctũ chlamyde copides (ſunt enim copides cultri recurui) & venabula venatorẽ fecerant. Nec ille deerat, qui magiſtratũ faſcibus purpuraq; luderet. Vidi et urſam manſuẽ, cultu matronali ſella vehebatur, & ſimiã pileo textili. Et ſequitur: Iam ſoſpitatricis deę (Lunam intelligit) peculiaris pompa moliebatur. Mulieres candido ſplendentes amicimine, vario lętantes geſtamine, verno florentes coronamine, quę de gremio per viam, qua ſacer incedebat comitatus, ſolum ſternebant floſculis. Et pergit: Illę etiam quę ceteris vn-

guentis & geniali balſamo guttatim excußo, conſpergebant plateas. Magnus præterea ſexus vtriuſque numerus lucernis, tedis, cereis, & alio genere ficti luminis ſyderum cœleſtium ſtirpem propitiantes. Simphoniæ dehinc ſuaues, fiſtulæ, tibiæque modulis dulciſſimis perſonabant, eas amœnus lætiſſimæ iuuentutis veſte niuea & cataliſta (collobium intelligit) prænitens ſequebatur chorus. Et paulo poſt ſubdit: Et plerique qui facilem ſacris viam dari prædicarent, &c. Ii præcones erant qui proclamare ſolebant: Hoc agite: quibus verbis admonebant, reliquis rebus poſthabitis, ſola ſacrificia curanda eſſe. Velabant loca, qua veheretur pompa; ſicut etiam fit apud nos. Cauſam tradit Verrius Flaccus, qui ſcribit, cum Populus Romanus peſtilentia laboraret, eſſetque reſponſum id accidere, quod dij deſpicerentur, anxiam vrbem fuiſſe, quia non intelligeretur oraculum, eueniſſetque, vt circenſium die puer de cœnaculo pompam ſuperne deſpexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilenti, quod vehiculi genus eſt, compoſita vidiſſet. Qua re ſenatui nuntiata, tunc placuit loca velis contegi, qua pompa veheretur. Ac ita ex illo peſte ſedata, puer qui ambiguitatem ſortis abſoluerat, prætextæ geſtandæ munus impetrauit. Ambiguitas autem oraculi fuit in verbo, Deſpicerentur: nam interpretabantur, deos & cærimonias negligi, cum tamen oraculum intelligi vellet, deos deorſum verſum aſpici, quod nefas erat, & ad pollutionem ſacrorum pertinebat. Item eoſdem priſcos deorum imagines geſtaſſe, teſtatur idem Apuleius, qui inquit: Secundus veſtitu quidem ſimilis, ſed manibus ambabus geſtabat altaria, id eſt, auxilia, quibus nomen dedit proprium deæ ſummatis auxiliaris prouidentia. Hinc quoque in pompa ſacrificali noſtri diuorum imagines vel reliquias geſtitant. Item & teſtimonia

ſtimonio eiuſdem conſtat priſcos conſueuiſſe agere deorum perſonas, ita ſcribentis: Nec mora, cum Dei dignati pedibus humanis incedere prodeunt. Sic argute faceteque iocatus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pedibus, quando homines in huiuſmodi ſacrorum pompa, ſuſtinent perſonas & deorum nomina: de quibus Tertullianus ait: Ipſos deos noſtros ſæpe noxij induunt. Conſimilem & nos ritum in multis ſeruamus, ſed longe alio veritatis documento: illi cacodęmones ſub habitu deorum per hæc propitiare ſtudebant: noſtra omnia ad veri Dei cultum et ſanctorum honorem reſpiciunt.

De origine vaſorum indumentorumque ſacerdotalium, ac de primo eorundem ſacrandorum inſtitutio, & vnde vſus tintinnabulorum, item velorum, cortinarum, candelabrorum & vexillorum. CAP. XII.

Calices in quibus conſecratio diuini ſanguinis fit, principio ligneos fuiſſe ſatis conſtat: atq; id paperum Apoſtolorũ inſtitutũ dixerim, Zepherinus poſtea mandauit, vt in vitreo vaſe, nõ in ligneo, vt antea, ſacrificaretur. Antiquatum eſt id decretũ paulatim, cautumque, ne in ligneo vaſe ſacerdos rem diuinã faceret, propter materiæ raritatẽ, qua liquor imbibitur: neq; uitreo quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrũ ſaporẽ, quem inde concipit, ſed in auro, aut argẽto, aut ſi vtrũq; deſit, in ſtanno. autor Gratianus. Sunt tamen qui hoc primum Vrbano primo

primo aſſignent. Linteolum ſuper quo inter ſacra corpus CHRISTI *ponitur, Sixtus primus pōtifex iuſſit, ne ex alio quā ex lineo panno, & quidem puriſſimo fieret: id corporale vocāt. Eiuſdem quoq; ſanctio, ne ſacra vaſa profanę attrectarent manus, præſertim fœminarū. Item ab Hebręis ſumptū eſt, vt veſtes ſacerdotales, cū altarium tegumentis ac reliquis rebus ad vſum templi neceſſarijs ſacrarentur, & veſtimēta ipſa ſacerdotibus alijſq; initiatis aſſignarentur, qui ea induerent, cum ſacris eſſent operam daturi. Quę apud ipſos Hebręos magnę habebantur venerationi, teſte Origene ſuper Leuiticum, vbi ait: Inuenimus & vaſa miniſterij ſancta vocitata, & veſtimenta ſancta dici, & loca nihilominus ſacerdotibus aſſignata. Quod tintinnabulorū ſono populus inuitatur, vocaturq; ad ſacra audiēda ſtatis diei horis, Sabiniani qui Gregorio ſucceſſit, hoc decretū eſt. Aliud inde Ioannis 22. Romani pōtificis pręſcriptū manauit ad poſteros: is enim inſtituit, vt ter in ſingulos dies tintinnabula ad veſperū pulſarētur, ac tū vnuſquiſq; ter ſalutationē angelicam diuæ virgini ſacram reci taret. Inſtitutū manſit, vt hodie vbiq; gētium ſit in vſu, atque audito tintinnabuli ſono, cuncti confeſtim in veſtigio genua flectant, atq; orent. Ipſorum autem tintinnabulorū vſus ab Hebræis itidē manauit: princeps enim ſacerdotū, vti eſt apud Ioſephū, lib. antiqu. 3. ſuperinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinnabula pendebant, quæ ſonitum ederēt, cum ille eſſet ſancta ſanctorū ingreſſurus. Sed Origenes rem cōmode ſuper Exod. exponit, inquiens: Habeat etiam pōtifex per indumenti circuitum, tintinnabula, vt ingrediens ſancta, det ſonitum, & nō intret cū ſilentio. Et hęc tintinnabula quæ ſemper ſonare debēt, in extremo veſtimēto ſunt poſita, idcirco, credo, vt de extremis tēporibus & fine mundi numquam ſileas, ſed inde ſemper ſones, inde*

nes, inde diſputes, & loquaris, ſecundũ eum, qui dixit, Memor eſto nouiſſimorum tuorum, & non peccabis. Ad hunc ergo modum, homo noſter interior Deo pontifex adornetur, vt introire poſſit non ſolum in ſancta, ſed in ſancta ſanctorum, & reliqua. Sunt ſexcẽti prætereà tintinnabulorũ vſus, præterquam in domo Dei, quod ſilentio prætereundum duxi; cum tale quid perſequi, longe à noſtro abeſſet inſtituto. Item & ab illis accepimus velum, quo apud eos ſancta à ſanctis ſanctorum diuidebantur, & apud nos itidem altare princeps ab ea templi parte, in qua inſidet chorus, ſeparatur, tẽpore quadrageſimali: item cortinas, candelabra, vaſa, quibus vtimur. Quę omnia atque id genus multa cum Moſes tum Solomon ad vſum templi primũ inuenere, vt in Exodo et in Regũ libris patet. Quod vexilla circa dies Paſchales in tẽplis eriguntur, id ea de cauſa fit, vt triumphus Chriſti, qui à morte inſigniter reſurrexit, ſolenniter repræſentetur: & illud vel ab ethnicis ſumptum: nam quemadmodum illi ſigna militaria quæ deuicto hoſte cepiſſent, vt certa victorię ſigna in triumphis portabant, referebantq; inter cætera honorum monimenta: ſic nos paſchali tempore, vexilla in ſacrorũ põpa deferimus, in templiſque ſuſpendimus. Quo quidem tempore Rex ille noſter fortiſſimus, mortis confractis viribus, pede conculcans tartara, ſoluit à pœna miſeros, victorque de funere ſurgens triumphauit pompa nobili.

De primo apud Chriſtianos imaginum cultu, deque modo eas venerandi à patribus conſtituto, atque de prauo earundem abuſu ad quæſtum. CAP. XIII.

DE ſimulacrorũ origine, ſupra in ſecundo eſt à nobis libro proditum: hic de illorũ cultu iam agamus, quem nõ modo noſtræ religionis expertes, ſed, teſte Hieron. oẽs ferme veteres ſancti patres dãnabãt

ob metũ idololatriæ, qua nullũ execrabilius ſcelus eſſe põtnã cum Deum, vt perhibet Ioannes vidiſſet nemo vnquã, quam ei formam dabimus? etſi Moſes dicit: Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum, quod ad animã Euſebius de præpara. euangelica lib. XI. ſciẽter refert: id quod Ioannes Damaſcenus ad corporis formam detorquere nititur, cum de huiuſmodi imaginibus colendis cauſam agit. At Moſes nihil magis inculcat, ſicut ex compluribus tam Exodi quam Leuitici conſtat locis, quã ne populus aliquid manufactum veneretur. Et propheta: Confundãtur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriãtur in ſimulacris ſuis. Diuus quoque Gregorius Serenũ epiſcopum Maſſilienſem, quemadmodum in canonicis decretis legitur, & ipſe epiſtola nona, lib. epiſtolarum IX. atteſtatur, reprehendit, quod imagines fregiſſet, & laudat, quod coli inhibuiſſet. Cæterum quia lex per præſentem vmbram, vt ſuper Numeros paſſim docet Origenes, futura bona ſignificabat, ideo legimus in eodem libro, Moſen iuſſu domini, feciſſe æneum ſerpentẽ, erexiſſeq; in eremo, vt ex populo, qui à ſerpentibus læſi eßent, illum intuerentur, & ſanarentur. Hunc ſerpentẽ ait diuus Auguſt. typũ fuiſſe CHRISTI *crucifixi, quod perinde ſanentur, qui hũc pẽdentẽ in cruce contẽplãtur, atq; qui illũ aſpiciebant. Sed illud ipſum Saluator ipſe manifeſtius teſtatur: Et ſicut Moſes exaltauit ſerpẽtem in deſerto, ita exaltari oportet filiũ hominis, ut omnis qui credit in ipſum, nõ pereat, ſed habeat vitam æternã. Hebræi ſerpentẽ tam ſalutarem non potuerunt non venerari, quippe quem, vt rem ſanctam, religioſe ſeruarunt uſq; ad tempora Ezechię regis, qui eum poſtremo confregit, quo ſic populum in idololatriam turpiter lapſum, ad priſtinum cultum reduceret. Fuit æneus ſerpens datus, vt ſignum diuinæ potentię: nã longo poſt tẽpore* CHRISTVS *Saluator, qui, vt*

qui, vt Apoſtolus ait, Deo imago erat, & loco Moſaici ſer pentis in crucem leuãdus, nobis intuentibus ſalutẽ parere, formamque humanã induere voluit, & factus homo viſus cognituſque eſt à mortalibus, id quod nũquã antea patuit, ſicut ipſe affirmat diſcipulis ſuis, ita loquens: Beati oculi qui vident quę vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetæ & reges voluerunt videre quę vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, et nõ audierunt, &c. Illi haud dubie felices fuere dicente Ouidio:

Felices illi, qui non ſimulacra, ſed ipſos,
Quique Deum coram corpora vera vident.

Et quia in ea humili forma, propria virtute miracula ſupra fidẽ edebat, idcirco vt Deus habitus eſt. Cuius quidem rei fama efficiebat, vt vndique populorum concurſus ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore nitentem haud dubie ſic contemplabantur, & venerabantur, vt eius effigiem iamiam mentibus infixam aut pingere vel ſculpere tum primum cœperint: quod teſtatur Euſebius, qui circiter annum ſalutis CCCXX *claruit. Is in hiſtoria eccleſiaſtica libro* VII. *demonſtrans Cęſaream cognomento Philippi eam eſſe vrbem, quam Phœnices Paneadam vocant, ita ſcribit: Mulierem quam ſanguinis profluuio laborantem à Saluatore curatam euangelia tradiderũt, huius vrbis ciuẽ cõſtat fuiſſe, domuſq; eius in ea etiam nunc oſtenditur: pro foribus vero domus ipſius, baſis quędam in loco editiore collocata monſtratur, in qua mulieris ipſius velut genibus prouolutæ, palmaſq; ſuppliciter tendẽtis imago ære videtur expreſſa. Adſtat vero altera ęre nihilominus fuſa ſtatua, habitu viri ſtola compte circũdati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes ſtatuę è baſi herba quædam noua ſpecie naſcitur, quę cum exorta fuerit, excreſcere vſq; ad ſtolæ illius ærei veſtimenti fim*

laretur. Alterum id genus ſudarium, dum ad mortem ſubeundam ducebatur, dediſſe fertur mulieri, quam profluuio ſanguinis, vt ſupra oſtendimus, liberauerat, cui, ſi recentioribus credere volumus, Veronica nomen fuit: quod vndecunq; acceptum fuerit, hodie Romæ perſanctè ſeruatur in æde principis Apoſtolorum. Item conſtans opinio eſt Lucam euangeliſtam pinxiße in tabellis aliquot figuram Deiparæ virginis, qua illa erat, quæ hodie in quibuſdam locis tam ſanctiſſime coſtodiuntur, quam religioſiſſime colũtur. Apoſtolorum quoq; imagines ad eorum corporum exemplum olim formatas à Chriſtianis, idem Euſebius in eo loco atteſtatur, quem ſupra citauimus, qui inquit: Sed antiquas ipſorum imagines à quibuſdam conſeruatas nos vidimus. Quod mihi videtur ex gentili cõſuetudine indifferenter obſeruatum, quod ita ſoleant honorare, quos honore dignos duxerint: inſignia etenim veterum reſeruari ad poſterorum memoriam, illorum honoris, horum vero amoris indicium eſt. hæc ille. Hinc igitur natum, vt merito tam ipſi Saluatori, quam eius diuis ſtatuas & in templis poni, & venerationi haberi conſueuerit. Ac quoniam eiuſmodi diuorũ memoria vt certo exemplari præ oculis poſito, quam nobis imagines iugiter repræſentant, ad virtutem & imitationem excitantur homines, atque imaginis honor, vt Baſilius inquit, ad exemplaris transfertur honorem, idcirco patres eam conſuetudinem non modo admiſerunt, ſed autoritate ſextę ſynodi, quæ Conſtantinopoli habita eſt, imperantibus Conſtantino & Iuſtiniano II. ipſius Cõſtantini filio, vt in decretis cano. patet, ſtatutum fuit, vt imagines ſacræ diuorum in templis haberentur, magnaq; veneratione colerentur, vtpote quæ imperitioribus loco ſacrarum literarum forent, ad quas etiam Romanorum ritu, de quo ſupra lib. II. cap. 23. memini, thus & cerei incendũtur. Fuit is

annus

annus ſalutis LXXX. *alter, ſupra* DC. *vel, vt non nemo ſentit,* DCCIII. *quo Agatho Romanam tenebat ſedem. Deinde Conſtantinus pontifex habita ſynodo, id decretum corroborauit, iuſſitq; vt imagines in porticu diui Petri depingerētur, quod intellexerat à Philippo imperatore eas è parietibus diuæ Sophiæ ignominiæ cauſa abraſas fuiſſe, propterea illum hæreticum pronunciauit. Leo deinde* III. *fanatico ſpiritu percitus itidem fecit, quem Gregorius* II. *pontifex per literas admonuit, vt omiſſis quorundā improborum erroribus, veram tandem amplexus religionem abolere diuorū imagines deſineret. Poſtremo Leone* IIII. *imperatore mortuo, Hirene eius vxor cum Cōſtantinò filio ſexto, imperium obtinuit, mulier viro multo prudentior, forma pariter atq; ſanctitatis inſignis. Huius itaque opera, conuentus* CCCL. *epiſcoporum eſt Nicææ factus, vt ſemel decerneretur, eſſent ne diuorum imagines templis reſtituendæ, an res in omne tempus abolenda: tum quia inter cunctos ſatis conſtabat Deum ab initio ſimulacrorum fingendorum præmonſtratorem fuiſſe, ac poſtea ſtatuas ipſas hominibus præclaris poſitas eſſe, partim memoriæ eorum retinendę cauſa, partim ſtudio incendendi ad virtutem animum illorum qui imagines intuerentur, vti ſupra libro ſecundo cap. vigeſimoſecundo non vtiq; obſcure demonſtratur. Magno omnium conſenſu eſt decretum, vt Romanorum ritu vbique gentium in templis haberentur, additaq; eſt colēdi forma duobus carminibus expreſſa, vt res ab omni idololatriæ ſuſpicione abeſſet, quæ ex Græco in Latinum ita verſa fuerunt:*

Nam Deus eſt quod imago docet, ſed nō Deus ipſa.
Hanc uideas, ſed mente colas, quod cernis in ipſa.

Ecquis igitur tam diſſolutus, tantaq; audacia præditus eſt, qui velit poſſitue dubitare, ſeu aliter ſomniare, ne dicam ſentire,

ſentire, vel cogitare de imaginum cultu, ac demum ſit tot hunc ſanctiſſimorum patrum decreto conſtitutum? Ceterum illud atq; adeo deſiderari poſſet, vt ſacerdotes frequẽtius populum docerent, quonam pacto deberet & venerari eiuſmodi imagines, & apud eas ſua offerre donaria: ſunt enim aliqui rudiores, ſtupidioreſque, qui ſaxeas, vel ligneas, marmoreas, æneas, ſeu in parietibus pictas, varijſq; coloribus litas imagines colant, non vt ſigna, ſed perinde quaſi ipſæ ſenſum aliquem habeant, & ijs magis fidant, quam CHRISTO, *vel alijs diuis, quibus dicatæ ſint.*

De decimarũ, & primitiarũ ac primogenitorũ redemptionis origine: & quis primus decreuerit, vt liceret ſacerdotũ collegijs fundos & prædia oblata recipere poſſidere. Ca. XIIII.

Summus propheta Moſes, teſte Ioſepho, diſtribuit Hebręis poſſeſſiones. diſtribuit & Ieſus eius ſucceſſor. Leuitis vero qui vacationẽ militiæ habebant, nulla terræ portio data, pręter habitationẽ in ſingulis tribubus, & in ſuburbanis cuiuſq; ciuitatis tantum agelli, quod ſatis eſſet ad iumenta & pecora alenda. Iſte enim ordo leuiticus vel ſacerdotalis, ſapientię ac ſcientiæ Dei operam impendebat, huic lex Dei cõmiſſa erat, cui vt aſſidue abſq; ulla ſollicitudine ſtuderet, ac ne ob victus inopiã cultus diuinus ab eo vel negligeretur, vel deſereretur, neceſſum erat vt eũ populus communiter iuuaret. qui ſi, vt probe ait Origenes, quæ neceſſaria ſunt, non præbuerit ſacerdotibus & leuitis, occupati illi in talibus, id eſt familiaris rei curis, minus legi Dei vacabunt. Illis autem non vacantibus, neque operã dantibus legi Dei, tu periclitaris: obſcurabitur enim lux ſcientiæ quæ in illis eſt, te non ſubminiſtrante oleum lucernæ. Quod tantum nefas ne vllo vnquã tempore accideret, Moſes prudentiſſimus princeps legem tulit, quæ, vti in Exodo, Numeris, Deut. extat, & à Ioſepho ſimul exponi-

tur, primitias et decimas omnium frugum omniumq; pecudum ſacerdotibus & leuitis offerri mandauit, ſic vt vnuſq; qui poſſideret agrum, vel vineam, vel oliuetum, vel etiam hortū, & ſi quid eſſet quod exerceretur in terris, ſed & ſi quis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne, quod primum eſſet, & decimas quoq;, id eſt, ad ſacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit lex, quod ſacerdotibus datur. Et hoc eſt, quod docemur ex lege, vt nemo homo licite nec legitime vtatur fructibus, quos terra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit partus, niſi ex ſingulis Deo primitiæ & decimæ, id eſt, ſacerdotibus dentur. Atque ſic Moſes, imo Deus ipſe, cuius iuſſu ille cuncta geſſerat, autor fuit, vt primitiæ & decimæ leuitis ac ſacerdotibus offerrentur. Hanc legem vtpote apoſtolica & euangelica autoritate corroboratā Origenes ſuper Numeros, ſeruari etiam ſecundum literam, ſicut & alia nonnulla, neceſſariū probat aduerſus eos, qui ex titulo legis omnia ſacra ſcripta interpretari volebant, quod noſtro quoq; tempore pleriq; tam ſtultiſſime quam audaciſſime faciunt, dicentes: Si aliquid omnino ſeruandum eſt ſecundum literam, vt dicimus, hoc eſt, ſine allegoria, ſine arguta interpretatione, cur non & cuncta ſeruentur? Sed illi quidem non animaduerterunt aliud eſſe legem, aliud eſſe mandatum, aliud teſtimonium, aliudq; iudicium, quæ præcepit dominus Moſi. Non eſt ſcriptum, vt ibi ait Origenes, Hoc eſt mandatū Paſchæ, ſed, Hæc eſt lex Paſchæ, quia lex vmbra eſt futurorum bonorum. Cum ergo ſit mentio Paſchæ, vt de agno illo corporeo, debemus ſentire ſpiritualiter, quia Paſcha noſtrū immolatus eſt CHRISTVS. *Simili modo de azymis & ceteris feſtorū dierum obſeruationibus intelligere debemus, quæ ſub legis titulo denotantur. Sunt autem mandata legis, quæ ſecundū literam ſtant: & ita Saluator noſter*

recipi

recipi atq; obſeruari à nobis voluit,cum dixit.Serua mandata,cuiuſmodi ſunt,Ne occidas,ne furtum facias.De nuptijs idẽ pręcepit, ita dicens:Scriptũ eſt,Propter hoc relinquet homo patrem & matrem,& adhærebit vxori ſuę, & erunt duo in carnẽ vnam. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. De primitijs & decimis mandatũ ſimiliter ſeruandum ſecundum literam, Domini vocibus docemur, qui in euangelio inquit: Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ,qui decimatis mentham,hoc eſt,decimã datis menthæ, & cymini, & anethi;& pręteritis quę maiora ſunt legis. Hypocritæ, hæc oportet fieri, & illa non omitti. Vide, ſermo Domini vult quidem vt omnino fiant, quę maiora ſunt legis, non tamen minora hæc omittantur, quæ ſecundum literã ſignificantur. Quod à Phariſęis vult factum,multo magis vult à diſcipulis præſtitum, quibus dicit:Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra plus quam Phariſæorũ & Scribarum, non intrabitis in regnũ cœlorum. Quomodo autem plus velit vt fiat à diſcipulis,quam à Phariſęis, in eo declarat, vbi dicit:Dictum eſt antiquis,non occides. Hoc ſeruabant & Phariſæi.Diſcipulis autẽ dicit:Ego autem dico vobis, quia ſi quis iratus fuerit fratri ſuo, reus erit iudicio. Igitur ex his ſatis patet, oportere nos & primitias & decimas ſoluere, ſi velimus non modo iuſtitiam noſtram abundare plus quam Scribarum & Phariſęorum, ſed eos officio tantum ęquare, qui de fructibus terrę ſuę guſtare non prius audebant, quam primitias ſacerdotibus obtuliſſent, & leuitis decimas ſeparaſſent. Et quia munus primitiarum domino offerebatur, ideo Eutychianus pontifex Romanus voluit, vt ipſæ fruges ſic in altari benedicerentur, velut apud Hebręos oleo & thure adolebantur. Seruatur hodie Eutychiani decretũ nonnullis in locis. Verum adeo ſanctitas ſacerdotũ conſenuit, & populi pietas

in definita, ſed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolā, de cibis & primitijs ſacerdotū, rem hanc lucu lentius differens, dicit: Primitię ciborum & omnium frugum atq; pomorum offeruntur antiſtiti, vt habens victum atq; veſtitum, abſq; vllo impedimento ſecurus & liber ſeruiat domino. Primogenita mundorum animalium accipiūt ſacerdotes, & immundorum pretia, hominum quoq; primi partus redimuntur. Et quia conditio humana naſcendi eſt communis, pretium æqualiter offertur, ſit moderatum & leue, vt nec diues intumeſcat, nec teruis prægrauetur. Aeditui & ianitores accipiūt decimas, & rurſum decimas decimarum offerunt ſacerdotibus, tanto illis minores, quanto ipſi maiores populo, &c. Quod primitiarum ſuo quiſq; arbitratu, ſicut Hieron. ait, plus minuſue dabat, illud tamen ter quotannis facere debebant: primum enim circiter paſcha, cum fruges matureſcere inciperēt, ut eſt in Leuit. cap. 2. Si autem obtuleris munus primitiarum frugū tuarum domino, de ſpicis adhuc virentibus, torrebis eas igni, & confringens in morē farris, offeres primitias tuas domino. Deinde ad feſtum diem pentecoſtes, panes ex nouis frugibus confectus: poſtremo circa feſtum diem tabernaculorum, fruges ipſas iam collectas offerebant. Sed & vnde ortum ſit, vt primi hominū ęque ac aliorum animalium partus Deo conſecrati eſſent, iam appoſite dicamus. Cur primogenita offerrētur Deo, cauſa ponitur in Num. ca. 3. ubi legimus: Locutus eſt Dominus ad Moſen, dicens: Ego tuli Leuitas à filijs Iſrael, pro omni primogenito, qui aperit vuluā à filijs Iſrael, eruntq; Leuitę mei. Meum eſt enim omne primogenitum, ex quo percuſſi primogenita in terra Aegypti, ſanctificaui mihi quicquid primū naſcitur in Iſrael ab homine vſq; ad pecus. De interitu primogenitorū Aegypti mentio fit in Exo. cap. 12. Sane ſinguli primoge-

 niti

niti XI. tribuum, quando primi qui naſcebantur in tribu Leuitica, ad tēpli miniſterium applicabantur, de cæteris tribubus redimebātur quinis ſiclis. Siclus autem quantum valeat, ſupra lib. 2. cap. 3 docuimus. Primogenitum vero animaliū aut mundi, aut mundo cōmutari vel occidi ſolebat. erat enim animal aliud mundum habebatur, quod edebatur: aliud non mundū, quod non licebat offerre, ſed vilitate naturæ mundo commutabatur, vt aſinus, qui oue redimebatur: aliud item non mundum, vt canis, quem neq; offerri neq; commutari fas erat, propterea occidebatur. Verum ad propoſitū iam redeat oratio. Non abs re igitur Saluator noſter huiuſce de decimis ſanctiones approbauit, qui quippe voluit, vt qui euangeliū annunciarēt, ex euangelio viuerent, ac propterea patres lege ſanxerunt decimas eſſe ſoluendas, ſicuti late patet ex compluribus decretalibus pontificum epiſt. Quid, quod Romanos Moſaicā legē in hoc non aſſecutam idem inſtitutū ſeruaſſe conſtat: nā Herculi decimas dare locupletibus ac nobilibus antiquus mos fuit & Lucullus, quia hunc ritū ſeruaſſet, auctior factus eſt poſtea, autor Feſtus. Quin & primitias dari conſuetudo erat. Sane Liberum patrem, qui & Bacchus dicitur, poſt deuictos Scythas, aliosq; populos, magno Ioui rerum primitias obtuliſſe, autor eſt Ouid. in 3. Faſt. Et Cyrum regem Perſarum victis Lydis, decimā quoq; prædæ Ioui dediſſe teſtatur Herod. Sed iam ad rem familiarē veniamus. Vt enim CHRISTVS Saluator decimas nō repudiauit, ſic nec ex decimis opes priuatim congeri voluit: quare vt vitiū auaritię, quod, vt ait apoſtolus idolorum ſeruitus eſt, à ſuorum preſertim ſacerdotum animis eijceret, repelleret, exterminaret, paupertatē elegit, eamq; ſuis diſcipulis maxime cōmendauit, cum dixit: Qui non renuntiauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt eſſe meus diſcipulus. Et alibi: Vade, vēde omnia tua quę habes, & da paupe-

pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni ſequere me. Sed vt CHRISTO *paupertatem, quę habet ſuum commodum, ſuamq; munditiam, tribuimus, ita in communitate diuitias, quæ in priuato paupertas habebatur, non vetuit* CHRISTVS *à ſuis miniſtris poſſideri, quæ cunctis egentibus vſui eſſe poſſent. Quapropter Vrbanus vir ſanctitate vitę & doctrina ſingulari, qui ſedere cœpit anno* CCXXVII. *ab eo, qui fuit humanæ ſalutis primus, decreuit primus, vt ſacerdotibus liceret prędia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere, nihilq; cuipiā priuatum eſſet, ſed ad commune bonum. Prędia recepta ſunt, vel ad ipſum commune bonum omnino, quandoquidem poſtea omni tempore fuerunt atq; ſunt ſacerdotum domus, collegia, ac monachorum cœnobia omnibus, & ipſis ſacerdotibus communia, & alijs perhoſpitalia & apertiſſima. Et ſi paulatim hominum rapacitas & libido fecit, vt maiore ex parte obliterata fuerint extrema decreti verba, id eſt, Ad commune bonum, & loco illorum, illæ duæ ſemper religioni peſtiferæ voces, Meū & Tuum, inſcriptæ fuerint, quæ ita multos tranſuerſos agunt, vt ſacerdotium nihil aliud niſi quæſtum, niſi hęreditatem ac dominatum eſſe putent, & quanto veteres patres abſtinentiam arctius conſtrinxerant, tanto iſti intemperantię fræna inſolentius laxent. Quod poſtremum effecit, vt priuata commoda longe potiora publicis haberentur, vnde maleuolentiæ, ſimultates & odia orta: namq; ex communi priuatum facere, ſemper diſcordiarum cauſa fuit. Cœpit deinde Romanus pontifex diues fieri, quē Lucina virgo ſanctiſſima, Marcello ſedente, moriens prima omnium fecit hæredem. Hec multis egit precibus cum Cornelio pontifice, vt apoſtoli Pauli corpus extra Capenam portam, via Oſtienſi, vbi capitis fuerat ſupplicio af-*

ſectus, in ſuum prędium traſferret, & Petrum in Vaticanum, quę & ipſius Cornelij corpus in prędio quoque ſuo ſepeliuit: Deinde Conſtantinus eundem pontificem locupletauit affatim. Sic alij alia dedere loca, vnde tam late nunc patent opes. Ceterum Vrbanus in hoc ſecutus eſſe videtur Hebręos, apud quos ſacerdotium opulentiſſimum fuerat, quoniam ſacerdotes in honore haberi debent, quos in primis paupertas in vulgus deſpicatiores reddere ſolet; atque inde fieri, vt eis minus credatur, id quod religionẽ maxime offendit.

LIBRI SEXTI FINIS.

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM

LIBER SEPTIMVS.

De monaſticæ vitæ principio. CAP. I.

DE Euangelicæ & apoſtolicæ vitæ initijs hactenus diximus: in hoc vero volumine nouus ac varius viuendi modus demonſtrabitur. Cum enim à maioribus tantopere degeneratum; ab eorumque diſciplina ac vitæ ſanctimonia ſic longe diſceſſum foret, vt ſupra eſt ſparſim demonſtratum, tam Romani deinde pontifices, quam vbique gentium antiſtites nihil prius habuere, quam ordinis ſacerdotalis ſic labentis reuocare gradum, ſic peccantis coercere inſolentiam, promulgatis ab ſe nouis quotidie legibus, ad melioris vitæ inſtitutionem. Ad hæc indixere graues pœnas, qui deinde contra ac liceret, feciſſent, vt quo minus odiſſent peccare virtutis amore, hoc formidine pœnæ facilius à malefactis manus abſtinerent. Nec eo quidem pacto perinde profecere, quoniam à deguſtatis voluptatibus haud facile animus auocatur: quare nonnulli poſtea extitere bonæ frugi patres, qui viam ſecuturis facerent, qua à deuio ad rectũ iretur. Porro ij omnibus quæ in terris miramur, contemptis, CHRISTVM *complexi, id eſt, veritatem, pietatem, innocentiam, manſuetudinẽ, ſolũ diuinis rebus operã dederunt, quorũ principes fuere Paulus, Antonius, Hilarion,*

rion, Baſilius, Hieronymus, ac pleriq; alij, qui ab initio ſan ctitate pollentes, veluti nouæ religionis plantę in Aegypti Syriæque ſolo quamuis ſterili feliciter increuere. Petebāt loca vt plurimum deſerta, hoc eſt eremum, vnde eremitæ dicti, quaſi eremum colentes, quos Græci anachoretas vocant: & quia ſoli viuebant, ideo noſtri monachos nūcuparunt, id eſt, ſolitarios: verum paulatim deinceps cœperunt gregatim agere, vt infra dicetur. Atq; ita à principio monachi precibus, ieiunijs, vigilijs, literarumq; ſtudijs dediti, procul ab omni hominum cœtu, tantum duriter victitādo, ac ſeſe manibus exercendo, exemplum bene viuendi poſteris ediderunt. At iſti dein ſuperiorū eiuſmodi veſtigia ſecuti, familias ſinguli ſuas, vt perappoſite infra dicetur, inſtituere, illiſq; viuendi normā præſcripſerūt, vt et verbo & facto, quemadmodū ipſæ familiæ prędicant, vitam plane apoſtolicā mortalibus referrent. Sed de monaſtici inſtituti initio longe poſt homines natos nunc celeberrimi, iam dicamus. Itaq; olim inter multos, teſte Hieron. quæſitum eſt, à quo potiſſimum eremus ſit primū habitari cœpta: quidam enim altius repetentes, Heliam & Ioannē Baptiſtam eius rei autores faciūt: ſed vt is plus quā propheta, ita ille plus quā monachus cenſeri debet. Alij Antonio aſſignant, alij cuidā Paulo Thebæo, ob id ipſum primo eremitæ nuncupato, quod Anachoreticæ vitæ primus fundamēta iecisſet, id quod vel Hier. comprobat. Hunc igitur veluti exemplar, illum vt exemplum ad imitandum, fuiſſe dicunt. Ego vero, quando in re ambigua vnicuiq; liberū eſt coniectare, crediderim inſtitutū monaſticæ vitæ ab Eſſæis ſiue Eſſenis, ita appellat Plinius, quorū ſecta apud Iudęos admodum celebris habita eſt, ad poſteros manaſſe, quoniā illi ſe re per omnia eā ducebant vitam, quam inter nos monachi ex præſcripto legis agere ſolent. Et, vt legētibus id perſpicue pa-

tur parere, non otioſum erit hic Philonis verba ſubijcere, quæ Euſeb. lib. 8. euang. præp. repetit, ita ſcribens: Palęſtinam maxima gens Iudæorū habitat, inter quos, qui dicuntur Eſſæi, comperiuntur plures numero, vt opinor, quam quatuor millia: Eſſæi dicti, quaſi ſancti Græce, quoniam Dei cultores præcipue ſunt, non animalia ſacrificantes, ſed mētes ſuas virtute ſanctas, offerēdas Deo putātes. Nemo inter eos puer, nemo adoleſcens, propter inſtabilitatē ętatis, ſed viri omnes, aut ſeniores ſunt. In ciuitatibus non habitat, exiſtimantes vt contagionē aeris corporibus, ſic conuerſationē vulgi animo nocere. Horū alij agros colunt, alij pacificas artes ad vtilitatē ſuam et proximorū exercent, nec aurum, nec argentū reponunt, nec ingentes agros laudant, ſed tantū colunt, quantū neceſſitati poſſit ſufficere. Ii enim ex omnibus pene hominibus, ſoli pecunia & fundos negligentes, velut ditiſſimi putantur facilitatē viuendi et paucorum indigentiā recte magnas eſſe diuitias iudicātes. Nemo enim tela, enſes, galeas, ſcuta, cæteraq; belli inſtrumēta fabricat: ſed nec eas artes exercent, quibus facile omnes in improbitatē labuntur. Nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoſcitur nauigatio, omnes rapinæ occaſiones depellūt. Nemo ſeruus apud eos, ſed cum vniuerſi liberi ſint, alteri alteris ſeruiunt: omnes enim, aiunt, quaſi mater, eadē natura genuit: quare quamuis non vocemur, ſumus tamen re ipſa fratres. Illi vero philoſophię partem ſolummodo approbant, quæ de Deo & de creatione omniū ſcrutatur: morali maxime inuigilant, ad quam abſolute conſequendā paternis legibus adiuuantur, quas recte intelligere nemo ſine diuino auxilio pōt. Has ſemper quidē, ſed maxime ſeptimis quiſq; diebus docētur: dedicata n. ſeptima dies deputatur, in qua cęteris omnibus neglectis, ad ſacra loca concurrentes, quę ſynagogæ appellantur, ordine ſub ſe-

ſub ſenioribus iuniores conſidere ſolent, leguntúrq; ſcripturę diligenter, & exponuntur à peritiſſimis. Diſcunt igitur pie, ſancte, iuſteq; viuere, triplici regula vtētes, amore Dei ardentiſſimo, virtutis cultu diligentiſſimo, charitate proximi feruētiſſima. Quod igitur ſumme Deum diligant, multa nobis argumēto ſunt, caſtitas perpetua, iuriſiurandi nulla mentio, mēdacij odium, & precipue quod bonorū omniū, nullius mali cauſam Deum opinantur. Quod virtuti ſtudeant patet, quia pecuniā negligunt, gloriā ſpernunt, voluptatem oderunt. Charitatis autē argumēta ſunt, beneuolentia, ſocietas, ęqualitas: nullus enim domum habitat quę omnium communis non ſit, vnum ęrarium, vnus ſumptus omnibus eſt. Pręterea veſtis communiter omnibus propoſita, cōmunis cibus & potus, cōmunis menſa, omnis denique vita communis eſt. Hactenus Philo apud Euſebium. Ab eſſenorum igitur religione profectum merito credere quiuis eſt, vt apud nos monaſticę vitæ inſtitutū coaluerit, quo ſimiliter Paulus Thebæus vt Antonius, ambo Aegyptij homines à primo olim imbuti, ac illud poſtea inſigniter amplati in primis eſſe videntur. Sed Antonio initium rei huius iure optimo acceptum referri decet, qui, etſi non ante omnes fuit, primus tamē mire omniū ſtudia ad eam vitā degendā incitauit, monachorumq; dogma inſtituit, ſicuti deinde Baſilius in Græcia fecit. Adauxit & id tēporis plurimum nobilitauit Hilarion in Syria, qui cum ſanctitate iā clareſceret, Gazæ tres cuiuſdam nobilis matronæ filios ſimul repente morbo affectos inuocato nomine IESV, extēplo ſanauit. Quod poſtquam auditū eſt, & longe lateq; percrebuit, certatim ad eum ex Syria & Aegypto cōfluebant, ita vt multi crederent Chriſtū eſſe vere Dei filiū & ſe monachos profiterentur. Nōdum enim cœnobia erant in Palęſtina, nec quiſquā monachos ante diuum Hilarionē in Syria nouerat, ille fundator

dator & eruditor huius inſtituti ac ſtudij in hac prouinciæ fuit. Habebat dominus IESVS *in Aegypto ſenem Antonium, habebat in Palęſtina Hilarionem iuniorem. Hęc ex Hieronymo. Ad Antonium redeo. Vixit Antonius in ſolitudine in Thebaica regione Aegypti, condiditque ibi cœnobium, vbi cum Sarmata, Amata, & Machario ſuis diſcipulis, precibus tantum deditus erat, in pane & aqua omnis eius victus conſiſtebat, cuius ſanctitas ita celebris erat, vt Helena Conſtantini mater ſe & filium per literas illi commendarit. Obijt mortem in eremo, annos* CV. *natus, qui fuit annus ſalutis humanę* CCCLXI. *Diſcipuli eius Amatas & Macharius (nam Sarmatam Saraceni impetu in Antonij cœnobium facto, interfecerant) monaſticum ordinem poſtea tam vitę ſanctimonia, quam inſtitutis, mirum in modum propagarunt. Ac eiuſmodi vitę monaſticæ principium tale fuit.*

Quando primum ordo monaſticus tribus votis aſtrictus fuerit, & quis primus ea vota introduxerit, veſtitumq; religioſum, cum nouo vitę modo, ac ordo ipſe abiuerit in plures familias. CAP. II.

Poſt annum quam Antonius, de quo ſupra eſt mentio facta, erat mortuus, circiter CLXVI. *claruit Benedictus Nurſinus in Vmbria Italię regione natus. Is in ſolitudine perdiu verſatus, ſe demum Sublacum ſeu Sublaqueum contulit, quod eſt Latinorum prĕclarum oppidum, lacui eodem & tamen priſco nomine proximum, diſtatque ab vrbe Roma circiter millia paſſuum quadraginta. Hic cum à multitudine ob ſanctitatis famam adiretur, & ei ſecundum religionem nihil ſolitudine gratius eſſet, poſtremo eius celebritatis vitandę cauſa, Caſſinum in ea ragione peruetuſtum oppidum venit, ibique*

ibique ſibi ſedem poſuit, ſparſoſque & ſoliuagos ad idem tempus monachos in vnum contraxit cœnobium, mores & vitam, tribus munitam votis. Sane Baſilius Cęſareę Cappadocum preſul, qui circiter annum ſalutis humanæ CCCLXXIII. *doctrinę pariter atq; ſanctitatis ſummis floruit laudibus, in orienti apud ſuos voluit, vt poſt annum, quam quis in collegium veniſſet, ſi in eo vellet vitę inſtituto permanere, voueret ſe caſte victurum, nihil poſſeſſurum, ac dicto prefectorum fore audientem, quo ſe in perpetuum omni ſua abdicaret voluntate. Quanquã paupertatis votum multo antiquius eſſe videtur, ſi Vrbano pontifici Romano credimus, qui amplius centum quadraginta annis Baſilium anteceſſit: quando in epiſtola, quę eius nomine legitur, inuenimus, ita vſu veniſſe, vt qui apoſtolorum imitatores exiſterent, paulatim vota facerẽt ſe nihil proprium habituros, quo ęque rerum communitas, ac apoſtolicę vitę inſtitutum omni tempore vigeret: ſiquidem ipſi apoſtoli ad docẽdum euangelicũ dogma quoquouerſum à* CHRISTO *miſſi, in mandatis, quemadmodũ diuus Petrus apud diuum Clementem libro recognitionum ſecundo teſtatur, non habuerunt proprium aliquid dicere. Cęterũ iſthęc tria uota iam inde à principio tanti eſſe cœperunt patribus, vt illi poſthac lege ſanxerint, etiam preſbyteros quos ſeculares dicunt, debere votum caſtitatis, id eſt, pudicitię ſeruandę perpetuo ſaltem tacite facere, ac per id, haud licere cuiquam eiuſcemodi votis obligato, aſtrictoque, deinceps matrimonium contrahere, & ſi quis contraheret, illud omnino minime valere. Item Benedictus dedit ſuis monachis nouum veſtitus genus, conſtituit modum orandi, & tenue victus alimentum, ac nouam abſtinentię normam. Et ut conſtaret eum cœtum fuiſſe ex ſummo mortalium vſu, res mirãdum in modũ poſtea paulatim*

latim

Latium creuit, abijtq; in plures familias, Cluniacẽſes, Camaldulenſes, Vallisumbrenſes, Montoliuetẽſes, Grandimontenſes, Ciſtercienſes, Syluestrenſes, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cæleſtinos, diuę Iuſtinę & Eremitanos Diui Hieronymi, poſtremo per Martinum quintum, in familiam diui Benedicti adſcitos. Quem ordinem à patrum norma iam collapſum Lupus Hiſpalenſis eius familiæ prępoſitus, [illegible] inſtaurauit, de cuius exordio in capite inſequenti prodetur. Cæterum qui tum primum inſtituti fuerunt, Benedictinos fuiſſe tradunt, qui nigro hodie amiciuntur colore, tunica laxiore, ac diſcincta & ad pedes vſque demiſſa, amictu capitis, quem cucullum vocant, in humeros & ſcapulas breuius reiecto, quã cæteris: ſubter candida tunicella, et ea quidẽ lanea, cum cilicio, ocreati genutenus incedũt. tondẽtur nouacula à vertice infra dimidium caluę, capillus inferne reciſus in paruam circuli ſpeciem, circa aures & tẽpora, totum ambit caput inſtar coronæ, vnde ipſe vertex deraſus corona nuncupatur. Itẽ à carnibus perpetuo ſe abſtinent, niſi cum ægrotare cœperint. Quo factum eſt, vt monaſticum nomen ſæpius varieque inſtauratum in plures abierit familias. Itaque Cluniacenſium ordo ex Benedicti obſeruatione, apud Maſticẽſem ſeu Maſticonenſem, vtrũq; ſcriptum reperio, Burgundiæ pagum, ab Odone abbate quem dicunt, inſtituitur, quibus locum dedit, et extruxit Gulielmus pius Aquitaniæ dux. Qui fuit annus ſalutis D C C C C X V I. Haud ita multo poſt Camaldulenſium religio orta eſt, autore eius congregationis Romoaldo Rauennate: fuit is monachus Claſſenſis cœnobij: eſt locus ille haud procul Rauẽna, qui celebritatis fugiens in Hetruriam peruenit, ibiq; in ſummo Apennini iugo, locum à quodam Madulo incola conſecutus, vnde nomen ordini inditum, nouę familię fundamenta iecit, candido ſumpto ami-

pro amictu. Sunt hodie in eminentiſſimo iugo montis duodeuiginti ſacella, vbi perpetuum ſilentium. quarto & ſexto hebdomadæ die pane & aqua tranſiguntur ieiunia, nudis pedibus humi accubantes: uerum in alijs locis vita eorum remiſſior eſt. Item in ea Apennini parte, quæ Vallis Vmbroſa vulgo dicitur, circiter annũ ſalutis M L X. *Ioannes Gualbertus nouam monachorum familiam inſtituit, eamq; a loco appellauit Vallisumbrenſem. Is Florentiæ oriundus, & claro loco natus, cum fratris percuſſorem forte obuiam habuerit, quia illi veniam petenti non negaſſet, imago crucifixi, quæ in proximo fano diui Miniatis erat, viſa ei eſt poſt hæc inibi orãti inclinaſſe parum caput, perinde quaſi id pietatis facinus cõprobaſſet. Ea imago hodie viſitur in eodem diui Miniatis templo, quod in colle prope Florentiam extat. Ioannes eo motus miraculo, in ſolitudinem conceſſit, autorq; nouæ religionis fuit, amictumq; ſibi induit cæruleum, quo nunc vtuntur. Montoliuetenſes eo anno, qui fuit* M C C C C V I I. *ſalutis, eſſe cœperunt, quo inter pontifices peſtilens diſcordia orta eſt. Ii Senenſes primum fuere, quorum princeps Bernardus Ptolemæus, qui pro temporum conditione, capto mutandæ vitæ conſilio, in proximum vrbi collem egreſſi ſunt, eumq; ex nomine illius Hieroſolymitani dominicis frequentati veſtigiis appellantes, ſeſe candido induerunt amictu, Gregorio* X I I. *probante. Grandimontenſem ordinem Stephanus in Auernis ampliſſima familia ortus, in Aquitania primum inſtituit, cui mons in quo mox ſedes illius familiæ locata eſt nomen dedit, nullis viuẽdi mutatis, aut ex integro conditis legibus. Iiſdem fere temporibus Robertus Moliſmenſis abbas cum priſcam diſciplinam iam minime recte obſeruari animaduerteret, viginti & amplius comitatus monachis, Ciſtercium locũ in Burgundia Cabilonenſis diœceſeos, vaſtæ*

ſolitudinis,

ſolitudinis, ac horrendi aſpectus petijt, ibique immoratus celeberrimi ordinis autor fuit, quem à loco Ciſtercienſem nuncupare voluit. Sunt qui hoc cuidam Ardingo monacho aſſignent, quod ille Rombertum impuliſſet ad commigrandum in eum locũ, perinde quaſi qui hortatur, non qui facit, primas iure ferre debeat. Fuit is annus ſalutis M XCVIII. *Claruit in hoc Bernardus Caſtilionenſis homo Burgundus nobili loco ortus, qui Ciſtercienſi cœnobio prius inchoato, monaſticum induit habitum, tantum inde nomen eruditionis & ſanctitatis eſt adeptus, ut Claraualenſis ſit abbas factus, quem locum Robertus vir illuſtris non multo prius ſumptuoſe extruxerat. Centeſimo deinde anno Humiliatorum ordo in Germania oritur: exordium rei triſte, ſed læti ſucceſſus: multi enim mortales aut bello capti, aut quia fides eorum ſuſpecta eſſet, fuerant ex Ciſalpina Gallia, iuſſu Federici, cui Barbarubræ cognomen fuit, qui tum Italiam armis diuexabat, in Germaniam cum liberis & vxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factum tradant. Ii longiorem moram perteſi, aliquando albis veſtibus induti, viri fœminæque humiliter Federico ad pedes poſtrati iacuere, veniam implorantes. Iſtorum lachrymis veſtituque motus imperator, poteſtatem fecit omnibus in patriam abeundi: qui poſtliminio reuerſi, voto, vt uerißimile eſt, in eo ritu perſeueraſſe dicuntur, lanificio & precibus dediti. Inde, vt fit, res à modico principio orta adeo creuit, vt eam pie inchoatam, auctamque Innocentius tertius primum, deinde plerique alij Romani pontifices approbarint. Cœleſtinorum religio octuageſimoquarto circiter anno poſt orta eſt: Cœleſtinus quintus Romanus pontifex fuit autor: quod & nomen declarat: ex diui Benedicti abbatis inſtituto aliqua mutuatus, nouum induxit pie operãtium collegium.*

Fuit ille prius quam ad pontificatum vocaretur, anachoreta: idcirco voluit ad eremi decus, ex ſe hanc familiam parere, quæ breui vſque eo creuit, vt non potuerit autorem incœpti vt vani pœnitere. Item in Anglia diuus Gilbertus ſuam inſtituit religionem, ſicuti in Germania Mellicenſes, Caſtellenſes, & Burfeldenſes, alij ab alijs diuerſo tempore inſtituti fuerunt. Sed, vt iam iuſtum iter conficiamus, haud prætereundam ducimus congregationem diuæ Iuſtinæ, quæ poſtremo ad priſtinam diui Benedicti dogmatis diſciplinam inſtaurata, hodie vt religionis caput, ſuper eminet omnes. Eius rei autor fuit Ludouicus Barbus Venetus vir religioſiſſimus, Patauij in cœnobio ipſius diuæ Iuſtinæ, vnde nominata eſt. Hãc Eugenius quartus plurimum auxit. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumque initijs iam dicamus.

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regulariũ, Auguſtinianorum, Cartuſianorum, Carmelitanorum, Præmonſtratenſium, & Crucigerorum. CAP. III.

Hieronymus Euſebij filius, ortus Stridone, quod oppidum olim ad Pannoniam et Dalmatiã pertinebat, ſed Gotti direptum euerterunt, Romæ Græcis Latiniſque literis egregie inſtitutus, ſanctioris vitæ cauſa in Iudæam ſe contulit, vbi & Hebraicam linguam didicit: ita triplici lingua eruditus, de rebus diuinis ſcribendi onus ſuſcepit, in quo omnes neruos ætatis, induſtriæ, doctrinæque ſuæ contendit: cuius ſcripta vt ſancta, breui poſt tempore patres receperunt, receptaque approbarunt: etſi ſcio eſſe quoſdam, qui id factum Damaſo pontifici falsò aſſignent, quippe qui perdiu ante Hieronymum exceſſerat è vita. Poſtremo locum circa Bethleem ſibi conſtruxit, vbi reliquum uitæ apoſtolico ritu egit.

Hinc

Hinc factum eſt, vt permulti deinde Hieronymi ipſius inſtituti imitatores extiterint, ortaq; ſit noua quædã familia, quæ à Hieronymi nomine, quem ſui inſtituti, quamuis longe diuerſi ab eo quo ille vixerat, vtcunque autorem faciunt, Hieronymiani ſunt appellati: qui natiuo amiciuntur colore, pallioque ſuper tunicam rugato, atque ſuperiore parte à ſummo ad imum ſciſſo, ſcortea zona tunicam ſuccingunt, ſoleis ligneis pedes muniunt. Sunt & Hieronymiani eremitani, de quibus proximo capite meminimus, quorum ordinis quidam Carolus cognomento Granellus homo Florentinus, autor fuiße dicitur, qui eremitanum ſua ſponte induiſſet veſtitum ſedemque ſibi optaſſet in Feſulanis montibus. Alij tradunt non Carolum, ſed Redonem quendam Montigranelli comitem primum eos eremitas ſub ritu diui Auguſtini, ad Feſulas, Gregorio XII. *probante, inſtituiſſe. Quare ego vnum atque eundem Carolum & Redonem fuiße dixerim, quando cognomen pene vtrique competit, cum præſertim fieri non potuiſſet, vt ſpatio viginti annorum (nam vix tantum temporis ab obitu Gregorij ad Eugenij pontificatum interfuit, quibus cum iſti vixiſſe dicuntur) duo eundem ordinẽ inſtituerint, vel inſtaurauerint. Potuit igitur Carolus, ſiue illi Redoni nomen fuit, eius Feſulani cœnobij autor eſſe, non religionis, qui Eugenij quarti, vel Gregorij duodecimi põtificatu ſanctitate claruit, cum diu antea inſtitutam conſtet: & mox labefactari cœptam, ad diui Benedicti regulã (ſicut oſtendimus) adnumeratam eſſe. Imo ſunt qui commententur hanc primum familiam à Hieronymo in eremo inſtitutã, & eam auctam ab Euſebio Cremonenſi, ac plerisque alijs præcipuæ ſanctitatis viris, qui cum eo vixerant, & ſic accidiſſe, vt poſtea melioris vitæ exemplo, plures vnã æmulati rem, modicis, vt fit, principijs ortam, ſæpius inſtau-*

rarint, atque eo pacto alios ex vno ordine Benedictinos, alios Auguſtinianos eſſe ſecutos, alios in ſuo permanſiſſe inſtituto. Item non prorſus exploratum habetur, an Aurelius Auguſtinus eas familias inſtituerit, quarum hodie vulgo autor fertur. Itaque duplex opinio ad poſteros manauit de initio Canonicorum, quos vulgus regulares vocat, & eorum qui ab eremo nomen ferunt. Canonici affirmant Auguſtinum, vt primum Hipponenſis eſt epiſcopus factus, redegiſſe ſuos ſtatim canonicos ad eam viuendi regulam, quam inter ſe in præſentia ſeruant. Quinetiam affirmant illud apoſtolorum fuiſſe inſtitutum, id quod ſanctus Tho. Aquinas in ſuo opere ſecũda ſec. comprobat: quia illi, vt ait, poſt aſcenſum CHRISTI *in cœlum in monte Sion, de genere vitæ deliberantes, cõmunia inter ſe omnia, ac tria vota coram Deo ſtatuere. Ita ſi ſancti Thomæ teſtimonium amplectimur, non tam ab Auguſtino eſt ordo inſtitutus, quam renouatus: cui tamen ob illud ipſum, non immerito debet principium rei acceptum referri. Sic origo in dubium trahitur. At Auguſtiniani eremitani ſe priores inſtitutos aſſeuerant ab ipſo diuo Auguſtino, cum ille eatenus fuerit in eremo, vt quidã ſcribunt, quoad Manichæis in terra Africa ſæuientibus, Hipponenſi diœceſi eſt præfectus. Per hunc modum de vtriuſque ordinis origine ambigitur. Verum aliam ferunt huiuſce collegij originem: multi enim, vt aiunt, mortales Auguſtini adhuc viui ſanctitatem ſingularemque doctrinam ſecuti, omnibus neglectis quę poſſederant, in eremum conceſſere, vnde eſt eremitanorum nomen deductum. Ceterum ſiue ab eo, quod eſt ſupra ſignificatum, vt qui in deſertis locis cum illo eſſent, ſint in vnum congregati, & inſtituti, ſiue ipſius vitam & dogma ſecuti, paſſim deſerta loca coluerint, hæc de vtriuſque familię initijs habui dicere. Sed ne quidem*

mirum,

mirum, ſi res in dubio verſetur, vel duę treſue familię ad vnum referantur autorem, cum bene multæ aliæ præterea ſint congregationes, quæ Hieronymi, Auguſtini, Benedicti, ac quorumlibet diuorum regulas ab illis, ſicuti perhibent, editas profiteantur, quas tamen tantum abſuerat, vt ipſi inſtituiſſent, vt etiam ne tale quid vnquam forte cogitaſſent futurum. Canonicis tunica candida cum linea toga, ſub nigro pallio eſt: tegumentum à ſcapulis impoſitum ceruicem totumque contegit caput, præterquam à fronte. Eremitanorum veſtitus diuerſus eſt, nigra tunica amiciuntur, concolor tegmen à ſcapulis ad caput inducunt, ſubter candida tunicula, ſcortea cinguntur zona bubulo cornu fibulata, calceati, vt communis eſt vſus. At penes vtroſq; nũc præcipua eſt varietas nominis, quod vt ſæpius eſt inſtauratum, ita in plures diuiſum eſt familias: nam congregatio alia Canonicorum Saluatoris, quæ & Scopettina nuncupatur, cuius autores fuere Stephanus & Iacobus viri Senenſes ſanctitate illuſtres, quam Gregorius XI. ſuo probauit conſenſu. Alia Friſonaria, à loco in Lucenſi agro Hetruriæ regione, quam & Lateranenſem appellant, hanc Eugenius quartus plurimum adauxit. Tertia D. Gregorij in Alga Venetijs à Laurẽtio Iuſtiniano inſtituta, cæruleo vtuntur habitu. Et deniq; ſi quæ aliæ ſint, iam eas miſſas faciamus, breuitati conſulentes. Et ad Cartuſianos veniamus, quorũ exordium incidit in annum ſalutis milleſimũ octuageſimũ. Quidã enim ſingulari doctrina, nomine Bruno, homo Colonienſis, cum Lutetiæ Pariſiorum philoſophiam profiteretur, contigit, vt amicum quendam bonis moribus prędítum, & vita iam priuatum, prius quam ad ſepulturam daretur, audire viſus ſit clamantem, Iuſto Dei iudicio damnatus ſum: & ca re motus è veſtigio cum ſex ſocijs pari miraculi euentu ter

ritis, eremi deſerta quæritans, peruenerit in diœceſim Grati inopolitanam (eſt Celticæ ciuitas) ibique locum optauerit, cui hodie Cartuſia nomen eſt, quem ei aſſignandum curauit Hugo Gratianopolitanus epiſcopus, qui ſtatim poſt ſe ad eam familiam adiunxit. Eo igitur loci Bruno ad res diuinas intentus, primum cœnobium fundauit, cũ his rigidæ vitæ inſtitutis: intima enim veſte vtuntur cilicina, ſumma pallio nigro, ſubter candida toga, operculoque capitis cucullo, carnibus nunquã veſcuntur, ſexto plurimum hebdomadæ die pane & aqua ieiunium agũt, in cubiculis quę veluti ſacella habent, ſoli edunt, certis tamen feſtis diebus vna duntaxat prandent. Silentium eis pene perpetuum, nulli fas eſt cœnobio exire, pręter præfectum, & procuratorem, & illis tantum ad negotia loci curanda. Mulieribus ad eorũ etiam templa aditus interdictus, quo ne aliquid videant, per quod ad libidinem rapiantur. In hac religione viri quocunque tempore doctrina & ſanctitate clari fuere. Id quod ſtatim ab initio vni in primis ſociorum Brunonis religionis autoris contigit. Ille fuit Hugo idem & abbas, ſeu prior (ſic hodie illi qui præſunt vocitantur) primus Cartuſienſis, deinde præſul Grationopolitanus factus, quem poſt mortem multis miraculis enitentem ſecundus Innocentius ſanctorum catalogo adſcripſit. Carmelitanorum hunc referunt ortum. Eſt in Syria mons Carmelus, olim cum aliorum prophetarum, tum Heliæ in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitaſſet: id, credo, anachoretarum non pauci numero ſecuti, locum tenuere, qui demum Almerici Antiocheni epiſcopi opera in vnum coiere, cum ante ſparſim montem habitarent, ac tum primum præpoſitum ex ſe conſtituerunt. Fuit in eo monte ſecundum fontem, qui Heliæ dictus eſt, Deiparæ fanum, vbi illi prima cœnobij fundamenta iecerunt, vnde fortaſſe ſunt

ſe ſunt Carmelitanæ diuæ virginis monachi nuncupati. Incidit prima hęc uitę obſeruatio in Alexãdri tertij põtificatum, qui ſedere cœpit circiter annum ſalutis centeſimum ſeptuageſimum ſuper milleſimum: uerum quia neque vitæ inſtituto, neque cultu, neque certis cerimonijs nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidam, non res legitime ab initio inſtituta viſa eſt. Veram itaque originem fuiſſe tradũt quidam, quæ anno poſt circiter quadrageſimo conſecuta eſt, ſedente Innocentio tertio: Albertus enim Hieroſolymitanus antiſtes ijs in eremo agentibus certam obſeruationis dedit formam, ex Baſilij dogmate quędam mutuatus. Attributum eſt pallium uerſicolor ex albo & canuſino, id eſt, rutilo, circulatum, quali dicitur Helias propheta olim vſus: poſtea Honorius tertius pallij huiuſmodi formam ademit, velut religioni parum conuenientem: pro uerſicolore, album eſt illis datum, appellauitque beatæ Virginis familiam, vt nomen virginitatis cum pallio albo, qui color minime maculatus eſt, recte conueniret. Et hic alter mendicantium ordo. Hiſdem fere temporibus Pręmonſtratenſes è cœlo vt prædicant, demonſtrati ſunt terris in Laudunenſi diœceſi, eo loci, quem Præmonſtratum vocant: Autor ordinis fertur fuiſſe quidã Northbertus presbyter homo Lothoringus, qui hoc arctiſſimum vitę genus ex Auguſtini ritu quæritãs, à Caliſto ſecundo impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum linea toga, ſub candido pallio, quo potiſſimum à Canonicis differunt. Crucigerorum origo multo antiquior eſt, ſi vera ſunt quæ ipſi Cruciger de primordio ſui ordinis prædicant: aiunt enim Cletum Petri apoſtoli diſcipulum, & ab eo inde tertio loco pontificem, cœleſti nuntio crucem habente monitum, vt hoſpitalem domum fundaret ijs, qui Romam peregre venirent religionis cauſa, eſſentque ibi præſto, qui

itineribus feſſos comiter acciperent, pieque reficerent, & ij geſtarent perpetuo crucem, monimentum dominicæ paſſionis, ac ita illum demũ paruiſſe oraculo. Sed illud pro certo habendum dixerim, recte initium huius rei aſſignari Cyriaco Hieroſolymitano antiſtiti: is enim fuit, qui Helenæ Conſtantini matri locum oſtendit, vbi dominica crux occultaretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus conſtituiſſe collegium eorum, qui crucem omnibus venerandam manu geſtarent. Hunc pium patrem Iulianus imperator occidit. Rem ijs principijs ortam, & breui poſt tempore prope ad interitum deductam, tertius Innocentius inſtaurauit, quod Romæ hęreſim Albinenſem ſubito exortam, vnde magnus in vrbe motus extitit, ope cruce ſignatorum, qui tum in Syriam ituri erant, extinxiſſet. Fuit hic annus ſalutis humanæ ducenteſimus quintuſdecimus ſuper milleſimum Poſtremo Pij ſecundi pontificatu, in Mantuano conuentu, datum eſt vt cæruleo vterentur amictu, cũ olim indiſcreto vſi ſint colore, ac crucem ex veteri inſtituto geſtarent, vnde inditum familiæ nomen. Eſt hodie alterum quoque huiuſce familiæ collegium longe remiſſioris vitæ, & ij pallio amiciuntur nigro, geruntque in pectore, non manu, crucem ex albo rubroque colore confectam, ac diui Auguſtini regulam profitentur.

De prædicatorum, Franciſcanorũ, Trinitatis, Seruorum Deiparæ, Brigidenſium, Ieſuatorum, Nouorum eremitanorum, & Bonorum hominum origine CAP. IIII.

SAne vt tertio Innocentio ſedente, innocentiæ aliquid in hominibus dilluceret, duo longe poſt hominum memoriam extitere ſanctiſſimi patres, Dominicus Calaguritanus homo Hiſpanus, & Franciſcus Aſiſias ĩ Vmbria Italię regione ortus, qui cuiuſdã noui ordi

*endę vitę inſtituti autores ābo certatim fuerunt, vt æqua-
les. Dominicus ab initio Canonicus fuit, ac cū paucis quos
ſocios ſibi delegerat, nouam inſtituit obſeruationem, no-
uumque veſtimentum dedit, tunicā candidam, nigro pal-
lio ſuperiecto, et ab humeris ad caput ſcapulari tegmine.
Et ne pietatem colendo domi otiarentur, docuit eos in pri-
mis ſua prædicatione, vnde nomen nouę familię indiderat,
lōge lateq; oībus terris diuulgare euāgeliū, quod ipſe Chri
ſtum imitatus facere prius voluit: quippe qui id temporis
hęreſim Toloſę peſtiferam Albigenſium iamdudū gliſcen
tem ſua opera compeſcuit. Vidit Innocentius nouum inſti-
tutum, & miratus eſt: quod Honorius, qui illi ſucceſ-
ſit, recepit atque approbauit. Et iſta tertia eſt mendican-
tium familia. Propter hęc pietatis opera, Dominicus dein
de poſt actam ſanctiſſime vitam, in diuorū ordinem à Gre
gorio IX. adſcriptus eſt. Franciſcus vero humanitatis ple
nus, à principio Aurelij Auguſtini, vt quidam ſcribunt,
regulam profeſſus, calceatus, zonaque ſcortea cinctus ali-
quandiu conſpectus eſt: inde reputans animo dominū iuſ-
ſiſſe ſanctiſſimis apoſtolis, ne binas tunicas, ne ve ſacculum
haberent, tunicam induit vnicam natiui velleris, funicu-
loque pręcinxit, pedes ſimul nudauit, ac vt demum ana-
choretam ſe pręberet, in Apenini iugum aduolauit, quem
locum hodie vulgo Auernam dicunt, vbi ille diuinis rē-
bus deditus, dominicę paſſionis ſtigmatibus inuſtus eſt,
qui eos quos ſui inſtituti ab initio ſocios optauit, manifeſto
humilitatis argumento,* Minores *appellauit, quo eius exi
gui nominis memores, facilius ab omni ſuperbię vitio ab-
horrerent, quę ſepenumero ſanctitatem in ſectatur. Hono-
rius inſtitutum cōprobauit, ac biennio poſt Gregorius Fran
ciſcum inter ſanctos retulit, qui fuit annus ſalutis ducen-
teſimus vigeſimus nonus ſuper milleſimum. Nullum vn-
quam*

quam humanæ pietatis inſtitutũ magis breui tempore creuit: totum enim terrarum orbem vna hæc impleuit familia. Atq; is quartus mendicantiũ cœtus. Fuit per id tempus Clara virgo etiam Aſiſias, quæ monacharum, alterum nouum religionis inſtitutum, quod pauperum dixit, à Franciſco continentiæ doctore accepit, acceptumque non ſolum perſanctè coluit, verumetiam auctum poſteris reliquit. Conſtat hic ordo plurimum ex muliebri ſexu. Secutus eſt ab eo, velut riuulus ex eodem fonte manans, tertius ordo eorum qui Pœnitentes dicuntur. In hoc quoque innumeri mortales ſunt. Poſt hæc Prædicatores & Franciſcani inſtituti ſunt. At Franciſcana familia huiuſce obſeruationis multo frequentior eſt, vtpote inter omnes fere gentes iampridem propagata. Hanc memoria noſtra Edouardus quartus rex in Angliam primus introduxit, quæ tanto breui tẽpore ſanctitatis nomine claruit, vt paulo poſt ab Henrico VII. fuerit magnopere adaucta, ac hodie habeat ſex cœnobia longe celeberrima. Verum vt Innocentij ætas religionis feracior eſſet, eſt & monachorum Trinitatis, vt vocant, ordo id tẽporis exortus: quidã enim Ioannes Matta, et Felix anachoreta, cũ in Gallijs circa Meldẽſem agrum vitam ſolitariam agerent, per quietẽ admoniti pontificẽ adiuerunt, ab eoq; petiere certum uiuendi modũ. Ille haud multo poſt etiam oraculo, vt aiunt, monitus, anachoretas candido induit veſtitu, cruce rubra pariter atque cærulea inſigni, illiſque negotium mandauit, vt noſtros ab hoſtibus captos pretio redimendos curarent, ac idcirco monachos de redemptione captiuorum appellauit. Conſueuerunt ij poſtea pij certe viri eleemoſynas quæritare, quibus captiuos redimerent: ſed & hoc pietatis officium fere nuſquam hodie præſtatur. Iiſdem quoque temporibus Martini quarti pontificatu, Philippus Tuſcus genere, Florentiæ ortus

tiæ ortus, ac medicæ artis profeſſore nouæ fuit vitæ autor, inſtitutorque familiæ quam Deiparę vocant virginis: qui primo initiati, Serui nuncupari cœperunt, manetque hodie nomen. Philippus anachoreticã vitam ſecutus, oraculo monitus, nouũ religioni adiecit veſtitum: nigræ tunicę, ac ſuccinctę nigrum ſuperinijciunt pallium, circa humeros in rugas cõplicatum, ſcapulari amictu ab humeris reiecto, communi more calceati. Nec res magno admodũ eſt fauore à principio recepta, ſed cum nouum inſtitutũ ſua ſponte in dies ſingulos initiatorũ numero augeretur, Benedictus vndecimus ſeptemq; deinde pontifices, qui ſecuti ſunt, approbauerũt, multiſq; priuilegijs excoluere. Incidit primũ rei huius exordium in eum ſalutis annum, qui MCCLXXXV. *fuit. Ordo itẽ à Brigida vidua inſtituitur: hęc Suetię princeps, mulier ſanctitate inſigni, eo anno, vt quidam volunt, quo Vrbanus quintus exiuit de vita, Romam uoti cauſa venit, vbi quotidie loca ſacra adibat, obtinuitque à pontifice ritum ab ſe inſtitutum probari, vt cœnobium vtriq; initiatorum ſexui commune foret, murorum tamen ac aſpectus ſeparatione diuiſum, vt virgines ſuperiora habitarẽt, monachi vero inferiora: templum itidem pari modo cõmune: omnibus autem Abbatiſſa, quam vocant, præeſſet. Sũt qui tradant Baſiliũ primum hunc ordinẽ in Græcia inſtituiſſe, ſed poſtea ne virginitas muliebris obtrectationibus pateret, patres iuſſiſſe, vt viri ſeorſum habitarent, ac propterea Brigidam inſtauraſſe eiuſmodi religionẽ, inita ratione, qua ſine criminis ſuſpicione, & templum & domus eſſent vtriſque communia. Cui opinioni, vt veriori, aſſentiendum eſſe dixerim. Quinto eiuſdem Vrbani anno, qui fuit ſalutis humanę* MCCCLXVIII. *Ieſuatorum ordo Senis orta eſt: colligebantur ab initio domeſticatim, ſimplici indumento amicti, multa innocentia & pietate viri, ſibi victũ*

labore

labore & opera queritantes. Hos Vrbanus, quia iam ſuſpecti, vt malefica aliqua ſuperſtitione imbuti, haberi incipiebant, ad ſe Romam vocatos de cærimonijs & vitę inſtituto interrogauit, cognouitque totam rem, & probauit, deditque vt alba tunica vterentur, & capitio quadrato à ceruice ad humeros deiecto. Cinguntur ſcortea zona, nudos pedes ligneis ſoleis in inferiore parte muniunt: datum inde eſt, ut canuſinum pallium tunicę ſuperiectum ferrent. Apoſtolici à principio viri nuncupati ſunt, ſacris non initiantur, tantũ precibus vacant, & Ieſuati ab eo dicti ſunt, quod IESV *nomen frequens ſit in illorum ore. Fuit rei autor Ioannes Columbinus, homo Senenſis. Orta eſt in terra Italia eodem tẽpore Vrbini (eſt Vmbriæ antiquiſſima urbs ac percelebris) noua Eremitanorum congregatio, nihil fere amictu differẽs à diui Hieronymi familia, de qua ſupra memorauimus: illis enim ex ſcapulari amictu, tenuis tantum pendet lacinia in humeros reiecta, at calceamentum, vt uſus fert, commune, & cetera, quę reliquis Hieronymianis. Petrus quidam homo Hetruſcus ac Piſis natus, noui huiuſce inſtituti autor fuit, qui ciuium opibus adiutus, cœnobium inibi è regione ędium noſtrarum extruxit, quòd hodie tam Eremitanorum numero, atque uitę ſanctimonia, quam populi in eos pietate, princeps omnium aliorum habetur, quæ uiginti numero eſſe perhibentur in Italia duntaxat, quippe inſtitutum vt recens, alio terrarum nondum peruaſit. Sed iam cũ bonitate hominũ, de huiuſmodi initiatorum cętu finem faciam. Hos Anglia genuit: ſiquidem Ricardus Cornubię comes, qui fuit Henrici tertij regis frater, cum circiter annum ſalutis* MCCLVII. *ab electoribus imperij cooptatus Romanorum Rex, ut in noſtra Anglica hiſtoria fuſius exponitur, in Germania moraretur, eius interim filius nomine Edmundus in patriam rediens, non-*

nibil

nihil ſanguinis Saluatoris illinc ſecum tulit, conditoque cęnobio, parum ſupra Berchanſtedium pagum, qui ab vrbe Londino diſtat millia paſſuum quinque & viginti, eo loci id noſtrę ſalutis monimenti collocauit, introduxitque nouę religionis uiros, quos Bonos *appellauit homines. Ii diui Auguſtini ordinem profitentur, ueſtitumque cœruleum induunt forma pene ſimilem, atque Eremitani utuntur: qui uero pręeſt, rector nuncupatur. Loco nomen eſt Aßheruggium, hodie longe celeberrimo.*

De origine ſacrorum militum, ac de initio atque exitu ſectæ Albatorum. CAP. V.

DVm Hieroſolymorum vrbs antequã à noſtris poſtremo circiter annum ſalutis M X C I X. *recepta fuiſſet, à Saracenis obtinebatur, Chriſtiani Latini nominis qui ibidẽ degebant, ab illis impetrauerũt, vt ſibi liceret domicilia prope Saluatoris ſepulcrũ habere, vbi cœnobiũ diuę genitrici cõſtruxere, quod Latinorũ appellabatur: & abbas præerat, cuius erat in primis officiũ hoſpites accipere Latinos. Eodẽ exemplo, breui poſt tẽpore alterum virginũ cœnobiũ diuæ mariæ Magdalenę iuxta dedicarun, quod item fœminas acciperet. Confluentẽ deinde peregrinorum cateruam, cum locorum non caperet anguſtia, hoſpitalem domum prope etiam poſuerũt, quam diuo Ioanni Baptiſtæ conſecrarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quod eo loci ſæpe ad meditandũ conueniret. Sunt tamẽ qui ſcribant Ioanni Eleemoſynario illã dicatam fuiſſe, qui Phoca imperãte, patriarcha fuit Alexandrinus, ita cognominatus, ob frequẽtes, quas pauperibus faciebat, eleemoſynas, id eſt, largitiones. Huic etiã domui vnus pręficiebatur: quare longo poſt tempore quidam præpoſitus loci, nomine Gerardus, cũ ſocijs crucẽ in nigro pallio cãdidam affixit, & eum aſſumpſit ritum, quo nũc degunt. Pari exẽplo Agnes,*

plo Agnes, quæ virginum cœnobio præerat, profeſſa eſt. Res poſtea per põtifices Romanos & patriarchas probata, adeo breui creuit, vt opes dein maximas principũ liberalitate ſint aſſecuti, quorum mox Ramundus primus creatus magiſter militiæ, qui in vniuerſum ordinem obtineret imperiũ. Cenſentur diui Auguſt. ordinis: dominicã precẽ certo numero repetitam pro canonicis recitant horis. Iſti cum militiam Deo opt. max. & Ioanni ſacram inſigniter exercerent, demum Rhodum inſulam de Turcis ceperunt, quam Clemens V. *illis aſſignauit. Fuit is annus humanæ ſalutis* MCCCVIII. *Sunt qui tradant eam inſulam à Gotthofredo rege vrbis Hieroſolymorũ primo conceſſam, et illos ſemper eam ad noſtrã vſque ętatẽ fortiter defenſitaſſe: ſed prior ſententia, vt verior, pluribus probatur. Poſt receptam ex hoſtibus inſulam, illuc ſe receperunt, dictiq; inde ſunt Rhodię militiæ milites, vbi cum Turcis perpetuum bellum gerũt, atq; ex proximo hoſtiliter infeſti ſunt, ſæpe & ipſi bello petiti, oppugnatique acriter, noſtra pręcipue memoria, cum poſtremo humanæ ſalutis anno* MDXXIII. *menſe Ianuario ſuperati, inſulæ imperium amiſerunt. O rem perditam, o deſperatas opes. Tulerunt Rhodienſes milites obſidionem amplius tris menſes, & tamen Chriſtiani principes nullas illis copias auxilio miſerunt partim ciuili bello, partim alijs curis occupati. Atq; ita arx vnica Oriẽtis amiſſa eſt. Templarij milites circiter annum ſalutis* MCXXVIII. *pontifice Gelaſio* II. *vt quidã ſcribunt, Hieroſolymis eſſe cœperunt, ubi circa Chriſti ſepulcrũ agitantes, Chriſtianos viros illuc peregre profectos hoſpitio accipiebant, acceptos armis accincti per templa & ſacra loca comitabantur, vt omnẽ terram ſanctam tuto viſerent. Fuerunt huius charitatis officij autores viri ſingulari pietate nouem numero, quorum principes Hugonẽ Paganum, &*

Gaufre-

Gaufredum ex ſancto Alexandro fuiſſe ferunt. Ii quia in parte ędium templi habitabant, Templariorum nomẽ inde tulere: vtebãtur candido pallio cum rubenti cruce, propagataq; eſt religio in ducentos annos. Certam ijs formam obſeruationis Bernardus abbas conſtituit. Habuit res tenuis ab initio nõ parua incremẽta, ita vt facultates maximas, & oppida quãplurima vbiq; gentium poſſiderẽt: verum conuicti demũ impietatis, quod qui Hieroſolymis agebant, ad Saracenos defeciſsent, eſſentq; in fœda vitia prolapſi, omnes ad vnum Clemẽtis V. pontificatu deleti ſunt, eorumq; bona partim Rhodijs militibus, partim nouis familijs attributa ſunt. Teutonicorũ paulo pòſt ſubſecuta religio ex vtraq; priorum miſta, quippe qui hoſpitio accipiebant, & cum res poſtularet, pro religione armis decertabant. Initium fecit homo Theutonicus, qui poſt Hieroſolyma recepta, vna cum plurimis ſuę gentis eo loci remanſerat. Is uxorẽ & facultates habebat, motus ſuorũ, qui ſepulcrum quotidie adibant, miſericordia, qui neq; linguã noſſent, neq; diuerſorium inuenirẽt, domum ſuam hoſpitalem illis communem fecit, ac ibidem diuę virginis ſacellum adiunxit, cui paulatim turba ingens Chriſtianorum ſeſe tam pro ęgrotis curandis, quam pro tuenda religione dicauit, vnde Deiparę virginis milites ſunt appellati. Tum ex ſe magiſtro qui prę eſſet optato, albo amiciuntur pallio, nigra cruce, ſubter et nigra tunica. ſtatuũtq; vt nemo niſi Theutonicus, huiuſce militię ſacris initietur, atque idem clariſſimis ortus parentibus, & cui proponatur, vt aduerſus ſacratiſſimę crucis hoſtes paratus ſit omni tempore ſeſe in diſcrimen offerre, ac fortiter dimicare: item barbam vnuſquiſq; nutriat, pręter eos qui ſacrificent: & demum dominicam precem pro canonicis horis tantum vſurpet. At Theutonicę militię hęc fuit origo, quam Romani Pontifices ſuo

poſt ra-

Aliud memorabile hominum genus Bonifaciò IX. *pontifice, ſubito terris apparuit, creuiſſetque, niſi mature itum eſſet obuiam: deſcenderat enim in Italiam ex Alpibus ſacerdos ingentem mortalium numerum trahens ſecũ. Erat is alba indutus veſte, vt colore ſyncero eam qua præditus videbatur, animi integritatem præ ſe ferret: geſtabat crucem, deplorabat rerum humanarum ſtatum, deplorabat temporum calamitatem, deplorabat hominum peccata, petebat recta vrbem Romam. Sequebatur ingens vtriuſque ſexus multitudo linteis induta, vnde Albati dicti ſunt: vbi nox oppreſſiſſet, ibidem humi iacebat, paſſim populis cibaria dantibus. Bonifacius Romanus pontifex rem nihil æqui boniue fecit, qui honori ſuo timens, ducem agminis, vt flagitij conuictum, Viterbij opprimendum curauit. Atque ita omnis Albatorum cœtus diſſipatus eſt, cunctis poſt amiſſum ducem, domum pedem referentibus. Fuit is annus humanæ ſalutis* M C C C C.

De Niniuitarum initio, quorum ſecta vulgo Confraternitas dicitur; & unde mos, vt conſocij inter orandum ſeſe conuerberent. CAP. VI.

APoſtoli ſtatim ut CHRISTVS *eſt morte affectus, officij memores, conuentus facere, prout in actis patet, cœperunt, vbi orando, conſulendo, agendo, rem chriſtianam propagandam mirandum in modum curabant: non ſecus atque illi, qui eorum opera religionem complexi ſunt, poſtea fecere, teſte Tertull. in apologet. cap.* 39. *Vnde vſus facile ad poſteros manaſſe videtur, vt profani quoque homines cœperint apoſtolorum more, diuini cultus cauſa, inſtituere ſocietatis, ſeu, vt ita dicam, fraternæ charitatis collegia, illiſque magiſtros dare, qui ſtatutis diebus reliquos ſocios conuocarent ad cærimo-*

nias nonnullas cõcelebrandas. Inde tot militũ ordines prodiere, quos ſupra memorauimus. Durauit inſtitutũ, abiitq; in varias ſocietates, quas vulgo confraternitates dicunt. Ii ſtatis diebus mutua caritate conueniunt, orant, ſacerdotes conducunt, qui rem diuinam faciant, pauperes alunt, ſexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In ſupplicationibus publicis, id eſt, in pompa ſacrorum, ordine procedunt, vt plurimũ ſaccis, linoq; ora contecti, ſeſe flagello conuerberant, nudum ac lacerũ tergum ferentes, velut vere pœnitentes decet. Vnde Niniuitas dictos volunt, quod eodẽ modo Deũ placare ſtudeant, atq; Niniuitas olim monitis Ionæ prophetæ pœnituiſſe conſtat. Impie Luperci apud Romanos lupercalia ludicra celebrantes, nudi per vrbem incedebant, ac laruati flagellis obuios cedebant, ſicut demonſtrauimus, cũ de origine ludorũ apud Latinos ſupra prodidimus. Maiori cũ impietate Aegyptij dæmoni maximo vaccã multis cęrimonijs, teſte Herodoto, immolare ſolebant, quod ſacrificiũ dum ardebat, omnes verberabãtur. Erant & ſodaliũ collegia apud ipſos Romanos. Cornelius enim Tacitus ſodales ſacerdotes Romulũ, inita cũ Tatio ſocietate, feciſſe ſcribit. Vnde Titij ſodales. Et Tranquillus ſodales Auguſtales vocat: ſicut apud Iuliũ Capitolinum, Antonianos ſodales legimus. Auguſtinus ait ſodales quaſi edales, quod ſimul eſſent. Plinius item ſcribit Romulũ inſtituiſſe arualiũ collegiũ, ſeq; duodecimũ appellari voluiſſe fratrem, vt alibi eſt demonſtratũ. Duraſſe autem iſtiuſmodi ſodalitates teſtatur vetuſtũ marmor apud Tybur, in quo inſcriptum eſt, Sodales Hadrianales. Hinc igitur non dubitanter dixerim, noſtros pontifices, qui ſemper ſtuduere Romanos in primis ab huiuſmodi vanis ludicris ac ſodalitatibus, ad pudicũ ritũ certamq; viuẽdi formulã trahere, ſanctiore inſtituto induxiſſe homines ad haſce ſocietates

coeundas, quæ hodie vbiq; gentiũ frequentes vigent optimis vitæ ac religionis inſtitutis. Quibus ſane ſocietatibus hæc dignitas attribuenda eſt, vt nũquã labeſacta ſint, poſtquã eſſe cœperunt, quinetiã in dies ſingulos auctiores fiãt.

De origine ſectæ deę Syriæ ſacerdotum, & Aſſyriorum.
CAP. VII.

EST operæpretium animaduertere, quantũ ſemper poſteritas malarum potius artium, quam bonorũ morũ tenax fuerit, quod cum in alijs multis, tũ in circunforaneis mendicabulis apparet: fuit enim apud priſcos quorundã hominũ ſecta, qui malefica religionis ſpecie prouincias peragrando, pecunias & alias res corradebãt. Ii ſimulacra deorum circunferentes, quibuſdã fallacijs vaticinabantur, deos ſuos propitios offerentibus futuros ſpondebant, multa malitia, multa mentientes: quales in primis fuere ſacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apul. lib. 8. meminit, ac ſub perſona aſini ſui, oppido quam ſcienter eorũ technas, machinas atq; fraudes enarrat, ita ſcribẽs: Sed ubi tandem fatigati, vel certe ſuo laniatu ſatiati pauſam carnificinæ dedere, ſtipes æreas, imo vero & argenteas multis certatim offerentibus, ſinu recepere patulo, necnon & vini cadum, lactem & caſeos, et farris & ſiliginis ac leguminum aliquid, & nonnullis ordeum de ægerulo donantibus, auidis animis corradentes omnia, & in ſacculos huic quæſtui de induſtria præparatos farcientes, dorſo meo congerũt, vt duplici ſcilicet ſarcinæ pondere grauatus, & horreum ſimul & templum incederem. Ad iſtum modum palantes omnem illam deprædabantur regionẽ. Apuleius hactenus. De dea autem Syria, vt hoc perappoſite oſtendamus, Lucianus libellum ſcripſit, in quo tradit ſe vidiſſe in Syria ſtatuam in templo deæ multiformem, quæ quidẽ eſſet Iuno, haberet tamen aliquid Palladis, & Veneris, &

Lunę, & Rhea, & Dianæ, & Nemeſeos, & Parcarum, quæ altera manu tenebat ſceptrum, altera fuſum, in capite radios ferebat, & ignem, & caſton, & denique demonſtrat deam Syriam eſſe numen vnum, quod varijs nominibus vocaretur, cuius ſacerdotes crotala pulſabant, cui Galli ſacrificantes, ſecabant brachia, multi tympana percutiebant, alij diuina cantica concinebant. Item in ſacris deę quibuſdam iuncturas manuum & ceruices ſtigmatibus notabant, inde Aſſyrij omnes notati viſuntur. Durat adhuc ſuperſtitioſa fraus in gente: nam nunc non ſacerdotes, ſed magnus viliſſimæ plebis ſexus vtriuſque numerus in omnes orbis etiam Chriſtiani partes diffuſus, voti, vt aiunt, cauſa, ſine fine peregrinatur, victum oſtiatim quęritando: Mulieres chiromantiam profitentur, hoc eſt, per linearum manuum inſpectionem diuinant, interim egregie doctæ ad ſubtrahendam furtim è marſurpio eorum, quibus futura prędicunt, pecuniam, niſi bene cauerint. Nuſquam vltra tertium diem immorantur, ſub diuo prope ciuitates & oppida tabernacula collocant, ſunt omnes ſtigmatibus notati. Ex quo ſatis conſtat, hos eſſe Aſſyrios, qui fraudibus & dolis exercitati, ritu ſacerdotum deæ Syriæ, eo mendicabulo viuunt. Iſtos Itali Cilices vocant, quod ex Cilicia, quæ, teſte Plinio, Syrię proxima eſt, proficiſcantur: alij vero extra Italiam, Aegyptios nuncupant. Ab ijs igitur Syriæ deę ſacerdotibus, vſq; ad nos huiuſce fraudis labes peruaſit.

De primordio Mahometanę ſectæ, atque eius legibus & inſtitutis. CAP. VIII.

Commodiſſime hic ſubijciemus illius peſtilẽtis Mahometanæ ſectę initiũ & dogmata, quæ cũ libidinum nefanda fœditate, tũ multiiugibus prætereà flagitijs nihil omnino diſſonãt à deę Syriæ ſacerdotum moribus atq; vitæ turpitudinibus, quæ omnia proximo capite nõ parũ ſatis prodidimus. Fuit maleficę religionis, imo impietatis autor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs ſeu Perſa, utrũq; enim proditur, patre malorũ dæmonum cultore, matre Iſmaelita, & ob id hebraicę legis non ignara. Quę res fecit, vt dum vterq; ſuam legẽ doceret, puer fuerit multo peritior effectus, qui deinde mortuis parentibus, forte captus emitur à quodã prædiuite viro nomine Abdemonaple, homine Iſmaelita, qui iuuenẽ ſibi gratum ob formã, et ingeniũ, mercaturis faciendis, ac negotijs procurandis præfecit. Frequentabat id temporis domum Abdemonaplis Sergius monachus Neſtorianæ hereſeos vir, qui cum nullo eſſet apud ſuos numero, præſentem vitę ſtatum ſtomachatus, Byzantio in Arabiam fugerat, Mahometumq; valde diligebat. Interim ſine liberis mortuo hero, iuuenis viduam in matrimonium duxit, per quam grandem pecuniam conſecutus, animum ad maiora extulit. Hæc de Mahometi adoleſcentia, & bonæ indolis initio, traduntur à compluribus. Quidam Græcorum eum Iſmaelitã tantum memorant, ſordidoq; loco natum, puerilibus annis furaci quæſtu ſibi victum quæſiſſe, ac locandis conducendiſq; camelis, ad deportandas huc atq; illuc merces, inde vero adultum latrocinia feciſſe, comparataq; latronum ingenti manu, vno atque altero facinore illuſtratum, iamq; Perſicis rebus infeſtum, vt qui in Heraclij partibus eſſet, pugnaſſe in eo prælio, quo res Coſdrę conciderunt,

runt, ac inibi vulnere affectũ. Verum poſtea maiore Arabum exercitu inſtructus, auſus eſt Romani imperij turbare fines, cuius tamen motus Heraclius cito cõpeſcuit. Is itaq; homo callidus atque vafer ingenio, magicisq; artibus pollens, vt etiam ſpecie religionis, quæ hominum mentes repẽte occupat, apud ſuos barbaros ſuapte natura leuitate imbutos, plus ſibi fauoris & potentiæ cõciliet, ſe Dei prophetam nominat, ac, vti vulgus id facilius credat, interdum ſolebat tanquam mentis errore actus in terram corruere ſubito, perinde quaſi comitiali tentatus morbo: quod cum vxor miraretur, Deſine, inquit, cara coniux mirari, ſic enim Deus mihi futura ſuggerit, eius ſpiritu corripiẽte me. Hac ille quoque armatus fraude, & inter Chriſtianæ pietatis viros diutiſſime verſatus, rem pernicioſam humano generi ex duabus eſt legibus cõmentatus: ſiquidem anno ſalutis. D CXX. *& Heraclij principis* XII. *nouã ſectam conditurus in Arabia concionari cœpit, prædicans eſſe ſe Dei prophetam primarium, & Hebræos aiebat impie facere, qui* CHRISTVM *natũ ex virgine inficiarentur, quando id prophetæ, viri præcipua ſanctitate, diuino afflati ſpiritu futurum cecinerant, expectandũq; multo ante prędixerant. Contra Chriſtianos ſtulte credere* IESVM *prophetã ſummum ex Dei ſpiritu genitum, ac omnis terrenæ labis expertem, voluiſſe opprobria & cruciatũ à Iudæis perpeti, cum prǣſertim eius glorioſum corpus minime pati potuerit: ac proinde deridebat, qui eius ſepulchrum religione ſeruandũ cenſerent. Sic iam per varios ſucceſſus rerum, atq; conciones, non contemptiſſimus effectus, eo euaſit, vt iura & leges ſuę genti dederit, in quibus ferendis à Sergio monacho eſt pręcipue adiutus. Et ne legi tam peſtilenti ab hominibus ſanę mentis quandoq; iretur obuiam, capitalẽ inſcripſit pœnam, ſi quis de ea auſus eſſet diſputare: ac conſilio*

filio Sergij vſus, vt lex popularior eſſet, ex omnium gentium ſectis, quas recte nouerat, aliquid aſſumpſit. Cum Iudęis enim circuncisionē, & abſtinentiā porcinę carnis pręcepit, quamquā de circuncisione ambigitur, quod ipſe Mahometus neq; circuncisus eſt, nec in eius lege de ea re vlla fit mentio. Quare Saraceni, quia nō ante circūcidunt filios, quam XIII. *habuerint annos, in hoc vidētur imitari Abraham, qui Iſmaelem id ętatis filium, à quo illi originem ducunt, circunciderat. Item vſu vini interdixit, ieiuniūq; per menſem Octobrē continuum ſeruatum voluit, & tantum noctibus veſci, quo diurnā abſtinentiam nocturna ſatietate reſarcirent: nā tum per legem licet bibere vinū, quo facile ebrij facti ſeſe ſimul ſtupris turpificant. Cum Chriſtianis,* CHRISTVM *ſummum prophetā cenſuit, nunc ſpiritū, nunc verbum, et Dei animā prędicans: uirginē Mariam ad cœlūm extulit laudibus, miraculis credidit, eſtq; euāgelicę hiſtorię nō aduerſatus, quatenus à ſuo non diſcreparet Alcorano, ſic dogmatū ſuorū libellum appellauit: & Hebręis ac Chriſtianę multitudini per hęc blanditus, ſimulauit ſe velle à Sergio baptizari. Cum neutris vero diem veneris feſtum inſtituit, ſabbatum Iudęorum, & noſtrum diem dominicum aſpernatus: ac id feciſſe fertur in honorem deę Veneris, quod ad punctum eius ſtellę rex factus fuiſset. Inde ad aliorum ſtudia concilianda, cum Sabellianis negauit trinitatem: cum Manichęis, binarium in diuinis numerum poſuit: cum Macedonio, Spiritum ſanctum eſſe creaturam dixit: cum Nicolaianis, multitudinem vxorum probauit, quarum ne eſſent zelotypi, iuſſit vt nulla fœmina niſi operta facie foras prodiret: & denique veneris ac omnium voluptatum habenas ſuę genti remiſit, arbitratus hęc corporis oblectamenta futurę felicitati minime officere. Fas enim eſt Saracenis quatuor ſimul habere vxores,*

 & cum

& cũ illis ſacere diuortiũ bis terq; ac earũ loco alias duce re, vel priores recipere: emptitias vero & captiuas tot habere, quot libuerit, caſq; ipſas uẽdere, excepto quod, ſi qua grauida à domino facta fuerit, illam non amplius ſeruitute obligari, & ne cognatio deficiat, etiã conſanguineas quam proximas ducere vxores. Itẽ Dei propheta nouus, nouum orandi purgandiq; modũ ſuis ſtatuit, qui eiuſmodi eſt. Etenim quinquies in die orant breuiter, profitentes vnũ eſſe Deum, qui nullum ſibi ſimilem, aut æqualẽ habeat, et Mahometum eius ſummum eſſe prophetam. Sed antequã precatum eant, omnes corporis partes aqua perquã pura, vel terra, ſi aqua abſit, abluunt: quo facto, in meridiem verſi terq; inclinati terram deoſculantur: atq; ita purgati arbitrantur eo modo ſe cuncta peccata abſterſiſſe, cũ citius animum deberent purgare, vnde ueræ manãt preces. At in foreſibus cauſis plurimũ Moſis decreta ſecutus eſt, qui talionem quoq; admiſit. Poſtremo vt pręmium ſuis proponeret fœda religione dignum, promiſit fore, vt qui eius mãdata ſeruarent, poſt mortẽ collocarentur in paradiſo loco amœniſſimo, vbi arborum vmbra tecti, neque calore, neque frigore vexarẽtur, & precioſis veſtibus induti inter puellarum choros, delicatiſſimis veſcerentur cibis, quos Angeli ipſius Dei abunde ſubminiſtrarent. Atque ita propheta de corporũ immortalitate tantum egit, vt qui crediderat animos non manere poſt corpora. Nanq; talis beatę vitę ſtatus minime omnino ad extremam corporum noſtrorum reſurrectionem trahi poteſt, quando id tẽporis, teſte CHRISTO *apud Matthęũ cap. 22. erimus ſicut angeli Dei in cœlo, ac tantum aberit, vt nobis cibo vllo ſit opus. Tẽpla habent, in quibus præter precationem, nulla fiunt ſacra, nullos item ſacerdotes, ac nullam ferme habent religionem: nam quanquã vnum credunt eſſe Deum, tamen nulla eum*

pietate

pietatē colunt, excepta eleemoſyna, qua inopes iuuāt. Speciem itidem humanitatis aduerſus altarum ſectarū homines pręſe ferunt, quos apud ſe eſſe ſinunt, ſi magiſtratibus ſuis obediant, & in ſingulos annos tributū pendant, tāetſi eos continenter detrimentis atque contumelijs afficiūt. Et ille talis fuit in danda malefica lege, quę in gentes ſerpſit innumeras, ab eiſque veram Dei religionem mira virtute antea receptum ſuſtulit, ac in locum illius malorū dæmonum induxit cultū, quo noſtra vexatur religio eo malo quotidie inualeſcente. Nam tota Aſia & Africa, cū magna Europę parte, in Mahometanorū ditionē venit. Quod ſane incendiū nil æque fouet atq; auget, vt perpetuæ noſtrorū principū diſcordiæ. Hac igitur peſtilente ſuperſtitione armatus Mahometus, ſic Saracenorū animos ſibi cōciliauit, vt eos demū ad rebellandū contra Perſas excitauerit, à quibus rex conſalutatus, noui regni in gente fundamentū iecit. Obijt mortē inimicus ille veritatis annos natus quadraginta, ſeu vt quidam volunt, quatuor & triginta, qui tandem moriens prædixit ſe iturum in cœlum: quod Saraceni diu expectantes, cadauer iam fœtidum ferrea condiderunt arca, illamque Mecham (eſt Perſidis vrbs) deportarunt, quā totus Oriens colit. Mahometo Calyphas ſucceſſit, cui ob nimiā ſuperſtitionē imperiū eſt abrogatū: in eiuſq; locū alter eodē nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar ſufficitur, qui poſt Perſas ſuperatos Hieroſolyma omneq; Syriā cepit, anno ſalutis circiter DCLXXX. *pontifice Agathone, & Conſtantino* IIII. *imperatore. Ceterum bona iſtarum rerum geſtarum pars Mahometo aſſignatur. Sane fuit Heraclius imperator oraculo admonitus, vt à circūciſis caueret, quare ille toto ſuo imperio Iudæos ſuppliciorū metu ad religionē chriſtianā recipiēdā cōpulit. Hanc ob rē Saraceni & Arabes duce Mahometo arma ſu-*

mentes

mentes, ita Heraclij duces ſuperarunt, vt parum abſuerit, quin omnino imperij nomen deleret. Capta Alexãdria mul tiſq; alijs Syriæ et Ciliciæ urbibus, Arabes ea uictoria elati, Mahometi impulſu, Perſas bello petierunt, ac vicerũt, qui tum demũ coacti accepere legẽ Mahometanã. Saraceni iam inde pro Perſis appellati sũt, qui ſe à Sara, quę Habrahæ vxor fuit, ortos prædicabãt. Quã Mahometus anſã amplexus eos ſibi facile cõciliauit, dictitans ſolos omnium mortalium illos diuinæ repromiſſionis eſſe ſucceſſores. Sic poſt deuictos Perſas, barbari maioribus uiribus Antiochiã adorti, nobiliſſimã vrbẽ breui ceperunt, nec ita multo poſt ſunt & Hieroſolymis potiti. Poſt victoriã Mahometus nõ multũ ſuperſtes fuit, inuector peſtis teterrimæ, quę cum ſuo autore extingui nõ potuit. Vide quã ſit vita mortaliũ pronior ſemper in lapſum, quam in bono cõſtantior: nempe vineam domini, quã CHRISTVS Saluator ſuis miraculis plãtauerat, quam apoſtoli ſuis manibus coluerant, quam martyres ſuo ſanguine fœcundiorem fecerant, quam pontifices ſanctiſſimi ſuis bonis artibus quotannis putauerãt, & cuius deniq; nectar dulciſſimũ ac ſalutare Aſia ipſa cum Africa amplius ſexcentis annis imbiberat, vna feralis facula, quã Mahometus pſeudopropheta ſex tantũ annos illis in locis circũtulerat, radicitus incredibiliter abſumpſit. Vere barbara progenies neſcit habere modum: ſolæ enim belluinæ voluptates, quas ille nequam conceſſerat, haſce gentes à veræ pietatis officio auocarunt, ac in maleficio pertinaciter continent. Sic malum venenum à malo homine datum, tot miſeri mortales ad perpetuam perniciem quotidie perbibunt, illud poſtremo in Stygiam euomituri paludem. Heu quam tunc infelices, ſed ſero, ſtultitiæ pœnitebit.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

POLYDORI VIRGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM

LIBER OCTAVVS.

Vnde natum, vt patres ſanxerint diuorum reliquijs honorem habendum eſſe, ac qui primi ſtationes, & iubileum Romæ inſtituerint, & de primo veniarum, quas indulgentias dicũt, vſu. CAP. I.

OMNES ſacrę militiæ ordines ſuperiore libro conſcripſi: in hoc vltimo, duces, facta prælia, partoſque triumphos exponemus, vt lectori ſit longæ lectionis præmium, noſcere præmium, quo Chriſtianæ reipubl. milites affecti fuerint. Poſt itaq; Petri ac Pauli apoſtolorum martyrium, quod plures mortales ad id genus mortis ſubeundum inuitauit, quam deterruit, multi quotidie ſexus vtriuſque, cum alibi tum Romæ, alij alio cruciatu pro re Chriſtiana tuenda conſumpti, cæli regnũ adipiſcebantur: ſed ante omnes põtifices Romani, qui cõtra tyrannorũ ſeuitiã audentius ibant, martyrio paſſim coronabantur, ita vt illi qui poſt Petrũ eã ſedem vſq; ad Sylueſtrũ primum tenuerant, qui duo & triginta numero fuere, omnes ſupplicio mactati ſint, præter ſeptem, quibus calamitatum concurſu preſſis vitę breuitas faciliorem dedit exitum. Iſtorum ſacro martyrũ cruore maduit in primis Romana tellus, refertaque eſt diuorum reliquijs, quæ breui poſt tempore vndique à noſtris conquiſita, eo deportatę ſunt. Quę res à principio naſcentis religionis

cum primis Cleto atque Anacleto pontificibus curæ fuit: hic enim, ſeorſum à profana plebe, loca vbi martyres ſepelirentur, aſſignauit: ille vero notauit crimine ſacrilegij, ſi quis impediſſet, quominus apoſtolorum ſepulchra inuiſerentur. Ac porro iſtuc maxime religioni conſentaneum viſum eſt, quod apud Matthæū capite nono ſic legitur: Ecce mulier quæ ſanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, accedens à tergo tetigit fimbriam veſtimenti IESV, *& ſalua facta eſt. Et alibi capite quartodecimo in terra Genezareth: Et cum agnouiſſent Ieſum viri illius loci, emiſerunt nuntios in totam vndique finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes male habentes, & obſecrabant eum, vt tantum tangerent fimbriam veſtimenti ipſius, & quotquot tetigiſſent, ſalui facti ſunt. Item in Actis apoſtolorum capite quinto. Magis autem accreſcebat credentium Domino multitudo virorum ac mulierum, ita vt in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, vt venientis Petri vel vmbra obumbraret aliquem illorum. Conueniebat autem multitudo vicinarum ciuitatum Hieroſolyma afferens ægros, ac vexatos à ſpiritibus immundis, qui ſanabantur omnes. Rurſus capite decimonono. Virtuteſque non vulgares edebat Deus per manus Pauli, ita vt etiam ſuper infirmos deferrentur à corpore eius ſudaria & ſemicincta, & recederent ab eis morbi, & ſpiritus mali egrederentur, &c. Quæ cum ita ſint, & Deus poſſit, cum lubet, omni tempore per eiuſmodi quoque modum miracula edere, non vtique alienum fuit à pietate & fide, tales reliquias ſeruare venerando. Atque hinc initium eſſe factum habendi honoris ſanctorum reliquiis ſatis conſtare poteſt. Extitit tamen poſtea Vigilantius natione Gallus, vel potius Dormitantius, vti Hieronymus appellat, qui negabat Apoſtolorum ac*

martyrum

martyrum reliquias eſſe colendas, quod eorum animæ eſſent vel in ſinu Abrahæ, vel in loco refrigerationis, vel ſub aram Dei, vnde pro ſuo iure non poſſent de ſuis tumulis, & vbi voluerint, adeſſe præſentes: ſic, prout ait idē Hieronymus qui inſaniam hominis facile conuincit, vincula iniiciebat Apoſtolis & martiribus, vt vſq; ad diem iudicij tenerentur cuſtodia, ne eſſent cum domino ſuo, de quibus ſcriptum eſt: Sequuntur agnum quocunque ierit. Sed non vicit male vigilantis ſententia: nos vero honoramus reliquias martyrum, vt eum cuius ſunt martyres colamus: honoramus ſeruos, illius Domini nomine qui ait, Qui vos ſuſcipit, me ſuſcipit: Sunt igitur merito & templa illis diuis in vrbe, aut iis in locis vbi mortem oppetendo ſanguinem effudiſſent, aut vbi contigiſſet illorum oſſa humari, poſita. Sic Caliſtus primus Romanus pontifex ædem in tranſtyberina regione ædificauit, dicauitque Mariæ virgini: ſic poſtea Conſtantinus imperator Petro & Paulo, ac diuo Laurentio templa extruxit: ſic pontifices qui ſecuti ſunt, alij alias ædes condidere ſacras. Quibus pietatis operibus factum eſt, vt Chriſtiani viri ac fœminæ vſque ab extremis quoque orbis partibus paulatim Romam peregre ſua ſponte conſtruxerint, ſacra loca adeundi, diuorumque ſepulchra viſendi cauſa. Adauxit hanc populorum pietatem diuus in primis Gregorius: is enim cum Romæ id temporis quo ſederet, quadam letifera laboraretur peſte, primum litanias, vt alibi explicauimus, decreuit: deinde certos conſtituit dies, quibus in præcipuis vrbis templis ſolenni ritu ſacrificaretur, ibique pro illo ſedando malo oraretur ſuppliciter: ac vt populus generatim ſimul frequentior eo illis ſtatis diebus concurreret, propoſuit delictorum veniam ad id ſolenne accedentibus.

Quamob-

Quamobrem deinceps cuncti obſeruantius ad ea templa adeuntes, adeo ſancte precati ſunt, vt meruerint eo morbi genere liberari. Durauit inde perpetuo illud inſtitutum, ita vt hodie nihil Romæ ſit frequentius. Conueniunt vndique adhuc multi mortales in vrbem, qui vbi eo peruenerint, nihil prius habent, quam ipſa ſacra inuiſere loca, in quibus ſtationes celebrentur. Appellauit Gregorius ea ſolennia ſacra non indecenti vocabulo ſtationes, quaſi ſtatas, id eſt, certis anni diebus ac ſtatutis celebres: nam ſic ſtatæ cærimoniæ, vt Feſto Pompeio placet, dicebãtur ſacrificia, quæ certis quibuſdam diebus & ſtatutis celebrabantur, quæ non mutarentur, ſed ſtabilia & firma ſtarent. Vnde Cato: Sacra ſtata, & ſolennia ſancta ſeruaſti. Alij ſtationes dictas volũt ex militari exemplo, quod perinde hæc ſacra, ſiue hæ ædes ſacræ in quibus illa fiunt, ſtatutis diebus cuſtodiantur, frequententurque, ac ſoleant loca ad cuſtodiam aſſignata militibus, quando ſtant vigilantes. Sed mihi prior ſententia probatur. Bonifacius deinde octauus ad hæc ſacra loca viſenda piorum maxime incitauit ſtudiũ, qui primus omniũ iubileum retulit, anno qui fuit tricẽteſimus ſuper milleſimũ ſalutis humanæ, quo pœnarum remiſſionẽ ijs præſtabat, qui limina apoſtolorum viſitaſſent, ad exemplum veteris legis. Diuerſa tamen quædam videtur fuiſſe ratio Iudæis anni huius celebrandi, atque ſit ab initio à noſtris ſeruata, quod illi quinquageſimo, & non vt noſtri centeſimo quoque anno, id ſolenne repeterent, quodque eo tempore apud illos ſoluerentur nexi, ſeruique in libertatem vindicarentur, & illis demum corporum aſſertio curæ eſſet, at noſtris animorum, quod multo optabilius eſt, veriorque libertas cenſeri poteſt. Enimuero vere liberi ſunt, quibus peccata remittuntur. Idem

autem

autem pontifex iubileum centeſimo quoque anno ſeruari mandauit: quod feciſſe videtur, vt populum cum primis Romanum ab inani ſecularium ludorum celebratione, ad verum ſolenne ſacrum reduceret. Fuerunt ludi ſeculares, vt Feſtus atteſtatur, in honorem Appollinis & Dianę inſtituti centeſimo quoque anno, clamante pręcone, Venite ad ludos, quos nemo mortalium vidit, neque viſurus eſt: nam ſeculum centum continet annos, vnde ipſi ludi ſeculares nominati ſunt, de quorum origine ſupra lib. 4. diximus. Capitolinus in Gordiano, ait hos à Valerio Publicola ob exactos reges centenis quibuſque annis ab vrbe condita inſtitutos: celebrauit eos Philippus imperator anno vrbis milleſimo. Sed vnde digreſſi ſumus, reuertamur. Cęterùm tanta vis mortaliũ ea de cauſa tum Romam confluxit, vt vix commeandi per vrbem amplam quidem ac vaſtam, eſſet facultas. Quinquageſimo poſt inſtante anno, Clemens ſextus ſanxit iubileum celebrari quinquageſimo quoque anno, cum ętas hominis vix iubileũ illum centum annorum attingere poſſet, qui verus fuit iubileus. Poſtremo Sixtus quartus, iubileum ad vigeſimumquintum quemque annum reduxit, primuſque celebrauit, qui fuit annus M CCCC LXXV. ſalutis. Id fecit, vt quęque ętas eius muneris diuini particeps fieret. Ac ita veniarum, quas indulgentias vocant, iam tum vſus celebris eſſe cœpit: quę qua de cauſa, quaue ex autoritate introductę fuerint, aut quantum valere videantur, noſtri recentiores theologi de ea re egregie decernunt. Secundum hęc Alexãder VI. cuius põtificatus incidit in annũ humanę ſalutis M D. Sixti ſecutus inſtitutum, cœpit iubileũ non modo Romę, ſed etiã in longinquis prouincijs, ac ſtationes vbiq; gentiũ prope vicatim inſtituere, idq; populi Chriſtiani cõmodi cauſa, vti aiebat, fecit, quo eum labore petendę vrbis leua-

bis leuaret. Quare ſit, vt Roma terrarum regina etiam nunc minus adeatur. Verum, quæ fuerit iubilei anni origo apud Hebręos, iam dicamus. Moſes, teſte Ioſepho lib. Antiquitat. III. & Origene ſuper Numeros, ſtatuit, vt inter dies, ſeptimus quiſq; dies obſeruaretur ſabbatum: & inter menſes, ſeptimus quiſq; menſis ſabbatum eſſet menſium, in quo agerentur ſolennia ſacra, quæ dicerentur ſabbata ſabbatorũ: item inter annos, ſeptimus quiſq: annus, & in eo, ſi quãdo Cananæam Iudei recepiſſent, quã tandẽ Dauid & Salomoni reges aſſecuti ſunt, terra vacaret, id eſt, non araretur, & quæ ſua ſponte ferret, quinquageſimo quoq; anno tribulibus eſſent & extraneis cõmunia. Hunc Hebræi annum iubileum dixere, qui & quinquagenarius vocari poteſt, ſignificatq; libertatem. Porro hoc Moſis decreto, libertate donabantur ſerui, debitores à creditoribus laxabantur, prędia æſtimatis ex æquo fructibus & impenſis, reſtituebantur antiquis poſſeſſoribus, quæ omnia ipſe Ioſephus eo in libro late perſequitur. Reddit Euſebius ex Philone, huiuſmodi agrorũ vacationis rationem non contemnendam, ita in octauo Euang. præpar. ſcribens: Facile de ſeptimo quoq; anno dicere poſſumus: non enim ipſi ab operibus ſicut ſeptimis diebus ceſſant, ſed agros ipſos ceſſare patiuntur, vt vires ad futura ſuſcipiant: multo enim fœcundiores redduntur, ſi cum ceſſauerint, in noualia rurſus proſcindantur: quod etiam corporibus hominum accidit, ſemper enim eundem ferre laborẽ & valetudini obeſt, & robur animi atque corporis deiicit. Et ſubdit: Magnę autem humanitatis eorum illud præcipue ſignum eſt, in ſeptimo anno quoq., ipſi ab agriculturæ laboribus abſtinent, et ſi quid ſponte agri protulerint, non colligunt, neque deponunt, ſed quia nullo ſuo labore productum eſt, communiter cuiq; volenti omittitur, & reliqua. Sed iam Romanorum

pontificum & humanitatis ſtudium, & rei familiaris augendæ rationem hic commodum ſubijciamus.

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex vtitur, ac collegiorum & ſcribarum, et quando primum literæ apoſtolicę cœperint obſignari plumbo, & de primo annatarum vſu. CAP. II.

EST ſacerdoti in primis nihil fere cōuenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil ſummiſſione decentius, dicente Saluatore: Diſcite à me, quia mitis ſum & humili corde. Et alibi: Beati mites, quoniam ipſi poſſidebūt terrā. Cōtra alienius nihil ipſa ſuperbia, qua multi ſępe inflati, ac ſimul arrogātia doctrina ve, aut generis claritudine elati, tū ſe ſacerdotes, tū pōtifices prębere, tū ordinis decus rite ſeruare ſibi perſuadēt, cum præ ſe cūctos mortales deſpiciant, aſſerētes ſic dignitatem quam gerūt, poſcere, ac nequaquā audiētes ipſum dominū tantæ inſolentiæ exitum ita prędicentem: Qui autem ſe exaltauerit, humiliabitur: & qui ſe humiliauerit, exaltabitur. Huius Saluatoris vaticinationis præceptique ſimul diuus Gregorius bene memor, vt cunctis manſuetudinis exemplum ederet, cum literas dictaret, ſic ſemper incipiebat: Gregorius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei: qui & facto ęque idem præſtitit: ſexcentas enim à Longobardis paſſus eſt iniurias, contra quos tamen non arma mouit, aut aliunde quæſiuit, ſed ſola patientia & humanitate dimicauit. Hoc certe pauci illorum qui ſucceſſere, ſunt ęmulati: illud vero cuncti inſigniter vſurparunt, quamuis in ea eminentia conſtituti forte eſſent, qui non facile ab alijs ſe ſeruos appellari paterentur. Salutem & apoſtolicam benedictionem, Cletus præfationis loco poſuiſſe primus dicitur. Quem ſalutandi modum pontifices qui ſecuti ſunt, ſer-

Ff *uarunt.*

uarunt. CHRISTVS *& ſuũ ſalutationis genus, Pax uobis, aut huic domui, vſurpare conſueuit, quemadmodum Græci peruetuſto more χαῖρε, Latini Salue, vel ſalutem, Hebręi vero, Pax tibi. Eam ſalutationem nunc epiſcopi vt ſibi pecularem vindicant. Præterea ab initio fuere ſcribæ, qui literas ſcriberent apoſtolicas, paruo vel nullo petito pretio, ſecundum illud Saluatoris præceptum, Gratis accepiſtis, gratis date. At deinde Ioannes* XXII. *collegiũ ſcribarum apoſtolicorum primus numero diſtinxit, qui literas proprio ingenio dictatas conſcriberent, nonnullaque alia munia obirent. Rem vero omnem ad apoſtolicę pœnitentiariæ, quam dicunt, curam pertinentem, Benedictus* XII. *omnium primus excogitauit, ſimul & conſcriptiones literarum ordine conſtituit. Inſtitutum obſignandi literas Romani pont. plumbo, vnde ad poſteros manarit, perdiu quęſiui. Equidem ſatis conſtat Agathonem, quo ſedente magna ſedi facta eſt honoris acceſſio, vt ſupra lib. 4. demonſtrauimus, in cera annulo impreſſiſſe ſigilla: verum poſtea cum Romanus pontifex multa irrogaret priuilegia, vt diplomata diuturniora forent, placuit Stephano tertio, ac deinde Hadriano primo, tabulas apoſtolicas plumbo obſignari. Fuit is annus ſalutis* DCCLXXII. *cum ipſe Hadrianus factus eſt pontifex: nam antiquius non reperitur ſigillum plumbeum: quemadmodum conſtat ante Carolum Magnum imperatorem, literas auro obſignaſſe principum Romanorum neminem. Sed ad collegia ſcribarum redeamus. Pius deinde ſecundus Ioannis exemplum ſecutus, breuiatores creauit, in ordinemque redegit. Hos haud ita multo poſt Paulus exautorauit. Sixtus dein reſtituit, primuſque noua collegia ſolicitatorum, adſtipulatorumq; inſtituit, ſine quibus nullę conficerentur tabulæ, quas bullas dicunt, quo per hoc à pluribus examinatæ, difficilius corrumperentur.*

poſtremo nouem apoſtolici ærarij notarios fecit, & ijs omnibus certos prouentus conſtituit. Nec illud omiſerim, literas apoſtolicas plumbeo ſigno munitas, in quibus Romanorum pontificū decreta continentur, non inepte bullas appellari, quando βουλὴ, id eſt, bule, Græcis dicitur & conſilium, & locus in quo conſultatur. Sed nos more noſtro mutata è in à, bulla dicimus, vt ſit à muſice muſica, ac vocabulum per duplex ll perperam ſcribentes, minus elegans reddimus. Cęterum nihil maiores Romano pontifici cumulauit opes, quam annatarum, quas vocant, vſus, qui omnino multo antiquior eſt, quā recentiores quidam ſcriptores ſuſpicantur, & annatas, more ſuo, appellăt primos fructus vnius anni ſacerdotij vacantis, aut dimidiam eorum partem. Sane iampridem cum Romanus pontifex non habuerit tot poſſeſſiones, quot nunc habet, & eū oportuerit pro dignitate, pro officio, multos magnoſque facere ſumptus, paulatim impoſitum fuit ſacerdotijs vacantibus, quæ ille conferret. De qua quidem re, vt graui, ſępe reclamatum fuiſſe teſtatur Henricus Hoſtienſis, qui cum Alexandro quarto pontifice vixit, ſic, vt Frăciſcus Zabarellus tradat poſthac in concilio Vienneſi, quod Clemens quintus indixit, qui factus eſt pontifex anno ſalutis humanæ MCCCV. agitatum fuiſſe, vt eo depoſito annatarum onere, vigeſima pars vectigalium ſacerdotalium penderetur quotannis Romano pontifici. Atque hæc omnia in commentarijs in caput, Inter cętera, de officio ordinarij, ſcripta leges. Atqui ſatis conſtat rationem fructuum omnium maiorum ſacerdotiorum putatam fuiſſe, & ſummam deductam, quæ cum vacarent, pontifici deberetur, quę etiam nunc impartitur ab ijs, quibus ea dantur ſacerdotia: id quod poſtremo Bonifacius nonus ſeu Ioănes XXII. primo, ſiue rurſus, quēadmodum ſupra demonſtrauimus, fecerat, quibus idcirco

fuerunt, qui annatarum inuentum aſſignarint. At onus illud annatarũ ab initio omnes generatim populi ſubire minus recuſarunt, extra Anglos, qui ſuis minoribus ſacerdotijs, quando ea põtifex dabat, id ſeruitutis imponendum non cenſuerunt. Nam Romanus pont. minorũ quoque ſacerdotiorum aliarum gentium quę ipſe confert, dimidiam capit reddituum vnius anni partem, ſi pluris XXIIII. *aureis æſtimentur.*

De Simoniacorum ſectæ ortu. CAP. III.

CVm Philippus, qui, teſte Euſebio, ex ſeptem diaconis ab initio cõſtitutis, fuit vnus, Samaritanos ad Chriſtianam religionẽ traxiſſet, tũ uir quidã nomine Simon, qui antea magicã exercens artẽ, eam gentẽ ſeduxerat, tandem credidit, et vt Lucas prodit, baptizatus eſt. Nec ita multo poſt venerunt eo apoſtoli Petrus & Ioannes, vt per manus impoſitionem, eos qui nuper in Chriſtianorum collegium veniſſent, munirent Spiritu ſancto. Cum vidiſſet autem Simon per impoſitionem manuum Apoſtolorum dari Spiritum ſanctum, pecunia id demum à Petro impetrare conatus eſt, cum fide & pietate debuiſſet: cui Petrus dixit: Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti per pecuniam comparari, non eſt tibi pars neque ſors in ratione hac, cor enim tuum non eſt rectum coram Deo, & cetera. Verum Simon repulſus, iam inde fuit Petro infeſtus, Romamq; ex Samaria profectus, cœpit ſub Claudio magicis artibus illuſtrari: deinde Nerone imperante, multo celebrior factus, inter duos pontes titulum meruit Latinis literis inſcriptum, Simoni Deo ſancto: Tanta illius diuinitatis erat opinio, cum apud multitudinem, tum apud ipſum Neronem ſtultiſſimum principem, cui ſtultis artibus inſinuatus pollice-

pollicebatur, prout Egeſippus libro III. *ait, perpetuum victoriæ curſum, longioraq́; vitæ ſpacia. Poſtremo hominis temeritas vſque eo progreſſa eſt, vt Petrum ſit in miraculorum certamen prouocare auſus, qui cadauer demortui pueri, & Neronis propinqui, magicis conatus artibus ſuſcitare, mouit omnino aliquid, ſed mox illud vt antea exanime iacuit, quod Petrus* CHRISTI *nomine, vt vi ſua ſurgeret, effecit. Quo miraculi euētu magus irritatus, profeſſus eſt ſe Romano ſpectante populo, ex Capitolio in Auentinum prepete volatu euaſurum, ſi Petrus ſequeretur, vt id factum facile declararet, vter Deo eſſet charior. Iam Simon à terra ſublimis vehebatur, cum Petrus ſupplex eſt Deum precatus, ne populum in peius omnia vertentem magicis capi præſtigijs ſineret. Nec preces fruſtra miſſæ: medio enim magus conatu ad terram ruens, fracto crure, ſolo affigitur, ac breui poſt ex eo caſu eſt Ariciæ extinctus, quo poſt acceptam plagam fuerat à ſuis delatus. autor eſt idem Egeſippus. Sic malum ingenium male perijt, quod non vnius hæreſeos origo fuit & caput. Hinc Simoniaci hæretici dicti, qui Spiritus ſancti dona venalia habuerunt, quique affirmabant humanæ naturæ vim non à Deo eſſe, ſed ex ſuperna quadam virtute prouenire. Ita vitio nomen inditum, quod* CHRISTVS *prohibuit, aiens: Gratis accepiſtis, gratis date. Item Petrus vetuit, cum Simon dixit, Pecunia tua tecum ſit in perditionem: id quod libro Regum* IIII. *legimus Giezi Heliſæi puero contigiſſe, qui cum furtim munera à Naaman Syro, quem propheta à lepra ſanarat, accepiſset, illico eſt ore & toto corpore eadē affectus lepra. Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis ſupplicium conſtat, ſed per ignominiam, quando quiſquis res ſacras, quæ dona Dei ſunt, quoniam, vt diuus Vrbanus ait, à Deo ho-*

minibus, & ab hominibus Deo donantur, nundinatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxenetam ſe præbuerit, priuatur ſacerdotio, dignitate, ac præfectura deijcitur, infamis habetur, multiſque alijs afficitur probris, quæ libro Decret. epiſto. V. *late recenſentur. Tanti criminis ſola eſt auaritia parens.*

Quando primum hæreſes atque ſchiſmata orta, ac in his Lutherana ſecta, & quæ eorum autoribus pœna ſit conſtituta. CAP. IIII.

NVlla vnquam reſpublica, nullus populus ita concors fuit, quin ciues vna vel altera de cauſa, in diuerſa interdũ abiuerint ſtudia: quod omnibus, præſertim hiſtorias non ignorantibus, notius eſt, quam vt exponi debeat. Hinc igitur factiones ortę, quæ in uarias ierunt ſectas, quas Græci hæreſes ab eligendo vocant, quod quiſque eligat, quæ ſequatur vitæ inſtituta, vt fuerunt philoſophorum ſectæ. Sic Iudæorũ populus, quamuis eandem amplecteretur legem, in varias diuiſus fuit ſectas, hoc eſt, hæreſes, Phariſæos, Eſſenos, Sadducæos, Samaritanos, Nazaræos, Herodianos. Paulus ipſe apoſtolus phariſaicæ fuerat hæreſeos. Cæterum cum nos Dei apoſtolos habeamus religionis autores, qui nihil quicquam ſuo arbitratu, quod introducerent, elegerunt, optauerunt ve, ſed acceptam à CHRISTO *diſciplinam fideliter gentibus tradiderunt: hinc factum, vt nobis nihil pro noſtro iure eligere vel introducere licuerit, & vocabulũ hæreſis impium inhoneſtumque haberi cœperit. Ab hoc theologi noſtri hæreticum vocant eum Chriſtianum, qui ſectam aliquam uel inſtituit, vel ſequitur, aduerſus fundamenta religionis. Huius nefarię impietatis, hoc eſt, omnis hęreſis caput & principium, teſte Tertul. libro de hęreſibus, Simon magus fuiſſe fertur, qui accepto ſimulate baptiſmate, primus omniũ*

Chriſtia-

Chriſtianam religionem modis omnibus labefactare conatus eſt, à quo eius ſequaces Simoniaci dicti, vt proxime docuimus, gratiam ſancti Spiritus venundari uolebant, et naturam noſtram non à Deo, ſed ex ſuperna quadam vi eſſe prędicabant. Ita Simon ſtatim ab initio, virus tabificum in medium vomit, quo radices creſcentis religionis enecaret. Cui malo Apoſtoli repugnare magis, quam illud extirpare potuerunt, quo ſemper eſſent pſeudoprophetę, à quibus, ſicut Saluator admonet, caueremus, quippe qui veniunt ad nos in veſtimentis ouium, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces. Itaque Simoni, autore eodem Tertull. Menander, patria etiam Samaritanus, ſucceſſit: is magica arte nequaquam magiſtro inferior, maiora paſſim patrabat portenta ſeipſum Saluatorem iactitans, ad ſalutem hominum è cœlo deſcendiſſe aſſerebat, nec quenquam poſſe dæmones malos vincere, niſi foret ab ſe magicis armatus diſciplinis, ac per baptiſma ab ſe quoq; datum, immortalis atque æternus effectus. Ita immortalitatē homo mortalis dementer ſectatoribus ſuis pollicebatur. Eſt per idem tempus & Nicolaianorum exorta hæreſis, cuius autorem ferunt Nicolaum aduenam Antiochenum, unum ex ſeptem diaconis ab apoſtolis cum Stephano factis, quod is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypię ęgritudine laborans, & reprehenſus ab apoſtolis, produxiſſet vxorem forma excellentem in medium, reliquiſſetque illam habendā, qui eam concupiſceret: & inde ortum, vt iſti arbitrarentur fas eſſe, communes habere vxores, cum re vera Nicolaus nihil ſimile vnquam cogitaſſet, qui apoſtolorum dictis audiens ideo vxorem in medium duxiſſe videtur, vt per id argueret veneream voluptatem magis contemnendam, quam expetendam eſſe, id quod ſentit Euſebius, qui dicit Nicolaianos vt impudentes, non aliunde niſi à ſuis li-

bidinibus fœdum vitæ inſtitutum accepiſſe. Iiſdem quoque temporibus Corinthus aliquid etiam ſceleris auſus, circunciſionem ſeruandam, & homines mille annos poſt reſurrectionem, in voluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Euſebius ait, Epheſum eſſe aliquando profectum, & forte in balneas introiſſe, ac eodem temporis puncto apoſtolum Ioannem eò ſeſe lauandi gratia contuliſſe, & cum audiuiſſet Corinthum intus eſſe, diſceſſiſſe continuo dictitantem, Fugiamus hinc, ne balneæ ipſæ corruant, in quibus Corinthus lauatur veritatis inimicus: manifeſto argumento hæreticos vt humanæ vitæ exitiales eſſe vitandos, ſicuti Apoſtolus etiam iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæreſis, CHRISTVM *aſſerentis ante matrem non fuiſſe, quam Ioannes vt infringeret, poſtremus omnium ad euangelicam hiſtoriam aggreſſus dicitur, qui aſſerturus diuinam* CHRISTI *naturā, eſt altiſonum illud exorſus, In principio erat verbum. Per idem quoque temporis aliquot alij extitere viri docti, qui de re Chriſtiana non tam ſubtilius quam malitioſius exquirentes, facile in errorem deducti ſunt, & in primis Baſilides Cerdo, qui aſſerebat duo fuiſſe principia cōtraria: & eius diſcipulus Marcion Stoicus, qui negabat* CHRISTI *patrē fuiße Deum. Valētinianus Platonicus philoſophus, is aiebat* CHRISTVM *nihil accepiſſe ex virginis corpore, quod per illud tāquā per fiſtulā purus tranſiſſet. Montanus, qui ſe paracletum uocitabat. Appelles, is tradebat* CHRISTVM *per phātaſias Deū viſum eſſe hominibus. Sabellius, qui vnam dūtaxat patris & filij et ſpiritus ſancti perſonam eſſe dicebat, & Paulus Samoſatenus, is duas in* CHRISTO *naturas negās, affirmabat illum à matre tantum originem duxiſſe, ac eam poſt* CHRISTVM *natum, à Ioſeph uiro ſuo alios genuiſſe filios. Atq; hæc hæreſium origo. Qui nēpe furor diu bacchatus,*

tot & magnos quidẽ viros in diram ſubinde rabiem egit, vt eiuſmodi impietatis veneno infecti, alij alias introduxerint ſectas, totq; eas referſerint erroribus, vt pene plus in illis ex mentibus hominum eximendis ſit ad extremum laboratum, quàm principio fuerit in iaciendo religionis fundamento inſudatum. Ab eiuſcemodi ſingularibus priuatorum hominum opinionibus, quas hæreſes dicimus, itum eſt ad publica diſſidia, quæ graia voce ſchiſmata nuncupantur. Hæ duæ germanæ peſtes, duæ diræ contagiones, ita ab initio concordiam ſacerdotum diſiunxerunt, vt deinde ambitione creſcente, diu conflictatum ſit. Eius diſſidij primus omnium autor fuiſſe traditur Nouatus Romanus presbyter: is enim epiſcopatus adipiſcendi auidus, nihil penſi habebat, quo modo optati compos fieret, qui aliud corde diſſimulans, aliud ore ſimulans, doloſis verſutiſq; concilijs nõnullos optimos ſacerdotes ſeductos ſibi copulauit, quorum ſuffragijs iuuaretur. Verum illi, vt apud Cyprianum & Euſebium eſt, vbi cognouerant hominis ambitionem, ſe ab eo ſeiunxerunt: at quos ſui ſimiles ſibi ſociauit, facile in fide retinuit. Eo itaque annitente, Nouatianus homo gloriæ auidus, põtifex factus, omnes ſui dogmatis ſectatores, mundos appellauit. Negabãt ij apoſtatas, etiam ſi pœnituiſſet, eſſe recipiendos, velut parum liquido documento demonſtraſſet CHRISTVS, *à pœnitentia nulli negandã eſſe ueniã, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrum reſtituit. Sed Cornelius pontifex habita in vrbe Roma antiſtitum ſynodo, Nouatianum hęreticum pronuntiauit, dãnauitq; una cum Nouato, ac reliquis eiuſdẽ ſectæ ſocijs. Ita Nouatus circiter annum ſalutis* CCLV. *primi ſchiſmatis autor fuit, Cypriano vel teſtificante, qui ad Cornelium ad hunc modum ſcribit: Nouatus rerum nouarum ſemper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arro-*

gantia & ſtupore ſuperbi tumoris inflatus, ſemper iſtic epiſcopis male cognitus, curioſus sẽper, vt perdat: ad hoc adulatur, vt fallat: nunquam fidelis, vt diligat: fax & ignis, ad conflanda ſeditionis incendia: turbo & tempeſtas, ad fidei facienda naufragia: tranquillitatis aduerſarius, pacis inimicus. Idem eſt Nouatus, qui apud nos primum diſcordię & ſchiſmatis incendium ſeminauit, &c. Octogeſimonono dein poſt anno, eſt alterum ſchiſma ortum, quod ſacerdotalem ordinem maxime afflixit. Arrius enim presbyter Alexandrinus, principe Conſtantino magno, ſectę fuit autor, quę ab ęterna Dei patris ſubſtantia, quam vocant, filium conabatur ſeparare: cuius ſententia etſi in concilio Niceno eſt exploſa, attamen durauit perdiu poſtea contagio: nam latius opinione omnium hominum, malum hoc diſſeminatum eſt, manauit enim per bonam orbis partem, & non obſcure ſerpens multas prouincias occupauit. Tertium deinde ſecutum eſt ſchiſma, cum Damaſus factus eſt pontifex: nō enim ſuffragijs tantum eſt certatum, ſed vi quoque & armis. Quartum poſtremo vidit religionis diſſidium noſtra ętas, nouitate rerum nimis ſolicita, cum Leo x. Romanus pontifex illo ipſo anno, qui fuit humanæ ſalutis MDXVII. *haberet in Germania prędicatores indulgentiarum. Vuittembergæ in oppido Saxonię celebri, quidam Martinus cognomento Lutherus, fruſtra conatus eſt illud improbare: & iſtius hominis temeritate, religio Chriſtiana multum detrimenti paſſa eſt: petereque & maxime precari debet optimus quiſque, vt ne maior indidem fiat religionis labes. Pœnam autem quę hęreſum autores ſequeretur, primum Apoſtolus cōſtituit, ad Titum ita ſcribens: Sectarum autorem hominem poſt vnā & alterā admonitionē fuge, ſciens quod euerſus ſit, qui eiuſmodi eſt, & peccet per ſe damnatus. Deinde Chryſoſt.*

homilia

homilia 47. in c. 13. Matth. vbi de zizanijs fit ſermo, alteram ponit, cũ inquit; Nõ prohibet dominus conciliabula hęreticorũ diſſipare, ora obſtruere, libertatẽ loquendi concidere, verum interficere ac trucidare. Dein anno ſalutis humanę CCCXXIIII. *Nicena ſynodus, teſte Platina, in Sylueſtri Rom. pont. vita, aliam pœnam Arrio dixit, qui cum ſua cohorte, in exilium ire coactus eſt. Poſthac circiter annum ſalutis* CCCLXXXVIII. *Theodoſius & Valentinianus imperatores multandos decreuerunt hęreticos damnis, ignominijs, verberibus, exilijs et morte, quemadmodum extat in Codice iuris ciuilis, cap. Arriani. vbi lege ſancitum eſt, vt iſtuc maleficum hominum genus vltimo afficeretur ſupplicio. Hoc edictum Hoſtienſis in ſua ſumma ſuper titulis decretalium explicans ait: Et licet in hęreſi lex imponat pœnam vltimi ſupplicij, quod vltimum ſupplicium alia lex, ff. de pœnis, interpretatur mortem: de conſuetudine tamen tales cremantur. Idem Abbas poſt Hoſtienſem, ſuper illud cap. ad abolendam. extra de hęretic. ſentit ſcribens: Sed ius ciuile punit hæreticum capitali pœna, ſeu pena mortis, vt l. Arriani. C. de hęret. coniuncta l. vltimum ſupplicium. ff. de pœnis. & hanc pœnam eſſe debitam interpretatur conſuetudo. Conuenit ergo in hoc lex canonica, ciuilis, & conſuetudinaria, vt communiter puniatur pœna ignis. Poſtremo anno ſalutis circiter* M C-LXXX. *Federicus primus Rom. imperator legem de comburendis hęreticis tulit, velut in quadam eius conſtitutione patet, cuius initium eſt, Vt commiſſi. Ex quo factum eſt, vt per idem tempus Lucius tertius Rom. pontifex ſtatuerit hęreticum hominem ſacris initiatum primo deſecrandum, mox vero tradendum locorũ magiſtratibus, quo igni necaretur, vti eodem cap. ad abolendam. extat. Atque hoc equidem ex Moſis inſtitutis acceptum ſatis liquet, qui primus*

mus om-

mus omnium doctores impios, & peſtiferæ doctrinæ magiſtros, morte mactandos conſtituerat, cum ita de ea re in Deut.cap. 13. ſanxiſſet: Si ſurrexerit in medio tui prophetes, & dixerit tibi, Eamus, & ſequamur deos alienos, quos ignoras, & ſeruiamus eis: non audies verba prophetæ illius, quia tentat vos dominus Deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non. Propheta autem ille interficietur, quia locutus eſt, vt vos auerteret à domino Deo veſtro. Et addit: Si tibi idem voluerit perſuadere frater tuus aut filius tuus, vel filia ſiue vxor, aut amicus, non acquieſcas ei, nec audias, ſed ſtatim interficies: ſit primum manus tua ſuper eum, & poſt omnis populus mittat manum, & ſic lapidibus obrutus necabitur. Si audieris in una vrbium tuarum dicentes aliquos, Egreſſi ſunt filij Belial de medio tui, & auerterunt habitatores vrbis tuæ, quære diligenter, & rei veritate perſpecta, ſi inueneris certum eſſe, quod dicitur, ſtatim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, & delebis eam. Quicquid etiam ſupellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cũ ipſa ciuitate ſuccendes. Hinc igitur hæreticos morte afficiendi, ac poſtremo viuos cremandi ritum manaſſe certo propemodum ſcire licet. Atqui eo redeat, vnde aberrauit, iam oratio. Iis autem ſanãdis animorum morbis, nullum efficacius inuentum eſt remedium, quam ſępius habere concilia, in quibus ſingulorum patefacta ſacerdotum vita, antiſtites vt peritiſſimi medici mature poſſent mederi ex aduerſa valetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam ſalutare medicamentum explicandum, iam ſtylus ſe commodum transferat.

Quo pri-

Quo primum tempore pontificum concilia publice haberi cœperint, atque quorum conuentuum decreta à patribus recepta ſint. CAP. V.

VEtus fuit mos tã apud Hebręos, quã apud alias gentes, habere concilia, & in iis liberare de rebus agundis: ſic conſtat Moſen & Ioſue, teſte Ioſepho, ſæpe facto populi conuentu, conſueuiſſe agere: ſic Aegyptios ac Perſas, vt autor eſt Herodot. itidẽ factitaſſe: ſic apoſtolos in vnũ cõueniſſe locum, cum Matthiam in numerũ vndecim coaptarunt, cũ ſeptẽ diaconos elegerũt, cum autoritate Petri & Iacobi decretũ eſt, ne gentes onerarentur lege Moſaica, ſed tantũ abſtinerent ſe eſca ſuffocati animantis, item ſanguinis & carnium ſimulacris immolatarũ, ac ne ſtuprum facerent. Nam tũm ipſorum tam apoſtolorum quam presbyterorũ ſynodus coacta eſt, teſte Luca in actis, cap. 15. ita ſcribẽte: Surrexerunt autẽ quidam de factione Phariſæorum, qui crediderant, dicentes, quod oporteret circuncidere eos, ac præcipere, vt ſeruarent legem Moſis, conueneruntque apoſtoli ac presbyteri, vt diſpicerent de hoc negotio. Hinc nata eſſe videtur conſuetudo habendi concilij. Cornelius, quod ſatis liquet, primus omnium in vrbe Roma, LX. epiſcoporum, totidem presbyterorum ac complurium diaconorum cõuentum fecit, in quo, vti ſupra prodidimus, Nouatiana eſt hęreſis damnata. Meminit & Cyprianus per idem tempus epiſcoporum conuentum Carthagine eſſe actum. Legimus præterea apud Euſebium, patres bis, hoc eſt, ſemel Dionyſio, deinde Felice ſedente, conueniſſe Antiochiam contra Paulum Samoſatenum eius ciuitatis epiſcopum, atq; illum demum damnaſſe: Is enim Paulus vir intolerabili ſuperbia, ſimulatque eſt epiſcopatũ adeptus, cœpit inter viam prę inſolentia literas relegere, & dictare, multis conſtipato

agmine

agmine præcedentibus, ac ſubſequentibus: vnde propter hominis arrogantiam, plerique chriſtianam religionem deteſtabantur. Paulus demum, qui duas in CHRISTO *naturas negabat, ſed tantum hominem affirmabat, idque ab apoſtolis olim traditum falſo dictitabat, in eo concilio criminis conuictus damnatur. Sed tunc cum principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, paſſim in Chriſtianum nomen ſæuirent, illa non tam publica quam priuata concilia fuiſſe, credere par eſt: at vbi Conſtantinus religionem noſtram, ita volente Deo, eſt complexus, tum denique noſtris de Chriſtianæ rei ſumma agitare publice licuit. Ex quo Nicenus frequens conuentus Conſtantino imperante habitus, & primus & celeberrimus omnium merito cenſetur, velut certum religionis firmamentum. Pari quoque habentur honore & quinque alij in terra Grecia facti, quorum quatuor dogmata, teſte Gratiano diſtin.* 15. *velut quatuor euangelia recepta ſunt. Primus itaque conuentus ad Nicæam Bithyniæ vrbem opera Conſtantini eſt actus, vbi* CCCXVIII. *interfuere epiſcopi, in quo Arrius, cuius paulo ante meminimus, damnatur hæreſeos. Fuit hic annus ſalutis* CCCXXIIII. *Quo quidem tempore Sylueſter primus, apoſtolicam tenebat ſedem. Conſtantinopolitanus alter ab eo quem primum dicunt, Damaſo pontifice. In hoc res acta eſt contra Macedonium & Eudoxum, negantes deum eſſe Spiritum ſanctum. Tertius Epheſinus, Cæleſtino primo Romanam ſedem tenente, in quo Neſtorius Conſtantinopolitanus epiſcopus damnatus, qui Mariam Deiparam, hominis, non Dei matrem fuiſſe aiebat, quiq; aliam perſonā carnis diceret, aliam diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone primo pontifice. Eutychianus error eſt in eo diſcuſſus. Fuit Eutyches Conſtantinopolitanus abbas, qui aſſerebat Chriſtum poſt humanam*

aſſumptio-

aſſumptionem non duabus naturis conſtitiſſe, ſed ſola diuina fuiſſe contentū. Hæc ſunt quatuor illa ſacroſancta concilia, vnde religio auctior auguſtiorq; facta eſt, quæ diuus Gregorius admittenda cenſuit, ita memorans: Sicut ſancti euangelij quatuor libros, ſic quatuor concilia ſuſcipere & venerari me fateor, hæc tota mente complector, integerrima approbatione cuſtodio, quia in ijs, velut in quadrato lapide, ſanctæ fidei ſtructura conſurgit, & cuiuslibet vitæ communis atque actionis norma conſiſtit. Quintus conuentus eſt Byzantij iuſſu Vigilij pontificis habitus, quo Theodorus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuam virginem ſolum hominem peperiſſe, non Deum & hominem: eſtq; in ea ſynodo decretū, ut CHRISTI *mater* θεοτόκος, *id eſt, deipara diceretur. Hanc quoque, teſte Gratiano, diuus Greg. pari veneratione recepit. Sextum Conſtantinus* IIII. *imperator, Agathonis iuſſu, conuentū ducentorum epiſcoporum & eo amplius, Byzantij quoq; faciendum curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur: Et hunc Hadrianus primus cum omnibus cononibus ſuis, vt 16. diſtinct. patet, vltro recepit. De hac ſexta ſynodo Bedas itidē abunde ſcribit in eo libello, quē de temporibus ſcriptum reliquit. Præterea alia alibi deinde concilia habita ſunt, quę in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item vt nullum conuentū indici, nullumq; à quibuſuis actū haberi ratum liceret ſine Rom. pont. autoritate, Marcellus primus omnium ſanxit, deinde Iulius, et Damaſus, et Greg. illud idem ſtatuere.*

Qui ex

Qui ex alienis & externis primi noſtros Chriſtianos inſectati fuerint, & ibidem qui martyrij primũ palmam tulerint. CAP. VI.

PLato in ſua republica veritatẽ in primis cultam voluit, quod ea dijs & hominibus dux ſit omniũ bonorũ, cuius qui felix futurus ſit, ſtatim ab initio participẽ eſſe decet. Veritatis docẽdę cauſa CHRISTVS *in mundũ venit, dicẽs: Ego ad hoc natus ſum, et ad hoc veni in mundũ, vt teſtimoniũ perhibeam veritati. Omnis qui eſt ex ueritate, audit vocẽ meã. Cõſtauit ſibi inuidiam ob hanc rẽ Saluator apud Iudæos, ita vt ab eis immerito ſuo ſit neci deditus. Sic veritas apud mortales veritatis inimicos, ſibi malo, ac ſuis cultoribus pariter bono non fuit: nam prima à Iudæis orta eſt, vt atteſtatur Euſeb. in Chriſtianos perſecutio. Cum enim Apoſtoli præceptoris veſtigia ſecuti, nuntiarent verbum veritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudęos iniquitatis, quod* CHRISTVM *tradidiſſent morti, hortareturq; ad pœnitendũ, eo furoris inuecti ſunt, vt Stephanũ diaconũ occiderint. Is enim eo fere biennio, quo paſſus fuerat* CHRISTVS, *cum ijs de re diuina in certamen deſcendit, qui varijs nominibus dicti ſunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Aſiani. Ibi eum plures & docti, vt ipſi videri volebant, vni non reſiſterent, ſed cœleſti ſapientia, qua ſuperne erat inſtructus iuuenis, obruerentur, cum fremitu & indignatione circunſtabant Stephanum, vixq; manus præ nimia ira abſtinebant. Interim vero teſtatus ille ſe cœleſtem gloriam intueri, maius adhuc in ſe odium concitauit: eam enim uocem vt impiam litigatores abhorrentes, facto in illum impetũ, vrbe eijciunt, eiectum lapidibus obruunt. Sic primus omniũ Stephanus Chriſtianæ religionis publicus aſſertor, mortem occubuit. Tum, ſicut Lucas ait, erupit perſecutio magna aduerſus*

Chriſtianos

Chriſtianos qui erant Hieroſolymis, & omnes diſperſi vel potius diſſeminati ſunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter apoſtolos, vt afflictionis occaſio, quemadmodum diuus ait Hieronymus, fieret euangelij ſeminarium, quando illi id paſſim prædicabant. Cum vero primum Chriſtianum nomen inter gentes audiri cœpit, tum vt dijs inuiſum infenſius illis odio fuit, vt pote quod iamiam præſagiebant reliquas eſſe religiones ſoluturum, quod impenſe auertere conati ſunt ſemper vanorum deorum cultores: nam Athenienſes, teſte Valerio, Diagoram philoſophum ex vrbe ſua pepulerunt, eo quod, vt etiam Cicero de natura deorum tradit, deos negaſſet, & omnem deorum opem, quo ſic animos hominum à religionis cultu auocaret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouam religionem introducere viſus eſt, qui per Ariſtophanem poetam comicum in comœdia quam Nebulas inſcripſit, falſo culpatus eſt, quod fabulas coleret, & de Athenienſium religionibus detraheret, ac pubem ſeduceret. Item, ne plura commemorando vnius rei exempla, longius à propoſito trahamur, Romani cum duas reperiſſent in agro Lucij Petilij ſcribæ ſeu Terentij, vt Varroni placet, arcas lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in altera libri reconditi erant, Latini ſeptem de iure pontificum, totidemq; Græci de diſciplina ſapientiæ, Latinos, autore Valerio, magna diligentia ſeruãdos curarunt: Græcos, quia ex aliqua parte ad ſoluendam religionem pertinere exiſtimabant, cremarunt. Ita in ipſo introitu nouæ alicuius religionis obſiſtere ſtudebant. Vnde Nero princeps maiorum ſuorum curam ſacrorum æmulatus, cum audiuiſſet Petrum & Paulum in vrbe nouum euangelij dogma prædicare, nouam religionem introducere, indignatus haud multo poſt, vtrunque morte affecit, indixit perſecutionem, quæ ſecunda fuit in Chriſtianos: ſi-

quidem primam, vt ſupra ex Euſebij teſtimonio oſtendimus, inſectationem inchoarunt Iudæi. Sunt tamen qui hãc Neronianam primo ponãt loco, vt primam imperatorum iuſſu motam. Et vt Romanum populum homo ſceleratiſſimus concitatiorem in noſtros redderet, tale facinus committiſcitur. Cum per cuncta iam crudelia facinora, velut humani generis peſtis eſſet debacchatus, ne patriæ etiã parceret, ſeu deformitate veterum ædificiorum offenſus, ſiue, vti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis ſimilitudinem cernendi, maiorem vrbis partem incendit. Sex continuos dies ac totidem noctes illud incendium per vrbis ædificia ſacra & profana peruaſit, ac multas ciuium fortunas abſumpſit. Ad leuandam igitur ſceleris atrocitatem, omnem cladis illius inuidiam in veræ pietatis cultores viros innocentiſſimos reiecit, ſubornatis qui Chriſtianos eius incendij autores falſo criminarẽtur. Quapropter plurimi illius ordinis arrepti, ſunt ſupplicio affecti. Cæterum quam procul ad omni maleficio noſtri Chriſtiani eſſent, Taciti Cornelij declarant verba, qui Chriſtiano fuit nomini valde inimicus: is, Non perinde, inquit, tam crimine incendij, quam odio humani generis conuicti ſunt. Et deinde pergit: Addita pereuntibus ludibria, vt ferarum tergoribus contecti, canum laniatu interirent: aut crucibus affixi, vbi dies defeciſſet, in vſum nocturni luminis vrerentur. Tranquillus itẽ delyrus pietatis hoſtis, ait: Afflicti ſupplicijs Chriſtiani, genus hominũ ſuperſtitionis nouæ & maleficæ. Ita principes Romani ab initio, ſicut diuus Cyprianus veriſſime ait, in odium noſtri nominis conіurarunt, vt nos odiſſe inciperent homines antequam noſſe, ne cognitos aut imitari poſſent, aut damnare non poſſent. Nec ita multo poſt Domitianus tertiã in chriſtianos molitur perſecutionem, Traianus quartã, Marcus Antoninus et Lucius Aurelius Commodus

modus quintam, Seuerus Pertinax ſextam, ſeptimã deinde mouet Maximinus, octauam Decius, nonã Valerianus, Aurelianus decimam, Diocletianus vndecimã, ab illa prima Iudaica, à Neroniana vero decimum tenet locum, quẽ ordinem ſcriptores nonnulli ſeruant. Porro hæc omnibus omnino diuturnior immaniorque eſt habita: nam, vt Euſebius tradit, & libri ſacri exuſti ſunt, et ſi quæ eſſent ſacræ ædes dirutæ: præterea ſi quis Chriſtianus in magiſtratu fuiſſet, eo ſublato, remanebat infamis: ſerui Chriſtiani libertatem conſequi non poterant: milites item Chriſtiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiam cum vita pariter deponere, edicto principis in foro poſito. Poſtremo Maxentius, Licinius, & Maximianus, tres vno tempore cum Conſtantino principes, Chriſtianis maxime infeſti fuere, quibus merito affectis ſupplicio, Conſtantinus ſolus rerum potitur, qui certam & ſtabilem dedit noſtris pacem. Inter has autem ſæuiſſimorum principum cruentiſſimas inſectationes, non defuere vnquam, qui contemnentes iuſſa atque minas illorum, tradiderint corpora ſua, propter religionem ſeruandam, ad ſupplicia, quo mererentur habere coronas perpetuas: nam, vt apoſtolus ait, non coronatur, niſi qui legitime certauerit. Hoc cõſiliũ ex CHRISTO *Saluatore eſt, dicente: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Idem præmium ſequentibus ſe proponit, cum inquit: Qui perdiderit animã ſuam propter me, inueniet eam. Huius ſpei plenus, ac vt pluſquam propheta futurorum nequaquam neſcius Ioannes Baptiſta, primus veritatis cauſa, hoc eſt, quod inceſtas Herodiadis, vti Lucas tradit, execraretur nuptias, vel quia, ſicut Ioſepho placet, ex concurſu, qui magnus ad eum fiebat, orta eſſet noui motus ſuſpicio, morte ab Herode affectus eſt, qui iure primitiæ martyrum dici*

poteſt. Veruntamen cum omnia noſtræ religionis myſteria à paſſione CHRISTI, *vt tum conſummata cœpiſſent, teſte Hierony. aduerſus Iouinianũ, qui ait: Neque enim euãgelium ante crucẽ* CHRISTI *eſt, ideo Stephanus leuita, qui, vt ſupra diximus, ab ipſo ſtatim naſcentis euangelij principio, primus omnium Chriſtianum nomen publice profeſſus martyrium tulit, eſt protomartyr habitus. Cyprianus vero rem altius repetens, id Abel iuſto tribuit, dicens: Imitemur fratres chariſſimi Abel iuſtum, qui initiauit martyrium, dum propter iuſtitiam primus occiditur. Sed de initio martyrij Chriſtianorum hîc agitur. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales inſigniter æmulati, vbique gentium adeo breui tempore, ac tale Chriſtianæ rei fundamentum iecerunt, vt liquido liqueat, ex odio aduerſariorum plus honoris & dignitatis noſtræ religioni acceſſiſſe, quam ex illorum patrocinio, ſi fauiſſent, proficiſci potuiſſe: hoc etenim ueluti cito omnino caſurum hominum fauor peperiſſet, illud vt perpetuo duraturum ſolum Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorum virtutes, immortalitate donauit, præſtitiſſe conſtat. Ita denique inſectationes reipublicæ noſtræ bono fuere, quando Chriſtianum nomen quanto magis ab ipſis inimicis depreſſum, tanto magis illud nobis illuſtre celebreque redditum eſt.*

De Chriſtianæ reipublicæ pręſtantia. CAP. VII.

IAm ſupra prodidimus, quę noſtrę ſpiritualis reipublicæ, hoc eſt noſtræ religionis prima fuerint inſtituta, quæ vſq; adeo ad bene beateq; viuendum conducunt, vt nemo non illa ipſa iure poſſit ac debeat probare, vel Ariſtippus ipſe, qui animã cũ corpore interire dicebat, aut Epicurus, etſi negabat Deũ curare mortalia: beneficio .n. chriſtianæ pietatis cũcti naſcimur liberi,

quo pro-

quo profectò ſecundum vitam ipſam, nihil cuiquã mortali aut optabilius, aut felicius contingere poteſt, vtpote quod omnes ethnici deſiderarunt ſemper, hodieque permulti deſiderant populi. Vnde veriſimile ille ait,

Non bene pro toto libertas venditur auro.

At ſtatim nati ex præcepto Saluatoris docemur, vt omnia quæcunq; volumus vt faciant nobis homines, ſic & nos faciamus illis, atque diligamus alios ſicuti noſipſos. Per hęc mutuæ charitatis officia, ſunt nobis interdicta homicidia, furta, periuria, mẽdacia, adulteria ſtupra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominem proficiſci poſſunt. Item ne nos voluptatibus intẽperanter immergamus, ſunt diuina præcepta, quæ noſtris abunde moderentur animis. Verum quoniam nihil non parum grate ſine cõparatione laudatur, conſilium eſt aliarum quoq; gentium mores et inſtituta ſummatim memorare, quo præ illis noſtra ſancta eſſe oſtẽdamus, ac quid ethnico chriſtianus ſemper præſtiterit, planius faciamus. Apud Scythas, qui cum Aegyptijs de generis vetuſtate diu certarunt, probro dabatur hominem non occidiſſe: quare uſque à pueris humana cæde gaudentes, captiuos immolabant, ſanguinẽq; eius potabant, quem primum cepiſſent, veſcebantur carnibus demortuorum parentum. Sarmaticis virginibus non prius nubere mos fuit, quam hoſtem peremiſſent. Nomades mactare ſeniores parentes, eorumq; carnes crudas comeſſe ſolebãt. Aegyptiorum fœminæ olim virilia munera obibãt, contra viri muliebria, inuicem genitalia membra honorantes, quod per ea inſtrumenta genus conſeruaretur humanum. In Africa quoque et alij aliter, pecudũ ferarumque ritu, populi vitã degebant, qui plurimum ſerpentum carnibus victitantes, bonarum omnium artium expertes erant. Punicæ fœminæ quæſtum vulgato corpore faciebant, dotis cõparãdæ cauſa.

ſa. Aſia quam dicunt minorem, vnicum ſemper fuit ſeminarium vitiorum, repertis cuiuſuis generis ad corumpendam vitam mortalium illecebris deliciarum. Quapropter Lacedęmonij luxuriæ contemptores & laboris patientes, diu ſuorum ciuium oculos, vti Max. Valerius ait, à contēplanda Aſia retraxerunt, ne inuitamento eius capti, ad delicatius vitæ genus prolaberentur. In Græcia conſuetudo fuit, vt ijs quibus ſatietate vitæ honeſta peteretur mors, potio venenata ad hoc publice aſſeruata daretur. Quod ſane longe importuniſſimū poſt homines natos inſtitutum, inde in Galliam translatum Maſſilienſes aliquandiu ſeruarunt. Iidem Galli conſueuere pecunias mutuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, perſuaſum habentes animos omnino immortales talia commercia inibi habituros, quo illis pecunia opus foret. Scotos Britannicam gentem diuus Hierony. aduerſus Iouinianum, ait ſe vidiſſe in Gallia humanis veſci carnibus, & cum per ſyluas porcorum greges & armentorum pecudumq; reperirent, paſtorum nates & fœminarum papillas ſolere abſcindere, & eas ſolas ciborum delicias arbitrari. Hiſpani olim permiſſa re domeſtica fœminis, rapinis inſeruire, et armis fas habebant. Germanis idem fuit ſtudium: materia enim munificētiæ erat, per bella & raptus, non arare terram, nec expectare annum, ſed prouocare hoſtes potius, & vulnera mereri: pigrum nempe & iners videbatur ſudore acquirere, quod poſſent ſanguine parare. Sed & Romani, quāquam continentiæ amantiſſimi, nonnulla habuere inſtituta minus laudabilia: non enim publice ſolum, verumetiam priuatim nihil agebant, niſi auſpicio prius ſumpto. Item aſſiduis ſpectaculorum illecebris iuuentutem maxime corrumpebant: nam cum iugiter agerent fabulas, quarum argumenta maiore ex parte ſtuprorum continebant actus, iuuenes talia ſpe-

lia ſpectando, imitandi licentiam ſumebant. Quæ pręterea inde per incautum ſerperent contagia vulgus, audi diuum Cyprianum ad Donatum ita ſcribentem: Adulterium diſcitur, dum videtur: & lenocinante ad vitia publicæ autoritatis malo, quę pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, de ſpectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quę probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum ex hiſtrionicis geſtibus? Ac id genus permultę gentes inſtituta turpia feraque ſeruabant, quibus longe ab humanitate, manſuetudine, honeſtate trahebantur, quę pluribus perſequi, vt notiora, alienum inſtitutis meis eſſe duxi. Nihil eſt itē quod de ſingularum theologia repetamus, cum id in initio operis affatim proditum ſit, ne rurſum turpem impietatem potius quam theologiam doceamus, cum alij elementa, alij ſolem & lunam, alij animalia, alij denique ipſos mortales homines pro dijs & haberent, & colerent. Sed Romanorum in primis vana erat religio, qui deos alios ad benefaciendum, vt Iouem, Iunonem, Pacem, Concordiam: alios ad minus nocendum, ad Veiouem, Febrem, Robiginem, Malefortunam, colebant: eademque ratione ſuis imperatoribus, quamuis multo ſceleratiſſimis, aras ſacrabant. Et ijs cuncti mortales obuoluti tenebris, tam turpiter delyrabant. At vbi mundo lux vera, hoc eſt, CHRISTVS Saluator noſter affulſit, quæ illuminauit omnem hominem venientem, vt perhibet Ioannes, in hunc mundum, & in omnem ſimul terram Apoſtolorum ipſum Euangelicum dogma prædicantium exiuit ſonus, ac in fines orbis terrarum verba illorum, tunc vniuerſi iamiam reſipiſcentes veram religionem vltro complecti cœpere, qui velut nouę plantę in lętiſſimum ſolum translatę, ſenſim ſylueſtrem exuerunt animum, ſeq; in florem ſuauitatis

cœleſtis induere. Per hunc denique modum ceſſauit illa ueterum morũ feritas, omnis prorſum vitæ turpitudo, omnis falſæ diſciplinæ informatio procul acta, in quorum locum Euangelica vita publice recepta, ſancti & pudici mores paſſim admiſſi, laudata virginitas, coniugalis pudicitia, frugalitas, ſobrietas, iuſtitia, manſuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Chriſtiana apportauit, ita vt nemo mortaliũ omniũ iure queat inficiari, quin eius inſtituta optima ſint, atque ad bene caſteq; viuẽdum efficaciſſima: nam hęc non armis, ſed ſalutari cœleſtique doctrina, integerrimęq; vitę exemplis, ſola potuit gentium omnium quamuis barbararum feritatẽ duritiamq; mollire. Sẽſit hoc in ipſo primordio Tiberius Cęſar, dicente Tertulliano in Apologet. Tiberius, cuius tempore nomen Chriſtianum in ſeculum introiuit, annuntiatam ſibi ex Syria Palęſtinaq; veritatem illius diuinitatis detulit ad ſenatũ, cum pręrogatiua ſuffragij ſui: ſenatus quia non ipſe probauerat, reſpuit: Cęſar in ſententia manſit, comminatus periculum accuſatoribus Chriſtianorum. Traianus quoque itidem ſenſit, qui certior factus à Plinio Secundo Bithyniam id temporis obtinente, nihil mali in Chriſtianis quotidie ad ſuppliciũ tractis reperiri, iuſſit vt non inquirerentur, verum oblati punirentur. Inſuper Hadrianus de CHRISTO *colendo, inter deoſq; referendo cogitauit. Alexander eum in ſuo larario (ita ſacrarium domeſticũ vocant) depictum habuit, vt ait Lampridius. Meminit eiuſdẽ Tacitus in vita Neronis, & Ioſeph. lib. Antiquitat. 18. quorũ teſtimonia facile declarãt, iam tũ* CHRISTVM *fuiſſe creditũ Deum. Ex quo poſtea cunctę fere nationes etiã barbarę, quę olim incultis moribus prauiſque inſtitutis nutritę, ac cacodęmonũ pręſtigijs obcęcatę, belluino prope ritu degebant, beneficio Chriſtianę pietatis per baptiſma in vnum paulatim coiuere, in*

vnamq;

vnamq; Dei ciuitatem legibus ſanctis diuinoq; cultu pręcellentem ſeſe ad vltimum recceperunt, iuſtitiam cęteraſq; virtutes certatim colentes. Sed age, iam dicamus & triũphos, quos noſtri ex ipſis gentibus reportarunt. Apoſtoli rempublicam Chriſtianam cõdituri, qui cunctis ęque mortalibus ubi conſulendum putabant, vt ſunt diuino ſpiritu ſuperne accepto communiti, uarijſque linguis ſimul imbuti, prouincias inter ſe partiuntur, vti alibi à nobis eſt perappoſite declaratum, non vtique armis oppugnaturi quẽquam, ſed ſumma innocentia, multa pietate, ſumma charitate. Itaque alij alio terrarum profecti, Thomas Parthos, Matthęus Aethiopes, Bartholomęus Indos citeriores, Andreas Scythas, Ioannes Aſiam, Petrus Põtum, Galatiam, Bithyniam & Cappadociam, in ſuam fidem redigunt, docentq; cui regi viuo ac immortali perpetuo pareant. Adſciſcitur in hanc militiam haud multo poſt Paulus vir Iudęus, cognomento Tarſenſis, quod capta à Romanis patria, cum parentibus Tarſum, quę Cilicię eſt, migraſſet. Is tam concilio bonus, quam Moſaicę legis peritus, & ex hoſte factus religionis amicus, eaq; ſola armatus ſe Damaſco mouet, CHRISTI nomen longe lateque prędicatione propagans, in Cyprum proficiſcitur, vbi poſt certamen, quod Paphi cum Barieſu mago habuit, Sergium Paulum inſulę proconſulem ad veri Dei cultum duxit. Ex Cypro digreſſus, Antiochię primo, mox Iconij multos mortales concionando ad Chriſtianam adiunxit rempublicam. Lyſtrę inde in Lycaonia, cum claudum ab infantia ſanaſſet, Lyſtrẽſes illi & Barnabę eius ſocio, qui & diſcipulus domini erat, rem diuinam tãquam duobus dijs facere voluerunt: at Paulus dux uerbi id fieri inhibuit, dicens ſe mortales eſſe, non deos, neganſq; diuinos honores hominum vnquam conuenire. Secundũ hęc, Piſidia et Pamphylia peragrata,

agrata, Hieroſolyma venit, Petri ſalutandi cauſa: nec diu inde Hieroſolymis fuit, ſed cum Sila, quem ſibi comitē adſciuerat, per Syriam & Ciliciam, Derben venit, & Phrygia, Galatia, ac Miſia peragratis, Troadem iter intendit, & Troade inde in Macedoniam, & demū poſtquam multa omnibus terris circūquaq; mirifice egiſſet, Hieroſolyma rediјt, vbi Iudęorum iniquitate in vincula coniectus Romam mittitur, quo Petrus iam diu antea venerat, qui euangelium prædicans, primordia noua cœpit fundare religionis. Quod opus ita inchoatum Paulus nauiter iuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarum regina, Chriſtianæ rei pub. fundamentum iecerunt, ſedemq; locarunt. Et Apoſtoli Domini cum reliquis diſcipulis, tales ab initio retulere triumphos, triumphos inquam longe illis inſigniores, quos olim Roma ſuis decernebat ducibus: iſti enim hominum cæde, illi ſalute acquiſiti. Secuta eſt inde huiuſce gloriæ ingens mortalium cupida multitudo, quæ periculorum omnium, ac mortis contemptrix, nullam vnquam vrbem, nullam gentem eſt aggreſſa, quam benefactis ſuis non expugnarit. Porro hæc erant arma: Induebat pro ſe quiſq; loricam iuſtitiæ, portabat ſcutum fidei, caput obtegebatur galea ſpirituali, muniebantur aures conſtantia, ne audirēt edicta feralia, erigebantur in cœlum oculi, ne conſpicerent deteſtanda ſimulacra, renitebat frons ſigno crucis aduerſus malos dæmones, pallebant ora ieiunijs cōtra carnis petulantiam, lingua Euangelicæ doctrinę mellita dulcedine illita, CHRISTVM *intrepide vbiq; canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, manſuetudo, patientia, laborumq; tolerantia. Bellum vero non pro principatu adipiſcendo, ſed pro religione tuenda, pro recte viuendi ratione ineunda, vniuerſis indicebatur vitijs: & prę militia hac, cuncta alia omnes iuxta ſpernenda ducebant.*

Eorum

Eorum autem militũ princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cum quibuſuis priſcorum belli ducibus comparandus, qui quod præmiũ meruerat, ſuis patefaciẽs, Ecce, inquit, video cælos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei, quo cuncti certa ſpe pleni non refugerent pro nomine IESV *contumeliam ac mortem pati: quod & certatim fecere: ſtatim enim præter apoſtolos, alij alibi duces ea induere arma, reipublicæ Chriſtianæ fines propagandi ſtudio. In Aſia Polycarpus Smyrneus antiſtes, & Ioannis Zebedæi diſcipulus, vna cum duodecim alijs clariſſimis viris martyriò coronatur. Ignatius Antiochenus epiſcopus ad beſtias inde damnatus, compluresq; alij. Romæ interim alij principes ob patriam cæleſtem ſunt vulnera paſſi, Nereus & Archileus fratres homines Romani, Proceſſus et Martianus milites, quos ĩ carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, et Marcellus, et Apuleius, qui Simonis fuerant Magi aſſectatores: item Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Caliſtus, Vrbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus* II. *Pont. Rom. & cum iis Laurentius Leuita, ac innumerabilis credentium multitudo. Quo fere tempore in Africa Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus, imperator longe inuictiſſimus, cum ingenti militũ* CHRISTI *numero, martyrio coronatur. Et alter militiæ dux Dionyſius Alexandrinus antiſtes pari ſucceſſu fortiter pugnauit. Ac ab initio poſt domini diſcipulos, tales Chriſtiana reſpublica ſortita eſt belli duces, longe mehercle excellentiores quam illi quondam fuerint, Curiones, Fabij, Scipiones, Camilli, Alexandri, atque Annibales, quod hi videlicet vinci poterant, illi non poterant, vt virtus ad præmium cæleſte ſemper prompta. Quid, quod nec minus ad mortem animi fœminis noſtris fuit? quarum principes fuere à principio, Flauia, Domicilla, Euphroſyna, Theodora, Sabina,*

ra, Sabina, Cęcilia, Romanæ puellæ. Item alibi per id tempus, Apollonia virgo Alexandrina, cũ ad rogum iam ſuccenſum, in quo cremanda erat, ducta eſſet, repẽte è manibus impiorum proſiliens in flammam ſeſe vltro coniecit, ita vt perterrerentur ipſi quoq; crudelitatis autores, quod promptior eſſet ad mortem fœmina, quam perſecutor ad pœnam. Hinc iam deſinamus mirari Mutij Scæuolæ dexteram, quam ad ignem torruit, quod non interemiſſet Porſenam, cum Apollonia totum igni dediſſet corpus, vt ſuo incendio hoſtes etiam ad cognitionem veræ pietatis trahendo, perpetuis liberaret flammis. Non tacebimus & Sophroniæ nobile letum: iſta enim Romana matrona à Maxentio per vim oblato ſtupro, cum ſuum corpus ab ea labe aliter tueri non poſſet, ſibi manum intulit. Sed magis pie Dorothea virgo egit, quæ in idem diſcrimen adducta, maluit ſuum corpus alieno, quam ſuo cadere ferro, ne tyranni ſtuprum pateretur. Et ſexcentæ prǽterea fuere fœminæ ad huiuſmodi decora ſtudio religioni excitatæ, quæ tales in hoſtes Chriſtianæ reipub. geſſere animos, non certe quo illos offenderent, ſed vt ſuo periculo à miſerabili interitu uindicantes, ab impietate ad pietatem reuocarent. Fuere itidem viri vndecunq; conſummatiſſimi, qui partim benignitate temporum in quæ inciderant, partim tyrannorum ſeſe remittente in noſtros furore, non ſenſere martyrium, qui propterea quod in confeſſione veræ religionis perſtitiſſent, confeſſores ſunt dicti, & ij ſummis virtutibus clari, eam cũ primis illuſtrarunt. Atque ita ſenatus populuſque Chriſtianus ex quatuor ab initio conſtitit hominum ordinibus, ex apoſtolico, martyrum, confeſſorum, & virgineo, in quibus ſumma ſummarum gloria fuit, vt per pia atque inclyta facta, tam viui, quam mortui meruerint clarere miraculis. Ex quo nullum eſt cuiuſuis & virtutis ſectandæ

ctandę et vitij deteſtandi fugiēdi ve exemplum, quin illud ipſum à noſtris quiſq; queat mutuari ampliſſimum, quando ab apoſtolis & martyribus iuxta diſcimus fidem, iuſtitiam, ſapientiam, fortitudinem, patientiam, conſtantiam, ſeueritatem, abſtinētiam, frugalitatem, paupertatem, ac diuitiarum voluptatumq; omnium contemptum: à confeſſoribus, humanitatem, clementiam, amorem coniugalem, fidem ſeruandam, amicitiam, liberalitatem, pietatem cōmuniter aduerſus omnes, item ſtudium, induſtriam, eloquentiam, cunctaſq; ęque bonas artes: à virginibus vero pudicitiam, modeſtiam, caſtitatem, verecundiam. Imo cū vnus iſtis fere omnibus ornatus fuerit dotibus, à ſingulis omnia edocemur, velut ab vniuerſis generatim commonefimus degere omnem ętatem à crudelitate, ira, odio, auaritia, ſuperbia, inuidentia, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & libidine vacuam. Palam igitur eſt, ſolam Chriſtianam rempublicam ad extremum perfectū uiuendi modum introduxiſſe. Videant proinde qui ex officio debent cum factis, tum dictis, Chriſtianum populum intra hoſce vitę viuendæ fines continere, quantum peccati, quantum criminis ſit illum agere deuium peſſimis morum exemplis, vnde laxatis rerum habenis, omnia ſimul vitia in ciuitatem Dei erumpant, quibus cum perpetuum ſit domi bellum, quo modis omnibus diſtineamur, mulierumq; ritu altercantes, ſinamus religionis hoſtes multos paſſim populos reipublicę adimere noſtrę, ac in ſuam redigere ditionem, ditionem certe illorum mox animas miſerabiliter perdituram. Aduerſum quos non tantum carnalibus armis, ſed ſpiritualibus maxime pugnandum eſt. Ea enim eſt integritatis vis, vt facile quemuis moueat. Quid enim vnquā natura creauit, ne altius repetamus, crudelius Athila Hunnorū rege, qui tamē Leonis primi pōtificis Romani ſanctitate victus,

Romanis

Romanis pacem reddidit,& ex atrociſſimo hoſte,humanique cruoris appetentiſſimo,vnius hominis precibus eſt mitiſſimus factus? Nec minus valuit nomẽ probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorũ regem pręferocem. Is enim capta vrbe Roma, in Caſſinati ſe illi obtulit, ignoto veſtitu,ut eius ſanctitatem experiretur,à quo nihilo ſecius cognitus, quamuis alter in comitatu eſſet regifice indutus, admonituſque eſt, ne victoria crudeliter vteretur,ita vt fecit: nam dicto obtemperans,ab omni deinceps iniuria conſulto abſtinuiſſe dicitur. Diuus item Gregorius potuit Gothos ipſos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: potuit et Anglos ſic mollire,vt deinde ſint ſua ſpõte religionem complexi: adeo cuncta probitati parent. Ac ad hunc modum noſtra ſpiritualis reſpubl. hoc eſt, Chriſtiana religio, vt pręſtantior, reliquas omnes velut humanas diſſoluit, diſſoluetque perpetuo, ſi qui eam docent, cum primis rite ſeruarint.

LIBRI OCTAVI FINIS.

ERRATA FERE OMNIA LITTERARVM
tantum vitio, ſic lege.

Pagina 19. linea 11. habebatur. ibidem 32. factitia 68. 26. hominum. 71. 9. per nomen meum. lege. in nomine meo. 76. 11. vt omnem. 94. 6. anno. 97. 25. diuiſus. 111. perniciem. 113. 15. volunt. 140. 19. origine. 143. 24. fluctibus. 145. 20. frangerent. 149. 3. ebore. 150. 20. Chalcidenſis. 155. 2. initijs. 156. 11. ſic. ibid. 21. ſuſtentarent. 164. 29. ad Euſtochium. ibid. 30. ceraſiis. 167. 13. creata. 180. 31. label. 188. 25. Gellius. 191 3. increbuit. 199. 3. geſtuum. 200. auertit. 202. 10. principum. 276. 29. excellens. 280. 31. fari deceat. 282. 29. ancylia. 315. 28. inſtitutum. 316. 1. animalia aliàs. 333. 16. quem ibidem. 20. Petrus qui vel primus. 336. 16. At. 345. 7. purgatione priſcorum. 379. 2. diuorum honor. 401. 4. quo nam. 405. 2. luculentius. ibid. 8. conditio. 459. 12. ſancitum. 468. 12. mortales.

REGESTVM.

a b c A B C D E F G H I K L M N O
P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg.

Omnia ſunt integra folia.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE,
Apud Hæredes Antonij Bladij Impreſſores Camerales
Anno. M. D. LXXVI.